

DEPARTAMENTO DE DIDÀCTICA DE LA LLENGUA I LA
LITERATURA

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS
VALENCIÀ (1238-1939)

JOAN ENRIC PELLICER I BORRÀS

UNIVERSITAT DE VALENCIA
Servei de Publicacions
2003

Aquesta Tesi Doctoral va ser presentada a València el dia 21 de Maig de 2003 davant un tribunal format per:

- Dr. D. Antoni Ferrando Francés
- Dr. D. Miquel Llobera Cavanès
- Dra. D^a. Pascuala Morote Magan
- Dra. D^a. Isabel Ríos García
- Dr. D. Carlos Sanz Marco

Va ser dirigida per:

Dr. D. Josep Ballester i Roca

©Copyright: Servei de Publicacions
Joan Enric Pellicer i Borràs

Depòsit legal:

I.S.B.N.:84-370-5775-2

Edita: Universitat de València
Servei de Publicacions
C/ Artes Gráficas, 13 bajo
46010 València
Spain
Telèfon: 963864115

L'ENSENYAMENT DEL VALENCIÀ.
1238-1939

Joan Enric Pellicer i Borràs

Als meus pares.
Els em van donar, també,
la pàtria que més estime: la llengua

TAULA

Sigles utilitzades.....	pàg. 7
Preliminars.....	pàg. 8
CAPÍTOL 1. L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA DURANT	
L'ÈPOCA FORAL. 1238 – 1707.....	pàg. 14
CAPÍTOL 2. L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA SOTA	
L'ABSOLUTISME BORBÒNIC. 1707 – 1833.....	pàg. 33
2.1 La Resistència.....	pàg. 44
2.1.1 Carles Ros i Hebrera.....	pàg. 44
2.1.2. Lluís Galiana.....	pàg. 55
2.1.3. Manuel Joaquim Sanelo.....	pàg. 57
2.2. Cap a la unificació en la formació de mestres.....	pàg. 65
CAPÍTOL 3. L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA SOTA	
EL LIBERALISME JACOBÍ. 1833 – 1902 (PRIMERA PART).....	pàg.76
3. 1 La promulgació de la «Ley de Instrucción Pública», de Claudio Moyano.....	pàg. 80
3. 2 A la recerca d'una ortografia per al valencià.....	pàg. 106
3. 2. 1 Lluís Lamarca.....	pàg. 107
3. 2. 2 Josep Maria Cabrera.....	pàg. 109
3. 2. 3 Josep Escrig Martínez.....	pàg. 110
3. 2. 4 Joaquim Martí Gadea.....	pàg. 115
3. 2. 5 Constantí Llombart.....	pàg. 117
3. 2. 6 Les propostes gramaticals de Josep Nebot i Pérez.....	pàg. 125
3. 3 Els castellanitzadors a ultrança.....	pàg. 130
3. 3. 1 Vicent Salvà.....	pàg. 130

L'ENSENYAMENT DEL VALENCIÀ. 1238 -1939

3. 3. 2 Miquel Rosanes.....	pàg. 135
3. 3.3 L'interés castellanitzador de la Real Sociedad Econòmica de Amigos del País.....	pàg. 142
3. 4. L'aportació conciliadora de Roc Chabàs.....	pàg. 148
3. 5 La petició de Manuel Polo y Peilorón.....	pàg. 156

CAPÍTOL 4. L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA SOTA

EL LIBERALISME JACOBI (SEGONA PART). 1902 – 1931.....	pàg. 159
4. 1 Els dies i els fets.....	pàg. 159
4. 2 Les memòries pedagògiques.....	pàg. 203
4. 3 L'excursió Filològica d'Antoni Maria Alcover.....	pàg. 214
4. 4 La visió de Bonaventura Pascual.....	pàg. 226
4. 5 La publicació de la <i>Gramàtica Valenciana (nocions elementals) per a escoles de primeres lletres</i> , de Bernat Ortín.....	pàg. 229
4. 5 L'Associació «Nostra Parla» i els concursos infantils de lectura en llengua valenciana.....	pàg. 233
4. 6 L'afer del batle Valentín.....	pàg. 241
4. 7 L'ensenyament de la llengua a la Universitat. La tasca de Lluís Fullana.....	pàg. 254
4. 8 L'activitat de Carles Salvador, una aportació definitiva.....	pàg. 264
4. 9 L'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana (primera època).....	pàg. 278
4. 10 L'assemblea d'enaltiment de «Nostra Parla».....	pàg. 290

CAPÍTOL 5. L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA SOTA

LA SEGONA REPÚBLICA ESPANYOLA. 1931 – 1939.....	pàg. 301
5. 1. Els fets, els dies i les idees.....	pàg. 301
5. 1. 1 Cap a una normativa ortogràfica comuna.....	pàg. 310
5. 1. 2 Alguna cosa nova es mou a la Universitat Valenciana...pàg.	314

5. 1. 2. 1 L'Agrupació Valencianista Escolar.....	pàg. 321
5. 2. El setmanari humorístic d'Alacant <i>El Tio Cuc</i> , de la mà d'Enric Valor, se suma al procés d'ensenyament i dignificació de la llengua.....	pàg. 387
5. 3 L'Escola d'Estiu de Barcelona. La tècnica Freinet.....	pàg. 391
5. 4 Les peticions del decret de bilingüisme.....	pàg. 396
5. 5 L'Assemblea de mestres de «Levante».....	pàg. 402
5. 6 Les Setmanes Culturals Valencianes.....	pàg. 410
5. 6. 1 La Primera Setmana cultural.....	pàg. 410
5. 6. 2 La Segona Setmana cultural.....	pàg. 414
5. 6. 3 La Tercera Setmana cultural.....	pàg. 423
5. 6. 4 La Quarta Setmana cultural.....	pàg. 424
5. 7 L'Associació de Mestres valencians.....	pàg. 425
5. 8 Algunes activitats pedagògiques i didàctiques interessants.....	pàg. 442
5. 8. 1 La publicació de contes infantils.....	pàg. 442
5. 8. 2. Una experiència didàctica a l'aire lliure: «La Colònia Escolar Valencianista».....	pàg. 448
5. 8. 3 La publicació de <i>El primer llibre per a infants</i>	pàg. 451
5. 8. 4 La primera jornada pedagògica de la Vall d'Albaida.....	pàg. 455
5. 8. 5 La Setmana pedagògica de les comarques d'Albaida i Ontinyent.....	pàg. 456
5. 9 L'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana. (segona època).....	pàg. 460
5. 9. 1 L'escola en llengua valenciana.....	pàg. 513
5. 10 Un intent frustrat de dur al sistema educatiu valencià l'ensenyament de la llengua.....	pàg. 517
5. 11 La tasca de la Conselleria de Cultura del Consell Provincial Valencià.....	pàg. 520

L'ENSENYAMENT DEL VALENCIÀ. 1238 -1939

5. 11. 1 L'Institut d'Estudis Valencians.....	pàg. 532
5. 12 Uns decrets tan tardans com poc útils.....	pàg. 543
Conclusions.....	pàg. 511
Referències Bibliogràfiques.....	pàg. 559
Índex onomàstic.....	pàg. 589

SIGLES UTILITZADES

AMV:	Associació de Mestres Valencians
APEC:	Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana
APEV:	Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana
ARV:	Agrupació Valencianista Republicana
AVE:	Agrupació Valencianista Escolar
CAV:	Centre d'Actuació Valencianista
CCV:	Centre de Cultura Valenciana
CECE:	Confederación de Estudiantes Católicos de España
DRV:	Dreta Regional Valenciana
FREC:	Federació Regional d'Estudiants Catòlics.
FUE:	Federació Universitària Escolar
IEV:	Institut d'Estudis Valencians
IEV:	Institut d'Estudis Valencians
JSU:	Joventuts Socialistes Unificades
PCE:	Partit Comunista d'Espanya
PSOE:	Partit Socialista Obrer Espanyol
PURA:	Partido Unión Republicana Autonomista
RSEAP:	Real Sociedad Económica de Amigos del País

PRELIMINARS

El dia 10 de gener de 1983 els Instituts d'Ensenyament Mitjà del País Valencià van ser proveïts de professors nous la missió dels quals era impartir-hi l'ensenyament de la llengua i la literatura autòctones.

Una vegada acabada l'adjudicació dels llocs de treball, el Molt Il·lustre Senyor Conseller d'Educació, Ciència i Cultura de la Generalitat Valenciana va felicitar el professorat —entre els quals em trobava— pel fet que veníem a omplir un buit en el sistema escolar valencià que s'arrossegava des de feia 276 anys: just el temps transcorregut des de la desfeta d'Almansa —1707: pèrdua dels Furs i de la nostra independència nacional.

La xifra —276 anys— era màgica, i va tenir un cert èxit. Els mitjans de comunicació de masses se'n van fer ressò immediatament i la van usar a tort i a dret.

Amb tot, personalment, vaig tenir els meus dubtes. Veritablement feia tants anys que al País Valencià no s'ensenyava oficialment la llengua que hem usat històricament? Més encara, s'havia ensenyat alguna vegada —oficialment, vull dir— el valencià? Quina havia estat la història de l'ensenyament dels valencians pel que fa l'ús de la llengua?

Aquells dubtes els vaig concebre quan vaig pensar que, fins a ben avançat el segle XVI, i fins i tot el XVIII la llengua en què s'ensenyava —i que per tant calia aprendre abans— era el llatí. És més, l'aprenentatge del sistema de d'escriptura de la nostra llengua, em feia l'efecte que només hi podia acomplir una funció exclusivament propedèutica. De manera que tan sols hi devia tenir un caràcter merament instrumental.

Sabia, d'altra banda, que l'any 1489 Joan Esteve —*Johannes*

Stephanus—, notari de la ciutat de València treia a llum el *Liber Elegantiarum*, un dels primers diccionaris enllestits d'una llengua romànica. Es tracta, efectivament d'un vocabulari valencià-llatí. Calia, doncs, saber llegir prèviament el valencià per a poder accedir a la llengua de cultura per antonomàsia: el llatí. Salvador Guinot (1922: 67) va considerar el *Liber Elegantiarum* com «la primera obra didáctica que nuestra lengua valenciana posee», però era una magnífica eina didàctica adreçada, exclusivament, a l'aprenentatge de la llengua de Roma.

Un altre tractat que caldria tenir en compte són les *Regles d'esquivar vocables o mots grossers o pagesívols*, de Bernat Fenollar i Jeroni Pau, redactades al segle XV; cal dir, però, que si bé es tractava d'una obra de preceptiva lingüística que proposava l'ús d'un model de llengua basat en el *sermo urbanus*, oposat al *sermo rusticus* tal com s'explicita a la regla 173:

«entre persones de bon ingeni e experiència, fàcilment se coneix dits vocables ésser de Empurdà, o de Urgell, o de Mallorca, o de Xàtiva o de les muntanyes, o pagesívols, dels quals no acostumen los cortesans elegants parladors e trobadors».

També ho és que anaven adreçades a un públic ja format lingüísticament, i pel que sembla, no dirigides a la joventut en procés de formació. Com va assenyalar Joan Fuster (1962: 73), es tractava d'una «pauta d'elegància pensada per als escriptors».

El segle XVI ens ha deixat també una sèrie de vocabularis i repertoris lexicogràfics la finalitat dels quals serà la mateixa: l'aprenentatge de llatí, perquè llavors, aquella «s'havia convertit en un una llengua exclusivament literària, desconeguda pel poble, la qual cosa obligava els ensenyants a servir-se de la llengua autòctona perquè els alumnes poguessin

accedir al seu coneixement», segons assenyala Segarra (1985a: 16).

El que sobtaria —si hom no coneguera la peculiar història de la nostra cultura— és que només uns anys més tard, el 1569, Lorenzo Palmireno publicara a València, i adreçat a l'ensenyament del llatí dels seus alumnes a l'Estudi General de València, el *Vocabulario del Humanista*, en la llengua de Castella, i només quan desconeix la correspondència d'un terme llatí en castellà, «hi posa el de València», segons afirmen Colon i Soberanas (1985: 89). Ja ho indica el mateix Palmireno en un “Aviso” preliminar que hi insereix:

«basta ver que si no hallo vocablo con que arromanzar una cosa en castellano, póngola en valenciano, italiano o francés, o lengua portuguesa».

La deducció que se'n pot traure és clara: si més no, per a molts dels alumnes de la Universitat de València, el castellà no els devia ser una llengua inconeguda, ni molt menys.

Una altra obra de caràcter didàctic, però igualment adreçada a l'aprenentatge del llatí és el *Thesaurus Puerilis* (1575), d'Onofre Pou, sens dubte el repertori lexicogràfic més important del segle XVI. L'obra va conèixer diverses edicions (València, Barcelona, Perpinyà, Barcelona) i també va ser traduïda al castellà, llengua en la qual es va editar tres vegades. Malgrat el seu valor lingüístic, però, queda fora, òbviament, del nostre interès estricte.

Per contra, procurarem detenir-nos en uns altres autors que sí que van dedicar part de la seua tasca a preocupar-se —d'una manera o d'una altra— per l'ensenyament del valencià. Ens referim a escriptors com ara Carles Ros i Hebrera, Lluís Galiana i Cervera, Manuel Joaquim Sanelo, Lluís Lamarca, Josep Escrig Martínez, Josep Maria Cabrera, Joaquim Martí Gadea, Roc Chabàs, Josep Nebot i Pérez, Lluís Fullana, etc. autors que

d'una manera o una altra es van preocupar —amb fortuna diversa, com podrem comprovar— per l'adequació d'un sistema ortogràfic per a representar la llengua dels valencians. Cal no oblidar que per a dur endavant qualsevol procés d'ensenyament d'una llengua, una de les decisions més importants i indispensables, el constituïa la determinació d'un model de llengua —i fem referència a la simple ortografia—, sobretot si hom té present que va ser en aquella època quan es va establir l'Academia Española (1714) i es va posar de relleu la necessitat d'usar unes grafies unificades. Ens dedicarem, per tant, a fer un repàs dels diversos autors que s'hi van dedicar amb la publicació de vocabularis, diccionaris i gramàtiques.

No podem deixar fora del nostre estudi aquells autors i institucions que van maldar, és a dir, dirigir els seus afanys, a promoure la castellanització dels infants valencians. Ens referim a autors com ara Vicent Salva, Miquel Rosanes o a la mateixa *Sociedad Econòmica de Amigos del País*, l'interés bilingüalitzador dels quals tractarem de provar.

Com és natural, —en açò de la castellanització a ultrança de la xicalla valenciana— procurarem aportar-hi el cúmul de disposicions, lleis, ordres, etc. la finalitat última de les quals —com sembla que, dissortadament, ja ha ocorregut en l'actualitat— era produir una substitució lingüística i un creixent procés de menyspreu, i fins i tot animadversió, per la llengua dels seus avantpassats.

Procurarem, d'una altra banda, intentar conèixer la praxi escolar dels mestres valencians. En aquest sentit farem un tast en les *Memorias Pedagógicas* que l'any 1907 van encomanades als mestres valencians i que a aquests van presentar als inspectors corresponents els anys 1908 i 1909 i que justament aborden aspectes sobre l'ensenyament de la llengua. Com a complement, hem pensat de revisar els aspectes que, dedicats a les visites escolars, sobre el País Valencià, va escriure Antoni Maria Alcover en la seua *Excursió Filològica*.

Ja a l'època moderna, intentarem recercar, tant en periòdics com en revistes culturals, totes aquelles informacions que fecen referència a aspectes de l'ensenyament del valencià a les escoles. Pel que fa als diaris hem pensat a fer un seguiment de *El diario de Valencia*, *El Radical*, *El Tío Cuc*, *La Correspondencia de Valencia*, *Las Provincias*, *La Veu de la Plana*, *Las Provincias*, etc.

Pel que fa a les revistes culturals de l'època hem pensat a fer una revisió, com a mínim d'*Acció*, *Ayer y hoy*, *Avant*, *El Crit de la Muntanya*, *Cultura Valenciana*, *El País Valencià*, *Nostra Parla*, *Pàtria nova*, *Renaixença*, *València nova*, etc.

En especial ens valdrem de la revista *El Camí* que va ser un setmanari de caràcter explícitament nacionalista que es va publicar a València entre els anys 1932 i 1934 i pretenia ser una plataforma comuna per a les diverses tendències ideològiques del valencianisme del moment. Aquesta publicació va desplegar una campanya permanent a favor de l'autonomia del País Valencià i actuà com a òrgan de suport a les iniciatives i a les entitats de caràcter cultural valencianista. Segons assenyala A. CUCÓ (1971: 223), aquest setmanari

«esdevindria la publicació més influent de tota la història del valencianisme polític: el nombre dels seus subscriptors passaria de tres mil».

Convé assenyalar que el mateix setmanari *El Camí* —com tindrem ocasió de comprovar— va ser un òrgan molt important pel que fa a l'ensenyament de la llengua: d'una banda, Carles Salvador hi va publicar moltes lliçons que permetien a l'aprenent assegurar-se del seu afiançament mitjançant proves l'avaluació de les quals es feia per correspondència; de l'altra, el setmanari insertava de manera sistemàtica una secció «Parlem bé», que escrivia Francesc Caballero Muñoz (però que publicava sota el

pseudònim Daniel Tossal) i que permetien —seguint el model de l'*Appendix Probi*— fer una depuració del lèxic per part del públic lector.

D'un altre costat, però, *El Camí* es va convertir en un òrgan on es publicaven molts articles d'índole pedagògica, al temps que esdevenia un mitjà d'avís i comunicació i avís entre els mestres. Així, com tindrem ocasió de comprovar en revisar el Reglament de l'Associació de Mestres Valencians el setmanari *El Camí* esdevenia «el mig d'enllaç» entre tots els mestres valencians fins que es creara «un butlletí de Pedagogia i un setmanari que serà el portanveu de l'associació».

En qualsevol cas, som de l'opinió que la millor tècnica de cerca històrica consisteix a fer parlar els documents per ells mateixos. Volem dir que sempre que siga possible procurarem de reproduir fidelment les mateixes paraules dels periodistes que redactaven les cròniques tractaven temes i esdeveniments del nostre interès.

Com és natural, la nostra idea és proveir aquest assaig amb documents —estudis, articles de premsa, publicacions etc.— que siguen representatius de les opinions que mantenien els partidaris de la valencianització de l'escola, i no exclusivament dels ensenyants que la propugnaven.

D'una altra banda, en un *Apèndix Documental* adjunt tractarem d'incloure els textos que considerem interessants o representatius en la nostra investigació.

Ara bé, la necessitat que sentien alguns mestres i intel·lectuals del moment d'introduir el valencià a l'escola no era només un repte didàctic. També hi havia —tal vegada, potser, afavorida per aquella peremptòria necessitat pedagògica— una dimensió política que no podem oblidar. És sabut que, com a esdeveniment previ per a aconseguir l'ensenyament de la llengua de manera obligatòria, calia que aquesta esdevinguera cooficial —si més no— juntament amb la castellana. I en aquesta direcció adreçarem

també les nostres investigacions.

CAPÍTOL 1: L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA DURANT L'ÈPOCA FORAL. 1238-1707.

Tan aviat com Jaume I va prendre el territori valencià i la ciutat de València no degueren escassejar-hi les persones que es van dedicar a la tasca d'ensenyar els infants valencians.

L'interés del Conqueridor per la formació intel·lectual dels valencians es posa de manifest ben poc de temps després de la creació del Regne. Així, en juliol de 1245 —només set anys després de la conquesta— el papa Innocenci IV es feia ressò del desig de Jaume I d'erigir a la ciutat un Estudi. Per tal de facilitar-ne la creació, el pontífex autoritzava tots els mestres i alumnes que hi acudiren i que foren titulars de beneficis eclesiàstics, a percebre íntegrament les rendes dels esmentats beneficis, malgrat les disposicions canòniques que ho prohibien. En qualsevol cas, però, segons informa A. Furió (1999: 655) el projecte «no llegó a materializarse». Com que no hi havia a la capital cap centre d'ensenyament superior, els valencians que ho desitjaven van haver de desplaçar-se a unes altres ciutats, especialment a Lleida, però també a Montpeller, Avinyó, Tolosa i fins i tot Bolonya, per a rebre'n la formació desitjada. A la València del moment, doncs només hi havia diverses escoles tan de primer com de segon ensenyament, unes municipals i unes altres eclesiàstiques.

Com en altres ciutats medievals l'ensenyament va estar molt vinculat —almenys durant les primeres èpoques— a les seues catedralícies. A València, l'escola de la Seu ja es documenta l'any 1240, quan el bisbe va dotar-ne el salari del mestre. Novament, el 1259, el sínode de la Diòcesi va acordar la creació d'una escola a la seu, les despeses de la qual havien de ser sufragades pel bisbe i pel capítol catedralici. Aquesta escola, apunta A. Furió (1999: 660):

«debió de ser la más importante de las existentes en la ciudad, además de servir de modelo para las escuelas parroquiales y conventuales surgidas en la misma Valencia o en otras ciudades o pueblos del país».

De fet, el mateix Conqueridor ja hi havia previst la creació d'establiments destinats a l'educació i la instrucció dels infants. Així, en els *Furs i Ordinacions*¹, es pot llegir:

«Otorgam que tot clergue o altre hom pusque francament e sens perjuí e tribut tenir studi de gramàtica e de totes altres arts, e de física e de dret civil e canònich, en tot loch per tota la ciutat.»

J. Hinojosa (2002: 136) reporta que en juliol de 1240 es va iniciar a València

«un amplio programa de enseñanza municipal, al margen de la escuela catedralicia y de cualquier magisterio privado. El chantre de la catedral, Doménech, administró esta “escuela de la ciudad”. También concedió —hi assenyala— licencias para enseñar y es probable que examinara a los maestros.»

L'any 1242, —continua indicant Hinojosa— un decret del bisbe va introduir en el sistema educatiu de la ciutat certs canvis i es va permetre que qualsevol persona poguera ensenyar als infants els psalms, el cant i la gramàtica sense caldre l'aprovació prèvia del cabiscol de la seu. De la seua banda, en les Decretals del papa Gregori IX es disposava que qualsevol sacerdot tinguera un ajudant per a ensenyar als xiquets de la parròquia.

La intervenció de la ciutat de València en els afers d'ensenyament, però, va ser prou inconsistent i indecisa i va deixar la gestió de les escoles

---

¹ *Furs i Ordinacions fetes per los gloriosos reys d'Aragó als regnícoles del Regne de València*, Lib. IX rub. XXII, II, pàg. 189.

en mans privades, sobretot de l'església, i només a finals del segle XIV la ciutat va emprendre una política educativa més decidida, al socaire del que hi havia establert en els *Furs i Ordinacions* de la ciutat, i va fer ús del fur que hem reportat més amunt, (conegut sota la denominació *De metges*) per a crear una escola de gramàtica, lògica i altres arts, d'acord amb una deliberació presa pel Consell de la ciutat el 4 de març de 1373, segons informa I. Villalonga (1916: 61). Aquestes disposicions municipals van permetre evadir l'oposició eclesiàstica i papal que tractaven de monopolitzar l'ensenyament adduint-hi una exclusivitat atorgada a l'Església per Justinià l'any 529. Mitjançant aquest sistema, la ciutat reconeixia la dedicació de recursos econòmics municipals destinats a finançar la instrucció pública.

A l'abric d'aquesta llibertat d'ensenyament garantida per la legislació foral, van sorgir escoles arreu, tan públiques com privades, municipals i eclesiàstiques, cadascuna amb el(s) seu(s) mestre(s) i el(s) seu(s) «cambrer(s)» o ajudant(s). En la formació intel·lectual dels valencians del moment cal afegir —encara— la presència de mestres i instructors privats de què disposaven les cases de nobles i burgesos.

Els historiadors han pogut documentar més de mig centenar de mestres a la ciutat de València, entre l'acabament dels tres-cents i la creació de la Universitat l'any 1499.

Procediments semblants van ser implantats a Sagunt, 1351²; Sueca, 1369; Castelló³, 1374; Elx (en època no precisada, però sempre en la primera meitat del segle XIV) i a altres poblacions del Regne, com ara Morella, Castelló, Xèrica, Alzira, Xàtiva, Gandia, Albaida o Dénia, segons refereix A. Furió (1999: 660).

L'etapa coneguda actualment com a ensenyament primari consistia, a l'edat mitjana, en l'ensenyament de les primeres lletres (que incloïa la gramàtica llatina) i algunes nocions d'aritmètica i d'història sagrada. Malgrat el que hem apuntat, l'ensenyament tenia lloc, bàsicament, a les escoles

---

² El rei Pere el Cerimoniós, en data 11 d'agost de 1351, des de Barcelona estant, va atorgar a la ciutat de Morvedre un privilegi mitjançant el qual es permetia als jurats de la vila nomenar un mestre de Gramàtica, Lògica i resta d'arts liberals, segons reporta Revest (1932: 9).

dependents de l'església. Així, sabem que a València hi hagué centres d'instrucció eclesiàstics cap als voltants del 1259.

Les primeres escoles de gramàtica no privades foren creades a partir del segle XII, arran de les disposicions dels concilis del Laterà del 1179 i del 1215. Destinades d'antuvi als qui es preparaven per a la carrera eclesiàstica, tan clergues com estudiants, sense diferenciació d'edats, tendiren a admetre també altres persones, normalment infants, per als quals hom creà escoles de primeres lletres desglossades de les anteriors.

El Consell municipal de València va tractar diverses vegades — com hem assenyalat— de crear pel seu compte un centre d'instrucció, però s'hi va trobar sempre amb l'oposició de l'església que hi invocava el concili lateranense per a defensar el seu monopoli de l'ensenyament a la ciutat. Aquest fet, per exemple, va provocar una forta desavinença entre el bisbe Jaume d'Aragó i els jurats de la ciutat. Però malgrat la fèrria oposició de l'església, el municipi de la capital de regne no va desistir dels seus propòsits d'intervenir més directament en el control de les escoles de la ciutat. I Així, l'any 1389 hom va elaborar unes ordenances molt detallades en què es regulaven des dels horaris escolars fins als continguts educacionals; deu anys més tard, el 1399, el municipi va encarregar, encara, la redacció d'uns capítols nous a un grup d'experts entre els quals hi havia Francesc Eiximenis. Molts dels comissionats eren partidaris de la unificació de totes les escoles en un sol establiment, mentre que uns altres pensaven que calia mantenir la pluralitat d'ubicacions com havia estat fins llavors. Finalment, la ciutat va decidir l'any 1407 l'adquisició d'una casa a la plaça de Sant Llorenç amb la finalitat de concentrar-hi totes les escoles. L'any 1412 la ciutat aprovava, juntament amb el bisbe, uns estatuts nous que havien de regir l'establiment educatiu que havia estat creat. El document en qüestió ens permet conèixer el contingut de les classes, però també els llibres de text o de lectura que s'hi usaven: el *Doctrinal*, d'Alexandre de

---

³ Pel que fa a aquest municipi, consulteu REVEST i CORZO, L. (1930).

Villedieu, el *Graecismus* d'Eberhard, el *Catholicon* de Giovanni Balbi, la *Lògica* i la *Metafísica* d'Aristòtil o les *Summulae* de Petrus Hispanus.

Aquella experiència, però, no va durar ni un any, atés que l'església es va deslligar de la iniciativa municipal i el mateix any 1412 va restablir l'antiga escola catedralícia.

Posteriorment, però, es van poder liberalitzar els centres d'instrucció. A les escoles organitzades pels burgesos hom començà d'impartir les classes en llengua vernacle, sense, però, abandonar el llatí. En tot cas, en qualsevol d'aquelles escoles es devia de fer ús escolar del català tant com a llengua de partida —o d'arribada— en l'estudi del llatí, com, en el conreu de l'aritmètica i d'altres matèries educatives.

Pel que sembla, i segons informa Tramoyeres Blasco (1896: 108) llavors hi havia dues classes de mestres: aquells que per la seua formació podríem anomenar superiors i que es dedicaven no solament a l'ensenyament de la lectura i de l'escriptura sinó també, i bàsicament, al de la gramàtica llatina; els altres, amb menys formació, només ensenyaven a llegir i escriure «romans»—és a dir, català— mitjançant la utilització de *sil·labaris*.

Estrictament els *sil·labaris* (llibres per a aprendre a llegir pel mètode sil·làbic, és a dir, partint d'una síl·laba i no dels simples sons isolats), van ser ideats per V. Ikelsamer (1527), bé que sistematitzats per J. K. Vogel (1841). Anteriorment a aquest mètode, per a l'ensenyament s'empraven els *abecedaris*, llibres usats a les escoles per a aprendre a llegir les lletres, les quals hi eren disposades en ordre alfabètic. N'hi havia ja, en pergami, al segle IX. Un dels primers *abecedaris* editats en el nostre àmbit lingüístic va ser l'imprés per Rosembach a Barcelona l'any 1503. Els *abecedaris* tradicionals solien contenir diversos fulls amb l'alfabet en ordre directe i invers, minúscules, majúscules i diversos tipus de lletra (itàlica, gòtica. etc.). Podien incloure, fins i tot, llistes de síl·labes i les primeres

oracions. Eren denominats també *abeceroles* o *beceroles*.

Pel que fa a la tipologia de mestres d'aquell període, Luis Tramoyeres (1896: 108) indica que:

«la nota característica de la primera época és su espíritu doméstico. No existen verdaderos organismos para difundirla. El maestro de escuela es, la más de las veces, un sacerdote que enseña los rudimentos de la escritura y lectura, ampliando éstos con nociones de gramática latina como primordial elemento de toda posterior cultura».

J. Hinojosa (2002: 137) indica que ja des del segle XIII hagué a la ciutat nombroses escoles menors, dirigides per seglars o clergues, encara que «sus inicios fueron informales i no han dejado huella en la documentación». Això no obstant, assenyala l'esmentat historiador:

«En fechas tempranas del siglo XIV había numerosas escuelas por todo el reino. En Sagunto se nombraron dos doctores para examinar a los maestros que desearan enseñar en la villa (1335). [...] Jérica contaba con dos escuelas en 1333, año en que el vicario local obtuvo licencia para abrir la segunda. En el siglo XIV, fuera de Valencia, había en el reino al menos ocho escuelas importantes, a las que Rashdall añade como studia particularia las de Sagunto, Morella, Xàtiva i Sueca. [...] En Xàtiva hubo un maestro de gramática en 1365 y otro en Sueca en 1369. A principios del xv se establecieron dos maestros de las citadas disciplinas en Elche, corriendo su salario por cuenta del Consell. [...] En Segorbe las primeras aulas conocidas fueron establecidas por el obispo Diego de Herrera, a finales del siglo xv. [...] En Morella y San Mateo fueron prelude de un esplendor cultural que brillaría en la época del Humanismo. Tuvieron fama los estudios de San

Mateo y de Traiguera, creados estos últimos en el reinado de Pedro IV el Ceremonioso. También hubo escuela en Vinaroz, aunque desconocemos la fecha de creación. En Orihuela los clérigos alternaron su ministerio con la enseñanza de la gramática y artes liberales.[...] El patriciado local, en ocasiones, concertaba los servicios de un hombre de letras que mantuviese abierta escuela con cargo a los fondos comunales.»

I encara hi assenyala el

«paso por estas poblaciones de maestros ambulantes que, como los médicos y cirujanos-barberos, iban de un lugar a otro en busca de clientela».

A mesura que augmenten els escolars, el mestre de llegir i escriure és diferent del de gramàtica, fet que provoca la creació dels primers centres pedagògics promoguts per la iniciativa privada. A més, s'hi mantenia també la iniciativa municipal. Així, l'any 1374 el consell de la ciutat de València, per exemple, adquiria una casa per a destinar-la a centre educatiu a la parròquia de Sant Bartomeu, exactament al carrer de la Valldigna, —d'on van prendre el nom de «escoles de Valldigna» segons reporta Tramoyeres Blasco (1896: 108). En aquesta institució eren els mateixos mestres els qui en duïen la gestió. Entre les altres escoles de la ciutat es poden citar, per exemple la de l'Avallada, ubicada a la plaça de Sant Nicolau, o la de la parròquia de Sant Martí, el mestre de la qual va ser Antoni Tristany. La finalitat primordial i última de totes aquelles escoles però, era preparar suficientment els alumnes per a poder tenir accés a l'estudi de la gramàtica llatina.

Cal tenir present, d'una altra banda, que l'ensenyament de la lectoescriptura era aleshores una pràctica que estava reservada a molt pocs infants. La cultura era patrimoni d'una minoria. No hi havia llavors la

necessitat de propagar fins les classes més humils els rudiments del saber. Això no obstant, la cultura elemental sembla que no era tan escassa com hom pot suposar. Hi abundaven els artesans que sabien «de lletra», si bé entre els llauradors el nombre d'analfabets era pràcticament total. En qualsevol cas, la burgesia naixent va estimular entre els seus fills els rudiments d'escriptura, càlcul i lectura necessaris per al manteniment dels seus negocis. En ocasions, en els contractes d'aprenentatge hi ha casos en què el patró es comprometia a «*docere legendi et scribendi*» l'aprenent. Aquest aprenentatge —segons apunta J. Hinojosa (2002: 139-140)— es devia reduir

«a la identificación del alfabeto o, como mucho, a la incorporación de unos inseguros rudimentos gramaticales, salvo en aquellas profesiones vinculadas con el mundo de las letras, como podían ser la de librereros, pregoneros o escribanos.»

Pel que sembla, als pobles on hi havia algun convent de religiosos baixava el nombre d'analfabets, atés que hi solien tenir annexa una escola de llegir i escriure. En la resta de localitats els centres adreçats exclusivament a l'ensenyament dels infants eren pràcticament inexistents. Això no obstant, Jaume Roig, al *Llibre de les dones*, i tot parlant d'una jove humil, escriu:

«Mà de paper, —ploma i tinter
ella tenia: —que n'escrivia
—may ho sabí.»

Cal tenir present, d'altra banda que —pel que fa a l'enfortiment i consolidació de la nostra llengua— J. Giner i Marco (1998: 379) ha posat de manifest que

«la direcció cultural dels centres d'ensenyament (escoles, universitats, etc.) era totalment equivocada, i, a més, l'humanisme llatí causa molt de mal a la nostra llengua: a partir del segle XVI tot l'esforç cultural s'enfocà en una sola direcció, la d'estudiar llatí. Els humanistes llatíistes eren en el fons lacais de l'absolutisme: la cultura a base del rònc llatí anava en prejuí de la nostra llengua i, al capdavall, en prejuí de la cultura del nostre poble.»

Pel que fa al caràcter privat o públic de les escoles, Lluís Revest i Corzo, que va estudiar l'ensenyament primari a Castelló en el darrer terç del segle XIV, apunta:

«Podían estas escuelas ser puramente privadas; pero como en este caso dependía su existencia del número de los escolares que en sus estipendios las mantenían, número a veces corto y muy variable siempre, para asegurar la continuidad de la enseñanza por escasos que fueran los alumnos, no había otro medio que subvencionar y contratar a los maestros, y esto solía hacerlo en Consejo Municipal.»

I en aquest sentit sabem que, efectivament, en algunes localitats valencianes era el consistori municipal qui se'n feia càrrec d'aquella educació primerenca. Coneixem, per exemple, (B. Traver 1928: 5) l'existència d'un acord pel qual els Jurats de Vila-real, el dia 16 de setembre de 1418

«afermaren per a un any més la ensenyança dels estudiants al mestre En Guillem Caix, fill del poble de Sant Mateu, com així el tocar l'orgue de la Església major tots els diumenges i dies festius, donant-li del comú de la vila per salari "cinquanta sous

e de les almoynes altres cinquanta sous cascun any”».

Més endavant, el mateix Traver ens hi assenyala que:

«Estos mestres que ensenyaven a llegir als més petits i gramàtica llatina i llògica als majorets, eren per lo regular clergues que tenien un benifet eclesiàstic en la iglésia major, perquè de no ser així, amb dificultat haveren pogut atendre a les necessitats més perentòries de la vida percibint tan solament la curta quantitat oferida pels Jurats de Vilarreal, la que més bé se podia considerar com una recompensa o gratificació que com a salari.»

També ens hi reporta un acord del Consell fet el dia 15 de juny de 1550 en el qual consta que el prevere Mossén Jeroni Martí era llavors l'encarregat de l'ensenyança a Vila-real. I hom hi pot llegir:

«...lo dit magnífic consell ajustat mana esser notat que lo reverent mestre hieronym martí mestre del estudi o scoles de la dita vila sia pagat del que degut li es per rahó del salari que la dita vila li dona per servir aquella en tenir o regir lo dit estudi o escoles...»

En un altre lloc de l'article de B. Traver es diu que l'esmentat Mossén Jeroni Martí era «bachiller en arts mestre del estudi y scoles de la dita vila...», mentre que més endavant ens hi fa saber que el Consell de la vila, el dia 28 de setembre de 1649, havia disposat que «la càtedra de gramàtica se done a Mo[ssén] Pau Benlloch...»; com és natural, la «càtedra de gramàtica» havia de ser de llatí, mentre que el «mestre del estudi y scoles», es devia dedicar probablement a ensenyar a llegir i escriure valencià.

Pel que fa al que podríem anomenar sistema pedagògic de l'època,

són pocs els elements que coneixem i que ens permeten de suposar-ho. Lluís Vives, en els seus mètodes pedagògics *De ratione studii puerilis* (Lovaina, 1523), dedica unes explicacions a la manera d'ensenyar les primeres lletres, especialment a l'ús de les cartilles o sil·labaris, però també a l'escriptura. En aquest sentit, hi cita l'escola de Philopono⁴, «maestro tal vez del propio Vives», segons suggereix Tramoyeres Blasco (1896: 108). A. Gómez-Hortigüela (2002: 5) reporta la informació que, segons el mateix Vives, «aprendió sus rudimientos [de dialèctica] en su más tierna infancia». També ens hi assenyala que la probable primera escola de Vives «estaria en parte de lo que hoy es el antiguo edificio de la Universidad (La Nau) i que [...] se comenzó a construir sobre unas casas que ya servían como sede de docencia a algunos maestros». També hi retrace una informació procedent de Gregori Maians, el qual, en la biografia de Vives «afirma que el humanista fue alumno del maestro Tristany».

D'una altra banda, Gómez-Hortigüela (2002: 15) ens hi ofereix el pla d'estudis d'un estudiant d'aleshores:

Lo normal es que un joven que fuera a dedicarse a los estudios superiores, como haría Juan Luis Vives, hiciera después de los años de escuela primaria, al menos dos años de gramática latina [...]. Los primeros estudios superiores propiamente dichos eran los de bachiller en Artes, requisito previo para poder cursar en las facultades las materias de Medicina, Cánones o Teología. Para obtener el grado en Artes estaba previsto cursar aproximadamente en tres años las materias de Lógica, Filosofía natural y Filosofía moral. La edad normal para ser admitidos a estos estudios eran los 13-14 años.»

És lògic pensar que els anys «de escuela primaria» es dedicaren a aprendre de llegir i escriure la llengua del país.

---

⁴ Possiblement es tracte d'un nom simbòlic, atès que és un apelatiu d'origen grec que significa 'Amant del treball'.

Revest Corzo (1930: 13) pel que fa a les matèries que s'hi ensenyaven, afirma:

«Las disciplinas que nuestros maestros profesaban en el trescientos eran las que se enseñaban de ordinario en los estudios locales de entonces: la Gramática y la Lógica, equivalentes pedagógicamente a nuestra enseñanza secundaria y a casi la totalidad de la primaria, por más que de lo referente a los elementos ningún rastro documental preciso hemos hallado».

Més endavant Revest (1930: 14) especifica que quan els documents fan referència a la gramàtica cal entendre que *«se refería a la Gramática latina, pues hasta siglos más tarde no se pensó en estudiar la del romance vulgar»*, fet que reforça més, si cap, que l'aprenentatge de la llengua del país hi devia tenir un caràcter exclusivament instrumental ja que dotava els escolars dels rudiments de lectura i escriptura per a encarar-se amb l'ensenyament de la llengua clàssica. Segons indica el mateix Revest (1930: 15) sembla que —ja en l'àmbit de l'aprenentatge llatí— hi havia quatre categories d'escolars:

«y su orden, de mayor a menor [era] el siguiente: estudiantes de Catón o catonistas, de Partes o partistas, doctrinalistas o de Doctrinal, y de Lógica. [...] El Catón servía para aprender a leer y hasta para adquirir algún léxico que permitiera seguir las explicaciones ulteriores. [...] Las Partes y Reglas comprendían probablemente las declinaciones y conjugaciones y quizá los principios elementales de Sintaxi. Lo que se llamaba entonces construir. El Doctrinal era sin duda el complemento y perfección de las enseñanzas gramaticales que se daban en aquel tiempo».

M. Pueyo (1996: 115), en referir-se a la pràctica escolar d'aquesta primera època, indica:

«En l'Àntic Règim, l'Església ocupava una posició privilegiada en l'organització i el control de l'educació, així com en el reclutament dels efectius humans que la sustentaven. La funció docent, al capdavant, tenia un caràcter més sacerdotal que especialitzat. En els vilatges, si el mestre no era el mateix rector, es tractava generalment d'algú que havia d'executar diverses feines auxiliars —tocar l'orgue, ensenyar solfa...— vivint sota la doble fèrula del curat i del batlle. La coincidència de sacerdot i mestre en una sola persona —que Jovellanos considerava un mitjà efectiu i econòmic d'il·lustrar les classes rurals— no tenia una finalitat exclusivament pastoral o ideològica, sinó que incloïa també motivacions econòmiques i estructurals:

»*“La escasez de maestros seculares con un mínimo de formación y su escasa retribución fueron las causas —aparte la orientación catequética de la escuela— que facilitaron la aparición de la figura del parroco-maestro. Las rentas eclesiásticas ayudaban así a mantener una situación provocada por la insuficiencia de las rentas públicas.”*» (Viaño, 1982: 10).

Durant aquest període històric no hi havia una veritable organització pedagògica. El seu caràcter privat i domèstic impedièn qualsevol tipus de reglamentació. Els poders públics —tret de casos especials— no intervenien en la seua organització, ni dictaven ordenances o promulgaven reglaments per al règim i govern d'aquell ensenyament. Posteriorment, però, apareixen les primeres intervencions de les autoritats municipals.

A València ja es recullen una sèrie de pràctiques docents en el Manual de Consells y establiments de la Insigne Ciutat de Valencia⁵, de l'any 1625, el qual reporta que el Consell de la ciutat, el dia 25 de novembre de 1625 va aprovar les «Ordinacions dels mestres de llegir y scriure». El document va estar publicat per primera vegada per Lluís Tramoyeres (1896: 109), del qual copiem:

«Die veneris XXVIII mensis novembris anno nativitate domini
MDCXXV

»Mestres d'escola. Ordinacions dels mestres de llegir y ·scriure.

»Los Señors Jurats y Raphal Alcornell, ciutadà, síndich de la Ciutat de València exepto Joan Pallarés, ciutadà absent del present acte, ajustats en la Sala daurada. Attés que lo saber bé llegir y ·scriure és lo primer escaló i porta per a entrar en les demás facultats així en lo temporal com en lo ·spiritual y lo primer que ·s deu procurar en una república y més en la present ciutat que los mestres que amostren als gichs sien hàbils en dita art y virtuosos y de bones costums y no juradors y de males costums, y així los deixebles ysiran hàbils en llegir y ·scriure y virtuosos tenint bons mestres espera que de así avant y haja orde en lo sus dit fan e orden los capítols següents.

»1 Primo que de huy avant ninguna persona puga tenir ni parar escola de ·scriure ni llegir que no sia mestre examinat per los examinadors nomenats per ses señories ab que los examinadors no puguen pretendre cosa alguna així de la Ciutat com dels examinats.

»2 Item que ningú puga amostrar a llegir ni ·scriure ni tenir escola per escaletes ni aposentos sinó és en cases baixes y parts públiques sots pena de trenta sous, ço és dos parts a caixa i una a l'acusador.

»3 Item que ningun mestre puga amostrar de llegit asoles perqu·

---

⁵ *Manual de Consells y Establiments de la Insg. Ciut. de Val^a de l'any 1625 en 1626*, núm 150, que es troba a l'Arxiu de l'Ajuntament de València.

és gran dany sinó és essent examinats de llegir y llatinitat.

»4 Item que ningun foraster, açò se entén y declarat que no sia natural de España puga mostrar ni tenir escola, per ço que no pot pronunciar bé la nostra llengua, lo que és total perdició de la república y si algú al present se'n trobàs se expelixa, y que ningú amostre per la present ciutat [...] en albarans de altre sots la dita pena.

»E provehixen qu' es publiquen ab veu de pública crida per la present ciutat y lochs acostumats de aquella ab que los mestres que ara són paguen lo gasto que la ciutat haia de pagar.»

Aquell mateix dia, assenyala el *Manual...* es va fer l'elecció dels «examinadors de mestres d'escola», els quals havien de fer la seua funció «sense salari algú de la Ciutat ni dels examinants». La distinció va recaure llavors en els «mestres d'escola», Joan Bautista Castruso i Matheu Cugat, als quals se'ls prohibia que cobraren cap quantitat pel seu treball.

Convé que parem esment en dos qüestions de l'ordinació núm. 4. En primer lloc, s'hi diu «que ningun foraster, açò se entén y declarat que no sia natural de España puga mostrar ni tenir escola, per ço que no pot pronunciar bé la nostra llengua, lo que és total perdició de la república». En cap moment de les disposicions es diu quina era la llengua que havien d'ensenyar els mestres. Ara bé, la referència a «España» no té perquè entendre's en el sentit que té en l'actualitat, sinó més aviat, com pertanyent a la monarquia que va nàixer arran el Compromís de Casp.

En segon lloc també s'hi diu «y que ningú amostre per la present ciutat [...] en albarans de altre sots la dita pena». Tenint en compte el valor medieval del verb «amostrar» amb el significat d'«ensenyar», T. Sáez (1986: 20, nota 4.) interpreta aquest punt en el sentit, que l'esmentada ordinació «prohibe usar [...] muestra [...] o caracteres que no sean de la propia mano», és a dir, s'hi prohibeix la utilització d'*abecedaris* per a

l'ensenyament de la lectura que no hagueren estat confeccionats pel mateix mestre. Sàez (1986: 20) assenyala que «Las ordenanzas de la Hermandad de San Casiano de 1695 —de les quals parlarem tot seguit— hacen referencia también a este punto, aunque ya había sido pedido por estos maestros por Auto de 22 de abril de 1653 y también la Real Provisión de 20 de septiembre de 1743»

El dia 12 de desembre d'aquell mateix any 1625, i «per al bon regimen dels mestres que mostren a llegir i scriure» s'ordena que hi haja un sol mestre per escola, amb dret a un ajudant, i que els mestres examinadors duguen un llibre per a enregistrar-hi els mestres examinats:

«Die veneris XII decembris MCXXV

»Mestres de llegir y ·scriure.

»Los Señors Jurats y Raphal Alcornell, ciutadà, síndich de la ciutat de València, excepto Joan Pallarés y Luis Vives, ciutadans absents del present acte; ajuntats en la Sala daurada fan e proveheixen los capítols següents per al bon regiment dels mestres que mostren a llegir y ·scriure.

»Primo Proveheixen que en una escola no puga haver més d'un mestre ab son ajudant, si ·l· vodrà tenir, sots pena de vint sous partidors los dos terços per a la ciutat e l'altre terç per a l'acusador.

»Item que los mestres que al present se troben en possessió de mostrar llegir y ·scriure se hajen de registrar en presència dels examinadors per a que sàpien qui són y es guarden de preceptes posats per vostres S. S. en lo puesto que los examinadors nomenaren sots la dita sena [pena?]. E qu· es publiquen ab veu de pública crida per les parts acostumades de la present ciutat.»

Teodoro Sáez (1986: 21), tot fent referència a aquestes ordinacions del Consell de la Ciutat de Valencia, indica:

«Todas estas primeras ordenanzas se van perfeccionando continuamente. Son los mismos maestros, para evitar algunos abusos y darle importancia al acto, los que piden que los exámenes para maestro se hagan en presencia del Rector de la Universidad.. El 24 de noviembre de 1629 fue nombrado examinador mayor mosén Domingo de Talavera que era el decano de los maestros. Este mismo examinador controlaba el acceso al «Estudio general» [és a dir a la universitat] mediante las pruebas correspondientes. En esta misma ordenanza se insiste en la prohibición de escuelas «amagaes» y de las que estaban en «escaletes». Es interesante señalar el destino que dan a las multas por infracción a estas ordenanzas, que se han duplicado, y que no es otro que para subvencionar a los pobres estudiantes enfermos del Estudio General».

El mateix autor comenta tot seguit una sèrie d'ordinacions que es van aprovar el 24 de maig de 1639 i que, entre altres objectius, intentaven aclarir alguns punts dubtosos que havien sorgit en la pràctica docent. Entre les noves normes s'hi establien les matèries d'examen, que consistien —en paraules de Sáez— en:

«Lectura en romans y latín en “letra de emprenta” y manuscrita (“com de mà”).

«Escritura: “templar” las plumas (cortar) con arreglo a las formas de letra.»

Sáez també hi reporta algunes altres curiositats contingudes en les ordinacions municipals, com és el fet que, per a examinadors, es preferiren els mestres de València (disposició 3a), o que s'hi establiren drets d'examen, i que en aquest supòsit es disposava que cada examinand havia

de regalar dos parells de «guants de flor» al Rector i al síndic mentre que la resta dels examinadors havien de rebre deu sous; que l'escrivà del tribunal havia de rebre igualment dos parells de guants; que el bidell havia de rebre sis sous, i que l'agutzil havia de percebre, igualment, un parell de guants. També s'hi prohibia —a la disposició novena— que un mestre ensenyara al mateix temps llatí i a escriure, perquè «per fer les dos coses no-n faran ninguna ab la perfecció que es deu fer». Pel que fa als examinadors, s'hi estableix que «sien personas de bo i arreglat juhí, bons costums, i vasalls de la M[ajesta]t del Rey».

A. Vila Moreno (1993) recull que disposicions municipals sobre l'ensenyament en va haver, com a mínim des de l'any 1561. Aquelles disposicions, redactades en valencià, van ser modificades els anys 1629 i 1639, però en desconeixem l'àmbit d'actuació pel fet que l'ensenyança, al menys la superior, s'havia fet —com ja s'ha apuntat— tradicionalment en llatí i va ser el decret «*De reformatione*» de la sessió V del concili de Trent, aprovat el dia 17 de juny de 1546, el que va disposar, entre altres mesures, establir escoles «en las poblaciones donde no existan y serán dirigidas por maestros instruídos y piadosos». Segons Vila (1993: 15), «fins a la repressió erasmista, que a València va encapçalar l'arquebisbe-vice-rei S. Joan de Ribera, degué estar plenament vigent el conreu de la nostra llengua a l'escola primària».

J. Melià (1970: 266), d'altra banda, a més de retraure la disposició del Consejo Real que prohibia als moriscos «*leer y escribir en árabeto*», en recorda una altra de 20 maig de 1595 en què es feia memòria a les autoritats civils i religioses «*Que ningún muchacho nuevo convertido aprenda a leer ni escribir en árabeto, sino en castellano o valenciano*».

Malgrat que fins a sant Joan de Ribera el valencià degué ser, doncs, la llengua principal en l'ensenyament primari, el fet constatable, però, és que a València, a partir del 1500, s'observa una certa penetració de la

llengua castellana que va afectar especialment les capes altes de la societat.

En aquest sentit, Max Cahner (1980: 223) indica:

«Podem afirmar, en tot cas, que vers 1510-11 l'adopció del castellà com a llengua literària limitada a la generació anterior a uns restringits cercles de les més influents famílies de la noblesa, s'havia estés a tota l'aristocràcia en general, especialment la que s'havia promogut al servei del rei. A Barcelona fou un fenomen poc important, perquè la generació posterior a la de Boscà no tingué ni prou oportunitats d'anar a la cort ni trobà a la ciutat una vida literària en castellà, ni tan sols tan minsa com la que es desenvolupa al voltant de Boscà durant les seves escadusseres estades a la ciutat [...].

»A València la persistència de condicions favorables, al voltant del comte d'Oliva, del marquès de Cenete, de Germana de Foix o del duc de Calàbria, consolida la situació.»

Pel que fa concretament al món escolar A. Vila Moreno (Inèdit I: 4)⁶ assenyalava que «en realitat la imposició llingüística es una practica antiga. En els “Capituls entre els jurats [d'Elig] i el mestre Jaime Román” firmats el 4-IV-1573 ja constava esta disposició: “item que no consentau a nengú parlar en pla abans que parlen en llatí” multant els que “parlen en romans” en proporció a les faltes i edat dels infractors.»

Luz Ortiz de Gil-Mascarell (1998: 102) ha estudiat el cas de la vila d'Albaida i hi assenyalava que «*el municipio entendia la instrucción como una necesidad pública a la que debía dar respuesta y a la que tenían derecho a acceder todos los vecinos.*» En aquest sentit hi reporta una acta del Consell particular (junta restringida) de la dita ciutat de 1669, on es pot llegir:

«Los Justicia, Jurats y Consellers del Consell Particular, ajuntats y congregats... havent necessitat gran, urgent, en la present Vila de mestre d'escola, així de gramàtica com de llegir

---

⁶ Volem agrair a Alfons Vila Moreno que ens haja proporcionat una còpia dels seus treballs inèdits *L'ensenyança de la llengua valenciana. Llengua, escola i premsa: El cas valencià* i també *L'institut d'Estudis Valencians*.

y escriure per a la Vila, y per quant los chics no van a escola per no haver qui amostre, y se a ofert mossén Gapito de amostre de gramàtica, llegir, escriure y contar, ab salari de 30 lliures y les mesades, so es: 1 sou: francells⁷; y doctrineta 2⁸ sous; llegir, escriure y contar, 3 sous; gramàtica 4 sous cascad mes; als pobres vergonyants franc, y que ningú paixa (...) d'altra escola»⁹.

Tal com assenyala l'autora, el mestre solia alternar la seua tasca — cosa que hem vist que ocorria també a Vila-real— amb altres dedicacions, com ara organista de la parròquia i rellotger encarregat del rellotge del campanar.

Amb tot, l'ensenyament anava bàsicament adreçat al domini de la gramàtica llatina. I el coneixement de la llengua del país hi tenia només un marcat caràcter propedèutic. Per aquesta raó, A. Rico i Joan Solà (1995: 91) han indicat que «Fins a la fi del s. XVII gairebé tota la lexicografia catalana està al servei de l'ensenyament del llatí». I en el sentit de l'aprenentatge de la llengua llatina cal considerar l'èxit que va tenir l'aparició del *Thesaurus Puerilis*, d'Onofre Pou, que si bé va ser publicat originàriament a València, l'any 1575, va conèixer unes altres edicions: 1580 a Barcelona; 1591 a Perpinyà, 1600 a Barcelona novament. La traducció castellana es va publicar a València l'any 1651 i a Barcelona els anys 1680 i 1684. Pel que fa a la traducció castellana, segons informa J. Ribelles Comín (1929: 924), el valencià Bernabé Soler ens diu:

«Este librito no tenia otra falta, si assí se puede dezir,

---

⁷ No hem pogut descobrir el significat de la paraula *francell*, que l'autora indica que «podria ser caligrafia francesa». Nosaltres no som de la mateixa opinió, sobretot si es té present que hi apareix en plural.

⁸ Convé tenir present que, com ha assenyalat Amengual i Batle, J. (1991: 15) la «doctrineta», és a dir, el catecisme era «El primer llibre de text escolar, des del moment que era la “Carta” o “Cartilla” per a mostrar de llegir i escriure.», i en un altre indret del mateix llibre (1991: 80), assenyala: «L'impuls a l'escolarització va estretament lligat a l'ensenyament del catecisme. Per a aprendre a llegir s'empraven les cartilles, que contenien les oracions i la part que s'anomenava la doctrina cristiana, [...] les cartilles presentaven les oracions amb tipografia ban distintam³⁴ de caràcters grossos i amb paraules dividides anjmb síl·labes. És ben possible que aquesta cartilla.doctrina tingués una difusió anterior als mateixos catecismes».

⁹ Arxiu Municipal d'Albaida, *Libre de Consell 1650-2681*, acta de 31 d'octubre de 1669.

sino estar en lengua lemosina, que en lo demás del trabajo e industria de su primer Autor, no hay más que desear para que los niños, i aun los grandes, puedan largamente y en breve tiempo aprovecharse de la lengua latina con la mucha copia i abundancia de vocablos de diferentes materias que contiene».

En aquest sentit C. Martínez Taberner (2000: 66) retrau un text de 1768 exhumat per R. Calafat en què, tot parlant d'un llibre de text usat pels aprenents mallorquins en l'ensenyament de la llengua de Roma, es pot llegir:

«(...) que el libro con que se enseña la Gramática llamado Semperi era muy prolijo y dilatado, por cuyo motivo tiempo ha que havia pensado se estableciese y fomentase otro distinto por el qual pudiessen los niños desde el principio de su educación se acostumbrassen a una lengua que por ser la dominante en los Reynos de España se devía mirar por necessaria a todos los hombres de caracter o de profesión literaria y muy útil para qualquiera clase de estado; sin que fuesse de temer la dificultad que a los principios se encontraría pues mayor era, sin duda, la que se encontraba en el latín de Semperi por ser mas remoto nuestro dialecto que la lengua castellana (...)»

A les terres valencianes les coses no devien ser gaire diferents, però.

D'un altre costat, Joan Fuster (1985: 36) retrau el fet que Lorenzo Palmireno, autor nascut a Alcanyís i que va escriure una obra interessant en la lexicografia hispànica, el *Vocabulario del Humanista* (València 1569) «havia estat mestre d'escola a Cocentaina» i, per tal d'explicar el fenomen de la castellanització de l'escola, hi afegeix: «i com ell degué haver-n'hi

molts, escampats a les comarques valencianes catalanoparlants.» El mateix Joan Fuster (2002: 19, nota 51) reporta un text d'A. Gallego Barnés (1992: 36), en què, tot estudiant Palmireno, assenyala que a València hi havia molts estudiants castellans que hi actuaven com a tutors de fills de les capes altes de la societat: «pues en toda España no hay pueblo que sustennte más moços forasteros [...] por Ayos y Maestros populares».

En qualsevol cas, Mila Segarra (1985: 54) assenyala que «la gramàtica i l'ortografia que s'ensenyaven en les escoles catalanes en la primera meitat del sis-cents i encara en la segona meitat, eren les del llatí», i una cosa semblant degué ocórrer al Regne de València. De fet, durant el segle XV són relativament abundats les gramàtiques i els vocabularis llatins, habitualment bilingües, la finalitat dels quals era l'ensenyament de la llengua de Roma, única llengua de cultura de l'època. L'ús del valencià, doncs, no hi devia tenir una altra finalitat que facilitar l'aprenentatge del llatí.

Sobta que en aquesta època, ni tampoc durant el segle XVI no trobem cap obra gramatical ni lèxica de la llengua del país en cap dels seus territoris. I sorprén sobretot, quan es considera que llavors a diferents països europeus, com ara Itàlia, Castella o França van sorgir diverses obres ortogràfiques i gramaticals de les seues llengües respectives. Tal és el cas de publicacions d'obres com ara la *Prosa della volgar lingua* (1525), de Pietro Bembo, a Itàlia, on defensà l'ús de la modalitat florentina dels dialectes italians; de *El Diálogo de la lengua*, (escrit cap a 1535), del castellà Juan de Valdés, obra en la qual insisteix en el corrent renaixentista de defensa de les llengües vulgars; o a França, la *Défense et illustration de la langue francaise* (1549), de Joachim du Bellay, on propugnava l'ús de la llengua francesa contra els que la creien inferior a la llatina. Cal tenir present d'altra banda, que J. M^a. Miquel i Vergés (1938: 53-54) ens hi diu que:

«durant tota l'Edat Mitjana ningú no es preocupa del llenguatge; però ara, [al Renaixement] sota el remolí de tantes inquietuds, reneixen els estudis filològics [...] El far i el nord és la llengua llatina, i el seu sistema gramatical, en ésser aplicat a l'italià, al castellà, al francès, assenyala la primera fita per a l'ús literari de les llengües vulgars... [Però] Que s'ha esdevingut que Catalunya no rebés els beneficis d'aquella gran revolució espiritual?»

La resposta sembla ser fàcil: des de l'any 1412, arran el Compromís de Casp, s'inicia el procés de castellanització de la Cort reial i el de l'aristocràcia que l'envolta, i la llengua comença a esdevenir un senyal de classe. En qualsevol cas, però, no sembla que, en un primer moment, la situació social de la llengua, en general, se'n ressentira, atés que una cosa era una evident decadència literària —que ha estat estudiada a bastament— i una altra, el fet que la llengua dels valencians no fora utilitzada normalment i habitual per pràcticament tots els estaments de la societat valenciana del moment.

CAPÍTOL 2: L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA SOTA L'ABSOLUTISME
BORBÒNIC. 1707-1833

«*TODO SE DEVERÁ FORMAR EN LENGUA CASTELLANA*»

El fenomen de la castellanització del Regne de València s'accentuà a partir de l'11 de maig de 1707, quan les tropes castellanques varen entrar a la ciutat de València després de la victòria aconseguida a la batalla d'Almansa. El duc de Berwick, que dirigia l'ocupació militar de la ciutat, va fer saber a tots els estaments que

«*Este Reyno ha sido rebelde a S. M. y ha sido conquistado, habiendo cometido contra S. M. una grande alevosia, y assí no tiene más privilegios ni fueros que aquellos que S. M. quisiere conceder en adelante*»¹⁰

El dret de conquesta és materialitzà en la pragmàtica de 29 de juny de 1707, per la qual Felip V va decretar l'aboliment del dret foral valencià i l'assimilació del Regne de València als usatges, els costums i les lleis establertes a Castella.

Com és sabut, l'entronització de la dinastia borbònica, si bé és veritat que no arribà a prohibir el dret a publicar en les llengües perifèriques del nou estat, sí que entrebancà el seu ús a totes les àrees de la vida social i cultural. De fet, el decret de Nova Planta va significar «de iure» una ja vella ambició de la monarquia castellana, segons es deixa veure en «Consejo» que el Conde Duque de Olivares lliurava a Felip IV: «*Trabaje y piense... por reducir estos reynos de que se compone España al estilo y leyes de Castilla sin ninguna diferencia...*». El Conde Duque no feia una altra cosa que reforçar la consciència del monarca en la ja coneguda fórmula d'Heraldo de Acuña: «*un monarca, un imperio, una espada*». Aquest procés cap a la

---

¹⁰ Reproduït en PÉREZ APARICIO, Carme (1981): *De l'alçament maulet al triomf botifler*.

unificació lingüística de tots els territoris que depenien de la Corona es veu ja clarament apuntat en les distintes mesures que s'havien pres per les quals es prohibia als moriscos la seua llengua, i se'ls exigia l'ús del castellà o del valencià. També els gitanos foren blanc d'aquestes vexacions.

Felip V, en virtut del dret de conquesta, derogà tot el dret públic dels territoris de la Corona d'Aragó i introduí a Espanya un neocentralisme d'encuny francès. Bé és veritat que els Decrets de Nova Planta són disposicions essencialment polítiques. En ells, les referències a l'idioma són mínimes. No obstant això, l'esperit que els inspira no pot ser més clar: *«todo se deberá formar en lengua castellana y actuar en papel sellado»*, apunten. És el mateix Consell de Castella qui proposa al rei que ordene que

«en las escuelas de primeras letras y de gramática no se permitan libros en lengua catalana, escribir ni hablar en ella en las escuelas y que la Doctrina Cristiana sea y la aprendan en castellano».

Amb tot, l'actitud reial va ser molt més sibil·lina i intel·ligent, i de fet, a Catalunya es limità a establir que el castellà fos emprat en la Reial Audiència, màxima institució de govern al Principat. La mesura, fins i tot, podia arribar a esdevenir popular, atés que el castellà era més accessible als catalans que no l'anacrònic llatí dels curials. A Mallorca, el procés va ser similar; i així, el monarca va establir que *«Las sentencias, decretos y provisiones se escriban en castellano... y no en latín como se hacía anteriormente»*. L'habilitat formal del rei fa aparentar que del que es tracta és de modernitzar el mecanisme processal, i no de restringir l'ús oficial de la llengua catalana. Convé remarcar, però, que en matèria de legislació lingüística, l'antic Regne de Valencia, els habitants del qual havien estat considerats *«muelles y blandos»* pel Conde Duque, no va ser objecte d'aquests subterfugis, ans pel contrari, les pragmàtiques i ordres reials van

ser absolutament clares i discriminatòries amb la llengua dels seus habitants: «*todo se deberá formar en lengua castellana*», sense més.

La pretensió del Borbó no era altra que intentar repetir a l'estat espanyol el model unitari que havien imposat a l'estat francès. I, en aquest sentit, la presència de més d'una llengua —i no només oficial, sinó fins la seua mateixa existència— no s'adia ni molt ni poc amb les seues ambicions. A partir d'aquell moment la resta de llengües de l'estat passaren a ser simplement dialectes. És el moment del despotisme il·lustrat. Aquesta configuració del poder estatal, variant de l'absolutisme monàrquic és dóna en molts països europeus a mitjans del segle XVIII. El despotisme il·lustrat, a més de legitimari l'autoritat unipersonal del monarca intenta aconseguir un «contracte social» que perpetue la societat estamentària, però proveint l'estat dels canvis necessaris per a permetre un funcionament gairebé òptim de la societat.

La preocupació per l'ensenyament serà una constant en el pensament il·lustrat; fins al punt que aquesta època ha estat anomenada de l'optimisme pedagògic: hom tenia una fe cega en l'educació com a punt de partida de la regeneració de la societat.

Pel que fa al món escolar, i tal com assenyala J. Monés (1984: 27), «Al marge de l'ensenyament superior hi havia les escoles de Gramàtica i centres similars, com és ara, els seminaris conciliaris, on el llatí era generalment la llengua vehicular, desplaçada progressivament pel castellà, a mesura que ens endinsàvem en el segle XVIII». Però, com ha indicat C. Martínez Taberner (2000: 357) «entre la segona meitat i finals del segle XVIII —i més concretament a partir de 1770— es produeix un canvi decisiu: les gramàtiques de la llengua llatina, —que al cap i a la fi era l'única gramàtica que s'ensenyava— escrites en llatí o en català ja no es reediten i cedeixen el pas a les publicades en castellà».

No hem d'oblidar que, segons assenyala M. Batllori (1997: 190)

l'any 1777 la *Gramàtica de la lengua latina* de Maians va ser declarada oficial, juntament amb l'ordre d'ensenyar-se a les set universitats de la Corona d'Aragó: Cervera, Gandia, Mallorca, Oriola, Osca, Saragossa i València.

El procés de castellanització escolar, a partir de l'entronització dels Borbó va ser, doncs, total i imparable. El mateix Monés (1984: 27) assenyala que «a les escoles de Gramàtica, esteses per tot Catalunya, el castellà esdevenia matèria obligatòria des del 1716 [de manera que hi] rivalitzaven com a llengües el castellà i el llatí, marginant quasi completament el català». A les escoles de gramàtica, la finalitat de les quals era, com ha estat indicat, l'estudi de la llengua llatina, es va imposar decididament la llengua castellana com a única llengua d'aprenentatge, de manera que no solament prenia carta de naturalesa la llengua de Castella com a única digna de tal nom, sinó que, més a més, els valencians esdevenien analfabets en la seua pròpia, amb totes les conseqüències de desprestigi per a aquesta que se'n derivaven d'una tal pràctica.

Recordem també l'existència del document conegut com a «Memorial de greuges de 1760» en el qual, entre altres coses s'afirma:

«Fora d'aquestes lleis generals, n'hi ha una ultra d'especial, i més poderosa, que obliga, a Catalunya, València i Mallorca, que els bisbes, i els clergues de les parròquies, siguen oriüds o criats en aquestes regions. Perquè, segons hem dit, aquí es parla una llengua particular, i, encara que a les ciutats i viles principals hi ha molta gent que entén i parla la castellana, malgrat tot, els camperols no la saben parlar ni l'entenen. A les Amèriques, on els nadius, segons es diu, no són capaços per al ministeri eclesiàstic, els rectors han d'entendre i parlar la llengua de llurs feligresos.

I els camperols de Catalunya i de Valencia —on s'ha donat el

cas d'haver-se arribat a atorgar rectories a sacerdots que no entenien la llengua-, ¿han de ser més maltractats que els indígenes americans?»¹¹

L'opinió de la unificació lingüística, i ben especialment al món escolar, era llavors pràcticament general a tot l'estat; entre els pocs que clamaven contra aquest uniformisme lingüístic hi havia el pare Sarmiento, el qual, en opinió de A. Galino (1953: 297), era partidari d'usar-hi sempre la llengua dels infants:

«Así que el niño sabe leer, escribir y algo de contar, le han de dedicar a que aprenda su lengua vulgar nativa con toda la extensión posible la gallega si es gallego, sin acordarse para maldita cosa ni de la castellana, ni de la latina, ni de la francesa, ni de la italiana, ni de qualquier lengua que no ha mamado. Para ese estudio ya le señalaré tiempo más conveniente.»

Encara però que, com hem vist, les classes dirigents i no pocs intel·lectuals del moment maldaven per la castellanització escolar i el corresponent canvi de llengua en la vida general del País, també ho és que la major part del poble, es mantenia fidel a la seua llengua, i moltíssims d'ells ni tan sols entenien el castellà.

Un dels fets que va contribuir, al nostre entendre, a la castellanització de la societat valenciana, i per tant, també l'escolar, va se l'actuació en matèria lingüística dels centres superiors d'ensenyament, com ara la Universitat, que en aquesta època va substituir la utilització del llatí pel castellà en moltes de les parcel·les de coneixement. La substitució de les llengües clàssiques, especialment el llatí, per les llengües vulgars —el castellà en el nostre cas— constituirà un dels esdeveniments més trascendentals en la castellanització de l'escola.

---

¹¹ MOREU REI, E. (1968): El «Memòria de Greuges del 1760», pàg. 35-36

La disposició envers la castellanització lingüística era una actitud defensada, sobretot, per les classes dirigents —tant per les eclesiàstiques com per les civils. En aquest sentit potser paga la pena recordar les paraules del català Antonio de Capmany (1779-1793, vol II, 846) en les quals considerava la llengua del País com a inútil per a la cultura:

«Pero com la lengua catalana [...] es ya anticuada en el mayor número de los vocablos y por otras parte sería inútil copiar-la en un idioma antiguo provincial, muerto hoy para la república de las letras y desconocido del resto de Europa.»

Tal vegada l'únic cas a considerar, de cara a la pervivència de la llengua catalana (en un sentit ampli, que abraçara tot l'àmbit lingüístic) com a vehicle d'ensenyament, és el del menorquí Antoni Febrer i Cardona, el qual, en la seua obra *Principis de la lectura Menorquina* tot tenint present que «aquesta illa fonc fundada de Valencians, Catalans els quals ei portaren la seua llengua que és la mateixa que nosaltres usam, i antigament s'anomenava Llemosina», assenyala:

«no únicament per als Menorquins, sinó també per als Mallorquins, Catalans i Valencians que jo he treballat aquesta gramàtica i no sol perquè tenguen un mètode per aprendrer de parlar i escriurer la seua llengua; sinó perquè puguien aprendrer

més fàcilment les altres llengües vulgars de l'Europa i la llatina.»¹²

Amb tot, però, les relacions entre les diverses comunitats que compartim parla era, pràcticament inexistent.

Atés el panorama general de tot l'estat envers la castellanització de la població, i més concretament, el món escolar, tal vegada paga la pena fer una menció específica de les idees de Gaspar Melchor de Jovellanos (1802), el qual, captiu a l'abadia de Valldemossa, escriu les seues *Memorias sobre la educación pública. Tratado práctico de enseñanza* en les quals exposa la seua opinió sobre l'ús de les llengües en l'ensenyament —i concretament la parla de Mallorca— completament contràries a les del pensament oficial:

«[...] se aplicasen los principios de Gramática general en nuestra lengua mallorquina y se diese a los niños una idea cabal de su sintaxis. Siendo la que primero aprenden, la que hablan en su primera edad, aquella que hablamos siempre con el pueblo y en que este pueblo recibe su instrucción, vista es que merece mayor atención que la que le hemos dado hasta aquí.»

La castellanització del País Valencià, doncs, i gràcies a una sèrie de factors on no podem menystenir l'actitud de l'església i de l'escola, començà a ser una realitat, sobretot per part de les classes elevades de la societat. No és ara el moment de revisar el procés d'introducció de la llengua castellana al País, tema que, d'altra banda, ja ha merescut l'atenció dels nostres erudits¹³.

Així, el procés legislatiu dirigit cap a la legitimació del castellà en els territoris peninsulars que no tenien l'esmentada llengua com a

---

¹² CARBONELL, J. (1961): «Notes sobre els principis de la lectura menorquina de 1804»... pàg. 211-212.

¹³ En el sentit de la castellanització sociolingüística i lingüística poden consultar-se, entre altres, MARCET, P. (1987): *Història de la llengua catalana*, I, pàgs. 300, 305-310, 379; FUSTER, J. (1985): *La decadència al País Valencià*; PITARCH, V. (1972): *Defensa de l'idioma*; FERRANDO, A. i NICOLÀS, M. (1877): *Panorama d'història de la llengua*.

patrimonial es veié agreujada amb noves disposicions legals. Carles III, per Reial Cèdula de 23 de juny de 1768, dictà una resolució a tota la Corona d'Aragó, «*para que en todo el Reyno se actúe y enseñe en lengua castellana*», on també s'ordenava que «*los procesos guarden más uniformidad en todo el Reyno (d'Espanya), y a este efecto derogo y anulo todas qualesquier resoluciones o estilo que haye en contrario... para que en sus Curias se actúe en lengua castellana*». De la mateixa manera és sancionat, mitjançant la Real Cédula de Aranjuez de 23 de juny de 1768, la qual, en el punt seté deia que

*«la enseñanza de primeras Letras, Latinidad y Retórica se haga en lengua castellana, donde quiera que no se practique, cuidando de su cumplimiento las Audiencias y justicias respectivas, recomendándose tambien por mi consejo a los diocesanos, Universidades, y superiores regulares para su observancia y diligencia en extender el idioma general de la Nación para su mayor armonia y enlace recíprocos».*¹⁴

Fa l'efecte que la imposició de la llengua de Castella degué de comportar no poques dificultats a causa de l'escassa familiaritat amb el castellà per part dels valencians¹⁵.

En aquest sentit és molt esclaridora l'experiència del lexicògraf valencià Tomàs Font i Peris, natural de Cullera, el qual, l'any 1852 recordava el tipus de formació lingüística que havia rebut durant la seua infantesa:

«...la verdadera pronunciación valenciana de estas letras se enseñaba en mi tiempo en las escuelas juntamente con la

---

¹⁴ Real Cédula de S. M. a consulta de los señores del Consejo reduciendo el arancel de los derechos procesales de vellón en toda la Corona de Aragón y para que en todo el reyno se enseñe en la lengua castellana con otras cosas que se expresa. A. D. B. Can. 1768-1771, ff. 133, 135v, 136. (T.195).

¹⁵ Això és el que es desprén de l'autor anònim de l'article «Reforma educativa», en la *Gran Enciclopèdia valenciana* (GEV, vol 8, pàg. 81), el qual indica que «aquesta prohibició [d'ensenyar en valencià] es va trobar amb molts entrebancs, perquè el castellà era desconegut per la major part de dels habitants del nostre país».

pronunciación castellana, al presente se enseña solamente esta: i no haciendo mérito de aquello se ha causado gran transtorno en la ortografía valenciana.»¹⁶

A partir d'aleshores la llengua castellana, ja llengua oficial, rep tota mena d'ajuts i consideracions. És l'època de la creació de la Real Academia de la Lengua Castellana, institució a la qual se li encomana de dictar la norma gramatical. L'Acadèmia publica el *Diccionario de Autoridades* i inicia la sèrie de reformes ortogràfiques (1741, 1763, 1771, 1815) encaminades precisament a dur a terme aquest fi unificador.

Hem comentat que la castellanització dels valencians es va incrementar arran la conquesta del Regne per part del monarca Felip V. Aquell procés, però, havia començat molts anys abans. Així, cal tenir present que les Constitucions elaborades per al Sínode diocesà l'any 1657, desenvolupades sota l'arquebisbat de Pedro de Urbina ja es redactaren en castellà, segons reporta V. Pitarch (1980: 44), i no en llatí com havia estat fins llavors la pràctica habitual.

Amb tot, el coneixement del castellà entre els valencians no devia ser tan complet com fan suposar els papers erudits del moment: l'any 1758, Juan Carlos Amat va fer imprimir un tractat de «*Guitarra española, y vandola...*»¹⁷ que a partir de la pàgina 41 duia la versió valenciana corresponent:

«Tractat breu, y explicació dels punts de la Guitarra, en idioma Valencià [...]. Pera que els naturals que gustaren de dependre, y no entengueren la explicació Castellana, puguen satisfacer son gust en este breu i compendiós estil.»

En qualsevol cas, convé tenir present que, com indica J. Martí Mestre (1996: 211-212) les deficiències que tenien les classes populars valencianes per a entendre la llengua oficial de l'estat eren importants:

---

¹⁶ Picazo, 1991: 106.

¹⁷ Vegeu RIBELLES COMÍN, *Ob. cit.*, III, pàg. 267-268.

«I és que, efectivament, en una època d'elevat analfabetisme i amb un ensenyament molt deficient, les dificultats dels catalanoparlants de les classes baixes i mitjanes per expressar-se, i fins i tot per entendre, el castellà eren evidents. Ja hem fet referència a la situació a Mallorca; també al Principat les capes populars tenien dificultats evidents amb aquesta llengua, que parlaven amb un índex elevat de catalanització».

En la història de l'ensenyament primari i gratuït a la ciutat de València cal no oblidar la instal·lació de l'Escola Pia¹⁸, que degué accentuar encara més el procés de castellanització de la capital. Alguns magnats de la capital van cridar¹⁹ els escolapis i el dia 15 de maig de 1737 hom va presentar a l'Ajuntament un Memorial on es demanava autorització per a establir a la ciutat el Col·legi i unes escoles adjuntes. El permís va ser concedit el dia 20 d'aquell mateix mes. Van establir cinc escoles o classes de llegir, escriure i comptar.

Convé recordar que malgrat la castellanització de l'escola, «les ordinacions dels mestres de llegir y scriure» de 1625 havien continuat vigents. Això no obstant, l'any 1763 els jurats de la ciutat van ordenar que foren admesos com a vàlids els exàmens que —per a superar les proves com a mestres— havien estat autoritzats per la junta de la «*Congregación del glorioso mártir San Casiano de maestros de noble arte de leer, escribir y*

---

¹⁸ Les Escoles Pies de València, com tots els centres educatius de la companyia, havia nascut per a atendre gratuïtament l'educació dels més desfavorits socialment; aviat, però, van acceptar —naturalment, pagant— alumnes de les classes mitjana i alta; fins al punt que durant el segle XIX havia adquirir el prestigi de ser un dels millors centres docents de la ciutat. En aquesta institució es van formar els precursors i els membres plens de la renaixença valenciana, com ara: Josep Bernat i Baldoví, Vicent Boix, Rafael Ferrer i Bigné, Constantí Llombart, Fèlix Pizcueta i Vicent W. Querol, però també molts altres membres destacats de la vida pública del moment: Vicent Blasco Ibáñez, Marià i Josep Benlliure, Manuel González Martí, Joan Navarro Reverter, Pascual i Genís, etc. Entre els professors del centre cal recordar el pare Joan Arolas, poeta romàntic, que si bé va escriure un miracle de sant Vicent Ferrer en català, va produir tota la resta de la seua obra en castellà i, pel que sembla, no va influir massa en la formació nacional i lingüística dels seus alumnes.

¹⁹ Convé recordar, a la Península Ibèrica els escolapis s'introduïren per Catalunya, encara en vida de Calassanç: hom féu diverses temptatives, de les quals només anà endavant la de Guissona (1638-41), que tingué una vida efímera a causa de la Guerra dels Segadors. L'any 1683, després d'altres intents fallits,

contar» que s'havia establert a Madrid amb permís de Felip IV, l'any 1642, segons recorda Tramoyeres Blasco (1896: 115).

Cal tenir present, d'una altra banda, que la Pragmàtica de 15 de juliol de 1771 —per la qual es va organitzar el pla general d'instrucció en tots els graus d'ensenyament— va modificar el regim vigent a València des de 1625, de manera que el primer ensenyament es va haver d'adaptar, per primera vegada i de manera oficial, a les condicions generals per les quals es regia a la resta de l'estat.

En aquest procés d'encibellament de la llengua castellana excel·leix el valencià Gregori Maians i Siscar el qual, l'any 1737 publica *Orígenes de la lengua Castellana*. Sanchis Guarner (1963: 91) ha apuntat que l'actitud de l'erudit d'Oliva —pel que feia a la llengua del Regne de València—, era purament arqueològica i que, en general, ni ell, ni cap dels il·lustrats valencians del moment

«no pensen mai en cap restauració de la llengua ni ressorgiment de la literatura culta autòctona: els seus estudis de les glòries valencianes les inspirava només la curiositat científica i mai no pretenien de ressuscitar-les. [...] Tanmateix, Maians, que posseïa un pregon sentiment valencianista, recercava amorosament els llibres «llemosins» antics i començà la preparació d'un Diccionari castellà-valencià que no dugué a terme».

D'una altra banda, com ha indicat E. Casanova (1991: 73):

«En el procés d'introducció i aprenentatge del castellà pels valencians s'utilitzaren, especialment, obres lexicogràfiques, és adir, vocabularis o diccionaris d'equivalències. Tant és així que es pot afirmar que la lexicografia valenciana naix amb la finalitat de dotar d'instruments d'ensenyament i traducció al castellà, llengua de cultura, progrés i llengua nacional.»

Enfront d'aquella vessant «arqueologista» representada per l'erudit d'Oliva, hi ha el corrent d'escriptors que Sanchis Guarner qualifica de «castissista». De fet, l'estament popular mantenia absoluta fidelitat a la llengua autòctona i no mancaven entre el poble els romanços, les auques, els goigs, els «milacres», les rondalles i els col·loquis que gaudien de gran predicament popular.

2. 1 LA RESISTÈNCIA

Amb tot, i malgrat els ordenaments coercitius en el sentit de procedir a la castellanització social, encara hi va haver alguns erudits que, tot i atendre la llengua de Castella, es van mantenir fidels a la llengua dels seus avantpassats. El màxim representant d'aquesta branca d'autors «resistents» i —que fins on era políticament possible— intentà el manteniment decorós de la llengua dels seus avantpassats va ser el notari Carles Ros.

2. 1. 1 CARLES ROS I HEBRERA

Carles Ros i Hebrera²⁰ dedicà pràcticament tota la seua existència al conreu de la llengua patrimonial. Així, l'any 1739 treia a llum el *Breve Diccionario Valenciano-Castellano* i el 1762 el *Diccionario Valenciano-Castellano*. La tasca lexicogràfica del notari es completa amb un *Raro Diccionario Valenciano único y singular de voces monosilabas*.

---

²⁰ València 1703-1773. Escriptor. Notari de professió, fill i net de notaris. Defensor i propagador apassionat de la llengua catalana, ha estat considerat precursor del renaixement literari valencià. És autor d'obres apològiques com *Epítome del origen y grandezas del idioma valenciano* (1734), *Cualidades y blasones de la lengua valenciana* (1752); d'obres gramaticals com *Practica de ortografia para los idiomas castellano y valenciano* (1732); de vocabularis com *Breve diccionario valenciano castellano* (1739) o el més extens *Diccionario valenciano castellano* (1764), interessant inventari del llenguatge popular i de mots antics, així com el *Tractat d'adages i refrans* (1733) i nombrosos col·loquis i romanços populars, en català i en castellà, rics d'expressions folklòriques i populars. Tingué cura, a més, de l'edició del *Llibre de les dones* de Jaume Roig (1735) i de *La Rondalla de Rondalles* de Lluís Galiana (1768), però també dos manuals de formularis notariais. A. TORRES NAVARRETE ha estudiat Carles Ros en la seua tesi doctoral, que es troba inèdita.

En aquesta ocasió, com assenyala el mateix notari, la finalitat del *Raro Diccionario...* era l'aprenentatge de la llengua, però no exclusivament la de Castella, sinó també la pròpia. En les paraules finals del diccionari, Ros indica:

«Tanta es la necesidad que tiene el común de esta ciudad en la inteligencia de su lengua materna como en el de la castellana que, aún para el trato familiar casi la usa, pero tan bastardamente que, de una y otra, forma un estilo impertinente a más de que, para muchísimas cosas, ignora la correspondencia de la voz en las que la tiene. Y esto no es solo en los vocablos esquisitos y no triviales, sí[no] en los más de los ordinarios o comunes también, olvidados de la suya en tal manera que ni sabe una ni otra como debe...»

Com a editor, l'any 1735 patrocinava la publicació de *L'Espill* de Jaume Roig (amb censurens imposades per la Inquisició) i l'any 1768 treia a llum la *Rondalla de Rondalles*. El costumisme popular hi és representat pel *Tratado de Adages y Refranys Valencians y Práctica per a escriure ab perfecció la llengua Valenciana* (1736). Aquest entusiasme de normativització lingüística el menà a escriure, a més dels esmentats diccionaris, una *Breve Explicación de las Cartillas Valencianas* (1750) i dos opuscles apologètics: *Epítome del Origen y Grandezas del Idioma Valenciano* (1734) i *Qualidades y Blasones de la lengua Valenciana* (1752).

Del *Tratado de Adages y Refranys...* n'hi ha una edició de 1788, segons reporta Ribelles Comín III (1943: 492) en el «Prolech» del qual es pot llegir:

«lo fi meu, com jà he dit, pera que tinguen tots una extensa practica de la Llengua Valenciana, per trobarme empenyat en ella. Este assumpt dels Adages, me pareguè el millor pera

llograrho, puix serà este llibre, casi com lo Catò Christià, que es dóna en les Escholes, perque asi també hià doctrina pera la anima, bona criança, desenganys pera molts vicis, política pera bè parlar, y norma pera llegir, y escriure en Valencià».

I més endavant, segons reporta Ribelles Comín (1943: 499), va publicar una «*Práctica de la lengua valenciana*» en la qual Ros assenyala una sèrie de paraules homòfones (que ell diu «son en número de 109») però no homògrafes, com ara «*avanç*, de *avance*» i «*avans*, antes», «*bèll*, bello, hermoso» i «*vèll*, viejo», etc.

Assenyaem de passada que Ros ens hi comenta l'existència a les nostres escoles d'un llibre usat a les escoles valencianes: «lo Catò Christià», que devia ser una mena d'opuscle elemental per a aprendre els ensenyaments de la religió cristiana. Recordem que, tradicionalment, «el cató» era el nom genèric amb què es coneixia el primer llibre de lectura, compost de frases i períodes curts, per a exercitar la pràctica lectora entre els principiants. El nom de «cató» feia referència, com se sap, al llibre de màximes morals atribuït a Cató (*Dístics de Cató*) que des de l'edat mitjana fins al segle XVII es va utilitzar a moltes escoles com a exercici per a l'aprenentatge del llatí.

Carles Ros també va publicar l'any 1732 la *Práctica de Orthografía para los dos idiomas: Castellano i Valenciano*, on es justifica l'ensenyament del valencià com a mitjà d'aconseguir la recta escriptura del castellà. Aquest és un dels *leit motif*, amb que Ros justifica bona part de la seua obra. Així, en «*De los motivos porque se escribió esta obra*»²¹ assenyala:

«*Aunque la lengua valenciana quieran decir los ignorantes no sirve hoy día ni es de provecho alguno, debe estimarse, pues por ella, con esta Breve Explicación, tendrán los valencianos método seguro para bien escribir las dicciones de dificultad o*

---

²¹ Es refereix a la *Breve explicación de las Cartillas Valencianas*, València, s. a. (1751), pàg. 19.

dudosas, en la lengua castellana; y, siendo ésta la general en España y la que universalmente se enseña en las escuelas de niños y con la que casi todo se practica, escribiendo; cuantas reglas se darán para adelantamientos en su ortografía, serán de utilidad para los valencianos, como queda mencionado.

»[...] Para escribir la lengua castellana bien o con median[i]a, es preciso haber aprendido la gramática latina. Los valencianos, sin que la hayan estudiado, guiándose por su lengua, escribirán muchas dicciones de la castellana, tan bien como el castellano más erudito, por el aparato que dicha lengua en sí tiene para ello. De lo que se colige cuánto conviene a los valencianos conservar su idioma pues, a más de ser grandeza de cada tierra saber el suyo, los naturales de esta ciudad lograrán, por su materno, escribir con destreza mucha parte del castellano...»

D'una altra banda, a la «Nota II» del seu *Diccionario valenciano-castellano* Ros puntualitza:

«Empecé la formación de esta Obra [...] en las dos lenguas, valenciana i castellana, para que los naturales que no son literatos, sepan la aplicación de muchas dicciones de su idioma, como han de expresarlas en castellano».

Però ja al pròleg es penedeix de l'abandó en què els valencians coetanis tenien la seua pròpia llengua:

«Està igualmente tan en olvido el dialecto de nuestro idioma, que lo davan ya todos por sepultado; pero yo, gracias a Dios, he podido en este Diccionario bolbelo à su estado».

En general els homes de lletres valencians de llavors, com hem

assenyalat, no van demostrar gaire interès per la seua llengua pròpia. Però Mila Segarra (1985 i: 58) assenyala que «Carles Ros ho féu [demostrar el seu interès per la llengua] en camps tant diversos com [...] l'escolar, amb cartilles i beceroles»; i també hi afirma que

«l'interès per l'ortografia catalana és present en els tractats destinats primordialment a l'estudi de l'ortografia castellana — *Práctica de Ortographia, Castellana, y Valenciana* (1932); *Norma breve, por la que los Valencianos (sin hacer estudio particular en la Ortographia sabrán escribir medianamente la Lengua Castellana, guiandose por la Valenciana* (1735)».

Un altre dels treballs de Carles Ros del nostre interès és la *Breve explicación de las cartillas valencianas* (1750). Però convé tenir present que, contràriament al que modernament hom podia deduir del títol, no es tracta d'un llibre de beceroles per a l'ensenyament dels infants, sinó que en el mateix «Prologo» ja indica Carles Ros que havia escrit aquella obra preocupat per la confusió que observava en la manera d'escriure; també hi assenyala la importància que, en aquest fet, tenen una bona cal·ligrafia i una adequada ortografia, perquè «*el escrito es verdadera representacion del sujeto que lo nota y viva imagen del entendimiento*»²². En concret, en el capítol III, «*De los motivos por que se escribió esta Obra*» (1750: 19) indica que ho va fer:

«*Por razon de que quanto actualmente se practica en Valencia, en las Oficinas de Escrivanos, y Actuación de Tribunales, que los Despachos, Titulos, Provisiones, Decretos, Memoriales, y Cartas Missivas; se estiende todo en Castellano; y que en las Escuelas de Niños se enseña esta Lengua (como general que es en España): importa conservarse la Valenciana; pues con la inteligencia de Las Cartillas Valencianas y la de esta Explicación tendran los Naturales norma segura para escribir*

---

²² ROS I HERBERA, C. (1751): *Breve explicación de las cartillas valencianas*, pàg. 10.

muchissimas dicciones de la Castellana, que están dudosas».

Observem que Ros hi és absolutament clar: es tractava d'una «norma segura para escribir muchissimas dicciones de la Castellana». A més, ens hi determina quina era la llengua que al seu temps s'usava i s'ensenyava a les escoles valencianes: «en las Escuelas de Niños se enseña esta Lengua [castellana]». Convé parar-hi esment perquè aquesta és una de les primeres vegades que s'indica quina era la llengua que es feia servir a les escoles valencianes. És més, en una altra ocasió, hi torna a insistir:

Nota xxvii. Para mas práctica de la Orthographía Valenciana, me ha parecido poner algunos de los Lugáres, ó poblaciones de este Reyno de Valencia, que los yérra, el Comun, al escribir, por no enseñarse por los Maestros de Niños de esta Ciudad de Valencia, y su Reyno, en sus Escuelas, como se debía, este Idioma, ó su Alphabeto...».

D'una altra banda, Ros hi dóna a entendre que la descurança en l'escriptura era completa, perquè, com ha retret M. Segarra (1985 i: 59), el notari valencià «atribuïa la incompetència del poble en ortografia —i no sols de la gent il·litrada, sinó també dels notaris, procuradors i altra gent de cultura— a la fluixa preparació als mestres d'infants»:

«Estos defectos no se hallan solamente en gente del vulgo, si en los más de otra classe, pues vemos escritos de abogados, escrivanos, theólogos, phylósophos, moralistas y otros profesores de letras, que tienen obligación de entender la orthographía y muchos ni su firma saben escribir»²³.

Pel que fa concretament als mestres, hi diu:

«El principal motivo de la ignorancia universal en el bien

---

²³ ROS I HERBERA, C. (1751): *Breve esplicación de las cartillas valencianas*, Pròleg, pàg. 3.

letrear, leer y escribir, *ha sido por falta de enseñanza en los Maestros de Niños, pues como para abrir la Escuela, y titularse tales Maestros, solamente se les haze el examen (reduciendose èste à dar muestra) de la letra que sea pulida, que echen rasgos, que dibuxen pájaros, flores, animales, y no de inteligencia en los Alfabetos que han de enseñar, ni Ortographia, ni Poesia, que también deven saber, para pronunciar las letras con fundamento, explicar que son acentos, y lo que es syllaba para partir las dicciones, en fin de linea, quedan los muchachos sin noticia necessaria; y aunque (despues con el tiempo) passen à Estudios Mayores, siempre se les conoce el efecto primero [...] siendo causa de la ignorancia de los Maestros de Niños, por no saber distinguir el Alfabeto que enseñan [...]. Y es tambien cosa sensible para los pobres Muchachos, que les ayan de dar azotes los Maestros, porque falten a aprehender lo que no se les devia enseñar» (paràgraf 9).*

La proposta didàctica òptima per a Carles Ros hauria d'haver consistit, segons indica, en l'ús alternatiu per part de mestres i alumnes de tres cartilles diferents: una per a l'aprenentatge del castellà, una altra per al llatí i una tercera per al valencià:

«Si los maestros de niños tuvieran para sus escuelas cartillas castellanas, latinas y valencianas con las combinaciones ajustadas a la pronunciación de los dialectos u syllabas para la formación de las dicciones, se lograría saber así hablar bien, leer y escribir con distinción en cada lengua y no resultarían para la orthographía castellana las dudas que hoy día se ofrecen»²⁴.

En la dedicatòria de les *Cartillas Valencianas*, Carles Ros dóna a entendre que la utilització de les cartilles valencianes a les nostres escoles

---

²⁴ ROS, C. (1751): *Breve explicación de las cartillas valencianas*, Pròleg, pàg. 10.

no comportarien ni tan sols una minva en els guanys «*del Cabildo y Deán de la Colegial de Alicante*» atés que aquests tenien el «*Privilegio Real para [imprimir] las cartillas castellanas*», ja que les dues cartilles no eren, en absolut, incompatibles:

«En caso que Vs.Ss. muy Ils. se dignasen (obtenida la facultad del Príncipe) imprimir las cartillas valencianas y que en las escuelas de niños se practicaran (sin la innovación de las castellanas) dándolas yo a entender a los actuales maestros de niños, imprimir las cartillas valencianas y que en las escuelas de niños se practicaran y si el vulgo intentara poner el óbice que el imprimir las cartillas valencianas resultaría en detrimento del Cabildo y Deán de la Colegial de Alicante por estar a su favor el Privilegio Real para las cartillas castellanas, en nada les perjudicaría la introducción de las valencianas, pues como no avía de ser en exclusión de las otras, si que así propio se darían en las escuelas por ser las generales se venderían las mismas que hasta hoy²⁵.

Afegim, d'altra banda, la informació que ens ofereix V. Ximeno²⁶ sobre la situació de la llengua del País:

«Es sostener la lengua valenciana, en tiempo que ha descaecido muchísimo de su perfección y pureza. En pocas partes del Reyno se habla sin mezcla de palabras extrañas, por la inevitable comunicación de gentes forasteras y apenas se halla quien la sepa escribir con buena orthografía, aún en esta capital».

En qualsevol cas, la veritat és que no hem sabut trobar ni un sol exemple de cartilla o beceroles per a l'ensenyament del valencià. Tenim coneixement, això no obstant, que Carles Ros en tenia almenys un exemplar

²⁵ ROS, C. (1751): *Breve explicación de las cartillas valencianas*, Dedicatoria.

²⁶ V. XIMENO: *Aprovació a la Breve Explicación de las Cartillas Valencianas*. València, 1731).

redactat. Així ens ho fa saber Faustí Barberà (1905: 23) el qual, en estudiar la producció del notari reporta l'existència d'unes

«Beceroles valencianes ab les combinacions u sílabes de sos dialectes, sílabes o combinacions també per a formar vocables o monosílaus per a facilitar bé llegir; inèdit»²⁷.

Potser es tracte de les beceroles de què parla el mateix Carles Ros quan en el «Prologo» al seu *Diccionario valenciano-castellano*, (1764) indica que

«*assí tengo yo trabajadas las Cartillas (ó Beceroles) de la Lengua Valenciana, que paran en mi poder manuscritas*».

Un altre llibre de Carles Ros que resulta interessant en el nostre propòsit és el possiblement primer diccionari de barbarismes en la nostra llengua: «*Corrección de voces, y phrases, que el vulgo u comun, de Valencia, ùsa, ò ha introducido, hablando (ù querièndo hablàr) en su Matèrno Idiòma*». En la introducció, entre altres coses, Ros assenyala que aquell text hauria de ser especialment apreciat «*de las personas Escolàres*». Entre altres consideracions hi retrau l'oblit de moltes paraules valencianes i la substitució per castellanismes:

«*las vòzes [...] que el Vùlgo, ù Comùn, olvidando las de su Matèrno Idiòma, ùsa de mùchas, escrivièndo , y hablàndo [...] y que para evitàr el perjuicio que padèce la Lèngua Valenciàna, [...] Deseàndo yo complacèr à los amigos [...] determinè ponèrlo en execuciòn...*

«*Confio serà estimada, de las personas Escolàres, la presente obrilla [...] puès con facilidad podrà disponer (si quière) hablar en Valenciàno, y escrivirlo como se dèbe, que de ùno, y*

---

²⁷ L'existència d'aquestes beceroles inèdites es corrobora per Constantí LLOMBART en el *Diccionario valenciano-castellano* de Don José Escrig y Martínez, Tercera Edición, Pascual Aguilar, València, pàg. XLVIII.

òtro tiène gran necessidàd, que se lograrà sin mas estúdio, que de quando en quando repassar este escrito».

Ribelles Comín (vol. III, 1943: 460-461) encara assenyala l'existència d'un altre volum de Carles Ros, igualment introbable en l'actualitat, que sens dubte també hauria estat del nostre interès. Es tracta de la «*Norma breve, de cultura y política de hablar, para el idioma Castellano; aunque servirá también para el Valenciano y otros*».

També va escriure el notari Ros una *Práctica de Orthographia para los dos idiomas Castellano y Valenciano*, que tampoc no ha arribat fins a nosaltres.

En definitiva, com opina M. Segarra (1985 I: 60):

«Veiem, per tant, que les raons que portaren Carles Ros a escriure tractats ortogràfics deixaven entreveure una consciència diglòssica: fornir als valencians un mètode eficaç per a aprendre millor la llengua castellana; conservar les glòries del passat per mitjà del trasllat al castellà dels textos antics i continuar el conreu, si bé en un llenguatge correcte, de gèneres literaris per als quals l'expressió autòctona era adequada».

Carles Ros va escriure també un text intitulat *Pera pràctica en l'escriure l'Idioma Valencià*²⁸. Es tracta d'un romanç llarg de 292 versos per a ser copiat en el qual fa un repàs de la història de l'escriptura i conta certs aspectes tècnics del sistema escripturari. Heus-ne ací un fragment:

*«Los més eminentes subjectes,
En lletres aventajats,
Han començat la A, B, C,
Que altre principi no hia;
Aprés Gramàtica estudien,*

---

²⁸ Aquest text, introbable, va ser editat per RIBELLES COMÍN en el quadern *De Regionalisme...* pàg. 25-35.

*Pasen d'esta a Cencies o Arts,
Y venen á fer-se hòmens
En saber adelantats,
Diferenciant-se del Vulgo
Quel nomenem ignorant.
Perquè-n l'aschola primera,
Lo que als gichs se vé a amostrar,
En lo llegir y l'escriure
És sols com lo papagall,
Y per comú tots los mestres
Donen l'alphabet errat.»*

2. 1. 2 LLUÍS GALIANA

En el grup d'escriptors «castissistes» de què parlava Sanchis Guarnier, cal considerar el frare ontinyentí Lluís Galiana²⁹, el qual, dirigeix els seus esforços de redreçament lingüístic atenent en exclusiva l'interés intrínsec que suposava per als valencians del moment el coneixement i l'ús de la seua llengua patrimonial, i no com a mitjà per a l'aprenentatge la llengua oficial, el castellà. Els textos en què Galiana exposa les seues idees lingüístiques són tres: la «Carta a Ros» que aquest va publicar al frontispici del seu *Diccionario valenciano-castellano*; la «Carta a Carlos Ros, que pot servir a un mateix temps de dedicatòria, y pròlech» i el «Prefació (o com

---

²⁹ Ontinyent, Vall d'Albaida 1740-1771. Religiós i escriptor. Professà en l'orde dominica el 1756 i estudià als col·legis d'Oriola, Ontinyent i València. Publicà comentaris a obres de fra Luis de León (1769, 1765) i mantingué una extensa correspondència amb Gregori Maians, Agustí Sales, Carles Ros, Josep Teixidor i altres erudits i escriptors valencians sobre problemes culturals ben diversos. L'epistolari ha estat publicat en part per Roc Chabas (1891) i Vicent Castañeda i Alcover (1923, 1926). Hi ha manuscrits seus a l'Academia de la Historia (Madrid) i a les biblioteques Universitària i Municipal de València. Va escriure la *Rondalla de rondalles* (1768, 1776, 1820, 1971, etc), obra de caracter summament popular, que aplega, literariament, una gran quantitat de vocables i frases fetes del País Valencià. Redactà també una «Recopilacion de refranes valencianos» (1920) i un quadern d'esmenes i addicions a «Escritores del Reino de Valencia», de Vicent Ximeno. Per la seua posició davant la problemàtica lingüística i cultural valenciana, Galiana ha estat inscrit dins el petit cercle valencià del segle XVIII anterior a la Renaixença. Per a una aproximació a la figura i l'obra de Lluís Galiana, podeu consultar PELLICER BORRÀS, Joan E. (1986): La «Rondalla de rondalles» de Lluís Galiana. Estudi lingüístic i edició. Institut de Filologia Valenciana. Universitat de València.

vullguen dir-li a la Rodalla de Rondalles», que es va estampar com a introducció de la seua *Rodalla de rondalles*.

D'entrada, Galiana ens fa saber que llavors el valencià havia entrat en un moment de recessió, quan apunta:

«Yo no sé que cosa mala han encontrado en ella los valencianos para que assí la vaian olvidando; siendo cierto que hombres de juicio i sin pasión hablan della con elogio»

perquè, com assenyala més endavant

«[la llengua valenciana] no solo es apreciable por ser breve i agraciada, sinó también por ser capaz de toda aquella magestat que se da a la castellana»³⁰.

Galiana, però, tot i que va suggerir un vast programa d'edició d'autors clàssics valencians, no va proposar cap model per a l'escriptura del valencià ni cap sistema d'ensenyament de la llengua.

Perquè, a més d'una ortografia, es feia urgent una gramàtica que ajudara a la fixació del sistema d'escriptura de la llengua. Això, al menys, és el que demanava Lluís Galiana en la «Carta a Carlos Ros, que pot servir a un mateix temps de dedicatòria, y pròlech»³¹, on el menoret d'Ontinyent escriu:

«No es la nostra Llengua a soles la que esta compresa de aquest mal, [tenir «més de quatre taques que la fan ridícula, lleja, y plena de llunars»] [...] Tot prové de no tindre una [...] Gramática, o Vocabulari ben copiòs, hon se faça crisi de les veus que podem usar en les materies series, y de les que devèm abandonar de les conversacions politiques [...]

»Y aixi seria bo, que es treballàra un Diccioniari ab molta critica, y gran discerniment, tan de les veus bones y castiçes,

³⁰ GALIANA LL. «Carta a Ros» dins ROS, C. (1764): *Diccionario valenciano-castellano*. Sense numerar.

³¹ Que Carles Ros va insertar com a prefaci a la *Rodalla de rondalles*.

com de les ruïnes y bàrbares: porque deste mode no sols se llograria la enseyança del Llemosí; sino també porque molts preciats de cults sabstindrien de burlarse de mes de huit vocables...».

2. 1.3 MANUEL JOAQUIM SANELO

Tal vegada l'únic cas que s'aparta del model oficial establert, és a dir, la castellanització a ultrança, el constitueix Manuel Joaquim Sanelo.

És ben poc el que sabem de la biografia de Sanelo. J. Pastor Fuster (Vol. II, 1830: 459) ens hi ofereix les dades bàsiques de la seua vida i obra. El text diu:

«D. Manuel Sanelo 1827: Médico, natural de la Ciudad de S. Felipe, antes Játiva, nació en 1760, fueron sus padres Joaquín Sanelo, nacido en Cremona, y Manuela Lagardera: estudió en la Universidad de Valencia, y se dedicó al conocimiento de las letras antiguas, que leía con mucha velocidad, lo que le proporcionó una plaza de Escribano coadjuvante en la Secretaria de esta ciudad, donde murió en la noche del 23 al 24 de Junio de 1827. Escribió: 1. Diccionario Valenciano-Castellano, un tomo en 4º manuscrito. Es un vocabulario muy copioso que ha quedado en borrador y sin concluir ni darle la última mano por la muerte del autor. 2. Silabario de voces lemosinas y plan de enseñanza de este idioma, para la lectura, instrucción e inteligencia de los escritos lemosinos. Manuscrito en pliego, que existe en el Archivo de la Real Sociedad Económica.»

Joseph Gulsoy (1964) comenta i amplia les dades oferides per J.

Pastor Fuster. A nosaltres, com és natural, ens interessa especialment el segon escrit del lexicògraf de Xàtiva, és a dir *El Silabario de voces lemosinas y plan de enseñanza de este idioma, para la lectura, instrucción e inteligencia de los escritos lemosinos*. Aquest manuscrit es troba dipositat a la biblioteca de la Real Sociedad Económica de Amigos del País (RSEAP), i duu el núm 1.361³².

El manuscrit va ser presentat a la RSEAP. En queda constància al *Compendio de las Actas de la Real Sociedad Económica*, on podem llegir:

«En Junta de 19 de Junio Dn Manuel Joaquín Sanelo Presentó un silavario copioso de voces Valencianas, y un plan de enseñanza de este idioma para la lectura, instrucción e inteligencia de los escritos lemosinos: se pasó uno y otro a informe de los socios Censór, Vicecensór, y Secretario, quienes extensamente lo evacuaron y presentaron en Junta de 27 de Noviembre, y no obstante que manifiestan no corresponder al instituto de la Sociedad este género de literatura, se le ha concedido a su autor una carta muy honorifica en manifestación del aprecio que ha hecho de su aplicación, y le ha prometido que quando la enseñanza q[u]e propone esté establecida por alguno de aquellos cuerpos a quienes más le incumbe su fomento, la atenderá con algún premio para promover la aplicación.»³³

Encara que Sanelo havia estudiat medicina es va dedicar a les tasques d'escrivà a l'Ajuntament de València, i allò més probable és que els seus interessos lexicogràfics foren el resultat de la seua convivència habitual amb documents antics. En el text presentat a la RSEAP, Sanelo indica algunes de les consideracions que el van menar a redactar aquell projecte

---

³² A la introducció al Diccionario, Gulsoy comenta que «no se sabe el paradero de esta obra», i a la nota núm. 12 en ressegueix les pègtes. També aprofita l'ocasió per a assenyalar la inexistència d'un pretés manuscrit homògraf d'un pretés Luis Sancho, nom degut a una mala lectura de l'autor del manuscrit de Sanelo que va fer el bibliòfil J. Vives Ciscar. Cal assenyalar que també Josep Melià: *Informe sobre la lengua catalana*, pàg. 209, diu que «lamentablemente se ha perdido».

³³ ALEIXANDRE TENA, F. (1978: 6)

que s'adreçava bàsicament a *«recobrar la decadencia del idioma materno que tan aceleradamente va á yacér en el olvido»* i, en aquest sentit, hi apunta:

«haría I. S. otro beneficio singular á la patria si atendiese particularmente á los aumentos y progresos de la lectura, instrucción é inteligencia de los Escritos lemosines ó valencianos. Nadie como V. S. por su instituto puede constituirse Inceptor y Restaurador de dicha enseñanza, [...]. Es notorio el perjuicio por falta de conocimiento en este ramo de literatura. El Pueblo le sufre y á pesar de ello está en inacción sin proponer su restablecimiento. Quanto más se retarde, mayores dificultades han de vencerse en su reparo que tanto interesa la Capital, el Reyno y casi toda la Monarquía».

Tot seguit es queixa Sanelo de la situació en què es troba la llengua dels valencians, la qual, diu *«se mira ya como un idioma muerto por la continuada adopción de palabras o voces extrangeras que casi forman otro nuevo lenguaje»*. Com és natural, i atés el seu caràcter d'escrivà d'Ajuntament, el que bàsicament el movia a demanar la instauració de l'ensenyament de la llengua era de promoure persones que foren capaces de llegir els textos que es guardaven als arxius, ja que, com hi afirma: *«La lectura de los escritos lemosinos se considera poco menos que imposible»*, dificultat que es veia agreujada per *«no poder utilizar recurso a los Diccionarios, por no haberse cuidado su edición, sin duda porque no les echaban de menos.»*

Més endavant hi assenyala:

«Quien reflexione con seriedad que los instrumentos de este Reyno se empezaron á escribir en lengua vulgar desde la

conquista de la capital el año 1238, y han continuado hasta principios del siglo anterior, y que sus archivos están llenos de preciosos monumentos Lemosines ó Valencianos (porque solo era permitido á los Notarios y Escribanos dictarles en el idioma Latino ó Vulgar) precisamente ha de confesar la necesidad de mantener, y aun reparar y revivir la propiedad de la lengua, que ha decaido desde entonces [...]. Con la abolición de nuestros Fueros ó Leyes Municipales en el año 1707, publicación y admisión de las de Castilla, uso y exercicio desde esta época de la Escritura Castellana, y el continuo comercio y comunicación con personas extrangeras, se ha ido olvidando el Común de varios términos y aun corrompido y alterado muchas dicciones de su materno idioma; de modo, que por esta decadencia, y falta de perfecto conocimiento, instrucción e inteligencia del lenguaje antiguo, son frecuentes las dudas y debates en perjuicio de diferentes derechos y mayorazgos: Así que no deben oirse con displicencia, desazón ó sinsabor los escritos Lemosines ó Valencianos, y particularmente por ser el idioma que hablaron los seres. Reyes de Aragón y le usaron y escribieron en los Fueros y Privilegios de este Reyno, y también en las Actas de Cortes ó parlamentos generales celebrados á los regnícolas, que y aun rigen y gobiernan en la mayor parte.»

Per a aconseguir aquest objectiu —que segons es desprén del mateix text, estava adreçat a un públic ja format— el nostre lexicògraf dissenya un pla d'ensenyament que implicaria, en primer lloc «*El establecimiento de una Academia, empleando un par de horas los Domingos y días de precepto*». Pel que fa a la metodologia de l'ensenyament concret de la llengua, Sanelo proposa establir-hi un procés retroactiu que vaja dels documents més modern als més antics:

«debería darse principio á la enseñanza por la explicación y perfecta inteligencia de las letras variantes la articulación y pronunciación valenciana de la castellana: Industriándose después en la lectura, y sucesivamente en la traducción al castellano, principiando por los escritos ó documentos más modernos, como son los de los años 1707 á 1700, para de este modo facilitar la lección y versión de los más antiguos, retrocediendo pausadamente hasta lograrse el conocimiento de los tiempos de la conquista, cuya lectura es bastante difícil, por la calidad y nexos de la letra, y lo abreviado y cifrado con que se escribían; distando también notablemente el lenguaje del que se posee y usa en el día, lo cual aumenta la dificultad de la inteligencia de dichos escritos antiguos.»

Tot seguit hi traça la praxi que caldria seguir per a dur endavant el seu pla:

«Todo concurrente debería llevar un quaderno ó cartapacio á dos columnas y copiar en la primera el papel ó documento Lemosín ó Valenciano que se le destinase para vertirle ó traducirle en su caso ó posada, llenando la segunda columna y presentar precisamente á la siguiente Academia un traslado literal del mismo escrito valenciano y su versión, firmándole baxo la fecha en que le copió; deixando, á su arbitrio el presentar otros, aunque no sean de la Academia en prueba de aplicación.

»Con estos ejercicios, y algún estímulo de su V. S. al fin del año escolar á los que concurriesen á este taller dando pruebas de su talento y estudio por medio de certámenes ó función literaria de lectura, traducción, preguntas y respuestas alternativas, y alguna arenga valenciana sobre asunto serio, ó carta misiva, todo de repente, podría conseguirse el mayor

adelantamiento, progreso, esmero y perfección en este ramo tan útil, como importante y necesario, y adquirirse suficiente conocimiento para la debida decisión en cualquier duda que se ofrezca acerca de la inteligencia de algún termino, voz, palabra ó escrito Lemosín ó Valenciano, y poderle compulsar y traducir cuando se necesite con la seguridad y exactitud que requiere su atestación.»

L'aportació de Sanelo acaba amb un oferiment a la RSEAP per a tot allò en què els seus coneixements puguen col·laborar a la tasca motiu del seu treball. També els hi fa la donació d'un *Silabario de Vocablos Lemosines ó Valencianos*:

«Por lo que pueda contribuir á este pensamiento en beneficio de la utilidad pública, ofrezco mis cortos conocimientos en su obsequio, á más del Silabario de Vocablos Lemosines ó Valencianos que he reglado y acompaña, sujetándole en todo á la censura superior penetración de V. S. á fin de que mereciendo la aceptación y aprobación, sirva de ensayo, y de aliciente á los Patricios para ilustrarle y llevar adelante el proyecto.»

La Real Sociedad Económica de Amigos del País (RSEAP), però, no va considerar ni va dur a terme el seu projecte, atés que l'entitat tractava, com tindrem ocasió de comprovar, justament d'operar en sentit contrari: col·laborar activament en el procés de castellanització dels infants valencians; en qualsevol cas, en data 7 de gener de 1806, Sanelo hi va trametre una instància en la qual demanava que li fóra tornat el document que hi havia enviat. El text diu:

«Dn Manuel Joaquín Sanelo, Médico de esta ciudad, con el debido respeto expone: Que habiendo impulsado á V. S.

para que se sirviese tener a bién constituirse inceptor y restaurador de la lectura, instrucción é inteligencia de la Escritura Lemosina o Valenciana, para reparar su decadencia; ha entendido que por no ser de su Instituto, no lo ha estimado. Así que, pareciendo correspondiente se le devuelva el papel de Monosilavos Valencianos que trabajó y presentó a beneficio de la utilidad pública por necesitarle para su uso: /En esta atención/ A V .I. sup[li]ca se sirva acordar la devolución del indicado papel de Monosilavos como lo espera de su justificación. /Valencia, 7 de En[er]o de 1806. Man[ue]l Joaq[ui]n Sanelo.»³⁴

Ja uns anys abans, però, Sanelo havia mostrat públicament el seu interès per la llengua del País en unes cartes³⁵ publicades al *Diario de Valencia* i, que encara que hi van aparéixer signades amb les inicials M. J. S, no hi ha dubte que són del nostre autor. Les tres cartes comencen amb «Senyor E.», que creiem, amb Simbor (1980: 25)³⁶ que devia de tractar-se de Joan Baptista Escorihuela³⁷, autor que el 23 d'agost de 1802 contestava la primera de Sanelo; el 20 d'abril de 1803, la segona i el 24 d'agost d'aquell mateix any, la tercera³⁸.

És interessant de constatar que Sanelo, en la lletra publicada el 5 d'agost de 1802, ens fa saber que Escorihuela havia escrit una *Ortografia*, la

---

³⁴ SANELO, Manuel Joaquín: *Silabario de vocablos valencianos o lemosinos...* Es recull complet en l'Apèndix documental, text número 1.

³⁵ La primera publicada en tres parts els dies 5, 6 i 7 d'agost de 1802; la segona apareguda els dies 10 i 11 de març de 1803; i la tercera que hi va veure la llum els dies 29 i 30 de maig del mateix any.

³⁶ Simbor hi diu: «amb la prudència que sense proves contundents és obligada, i després d'haver examinat els diaris i periòdics d'aquells anys, estic plenament convençut que tant E. com J. E. (= Joan Escorihuela) són el mateix personatge que B. E. (= Baptista Escorihuela, és a dir, Jaon Baptista Escorihuela.

³⁷ València, 1753-1817. Poeta. Impressor d'ofici. Defensor de l'ús literari del català, escriví nombrosos poemes, romanços, col·loquis, goigs en català, especialment entre el 1794 i el 1802 en els diaris de la ciutat, com ara *El Correo de Valencia*, *Diario de Valencia*, etc. Destaquen *L'Àngel de l'apocalipsi...* (1798) i una traducció molt fidel del *Stabat Mater* (1799). Deixà inèdita l'obra en prosa *Valencia paseada en sus calles y Plazas*. Simbor el considera l'iniciador de la renaixença valenciana.

³⁸ RIBELLES COMÍN (Vol IV, pàg. 50) reporta l'existència d'aquestes cartes, però no en dóna cap referència sobre el possible autor, car, segons es desprén de la seua cèdula, devia tractar-se d'un sol autor. La darrera carta d'Escorihuela va ser publicada el 24 d'agost de 1803, i no el 14 del mateix mes, com indica Ribelles.

finalitat de la qual era publicar-la al mateix diari³⁹. La primera carta constitueix, bàsicament, una relació de queixes per la situació de desafecte que l'autor percep envers la llengua del País. Pel que fa al tema concret de l'ensenyament de la llengua, hi apunta:

«de mòdo, que no pasarán molts anys que no sia precís obrír estudi per la ensenyança palesa, com suceix ab altres llengües, pera perpetuiçar la lletura é inteligència duna infinitat desturments llimosins ó valencians, en ques afiancen la felicitat del Estat, yls rics vincles fundats segons lo tenor de les matexes Lleys forals, quencara servixen de regla á les sucesions, tostems ques verifiquen vagants».

Ja en aquesta mateixa carta assenyala la RSEAP per a dur endavant aquesta tasca:

«...y que daquest insigne Reyal Cós, proporcionant cellls acertats é sabis migs que li dicte lamor patri per ilustració de sos escrits [...] qui cedixca conegudament en benifet, profit, y enantament de la Nació valenciana».

Escorihuela, de la seua part, apunta la dificultat que hi havia a fer una «nòva Orografia» i també que Sanelo es proposava de confegir-ne una:

«Yo sé que vosté pren lempenyo y gran treball de formar una nòva Ortografia, que altres lhan manpresa, y no ha vist la llum pública. Es conta per còsa dificultosísima; y à vosté, com perít en lo llenguage, y radicat à fondo per les observacions llargues y continues, li sembla fácil, y no ho dubte, perque te expedient; y les dificultats se vencen per hòmens desperit»⁴⁰.

---

³⁹ «Mon bòn amic: hu pero molt rar acás, de quem alegre y felicite, ha dut á mes mans lo minutari original de la firmiosa [ingeniosa, segon la versió castellana] epístola sobre Ortografía, que vosté trameté á una de les escòles de Valencia, per trelladarla en net, y per mig del Periòdic donarla al públic.»

⁴⁰ Carta publicada el 20 d'abril de 1803.

Atés, però, que no tenim cap altra informació sobre l'Ortografia en qüestió, allò més probable és que es tractara del *Diccionari* editat per Gulsoy, o bé del *Silabario de Vocablos Lemosines ó Valencianos* que hem reportat més amunt.

La tercera carta Escorihuela la dedica exclusivament a fer alguns comentaris sobre problemes de grafies.

2. 2 CAP A LA UNIFICACIÓ DE LA FORMACIÓ DE MESTRES

L'any 1804, Carles IV, per Reial Ordre d'11 de febrer va centralitzar encara més el nomenament de mestres, de manera que va trencar l'exclusiva que havia aconseguit el «*Colegio Académico de Primeras Letras*» de Madrid. El títol, ara, havia de ser expedit per a tots aquells que s'hagueren examinat, i superat proves en «... *doctrina cristiana, en el arte de leer y escribir, en Aritmética, en Gramática y Ortografía castellana y en el arte de comunicar todos estos conocimientos*», segons dona a conèixer T. Sáez (1986: 22).

A partir d'aquell moment es va accelerar encara més la introducció del castellà com a llengua de cultura i, per tant, d'ensenyament. I es va expandir per tot el País Valencià ràpidament. És més, s'hi van establir una sèrie de mesures repressives encaminades a proscriure la llengua autòctona dels àmbits no exclusivament privats de la vida valenciana. Ferrer i Gironès (1985: 48) reporta una informació segons la qual a la ciutat d'Alacant, el 1784, «les autoritats havien aplicat un sistema de multes contra tots aquells ciutadans que parlessin en català en públic, fos on fos». I pel que fa a l'àmbit estrictament escolar, el mateix Ferrer Gironès (1985: 48) ens fa saber que «El 1787 el *governador de la sala del Crimen de l'Audiència de*

València també va extremar la vigilància de prohibir el valencià per ordres rebudes de Joaquín Herrán, ministre del Consejo de Castilla. El governador de la sala del Crimen i oïdor de la Reial Audiència Francisco Antonio Vázquez, amb data 26 de març del 1787, adreçà una carta a l'alcalde major de Novelda per la qual ordenava que ell o, a través dels alcaldes ordinaris, el regidor degà i el síndic procurador general vigilessin:

«que el Maestro no permita que los niños ablen [sic] en el idioma valenciano, sí que les instruya en el castellano para la mejor pronunciación. Que esta orden se observe y cumpla por los sucesores en sus respectivos empleos, y al ingreso de ellos se les hará saber por el ese Ayuntamiento...».

D'una altra part cal tenir el compte que aquesta prohibició adreçada als xiquets de Novelda no va ser única. B. Montoya (2002: 237) n'ha exhumat una altra (també amb «ablen» sense *h*) que el dia 7 d'abril rebia el senyor Pedro Bounafedes, *Governador Militar i Política de la Ciudad de Orihuela y su Partido* enviada pel mateix Governador de la sala del Crimen i oïdor de la Reial Audiència de València. Com assenyala el professor Montoya «La mateix orde (i fragemnt), amb diverses variants formals, atribuïbles als diferents copistes, es difongué per tot el País Valencià⁴¹.» b. Montoya ha pogut comprovar l'existència d'aquesta Carta Ordre a Dénia (Marina Nord), Monfort (Vinalopó mitjà) i a la mateixa Novelda, com ha estat apuntat.

Uns anys abans, efectivament, el Consejo de Castilla, mitjançant una Provisió que el 22 de desembre de 1780 havia emés el ministre de l'estat José Moñino, comte de Floridablanca, promulgava una norma en què es disposava que:

---

⁴¹ Montoya, (2002), pag. 237. Si Montoya parla de «diferents copistes» és perquè, segons diu a peu de pàgina: «La varaibilidad formal del text va de de l'ablen sense hac d'aquest fragment (amb hac en altres còpies) o l'ús de sinònims com ara chicos o muchachos, fins a una col·locació diferent dels paràgrafs [...] És evident que això ve propiciat perquè el text es va difondre de forma manuscrita, i no impresa, com també era encara prou habitual a l'època

«En todas las escuelas del Reyno se enseñe a los niños su lengua nativa por la Gramática que ha compuesto y publicado la Real Academia de la Lengua: previniendo que a ninguno se admita a estudiar Latinidad, sin que conste antes estar bien instruido en la Gramática Española.

»Que asimismo se enseñe en les escuelas a los niños la Ortografía por la que ha compuesto la misma Academia de la Lengua...»⁴².

En qualsevol cas, com ha posat de relleu E. Casanova (1990: 147):

«Des del segle XVI les terres de llengua catalana, i especialment el País Valencia, pateixen una progressiva castellanització, imparabile i agreujada des dels Decrets de Nova Planta, la Il·lustració i l'entrada de la ideologia liberal, fins avui mateix, de manera extensiva (provocant que cada vegada més valencians parlen castellà habitualment, que tinguen envers ell una actitud més positiva i tot sumant-s'hi a l'arribada continua d'immigrants i intensiva (ofegant els mecanismes interns del valencià, fent triomfar les construccions i els lexemes aptes per a totes dues llengües en contacte, restringint el valencià al registre i als usos col·loquials i el castellà al culte, familiaritzant-se com més va més amb el castellà i aconseguint que cada dia es parle aquest més lliure d'interferències valencianes). Aquesta valoració sociolingüística va menar a l'ús del castellà en ambients cultes, acadèmics i senyorial, en actes públics i, progressivament, en la llengua de relació de la classe mitjana, la qual cosa va induir a una incipient preocupació pel bon ús i ensenyament de la llengua en els il·lustrats, que al segle XIX, sobretot entre els liberals, va créixer, amb la predicació de la importància d'aprendre la llengua espanyola.»

---

⁴² *Novísima recopilación de las Leyes de España*, Madrid (s.i.), 1805. Citat per FERRER I GIRONÈS, F. (1985: 53).

Cal considerar, d'altra banda que és durant l'època il·lustrada quan esclaten —sota l'aparença de conquesta científica— uns postulats segons els quals les llengües són el reflex de l'esperit dels pobles que les parlen, i per tant, hi ha llengües cridades a ocupar un lloc preeminent i de prestigi, mentre que unes altres, no. En aquest sentit és molt clarificadora aquesta cita de J. Tuson (1987: 23):

«Els mites sobre la superioritat intrínseca i funcional de les llengües (per Harrys l'anglès i pels enciclopedistes el francès) van tenir aviat una rendibilitat molt clara en l'època de la Revolució Francesa: “Amb trenta patuesos diferents, ens trobem a la torre de Babel, mentre que, pel que fa a la llibertat, som l'avantguarda dels pobles”, deia Grégoire, bisbe de Blois, en una circular escampada pels sis cantons de França l'any 1790, segons ens diu Mathée Giacomo. Tot un seguit de mesures administratives tendiren a convertir el francès en la llengua del nou règim i els “patois” van ser proscrits, fins i tot com a parlars sediciosos, emprats per a oposar-se al progrés. D'aquesta manera, el francès seria elevat al rang d'*idiome de la liberté*.»

Ni que dir que a l'estat espanyol el prestigi de llengua de cultura que fins llavors havia caracteritzat el llatí va ser traspassada tota al castellà. I els valencians, en general, no se'n van penedir. En aquest sentit paga la pena de reproduir una cita del francès Alexandre Laborde referida a les Balears⁴³, però que bé podria ser igualment aplicada als valencians:

«Les persones distingides, els burgesos, homes de negocis, comerciants i mariners parlen la llengua castellana; però entre la resta dels insulars hom hi parla un llenguatge, sens dubte corromput de mots d'altres, que és argot del qual seria difícil

---

⁴³ Alexandre de LABORDE (1975): *Viatge pintoresc i històric, II. El País Valencià i les Illes Balears*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

discernir l'origen».

Entre els valencians no va no va haver, dissortadament, un Baldiri Reixac⁴⁴ que l'any 1749 va traure a llum les *Instruccions per a l'ensenyança de minyons*⁴⁵, primera manifestació a Catalunya de les repercussions dels nous sistemes pedagògics de Port-Royal⁴⁶. De fet, com ja hem assenyalat, la única gramàtica que s'ensenyava a Europa era la llatina, i aquesta era igualment ensenyada en llatí. Aquest era el mètode tradicional fins la publicació de la *Grammaire générale et raisonnée* (1660). Port-Royal, doncs, va posar en pràctica el principi pedagògic que en l'ensenyament cal partir de les coses conegudes a les desconegudes. L'ensenyament de la llengua llatina calia fer-lo des de la llengua vulgar.

És sabut que Reixac (reedició 1923: 195) mantenia l'opinió que «entre totes les llengües, la que ab més perfecció deben saber els minyons és la pròpia de sa pàtria.»

També les Illes van conèixer les novés pràctiques d'ensenyament que s'extenien per tota Europa. Martínez Taberner (2000: 63) reporta

---

⁴⁴ Bell-lloc d'Aro (Baix Empordà) 1703 – Ollers (el Gironés) 1781. Pedagóg. Fou prevere i rector de Sant Martí d'Ollers (1730-81) El 1749 publicà les *Instruccions per l'ensenyança de minyons*, primera manifestació a Catalunya de les repercussions dels nous sistemes pedagògics de Port-Royal. Segueix el *Traité des études de Charles Rollin* (1724), però adaptat, gràcies a la seua experiència personal, a la mentalitat dels nens de les escoles primàries de Catalunya. Conseqüent amb el mètode que defensava que l'educació havia de començar en la llengua materna i no en llatí, és escrita en català i molts passatges constitueixen una fervorosa defensa d'aquesta llengua; al final inclou, tanmateix, un diccionari castellà-català per facilitar l'aprenentatge del castellà, que considera la més útil de les llengües estrangeres. L'obra tingué una gran popularitat. L'any 1923 l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana (APEC) en feu una nova edició. Recentment, hom ha descobert una segona part d'aquesta obra, inèdita fins ara, i que segurament era ja redactada el 1749. Hi són estudiats diversos temes (matemàtica, lògica, física i geografia) que permeten descobrir una actitud científica i teològica de l'autor considerablement avançades.

⁴⁵ Hi ha una reedició commemorativa de l'APEC de 1923 i una edició moderna amb introducció, transcripció i notes a cura de Salomó Marqués i Albert Rossic amb un pròleg de Modest Prats, editada pel Col·legi Universitari de Girona de 1981.

⁴⁶ L'Abadia femenina de Port-Royal, fundada el 1204 i atorgada a la ordre del Cister l'any 1225, va adquirir una gran significació històrica a principis del segle XVII quan Jaqueline-Marie Arnauld esdevingué abadesa de Port-Royal i duqué a terme la reforma de la comunitat el 1609 i, sobretot, quan, havent-se traslladat a Paris, les escoles que fundaren aquestes religioses es distingiren per una pedagogia racionalista-cartesiana, personalista i, primordialment pel fet que atorgà una gran importància a l'ús de la llengua vernacla, en oposició a l'ús habitual del llatí. Aquesta escola, vinculada al jansenisme, va sofrir diverses persecucions. Una butlla de Climent XI (1708) en decretà la supressió.

l'opinió del mallorquí Antoni Portella qui l'any 1764 va demanar a l'Ajuntament de Palma permís per ensenyar llatí des del català:

«com podrà un jove principiant enténdre unas reglas escritas en un idioma, qui li és totalment estrany: esto verdaderament és ensenyar una cosa no coneguda, per medi de l'altra igualment ignorada».

La pràctica docent valenciana, però, no va comptar —almenys de manera explícita— amb aquestes tècniques noves d'ensenyament. I menys encara amb cap mena d'organisme oficial que el recolzara, ni tan sols de qui es preocupara de la seua normalització lingüística, raó per la qual la llengua va arribar a un grau de deteriorament molt alt, especialment en l'escriptura. En general, durant els segles XVIII i XIX les actuacions referides a l'ús del valencià en l'ensenyament només tenen el caràcter propedèutic de facilitar l'aprenentatge de l'idioma oficial de l'estat. Aquesta norma es veu molt clarament en la major part dels erudits que se'n dedicaren.

Podem dir, per tant, que els esforços dels educadors valencians del moment van anar dirigits a aconseguir la introducció i, sobretot, l'aprenentatge del castellà entre els valencians. Per a aconseguir aquest fi es van utilitzar, bàsicament obres lexicogràfiques, és a dir, diccionaris i vocabularis d'equivalències valencià-castellà.

«Tant és així —comenta E. Casanova (1990: 148)— que es pot afirmar que la lexicografia valenciana des de C. Ros a J. Escrig naix amb la finalitat de dotar d'instruments d'ensenyament del castellà, llengua de cultura, de progrés i llengua nacional».

I més endavant, E. Casanova (1990: 148-149) afegeix tota la sèrie de motivacions que els nostres avantpassats devien tenir presents a l'hora de planificar el procés d'ensenyament de la llengua. Atesa la seua justesa i

exactitud, les oferim completes:

«En totes aquestes obres i en algunes gramàtiques o defenses de la llengua es donen arguments molt significatius en pro de la castellanització a fi de convèncer o fer callar les veus de protesta o d'autosatisfer les consciències, com ara:

»a) El valencià produeix en els seus parlants nadius l'aptitud de parlar i comprendre qualsevol altra llengua, mentre que, als forasters, els costa el valencià molt, perquè el valencià és una llengua més breu, concisa, compendiosa i significativa, gràcies als monosíl·labs sobretot. Encara més, s'escriurà i es parlarà el castellà amb més puresa i seguretat que no els castellans.

»b) El millor mètode per ensenyar el castellà és de contrastar totes dues llengües, perquè de la comparació d'ambdós idiomes, sobretot dels seus elements més diferenciats (lexemes, construccions..., els més difícils perquè se li acudesquen a un parlant), se'n pot traure un major profit. C. Ros va ser el primer valencià a fer-ho servir.

»c) El millor valencià és el de la Ciutat de València, lluny dels mots dels pobles i lluny del parlar de Catalunya, és a dir, el valencià apitxat menys dissonant fonèticament del castellà, i el lèxic urbà, més interferit pel castellà, ço és, el millor mitja de lliscar d'una llengua a una altra.

»d) Com que el valencià cada vegada es practica i es coneix menys, com que la finalitat d'escriure aquestes obres és l'ensenyament del castellà i no d'escriure el valencià, des del XIX s'usa als diccionaris l'ortografia castellana o apitxada i no la tradicional valenciana o llemosina.

»e) Per tal d'anar acostant totes dues llengües i suplir la poca creativitat o envelliment del valencià, s'usa el castellà com a font del valencià, com si d'un altre llatí es tractàs.»

Un altre avanç important en l'ensenyament primari dels valencians capitalins, amb el reforçament de la llengua de l'estat que això suposava, el va constituir la creació, per part de l'arquebisbe Mayoral l'any 1758, de la «*Casa de enseñanza para niñas*»⁴⁷ en la qual s'impartia instrucció gratuïta a les xiquetes de la ciutat i que, posteriorment, va ser integrada com a escola de pràctiques de la normal femenina, que llavors estava ubicada en un edifici contigu.

Diversos escriptors contemporanis ens ofereixen textos on els seus autors Malden per evidenciar la necessitat de l'aprenentatge del castellà per part dels catalanoparlants. Així, P. Marcet (1987: 365-366) reporta l'existència d'un *Razonamiento sobre la importancia de la lengua española en el ejercicio de las escuelas*, llegit a Catalunya pel P. Josep A. Fins, en el qual, entre altres consideracions, s'indica:

«Mas no llego a entender porque infeliz hado mostrais algunos de vosotros tal antipatia y aversion à este idioma, que o le juzgais incompatible con el Catalan... [...] Pero sea como fuere os veo yo a la verdad tan adherentes a lengua vulgar y tan temerosos de perderla, que mirais casi con horror el idioma.»

D'un altre costat, la docència en aquelles circumstàncies —afegia Josep A. Fins— era pràcticament impossible: els alumnes no entenien el que se'ls explicava:

De aquí el que despues de haberse cansado en explicar el Maestro, apenas hay quien sepa dar razon de lo que ha dicho, aun quando acómodandose à la capacidad pueril se ha valido de las voces mas inteligibles... Y de aquí ultimamente proviene que ni aun leer saben muchos correctamente por no entender lo que leen, y que encaxan a cada paso los mas fastidiosos ripios de solecismos. Los lleva en fin la falta de este idioma a tan

---

⁴⁷ L'edifici es trobava al carrer de la Sang de València. En l'actualitat forma part del complex d'edificacions que es van integrar en l'Ajuntament de la ciutat.

deplorable estado, que quando forzosamente deben hablar en Español, prorumpen en los mas irrisibles catalanismos con agravio y deshonor de la noble lengua Española.»

Bé és veritat que el P. Josep A. Fins es refereix a Catalunya, però tot fa pensar que al territori valencià les coses no havien de ser massa diferents, tret, és clar, de la menor estima —que sembla que devien sentir— els progenitors valencians per la seua llengua.

No és ací l'espai per a recordar l'estol d'escriptors que a partir del segle XVII van deixar constància del desafecte per la llengua que sentien no poques capes de la societat valenciana del moment, i en especial les minories cultes. Tal és el cas, per posar-ne només un exemple, de Bernat Català de Valeriola, que convocà diverses justes poètiques *«en lenguaje castellano, que es agora el que más corre.»*

Sí que reportarem, en canvi, el testimoni de Vicente Alonso y Asensio⁴⁸, atés que en el seu escrit ens ofereix aspectes sociolingüístics interessants i, explícitament, corrobora que el valencià no s'ensenyava a l'escoles:

«¿que será, si consideramos ahora el estado actual de dicha lengua? Su uso está contrahido a un corto distrito, menor aún que el de la provincia o reyno de su nombre: solo la habla el vulgo, y lo que no es vulgo solamente usa de ella en las conversaciones familiares: no se enseña a leerla ni escribirla en las Escuelas, de que nace que de cada diez valencianos que saben leer y escribir el castellano apenas se encuentre uno que sepa hacer lo mismo en su particular dialecto: no se usa en oraciones ni arengas públicas, sino en muy pocas de ceremonias: no se escribe en ella de ciencias, sino solo romances, coloquios y semejantes papeles populares y festivos, para lo que es tal vez el idioma mas acomodado del mundo.

---

⁴⁸ Per a tenir notícies d'aquest botànic valencià es pot consultar CASANOVA, Emili (1997): «L'ortografia valenciana de les Observaciones sobre el Reyno de Valencia de Cavanilles, segons Vicente Alfonso Lorente», dins *Cuadernos de geografía* núm. 62, pàgs. 615-621.

¿Un idioma tal no puede reputarse en el mundo literario como casi muerto?

El 29 de juny de 1821, la Direcció General d'Estudis⁴⁹ posà en funcionament un nou Pla d'Ensenyament, conegut com a Pla Quintana — nom del poeta Manuel José Quintana, que l'elaborà—. En aquest pla no es parla en cap moment de la situació lingüística de l'estat, però s'hi assenyala que l'ensenyament ha de ser *uniforme* —i per tant, en castellà— en tot el territori. El dia 16 de febrer de 1825 en promulgaren un de nou anomenat «*Plan y Reglamento de Escuelas de Primeras Letras*», els articles 14 i 15 del qual obliguen que l'ensenyament de la gramàtica i l'ortografia siga en llengua castellana, segons refereix Ferrer i Gironés (1984: 64). Aquest decret de Ferran VII va ser preparat pel bisbe de Màlaga i va ser ratificat pel ministre Francisco Tadeo Calomarde, el governament del qual va ser conegut com «*la ominiosa década de Calomarde*».

⁴⁹ Cal tenir present que, en pujar els liberals al poder el 1820, es va crear un departament específic per a l'educació que s'anomenà Dirección General de Estudios.

CAPÍTOL 3: L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA SOTA EL LIBERALISME
JACOBI. 1833-1902 (PRIMERA PART)

Cal tenir present, d'altra banda, que les idees de la Revolució Francesa (1789) marcaran extraordinàriament la finalitat de l'ensenyament: a partir de llavors, l'educació era una tasca que competia a l'estat, i no a l'església, sinó també la uniformització lingüística. Tot parlant de cas francès —espill on històricament s'ha mirat sempre Espanya—, M. Pueyo (1996: 54) comenta:

«Per als jacobins i per a la gran majoria dels patricis revolucionaris, les altres llengües parlades en el cos de la República eren un destorb: andròmines inútils, en el millor dels casos, o —pitjor encara— factors dissolvents i agents poderosos de la reacció i el feudalisme.»

Aquestes idees eren les que, amb força s'imposaven també a l'estat espanyol. Així, l'any 1834 hi hagué una nova «*Instrucción para el régimen y gobierno de las escuelas de Primeras Letras del Reino*», coneguda com a Instrucció de Moscoso de Altamira, ministre que s'encarregava dels afers educatius. No va representar cap canvi en l'aspecte lingüístic.

És, però, a partir de la publicació del «*Plan general de Instrucción Pública*» de 1836 i del subsegüent «*Reglamento provisional de las escuelas Públicas de Instrucción Primaria*», de 1838, que l'estat central té una política programàtica sobre l'ensenyament, i l'aprenentatge del castellà hi té una importància cabdal.

Tal vegada paga la pena de reportar el sistema que *El Gobierno superior político de las Baleares* va instituir el dia 27 de febrer de 1837, no solament perquè resulta molt interessant, sinó perquè el que escriu aquestes lletres va patir un sistema similar a l'escola valenciana dels anys cinquanta

(encara que en el cas de la meua aula, l'anell era substituït per una moneda en desús). El document diu així:

«GOBIERNO SUPERIOR POLÍTICO DE LAS BALEARES.

»Considerando que el ejercicio de las lenguas científicas es el primer instrumento para adquirir las ciencias y transmitir las, que la castellana, además de ser la nacional, está mandada observar en las escuelas y establecimientos públicos, y que por haberse descuidado esta parte de instrucción en las islas viven oscuros muchos talentos que pudieran ilustrar no solamente a su país sino a la nación entera; deseando que no queden estériles tan felices disposiciones, y considerando finalmente que sería tan dificultoso el corregir este descuido en las personas adultas como será fácil enmendarle en las generaciones que nos sucedan, he creído conveniente, con la aprobación de la Escma. Diputación provincial, que en todos los establecimientos de enseñanza pública de ambos sexos en esta provincia se observe el sencillo método que a continuación se espresa y se halla adoptado en otras con mucho fruto.

»Cada maestro ó maestra tendrá una sortija de metal, que el lunes entregará á uno de sus discípulos, advirtiéndolo á los demás que dentro del umbral de la escuela ninguno hable palabra que no sea en castellano, so pena de que oyéndola aquel que tiene la sortija, se la entregará en el momento, y el culpable no podrá negarse á recibirla; pero con el bien entendido de que en oyendo este en el mismo local que otro condiscípulo incurre en la misma falta, tendrá acción á pasarle el anillo, y este á otro en caso igual, y así sucesivamente durante la semana hasta la tarde del sábado, en que á la hora señalada aquel en cuyo poder se encuentre el anillo sufra la pena, que en los primeros ensayos será muy leve; pero que se irá aumentando así como se irá ampliando el local de la

prohibición, á proporción de la mayor facilidad que los alumnos vayan adquiriendo de espresarse en castellano, y para conseguirlo mas pronto convendrá también señalar á los mas adelantados algun privilegio, tal como el de no recibir la sortija los lúnes, ó ser juez en los pleitos que naturalmente se suscitarán sobre la identidad ó dialecto de la palabra en disputa.

»De esta manera, insensiblemente, sin trabajo alguno de parte de los maestros, y siendo los castigos incomparablemente menores que las faltas, se conseguirá no solamente que al cabo de algún tiempo de constancia llegue á familiarizarse la juventud mallorquina con la lengua en que están escritas las doctrinas y conocimientos que aprende, y á espresarlos con facilidad y soltura, sino tambien el que se guarde mas silencio en las escuelas por el temor que cada uno tendrá de incurrir inadvertidamente en la pena del anillo y esponerse al castigo, ó á lo ménos á las zozobras que siempre le precederán.

»El zelo mejor entendido de los maestros en plantear y sostener esta medida tan sencilla y el adelantamiento de sus discípulos, será un mérito particular para unos y otros y un objeto especial de exámen en la visita anual que pasaré á todas las escuelas de la provincia; y para perpetuo recuerdo y observancia de esta disposición se conservará fijo en el interior de las escuelas el presente edicto. Dado en la ciudad de Palma a 22 de febrero de 1837»⁵⁰.

L'any 1838, i sota la regència de Maria Cristina, s'aprovava el «*Reglamento de las Escuelas Públicas de Instrucción Primaria Elemental*», en l'article 15 del qual s'estableix que la instrucció primària ha de comprendre «*Elementos de Gramática castellana, dando la posible extensión a la Ortografía*». I en l'article 57 s'ordena que «*Debe estudiarse*

---

⁵⁰ Reproduït en MELIÀ, J. (1970): *Informe sobre la lengua catalana*, pàgs. 283-285.

la Sintaxis de la Gramática Castellana con ejercicios prácticos de análisis y composición.»

També les escoles de formació de mestres, les escoles normals, tenien —pel que feia a l'ensenyament de la llengua— una legislació semblant. No hem d'oblidar que la primera escola normal es va crear a Madrid l'any 1838, i poc després van ser establertes a la majoria de les capitals de província. Així, el 15 de maig de 1849, el ministre de Comerç, Instrucció i Obres Públiques, Juan Bravo Murillo signa el «*Reglamento para las Escuelas Normales de Instrucción Pública del Reino*», en l'article 7 de la qual s'especifica que hom ensenyarà «*la ortografía, con sujeción a las reglas de la Academia Española*» i s'hi proposen «*los rudimentos de la Gramática Castellana*».

La formació dels mestres va quedar regulada l'any 1838 i va ser encomanada, bàsicament a les Escoles Normals que atorgaven dos títols: el de mestre elemental, que s'obtenia després d'haver aprovat un examen d'ingrés i d'haver cursat dos anys, i el títol de mestre superior, per a obtenir el qual s'havien d'aprovar dos cursos més, segons reporta L. Batanz Palomares (1982: 130). Com a formació en matèria de llengua, els mestres, al llarg d'aquests estudis, es limitaven a cursar una assignatura de llengua castellana en cada curs.

Pel que fa a la preparació lingüística dels ensenyants, J. Monés (1984: 72) afirma:

«Tenint en compte la formació del mestre i la situació del país, és fàcil imaginar com sortien els mestres catalans [però també els valencians i els d'altres de zones no castellanoparlants de l'estat] de les escoles normals, especialment els que solament cursaven els estudis de mestre elemental; aquests mestres posseïen un bagatge cultural clarament insuficient per ensenyar castellà, i en castellà, a uns infants que tenien una altra llengua

tant a nivell familiar com social. El retrat que ens fan alguns escriptors de l'escola d'aquella època insisteix molt en la qüestió lingüística.»

3.1. LA PROMULGACIÓ DE LA «LEY DE INSTRUCCIÓN PÚBLICA», DE CLAUDIO MOYANO

El dia 9 de setembre de 1857 es promulga la Llei Moyano d'Instrucció Pública, que s'inspira, com ja era normal des de l'arribada dels Borbó, en el centralisme i l'uniformisme francès. Aquesta llei va ser elaborada pel ministre de Foment Claudio Moyano Samaniego. La seua incidència en l'ensenyament primari ha esdevingut cabdal en la història de la formació dels alumnes a l'estat espanyol, atés que va continuar vigent fins a la publicació de la «*Ley de Enseñanza Primaria*», de 1945.

En l'article 2, en què es defineix l'ensenyament primari elemental es disposa, exclusivament, l'ensenyament de la gramàtica castellana, i en l'article 88 es fa preceptiu que

«La Gramática y Ortografía de la Academia Española serán texto obligatorio y único para estas materia en la enseñanza pública»⁵¹.

Com és natural, a partir d'aquell moment s'accentua encara més la proliferació de diccionaris i manuals encaminats, específicament, a difondre la llengua de Castella en tots els territoris de l'estat que no tenen aquella llengua com a autòctona.

Convé recordar, d'altra banda, que la Diputació Provincial de València va aprovar una circular, el dia 12 de juny de 1837, per mitjà de la qual es convocaven places per a alumnes pensionistes dirigides a formar futurs mestres. Una de les condicions que s'hi exigia, apunta T. Sáez (1987:27) era «*Conocer la lectura, escritura y aritmética con algunos*

---

⁵¹ (1957): *Colección legislativa de España...*

rudimentos de gramática castellana», condicions que es van mantenir en altres convocatòries posteriors.

D'un altre costat, l'any 1840 el C. de R. (Comte de R?) «socio de número de la Sociedad Económica de Valencia, y premiado con la patente de Socio de mérito de la misma por la traducción y arreglo de este compendio» va publicar la traducció i adaptació del *Compendio del Ensayo General de Educación física, moral e intelectual de Mr. Marco Antonio Jullien de Paris* en el qual s'inclouïen «*algunas noticias estadísticas sobre el estado actual de la educación primaria en esta provincia, y una nota de libros españoles selectos, para la enseñanza y para el uso de la juventud*». Hi ofereix dos extractes, un de 1835 i un altre, complementari, de 1838, amb informacions sobre:

1. «*Numº. de almas*»
2. «*Saben leer por cada cien almas; hombres; mujeres*»
3. «*Saben escribir por cada cien almas; hombres; mujeres*»
4. «*Número de escuelas; niños; niñas*»
5. «*Número de los que concurren y su edad; niños/Años: de 3 a 10. De 10 ar. Niñas/Años: de 3 a 10. De 10 ar. »*
- 6 *Concurren por cada cien almas: Niños. Niñas*»

El primer extracte conté informacions sobre 112 pobles, i el segon sobre 120, encara que sovint les informacions són les mateixes. Ací n'oferim unes mostres:

A la ciutat de València, d'una població de 62.606 «ànimes» sabien llegir el 34,4 % d'homes i el 13,1 % de dones, però escriure només en sabien el 21,7 % dels homes i el 9% de les dones.

A Xàtiva —que encara es denominava *San Felipe*—, d'una població de 21.928 habitants, sabien llegir el 15,6 % dels homes

i el 4,5 % de les dones, mentre que escriure només en sabien el 10,9 per cent dels barons i el 3 per cent de les dones.

A Cullera, de 7.009 veïns, el percentatge d'homes que sabia llegir era del 6,5 i el de dones el 4,1; pel que feia als que sabien escriure, el percentatge era d'un 4,2 dels barons i el 1,4 de les dones.

A la Pobla Llarga, on vivien 518 persones, sabien llegir el 3,2 per cent dels homes i el 0,4 cent de les dones, i sabien escriure el 2,8 % dels barons, però no cap dona.

Finalment, a Estubeny, d'un cens de 164 pobladors, sabien llegir i escriure —totes dues habilitats alhora— el 3,6 % dels homes i el 0,6 de les dones.

I, ni que dir que les dades es referien a la llengua castellana; el valencià, dissortadament, havia quedat definitivament apartat com a vehicle d'accés a la cultura. Com es pot comprovar, el percentatge d'analfabets en la llengua de l'estat era aclaparador. I l'anònim compilador se'n penedia amargament:

«Se echan de ver los pocos resultados que ofrece la instrucción primaria, como hasta el día se ha propagado, á la verdadera educación; aun cuando se quiera tomar como medida comparativa de ella, el número de hombres que saben leer y escribir, lo que está muy lejos de la realidad; pues claro es que no todo el que sabe leer y escribir es instruido, ni menos prueba el que esté bien educado. Sin embargo, ya que generalmente se toma como certificado de buena educación, acudamos a él, pero tengamos presente que muchos de los que se cuentan en éste número, sabrán leer y escribir como puro adorno, sin poderlo aplicar á llevar las cuentas de su casa ó de su cultivo, sin saber poner una carta inteligible, y sin comprender ninguna de las obras de aplicación á las artes, ó á la agricultura de que

en las ciudades esperamos tanta utilidad en favor de la instrucción del pueblo. Contando sin embargo todas estas personas, á quien en realidad de nada sirve el saber leer, que no son pocos, veremos cuán raras son las que conservan en la edad adulta lo que aprendieron en la escuela.»

L'interés i la cura per facilitar l'aprenentatge del castellà per part dels valencians que trobem en alguns autors, com ara Miquel Rosanes o Vicent Salvà, és absolutament inexistent en altres autors del moment. Tots partien simplement de la consideració que, en matèria lingüística, l'aprenentatge de la llengua castellana no representava cap dificultat per als xiquets valencians. I així, hem fet una recerca per la producció d'altres autors, publicats també a València i que tenien com a finalitat l'ensenyament-aprenentatge de la llengua de Castella. En cap d'ells no hi hem trobat ni una sola referència als problemes amb què es devien trobar els infants valencians: per a tots aquests autors, el castellà era, si fa no fa, «nuestra lengua».

Tal és el cas, per exemple del pare «Benito de San Pedro, de la Escuela Pia», qui, en el seu *Arte del Romance Castellano* (1769: VII), diu:

«No ha auido [sic] jamás Imperio mas grande i dilatado que el Español en el Siglo decimosexto, i esto mismo es el de la grandeza i perfeccion de nuestra lengua...»⁵²

O el desconegut autor d'un *Compendio de la ortografia i ortologia castellana para uso de los niños*, que treia a llum l'any 1837 la Impremta de Jaime Martinez, de València que, entre altres, coses hi deia:

«Aprendamos primero á escribir i pronunciar bien nuestro idioma [...] Encargado en la educación doméstica de dos

---

⁵² El subratllat és nostre. Convé assenyalar que aquest *Arte del Romance...* porta una «Carta» introductòria de Gregori Maians i Siscar, adreçada «al Padre Benito de San Pedro, Lector en Theologia i Director del Colegio Andresiano de las Escuelas Pias.»

niños, en los ramos de escribir i de ortografía [...] simplifican la escritura de nuestro idioma castellano [...] de que nuestra ortografía se simplifique [...] nuestra lengua [...] ¿Conque hai reglas establecidas para escribir nuestro idioma castellano?»⁵³

Però, és que, —com hem assenyalat—, en l'article 2n de la Llei Moyano de 1857 s'establia que la llengua castellana havia de ser ensenyada obligatòriament a tot l'estat Espanyol, i a més a més, que aquesta havia de ser l'únic mitjà per explicar la resta de matèries de l'escolarització. L. M. Lázaro i A. Mayordomo (1994-1995: 47) refereixen el cas de Joan Baptista Borràs, marquès de San Juan, el qual comentava les paraules següents:

«Me llamaba la atención en la escuela de mi pueblo, que el maestro y los libros nos hablaran en un idioma extraño, el castellano, pues fuera de allí no oíamos más que el valenciano».

Convé que recordem que durant el sexenni revolucionari (1868-1874) es va aprovar un nou Pla d'Estudis per a la Segona Ensenyança que, per primera vegada oferia la possibilitat de seguir un batxiller amb o sense llatí; però, per contra, s'hi potenciava més encara, si era possible, l'estudi de la «llengua nacional»:

«La lengua nacional ya no será un añadido o complemento del latín, estudiado en función de éste, sino que se cultivará como instrumento de comunicación hablada y escrita, al tiempo que se reivindican de manera autónoma las glorias literarias castellana.» (Citat per Sanz Díaz, F, 1985: 338).

Amb tot, no són inexistents els erudits valencians que es mostraren en desacord amb aquella legislació tan terriblement lingüicida. Alguns

---

⁵³ El subratllat és nostre.

s'atrevien de demanar, tímidament, l'acceptació del bilingüisme. Aquest és el cas de Fèlix Pizcueta, aleshores president de Lo Rat Penat, el qual, en el discurs dels Jocs Florals de l'any 1881, tractava de canviar la mentalitat diglòssica dels seus oients, quan deia:

«Ja que d'esta m'ocupe, haureu de permétrer-me que destruixca un error en que molts han incurrit en dany de nostra Societat també. Creuen o manifesten créurer que som enemics que volem ressuscitar una llengua per a servir-se d'ella en tots los moments de la vida, com si açò pogués dependir de la nostra voluntat, com si fos possible oposar-se a eixes revolucions resultat de lleis eternes i immortals, segons diu un escriptor molt distinguit; però nosaltres no encontrem motiu per a que una llengua que té fondes arraïls en lo passat, en la que han escrit los savis, cantat los poetes, donat forma a sos furs los antics lligisladors, i més que res una llengua parlada i encara amb més o manco puresa, per un poble numerós i intel·ligent, dega condenar-se-la a mort vergonyosa, perquè açò supondria en nostres ànimes lo més criminal dels vicis que és lo de la ingratitude. Devem conservar-la, a fi de que nos servixca en este moviment de concentració que ham iniciat a l'entorn del llar antic i de la pàtria que simbolitza nostres més tendres afectes i nostres records més purs. Nosaltres, a semblança de l'escriptor abans citat, no comprenem lo per que no pugam ser *bilingües* com foren nostres majors, amb una llengua oficial, digam-ho aixís, per a nostres relacions amb lo gran estat, per als negocis, per a nostres germans d'altres regions, i amb una altra, com harmonia de l'ànima, per a la intimitat de la vida domèstica, per a les coses del cor, per a l'expressió dels afectes més poderosos per ser més íntims.

»¿Creeu que la llengua esta havia de perjudicar el progressiu desenvollop de la que emplea com a llengua comú la gran pàtria

espanyola? No ho cregau, senyors. En esta campanya del renaiximent esta notant-se un fenomen estrany, digne de cridar l'atenció dels hòmens pensadors. Los escriptors gallegos, catalans, mallorquins, valencians, los escriptors de totes eixes províncies entusiastes per aquell moviment i que més a ell han contribuït, són precisament els que amb més puritat i galanura parlen i escriuen en la majestuosa llengua castellana. Jo no vullc ferir la seua modèstia estampant sos noms en aquest lloc; però sí que os he de fer observar en contraposició una altra cosa ben estranya i ben significativa per cert, i és, que en la major part dels que posseïxen un sol i invariable idioma, o lo porten per l'ús constant al culteranisme més farragós o a força d'afectar una fàcil locució, decauen fins eixe vulgarisme que en l'antiga Roma determinà lo que se dia la *lingua rustica* i que en los pobles moderns se coneix amb lo nom gràfic de *caló*.

»Lo coneiximent i l'ús de dues llengües, puix, llunt de ser un inconvenient, és una ventatja; llunt de perjudicar-se l'una a l'altra, se sostenen i robustixen amb mútua protecció»⁵⁴.

No tots els erudits valencians hi estaven d'acord, ni molt menys. Així, per exemple, aquell mateix any, Rafael M. Liern publicava una carta a la revista satírica *La Moma*⁵⁵ on, després de criticar el fet que el *Llibret de versos*, de Teodor Llorente estiguera escrit en valencià, indicava:

«3r. Que a Llorente no li cal, per meréixer distincions d'aquesta classes, escriure en llemosí. Les seues obres castellanés li donen dret a tot honor.

»4t. Que lluny de produir-me entusiasme, el *Llibret de versos* em produeix pena [...].

---

⁵⁴ Citat per CUCÓ, A, I BLASCO, R. (editors), (1992): *El pensament valencianista (1868-1939)*, pàg. 37-38.

⁵⁵ Exemplar núm. 10. Aquest setmanari va aparéixer a València l'any 1885. El seu director va ser Rafel Maria Liern. Redactat originàriament en la llengua del País, amb una certa propensió dignificadora, va abandonar progressivament el català, que en els darrer números va quedar reduït a proporcions mínimes. A causa del seu caràcter satíric i les seues opinions liberals va aconseguir gran nombre de molts lectors. Va publicar diversos suplementes, entre altres causes per haver de sufragar les diverses multes governatives de què va ser objecte.

»Que pretendre ressuscitar el llemosí és una *guilladura* igual que a la que tindria qualsevol que tractara de fer que la Gaceta de Madrid s'escriguera a la manera de «Las Partidas».

»I 6é. Que el llemosí és bo per a cultiu privat, i com a adorn d'erudició. Res més.»⁵⁶

Gabriel Garcia Frasquet (1994: 185), que ha estudiat àmpliament el procés educatiu a la Safor, assenyala que l'Ajuntament de Gandia va presentar una proposta en un congrés nacional d'agricultors, on incidia sobre la necessitat que hi havia d'augmentar la instrucció dels llauradors. «Per raons d'eficàcia, que no de reivindicació» —apostil·la Garcia Frasquet— s'hi demanava que aquest ensenyament es realitzara en «dialecte valencia»:

Créense cátedras donde los hombres de ciencia, en dialecto valenciano y guiados solo por el amor de difundir la instrucción y no por el vano deseo de lucir su erudición, enseñen teóricamente á los agricultores...»

L'any 1888 l'*Asociación de Maestros Públicos de la Provincia de Barcelona* va organitzar un *Congreso Nacional Pedagógico*, al qual sembla que van assistir un gran nombre de mestres valencians. La cinquena sessió ordinària del Congrés tractava el tema següent: «*En las provincias del norte i del este de España, donde no es nativa la lengua castellana, ¿qué procedimientos deben emplearse para enseñarla a los niños?*» En les actes de la mencionada assemblea, com ha assenyalat J. Monés (1984: 93) es podia llegir:

«Hom proposava quasi únicament la introducció de la llengua materna a les escoles de pàrvuls, com a vehicle per facilitar l'escolarització en castellà a partir de l'escola primària, és a dir,

---

⁵⁶ Citat per CUCÓ, A. i BLASCO, R. (1992): *El pensament valencianista*, (1868-19-39), pàg. 44-45

del sis anys.»

És més, en les dues conclusions aprovades sobre aquest tema s'explicava:

*«7ª La ciencia pedagógica reclama que a los niños se les instruya en la lengua que conocen» i «8ª el mejor procedimiento para enseñar a los niños la lengua castellana, donde no es esta la nativa, consiste en la práctica y comparación de aquella con la suya propia».*⁵⁷

Tot i això però, no tots els congressistes mantenien la mateixa posició favorable a una tímida introducció de la llengua vernacla en l'ensenyament. Tal era el cas, entre altres, «de Castro Legua, d'origen valencià, que exercia en aquell moment a la capital de la Monarquia», segons informa Monés (1984: 95). És més, per a Castro Legua els mestres no castellans —i que segons ells dominaven poc la llengua de Castella— haurien de passar un període d'adequació a la llengua castellana, segons es desprén d'aquesta seua citació:

*«Todo maestro que no sea castellano y que ejerza en pueblo que se hable dialecto deberá prestar tres años de servicio en pueblo castellano, aunque sea en comisión y con reservas del derecho de su escuela».*⁵⁸

En un altre fragment de la seua intervenció Castro Legua recorda les nombroses dificultats que va tenir a les escoles valencianes on, el desconeixement del castellà per part dels alumnes, va ser un perjudici constant en l'ensenyament, *«empezando por la lectura, que entendían a*

---

⁵⁷ Vegeu: *Actas del Congreso Nacional Pedagógico*, pàgs. 137-169.

⁵⁸ Vegeu: *Actas del Congreso Nacional Pedagógico*, pag. 163.

duras penas, y siguiendo por la religión, cuyas oraciones no siempre podian entender»⁵⁹.

Cal tenir present, d'una altra banda, que els valencians no vam gaudir d'una església com la catalana que, a partir dels actes del mil·lenari de Montserrat (1881), de la publicació de *La tradició catalana* del bisbe Torras i Bages (1892) i la restauració del Monestir de Ripoll l'any 1893, iniciaren un tombant «envers la llengua catalana com a vehicle de predicació i de catequesi, és a dir, com a llengua de formació religiosa. Val la pena indicar que l'assemblea de la Unió Catalanista celebrada a Reus el 1893 proposava que la predicació i la catequesi es feren en català a tot el Principat. (Monés: 1984: 99).

Tal vegada és el moment d'oferir la imatge que V. Blasco Ibañez ens dona d'una escola rural. És sabut que Blasco va acabar de redactar *La barraca* a finals de 1898, i aquell tipus d'escola degué tenir una llarga vigència. A manera de referència literària n'oferim un extracte, però d'acord amb la versió catalana que en va fer Miquel Duran de València l'any 1927.

«El soroll lent i monòton que d'entremig dels arbres eixia, era el de l'escola de Don Joaquim, establerta en una barraca mig amagada per la filera d'arbres [...].

»Era una barraca vella, sense més llum que la de la porta i la que es filtrava per les escletxes del trespol; [...]

»De llibres, gairebé no se'n veien sinó tres en tota l'escola; unes mateixes beceroles servien a tots. Per què més?... Allí imperava el mètode morú; cant i repetició, fins que les coses, amb un segur picar de martell, es ficaven als caps durs.

[...]

— “Pa...dre... nuestro, que... astàs... en los sielos...”

— “Santa...Maria...”

— “Dos por dos... cuuattro...”

»[...] De tant en tant el cor callava i sonava majestuosa la veu

---

⁵⁹ Vegeu: *Actas del Congreso Nacional Pedagógico*, pag. 163.

de Don Joaquim deixant anar el seu doll de saviesa.

—“Son ustedes unos bestias. Me oyen como si les hablase en griego. Y pensar que les trato con toda finura, como en un colegio de la ciudad, para que aprendan ustedes buenas formas y sepan hablar como las personas!... En fin, tienen ustedes a quien parecerse: son tan brutos como sus señores padres; que ladran, les sobra dinero para ir a la taberna e inventan mil excusas para no darme el sabado los dos cuartos que me pertenecen.”

»[...] D'on era el mestre? Totes les veïnes ho sabien: de molt lluny, d'allà de la “churreria”.

»No eren fluixos els treballs soferts per Don Joaquim per a fer-se entendre dels seus deixebles i que no reculassen davant l'idioma castellà. N'hi havia molts que portaven dos mesos a l'escola i obrien desmesuradament els ulls i es grataven el clatell sense entendre el que el mestre volia dir-los amb unes paraules mai no sentides en les seues barraques.

»—A ver, señor de Llopis, levantese usted.

»—Ai! Ai... Sinyor maestro —cridà el nen—, “Morros d'Aca” me pellisca.

»Quina explosió de còlera, la de Don Joaquim! La cosa que més l'indignava era l'afecció dels xics a anomenar-se pels motius dels pares i encara a inventar-ne de nous.

»—¿Quién es “Morros d'Aca”?... El señor de Peris, querrá usted decir. Qué modo de hablar, Dios mío! Parece que esto sea una taberna !... Si a lo menos hubiese usted dicho “Morros de Jaca”!

»S'arregleraven els xiquets per parelles, agafats de la mà —el mateix que en els col·legis de València; que es pensava, la gent!—, i eixien de la barraca besant abans la mà crostosa de Don Joaquim i repetint tots de correuita en passar prop del mestre:

»—Osté lo passe bien! Hasta mañana si Dios quiere!»

M. Pueyo (1996: 103) ens ofereix una imatge del que devia ser una escola en aquella època, semblant a la presenta Blasco:

L'escola primària del XVIII i de bona part del XIX admet pocs paral·lelismes amb la idea moderna que nosaltres en tenim. Aquella escola era majoritàriament —almenys en els països catòlics del sud d'Europa— una escola fragmentada, subordinada a l'autoritat i a l'orientació ideològica de l'Església; era una escola d'hivern -especialment per als fills dels pagesos- ; un casalot tronat, en els millors dels casos, on un mestre — sovint sense cap mena de titulació, que exercia també de sagristà, organista o barber— s'escarrassava a aconseguir que dotzenes de brivalls aprenguessin la doctrina cristiana, a llegir, escriure i comptar.

Aquest fenomen ocorria especialment a les zones rurals, els mestres de les quals podien ben bé no tenir cap mena de titulació. I, com que depenien de l'erari consistorial, solien ser examinats pel mateix municipi que els contractava. Com que, a més a més, les retribucions solien ser molt baixes, es veien obligats a exercir simultàniament els oficis més diversos. Paga la pena de reportar la informació que ens ofereix el pare Manjón, fundador de les escoles de l'Ave Maria, el qual passà per l'escola de Sargentos (Burgos), entre 1855 i 1860, i ens en diu:

«El maestro de aquella lúgubre y angustiosa escuela era [...] casado y con tres hijos, sin título alguno [...] quien sabia hacer letras, pero sin ortografía; leer, pero sin gusto, y calcular, pero en abstracto, y, solo con números enteros [...]. El señor Maestro se sentaba en un sillón magistral, obra de sus manos, y allí fumaba [...], conversaba con cuantos venían a pasar el rato, salía a tomar el sol y el aire a la calle, encargando a los

muchachos que leyeran a voces, y si acaso el guirigay cesaba, el entraba furioso en clase, empuñaba las disciplinas y a todos zurraba hasta ponerles las orejas encarnadas [...]. Como la dotación era escasa, el señor Maestro reunía varios cargos y oficios, con los cuales medio vivía, pues era Maestro de Escuela, Sacristán, Cantor, Campanero, Relojero, Barbero, Carpintero, Cazador, Pescador, Secretario, Amanuense.... (citat per Y. Turín, 1967: 77-78).

Convé tenir present que, a partir del període que hom ha anomenat decadència, —atés la manca d'un ús culte de la llengua durant els segles anteriors—, no hi havia un model lingüístic adequat per a redactar la llengua del País. Per contra, la progressiva dialectalització i la castellanització de la llengua va provocar una diversificació dels models lingüístics a usar amb l'oblit i abandó de les grafies tradicionals de la llengua⁶⁰. En molts casos — com hem tingut ocasió de comprovar— la solució hi va ser dràstica: una castellanització a ultrança de la manera d'escriure la llengua. De fet, al llarg del segle XIX i principis del XX sovintegen les polèmiques que tracten de resoldre el problema de l'ortografia i de la gramàtica de la llengua. És en aquest ambient on cal emmarcar l'aportació de Josep Nebot i Pérez. La situació de la normativa lingüística passava llavors una situació força anòmala. D'un costat hi havia els partidaris de la llengua clàssica, que anomenaven llemosí, i de l'altre, els defensors del «valencià que ara es parla». Sanchis Guarner (1972: 177-178), en aquest sentit, indica:

«La llengua literària restaurada, el “llemosí” com els plaïa anomenar-la —als barcelonins no menys que als valencians—, era arcaïtzant i anquilosada; no havia sabut alliberar-se dels castellanismes, però s'havia divorciat molt de la llengua col·loquial. Però com que els primers renaixentistes consideraven la poesia només com un esbargiment intel·lectual,

---

⁶⁰ Per a una visió general de la situació, vegeu SEGARRA, M.: *Història de l'ortografia catalana*, pàgs. 172-382; MARCET I SALOM, P. (1987): *Història de la llengua catalana II (Segles XIX i XX)*, pàg. 99-130.

com un esplai individual, no sentien massa interès per arribar al gran públic.

»Els fulls solts dels col·loquiers setcentistes havien estat els precursors de la premsa popular. A València hi hagué premsa periòdica vernacla abans que a Barcelona. L'any 1837 s'inicià la publicació de *El Mole*, el 1844 aparegueren *El Cresol* i *La Donsayna*, i el 1847 *El Tabalet* i *El Sueco*; ...

»Però la intenció dels redactors d'aquells periòdics valencians (Bonilla, Pasqual Pérez, Bernat i Baldoví), tots satírics, era tan sols de fer política lliberal i no valencianisme. Parlaven al poble en la llengua del poble, perquè volien guanyar adeptes per a les seues idees; Però la seua causa era el Constitucionalisme i no la Renaixença. En l'ordre lingüístic manifestaven una deliberada despreocupació, sinó hostilitat, pels esforços dignificadors dels renaixentistes, i es burlaven del seu arcaisme i pedanteria.

»Es complaïen accentuant la vulgaritat i els dialectalismes, i duïen a l'extrem la castellanització ortogràfica: “Nosotros escribim en valensiá tal com se parla en lo día; de modo que á conte de escriure *mitjana*, posem *michana*, que es com millor s'entén, á conte de escriure *lleig* y *vaig*, posem *llech* y *vach*. Ara ya ho saben ben claret; después no venga en cuentos algun docte de cuina», declarava el 1844 Bernat i Baldoví».

J. R. Ramos (1992: 12) ha assenyalat, però, que aquella polèmica

«no es planteja en termes tan senzills com hom podia pensar, sinó que revesteix molt sovint contradiccions internes, i deixa entreveure, en els partidaris d'una tendència i en els seguidors de l'altra, no sols preocupacions lingüístiques sinó també socials i polítiques».

Acostar-se a una tendència o una altra implicava acceptar una sèrie

de pressupostos que els eren inherents. Abraçar el model cultista connotava ser partidari de la unitat lingüística amb la resta dels territoris; d'altra banda, els seus partidaris solien produir textos de major volada literària. Per contra, seguir les grafies populistes conduïa a caure en el dialectalisme localista més estricte i a tenir una visió «de campanar» pel que feia a la unitat de la llengua. De fet, no pocs populistes es van declarar obertament secessionistes. Ara bé, els populistes solien tenir una ideologia progressista, mentre que els cultistes, agombolats al voltant d'un Lo Rat Penat que havia estat usurpat pel sector llorentinista, es manifestaren aviat posseïdors d'una ideologia de bases burgesa conservadora i sucursalista.

D'una altra banda, no tenim informacions sobre el percentatge d'ensenyants valencians que estaven en possessió del títol de mestre superior. Amb tot, sabem que, segons les dades de 1880, només un 16% aproximadament del professorat d'ensenyament primari de tot l'estat tenia el títol superior, indica Cardera (1984/vol II: 365). En qualsevol cas, cal tenir present que la xarxa escolar era altament insuficient; les escoles eren totes unitàries (una per als xiquets de totes les edats i una altra per a les xiquetes, i en les localitats amb menys alumnes, la unitària era mixta) i si bé és veritat que, d'acord amb l'article 7é de la Llei Moyano, només era obligatori l'ensenyament elemental entre els 6 i els 9 anys, tot fa pensar que el nombre d'alumnes per aula, devia ser molt elevat.

Però, per contra, el nombre d'escolars respecte de la població total del País Valencià era molt baix. Així, Marc Baldó (1990: 188) reporta la informació oferida al *Diccionario* de Madoz (1849) segons la qual els percentatges d'escolars, per províncies, eren els següents:

L'ENSENYAMENT DEL VALENCIÀ. 1238 -1939

Alacant	4,2 % de la població total provincial
Castelló	4,3 % de la població total provincial
València	8,1 % de la població total provincial.

L'any 1857, com ha estat posat de relleu, es va fer pública la primera organització legal d'educació general per a tot l'estat. Es tractava de la llei Moyano, que va tenir, al País Valencià una implantació lenta. Però ja abans d'aquell moment tot l'ensenyament, al territori valencià, es feia exclusivament en castellà, no solament perquè estava, en bona part, en mans de les ordres religioses, sinó també perquè una pragmàtica de 15 de juliol de 1771 havia organitzat unitàriament tots els graus d'educació pública de l'estat. Mitjançant aquella mesura legal van quedar anul·lades les diverses disposicions emanades pel Consell de la Ciutat en dates anteriors. El fet, per tant, és que ràpidament va decaure l'hàbit d'escriure en valencià. Manuel Civera⁶¹, al «Prólogo» de la seua «*Colecció de varies convesacions alusives...*»⁶² escriu:

«Molt despreciada està la llengua valenciana, y és la causa, perquè els mateixos que debien ensalsar-la la degraden.

»Eixa multitud de indesents coloquis plens de escàndalos y porqueries, la poca aplicació dels instruïts valencians en escriure-la, el despresi en que mols qui jotes la miren, pues tenen per deshonor parlar-la; són els motius de la sehua decadència y ha arribat a tal estat de perdició que es rar entre nosaltros el que sap escriurela conforme.

»De este abandono resulta no escriure's ninguna cosa de utilitat y profit de ella, y de así és, que eixa multitud de pobles que no

---

⁶¹ Escriptor popular que va viure a València entre els segles XVIII-XIX, conegut amb el sobrenom d'el Fideuer, pel seu petit comerç de pasta de sèmola. Fou regidor de València el 1820. Escriví diversos col·loquis contra els francesos durant la invasió napoleònica. Més tard publicà també una Col·lecció de varies conversacions alusives al nou sistema constitucional (1820), encapçalada amb un pròleg en què defensa l'«idioma valencià» i del seu ús literari; també publicà diàlegs en vers i en prosa, sovint de to humorístic, destinats a propagar les idees liberals, que van ser difosos primer en plec solts.

⁶² El títol complet és *Colecció de varies conversacions alusives al nou sistema constitucional que pasaren entre els dos acreditats patriotes Saro Perrengue, carreter del poble de Godella y el Doctor Cudol, abogat de esta ciutat de Valencia.*

n'entenen atra, estan en estrem ignorants de lo que els convé saber, tant en lo polític com en lo moral. El P. Fr. Gabriel Ferrandis, honor de nostre reine, glòria de la Relichió de predicadors y selós e infatigable propagador del Evancheli de Chesucrist, conegué a fondo esta veritat, compongué un catesisme de la Doctrina Cristiana en la nostra llengua, pera que els que no n'entenen atra, saberen lo presís y nesesari pera salvar-se, y se instrüiren a fondo en los principis de la Catòlica Relichó. [...] ¿que acás no es poden esperar de esta llengua idees altes, penetracions, agudes y pensaments de sublimitat? ¿que no es pot en ella explicar tot lo perteneixent al nostre Dogma y lo més intrincat dels misteris de la nostra Relichó? ¿que no hiá prou forsa y enerchia en ella pera rependre els visis, instruir los ignorants y convertir als pecadors? Responga per mi el meu Pare, Chermá y Patró Sen Visent Ferrer, que predicant en llengua valensiana, instruí, convensé y convertí a innumerables. En fí, yo tinch per un simple al que vullga sostindre que el idioma valensiá no siga capàs y suseptible de tot lo que són els demés, y afirmat en esta veritat y creència escriuré en el meu idioma les dites conversacions, y si acàs carixen de idees elevades y expresions pomposes, no cariran de bona intensió, y esta acompanyada de la prudència dels que les llixca disimularà tots els defectes.»

»Advertencia: En lo que va dit en este Pròlec, no pretenc oposar-me a les sabies òrdens de la Superioritat que mana es fasa la instrucció pública en llengua castellana.»

Observem que Manuel Civera, malgrat la seua encesa reivindicació de la llengua autòctona, no s'està d'afegir-hi que «no pretenc oposar-me a les sàvies ordres de la Superioritat, que mana que es faça la instrucció pública en llengua castellana».

No deixa de ser interessant, però, la constatació que hi fa M. Civera

de la publicació d'un *Catecisme de la Doctrina Cristiana* escrit pel pare Fra Gabriel Ferrandis, sens dubte similar al *Promptuari moral-sagrat i catecisme pastoral de plàtiques doctrinals i espirituals* que Pere Salse i Trillo havia tret a Barcelona l'any 1754, segons es pot comprovar en Monés (1984: 34).

Convé recordar, d'una altra banda, que la premsa popular valenciana, un dels pocs àmbits en què es publicava en valencià, no aspirava a la restauració i la dignificació de la llengua. Els redactors d'aquells textos no pretenien una altra cosa que guanyar adeptes a la causa constitucional, perquè no tenien en la ment dur endavant un fet literari sinó més aviat polític.

Les proves de la castellanització de l'escola són, doncs, abundants. Així, sols cal recordar que l'any 1894, quan Josep Nebot i Pérez intentava justificar la castellanització ortogràfica que proposava en la seua *Gramàtica Valenciana* ho feia adduint-hi el fet que

«desde el momento en que todos los valencianos que saben leer han estudiado ya en la escuela la de la lengua castellana, lo único que cabe hacer es intentar una especie de calca, delineando una especie de gramática valenciana sobre la castellana publicada por la Academia Española, evitando de este modo repeticiones y rehuyendo disquisiciones de gramática general...» (pàgina VI).

Encara és més explícit en el seu *Tratado de ortografía valenciana clásica* (1910) on indica:

«En todas las escuelas públicas y privadas del reino de Valencia se enseña á leer y á escribir en castellano, pero no en valenciano; de aquí que todos los hijos de esta tierra seamos en lo literario castellanos y que en la lengua de Castilla estemos acostumbrados á recibir toda clase de enseñanzas, incluso la

historia y la geografía de Valencia y el Catecismo de la Doctrina Cristiana que en castellano se enseña en todas las escuelas y en todas las iglesias del reino» (pàgina 15).

El mateix any —1894— que apareixien els *Apuntes para una gramàtica valenciana popular*, de Josep Nebot, el director del Col·legi Vicentí, de la ciutat de València, Francisco García Collado, publicava a revista *La Escuela Nueva*⁶³ l'article anomenat «La lengua lemosina» on, i després de fer una breu història de la llengua que ell considerava comuna a Catalunya, les Illes i València —cosa no gaire habitual en l'època—, indica:

«si tuviéramos la autoridad de que carecemos, aconsejaríamos á los maestros de las escuelas de esta región [valenciana] lo siguiente:

»A. Como una de las afecciones más caras en el hombre es la que le produce todo lo que afecta á la tierra que le vió nacer, se procurará no menospreciar la lengua materna de los niños. Con un gran celo se enseñará la lengua oficial, llevando al convencimiento de los alumnos la idea de que, sin menoscabo de su lengua nativa, deben poseer del mejor modo posible el idioma nacional.

»B. Para conseguir este fin, se valdrá el maestro de muchos i variados ejercicios comparativos entre una y otra lengua.

»C. Estos ejercicios consistiran:

»a. En el vocabulario comparativo del lemosín con el castellano, y viceversa. Este vocabulario debe comprender todas las palabras de uso más frecuente, tales como las que se refieren á las cosas de la casa, de la iglesia, de la calle, del paseo; las referentes al vestido, a la alimentación, etc., etc.

»b. En la sintaxi de las oraciones, formadas con las palabras aprendidas. Debe fijarse muy especialmente el maestro en las diferencias que se observan entre la construcción castellana,

---

⁶³ Núm. 39, juny de 1894 (año IV)

comparada con la lemosina. [...]

»E. Como medios auxiliares para esta enseñanza [de la lengua castellana] debería haber en las escuelas los libros siguientes:

»a. Los vocabularios á que se refiere el apartado a de la clase C.

»b. Un buen diccionario lemosino-catalán, mallorquino ó valenciano-castellano, para satisfacer todas las dudas que se presenten.

»c. Una buena gramática lemosina-catalana, mallorquina ó valenciano-castellana, para saber las reglas á que están sujetas una y otra lengua.

Per a acabar l'article, l'autor ofereix una ampla relació de textos d'autors valencians i catalans per a aquells mestres que «desconozcan la lengua lemosina, ó quisieran perfeccionarse en su estudio.»

Amb tot, les paraules finals de l'escrit són aquestes:

«Bien sabe Dios que nuestro intento ha sido el de prestar un buen servicio á la enseñanza y á nuestros compañeros encargados de transmitirla; pero como la índole d'un artículo no se presta a hacer más que débiles bosquejos, aunque se trate de los asuntos de mayor importancia, esperamos que todos aquellos a quienes afecte el esclarecimiento de la cuestión pedagógica que hemos iniciado, aportará, con su mayor ilustración y con su más elevado sentido práctico, todos los antecedentes necesarios para formar un cuerpo de doctrina que sirva de base para la enseñanza de la lengua castellana en las regiones españolas en que se habla el lemosín.»

L'obsessió per l'ensenyança de la llengua castellana és, doncs, una constant en tot el període. Lázaro, L. M. i Mayordomo, A. (1994-1995: 45)

reporten el cas de l'inspector provincial de primer ensenyament de Castelló Remigio María Molés, el qual, després d'una visita d'inspecció informava els seus superiors per convèncer-los de la necessitat d'establir als pobles i ciutats de la regió escoles de pàrvuls, atés que

«Sus utilidades son indecibles, y sus ventajas tales en un país que desconocen la lengua castellana en el trato familiar, que sólo se pueden preparar los niños desde la más tierna edad oyendo con frecuencia al profesor los avisos y demás instrucciones que acostumbran, para el progreso en las escuelas elementales».

Més endavant tindrem ocasió de comprovar que, en opinió de Miquel Rosanes, els llibres de text per a l'aprenentatge de la llengua (castellana, obviament) adreçats als xiquets de zones de l'estat que no tingueren aquella llengua com a nadiua, haurien de ser diferents als de la resta, amb un tractament específic pel que feia a les dificultats i les interferències que hi havia entre les dues llengües. Doncs bé, en la gran quantitat d'aquesta mena de llibres que hem pogut consultar⁶⁴ —tots editats a la ciutat de València— no hem sabut trobar ni un sol exemple de text que tinguera en compte aquest fet. És més, en alguns casos, fins i tot els autors consideren que el castellà era la llengua nadiua dels xiquets valencians. Així, per exemple, a la «Introducción» d'un d'ells es pot llegir:

«Como este Compendio se ha formado con el objeto de que se instruyan por é los niños que concurren á las escuelas de primeras letras, en los rudimentos gramaticales y ortográficos de su lengua nativa, bajo la direccion de sus respectivos Maestros y á estos les consta que entre las muchas obligaciones que tienen á su cargo, es una de éllas la de enseñar á hablar, leer y escribir correctamente á sus discípulos su propio

---

⁶⁴ Hem examinat, per exemple, les biblioteques de la RSEAP, però també el fons bibliogràfic de les Escoles Pies.

idioma...» (El que s'hi ha destacat és nostre.)

Uns anys més tard, el 1899, naixia a Catalunya l'Agrupació Protectora de l'Ensenyança Catalana (APEC), que a partir de 1902 canviaria el nom pel d'Associació⁶⁵ el model de la qual seria copiat posteriorment per Carles Salvador⁶⁶ a partir de 1921. Convé recordar que l'APEC, cap als

---

⁶⁵ Entitat privada, fundada el 1889 que es dedicà a organitzar l'ensenyament. La seua creació fou deguda a l'entusiasme despertat per la fundació del Col·legi Sant Jordi. En fou el primer president Josep Fiter i Inglès. Des del 1914, l'Associació prengué una marxa ascendent, i l'any 1933 assolí la xifra de 7 813 socis que va permetre d'emprendre activitats molt complexes: subvenció econòmica a les escoles que s'anaven creant i beques als infants; organització de colònies escolars; creació de la Festa d'Infants i de Flors que tenia lloc al Parc Güell; creació de concursos escolars de llengua catalana, de geografia de Catalunya i d'història de Catalunya en diferents localitats. La Protectora contribuï als Estudis Normals destinats a complementar la preparació dels mestres, i creà també cursos de català en moltes entitats. Contribuí a la creació de biblioteques escolars que després foren continuades per la Mancomunitat de Catalunya i l'ajuntament de Barcelona. Durant la guerra civil del 1936-39, i sota el comissariat del doctor Solé i Pla, creà la Biblioteca per a Infants Apel·les Mestres instal·lada a la plaça del Pi, que fou clausurada acabada la guerra. L'obra cabdal de l'Associació Protectora fou el millorament del material docent, d'una manera especial el llibre escolar. L'any 1936, l'APEC organitzà el I Congrés Nacional en el qual foren estudiats diversos aspectes de l'obra escolar, i organitzada una exposició del llibre d'escola català, a la qual contribuïren totes les editorials catalanes. El darrer president de l'APEC fou Manuel Folguera i Duran. L'any 1939 l'Associació fou clausurada i foren recollits per les autoritats els fitxers i alguns dels llibres publicats. Per a una tenir una visió més completa consulteu DURAN I SOLÀ, Lluís (1977): *Pàtria i escola: l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*.

⁶⁶ Salvador i Gimeno, Carles (València, 1893-1955). Poeta i gramàtic. De família modesta, cursà estudis de magisteri, acabats l'any 1911, i exercí a Benassal (1915-1934) i a Benimaclet (1934-1955). Féu les primeres provatures literàries en *Foc i Flama* (1912), que contribuï a fundar, i col·laborà en *Pàtria Nova* (1915) i la *Veu de la Plana* (1916). Cooperà des de 1919 amb Vicent Tomàs i Martí en l'expandiment de la Lliga de Solitaris Nacionalistes i en l'organització dels aplecs de Betxí. Promogué campanyes de reivindicació de la llengua, concretades en els fullets *El valencià a les escoles* (1919) i *Pro Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana* (1921), iniciativa avortada per la I Dictadura. Més tard publicà nombrosos manuals de gramàtica. També escriví i publicà teatre, narracions, assaigs i versos (té divuit títols de poesia), a més de molts articles en premsa de València, Castelló de la Plana i Barcelona. Mantingué lligams estrets amb els elements de la Societat Castellonenca de Cultura. Introduí l'avantguardisme en la poesia valenciana, sostenint una interessant polèmica des de *Taula de lletres valencianes* (1928-1929), on col·laborà assíduament. En una confessió estètica publicada el 1930 es declara «polític de l'Idioma». S'enrolà en el republicanisme valencianista col·laborant en *Avant* (1930). Intervingué decisivament en la consecució de les Normes de Castelló (1932), que endreçaren la regularització ortogràfica al País Valencià. Col·laborà en *El Camí* (1932), sovint amb notes de divulgació lingüística. Amb motiu del centenari de la Renaixença (1933) manifestà públicament la seua irreductible catalanitat, i impugnà l'anticatalanisme del poeta Bayarri. Fou un dels més actius redactors de *La República de les Lletres* (1934). Ingressà al Centre de Cultura Valenciana i llegí el discurs *Qüestions de llenguatge* (1935). Durant la guerra civil bregà per la recuperació i el manteniment del valencianisme cultural. A la fi de 1936 s'incorporà a l'Aliança d'Intel·lectuals i orientà les planes valencianistes del seu òrgan, *Nueva Cultura* (1937). Secretari de l'Institut d'Estudis Valencians (1937), s'encarregà de la càtedra de valencià a l'Institut d'Idiomes de la Universitat (1937) i, en nom de la delegació valenciana, llegí una ponència al II Congrés Internacional d'Escriptors en Defensa de la Cultura (1937). Acabada la contesa, i després d'esquivar les represàlies del moment, no estalvià esforços per esperonar la represa cultural. A més de publicar tot el que podia, intentà obrir classes de gramàtica a l'Escola d'Artesans (1945), però no hi reeixí. El 1949 aprofità una renovació a la directiva de Lo Rat Penat per fer-se elegir; hi restablí la Secció de Literatura i Filologia, que presidí, i creà els Cursos de Llengua (1950), per als quals publicà la

voltants de 1915, va començar a subvencionar les càtedres de català a las Escoles Normals del Principat, i a organitzar colònies escolars per als alumnes de les escoles catalanes, segons refereix Monés (1984: 140-141).

L'any 1901 l'aleshores ministre d'instrucció pública, el conde de Romanones, aconseguia fer aprovar una llei sobre el pagament dels mestres oficials per part de l'estat. Aquest fet, que va comptar amb l'oposició aferrissada dels conservadors, va implicar un alliberament per a les arque municipals, però al mateix temps comportava un control i una exigència majors per part de l'estat. Amb l'estabilitat econòmica dels mestres, el que Romanones pretenia era l'eficàcia en l'«educació nacional.»:

«Mi finalidad se reduce a una sola cosa: tener maestros. Para eso quiero ante todo que se les pague, porque mientras no se les pague, no se podrá tener maestros: carecemos del factor esencial para la educación nacional.» (Citat per Y. Turín, 1967: 333).

Ja iniciat el segle XX, van començar a celebrar-se a l'Escola Normal de València les Conferències Pedagògiques⁶⁷. Al llibre d'actes de les quals⁶⁸, hi ha la corresponent al dia 23 de juliol de 1901 en què «don Zacarías Valle desenvolupà el tema “Procedimientos eficaces y medios prácticos de enseñar la lengua castellana en las escuelas de la provincia de Valencia”». En la seua exposició, l'autor va examinar «las razones acerca del predominio del castellano sobre las demás lenguas regionales», encara que era de l'opinió «que estas [les llengües autòctones] no deben proscribirse en absoluto». Pel que fa al procés d'aprenentatge de la llengua de Castella, va insistir «en la necesidad de múltiples ejercicios de traducción

---

Gramàtica valenciana (1951), molt reeditada. Premi de la Diputació de València per *El fang i l'esperit* (1951). Com a homenatge pòstum, el Secretariat de l'Idioma de València creà els Cursos Carles Salvador (1975), que encara perduren. Lingüísticament, fou un seguidor de la lliçó de Pompeu Fabra.

⁶⁷ Sobre Les Conferències Pedagògiques i altres aspectes de la renovació pedagògica valenciana podeu consultar Lázaro, L. M. i Mayordomo, A. (1994-95): «La renovació pedagògica al País Valencià, 1880-1939», en *L'escola i els mestres, 1857-1970*. Conselleria de Cultura.

⁶⁸ Libro de Actas de las Conferencias Pedagógicas. Escola Univeristària de Magisteri de València.

del castellano al valenciano y viceversa», si bé hi consta que «Don Fernando Soler», segurament algun mestre hi havia entre el públic

«cree imposible encerrar en una fórmula general la enseñanza de la lengua castellana en la provincia de València [i] hace resaltar la diferencia de condiciones de los niños de la Capital y los de las aldeas y termina encareciendo la necesidad que el Maestro de esta región conozca á fondo los dos idiomas».

Que els mestres valencians del moment consideraven inevitable la necessitat d'usar la llengua autòctona en els actes d'ensenyament ho demostren els *Programas generales para las escuelas de niños de Valencia* en els quals es recomanaven:

«Ejercicios de traducción del dialecto valenciano al idioma castellano» (pàgina 13),

per a l'aprenentatge de la gramàtica (castellana) de la secció primera, que corresponia als infants més petits.

De fet, els mestres i els alumnes valencians s'han vist obligats durant molts anys a realitzar no pocs esforços per aconseguir alguns avanços en l'ensenyament-aprenentatge pel fet d'haver-los imposat la docència en una llengua desconeguda. Malgrat tot, però, sembla que —en el domini de la llengua oficial— els pares hi van veure l'única opció per superar el seu estatus social. Molts col·legis, —especialment els privats— fins i tot aquells on assistien els fills dels treballadors humils⁶⁹ feien constar en els seus reglaments l'obligació de parlar exclusivament el castellà durant l'assistència al centre. Aquest fet, d'altra banda, s'observava també a escoles nocturnes d'adults de societats obreres.

3. 2 A LA RECERCA D'UNA ORTOGRAFIA PER AL VALENCIÀ

---

⁶⁹ Vegeu, per exemple, l'article 7é del *Reglamento del Colegio de San Francisco de primera ensenyanza* o l'article 5é del *Reglamento del Colegio de Santa Cruz de niñas del Grao*.

Convé tenir present que, a partir del període que hom ha anomenat decadència, —atés la manca d'un ús culte de la llengua durant els segles anteriors—, no hi havia un model lingüístic adequat per a redactar en la llengua del País. Per contra, la progressiva dialectalització i la castellanització de la llengua va provocar una diversificació dels models lingüístics a usar amb l'oblit i abandó de les grafies tradicionals de la llengua⁷⁰. En molts casos la solució hi va ser dràstica: una castellanització a ultrança de la manera d'escriure la llengua. De fet, al llarg del segle XIX i principis del XX sovintegen les polèmiques que tracten de resoldre el problema de l'ortografia i de la gramàtica de la llengua. En aquest sentit, la publicació de diccionaris i vocabularis era el mètode més utilitzat, atés que el model ortogràfic proposat es posa d'evidència en el mateix corpus lingüístic. I alguns dels autors no s'estan d'afegir fins i tot unes «normes d'ortografia». Dos eren, bàsicament, els models que s'hi proposaven: els uns intentant reflectir en les grafies els fonemes específics de la llengua; uns altres, es limitaven simplement a fer una acomodació a les grafies castellanès. Entre els autors que van confegir diccionaris i vocabularis revisarem l'obra de Lluís Lamarca, Josep Escrig, Josep Maria Cabrera, Constantí Llombart i Joaquim Martí Gadea. També farem una ullada a la l'obra filològica de Josep Nebot i Pérez, autor de la primera gramàtica valenciana (*Apuntes para una gramàtica popular*, 1894), i un *Tratado de Ortografía valenciana clásica* (1910).

Uns altres autors, en concret Vicent Salvà i Miquel Rosanes van dirigir part dels seus esforços a la confecció d'obres de caràcter clarament didàctic la finalitat de les quals era la castellanització dels infants valencians. També en revisarem l'obra.

Assenyalem, finalment, l'interés que, al nostre entendre, presenta l'article «*La enseñanza de la gramática castellana en las escuelas del Reino*

⁷⁰ Per a una visió general de la situació, vegeu SEGARRA, M.: *Història de l'ortografia catalana*, pàgs. 172-382; MARCET I SALOM, P. (1987): *Història de la llengua catalana II (Segles XIX i XX)*, pàg. 99-130.

de Valencia», obra del canonge Roc Chabàs.

3. 2. 1 LLUÍS LAMARCA

Lluís Lamarca⁷¹ va publicar un *Ensayo de un diccionario valenciano-castellano*, en el pròleg del qual fa palés el seu propòsit de facilitar l'ús del castellà als valencians que tracten d'emprar aquesta llengua:

«Pocos serán ciertamente los valencianos, que hablando o escribiendo en castellano, no se hayan visto detenidos alguna vez por no acertar con la correspondencia de la voz valenciana que se les ocurría, y que era quizá la más propia para expresar la idea» (Pólogo, v).

El problema, per a Lamarca, es presentava quan algun valencià havia d'expressar-se en castellà, per escrit o oralment i no encertava «*con la correspondencia de la voz valenciana que se les ocurría*», i atés que — segons Lamarca— el Diccionari de C. Ros de 1764 era bàsicament «*de voces corrientes*», ell,

«Para suplir en algún modo esta falta, me dediqué hace mucho tiempo a apuntar las correspondencias castellanas que podía adquirir con mis diligencias o me deparaba el acaso, y la constancia en este trabajo, poco ameno en verdad, ha producido la colección de voces que presento. Al principio no tuve mas objeto que el de presentar un cuaderno para mi uso; pero vistos mis apuntes por personas inteligentes y de respeto

---

⁷¹ Polític. Serví, durant la Guerra del Francés, a les ordres del comte d'Almodóvar i, liberal avançat, com ell, foren empresonats durant el primer període absolutista de Ferran VII. Alliberat (1820), fou oficial de l'ajuntament de València i redactà nombrosos bans i proclames constitucionals. Durant el Trienni Constitucional formà, amb Gaspar Bono Serrano, Josep de Orga, Estanislau de Kostka Vayo i altres intel·lectuals, una acadèmia literària, sota el patrocini de Juan Nicasio Gallego. Exiliat a Londres (1823), treballà per a l'editorial de Vicent Salvà, i de retorn a València, ocupà càrrecs a la diputació provincial. Fou redactor de *El Turia* i *La Verdad*, i traduí en castellà gran quantitat de novel·les i llibres d'història. Publicà diversos opuscles, entre els quals *Valencia vindida por el carácter de sus naturales* (1831), *El teatro de Valencia* (1840) i *Valencia antigua* (1848). Fou autor d'un *Ensayo de un diccionario valenciano-castellano* (1839 i 1842), d'una certa importància per l'interés que mostrava per l'idioma viu i l'exactitud de les equivalències.

para mí, han creído que seria útil coordinar y dar público este breve vocabulario» (Prólogo, VI).

Com que el nostre propòsit és de revisió del procés històric de l'ensenyament-aprenentatge de la llengua, és interessant de constatar l'existència d'una nota de caire didàctic que Lamarca inclou en la segona edició del seu *Ensayo...*:

«La utilidad de este pequeño Diccionario es sin duda alguna general para todos los que han nacido y criándose en el Reino de Valencia. Más en concepto del autor, convendrá principalmente ponerle en manos de los niños, los cuales, con su lectura y manejo, se irán familiarizando con aquellas voces castellanas que más comúnmente se ignoran, y cuya averiguación ha costado a veces gran trabajo, aun a personas mui instruidas» (Prólogo VII).

El procés de castellanització propugnat per Lamarca, com el d'altres autors de moment, el duu a proposar una ortografia per al valencià muntada sobre la llengua castellana:

«Debo advertir por último que la dificultad con que veo se leen ya los libros valencianos escritos con la ortografía lemosina, me ha convencido de que es llegado el tiempo de variarla, acomodándola a la pronunciación castellana: por esta razón escribo pucha y no puja; pruiño y no prunyo; fach y no faig.» (Prólogo VIII).

3. 2. 2 JOSEP MARIA CABRERA

Poc és el que se sap de la vida i la professió de Josep Maria Cabrera, autor que l'any 1868 va publicar un *Vocabulario valenciano-castellano, ó colección de todas aquellas voces valencianas de más difícil*

*equivalencia y que más difieren del castellano*⁷². Lluís Alpera (1991: 62) considera que es devia dedicar —a l'igual que Miquel Rosanes, com comprovarem més tard— a l'ensenyament, atés que comparteix moltes de les idees d'aquell sobre el valencià; en especial el prejudici d'implantar la llengua de Castella en les poblacions valencianes. En qualsevol cas, l'actitud de Cabrera envers la llengua autòctona —continua dient Alpera — «és el més clar exponent d'autoodi que ens puguen configurar els sociolingüistes».

Observem la següent opinió de Cabrera, sens dubte una afirmació antològica per a un tractat de sociolingüística:

«Este estudio bastante difícil de por sí, se hace mucho más en estas provincias en donde los raídos girones de una lengua que desapareció, nos ha legado un dialecto, al que solo tenemos que agradecer lo mucho que nos entorpece en nuestro rico, fluido y sonoro idioma nacional».

Atesa la seua opinió sobre el dialecte dels valencians i «nuestro rico, fluido y sonoro idioma nacional», la seua obra intentarà

«facilitar, pues, el paso de nuestro dialecto al castellano es a lo que se dirige este Vocabulario, y para ello hemos reunido todas aquéllas voces de más difícil equivalencia y muchas otras olvidadas en cuantas publicaciones de esta índole han salido hasta el día. Si con este pequeño opúsculo lo conseguimos, quedaran satisfechos nuestros deseos».

«Tiene escaso valor», és l'única opinió que li mereix a J. Vives Ciscar (1882: 18).

Tot referint-se al *Vocabulario Valenciano-Castellano* de Josep Maria Cabrera, Ribelles Comín (1978: 168) assenyala: «en el recto de la

---

⁷² València, Impremta de F. Campos, pàg. 48.

obra que sigue manifiesta el autor que el objeto de este Vocabulario és el de facilitar el paso del dialecto valenciano al castellano», en concret hi afirma:

«[...] la dicción será siempre la síntesis de los conocimientos que se poseen; y el más lato perfeccionamiento en el idioma constituirá el desiderátum de todo joven aprovechado».

«A facilitar, pues, el paso de nuestro dialecto al castellano es a lo que se dirige este Vocabulario».

3. 2. 3 JOSEP ESCRIG MARTÍNEZ

Si hem de fer el recompte de tots els textos que van tractar d'oferir una eina als valencians per a l'aprenentatge del castellà no hi ha dubte que hem de reportar també la publicació l'any 1851, amb l'ajut de la RSEAP — a la qual va dedicar el llibre— del *Diccionario valenciano-castellano* de Josep Escrig Martínez⁷³. Sanchis Guarner (1980: IX) indica que és «l'obra cabdal de la lexicografia valenciana, malgrat les seues imperfeccions» i Rico i Solà (1995: 133) assenyalen que constitueix el «primer intent de recollir el lèxic general valencià». És interessant de constatar que el diccionari va dirigit «A la Sociedad Económica de Amigos del País» institució que, com tindrem ocasió de comprovar, va posar un afany gens menyspreable en la introducció del castellà en l'educació dels alumnes valencians. I com hem vist que havia ocorregut fins el moment, una vegada més la intenció d'Escrig era col·laborar a la bona qualitat del castellà dels valencians del moment:

---

⁷³ Llúria 1791-1867. Advocat i erudit. Estudià filosofia i dret a la universitat de València. Ocupà el càrrec de juriconsult de la casa del duc d'Alba i de Llúria. Liberal, fou empresonat el 1829 i estigué a la presó 26 mesos; el 1836 fou obligat per les tropes carlines a passar a València. Ací començà el 1840, la redacció del *Diccionario valenciano-castellano*, acabat el 1850 i publicat el 1851. Se'n féu una segona edició el 1871 i una tercera el 1887 per una societat de literats sota la direcció de Constantí Llombart, la qual, a més d'ésser notablement corregida i augmentada, inclou una biografia de l'autor i un assaig d'ortografia valenciana.

«Conocida la necesidad de un Diccionario Valenciano-Castellano en las provincias que componían el antiguo reino de Valencia, que al tiempo que facilite a sus naturales el modo de producirse en castellano con precisión y claridad, destierre los rodeos fastidiosos y ridículos que se oyen y leen a cada paso en las conversaciones y escritos, hasta de personas eruditas, concebí la idea de la redacción de uno que llenase en lo posible estos objetos» (pàgina 2).

Malgrat, però, que el seu objectiu primordial era facilitar l'expressió en castellà, no oblida, en canvi, el propòsit de:

«facilitar a los naturales de este suelo privilegiado el conocimiento del idioma mismo que aprendieron en la cuna y que por una anomalía, inconcebible a primera vista, son bien contados los que le saben leer y escribir con tal cual perfección». (pàgina X).

Pel que fa l'ortografia que hi utilitza, Escrig assenyala que fa ús de la «que es propia de la lengua valenciana», i que la seua intenció és respectar-la i no modificar-la amb la seua actuació:

«En su redacción he creído conveniente sujetarme a la ortografía que es propia de la lengua valenciana, y al adoptar esta determinación no ha sido mi ánimo crear estorbos y mucho menos ostentar erudición [...] El carácter más distintivo de una lengua cualquiera es su verdadera escritura; de consiguiente a nadie es dado hacer a placer suyo alteración alguna en esta parte. Si yo me hubiese atribuido facultad tan omnimoda, con justicia podrá calificarse de arbitrario y abusivo mi modo de proceder, reprochándome a la vez que despojaba a la lengua valenciana de su más rico y vistoso atavío». (pàgina X).

Acabat el pròleg hi ha una censura oficial a càrrec de Vicent Boix, cronista de València, el qual, hi fa —entre altres— unes interessants consideracions de caire sociolingüístic:

«Hasta principios del siglo actual eran contadas las familias que hablaban de continuo en Valencia la lengua castellana, y aunque todos ya en el día la entienden, y bien o mal la usan en el trato doméstico y siempre en los escritos, ora sean oficiales, ora familiares, no se halla sin embargo tan popularizado su uso en los restantes pueblos del antiguo reino, que haya hecho no solamente olvidar la lengua materna, sino que no ha podido destruir todavía la entonación, pronunciación, modismos y frases del idioma de los tiempos forales». (pàgina XV).

V. Boix però, ens hi ofereix una la constatació que l'església valenciana d'aquella època ensenyava ja les oracions en castellà:

«Fuera de las oraciones que se aprenden en la primera educación religiosa y de algunos pocos sermones anuales, son muy raros los pueblos que oigan y hablen la lengua castellana; esencialmente agrícolas, se dedican desde la edad de doce años o menos a las fatigas del campo y olvidan, por consiguiente, aun los primeros rudimentos de la religión que aprendieron en castellano». (pàgina XV).

Els problemes per a la introducció del castellà, però, seran constants fins al punt que molts dels nostres avantpassats no entenien la llengua oficial de la monarquia, malgrat els esforços fets en tal sentit; tampoc els alumnes valencians del moment feien mai ús del castellà:

«Los curas tienen que explicar con frecuencia los deberes del

cris­tiano en lengua valenciana para dejarse entender mejor y en las escuelas de instrucción primaria no hablan jamás los niños la lengua de Castilla [...] A muchos alcaldes es preciso traducir todavía en lengua materna varios de los documentos oficiales que les dirigen las autoridades superiores, y son muy pocos los que puedan dictar por sí en lengua castellana una sola disposición de las sometidas a sus atribuciones». (pàgina XV).

I més endavant, hi afegeix:

«la lengua castellana, en fin, es la lengua de la gran nación española, creemos que el Sr. Escrig presta un servicio notable asaz a los pueblos del antiguo reino de Valencia en general, y a los literatos y personas entendidas en particular». (pàgines XV-XVI).

I en concret, i referint-se als actes específics d'ensenyament, hi apunta:

«... y en las escuelas de instrucción primaria no hablan jamás los niños la lengua de Castilla. Y esto no sólo es notable en los numerosos pueblos pequeños de nuestro poblado reino, sinó que hemos oído decir también a los PP. de las Escuelas Pías de la ciudad de Gandía, que les era muy difícil la explicación de las materias señaladas para el estudio de los primeros años de la segunda enseñanza, porque tenían que hacer dos explicaciones, una en valenciano y otra en castellano.»

I més endavant, hi indica:

Este trabajo facilita y extiende el conocimiento de la lengua castellana, no solo entre los jóvenes que principian sus

carreras literarias, sino entre los vecinos también, ahora que el sistema de gobierno que nos rige les llama con frecuencia a gobernar inmediatamente a los pueblos bajo las atribuciones de las alcaldias. [...] Solo los magistrados, casi siempre castellanos, y los profesores de los institutos y de la Universidad, serán los que muy pronto conocerán las ventajas de este Diccionario...[...] la lengua castellana, en fin, es la lengua de la gran nación española, creemos que el Sr. Escribano presta un servicio notable asaz a los pueblos del antiguo reino de Valencia en general, y a los literatos y personas entendidas en particular. En aquellos puede hacerse más fácil y estensiva la instrucción, auxiliándose los jóvenes con este Diccionario de la misma manera que se perfeccionan en la hermosa lengua latina y en el elegante idioma castellano». (pàgina XVI).

3. 2. 4 JOAQUIM MARTÍ GADEA

En aquest procés de fixació del lèxic valencià, pas previ indispensable per a iniciar qualsevol intent de fer de la llengua un instrument normalitzat de cultura, susceptible de ser ensenyat, cal també parlar de l'aportació de Joaquim Martí Gadea⁷⁴.

La seua contribució i aportació al lèxic valencià la constitueix el *Novísimo diccionario general valenciano-castellano*. Colon i Sobernas (1985: 172) han considerat que Martí Gadea hi «usa una estrofolària

---

⁷⁴ Balones, (l'Alcoià) 1837–1920; Folklorista. Exercí el sacerdoci a Casinos (Camp de Llíria), a Pedreguer (Marina Septentrional), a Anna (Canal de Navarrés) i des del 1879, a Mislata (l'Horta). Amb les dades aplegades als pobles de les diverses comarques on residí compongué llibres folklòrics, no ben elaborats, però molt rics de materials i de lèxic, alguns d'ells publicats amb pseudònim: *Burrimaquia alacantina*, *Encisam de totes herbes* (1891), *Trossos i mossos* (1906), *Pitos i flautes* (1916) i, sobretot, els dos volums de *Tipos, modismes i coses rares i curioses de la terra del Ge* (1912-18); juntament amb elements folklòrics autèntics i valuosos, hi barreja sovint consideracions morals i cançons inventades per ell. Fou també un notable lexicògraf, autor d'un voluminós *Novísimo diccionario general valenciano-castellano* (1891) i d'un *Vocabulario valenciano-castellano* (1909), que superaren els reculls de lèxic valencià precedents, malgrat la seua desorientació ortogràfica i malgrat que hi incloga moltes paraules derivades i exòtiques. D'esperit independent, treballà sempre en solitari, allunyat de Lo Rat Penat i, molt més encara, del sector progressista del valencianisme.

ortografia [i] és també un recull de mots fantasmes» ja que l'autor procedeix «eixamplant el material dels seus predecessors Escrig i Llobart amb topònims, biografies, especialment hagiografies, i tota mena de dades curioses».

En qualsevol cas, i en el seu descàrrec, convé tenir present que el seu propòsit era difondre la literatura i l'estima per la llengua:

«Si merced a nuestro libro logramos difundir algo más el conocimiento de la patria literatura y despertamos entre estos regnicolas mayor gusto y afición a la dulce habla valenciana, esa será nuestra mayor y más codiciada recompensa».

En el «Prólogo» justifica la necessitat que hi havia d'un diccionari per als valencians i, en aquest sentit, hi afirma:

«La publicación de un Diccionario Valenciano-Castellano [...] se ha hecho doblemente necesaria en la actualidad, con el extraordinario vuelo que ha tomado en España el estudio de las lenguas regionales, y sobre todo el de la valenciana, después del renacimiento con tan buenos auspicios y con creciente éxito continuado por la benemérita y entusiasta sociedad literaria Lo Rat-Penat [...] nos atrevemos á dar á luz nuestro Diccionario General [...] con la persuasión de que con ello contribuimos, aunque sea en ínfima parte al embellecimiento y ansiada restauración del armonioso y rico idioma valenciano.»

També té present Martí Gadea el fet de facilitar la lectura de la llengua, i per aquesta raó, a l'inici del *Diccionari* inclou unes «Reglas que sobre la ortografía de la lengua valenciana deben tenerse presentes para facilitar su lectura».

L'any 1909 va publicar el *Vocabulario Valenciano-Castellano en*

secciones en el qual es fa una referència explícita al procés d'ensenyament:

«Creemos, en fin, con esta obrita interpretar los deseos de la inmensa mayoría de los naturales de nuestro antiguo reino, y para ello hemos dividido el Vocabulario en secciones, novedad que sobre todo sabrán apreciar los señores maestros y profesores de escuelas y colegios de ambos sexos, y merecerá sin duda el agrado y favor del público».

Com es pot comprovar hi va utilitzar la tècnica d'oferir-lo en «secciones», de manera semblant al que, com veurem, havia fet Miquel Rosanes. Colon i Soberanas (1985: 172) assenyalen que «les 18 primeres seccions, que formen el cos del llibre i pertanyen als apel·latius, són descaradament manllevades de la *Miscelánea* de Rosanes del 1864»

També va publicar un *Vocabulari Monosilàbic valencià-castellà* l'any 1915. Almela i Vives en diu (1951: 131):

«la selección de vocablos no parece excesivamente rigurosa. Hay alguna palabra que no es monosilábica. También figuran muchos nombres propios [...]. Como se ve, el autor no era muy riguroso en la admisión de las palabras que habían de integrar su vocabulario».

3. 2. 5 CONSTANTÍ LLOMBART

Pràcticament tots els estudiosos que s'han apropiat a la història de la nostra llengua han estat d'acord a afirmar que un dels personatges que més han reeixit en l'intent de retornar a la llengua totes les possibilitats que aquesta havia perdut ha estat C Llobart. A. Cucó (1971: 18) afirma que «ningú no podrà negar(-li) la preocupació, i fins i tot l'entusiasme per traure

el moviment renaixentista valencià del carreró sense eixida» en què es trobava.

Constantí Llombart⁷⁵, sobrenom que va utilitzar Carmel Navarro Llombart va nàixer a València l'any 1848, ciutat en què va morir 44 anys més tard, havent realitzat una meritòria tasca en el procés de dotar la llengua dels valencians d'uns instruments indispensables per a la seua consolidació i posterior expansió. Les seues aportacions arribarien a ser cabals en el posterior desenvolupament de l'aprenentatge de la llengua, si hom té present que va ser un dels socis fundadors —i principal impulsor— de la societat cultural Lo Rat Penat, que tant va impulsar, a partir de 1951 —ja en l'època franquista— l'ensenyament de la llengua a través dels Cursos de Llengua organitzats per Carles Salvador.

Apart de la publicació de l'obra *Los fills de la morta viva*, o l'edició del *Calendari de Lo Rat Penat* i altres obres de caire divers, la seua gran aportació a la llengua la va constituir la publicació d'una tercera edició, força ampliada del *Diccionario valenciano-castellano* de Josep Escrig⁷⁶, a

---

⁷⁵ València, 1848 - 1893. Poeta i escriptor. Autodidacta, féu estudis de magisteri i treballà d'enquadrador. Atret en l'adolescència pel republicanisme federal, participà en la revolució coneguda com «la Gloriosa» (1868) i també en l'alçament cantonal de 1873, del qual féu la crònica. Amic de Pi i Margall, fou representant seu i dirigí algunes publicacions del seu partit. Fundà Lo Rat Penat, calendari llemosí (1874), inspirat en el català de F. P. Briz, i promogué la constitució de la societat del mateix nom (1878), de la qual fou nomenat soci iniciador i vitalici. Dirigí Lo Rat Penat (1884), primer òrgan oficial de l'entitat, i els periòdics populars *El pare Mulet* i *El bou solt* (1887). Infatigable animador cultural, publicà antologies de versos festius, epigrames i costumistes, propis i aliens, reedità els periòdics de Bernat i Baldoví i obres de clàssics, revisà i amplia el diccionari d'Escrig i Martínez, escriví una *Guia de València antiga i moderna* i compilà el volum bibliogràfic *Los fills de la Morta Viva* (1883), la sua obra cabdal. Descontent amb el rumb burgés i conservador imprés per Llorente i els seus adeptes a Lo Rat Penat, i encara més per la vida apàtica i anodina de l'entitat, en creà una altra, L'Oronella (1885), sense reeixir a consolidar-la. Va guanyar la Flor Natural dels Jocs Florals (1886). Convençut de la unitat literària i lingüística (bé que utilitzant el concepte «llemosí»), mantingué sempre obertes les planes dels seus periòdics als escriptors de les terres de llengua catalana. Procurà dinamitzar la Renaixença guanyant-se el jovent progressista. Estimulà Blasco Ibáñez a escriure en català, influí en Rafael Altamira i Cervera i Lluís Bernat i Ferrer, i tingué deixebles remarcables, com ara Ramon Andrés Cabrelles i Josep Maria Puig i Torralva, que fou un ferm activista polític. Entre els títols de Llombart, cal esmentar el drama *Lo darrer agermanat* (1882) i la llegenda poètica *La copa d'argent* (1887). El seu enterrament laic i embolicat en la bandera republicana constituí un escàndol local i desfermà la ruptura del valencianisme en dos sectors (progressista i conservador). D'aleshores ençà la seua figura és invocada com a paradigmàtica pels valencianistes radicals.

⁷⁶ *Diccionario valenciano-castellano* de D. José Escrig y Martínez. *Tercera edición corregida y aumentada con un considerable caudal de voces, frases, locuciones, modismos, adagios y refranes, de que las anteriores carecían, y precedida además de un nuevo prólogo, la biografía de su autor. y un Ensayo de Ortografía lemosina-valenciana por una sociedad de literatos bajo la dirección de D.*

partir de 1887. J. Gulsoy (1959-1962: 137)⁷⁷ informa que va ser l'editor, Pascual Aguilar, qui va encomanar-li'n l'ampliació i que va ser publicat en fascicles. Francisco Barber y Bas, autor del pròleg hi assenyala que la

«necesidad de lexicones... [adreçats] a satisfacer los deseos, no solo de la generalidad de los habitantes de las provincias valencianas que no pueden prescindir d'una obra de la índole que se trata, sinó también de los que, con tan patriótico interés, se desvelan por restaurar su nativo idioma.» (pàgina LX)

El *Diccionario* inclou una «Bibliografia de D. José Escrig i Martínez», escrita pel mateix Llombart. Al final, i parlant del diccionari, diu:

«No obstante sus conocidos defectos [...] sobre él, corrigiéndolo y adicionándolo considerablemente, hemos trabajado la presente edición, que bien podrá conceptuarse actualmente como otro nuevo paso dado en el camino del perfeccionamiento lexicográfico lemosino-valenciano, en cuyo adelanto tan notables progresos está cada día realizando la ciencia filológica» (pàgina XIII).

Tot seguit el diccionari inclou un «*Ensayo de ortografía lemosino-valenciana*», escrit pel mateix Llombart, treball no publicat fins llavors però que havia estat premiat als Jocs Florals de 1880 i que ara, traduït al castellà, treia a llum per primera vegada. La finalitat bàsica d'aquest treball era l'ensenyament de la seua llengua als valencians, i en concret el de la lectura i l'escriptura. En aquest sentit, indica:

«muchos castellanos, algunos extranjeros y lo que es todavía más triste, no pocos de nuestros paisanos, tal vez a causa de no

---

Constantino Llombart, 1887, Impremta de Pascual Aguilar, 1231 pags. (Hi ha una reedició facsímil, París-València, 1987, en dos volums).

haberse tomado el trabajo de profundizarla, hanse permitido, sin conocerla, la libertad de insultarla, calificándola desdeñosamente de algarabía» (pàgina XV).

Per aquesta raó, ens hi ofereix la finalitat del seu propòsit a l'hora de confegir l'ortografia que es proposa:

«Establecer algunas bases y proporcionar con su estudio a los valencianos, generalmente en el tan atrasados, determinadas reglas, por las cuales se pueda paulatinamente aprender y practicar las más rudimentarias nociones gramaticales, llegando por este medio a leer y escribir metódicamente su lengua, ya que natural y lógico parece aprender antes lo propio que lo ajeno, y conocer bien antes lo de dentro que lo de fuera de casa» (pàgina XVI).

Observem de passada, l'encertada adequació del criteri didàctic que demana: en primer lloc l'aprenentatge les coses properes i immediates, i més encara si, com indica Llombart, en el cas de la llengua:

«Mas no es asunto baladí el cultivo de nuestra lengua; en ella està como encarnado el espíritu de un gran pueblo, y siendo un idioma el primero de los elementos que constituyen la existencia esencial y característica de cualquier país, es un deber principal, una sagrada obligación la que todos tenemos de mantener, conservar y perfeccionar el materno idioma, inapreciable herència que nos legaron nuestros venerables antepasados» (pàgina XVI).

Tot seguit, Llombart hi denuncia *«el estado de anarquia en que nuestro lenguaje se encuentra»*, raó per la qual *«es dificultosa empresa la de establecer reglas, cuya exactitud [...] pueda fijar uniformemente la manera*

⁷⁷ J. Gulsoy hi assenyala que l'interés de Pascual Aguilar «era que l'obra fos tan voluminosa com possible, tenint així més fascicles per a vendre.»

de leer y escribir bien en valenciano», dificultat que es veu agreujada pel fet que la nostra llengua manca

«de la autoridad y suficiencia que se requieren para adquirir aquellas fuerza de ley, por decirlo así, y ser generalmente aceptadas» (pàgina XVI)⁷⁸.

No és aquest el moment traure a col·lació el concepte de «*las tres ramas del árbol de nuestra lengua*», és a dir, «*lemosín-catalán, lemosín-mallorquín y lemosín-valenciano, según la región a que corresponda*». El concepte unitari de la llengua que té Llombart queda encara més clar quan afirma que «*De este modo obtendríamos las consiguientes ventajas de facilitar en mucho la unificación de nuestra lengua*» encara que, tenint present les dificultats i les desconfiances que pogueren aparéixer en certs individus —als quals qualifica de *mezquinos*— en acceptar aquest fet, hi apunta la possibilitat

«por otra parte [de] desarrollarse autónomamente cada una de por si, evitándose quizás mezquinos recelos o antagonismos que entre sus cultivadores pudieran alguna dia suscitarse» (pàgina XVII).

El projecte de Llombart, ja ho hem dit, no era altre que ajudar al fet que els valencians, pogueren aprendre «con prontitud» a llegir i escriure la seua llengua:

«establecer, como se pretende, exactas reglas, por las cuales puedan los valencianos aprender con prontitud a leer y escribir bien nuestra lengua materna, pues de no ser así, tantos obstáculos se presentan para conseguir esto en la práctica, que,

---

⁷⁸ Sens dubte Llombart tenia a la ment la inexistència d'una mena d'acadèmia de la llengua que, en paral·lel amb la tasca de la Española corresponent, duguera a terme la normativització del valencià. Recordem que des de l'any 1713 existia la Real Academia Española, i que aquesta s'havia dedicat, especialment, a l'estandardització del model d'escriptura de la llengua de Castella.

francamente, sobrados motivos tenemos para dudar que lo consigan» (pàgina XVIII).

El pròleg —obra com s'ha indicat del poeta Francisco Barber i Bas— constitueix un document ben interessant on l'autor denuncia l'estat de postració en què es trobava la llengua, «*consecuencia —afirma— del atrabiliario decreto en que Felipe V Borbón, so pretexto de la unificación de las leyes nacionales, abolió en 1707 los venerados fueros del antiguo reino valenciano*». Un poc més endavant denuncia la imposició del castellà en els àmbits oficials, entre els quals inclou l'escola:

«el lenguaje oficial que, obligatoriamente empleado en el templo, en la escuela, en la cátedra, minando nuestras costumbres, acabó por imponerse hasta tal extremo, que ya en detrimento de ambos idiomas, más que lemosín, castellano valencianizado es lo que las clases populares hablaron» (pàgina LI).

Posteriorment Barber i Bas presenta la figura de Constantí Llombart, personatge que s'havia senyalat per la seua dedicació al redreçament de la llengua. En concret, indica que Llombart havia treballat en la creació d'una Acadèmia que impulsara la renovació de la llengua i la literatura:

«Ocupabáse activamente del establecimieuro de una Academia o centro de asociación, que debería titularse Los fills de la Morta-Viva, entendiendo por ésta la parla de Ausias March y de Febrer. De aquella saldría, con la cooperación de los inteligentes, una buena gramática lemosina-valenciana, una ortografía, la revisión del Diccionario de Escrig, y entendía que del mismo centro podría resultar, por de pronto, la

publicación de un periódico y luego la de una Biblioteca, donde se archivarán los partos antiguos y modernos del ingenio valenciano, además de restaurar los Juegos Florales, con el esplendor que alcanzaron en otros siglos» (pàgina LVII).

«Lo Rat Penat, Sociedad de amadores de las glorias de Valencia y su antiguo Reino», fundat l'any 1874, serà el centre que cristal·litzaria les iniciatives de Llombart, però que aviat va caure sota l'hegemonia del sector moderat de la Renaixença, liderat per Llorente⁷⁹ que va posar fre als desitjos

---

⁷⁹ València, 1836 -1911. Poeta, periodista, historiador i polític. Encara que llicenciat en dret per la Universitat valenciana (1858) no exercí d'advocat. Durant els estudis universitaris féu amistat amb Vicent Wenceslau Querol i tots dos reberen la influència del mallorquí Marian Aguiló, que llavors dirigia la biblioteca universitària València. Estimulat per la lectura de *Lo Gayter del Llobregat* començà a escriure versos en català, que publicà en *El Conciliador* (1857). Fou premiat en el certamen literari organitzat a València per Aguiló (1859) Cridat pel marquès de Campo dirigí *La Opinión* (1861), després transformat en *Las Provincias* (1866), en ser adquirit per Llorente i l'impressor Domenech. També fundà i dirigí *El Panorama* (1867), revista il·lustrada. Concursà als Jocs Florals de Barcelona (1861), i en fou mantenidor (1866) i president del Consistori (1880). Assistí als actes de confraternitat dels poetes provençals i catalans de Barcelona (1868) i fou elegit membre de la barcelonina Acadèmia de Bones Lletres (1868) i del Felibritge (1876). Representà els poetes valencians a les festes llatines de Montpeller (1878). Soci fundador de Lo Rat-Penat (1878), en fou el segon president (1879-1880); posteriorment, presidí diverses vegades la Secció de Literatura, i dirigí l'òrgan periodístic del mateix nom (1911). Obtingué la Flor Natural dels Jocs Florals d'aquesta entitat (1879, 1887, 1907) i en fou mantenidor (1905). Dirigí la *Revista de Valencia* (1880). Acadèmic de la de Belles Arts de Sant Carles, de València (1880). Corresponent de les acadèmies de la Història (1885) i Espanyola (1880). Cronista de la Ciutat de València (1890). Adscrit al partit conservador, s'apartà de la disciplina de Cánovas del Castillo per a adherir-se a Silvela (1892) i fou cap del partit a València (1895, 1898), ciutat a la qual representà com a diputat i senador. S'oposà aviat a seguir la via reivindicativa propugnada per Víctor Balaguer i pel *Calendari Català* de Francesc Pelagi Briz, i així ho manifestà en un article de *Las Provincias* (1865), secundat tot seguit per un altre de Rafael Ferrer i Bigné de *El Museo Literario* (1866). L'amistat amb Frederic Mistral, a qui conegué l'any 1868 i més tard visità a Malhana (1903), l'afirmà en aquestes conviccions. Tot i utilitzar el concepte «llemosí», no negà mai la comunitat lingüística literària del País Valencià i Catalunya, i presidí la delegació de Lo Rat-Penat que assistí al I Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906). Acabà un grup molt influent al si de Lo Rat-Penat, contrari a derivar en moviment polític l'impuls cultural de la Renaixença. A través del seu diari modelà un sentiment de «regionalismo bien entendido», respectuós amb l'unitarisme centralista peculiar del règim de la Restauració, doctrina a la qual donà forma en un discurs pronunciat a Elx (1908), i que ha estat etiquetada com a «ratpenatisme», equivalent d'un valencianisme enyoradís, híbrid, indecís i fluctuant. Conseqüent amb aquest parer, refusà la presidència d'honor de l'Assemblea Regionalista convocada per la societat Valencia Nova (1907), orientada cap a una renovació progressista del valencianisme. L'any 1909, i en el marc de l'Exposició Regional, rebé un grandios homenatge, que consistí en la seua coronació. Un grup de poetes joves, distingits pel seu inconformisme nacionalista, van recusar l'acte i l'aclamaren públicament al marge de la cerimònia oficial. Consideraven que aquesta, envoltada de cofoisme carrincló, ocultava el propòsit de les «forces vives» de liquidar solemnement la Renaixença i es proposaven rescatar el poeta que havia sabut colpir l'entranya col·lectiva, per més que no hagués gosat donar curs polític a les esperances desvetllades. Fou una acció afirmativa de noves perspectives valencianistes. Llorente publicà moltes traduccions castellanques de poetes estrangers i alguns volums de poèsies pròpies en aquesta llengua; en la nostra, destaquen *Libret de versos* (1885), *Nou llibret de versos* (1902), l'edició pòstuma *Poesia valenciana completa* (1983) i els dos volums de l'estudi històric *Valencia* (1887-1889).

renovadors del mateix Constantí Llobart. Cal tenir present que, com ha assenyalat A. Cucó (1971: 23), entre els principis polítics del director de *Las Provincias* no hi havia cap intent de

«modificar l'estatus lingüístic [pel que feia a] l'ús de l'idioma. Aquests trets —continua assenyalant Cucó— són posats de manifest per Llorente en referir-se a “*las buenas gentes que hablan y hablarán siempre el idioma que hablaron sus padres, sin que este cultivo de nuestra lengua regional significase hostilidad ni desvío hacia el glorioso idioma nacional, por nosotros igualmente querido, ni mucho menos la pretensión absurda de restringir su uso, cada día más indispensable*”».

Les idees lingüístiques de Francesc Barber i Bas es poden resumir en aquestes paraules:

«*Todavía habrá de transcurrir muchísimo tiempo antes que la lengua y literatura lemosinas consigan poseer un perfeccionado y completo DICCIONARIO. Con todo, aun así, atendida la inestabilidad del lenguaje, necesitará de los constantes estudios de los filólogos valencianos, si se quiere evitar que otra vez torne a su decadencia. Para esto, lo que procedía, en nuestro concepto, era la creación de una Academia lemosina-valenciana, compuesta por personas inteligentes en lengüística, las cuales, a imitación de la Real Academia española, velasen perpetuamente por el perfeccionamiento y conservación del lemosín. Llobart, comprendiéndolo así, tiene organizado este cuerpo académico, destinado a mantener nuestra nativa lengua en el brillante estado a que sus honrosos antecedentes, es acreedora. Es el único medio eficaz para conservar la expresiva lengua de nuesetros antepasados*» (pàgina LXI).

3. 2. 6 LES PROPOSTES GRAMATICALS DE JOSEP NEBOT I PÉREZ

En aquest ambient ple de polèmiques i contradiccions, però, es va forjar la primera gramàtica valenciana. Es va publicar l'any 1894 i era obra de Josep Nebot i Pérez⁸⁰, bibliotecari de la Universitat de València i president de Lo Rat Penat.

Ricot i Sola (1995: 36) indiquen:

«A contracor comença per acceptar la submissió general dels seus compatriotes a una ortografia profundament castellanitzada (que de fet es “justificava” només per al dialecte de la capital, fonèticament el més acostat al castellà) i confessa que, davant d'aquesta situació el més pertinent seria redactar dues gramàtiques, una de hieràtica i una altra de popular: La segona és la que escriurà ell, [...] mirant de recuperar, tan com podrà, la dignitat de tal varietat lingüística.»

De fet, a la introducció dels seus *Apuntes para una Gramática valenciana popular* deia:

«creo sinceramente que ha llegado el momento de escribir dos gramáticas valencianas diferentes: la hierática y la demótica, es decir, la literaria y la popular. La primera, que la escriba "Lo Rat Penat", o quien tenga autoridad para ello (si no se quiere adoptar la catalana literaria, que tal vez sería lo más prudente), y la segunda, que hoy damos al publico».

---

⁸⁰ Nascut a Vila-real (la Plana Baixa) el 1853 i mort a València l'any 1914. Gramàtic. Estudià farmàcia a Barcelona (1870-74); havent ingressat al cos d'arxivers (1890), fou bibliotecari de la Facultat de Medicina de València, de la biblioteca de la qual publicà el catàleg (1898). Col·laborà assíduament (1881-85) en *Revista de Castellón* i en altres periòdics. Fou autor del drama *Les companyies* (1887), de diversos poemes i de les narracions *Cándido García* (1900) i *Hispanetas novelescas* (1900). Publicà *Apuntes para una gramática valenciana popular* (1894) i *Tratado de ortografía valenciana clásica* (1910), en què, negant la identitat lingüística dels Països Catalans, proposava pintoresques solucions gramaticals, que foren rebutades, especialment, per A. M. Alcover.

L'ENSENYAMENT DEL VALENCIÀ. 1238 -1939

És a dir, que ell s'encarregava de fer un cos gramatical al qual s'haurien d'adherir els partidaris del valencià que ara es parla. En aquest sentit assenyala:

«es urgentísima la necesidad de oponer un dique al desbordamiento del valencianismo popular, anarquista rabioso que borraría en breve toda diferencia de clases haciendo que desde el rector de la Universidad abajo acabáramos todos (y ya no nos falta mucho) por escribir como los soldados o las porteras letradas...».

Però com que, atés que els escriptors populars feien ús d'una ortografia castellanitzada, Nebot no hi veu més alternativa que acceptar aquest fet:

«todos ellos [els escriptors] transigen con la innovación de escribir nuestra lengua con ortografía castellana; y puestos ya en tal caso, no hay más remedio que bajar la cabeza ante la gramática de la Academia, única autoridad legítima, adaptando á ella en lo posible el valenciano...».

Nebot, indirectament, posa de relleu fins a quin punt els valencians es trobaven allunyats de l'hàbit de llegir el valencià i, per contra, habituats a la lectura del castellà, quan comenta:

«todos los escritores valencianos [...] escriben ó han escrito, ó están dispuestos a escribir el valenciano con ortografía castellana el día en que se ven en la necesidad de hacerlo para el pueblo, ya en periódicos festivos, ya en versos de circunstancias para procesiones, fallas ó fiestas de calle; [...] todos proceden así por la sencilla razón de que está en la conciencia de todos, que más de las nueve décimas partes de los valencianos que saben leer en castellano, necesitan hacer los mayores esfuerzos de atención y de análisis para traducir al lenguaje hablado lo escrito con sujeción, más o menos exacta, a las reglas de la antigua ortografía de nuestra lengua».

Per aquesta raó s'allunya de les grafies tradicionals valencianes, per a abraçar sense ambages les grafies castellanes:

«ha de bastar [...] el seguir en el valenciano moderno las tendencias del castellano, volviendo las espaldas á la ortografía catalana, no por desprecio ó desafecto, sino porque las circunstancias, más poderosas que el hombre, nos ponen en el caso de castellanizar nuestro lenguaje escrito.»

El procés d'aproximació al castellà va ser tan absolut que J. R. Ramos (1992: 16) no s'ha estat de dir:

*«Assumit el procés de castellanització, una gramàtica valenciana es convertia en un calc de la gramàtica de l'Acadèmia espanyola, font bàsica dels seus *Apuntes*, tot i que confessava haver consultat també els treballs de Carles Ros i les gramàtiques catalanes d'Antoni de Bofarull i Adolf Blanch (1867) i la de Pau Estorch (1857).»*

Posteriorment, l'any 1910 va publicar un *Tratado de ortografía valenciana clásica*, on Nebot es proposava de fer una ortografia diferent adreçada exclusivament a la llengua literària. És a dir: a dos registres, dues ortografies. En qualsevol cas, però, J. R. Ramos (1992: 31) —que ha estudiat detalladament les propostes de Nebot— hi afirma:

*«Els seus tractats gramaticals, pràcticament ignorats pels escriptors valencians, no feien possible l'arribada al desitjat consens ortogràfic. Caldrà esperar, doncs, una altra iniciativa més afortunada. Després del rebuig inicial a les *Normes ortogràfiques de l'Institut*, l'esperança es depositava en el Pare Fullana».*

En qualsevol cas, cal tenir present el que assenyala Mila Segarra (1985: 55):

«molts dels diccionaris i tractats [...] no tenien encara l'objectiu, lloable, de reivindicar l'ús culte de la nostra llengua, sinó la intenció pràctica d'ensenyar el castellà als naturals del país, especialment aquells que es van confegir després de la cèdula reial de 1768 [...]»

3. 2. 4 ELS COL·LABORACIONISTES

Ja hem vist que amb la creació de diccionaris i vocabularis alguns erudits valencians van col·laborar de manera diversa a l'establiment de la llengua castellana per les terres valencianes. Ara bé, mentre que uns, com ara Lluís Lamarca i Josep Maria Cabrera, —tal vegada el cas més extraordinari— hi advocaven per la castellanització més absoluta, uns altres hi pretenien, ultra facilitar l'aprenentatge del castellà, ajudar a millorar el coneixement de la llengua autòctona. Tal és el cas, per exemple, de Josep Maria Escrig o Constantí Llombart.

Va haver, encara, uns altres autors i institucions que —conscients de les dificultats que suposava per als infants valencians l'aprenentatge de la llengua de Castella— van adreçar part dels seus esforços a fomentar la substitució lingüística. En aquesta vessant cal incloure el gramàtic Vicent Salvà, el mestre Miquel Rosanes, i la Real Sociedad Económica de Amigos del País. Un cas diferent, i per aquesta mateixa raó, extraordinari, el va constituir —com tindrem ocasió de comprovar— el canonge Roc Chabàs.

3. 3 ELS CASTELLANITZADORS A ULTRANÇA

Hem vist que alguns erudits valencians del moment intentaren compaginar l'ús del castellà, com marcava la llei, amb la coherència amb la seua pròpia història, que els va dur a intentar atorgar a la llengua catalana la dignitat de què era mereixedora.

Uns altres autors, com veurem, víctimes de l'autoodi, van maldar per eradicar la seua pròpia llengua de qualsevol àmbit social. I en aquest sentit, l'escola era el primer lloc per a promoure una veritable substitució lingüística.

3. 3.1 VICENT SALVÀ

El valencià Vicent Salvà⁸¹ ha estat considerat un dels millors gramàtics de la llengua castellana del segle XIX, de la qual redactà una *Gramática de la lengua castellana* (1830-1847)⁸² i un *Nuevo Diccionario de*

---

⁸¹ València 1786-París 1849. Editor. De família de velluters, es llicencià en filosofia i dret a la universitat de València. L'any 1807 conegué Antoni Puigblanc a Alcalá de Henares, on fou catedràtic suplent de grec. El 1809 s'associà amb el seu cunyat Pere Joan Mallén i inicià un negoci de llibreteria, que assoliria expansió internacional. Introduí —amb traduccions pròpies o revisades— Rousseau, Chateaubriand, Saint-Pierre, Regnault-Warin, etc, que contribuïren a la penetració del romanticisme i de les idees liberals a l'estat espanyol. Del 1812 al 1813 habità a Mallorca, on col·laborà amb Isidoro de Antillón en la publicació de l'Aurora Patriótica Mallorquina. Denunciat, l'any 1817, per la inquisició per comerciar amb llibres prohibits, s'exilià i viatjà per França i Itàlia. L'any 1818, en tornar a València, fou processat per la inquisició. Durant el Trienni Liberal fou elegit diputat a corts per València (1822-23); secretari del congrés de diputats, prengué part activa en els debats, on figura entre els exaltats, i defensà la llibertat d'impremta i el dret d'autor. Quan tingué lloc la invasió del duc d'Angulema passà a Sevilla i Cadis, i en triomfar la reacció hagué de refugiar-se a Gibraltar. L'any 1824 anà a Londres, on obrí la Spanish and Classical Library i hi féu importants subhastes de llibres espanyols antics, per a les quals imprimí catàlegs molt apreciats. Fou professor de l'Ateneo Español, col·laborà dins *El Repertorio Americano* d'Andrés Bello i aconsellà a l'English Foreign Biblical Society la publicació d'una Bíblia en català, motiu pel qual s'enemistà amb Puigblanc, després d'haver editat també els opuscles de Villanueva contra aquest. L'any 1830 anà a París i deixà al capdavant del negoci de Londres el seu fill Pere. Ajudat pel llibreter Bossange fundà la Libreria hispano-americana, amb corresponsals a Mèxic, Guatemala, Xile, Perú, Cuba i l'Argentina, tot mantenint obert l'establiment de València. Redactà, com hem indicat, una *Gramática de la lengua castellana* (1830) i un *Nuevo diccionario de la lengua castellana* (1846). Com a literat hom li deu la composició catalana *Lo somni* (1831), que l'emplaça com a precursor de la Renaixença, i les novel·les romàntiques *Irene y Clara* (1830) i *La bruja* (1830), en col·laboració amb Villanueva. Tornà a València el 1834, després de liquidar el negoci de Londres i de deixar al capdavant del de París el seu fill. Fou elegit novament diputat per València i secretari a les corts el 1836; la seua activitat parlamentària, prou intensa, tingué ara caràcter moderat. Arran dels avalots de l'octubre de l'any 1838 fou elegit membre de la junta consultiva de València. A partir de l'any 1839 viatjà per Espanya i l'estranger completant la seua biblioteca privada, el catàleg de la qual redactà el seu fill, i fou publicat l'any 1872. Fou adquirida pel Marqués d'Heredia i dispersada a la mort d'aquest.

⁸² D'aquesta Gramática es van arribar a fer sis edicions.

la lengua castellana (1846). L'any 1838, i atés l'èxit assolit per la seua gramàtica, va publicar a València un *Compendio de la gramática castellana ... para el uso en las escuelas, con un apéndice mui útil para los niños de la provincia de Valencia*⁸³. J. Vives i Ciscar (1882: 20), que equivocadament l'atribueix a D. Pedro Salvà, comenta el que segueix:

En el apéndice advierte el autor los valencianismos en que suelen incurrir los hijos de este país al hablar el castellano, y para remediarlo, relata los vicios de pronunciación, las palabras corrompidas, voces similares al castellano y que no lo son, y últimamente (en estreno interesante) algunas voces valencianas que no tienen equivalencia en castellano.

El mateix autor —seguint la imperiosa necessitat que acuitava els valencians per ensenyar castellà als seus coterranis— apunta en l'«Apéndice» de la gramàtica en qüestió:

«No es ageno del propósito de este libro, que en los ejemplares destinados para la provincia en que he nacido, advierta por conclusión los valencianismos que solemos cometer hablando el castellano. Es notorio que cada provincia ofrece sus resabios de pronunciación, de voces y de giro». (pàgina 105).

Però, encara que es tractava de donar als mestres valencians una sèrie d'orientacions encaminades a millorar el coneixement i l'ús de la llengua castellana, el seu abast geogràfic era molt més ample, atés que no es limitava només al territori valencià sinó també zones hispàniques de llengua no castellana, com ara Galícia, i fins i tot, Aragó, o Múrcia:

«Y ¿cómo ha de admirarse nadie de semejantes descuidos y deslices ni en los gallegos ni en nosotros, que al cabo hablamos una lengua que no es la castellana, cuando a los aragoneses y

---

⁸³ Va ser editada a València pel seu sogre, Mallén, i se'n van fer tres edicions, segons reporta al seu *Nuevo Diccionario de la lengua castellana*, Llibreria París-València.

murcianos, además de su acento particularísimo, se les caen a cada paso de la boca los diminutivos en ico y mil palabras enteramente provincianas?»⁸⁴

I més endavant assenyala:

A ningún valenciano debe pues servirle de mortificación que se le diga que comete faltas en el castellano, siendo tan fácil que se nos peguen los modismos y voces á que estamos acostumbrados desde la infancia. Mas para corregirlas es menester principiar por conocerlas; y yo he creído que mis compatriotas me agradecerían que les comunicase las que yo he notado, á fin de que [...] consigamos depurar de todos los vicios nuestra habla castellana. Sería mui conveniente que se formase un trabajo de esta clase para cada provincia, con el objeto de que sus naturales pudiesen enmendarse en vista de las indicaciones que les hiciesen sus mismos paisanos».

Tot seguit, ens oferirà el pla de treball que s'ha tractat per a dur endavant el seu propòsit: en primer lloc, «*senyalar los vicios de pronunciación*»; i després, hi ofereix «*una lista de los barbarismos en que con mayor frecuencia incurrimos*», i en tercer lloc, «*las faltas que cometemos en las locuciones y frases y en todo lo concerniente a la sintaxis.*»

Pel que fa a les «*Palabras que ó no són castellanas, ó están algo corrompidas, ó no significan lo que muchos valencianos creen*», Salvà n'hi oferta un bon centenar i mig ben llarg d'entrades. L'«*Apéndice*» en qüestió es completa amb una llista de «*voces castellanas que pueden rezelar los valencianos que no lo son*», una relació de «*faltas contra la gramática castellana en que incurren con frecuencia los valencianos*», una «*lista de algunas voces castellanas que no es fácil ocurran á los valencianos, para*

---

⁸⁴ SALVÀ, V. (1838): *Compendio de Gramática castellana...*pàg. 105.

quienes se ponen las correspondientes valencianas á continuació» i, finalment, una relació de «voces valencianas que ignoro tengan una correspondencia exacta en castellano»; aquesta darrera llista, diu Salvà, no ens ha d'estranyar

«por más que nuestro dialecto no sea tan rico ni esté tan cultivado como el castellano, no es extraño que carezca este de algunas voces correspondientes a las de aquel, y más si se trata de las profesiones o ramas en que sobresale nuestra provincia»⁸⁵.

Convé tenir present que Salvà, que, com és de suposar, coneixia el valencià i que, a més a més, hi va escriure el primer poema renaixentista català, «Lo Somni» (Simbor: 1980: 94-98), sabedor de les dificultats dels valencians per aprendre la llengua de Castella, considerava que el millor mètode per a facilitar la pronúncia (del castellà) era l'ús, la pràctica, perquè

«aunque al principio pronuncien de un modo difícil y exagerado, según sucede siempre que se aprende alguna lengua viva, ya se fijarán en el tono debido, con el tiempo i con el hábito de hablar.»

D'una altra banda, era «conscient, —com indica E. Casanova (1990: 150)— que per a aprendre una llengua s'ha d'estudiar i saber primer la pròpia, que la llengua materna és un instrument d'acostament a l'altra.»

Salvà —conexedor probable del projecte de castellanització que dels escolars valencians havia establert, com veurem, la RSEAP— en va lliurar un exemplar a l'entitat amb la nota següent:

*«A la comisión de educación para su examen é informe.
»En las dos ediciones últimas de mi Gramática Castellana*

---

⁸⁵ SALVÀ, V. (1838): *Compendio de Gramática castellana...*pàg. 105.

ofrecí publicar un compendio para el uso de las escuelas. Al cumplir mi promesa me ha parecido q<ue> podria ser de mucho provecho para los naturales de esta provincia, añadir un apéndice q<ue> reuniese los principales defectos en q<ue> incurrimos cuando hablamos o escribimos el castellano.

»Por esa razón particular y porque el objeto de la obra forma una unica pauta mui especial de la educación primaria de la juventut, creo se dignará la Sociedad de amigos del país de Valencia permitir q<ue> ocupe un lugar en los estantes de su biblioteca el ejemplar q<ue> acompaño.

Sírvase V. I. presentarlo en mi nombre a la Sociedad....

»Valencia, 17 de Diciembre de 1838.

»Imo. Sr. D. Jaquín Marco, Secretario de la Sociedad de amigos del País de Valencia»⁸⁶.

3. 3. 2 MIQUEL ROSANES

En el marc de castellanització general a què estava sotmés l'antic regne de València, i tal vegada relacionat amb el concurs que va organitzar la RSEAP, cal considerar la publicació de la *Miscelania que comprende 1^a. Un vocabulari valenciano-castellano, 2^a. Apuntes para facilitar la enseñanza de la gramática en las escuelas de las poblaciones de esta provincia en que no se habla la lengua castellana*, de Miguel Rosanes⁸⁷, mestre-director de l'Escola Pública superior de Sueca, però natural de Vic, editada a València l'any 1864⁸⁸. Fins i tot és probable —atés el seu contingut i la segona part, on se n'explicita la finalitat bàsica— que es tracte

---

⁸⁶ Manuscrit número 3672. Any 1853, C-132, III Educación, 17

⁸⁷ Va nèixer a Vich, durant el segle XIX, tot i que no en coneixem la data exacta. Va ser mestre de primer ensenyament a Sueca. A més de la *Miscelania* que estudiem, va publicar una *Breve exposición del sistema métrico decimal* (1855).

⁸⁸ Publicat a València l'any 1864. Imprenta de José María Ayodi. Convé tenir present, però, que malgrat que a nosaltres ens interessa aquest autors en allò que fa referència a la llengua, Rosanes va dedicar bàsicament els seus esforços en aspectes d'ensenyament de la matemàtica. En aquest sentit, vegeu Aznar, Josep V. «L'ensenyament de l'aritmètica en l'escola de Miquel Rosanes (Sueca, 1859)» dins *Quaderns de Sueca* VII, pàg. 27-46.

de l'obra premiada al concurs de la RSEAP, a què hem fet referència, tot i que no en tenim cap constància explícita.

Perquè, encara que no els hem pogut trobar, el mateix autor ens informa que els «*Apuntes para facilitar la enseñanza de la gramática...*» havien tingut una edició anterior, cosa que es dedueix de les paraules següents: «...*se conocerá con cuanto fundamento dijimos en la primera edición de los que los libros...*»⁸⁹. Podria haver sigut, simplement que els esmentats *Apunts* hagueren estat el treball premiat, i la seua edició original degué acostar-se més a 1853, any en què es va convocar el concurs en qüestió.

Joan Fuster (1986: 32), tot parlant de Rosanes, comenta:

«Un senyor de Vic que va venir a Sueca a ensenyar castellà a les criatures de l'època —i era el 1864— es lamentava que “*no hubo entre cincuenta niños mayores de 9 años uno solo que supieses el significado de la palabra ceniza*”. I agrega: “*Dios sabe lo que esto nos desalentó*”».

La *Miscelania* es divideix, com indica la portada, en dos parts, i va proveïda d'una «Advertencia» en què s'indica:

«*habiendo en valenciano muchas palabras que tienen distintas terminaciones, ponemos con extensión una de ellas, y las otras las indicamos solamente, por ejemplo: llaurador se dice llaurador, llaurahor ó llaurador; azada, aixá, aixaa o aixada. Así pues escribiremos llaurahor, dor; aixá, ada, etc.*

I, pel que fa a l'ortografia de les paraules valencianes que hi escriu, assenyala:

«*En la ortografía nos acercamos en lo posible al castellano, porque en no hacerlo es causa de dudas para los niños*».

---

⁸⁹ Aquesta primera edició dels *Apuntes* no els hem pogut trobar. Tampoc no els reporta Ribelles Comín, compilador que sembla que tampoc no va consultar la *Miscelánea*, atés que assenyala: “la cita el librero Berenguer de Valencia en su «Boletín Bibliográfico», de 1911”.

El *Vocabulario valenciano-castellano*, que conté al voltant de mil sis-centes entrades, està «*dividido en grupos para facilitar la memoria de las palabras en él contenidas*». En concret, s'estructura en tretze camps semàntics:

«*Grupo 1º. Partes del cuerpo humano.*

»*Grupo 2º. Del calzado y vestido.*

»*Grupo 3º. De la comida y bebida y cosas pertenecientes á la mesa.*

»*Grupo 4º. De las partes y muebles de una casa y palabras más usuales en familia.*

»*Grupo 5º. De las enfermedades, de los remedios y aparatos más usuales y de algunos fenómenos fisiológicos.*

»*Grupo 6º. De las profesiones, artes y oficios y herramientas más usuales.*

»*Grupo 7º. Palabras pertenecientes a la labranza.*

»*Grupo 8º. De los animales terrestres.*

»*Grupo 9º. De los animales volátiles.*

»*Grupo 10. De los animales acuáticos y anfibios.*

»*Grupo 11. De los vegetales y de sus partes.*

»*Grupo 12. Palabras varias.*

»*Grupo 13. Adjetivos*».

La segona part conté uns «*Apuntes para facilitar la enseñanza de la gramática en las poblaciones de esta provincia en que no se habla la lengua castellana*».

El text s'enceta amb una introducció⁹⁰ en la qual, entre altres consideracions, s'assenyala:

---

⁹⁰ El text complet es recull en l'Apèndix Documental, document núm. 2.

«En las poblaciones en que no se habla la lengua castellana es muy poco y casi insignificante la que los niños pueden aprender por sí mismos por medio de los libros de texto, por la sencilla razon de que no comprenden el significado de las palabras».

Tot seguit exposa la que devia ser norma habitual en la praxi didàctica de les escoles valencianes del moment:

«Los maestros de tales poblaciones saben bien que diariamente se ven precisados á repetir en el dialecto⁹¹ del país la explicacion que acaban de hacer en castellano, como igualmente que los niños mas despejados contestan á menudo: lo sé, pero no sé decirlo; de lo que resultan á cada paso diálogos bilingües y largas digresiones.»

I es queixa, (com hem indicat que retrau Joan Fuster) del fet següen:

«Es preciso tocarlo prácticamente para formarse una idea del ímprobo trabajo que esto ocasiona. Cuando nosotros tomamos posesión de la escuela que dirigimos, no hubo entre cincuenta niños mayores de 9 años uno solo que supiese el significado de la palabra ceniza. Dios sabe lo que esto nos desalentó.»

Finalment, hi assenyala la seua pràctica docent amb la utilització dels *Apuntes* que ofereix:

*«cuatro resultados muy notables hemos obtenido por medio de estos Apuntes:
»1.º Aprendiendo los niños diariamente de tres a seis palabras del vocabulario, han adquirido un caudal de voces que les ha*

---

⁹¹ És interessant de constatar el prejudici diglòssic: quan es refereix al castellà l'anomena sistemàticament «lengua», mentre que el valencià el tracta de mer «dialecto». Aquesta fenomen és practicament habitual en la resta d'autors del moment.

facilitado el poderse producir en castellano con algún desembarazo, como también entender mucho mejor los libros de texto.

»2.º Conjugando los verbos irregulares teniéndolos a la vista han aprendido y retenido mejor las irregularidades y se ha evitado la pérdida de tiempo y la risa a que dan lugar los disparates de los principiantes.

»3.º La colección de adjetivos y la de verbos han facilitado el que los niños pudiesen hacer composiciones de oraciones más o menos largas en que entrasen palabras dadas. Se les señalaban por ejemplo tres adjetivos y con cada uno de ellos hacían una oración del verbo ser o del verbo estar. Se les señalaban tres verbos y hacían con cada uno de ellos una oración de activa variada por pasiva o una oración de infinitivo, de gerundio o de relativo, llegando hasta hacer oraciones interpuestas a primera vista muy complicadas para niños; pero que los hemos visto llegar a ellas gradual e insensiblemente.

»Para hacer las composiciones no hay necesidad de que los niños aprendan de memoria el tratado de oraciones que incluimos en los Apuntes; sino que basta que el maestro explique una clase de oraciones y que los niños se ejerciten en ella durante algunos días hasta que a juicio del maestro estén bastante diestros para pasar a otra clase. Estas composiciones en nuestro establecimiento se hacen cuatro días por semana, que a tres verbos cada composición resultan ser doce verbos, cuya significación y uso aprenden semanalmente.

»Creemos que las señoras maestras pueden sacar mucho provecho de la colección de verbos para enseñar de viva voz la conjugación a las niñas sin distraerlas de sus tareas ordinarias y aun cuando no hayan saludado la gramática.

»Finalmente el 4.º resultado ha sido la facilidad que han obtenido los niños para el análisis sabiendo de memoria los

adverbios, preposiciones y conjunciones que en su lugar incluimos».

El cos de la Miscelánea conté unes «*Nociones de Gramática, que pueden considerarse como un apéndice al epítome de la Academia*»; unes «*Lecciones preliminares al análisis de analogía*» on, entre altres aspectes, s'hi estudia la conjugació verbal —i en especial la dels verbs irregulars; i s'hi exposen unes «*Reglas de ortografía*»; una explicació sobre els «*Números romanos*» i una llista amb «*las abreviaturas más habituales*».

Pel que fa a la seua actitud lingüística, Alpera (1991: 62), tot referint-se a Rosanes, però també a Josep Maria de Cabrera, diu que «podrien esdevenir els prototipus místics i fidels a l'esperit de la famosa llei Moyano d'Instrucció Pública de l'any 1857». Com es pot observar, una vegada més, l'atenció a la llengua del País només tenia el propòsit de bilingüalitzar, en un primer moment, un dels estadis més receptius de la societat valenciana: els infants.

Convé tenir present que Rosanes no era un simple mestre de poble, sinó que, com a assenyalat J. V. Aznar (1985: 28), «va ser un dels primers autors que a Espanya va escriure sobre el Sistema Mètric Decimal —tema del qual era un expert— [i que l'] introduí per primera vegada al País Valencià».

Aznar, d'altra banda, assenjala que va ser un pedagog que tenia les seues pròpies idees que editava i pagava de la seua butxaca els llibres que utilitzava a l'escola i que, fins i tot, quan calia, infringia les estrictes normes dictades, en l'àmbit educatiu, des de Madrid. La seua preocupació didàctica, —premontessoriana— el va dur a considerar la necessitat de confegir llibres d'ensenyament diferents per a territoris diferents, sobretot atenent la llengua dels alumnes:

«Si á esto se añade el mucho tiempo que se ha de invertir en la

conjugacion de los verbos, y en particular de los irregulares, se conocerá con cuanto fundamento dijimos en la primera edicion de los APUNTES que los libros de texto para las poblaciones de estas provincias deberian estar redactados bajo ciertas condiciones que los harian muy diferentes de los que tenemos en el dia, y que solo en las escuelas superiores podrán los niños adquirir ciertos conocimientos que en Castilla tal vez sea posible que adquirieran en las elementales»⁹².

Sembla que per a la confecció del vocabulari Rosanes es va servir del de Lamarca i el d'Escrig, segons informen G. Colon i A. J. Soberanas (1985: 168). No hem d'oblidar que, com indica el mateix J. V. Aznar (1985: 45), aquest darrer era utilitzat habitualment a l'escola com a llibre de text.

3. 3. 3 L'INTERÉS CASTELLANITZADOR DE LA REAL SOCIEDAD ECONÓMICA DE AMIGOS DEL PAÍS

En el propòsit de fomentar l'aprenentatge del castellà en els alumnes valencians cal fer menció específica de la RSEAP, fundada a València el 1776 per iniciativa de l'ardiaca d'Alzira Pere Mayoral i per l'oïdor de l'Audiència Francisco Pérez Mesía. Institucions com aquesta van ser creades a diferents regions de l'estat espanyol i constituïen un paral·lel de les diferents acadèmies i de les societats d'agricultura aparegudes a Europa durant aquell mateix segle. En el seu naixement i desenvolupament van tenir una presència forta els moviments il·lustrats, que es van caracteritzar per la seua preocupació pels coneixements útils. I no hi ha dubte, que per als seus membres, l'aprenentatge del castellà per part dels valencians era una meta que calia assolir el més aviat possible⁹³. En concret,

---

⁹² ROSANES, Miquel (1864): *Miscelánea...* pàg. 73-74. 140

⁹³ Una vegada redactat aquest capítol on done compte de l'existència als arxius de RSEAP d'unes memòries que no van ser premiades, però que van ser redactades amb la finalitat de «difundir el idioma castellano en las clases del pueblo del Reino de Valencia, que no tienen dicho idioma por nativo», ens

la base social de la institució valenciana la constituïen fonamentalment els eclesiàstics, seguits pels funcionaris estatals i pels aristòcrates; la burgesia mercantil i industrial i la menestralia també hi eren representades, però en un nombre prou inferior.

Tot fa pensar, com hem assenyalat més amunt, que una de les missions que es va marcar la RSEAP, a València, va ser la de castellanitzar els escolars valencians del moment. Així, almenys ho hem deduït de l'existència a la biblioteca de l'esmentada entitat d'un document del qual es dedueix que la RSEAP va convocar un concurs per a cercar el millor mètode de «*difundir el idioma castellano en las clases del pueblo del Reino de Valencia, que no tienen dicho idioma por nativo*». No hem pogut trobar la convocatòria de l'al·ludit concurs, que hem buscat a bastament als arxius de la RSEAP. Ara bé, en el manuscrit número 3672, Any 1853⁹⁴, que correspon a la «*Comisión de educación*» (que degué jutjar l'adequació dels dos treballs presentats) s'hi indica que «*Estas memorias no fueron premiadas.*» I tot seguit ens hi donen el seu veredict:

«Esta comisión se ha ocupado detenidamente en examinar las dos memorias presentadas á la Sociedad, optando sus autores al premio ofrecido para aquel que propusiese un medio de difundir el idioma castellano en toda esta provincia; y en concepto de la comisión ninguna de las dos ha llenado el fin que la Sociedad se propuso. Lo que participa á V. S. por acuerdo de la comisión, devolviendo ambas memorias.

Dios guarde á V. S. q.s.m.n...

Valencia, 14 de noviembre de 1853.

Signa: Tomàs Rubio y Almenar.

---

hem assabentat de la societat homòloga a Palma de Mallorca duia endavant una tasca castellanitzadora semblant que, entre altres objectius, tractava de «*formar un diccionario Mallorquín-Castellano con el objeto de que se generalice en esta Ysla la lengua nacional [ja que] existen varias soberanas disposiciones que previenen que así en la correspondencia pública com en las escuelas, se haga uso del idioma castellano...*». Vegeu Martínez Taberner (2000: especialment de pàg. 73 a pàg. 91).

⁹⁴ C-132, III Educación, 17

Totes dues memòries —tal vegada aquest era un dels requisits del certamen— són anònimes. Atés l'interés de la troballa, les reproduïm completes en l'*Apèndix documental*.

A la primera memòria⁹⁵, entre altres coses s'indica:

«Pero aquí no media esto: el lenguaje común es el valenciano, y la lengua castellana debe ser objeto de estudio y enseñanza particular. ¿Se encuentra, por ventura, en las escuelas este estudio y estas enseñanzas? ¿Hay establecido algún régimen ó alguna cartilla según la cual los maestros enseñen metódica y filosóficamente la lengua española a los niños?

A los maestros se les encarga en su reglamento que enseñen el idioma castellano; pero los maestros miran este encargo como zúcio y fantástico; porque no lo saben ni lo conocen á fondo, por la razón de que no han aprendido á saberlo, ni a conocerlo y mucho menos á cumplirlo: y no teniendo norma alguna á qué sujetarse, se dan y les dan por satisfechos hablar en castellano á los niños, y con que los niños chapurreen las pocas frases que les son indispensables para cubrir su corto expediente en la escuela y que han aprendido rutinariamente.

[...]»Se ha dicho que faltan buenas gramáticas castellanas para la enseñanza de los niños; lo que faltan son buenos maestros que en verdad hay bien pocos buenos y lo que falta es capacidad y inteligencia en algunos de los empleados del mismo...»

En el segon treball⁹⁶, que és molt més ampli, a més d'altres consideracions, s'hi diu:

«La lengua castellana o idioma español es en el día un lenguaje común en todas las provincias de España. Todas las clases de la escala social hablan el castellano con más ó menos

---

⁹⁵ El document complet es pot consultar en l'*Apèndix documental*, text núm. 3

⁹⁶ Vegeu-ne el text complet en l'*Apèndix Documental*, text núm. 4

perfección según la educación que han recibido.[...] La madre menor instruida enseña los principios de moral y religión á sus hijos en castellano; el niño lo oye al maestro en la escuela; el adulto al orador en el templo, y en toda conversación científica o seria. [...]

»De las provincias que forman la nación española, y tienen su dialecto provincial, ninguna cuenta con tantos [sic] elementos para difundir el idioma, castellano, como Valencia. En la capital lo habla la clase elevada, la numerosísima clase media, y parte de la clase llamada pueblo. [...] Nuestro lemosín se ha suavizado tanto que ha perdido la dureza y acento catalán i mallorquín, adquiriendo una articulación suave y armoniosa que se presta con facilidad á la pronunciación española [...]. Todo esto hace creer que Valencia será la primera en generalizar en todo el Reino el lenguaje nacional, y que a su ejemplo seguirán la misma huella las pocas provincias que no tienen el idioma castellano por nativo. [...]

»Para introducir su absoluta dominación en toda España, y en particular de las clases de los pueblos del Reino donde no tienen dicho idioma por nativo, se requiere mucha precaución de parte de las personas [...].

»El Gobierno, [...] no cesa de contribuir con sus acertadas disposiciones, á que los funcionarios públicos trabajen en difundir el idioma castellano, particularmente, los encargados de la enseñanza popular.

»Sin embargo, hay en Valencia un vacío que llenar, y este es las escuelas de párvulos. [...]

»Entre las muchas ventajas que se obtienen en las escuelas de párvulos, no es la menor de ellas la que el niño pasa del pecho de la madre á iniciarse en dichas escuelas en el idioma nacional, utilizando un tiempo tan precioso, en el que se imprimen las primeras ideas del lenguaje [...].

»Adquiridas las primeras nociones del idioma en la escuela de párvulos, no sería tan difícil aprender su mecanismo en la elemental. [...]

»Algunos profesores laboriosos, por vía de ensayo, han dividido los niños en dos secciones, según la edad, encargando el cuidado de los pequeños, bajo su inmediata inspección, á un pasante ó á su esposa [...].

»Si la matrona de casco guerrero, con un murciélago por penacho en la cimera; con las barras de Aragón en una mano, conduce con la otra al niño des de la cuna á la escuela de párvulos, de ésta á la elemental y á la de adultos, los pueblos del Reino secundarán sus benéficas miras, adoptando, según sus facultades, los medios conducentes al logro de estos rectos fines: y cuando asome el bozo en los varones y el pudor virginal en las doncellas, su lenguaje será castizo y puro, pues desde la infancia hasta la adolescencia no lo abandonaron jamás.

»La falta de asistencia á las escuelas elementales en algunos pueblos, contribuye muy mucho al poco conocimiento del idioma. Los Alcaldes no deben permitir la vagancia que tiende á la desmoralización, y á la poca o ninguna instrucción. En una edad en la que los niños no pueden ser útiles para las faenas del campo, ni para otra ninguna, pierden el tiempo más propio para adquirir los primeros elementos del lenguaje. De los estados remitidos por los maestros á la Inspección de escuelas de la provincia, resulta, que en muchos pueblos es mayor el número de niños que no asisten á la escuela que el de los que la frecuentan [...].

»De este culpable descuido nace el poco conocimiento del idioma castellano en muchos pueblos, y al expresarse algunos niños y adultos en un lenguaje, que ofende á los oídos menos escrupulosos.

»Los profesores de instrucción primaria no deben permitir se hable en la escuela el dialecto provincial, y sí todo en castellano [...].

»Acostumbrando el niño á hablar en la escuela el mismo lenguaje de los libros que lee y aprende, fácil le será hablarlo en cualquier parte [...]. Todos los libros doctrinales de moral y religión, escritos en castellano, deben ser explicados en el mismo idioma, por ser un doble trabajo enseñar la doctrina que contienen en dos idiomas diferentes. [...]

»¿Qué progresos puede adquirir el idioma en un pueblo cuando las autoridades eclesiásticas y civiles lo tienen en desuso en aquellos actos más solemne de su ministerio?

»La nación española fue en la edad media un cuerpo compuesto de partes heterogenias [...]. El enlace de los reyes católicos, D. Fernando y D. Isabel unieron en uno los dos reinos de Castilla y Aragón, del que Valencia formaba parte. El discurso del tiempo, y los adelantos del siglo han venido á formar una nación compacta bajo un mismo sistema de gobierno. Llegado es pues el caso, que la nación que forma un solo cuerpo social, tenga un lenguaje común, [que] todos somos obligados á difundir e ilustrar [...].

»Por lo dicho queda demostrado: Que los medios que se pueden adoptar para difundir el idioma castellano son:

»1º las escuelas de párvulos,

»2º las elementales y de adultos,

»3º los profesores de instrucción de las mismas,

»4º los padres de familia,

»5º las Comisiones, Ayuntamiento y Magistrado,

»6º los curas párrocos y rejentos de los pueblos,

»7º los facultativos en general,

»8º todos y cada uno de por si en la parte que les sea posible, en las funciones de su ministerio.

»Valencia, 30 de setiembre de 1853.»

Tampoc no porta signatura.

3. 4 L' APORTACIÓ CONCILIADORA DE ROC CHABÀS

El canonge Roc Chabàs⁹⁷, constitueix un cas excepcional en el panorama del segle XIX, atés que va ser un dels pocs erudits que es van preocupar veritablement per les dificultats que implicava per als infants valencians el fet de l'ensenyament en una llengua desconeguda i estranya per a ells. Pérez Moragón (1977: 122) indica que l'any 1883 «sol·licità una reunió de Lo Rat Penat per a tractar de l'elaboració d'un diccionari valencià-castellà», i hi reporta part de la carta que el prevere de Dénia va enviar a T. Llorente, president llavors de Lo Rat Penat:

«Tengo mucho interés en que se haga y les propuse ayudarles si lo hacian, o hacerlo yo si me ayudaban.

Convinieron en hacerlo, se nombró una comision y 'tableau'.

Nada más sé. Es lástima que quede así la cosa».

L'interés i l'amor per la seua pròpia llengua queden reflectits en aquestes paraules del mateix Chabàs: «des de que vaig nàixer he tingut a

---

⁹⁷ Dénia, (la Marina septentrional 1844 – 1912). Erudit. Cursà la carrera eclesiàstica a València (1858-1868), i fou, primerament, coadjutor de la parròquia de Dénia i, des de l'any 1891, canonge arxiver de la catedral valentina. Començà la seua obra d'investigador amb treballs d'història local (*Historia de Dénia*, 1876, que li donà prestigi; *Historia del venerable fray Pedro Esteve*, 1880). L'any 1886, de Dénia estant, inicià la publicació de la revista *El Archivo*, bàsicament redactada per ell mateix, i que mantindria fins al 1893, ja a València. Els set volums de *El Archivo* representen una considerable aportació documental i crítica a la historiografia valenciana (i també a la de l'art), en la qual introdueix rigor metodològica i curiositat per temes inèdits. Hi col·laboraren Joaquín Costa, Fidel Fita, Eduardo Hinojosa, E. Hübner, Teodor Llorente, Amadeu Pagès, Julià Ribera, Simonet, etc. A banda els abundants estudis monogràfics que inserí en la seua revista, Chabàs publicà diversos llibres -alguns dels quals molt importants- d'història jurídica (*Génesis del derecho foral valenciano*, 1902) i eclesiàstica (*Episcopologio Valentino*, 1909). També fou ben meritòria la seua labor en el camp de la literatura literària, centrada en escriptors valencians de llengua catalana de l'edat mitjana: la reedició de *La brama dels llauradors* de Jaume Gaçull, el 1901; l'*Estudio sobre los sermones valencianos de san Vicente Ferrer*, el 1903; l'edició crítica de *l'Espill*, de Jaume Roig, el 1905. Durant la seua etapa de canonge ordenà i catalogà l'arxiu de la Seu de València.

molt plaer el parlar la llengua que, sortint del provençal, vingué catalana al ser barrejats[bandejats?] los sarraïns».

Roc Chabàs va escriure en la revista *El archivo*, que ell dirigia, cinc articles sobre ensenyament de la llengua. Es tracta de «*La enseñanza de la gramática castellana en las escuelas del Reino de Valencia*», treball en què exposa les seues opinions sobre el fet.

Però malgrat el que podrien deixar a entendre el títol en qüestió, ja en el primer dels articles ens fa saber que

«Teníamos preparados los materiales para escribir un libro que sirviera de texto en las escuelas de los pueblos donde se habla valenciano y apenas hemos podido concluir algunos capítulos pues distraídos con las obligaciones del ministerio y en otros estudios, no hemos podido disponer de la tranquilidad de ánimo necesario para entrar en un campo no investigado hasta ahora. Lástima que otras personas con más saber y datos, no puedan hacerlo, pues es de suma necesidad.»

El fragment no assenyala si el «libro que sirviera de texto» estava adreçat a l'ensenyament del valencià, però, a tenor del que diu en la resta d'articles, no és una idea del tot rebutjable. Si més no, havia de ser com una mena de text contrastiu, per tal que els alumnes pogueren conèixer les diferències entre les dues llengües.

En qualsevol cas, i no ens hem d'enganyar, Chabàs, com tots els erudits valencians del moment, tenia clar que «*El uso del dialecto es un grande obstáculo para el progreso*».

El problema per a Chabàs consistia en el fet que el desconeixement del castellà impedia, o almenys dificultava extraordinàriament, que els xiquets valencians accediren als “sabers”; hem de tenir present la cultura «oficial», llavors, ja es vehiculava pràcticament i exclusiva al castellà:

«El idioma oficial en España es el castellano, y así es que en él se publican las leyes, se escriben los contratos e imprimen los libros: en castellano explican los catedráticos en las aulas, los predicadores en el púlpito y los maestros en las escuelas [...]; todos los que vivimos en la península tenemos, pues, necesidad imprescindible de saberlo hablar.»

A les dificultats de l'aprenentatge de l'idioma oficial calia encara afegir els problemes que emanaven de l'escassa formació dels mestres:

El maestro actualmente no tiene medios ni estudios oficiales para poder con facilidad vencer el grande inconveniente del dialecto. Y digo estudios oficiales para expresar que muchos maestros, si no han estudiado más que las asignaturas oficiales, apenas conocerán la gramática castellana, pero no el castellano con perfección, a no ser que hayan vivido en donde este es el lenguaje vulgar. Si por el contrario el maestro es castellano, ignora la correspondencia con el valenciano y tenemos el mismo inconveniente. Unos y otros ignoran la gramática valenciana, base necesaria para aprender el otro idioma.»

D'una altra banda, A. Vila Moreno (Inèdit I: 5) indica que Roc Chabàs tenia una

«treballada argumentació [per a l'ensenyança del valencià?] que en 1883 va presentar a l'Ajuntament de Dénia [...] però l'obra —no sabem perquè— mai es donà a la impremta i les idees intensament pedagògiques allí recollides no arribaren, directament per lo manco, a les escoles. El plantejament presentat tenia com a base la utilitat que per a l'aprenentatge del castellà (llengua oficial) devia tindre el coneixement previ del

matern valencià per a evitar “la inutilitat de l’escola”, com apuntaria més tard L. de Ontavilla»⁹⁸

Això no obstant, havent-se adonat del problema que suposava que «*se enseñe solo la gramática castellana*», publicà els articles als quals ens hem referit, on demanava no només el coneixement del valencià per part dels mestres que ensenyaven al País —com a instrument didàctic indispensable que ajudara l’ensenyança de la llengua oficial— sinó, a més a més, la conveniència de començar el cicle educatiu a les escoles primàries, amb l’aprenentatge inicial de la llengua materna:

*«El orden rigurosamente lógico sería empezar por leer y escribir el valenciano, aprender su gramática, y luego el castellano y la suya.»*⁹⁹.

És a dir, que, segons ell, els alumnes valencians «*Pasan la juventud estudiando gramática castellana y concluyen los años de la primera enseñanza sin saber castellano ni gramática.*» En canvi,

*«un niño que supiera leer y escribir el valenciano y que conociera el tecnicismo, siquiera elemental, de su dialecto, facilmente, al enseñarle la Gramática castellana comprendería las diferencias de una y otra; sabría buscar el significado de las palabras en el Diccionario y pronto aprendería el castellano...»*¹⁰⁰.

---

⁹⁸ Luis d’Ontavilla era un pseudònim usat per l’eclésiastic i erudit Pasqual Boronat i Barrachina [Penàguila, (l’Alcoià) 1866-València 1980], autor que publicà diversos llibres de polèmica religiosa i política. Entre els llibres publicats per ell hi ha *El Abuelito* (1899). Com assenyala A. VILA MORENO [Inèdit I: 5.] «En la conversació nº XVII deixava caure esta frase —molt prematura per a l’epoca: “el medio lícito y más inofensivo para la propagación del regionalismo és la resturación del lenguaje para enseñar a las modernas generaciones el modo como escribieron y pensaron nuestros antepasados, de gloriosa memoria”, pàg. 142».

⁹⁹ *El Archivo*, núm. 9, pàg 65 (1 de juliol de 1886)

¹⁰⁰ *Ibidem*.

D'un altre costat, en el primer dels articles de *L'Archivo* («*La importancia del estudio del idioma castellano*») entre altres consideracions, no s'està de criticar les disposicions que llavors impediien la utilització del valencià a l'escola:

«La Ley de Instrucción pública va más allá, cree seguramente que todos los españoles son castellanos, y quiere que en todas las escuelas de la nación se enseñe la Gramática de la lengua castellana. Esto es un absurdo, pues este precepto, tal como suena, no es posible ponerlo en práctica donde la generalidad de los que concurren a la escuela hablan un idioma que no sea el castellano [...] Concretándonos al reino de Valencia, tendremos que, como los niños sólo saben el dialecto peculiar de esta región, no pueden comprender un tecnicismo que no corresponde al valenciano, mayormente si [...] el maestro hace su explicación en castellano, idioma extraño para ellos. Llegarán los niños por este camino hasta a saber leer y escribir; aprenderán, si se quiere, la Gramática castellana; pero nunca la comprenderán. [...]

«Una cosa muy diferente es el saber un idioma que el saber su gramática: ésta supone el conocimiento de aquel [...]. De confundir estas dos cosas, resulta que, después de todo, es muy lógico que un niño que a los doce años sale de la escuela olvide todo cuanto en ella aprendió, pues el leer no le sirve, porque no entiende los libros que le presentan; escribir no sabe, fuera de formar las letras, porque si para manifestar su pensamiento tiene ideas que oralmente podría expresar con palabras valencianas, ni sabe cómo se escriben éstas, ni puede hacerlo en castellano, cuya correspondencia ignora.»

D'un altre costat cal tenir present també que segons l'opinió de l'erudit canonge, el coneixement d'una llengua ajudava al domini de l'altra:

«Hay que notar, que lo mismo sirve esta gramática comparada para el estudio de los valencianos, que para el de los castellanos.» (pàgina 89).

Ja s'ha indicat que —en opinió de Chabàs—, abans de l'aprenentatge del castellà calia ensenyar als xiquets la seua llengua pròpia. Aquesta missió, però, topava amb un altre inconvenient gairebé insalvable: l'ortografia valenciana:

«La ortografía histórica del valenciano es un caos lleno de dificultades y anomalías. Ortografía moderna verdaderamente no la hay: suelen algunos adoptar la catalana, y no cuadra bien aquí; ó prefieren usar la castellana y no reparan que tenemos varios sonidos imposibles de representar fonéticamente con aquel alfabeto.»

Un altre tema que hi aborda el canonge de Dénia és la llengua en què havia d'escriure el llibre d'ensenyament que projectava. El fet és absolutament sorprenent: a cap altre valencià del moment —o no en tenim constància— se li va passar per la ment que un llibre d'ensenyament poguera escriure's en cap altra llengua que el castellà:

«¿En que lengua se ha de escribir el libro? Parecerá á primera vista una tontería esta pregunta, pero la verdad es que tiene grande importancia, porque el orden lógico sería escribirlo en valenciano, pues los que lo han de estudiar no saben otra cosa. Si se redacta en castellano, ¿cómo lo aprenderán? No es esta una de las menores dificultades, pues á mi modo de ver, el libro se debe escribir en castellano y se ha de hacer de modo que no aparezca por otra parte el absurdo indicado.»

A l'article IV del seu treball («*La gramática castellana puesta al*

alcance de los valencianos) Roc Chabàs dóna a entendre que ja tenia pràcticament enllestit el llibre que havia de servir per a aprendre el castellà a les escoles valencianes:

«Como en este libro de transcribir continuamente el valenciano es preciso [...començar] enseñando el modo de leer el valenciano. Una lección basta para ello.[...].

»El libro está dividido en lecciones [...]. Empieza la analogía por el nombre y adjetivo [...]. Acompañan al libro una serie de temas graduados de traducción, alternando uno castellano con otro valenciano [...]. Sabido lo que es el libro, réstanos explicar su uso, pues justamente es esto su comprobación; lo que nos ha de aquilatar su bondad, aunque lo mejor sería copiar algunos capítulos para poder formar juicio exacto sobre el mismo.» (Pàgines 81-83).

En un altre text¹⁰¹ es lamenta que

«Por desgracia aún están por escribir la Gramática y el Diccionario Valenciano, y ni siquiera existe trabajo alguno que los pueda suplir».

Posteriorment, després de passar revista a les obres clàssiques que tracten la nostra llengua, des de Jaume March i Vicià, fins als diccionaris de Lamarca, Escrig, Rosanes i Cabrera, indica l'existència de treballs d'alguns dels seus contemporanis. En concret, hi diu:

«Además, el Sr. D. José Mª Puig Torralva ha escrito una Ortografía valenciana, que no sabemos haya publicado y D. Constantino Llombart otra ortografía, que también quedó inédita...»¹⁰².

---

¹⁰¹ «Obras para el estudio del valenciano», en *El archivo*, vol II, pàg.90-91.

¹⁰² *El Archivo*, Vol. I, pàg. 90-91.

També hi assenyala, tot referint-se als seus articles sobre ensenyament:

El que esto suscribe tiene publicados unos artículos en el primer tomo de El Archivo sobre la enseñanza del castellano en las escuelas de este reino y demostrada allí la necesidad de una gramática comparada del castellano y valenciano para el adelanto en nuestras escuelas, de la cual tiene escritos algunos capítulos y preparado el estudio de otros. Algo se podría hacer viribus unitis; creemos haber dado el ejemplo.

Les teories de Chabàs són avui poc conegudes, sobretot si es té present que ell, com la majoria d'erudits anteriors, dirigeix els seus esforços a tractar les «*Dificultades de la enseñanza del castellano á los valencianos*», com es veu en el títol de l'article II dels editats en *El Archivo* o com es dedueix del text que hi ha tot seguit:

«Seria esto [començar a llegir i escriure el valencià] muy entretenido y hasta contrario a la ley; por otra parte, no lo veo preciso: bastaría a mi entender el estudio de la Gramática castellana comparada con la valenciana...» (pàgina 91).

Però, com assenyala tot seguit, aquest fet es troba ple d'entrebancs atés que, tot i que parlaven valencià, «*la primera dificultad consiste en que ni los niños ni los maestros saben la gramática valenciana...*»¹⁰³.

En un altre escrit (1880: 282) l'erudit de Dénia comenta:

«Tenemos la convicción de que el número de los que en el reino de Valencia saben leer y escribir aumentaria notablemente si en las poblaciones rurales se enseñase a leer y escribir en valenciano al mismo tiempo que en castellano, y si en nuestra

---

¹⁰³ Ibidem, pàg. 91.

lengua regional se escribiese, literariamente se entiende, algún periódico y libro ad hoc».

3. 5 LA PETICIÓN DE MANUEL POLO Y PEILORÓN

Poc més tard es produeix al parlament espanyol —durant la Restauració— un intent tímid de normalitzar l'ensenyament de les llengües autòctones no castellanes, a les escoles de l'estat. Així, el dia 14 d'agost de 1896 al Congrés de Diputats, el diputat per València Manuel Polo y Peilorón¹⁰⁴ va formular un prec al ministre de Foment del govern de Cánovas del Castillo, en el qual sol·licitava que els mestres de l'estat que prestaren els seus serveis en territoris on es parla una llengua diferent al castellà, havien de conèixer aquella llengua per tal de fer-se entendre pels seus alumnes i facilitar així el procés d'ensenyament-aprenentatge. Heus ací part del parlament del diputat per València:

«Por eso creo que lo más eficaz sería permitir la lengua regional en la enseñanza de niños y niñas, y exigir a los maestros como condición sine qua non el conocimiento del dialecto regional, para conseguir lo cual me parece que basta una Real Orden del Ministerio de Fomento. Esta medida produciría resultados beneficiosos; pero todavía se podría conseguir más, estableciendo en las Escuelas Normales de esas regiones la enseñanza del valenciano en Valencia, del catalán en Barcelona, del vascuence en San Sebastián, Bilbao, Vitoria y Pamplona, etc., de manera que todo maestro conocería a la vez el castellano y la lengua regional, sirviéndose de aquel para enseñar ésta y viceversa. [...] Mi ruego pues, se reduce a suplicar al Sr. Ministro de Fomento que dicte una real orden,

---

¹⁰⁴ Cañete (Castella la Nova), 1846-València, 1918. Escriptor i polític. Estudià filosofia i dret a València i Madrid i fou catedràtic de psicologia, lògica i filosofia a l'Institut de València (1879-1918). Afiliat al partit carlí (1889), en fou un dels caps més destacats a València, el representà sovint com a diputat a corts. També fou senador. Escriví una gran quantitat d'articles polítics i religiosos (integristes); també escrigué algunes narracions.

exigiendo como requisito indispensable para desempeñar en propiedad escuela de niños o niñas donde haya dialecto especial, el conocimiento de la lengua del país; que no se admita a oposición a los que desconozcan dicho dialecto o lengua; y que en las Escuelas Normales respectivas se pongan cátedras, no solamente de gramática castellana, sino también de gramática del dialecto regional.»¹⁰⁵

El ministre, senyor Linares Riva, conservador de procedència galega¹⁰⁶, va contestar el prec de Polo y Peilorón el dia 19 d'agost i hi digué:

«Su Señoría, en puridad, lo que desea es que se mantenga el estado actual en materia de lenguaje en algunas provincias en que haya un idioma regional, de tal suerte, que este idioma sea tan absoluto y tan predominante, que excluya el idioma patrio, con lo cual S. S. reconoce que hay comarcas de España en que el castellano es tan desconocido como puede serlo el griego, el ruso o el alemán.

»Si yo pudiera prescindir de la ley, como S. S. comprende no es posible, todavía no me atrevería a complacer al Sr. Polo, y no ciertamente por no complacerle, sino porque creo que es un mal grande para la Patria, y que es un peligro grave, encontrar una región o una parte del territorio en que los que lo habitan no puedan entenderse con las autoridades y con el resto del país.»

El diputat per València hi va insistir, tot adduint exclusivament raons de racionalisme i d'adequació didàctica en el tema:

«Tampoco yo profeso un regionalismo exagerado, antes creo que estamos de acuerdo el Sr. Ministro y yo en las ideas que

¹⁰⁵ *Diario de Sesiones de Cortes.* Congreso de los Diputados. Madrid, núm. 78 i 81, pàg. 2.343 i 2451.

¹⁰⁶ Havia nascut a Santiago de Compostela.

profesamos en este punto; pero he dicho que se hace imposible la enseñanza en ciertas regiones particularmente en las Provincias Vascongadas y Cataluña, porque los niños hasta los 12 años ignoran el castellano, y si frente a ellos, y para enseñarlos, se colocan maestros que no conocen el dialecto regional, será imposible que puedan aprender nada.»

De nou, però, la resposta del ministre va ser contundent:

«...pero lo que no puedo consentir como Ministro, ni menos como español, es que esos dialectos sean tan exclusivos que echen fuera el idioma castellano.»

Com era d'esperar no es va aconseguir res del que Polo i Peilorón demanava, ni tan sols la introducció de classes de les respectives llengües a les escoles normals.

En qualsevol cas, la llengua castellana continuava fagocitant usos i àmbits lingüístics. Garcia Frasset G. (1994: 187) reproduïx un text del poeta gandià Lluís Català extret del pròleg a la seua obra *Cuadros populares*, publicats el 1910 en la qual es contraposa la lleialtat lingüística dels catalans envers la llengua pròpia front al mensyteniment dels valencians per la seua, especialment entre aquells que pertanyien a les classes benestants:

«Als valenciáns mos pasa, á este espècte, tot lo contrari qu'als catalanans [...] mosatros sentim més apego á la llengua de Cervantes, i, al ser michanament acomodats, ésta es la que empleém en la intimitat de la familia; y en ella mos dirichim quant li parlém á un desconegut; y en ella resém, y en ella escrivím per ignorants que sigám.»

En aquest punt tal vegada seria oportú retraure les encertades consideracions de Joan Fuster (1981: 14) sobre la castellanització de la

societat valenciana, tant o més imputable —indica— a «una obsequiosa predisposició indígena» encara que ajudada per raons polítiques autòctones, que a l'obsessió centralitzadora.

CAPÍTOL 4 L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA SOTA EL LIBERALISME
JACOBÍ (SEGONA PART). 1902 - 1931

4. 1. ELS DIES I ELS FETS

Diversos han estat els autors que han posat de manifest la persecució que els governs de Madrid anteriors a la República van fer a l'ús de llengües vernacles en l'ensenyament¹⁰⁷. No hem d'oblidar que la diversitat idiomàtica era considerada una causa de possible desintegració nacional. I per tant, les disposicions en contra de la utilització escolar d'altres llengües distintes a la castellana han sovintejat en la història. En aquest sentit, recordem, per exemple, el Reial Decret de 21 de novembre de 1902 que, a proposta del comte de Romanones, obligava els mestres, amb penes severes, a ensenyar el catecisme en castellà:

«Art. 2.º Los Maestros y Maestras de instrucción primaria que enseñen á sus discípulos doctrina cristiana ú otra cualquier materia en idioma ó dialecto que no sea la lengua castellana, serán castigados por primera vez con amonestación por parte del Inspector provincial de primera enseñanza, quien dará cuenta del hecho al Ministerio del ramo; y si reincidiesen, después de haber sufrido una amonestación, serán separados del Magisterio oficial, perdiendo cuanto derechos les reconoce la ley».

Allendesalazar, però, successor en el ministeri de Romanones, ateses les nombroses consultes de diversos inspectors, i per tal de calmar la tensa situació provocada pel seu antecessor, va publicar la Reial Ordre de 19 de desembre d'aquell mateix any 1902 en què s'explicitava la disposició anterior:

---

¹⁰⁷ En aquest sentit, vegeu, entre altres, FERRER I GIRONÈS, F. (1984): *La Persecució política de la llengua catalana*; MELIÀ, J. (1970): *Informe sobre la llengua catalana*.

«ha de hacerse constar, ante todo, que es el primer deber de los maestros de instrucción primaria la enseñanza de la lengua castellana, y singularmente en aquellas provincias de la Monarquía que conservan idiomas o dialectos locales, a los que sus naturales profesan justo y legítimo cariño; pues, si en todos es de capital interés el perfecto conocimiento del idioma patrio, lo es mucho más en aquellas comarcas en las que si no fuera por el perseverante esfuerzo del maestro quedarían los nacidos en ellas en lamentable incomunicación intelectual con la mayor parte de sus compatriotas»¹⁰⁸

Per tant, s'hi disposava que

«Cuando un maestro se dirija a los niños que todavía ignoren el castellano, no incurrirá en responsabilidad, si se sirve como de instrumento o vehículo para su enseñanza, de un idioma que no és el oficial»

i que la sanció prevista en el Reial Decret del 19 de novembre al qual es refereix, només s'aplique *«en el caso de que el maestro emplee idioma distinto del oficial, dirigiendose a alumnos que sepan el castellano»¹⁰⁹*.

I en l'article primer de la mateixa Reial Ordre hom disposava que

«los inspectores de primera enseñanza velen sin descanso por el exacto cumplimiento de la obligación en que están los Maestros de enseñar la Lengua castellana...»

Recordem també els Reials Decrets de 13 de febrer de 1910 i 5 de maig de 1915, que encomanaven als inspectors l'encàrrec d'esbrinar si a les

---

¹⁰⁸ Vegeu: «Idioma Castellano», dins *Enciclopedia Jurídica Española*, Barcelona, vol. XVIII, pàg. 431. Reproduït en LÁZARO, L. M. i MAYORDOMO, A. (1994-1995): «L'escola primària en la societat valenciana contemporània....», pàg. 49.

¹⁰⁹ Aquesta Real Ordre es va publicar en el *Boletín Oficial de la provincia de Valencia*, el 2 de gener de 1903, fet que va permetre donar-li una difusió més gran entre els mestres valencians.

escoles nacionals es donaven ensenyaments contraris a la seguretat de l'estat, atés que

«hay una modalidad indirecta de demostrar el desafecto a España, que sin llegar a aquellos extremos [com ara, doctrines antipatriòtiques] no pueden dejarse sin sanción; y es el proscribir, abandonar o entorpecer la enseñanza del idioma nacional sustituyéndole por la lengua nativa de las regiones que la conservan».

Pel que fa, concretament a l'ús del valencià a l'escola, tenim el testimoni de Faustí Barberà¹¹⁰ el qual, el dia 7 de desembre de 1902 —en aquell moment era vicepresident de Lo Rat Penat— va pronunciar un discurs que, malgrat la seua ressonància, no seria publicat fins a l'any 1910 sota el títol de *De regionalisme i valentinicultura* on, com apunta A. Cucó (1971: 39) «Pel que fa a l'ensenyament reclama la utilització de la llengua del país per a l'àmbit de l'escola primària, sense mencionar-hi en absolut qualsevol altre grau d'ensenyament mitjà o superior. D'un altre costat, remarca que no intenta apartar el castellà de les persones i els usos que li són propis, encara que recomana d'utilitzar amb preferència la llengua nostra en tots els actes de lliure elecció». Heus ací les paraules de Barberà (1919:35):

---

¹¹⁰ Valencia 1850-1924. Va ser metge, erudit i polític. Estudià i exercí la medicina a la ciutat de Valencia, on dugué a terme una meritòria labor professional durant l'epidèmia de còlera del 1885. Organitzà el primer Congrés Mèdic Regional de València (1891). Fou una figura molt destacada, de relleu internacional, i participà en el Congrés de Medicina de Chicago (1896). Es distingí en els estudis pedagògics per a l'ensenyament de sords-muts i amb les seues obres contribuí en grau alt a renovar els sistemes per a llur recuperació. Fou autor de nombrosos treballs d'investigació relatius a la història de la medicina valenciana; edità textos catalans antics relacionats amb qüestions mèdiques i féu interessants recerques sobre temes literaris (*Conferencias sobre bio-bibliografía de Carlos Ros*, 1905). Políticament, milità en la societat valencianista Valencia Nova, de la qual fou president l'any 1907 quan convocà un congrés regionalista que havia d'ésser, al País Valencià, un tímid eco de la Solidaritat Catalana. Membre fundador del Centre de Cultura Valenciana (1915), va ser vice-president de Lo Rat-Penat (1919). Políticament, postulà la superació del ratpenatisme i del provincialisme i fou un dels primers a formular, l'any 1902, la doctrina regionalista en un discurs aplegat més tard en el llibre (*De Regionalisme i Valentinicultura*, 1910), que ha estat considerada com ~~160~~ senyal de partida del valencianisme modern. Acceptà la presidència de la societat València Nova (1907) i convocà l'Assemblea Regionalista, que concità els atacs dels blasquistes. Els elements més joves i radicals de la societat que presidia van criticar la moderació dels seus plantejaments.

«També devem cuidar de la llengua. ¡Ai, la llengua! la característica més culminant que tenim, el distintiu valencià que més guerra ha sofert i el que victoriós se sosté gràcies al poder conservador del nostre poble. Cuidem de nostra volguda llengua, d'eixe mig d'expressió ric, eufònic, dolç, planejat per a servir a l'honradés sancera i no a la xarla cortesana. Devem predicar que es més il·lustrat l'home o el país que més mitjos d'expressió compta i que el disfrutar los valencians de dos idiomes amb que exterioritzar nostres pensaments es u dels dons que la naturalesa ens ha regalat. [...]

»Si tal afirmen d'estes llengües els valencians víctimes de sa càndida vanitat o al·lucinats per una instrucció falsejada ¿què no dirán de l'idioma del país, d'eixa llengua en que pensem i sentim els valencians; d'eixa llengua que abandonada fa anys a l'ús del poble, ha sofert desmembraments sense les millores que el cultiu científic li havera portat?

»Feu-se càrrec, si bé us plau i mediteu.[...]

»Pero en lo ben entés, que no vull exclusivismes. Conste que no pretenc apartar el castellà de les persones i els usos que li siguen propis, però entenc que els valencians-valencians devem mirar amb preferència la llengua nostra en tots los actes de lliure elecció i rebutjar amb energia la preocupació de que eixa preferència no pot mantindre's en societat sense mengua de qui la sent i la parla. [...]

»També deu Lo Rat Penat posar mà en l'enseyança fins a on puga naturalment, però sempre amb decisió i procurant modificar-la en sentit nostre. [...]

»Prou! ¡Prou i massa desaires ve aguantant nostra volguda parla! ¡Ací a on s'estudien anys i anys les llengües clàssiques, a on no falta un curs d'àrabe vulgar, se prescindix d'ensenyar la nostra llengua, tan viva com la primera i de tan innegable

lliteratura com qualsevol atra! [...].

»Nostres escoles de primeres lletres són per lo general centres a on se li's sol castigar als xics l'ús de la nostra llengua i se'ls convertix en papagalls d'una altra; a on se posa en joc la persuasió i la imposició més fermes per arrancar-los l'ànima valenciana i posar-los-en una altra estranya; a on no solament no se li's ensenya a escriure lo que parlen a tot hora, sinó se busca per tots los mitjos deslligar-los de tot lo valencià.»

Assenyalem que entre els últims mesos de 1918 i el gener de l'any 1919, segons informa A. Cucó (1971: 153) naixia a València l'Agrupació Nacionalista Escolar¹¹¹, associació d'estudiants de caràcter reivindicatiu de la llengua i dels trets històrics valencians. El seu primer president va ser Vicent Guaita, i entre els membres de la qual hi havia F. Almela i Vives, V. Tomàs i Martí¹¹², i M. Thous Llorens¹¹³. La seua activitat es va centrar en la

---

¹¹¹ La primera Junta Directiva de l'Agrupació Nacionalista Escolar de que tenim notícia, data del mes de gener de 1919 i estava composta de la manera següent: President: Vicent Guaita; Vice-president: Francesc Almela i Vives; secretari: Vicent Tomàs i Martí; vice-secretari: Manuel David; tesorero: Rafael Arteseros; bibliotecari: Joaquim Calap; vocals: Salvador Pont, Maximilià Thous Llorens, Jaon Lledó, Frances Navarro i Carbonell, (segons la informació oferida per *La Correspondencia de Valencia*, de 18 de gener de 1919).

¹¹² Artana, 1899-1924. Metge, escriptor i polític. Cursà estudis de medicina a Barcelona (1917-1918), i a València, on es llicencià (1923). Freqüentà els ambients culturals barcelonins i féu amistat amb Pompeu Gener. La seua primera manifestació valencianista fou una lletra solidaritzant-se amb la sorollosa protesta juvenil contra el mantenidor Estrada per parlar en castellà als Jocs Florals de Lo Rat Penat (1915). Col·laborà en *La Veu de la Plana* (1916), amb escrits que reflecteixen la influència d'Enric Prat de la Riba, Rovira i Virgili i Eduard Martínez Ferrando, i que esbossen les línies mestres del seu pensament: filocatalanisme, antiratpenatisme i acusat esperit crític; més endavant desplegà aquestes idees a les planes de *La Correspondencia de Valencia* (1918). Fou nomenat «delegat perpetu» a València de la Unió Catalanista (1918), càrrec merament honorífic. Presidí l'Agrupació Nacionalista Escolar (1919), després d'haver estat un dels més fermes activistes a la Facultat de Medicina. Participà als Dimarts d'Amical Conversa (1920), organitzats per la Joventut Valencianista, que presidí (1921), però va dimitir quan no trobà suport en les seues crítiques a la Guerra del Marroc. Proposà, des de les planes de *La Correspondencia de Valencia*, la formació d'una Lliga Espiritual de Solitaris Nacionalistes (1919), projecte que plasmà al llarg dels quatre Aplecs de Betxí (1920-1923), i en el qual comptà amb l'eficaç cooperació d'Adolf Pizcueta i Carles Salvador. Com a portaveu dels Solitaris, funda i dirigí el *El crit de la muntanya* (1922), on plantejà un valencianisme nacionalista, de caire agrari i no urbà, com a alternativa a qualsevol caciquisme, tant de signe rural com ciutadà. Intervingué en molts mítings i trobades per a difondre el seu ideari (1920-1923), de vegades al costat de figures no exactament afins, com el dretà Ignasi Villalonga o el socialista Isidre Escandell. Promogué, al costat de Pizcueta, l'escissió del grup disconforme amb el conservadorisme de *La Correspondencia de Valencia* (1923), i contribuí a refundar *Pàtria Nova* (1923), on col·laborà. Féu algunes templetas literàries dins *El Cuento del Dumenche* (1926), hi traduí E. A. Poe, i deixa diverses narracions inèdites.

¹¹³ Thous i Llorenç, Maximilià. València 1900 - 1957. Escriptor i polític, fill de M. Thous i Orts. Estudià magisteri i fou membre destacat de l'Agrupació Nacionalista Escolar (1919). Promotor de les Taules de

difusió cultural de caràcter nacionalista en el món universitari. Mateu i Llopis, F (1931: 17) la va qualificar de «sorollosa» per la novetat que, en el camp nacionalista, suposava la presència d'una agrupació universitària.

Convé que en, el sentit de prohibir l'ús escolar de les llengües autòctones no castellanés, no oblidem tampoc la circular de 20 d'octubre de 1923 —instaurada ja la dictadura de Primo de Rivera— en què hom recordava allò establert a la Reial Ordre de 19 de desembre de 1902, és a dir, que

«los Maestros no olviden sus obligaciones en este orden de la enseñanza, y la necesidad de que por la Inspección correspondiente se vigile el más exacto cumplimiento del deber en que aquéllos se hallan de enseñar la Lengua castellana [...] y de dar las enseñanzas en el mismo idioma».

Recordem igualment la publicació d'una Circular motivada per la promulgació d'una R. O. de 13 d'octubre de 1925 on s'assenyala, entre altres coses, que

«2. Los Inspectores de Primera Enseñanza, en las visitas que realicen, examinarán los libros de texto en las Escuelas, y si no estuviesen escritos en español o contuvieren doctrinas o tendencias contrarias a la unidad de la Patria o contra los bases que constituyen el fundamento del régimen social, los harán retirar inmediatamente de manos de los niños y procederán a formar expediente al Maestro, suspendiéndole de empleo y medio sueldo y dando cuenta a V. E.»

Poesia (exposicions circulants de manuscrits poètics). Col·laborà en *Avant* i en altres periòdics. Dirigent del Centre d'Actuació Valencianista (1934), fou després membre destacat del Partit Valencianista d'Esquerra, en nom del qual cercà, durant la guerra civil, la unificació amb Esquerra Valenciana. Derrotada la República, sofrí un temps de presó. La seua poesia restà en part dispersa (fou autor d'una versió catalana de *La Internacional*). Publicà els volums *Primer recull de versos* (1940; obres de 1918-30), *El poema de la Llotja* (1949) i *Esqueix* (1953). Per a un perfil biogràfic més extens, amb revisió dels aspectes més polítics, podeu consultar la completa i sentida biografia que CORTÉS, SANTI ens ofereix en *València sota el règim franquista*, pàg. 190-192.

O el decret d'11 de juny de 1926 en què s'establia que

«Los maestros nacionales que proscribieran, abandonaran o entorpecieran la enseñanza del castellano en sus escuelas, en aquellas regiones en las que se conserva otra lengua nativa, serán sometidos a expediente. Las penas señaladas para aquella conducta serán la suspensión de empleo y sueldo por un plazo de unos meses» (art. 1r.);

i, en cas de reincidència, les sancions podrien agreujar-se amb el

«traslado forzoso a otra provincia donde no se hable más que la lengua oficial» (art. 2n)¹¹⁴.

Malgrat aquestes disposicions tan absolutament insistents en contra de l'ensenyament de les llengües no castelles de l'estat, sobta saber que al Pla d'estudis per a Secundària —del ministre G. Gamazo— desplegat en el Reial Decret de l'any 1898, l'estudi del castellà hi era afavorit sota l'objectiu d'iniciar els estudiants en *«el conocimiento de otras lenguas y de los dialectos patrios»* (art. 4), segons informa V. Pitarch (1995: 24).

D'una altra banda, segons informa A. Vila Moreno (1990: 54), «per lo manco, durant un període de la Dictadura de Primo de Rivera els inspectors van ser apremiats i controlats pels Delegats Gubernatius per a que no deixaren de vigilar i sancionar als mestres que, oblidant les anteriors disposicions, propiciaren o simplement admeteren els idiomes vernaculs en les escoles i l'existència d'un gruixut lligall d'expedients sancionadors nos indica l'efectivitat de la repressió (i al temps, l'existència de mestres que havien fet cas omis de les disposicions legals)».

Tot fa pensar que els mestres valencians d'aleshores, i els posteriors també, si bé és veritat que impartien els seus ensenyaments en castellà, no impediren que els seus alumnes es comunicaren entre ells i amb

---

¹¹⁴ Reproduït en MELIÀ, J. (1970): *Informe sobre la lengua catalana*, pàg. 297.

el mateix professor en valencià. Pel que fa a l'ús escrit de la llengua val a dir que la gran majoria de mestres i alumnes no devien saber, fins i tot, que el valencià es poguera escriure. Aquesta és una constatació que hem pogut fer amb entrevistes personals amb persones nascudes als voltants dels anys 1910-1915.

Durant les vacances de Nadal del curs 1909-1910 la *Sociedad Barcelonesa de Amigos de la Instrucción* va celebrar a la ciutat comtal el *Congreso de Primera Enseñanza*. Pel que fa al tema de l'ús de la llengua d'escolarització va destacar la ponència del mestre valencià Fèlix Martí i Alpera, titulada «*Ventajas de la simultaneidad de idiomas en las Escuelas de aquella regiones donde la lengua nativa no es la oficial*». L'autor partia del fet que la llengua autòctona podia esdevenir un auxiliar poderós en el procés d'escolarització per a facilitar l'aprenentatge de l'idioma oficial:

«2. Despréndese de lo expuesto que en las regiones en que la lengua nativa no sea la oficial debe emplearse aquella y no ésta en los comienzos de la vida escolar, pero sin que este empleo de la lengua materna, como vehículo espiritual, suponga un instante olvido y exclusión de la lengua nacional, la que, sin reglas ni arideces, debe ser enseñada al niño desde un principio por medio de la conversación y de ejercicios intuitivos».

En definitiva, l'ús del valencià en l'acte escolar no podia ser més que un instrument per a assegurar posteriorment la utilització exclusiva de la llengua oficial:

«5. Pasado, pues, aquel primer periodo en que no puede emplearse como instrumento de cultura infantil más lengua que la lengua regional y en posesión el niño de un vocabulario castellano que le permita entender al maestro en las lecciones

dadas en esta lengua y tomar en ellas parte activa, la lengua oficial debe quedar como lengua escolar.»¹¹⁵

En tot cas, qualsevol intent d'institucionalitzar l'ús del valencià com a llengua escolar passava per aconseguir l'oficialitat de l'idioma. I aquesta va ser una de les primeres peticions que es va plantejar el setmanari *Pàtria Nova*¹¹⁶, la secció «Nòstres volem» del núm. 2¹¹⁷ es deia precisament així: «Oficialitat de la llengua valenciana». Entre altres afirmacions s'hi podia llegir:

«Este es el primer de nòstres volem, porque l'idioma es lo més important que un pòble deu restaurar si vòl renáixer. [...].
»Els idiomes son pera'ls pòbles tan necessaris com els arrèls a les plantes. No ha habut en el mon que haixca pogut matar un idioma sense extingir la rassa. [...]
»Volem que el nostre idioma siga el oficial en tota institució d'ensenyansa...

Al núm. 16 del setmanari *Pàtria Nova*, algú que s'amagava sota el pseudònim de Damasceno va publicar l'article titulat «El mestre d'Escòla», en el qual, entre altres aportacions, s'afirmava:

«A un poble que se li arranca la seua llengua es com acabarli la vida: matar la seua personalitat. [...] El mestre es una víctima de la castellanisació, que d'Almansa dimana. Allá en la Escola Normal (anormal, diríem millor) va patir una inconsecuent educació; li ensenyaren en una llengua extranya i després

---

¹¹⁵ Vegeu *Congreso de Primera Enseñanza 1909-1910*. Conclusiones que por acuerdo del Congreso han de ser votadas definitivament por los señores congresistas, pàgs 11 i 12.

¹¹⁶ El setmanari valencianista *Pàtria Nova*, dirigit per Marià Ferrandis Agulló, es publicà a València del 6 de març al 7 d'agost de 1915. Tractava d'agrupar entorn de la qüestió nacional els diversos sectors del valencianisme del moment, per tal de superar-ne les divisions polítiques. Posteriorment, en una segona època (24 de març a 15 de setembre de 1923) es convertí, en canvi, en portaveu de nuclis valencianistes catalanitzants i partidaris de la república. Hi col·laboraren també escriptors socialistes, com ara Escandell i Buil. Els seus inspiradors principals en aquest període van ser Tomàs i Martí, Adolf Pizcueta i Almela i Vives.

¹¹⁷ Aparegut el dia 13 de març de 1915.

l'obligaren a que ensenyara en eixa mateixa llengua; va dependre moltes coses... pero cap valenciana. Una cultura sense fonament, sense tradició, nòva, completament nòva, gens coneguda per lo chic que mampren la carrera de mestre, i que'l dia aváns encara parlava en valenciana llengua. D'allí eixirà rebordonit, gens valenciá; pero considerantse superior als demás perque no l'entenen, perque parla en castellá. ¡Quina follia! Ya está en lo poble, en un pòble del nostre Reine. Allí continuarà sa òbra suicida, podant a la societat de privilegiades intel·ligències; [...] serà un suïcidi inconscient pero més punible per sa inconsciència. Si no hi ha inconsciència, si el mestre és un psicòlec, un bon valencià, si pensa, si reflexiona, es vorá negre pera fer trevallar aquelles intel·ligències i encara malairá més l'impossició de una llengua i una cultura que no es valenciana. [...] ¡quina comèdia ha de fer en la escola ensenyant còses estranyes en una llengua estranya! Son los fruits podrits de la castellanisació. ¡cuánts trevalls li costará el posarse al alcáns d'aquelles petites intel·ligències! ¡Cuánt de treball infructuós! ¿I els llibres que estudien? Fixem-se en la geografia, per eixemple. Allí li contarán les montanyes, rius, estanys, etc., del Congo; la civilisació dels indios, les costums dels arabs, ectétera, pero no li contarán res del nostre Reine, de la nòstra civilisació, de les modalitats que ha sofrit nòstra cultura en les distintes localitats de nostra potència mercantil, industrial ectétera. Res; com si no existírem en lo mon. Fins assí aplega'l mal d'Almansa. [...] ¿Cuán s'establirà l'estudi comparat de les gramátiques valenciana i castellana? ¿No seria més productiu este procediment pedagògic? ¿No obtindriem millors i més sans fruits?

»Arriscat se voria el mestre que se llansara per esta endressa, pues nugat de peus i mans está per el centralisme; pero... ¡quin resurgiment! ¡cóm floriríen aquells tèrrers èrmes! ¡qué gran i

cuán respetada seria nòstra cultura!

»Tallem, pues, eixes còses petites, pero molt, amuntó roins: no per gicotetes deixen de podrir els nòstre pòbles; acabem en la malantia que pregona el llastimós i amarg crit de nòstres benemèrits avantpassats.

»Vinga el resorgiment i que nòstra valenciana i presonera llengua retrone'l crit de òdi: Cuant el mal ve d'Alamansa, a tots alcansa».

Pàtria Nova tornava a insistir en el tema. En el núm 18¹¹⁸, publicava una mena d'editorial titulada «L'escola» on es podia llegir:

«En l'escola es on es forma la mentalitat dels chiquets, on es modela la seua ànima d'una faicó que perdurarà durant tots els anys de la seua vida [...].

»Hui no podem anar molt enllà en aquest treball de guanyar les escoles. Prou farem si guanyem als mestres. A aquest objectiu hem d'adreçar part dels nostres esforços, per tal com els mestres, encara subsistint els actuals criteris pedagògics, poden ensenyar la nostra llengua i la nostra història als infants, preparant els patriotes del demà.

»El moviment valencianista l'integren un número prou creixent de mestres. Fent una labor educativa noble i imparcial, ells poden amostrar dolçament als infants les gracies del nostre idioma i el passat del nostre poble i poden parlar-los del previndre amb un sentit que els convertixca en treballadors de la causa valenciana.»

No devia faltar a l'escola valenciana alguns mestres que sentien la necessitat d'introduir —si més no— l'ensenyança del valencià a l'escola. Tal és el cas, per exemple d'alguns membres de l'entitat cívica València

---

¹¹⁸ Del 4 d'agost de 1923.

Nova¹¹⁹, entre els quals hi havia Josep Maria Puig Torralba que deixà inèdit un *Ensaig d'ortografia valenciana* i una *Història gramatical de la llengua llemosina-valenciana*.

L'any 1906 es va celebrar a Barcelona el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana. La representació valenciana, que en paraules d'Antoni Ferrando (1989: 167) va ser «esquifida en nombre de participants i insignificant quan a aportacions científiques», comptà amb la presència del mestre d'Aielo de Malferit (però natural de Moixent) Leonard Carreres, que hi va assistir juntament amb el seu germà Francesc Carreres, aleshores rector del Seminari Pontifici de València.

L'entitat cívica València Nova, al seu torn, va publicar un butlletí quinzenal, denominant també *València Nova*¹²⁰, en el núm. 18 del qual¹²¹ Rosend Gumiel va publicar un abrindatíssim l'article, «La llengua i la cultura del poble» en el qual no són de menysprear els aspectes sociolingüístics. Entre altres coses, hi assenyalava:

«Sinyors, els de la pedagogia; sinyors, los valenciáns escriptors del llibre [...] escolteu: per culpa vostra, la immensa majoria del poble valenciá está endarrerit doscents anys en la cultura contemporania Este es el fet.

»Si, per culpa vostra, pedagogs, quina pedagogia multisabia consistix en voler educar e instruir al nostre Poble, escomensant

---

¹¹⁹ Entitat cívica creada a València el 1904 amb l'escissió de diversos membres de Lo Rat Penat (J. M. Puig i Torralva, F. Badenes i Dalmau, R. Andrés i Cabrelles, Eduard Boix, Isidre Torres i Francesc Costell), que tractaven de reprendre la línia valencianista iniciada per Constantí Llobart. Formada per petits burgesos, menestrals i estudiants, la seua concepció dels problemes valencians estava dividida per fets generacionals i polítics entre el regionalisme i un sector gairebé nacionalista. En foren presidents Miquel Duran i Tortajada i Faustí Barbera. En foren membres, entre altres, Carles Guastavino, A. Mateu i Ferrer, Lluís Mora, Carles Günter, Rosend Gumiel i Enguix i Josep Arnal. Organitzà la Primera Assemblea Regionalista Valenciana (1907), a la qual assistiren delegats del Principat i que elaborà conclusions sobre política, economia, filologia i dret. El 1907 modificà el seu nom pel de Centre Regionalista Valencià, amb el disseny d'intervenir en la política del País Valencià. El Centre, però, no tingué gaire transcendència.

¹²⁰ La revista va aparéixer entre el 7 de maig de 1906 i el 19 de desembre de 1907. Publicà 40 números; n'era director Eduard Boix i hi col·laboraren, entre altres, Badenes i Dalmau, Puig i Torralva, Miquel Duran i Tortajada, Joaquim Badia, V. Fe i Castell, R. Gumiel, G. Huguet, J. Navarro i Cabanes, J. M. Escuder i L. Cebrià i Mezquita. Tenia caracter polític i literari.

¹²¹ Aparegut el 18 de gener de 1907.

per donarli la instruccio y la educacio en llengua qu'ell no sap.
En castella.

»Si, per culpa vostra, homens de sciencia [...] per no volerla donar al Poble en la llengua qu'ell sap: en sa llengua; [...].

»Si, culpa vostra, lliterats valenciáns, que dende Felip V ensá porteu a la llengua de Castella la cultura del art i les belleses de vostra fantasia; per culpa vostra; porque si haguereu escrit en la hermosissima llengua del nostre Poble, éll seria hui molt mes culte i civiltat [...]

»Si, per culpa vostra, valencians centralistes fills borts de Valentinia: per culpa vostra'l Poder centraliste, de qui sou cómplisis, ha deturat l'alváns intelctual i la cultura del nostre Poble ab la rémora de la llengua castellana, que qual odiosissim polp ha estes sos tentaculs dende les Espanyes castellanes a les escoles i centres oficials de la Espanya valenciana, forsa obligant als nins de Valentinia a dependre gramática de la llengua forastera a compte de instruirlos primer en la de nostra llengua; fentlos pedre'l tems que deurien emplear en assemblarse la instruccio elemental, ab l'estudi rutinari del trenca-caps antipedagògich apelat "Epitome de la gramática de la lengua Castellana" "per la Real Academia Española"; no volent tindre'n compte que la instrucció donada al Poble en sa llengua, té ab ell lo mateix intim nexus que nuga dolsament la llengua nativa al pensament de qui la parla [...] i, finalment, vostra es la culpa, porque haveu volgut impossar al nostre Poble la llengua castellana com anestésich que'l fes inert e impedit de usar sa propia llengua [...]

»Si, per culpa vostra, valenciáns castellanissats, sinyors de la "fabla" castellana; aristócrates del diner i de la autociencia, nobles innobles qual excelsa bambolla trobeu rebaixada si parleu la llengua del nostre Poble, qual copetuda ignorancia demostreu calificant de "pobre i fea" la llengua valenciana; [...]

Per culpa vostra está endarrerida també la cultura del nostre Poble: perque ab lo foll prurit de parlar llengua diferent de la que parla “el vulgo”, com vossatros dieu, haveu privat al Poble del vostre tracte, i ab ell, de la vostra cultura, possant entre'l Poble i vossatros la barrera de la llengua; haveu obrat contra vossatros avivant aixis los odis de classes i encenent més la qüestió social ab los vents de vostra vanitat. El Poble vos coneix, i sap que es tanta vostra demencia que, si éll deprenquera i parlara sempre castellá, abandonant sa llengua, vossatros llavores, per no semblarvos al “vulgo”, parlaríeu en fransés, com sosoix ya en Castella; i si el Poble valenciá parlara en fransés; vossatros parlar feu en polach, etc. etc.».

D'una altra banda en el núm 37 de *València Nova* s'ofereixen uns «Consells sobre'l modo d'escriure lo valencià», que pretenia posar fre a l'hàbit normal del moment: cadascú escrivia segons sabia o podia (i molts d'ells, amb l'ortografia castellana com a únic referent):

«És indigne pera'l qu'escriu una llengua, usar ortografia d'altres, puix demostra gran ignorancia de lo que du entre mans. Per'xo creem qu'els serà útil als qu'en molt bona voluntat pretenen escriure nostra llengua, i'ls manquen coneiximents ortogràfics de la nostra, donarlos uns llaugers consells sobre ortografia valenciana, pera que no caiguen en la *castellaniçació* al escriure, qual abús nos aparta tant als vers valencians y nos posa en lo pitjor dels ridícols fora de València».

València Nova va convocar l'any 1907 la Primera Assemblea Regionalista Valenciana a la qual assistiren delegats del Principat i una de les reivindicacions de la qual va ser la petició de la cooficialitat del valencià. És més encara, a la base núm. 9 es fa saber que:

«La llengua oficial de l'Assamblea serà la valenciana i ses similars la catalana, mallorquina etc., però en atenció a que dins lo Regne de València n'hi han moltes poblacions que parlen castellà, també se rebran treballs en aquest idioma.»

A. Cucó (1971: 69) ha posat de relleu com en el capítol de les conclusions de l'Assamblea relatives al dret s'«exigia l'ús de l'idioma del país en els actes judicials i notariais, i en conseqüència, la facultat de poder exigir als funcionaris públics un coneixement suficient de la llengua autòctona». En concret, la cinquena conclusió de la secció de Dret deia:

«Reclamar el dret dels valencians a expresarse en lo seu idioma en els actes judicials y notariais, y molt particularment en la proposició y práctica de probes; exigint per conseqüència als funcionaris públics de totes classes, que coneguen y parlen la llengua valenciana»¹²².

Amb tot, els temes més específicament lingüístics van ser recollides en les «conclusions de la secció de Filologia i Literatura», en les quals hi havia una referència explícita a la necessitat de «vulgarisar —és a dir de propagar— l'ortografia valenciana»:

«1) Necesitat d'admetre l'us y carácter oficial de les llengües valenciana y castellana per l'existència en el reine de Valencia de pobles y comarques que respectivament tenen l'una o l'altra adoptada desde molt antich.

»2) La conveniència de la formació d'un diccionari enciclopédich de la llengua valenciana y estudiar la manera de realisar este espayós treball.

»3) Que se estudien les maneres pràctiques y prontes de vulgarisar l'ortografia valenciana.

»4) Creació d'un diari regionaliste que resulte representant del

---

¹²² Recollit en CUCÓ, A. (1971): *El valencianisme polític (1874-1936)*, pàg. 309.

interesos morals de tota la regió valenciana. La publicació cuidada y ben entesa de una Antologia valenciana, comprenent en ella tots els autors antics y moderns, sa biografia y critica de ses obres»¹²³.

És a dir, que s'hi feia una declaració explícita al fet de demanar per als valencians, com a mínim, un bilingüisme oficial.

La resposta a aquelles febles pretensions, però, no es va fer esperar. I així, Fèlix Azzati¹²⁴, aleshores membre destacat del partit republicà de Blasco Ibañez, escrivia l'any 1907:

«Aquí no queda más alma valenciana que ese postizo engendro que se trata de resucitar para obligarnos a lamentables pérdidas de tiempo precioso [...] Esos grupos regionalistas que cultivan las letras valencianas, que hablan nuestro dialecto, no como en los buenos tiempos porque se les tildaría de ridículos, sino como ahora se conoce merecen nuestros respetos, todas nuestras simpatías, como las merecen los arqueólogos»¹²⁵.

És més encara, A. Cucó i R. Blasco (1992: 84-86) aporten un article de V. Ballester Soto, publicat en *El Pueblo* el 18 de juny de 1907 titulat «El Dr. Faustino Barberà, Minio y Gasparo o les naus de Barcelona y la flauta solidaria» en el qual, entre altres coses, indica:

«De donde sacan estos señores valencianistas que aquí puede haber sentimiento regionalista hasta el punto de poder constituir una fuerza poderosa y eficaz? ¿Acaso ha tenido Valencia historia propia que haya delineado su personalidad

---

¹²³ Ibidem.

¹²⁴ Cadis, 1874-Valencia, 1929. Periodista i polític. Ingressà molt jove a la redacció d'*El Pueblo* i es guanyà l'amistat de Blasco Ibañez, a qui substituï en la direcció del diari i en l'escó parlamentari (1908). Diputat diverses vegades (1910-1923), continuà la política blasquista i creà el Partido de Unión Republicana Autonomista (1912), que era autonomista només respecte del lerrouxisme. Contrari al moviment solidarista de l'Assemblea Regionalista Valenciana (1907), combaté aferrissadament el valencianisme, bé que a partir de 1923 hi adoptà una actitud calculadament ambigua. La seua trajectòria política i vital ha estat estudiada per VICENTE R. ALÓS, (1997): *Fèlix Azzati*.

¹²⁵ F. Azzati: «Dialoguemos», *El Pueblo*, 12 de juliol de 1907.

con caracteres imborrables a través del tiempo? [...] ¿donde están las manifestaciones literarias que traducen el pensar, el sentir o las costumbres del pueblo? [...] No nos engañemos, señores. Aquí en Valencia no ha habido jamás personalidad propia, fuimos siempre un terreno abonado para todas las irrupciones, y nuestro carácter, como la pólvora, todo se va en humo y gritería. [...]

»Estamos todos en el secreto; ni historia, ni literatura, ni lengua, ni nada.»

El 1909 va ser fundada a Castelló de la Plana la Joventut Nacionalista, de la qual van ser dirigents destacats Gaietà Huguet i Segarra¹²⁶ i Salvador Guinot¹²⁷, que se significarien prou en les reivindicacions de l'ús de la llengua dels valencians en tots els àmbits, inclòs l'escolar.

En un article recollit en *Ayer i hoy*, ja l'any 1902 G. Huguet i Brea, havia escrit (1902: 32-33):

«Voldríem vore lo moviment llengüístic valencià ensenyorejat de totes les manifestacions intel·lectuals de la nostra regió, reconquistant lo púlpit en l'església, un siti honrós en l'escola pública, anul·lant l'injust bandejament de que és víctima en los municipis, diputacions, [...] Cal que lo coneixement del nostre

---

¹²⁶ Castelló de la Plana, 1882-1959. Polític i escriptor. Fill de Gaietà Huguet i Brea (1848-1926), destacada figura del federalisme i del nacionalisme castellanenc. Cursà estudis a l'Institut Nacional Agronòmic de París. Fundador de la Joventut Nacionalista de Castelló (1909). Col·laborador de *Libertad* (1930). Fundà Esquerra Republicana del País Valencià (1934) i una vegada dissolta aquesta formació (1935), capitanejà un grup nombrós de dissidents que s'integrà en Esquerra Valenciana (1936), on tingué un paper sobresortint. Per iniciativa seua, en gran part, es fundà Proa, consell de cultura i relacions valencianes (1935). L'any 1962 donà un nou impuls i una nova estructura a la fundació creada pel seu pare l'any 1919. Recollí valuoses observacions de la vida rural al Baix Maestrat en el llibre pòstum *Els valencians de secà* (1969).

¹²⁷ Castelló de la Plana 1866-1944. Politic i escriptor. Es llicencià en lletres a Madrid i milità en el partit conservador. Fou diputat a les corts, alcalde de Castelló i president de la Diputació. Fundà a la seua ciutat el Sindicat Catòlic i el Cercle Artístic i figurà entre els fundadors de la Societat Castellonenca de Cultura, al *Butlletí* de la qual col·laborà assiduament. Publicà, a partir de 1914, diversos treballs sobre Roís de Corella, Joanot Martorell i Jaume Roig, les narracions costumistes *Capolls mustigats* (1899), refoses sota el títol *d'Escenes Castellonenques* (1902); *Fuentes literarias de la lengua valenciana* (1922) i *El poeta Jaime Gazull* (1924).

llenguatge literari forme part integrant de l'educació de tot valencià mitjanament cult».

En el procés de formació de la consciència ortogràfica de la nostra llengua van jugar molt una sèrie de publicacions de caire satíric que eren molt populars al País Valencia. Algunes d'elles, com ara *El Cuento del Dumenche*¹²⁸ o *Pensat i Fet*¹²⁹ van tenir unes tirades extraordinàriament grans. Pel que feia a les concepcions ortogràfiques de moltes d'aquelles publicacions resulta paradigmàtic l'article «Así estem...» que va insertar *El Cuento del Dumenche* en el núm. 1¹³⁰:

«Respecte a l'ortografia no seguim més tendències que la del poble -eixa machoria que més llich el valencià nos oblige a tindre. Abans qu'enseñar al poble a escriure, hi ha qu'enseñar-lo a llechir, y ho conseguirem més fàcilment atenent a l'explesió [sic] eufònica. Cada autor pot escriure en l'ortografia que crega més convenient; nosatros la respetem, però no oblidem que escribim per al poble, y el poble quant llich, vol llechir com parla: clar y net».

Observem, de passada, l'opinió més pragmàtica dels editors de *El Conte*: calia ensenyar el poble a llegir abans que ensenyar-lo a llegir.

---

¹²⁸ A partir de 1919, moment en què s'hi incorporaren autors procedents de la Joventut Valencianista, se'n va conviar el títol per *El Cuento del Diumenge*, però —tal vegada a causa de l'ascens del to literari de la publicació— aquesta no va ser acceptada pel públic.

¹²⁹ Anuari publicat a València (1912-72), el març de cada any, sobre temes exclusivament fallers. Foren els seus directors Josep Maria Esteve i Victòria (1912-36) i Ricard Sanmartín i Bagues (1940-72). Publicà alguns numeros extraordinaris (1914-23) dedicate a festes locals (Fira de Juliol, diada de la Mare de Deu dels Desemparats). Redactat íntegrament en valencià, deixà d'apareixer durant 1937-39. Hi col·laboraven, entre altres, Maximilià Thous, Bernat Morales, Severi Guastavino, S. Rusiñol, Francesc Caballero, F. Almarçhe, Hernández Casajuana, B. Ortin, C. Salvador, Sanchis Sivera, D. Martínez Ferrando, Lluís Bernat, Miquel Duran, Navarro Cabançs, Josep Serred. L'il·lustraven Ignasi Pinazo, J. Benlliure, Victor Moya, J. Barreira, Ruano Llopis, Antoni Vercher i Josep Mateu. Arribà a tenir un tiratge de 50.000 exemplars (1923) i tingué diversos imitadors.

¹³⁰ Publicat el 4 de gener de 1914.

En l'àmbit oposat —cultista i «defensor de les glòries valencianes»— hi havia la revista *Lo Rat-Penat*¹³¹, portaveu de la societat cultural homònima. Ja en el primer número¹³² abordava la qüestió ortogràfica:

«Per desgràcia per a nosatros, entusiastes de la llengua valenciana, la ortografia no està encara unificada, sent distintes les opinions en tan intrincada matèria dels diferents escriptors regnícols; però pera donar certa homogeneïtat a la escritura en esta revista, seguirem la ortografia empleada sempre en les publicacions de la Societat, sense que siga assò prejuguar la dolenta cuestió, ni signifique tan sisquera mostrar parcialitat per determinada tendència o solució...»

D'un altre costat el 26 de juliol de 1914, en l'Acte d'Afirmació Valencianista, celebrat al Teatre Eslava de València en què van prendre part «pràcticament l'esfera completa de partits i agrupacions valencianes», segons assenyala Cucó (1971: 106), amb un important component de la Joventut Valencianista¹³³, s'hi va demanar clarament no sols «l'oficialitat de

---

¹³¹ Aquest publicació mensual, homònima de la societat que la publicava, va aparèixer el gener de 1911 i es va acabar de publicar el desembre d'aquell mateix any. Hi van col·laborar, entre altres, Lluís Fullana, Josep Sanchis Sivera, Daniel Martínez Ferrando, Lluís Cebrian Mezquida, Francesc Bàdenes Dalmau, etc.

¹³² Número 1, de gener de 1911, pag. 48.

¹³³ Fundada l'any 1908 pel sector més radicalitzat del Centre Regionalista Valencià, fou la primera associació política que es declarà nacionalista al País Valencia. Presidida pel doctor Manuel d'Espinosa Ventura, comptava com a directius amb Josep García Conejos, Francesc Aguirre Verdeguer, Miquel Duran i Tortajada, Daniel Martínez Ferrando, Salvador Ferrandis Luna i Joan Josep Senent Ibáñez. En l'òrbita dels plantejaments de la Solidaritat Catalana, intentà de valencianitzar els partits polítics existents, però la manca de mitjans de comunicació social d'abast majoritari limità la seua influència. No obstant això, s'enfrontà amb *Lo Rat Penat* i amb els cercles del tebi valencianisme conservador. Part dels seus membres van organitzar el sorollós homenatge contraoficial al poeta Llorente, arran de la seua coronació (1909). Fou dissolta l'any 1910 i refundada el 1914, ara sota la presidència de Francesc Aguirre Verdeguer, amb un programa més moderat, que pretenia promoure la reconciliació de tots els valencianistes, i en el qual destacaven l'exigència d'autonomia política i administrativa del País Valencià, la de l'oficialitat de la llengua, i les demandes d'ensenyament gratuït i obligatori, i de servei militar voluntari. Altres punts que postulaven eren la instauració del crèdit agrícola o les rebaixes de tarifes ferroviàries i marítimes per a afavorir el comerç i l'exportació. L'orientació convergent que prenia la nova JV quedà reflectida en la composició de la directiva, on apareixen noms que anys a venir s'arregleran en bàndols oposats del valencianisme: Santiago Cebrian,¹⁷⁶ Francesc Soto Mas, Josep M. Esteve Victòria, Marià Ferrandis Agulló, Josep Soler Peris, Faust Hernández Casajuana, Salvador Ferrandis Luna, Josep M. Zapater Esteve, i Josep Jiménez Fayos. El setmanari *Pàtria Nova*, que dirigia Ferrandis Agulló (1915), pot considerar-se el seu portaveu. Els esforços de la JV per galvanitzar la societat i la política valencianes

la llengua valenciana» sinó també l'ús del valencià en l'àmbit escolar. En aquest sentit, A. Cucó (1971: 315) reporta les següents conclusions de l'acte d'afirmació valencianista, del dia 26 de juliol de 1914:

«Convenint en que la llengua es una de les característiques més determinants de la personalitat regional, i havent-se de reivindicar l'us de la llengua valenciana per tots els medis legals, s'acorda:

»Dirigirse a tots els Ajuntaments i Diputacions de la regió valenciana i demás corporacions oficials i particulars per a que empleen la llengua valenciana en les sessions i actes oficials, advertint que no hi ha cap disposició legal que previnga lo contrari.

»Dirigirse a tots els mestres, tant als d'escoles públiques com privades per a que ensenyen també als deixebles en valencia, fentlos notar les ventajes de la ensenyança comparativa de les llengües valenciana y castellana».

»[...] Dirigirse a tots els Prelats de la regió valenciana per a que manen que, de conformitat amb els Cànon, se predique en valencià i en el nostre idioma es practiquen totes les devocions que amb arreglo a les sagrades rúbriques no s'hagen de fer en llatí.

»Procurar que es porten a efecte els treballs comensats pera la constitució del Institut d'Estudis Valencians que podria ser també l'Academia de la nostra llengua».

Cal tenir en compte que el primer dels punts ideològics de la Joventut valencianista, deia: «volem la oficialitat de la llengua

---

no reeixiren i tampoc no s'assolí l'anul·lació del seu principal obstacle, el ratpenatisme, amb el qual trencà definitivament l'any 1915, arran de la sorollosa protesta contra el mantenidor dels Jocs Florals, el polític conservador cordovés José Estrada, que hi parlà en castellà. Alhora, apareixia al si de la JV una tendència nacionalista republicana, encapçalada per Rafael Trullenque, que s'escindí el mateix any per a crear la Joventut Nacionalista Republicana. També s'ha d'assenyalar l'aparició, contemporàniament, de grups juvenils a Castelló de la Plana i Barcelona que adoptaren el nom de Joventut Valencianista i s'identificaren amb l'ideari de la de València. Aquesta fou dissolta pel règim dictatorial de Primo de Rivera l'any 1923.

valenciana», mentre que al desé es reclamava «L'ensenyament integral gratuïta i obligatòria», segons recorda Cucó (1971: 110).

D'època un poc posterior, 1915, és el fullet *Orientacions valencianes* on el castellonenc Gaietà Huguet i Breva manifesta les opinions següents:

«La síntesis i clau de totes les nostres aspiracions es l'autonomia de la nostra regió [...] Y com la llengua ha de ser l'instrument principal pera alcançar les nostres aspiracions consignades en lo semanari "Patria Nova" entre altres la de fer una gramàtica de la llengua valenciana [...] Així mateix s'haurà de posar mà a la confecció d'un nou diccionari [...] y obrir classes de llengua valenciana en l'Universitat de València y en los Instituts d'Alacant y Castelló serien les disposicions encaminades a consolidar definitivament lo renaixement de la nostra llengua»¹³⁴.

El dia 2 de juny de 1916 el mestre J. Barrachina Camellín denunciava, des de les pàgines de la *Veu de la Plana*¹³⁵, «l'absurdo pedagògich» que constituïa el fet d'ensenyar en castellà «en les nostres escòles del Reialme de València». En l'esmentat article també deia:

«Asusta pensar el mal inmens que, d'un modo implacable, a una i atra generació, és humá creure que inconscientment, s'infligix en les nostres escòles del Reialme Valenciá. Es lamentable, es dolorós l'espectacle permanent que s'oferix en dits centres en la classe de lectura. A la tèntra intel·ligència dels infants, desde'l brançal de la escòla se l'impòsa un llenguaje desconegut, estrany del tot pera ells, en especial a la gran majoria dels que viuen en pòbles rurals, y moventse a cègues en este ambient, asómbra calcular l'enòrme esforç mental que han de realiçar pera adaptar-se aquelles paraules, aquelles frases,

---

¹³⁴ HUGUET, G. (1915): *Arte y Letras*, any V (2ª època), núm. 6. pàg. 5.

¹³⁵ *Veu de la Plana*, núm. 11, pàg. 3. Castelló, 1916

extranyes, ajenes a lo que'ls rodeja [...] Esta, tal vòlta fora una causa de la hostilitat que alguns chiquets senten cap a l'escòla... [...].

»I com anem a conseguir este ideal si comencem per interposar entre la vida y la escòla un obstácle y un obstacle formidable?.. El libre, el primer llibre de llegir... Es ma opinió que deuria ferse un concurs (a la Associació Provincial de Méstres me dirgix i queda invità) de obres de lectura —primer llibre s'entén— a base de buscar com fonament, a més de la part didáctica, el major número de paraules del lèxich valencià que ténen més paregut ab ses corresponènts en el castellà. En mon pareixer es lo menys que pot ferse en obsèqui a la infanteça que tants cuidados y carinyo mereix».

És interessant d'assenyalar que el mateix periòdic *Veü de la Plana* va organitzar un Concurs de contes que «deuran hi esser naturalment, escrits en valencià¹³⁶».

D'una altra banda convé que no oblidem que l'APEC mantenia relacions amb el País Valencià. Així, l'any 1917 enviava a València, segons reporta L. Duran (2000: 40), el seu assessor tècnic Pau Romeva per a fer-hi una conferència sobre «El problema del llenguatge a l'escola». D'una altra banda convé tenir present que, davant els senyals de desvetlament que s'observaven al País Valencià, l'APEC es posà en contacte amb la secció valenciana de Nostra Parla «perquè faci tot el possible per a constituir una Secció de l'Ensenyança Valenciana, amb caràcter autònom...»¹³⁷. Recordem també que Carles Salvador, d'altra banda, havia publicat en el *Butlletí de la Protectora Catalana* l'article «Els mestres i l'autonomia»¹³⁸, autor que, per la seua banda, maldava per la creació, al nostre País, d'un Centre Protector de l'Ensenyança Valenciana. La Protectora Catalana felicità llavors «D. Carles Salvador, de Benassal, comunicant les gestions

---

¹³⁶ *Veü de la Plana* núm. 7, octubre de 1916.

¹³⁷ Vegeu el *Butlletí de l'Associació Protectora d'Ensenyança Catalana*, núm. 7 (1918).

¹³⁸ *Butlletí de l'Associació Protectora d'Ensenyança Catalana*, núm. 4 (IV- 1919).

que ha efectuat en les terres valencianes per a crear una altra Associació similar a la nostra i d'acord amb ella.»¹³⁹ El suport de la Protectora Catalana es posaria de nou de relleu amb el lliurament a C. Salvador d'un lot de llibres catalans «per contribuir a formar una biblioteca ambulante destinada als mestres valencians»¹⁴⁰. A més a més, la Protectora Catalana va ajudar econòmicament el moviment pro-ensenyament del valencià mitjançant la compra de part de l'edició de *L'idioma valencià a l'escola* «per repartir dit opuscle entre els valencians»¹⁴¹. Una vegada creada l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, el projecte que albergava la Catalana era «aconseguir que les dues Protectores, valenciana i catalana se refonguin en una sola acció concordant (com es fa a Mallorca)» i «per arribar a tan bella unitat d'acció, amb pregon respecte a les diverses característiques de cada acció regional trobaran sempre els patriotes valencians, mallorquins i rossellonesos totes les facilitats...», segons ens fa saber L. Duran (2000: 41).

El procés de defensa de la llengua castellana com a únic vehicle d'ensenyament no era, però, una tasca exclusiva de polítics o de governants. La mateixa Acadèmia de la Llengua Espanyola es va preocupar per aquesta qüestió. Així, Ferrer i Gironès (1984: 111) reporta que el dia 5 de gener de 1916, l'Acadèmia va celebrar una sessió ordinària, presidida pel seu Director, Antonio Maura en què el secretari de la institució hi feia constar que

«El que suscribe leyó el borrador de una comunicación que fué aprobada, en que este Cuerpo Literario expone al Gobierno el abandono que existe en cuanto al empleo de la Lengua Castellana en nuestras escuelas y otros establecimientos de enseñanza».

El text de la comunicació, entre altres coses, deia:

---

139 *Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*, 4 (IV, 1920).

140 *Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*, 8 (XI, 1921).

141 *Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*, 6 (XVI, 1920).

«Excmo. Sr.: La Real Academia Española, encargada de difundir el idioma nacional y de velar por su conservación y pureza, sabe que en muchos lugares de esta Monarquía no se cumplen los preceptos legales a ello atinentes, que son los medios más eficaces para lograr aquellos fines de supremo interés patrio. [...] La Academia, pues, suplica reverentemente a V. E. que, teniendo presentes la Ley de 9 de septiembre de 1857, vigente en esta parte; el decreto de 26 de febrero de 1875, y otras muchas disposiciones emanadas del Ministerio que V. E. regenta, ordene a todos los encargados de la dirección y enseñanza del idioma como rectores y decanos de las Universidades, directores de Institutos, directores de Escuelas Superiores, de Escuelas Normales y Colegios; Inspectores de Enseñanza y maestros de Escuelas Públicas, que sin contemplación ni disculpa de ningún género, que no puede haberlas, vigilen y hagan que se cumplan los referidos preceptos legales, único medio de fomentar y unificar el provechoso cultivo de nuestro idioma castellano».

Malgrat l'esforç esmerçat en la difusió del castellà, sembla que els resultats no degueren ser tan òptims com hom esperava, fins al punt que molts valencians, que havien passat per l'escola, no eren capaços d'entendre la llengua de Cervantes. Ribelles Comín (1978: 607-613) dóna compte de l'existència de fins a cinc edicions del *Text del Catecisme Breu*, que si bé es va editar per primera vegada l'any 1857 «pera major profit de les ànimes del bisbat de Tortosa», n'hi ha haver almenys quatre publicades a València des del 1907, que es presenten com a «edició valenciana-castellana». Aquest exemplar incloïa unes «Notes d'ortografia» i l'afirmació següent:

«Preguem als Professors, catequistes i Sacerdots valencians, se dignen amostrar als giquets la pronunciació de nostra llengua en

nostra ortografia.»

Ribelles Comín (1978: 331-332) parla també de l'existència d'una «Fraseología per facilitar llegir i scriure lo llemosí de l'any 1300 fins á huy. *Recapitulació de varios autors feyta por Josep de Orga*. Dedicado “A la Societat Lo Rat-Penat” y fechado en septiembre de 1878. Valencia. Per Andreu Ferrer». Segons hi assenyala Ribelles

«Este vocabulario se había impreso en pruebas, y formaba un vol. de 28 págs. en 8º, del cual se habían de tirar 200 ejemplares, que su editor y impresor D. Andrés Ferrer se proponía regalar a Lo Rat-Penat, según anotación del Sr. Serrano y Morales en su “Diccionario” de las imprentas de Valencia».

D'un altre costat cal considerar l'alt índex d'analfabetisme — castellà, és clar, atés que aquest era l'únic que interessava— que tenia la població valenciana al tombant de segle. L. M. Lázaro i A. Mayordomo (1994: 42) han posat de relleu les dates següents:

Província	1877	1887	1900
Alacant	14,30	18,02	21,67
Castelló	13, 18	14,53	20,64
València	15,68	21,41	25,82

Durant el curs 1916 Gaietà Huget va impartir classes de valencià i de francès com una activitat cultural oferida per la Joventut Regionalista d'aquella ciutat. En el mes de juny el periòdic de Castelló *La Veu de la Plana*¹⁴² informava que s'havien clausurat «les classes de Francés y Valencià» que havien estat

---

¹⁴² Núm. 11 de 3 de juny de 1916.

«donades en nòstra culta societat Joventut Regionalista, les que'n tot temps han segut molt concurrides.

»El professor d'estes dos classes, lo molt il·lustrat i respectable senyor En Gaetà Huguet Breva, desinteresadament ab son gran caudal de coneiximents, ab una constancia sols coneguda en aquells apòstols que mos senyala l'Historia, ha procurat abonar en sos deixebles una rica mena de llisons qu'estos procuraran guardar mentes vixquen.»

D'un altre costat val la pena de recordar que el periòdic *El poble valencià*, a partir del núm. 8, —1917— segons reporta Ribelles Comín (1984: 233)— va començar a publicar unes Cançons Pedagògiques que procedien d'un «Concurs de cansóns pedagògiques», les quals, amb les músiques corresponents, eren lliurades pel redactor de l'esmentat setmanari, Enric de Vallmanya, als mestres que les sol·licitaven.

Cap als anys vint és el moment en què es funden institucions dedicades específicament al fet escolar, com és el cas del Centre d'Actuació Valencianista (CAV). El Centre —com tindrem ocasió de comprovar a bastament— i assenyala A. Vila Moreno (2000: 77) «reivindicó y estimuló el uso de nuestra lengua, especialmente en el ámbito docente.»

Convé recordar que durant el mes de novembre de 1918 es va produir un plantejament convergent entre la Unió Valencianista i la Joventut Valencianista, de manera que es va fer necessària la redacció d'unes bases mínimes. Aquella entesa es va materialitzar en la Declaració Valencianista. En total es van presentar 8 bases. La 5^a de les quals, que abordava la qüestió de l'idioma, va anar a càrrec de Pasqual Asins. En ella, i després d'analitzar el distint pes específic de les dues llengües en el territori valencià, tot i que demostra el poc pes de la zona castellanoparlant (1.300.388 habitants a la zona valenciana i 340.751 a la castellana) acaba per proposar-hi una

«solució àmplia i conciliadora: la cooficialitat per als dos idiomes, per que aixís com és un absurde lo que alguns pretenen, ço es, que la llengua valenciana se sacrifique pel nucli dels de llengua castellana, seria una injustícia —reconegut el fet de l'existència d'este nucli— que la llengua oficial única fos la valenciana, i a més repugnaria al criteri nacionalista, que és d'amplia llibertat i reconeiximent de drets per a tots els pobles».

Al temps, la Joventut Nacionalista Obrera¹⁴³ publicava el 25 de maig de 1921¹⁴⁴ un «Manifest» adreçat a tots els obrers valencians en el qual s'afirma que la nacionalitat valenciana «Té els seus fonaments històrics i lingüístics». Entre aquests hi ha la

«llengua, la valenciana [que] es despresuada i substituïda per el castellà i la història gloriosa de València es fabricada o negligida en les escoles. Davant d'estos fets denigrants, la nostra actitud es de protesta i el nostre fi és la reivindicació dels drets nacionals de València».

I més endavant hi afegeixen: «Volem el lliure us de la llengua valenciana».

L'any 1922, i amb motiu de la jubilació de la insigne professora de l'Escola Normal Femenina, Dª Maria Carbonell, se celebrà, el 31 de maig un àpat en els Viviers, i segons informa *El Crit de la Muntanya*¹⁴⁵, l'acte va ser ofrenat per la senyoreta Empar Navarro Giner¹⁴⁶, qui es dirigí a tots els

---

¹⁴³ Aquest grup polític valencià va nàixer l'any 1921 i tingué una vida molt efímera. Es caracteritzà pel seu nacionalisme independentista i per uns incipients plantejaments de classe, dos factors que es van combinar al País Valencià per primera vegada.

¹⁴⁴ *La Correspondencia de Valencia*.

¹⁴⁵ Corresponent al dia 15 de juny de 1922.

¹⁴⁶ València, 1900 – 1986. Va ser, com el seu marit, Thous Llorens, mestra. Dirigí la Casa de la Beneficència, en fugir-ne les religioses. Per aquesta acció va ser depurada del Magisteri. Durant molt de temps va ser l'encarregada de la secció feminista del diari *Verdad*. Fou nomenada presidenta de l'Associació de Mestres Valencians i secretària de la secció de Pedagogia de l'Aliança d'Intel·lectuals en Defensa de la Cultura de València. El mes de juliol de 1939 va ser detinguda acusada d'haver pertangut a un servei d'informació antifeixista. Patí presó durant tres anys. En eixir de la presó va actuar d'enllaç del Socorro Rojo. L'any 1962 va aconseguir la readmissió com a mestra. Per a una biografia més extensa,

comensals en valencià, cosa que també va fer la il·lustre pedagoga plena d'emoció.

A l'exemplar de *El Crit de la Muntanya* núm. 12¹⁴⁷, Gaietà Huguet i Segarra informava sobre el «Moviment valencianista a la ciutat de Castelló» i hi assenyalava que «en la publicació del *Compendi de Gramàtica valenciana* degut al Rev. P. Fullana i en la de *Catecisme de Doctrina Cristiana* compost per mossén Aloi Ferrer, han contribuït en algun aportament econòmic els *nacionalistes* de Castelló». També s'hi fa saber que «els socis de “Cultura Castellonense” s'aparellen a establir entre'ls infants de les escoles, concurs de lectura valenciana, [i que] la mateixa societat cultural pensa establir una biblioteca valenciana popular amb l'esperança de subvenció de l'Ajuntament i la Diputació.»

En aquell mateix exemplar¹⁴⁸ Carles Salvador va publicar l'article «Per l'ensenyança valenciana», on el mestre, des de Benassal estant, entre altres coses, escriu:

«Mentre al poble prospere l'escola forastera, minvarà Valencia en la seua magnitud cultural que li pertoca. Cada infant que ix de l'escola sense saber la seua llengua materna, sense discurrir totalment conforme al seu esperit natural, pot ser un mal patriota i, certament, no serà ell el culpable, sino els seus majors que li han negligit la educació i instrucció».

Tot seguit posa el dit a la nafra del nacionalisme d'aleshores:

«El més gran pecat que está cometent l'actual organització valencianista, es, sens dubte, l'abandó en que ha deixat totes les iniciatives —que no son poques—, totes les preocupacions de modelar, de fondre, d'establir l'escola valenciana en contra de

---

sobretot en els aspectes polítics, es pot consultar la que Sant CORTÉS, ofereix en *València sota el règim franquista*, pàg. 190-192.. També es pot reseguir la trajectòria pedagògica i vital d'Empar Navarro en el treball de MAYORDOMO PÉREZ, A. i AGULLÓ DÍAZ, C (inèdit): *Renovació pedagògica al País Valencià*

¹⁴⁷ Corresponent al 15 de gener de 1923.

¹⁴⁸ *El Crit de la Muntanya*, núm. 12, de 15 de gener de 1923

totes les escoles que se entronitzen a València —i clar; no es la única la espanyola— en oposats criteris al que deuría ésser l'únic existent en la nostra nació.

»Som poble diferent a Castella, a França, a Anglaterra? Caldrà dir que on més se troba la diferència es en la nostra psicologia? Puix si a nostra psicologia infantil no li ajuntem una pedagogia nostrada, una escola valenciana, aquella diferència col·lectiva com a poble patirà una de les més grans negligències.

»I sou vosaltres, caporals del valencianisme, els que més haveu de treballar per l'ensenyança, ja que teniu la consideració de directors i en alguns casos cabals suficients per a fundar cases d'ensenyament i un laboratori de Pedagogia.

»I sou vosaltres, pares d'infants, els que deveu mostrar la vostra valenciania fent actes de virils i conscients ciutadans nacionalistes, anant a les escoles dels vostres fills demanant la nostra ensenyança a bones, primer, i a les males, després.

»Es que, pares de família, directors d'entitats, creieu que la lliberació de València vindrà del cel, miraculosament, sense sacrificis? [...]. La veritable cultura nostra no vindrà sense l'ensenyament valencià. Un poble sense la seua peculiar cultura no mereix un govern propi, sino les cadenes de l'esclavatge.

»Finlàndia, Polònia, Irlanda han basat la seua llibertat en l'escola. Catalunya en l'escola está forjant el seu esdevenidor lliure. Rónegament aquí, a València, no se fa cosa de relleu, després que tants i tants han clamat i reclamat l'ensenyament valencià».

Tot seguit, Carles Salvador agraià públicament la tasca que havia dut endavant Gaietà Huguet i Breva:

«Seríem injustos si no consignarem que En Gaetà Huguet ha ajudat moltíssim en favor de l'ensenyança valenciana. I, Deu

volent, no tardará en editar-se un llibre per a les escoles, sufragat per la seua voluntariosa valenciana. L'eixemple es únic fins avuí».

En *El Crit de la Muntanya*, núm 15¹⁴⁹, algú que s'amaga sota el pseudònim Espadànic publicà un article titulat «L'escola inútil», on l'autor assenyala la paradoxa «que ú assistixca molts anys a una escola i al cap d'ells ixca sens saber apenes llegir?» aquest fet és normal al País Valencià, indica: «Ací veiem joves que son analfabets després d'haver assistit a l'escola». Aquest fet ocorre —diu l'autor— «Perque aqueixos joves han anat molt de temps a classe i no han aplegat a entendre al mestre». El fenomen és normal, insisteix Espadànic, si hi ocorre «l'absurde antipedagógic de que el mestre els parla i ensenya en una llengua extranya», La proposta pedagògica de l'autor és de caire comparatiu:

«Si se feren les ensenyances en la llengua natural i s'els donara a conéixer el castellá comparativament, com s'ensenyen totes les llengües en tot el mon, el xiquet eixiria de les escoles sabent valenciá i castellá; aixina ix sense saber ninguna llengua de les dos, parlant-les casi com puga parlar una cotorra. S'aforraria el temps d'iniciació que perd el xiquet fins que aplegue a entendre al mestre [...] Aixina veiem que Castella dona un contingent de 14 analfabets per cent i Valencia uns 60. Pot trobar-se una argumentació més convincent contra l'actual estat pedagógic?»

Espadànic feia esment, finalment, als pressupostos estatals i denunciava la situació en què es troben les escoles valencianes:

«I pot trobar-se un absurde major que el de Valencia, que paga molts millons al Estat central per a que aquest establixca unes escoles, poques, roins, i no li aprofiten? Mentres Valencia no mane dels seus diners i no extablixca la ensenyança a base de la

---

¹⁴⁹ De 15 de maig de 1923.

seua llengua, no podrà desterrar l'analfabetisme. Hi ha algú que vullga discutir-nos açó?»

L'any 1922 havia començat la desintegració del valencianisme polític, estructurat al voltant de la Unió Valencianista Regional. L'any següent se'n consumà la separació: el sector dretà, dirigit per Martínez Sabater i Ferrandis Luna¹⁵⁰, es quedà amb *La Correspondencia de Valencia*, mentre que el sector més esquerrà, amb Vicent Tomàs i Martí, Adolf Pizcueta¹⁵¹ o Carles Salvador, reobriren el setmanari *Pàtria Nova*. La qüestió de l'ortografia valenciana era per als editors un tema clau. En aquest

---

¹⁵⁰ Viver, 1891-Madrid, 1954. Advocat i escriptor. Directiu de la Joventut Valencianista (1910, 1914), col·laborà en *Pàtria Nova* (1915), integrà la comissió valenciana que viatjà a Barcelona per a solidaritzar-se amb la Lliga (1917) i secundà Eduard Martínez Sabater en la dretització de *La Correspondencia de Valencia*, que produí l'escissió encapçalada per Tomàs i Martí (1923). Amic de José Calvo Sotelo, a qui l'unia a més l'afinitat política, fou nomenat per aquest governador del Banco de Crédito Local (1925) i, més tard, ocupà diversos càrrecs a Madrid. Encara que es distancià de la política valencianista continuà interessat en el valencianisme cultural. Després de la guerra civil fou element actiu de la Casa de València a Madrid, i com a delegat del Patrimoni Artístic de l'Estat impulsà les representacions del convent de dominics i de la catedral de València. Inaugurà la IV Taula de Poesia (1951).

¹⁵¹ València, 1901-1989. Periodista, polític i promotor cultural. Ingressà el 1918 a la Joventut Valencianista i en fou vicepresident (1920) i president (1921), etapa en la qual animà els Dimarts d'Amical Conversa. Entrà en *La Correspondencia de Valencia* (1918), quan inspirava aquest diari la Unió Valencianista, i hi féu perdurable amistat amb Ignasi Villalonga i Joaquim Reig, a pesar de llurs diferències polítiques, per les quals abandonà el periòdic, disconforme amb el seu dretisme, el 1923. Amic també de Vicent Tomàs i Martí, participà en la Lliga de Solitaris Nacionalistes i col·laborà en *El crit de la muntanya* (1922). En representació de la secció valenciana de Nostra Parla assistí a la Diada de la Llengua (Barcelona, 1923). Impulsà amb Tomàs i Martí la reaparició de *Pàtria Nova* (1923). Fou el segon director de *Taula de lletres valencianes* (1927). Creà i orientà l'editorial L'Estel (1928-1933). Membre fundador de l'Agrupació Valencianista Republicana (1930), dirigí el seu òrgan *Avant* (1930). Col·laborà en *El Pueblo* (1930) i *Ideal* (1933), alhora que feia de corresponsal del madrileny *El Sol*. Contribuí a fomentar les activitats de la galeria Sala Blava (1929) i la col·lecció «Nostra Novella (1930). Màxim responsable de *El Camí* (1932), on signà de vegades amb el pseudònim «Pere Cardona». Junt a Gaietà Huguet i Segarra i Lluís Revest Corzo, promogué l'acord de les Normes de Castelló (1932), que establien la unificació ortogràfica del català per al País Valencià, i aconseguí que foren signades per catorze organitzacions i cinquanta-dues personalitats. Intervingué en la II Setmana Cultural Valenciana (1933). Fou un dels principals redactors de *La República de les Lletres* (1934). Secretari general de Proa, consell de cultura i relacions valencianes (1935), dirigí el seu òrgan, *Timó*. Integrà la delegació valenciana al II Congrés Internacional d'Escriptors en Defensa de la Cultura (1937). Després de la guerra civil fou acusat de maçó i perseguit (1943-1950), contribuí a recaptar l'ajut econòmic indispensable per al funcionament dels Cursos de Llengua de Carles Salvador (1950) i impulsà la represa de l'editorial L'Estel (1962). President de la Fundació Huguet (1962) i de la Societat Bibliogràfica Valenciana (1969). Vicepresident d'Acció Cultural del País Valencià (1978). Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya (1987). Deixà inèdits uns apunts autobiogràfics, publicats pòstumament: *Memòries fragmentàries* (1990).

sentit ja al mateix número 1¹⁵² es publicava un article que, sota el títol «Nostra ortografia», en el qual es pot llegir:

«assò del modo d'escriure el valencià, tal volta [és] el principal inconvenient ab que tropesarem pera que tothom nos llixca. Corromput en gran manera nostre idioma en el temps actual per l'intromissió del castellà, sobre tot en les poblacions més grans, clar està que hi ha un sensí de paraules pròpiament valencianes que no són generalment conegudes, i la forma d'expressió gràfica, o siga la ortografia, està també llastimosament influenciada per la castellana».

En el núm. 18 d'aquesta segona etapa de *Pàtria Nova*¹⁵³ hi ha un text sense signar però que sembla que hi fa la funció d'editorial, que duu per títol «L'escola». S'hi pot llegir:

«Els moviments nacionalistes donen a l'escola una importància decisiva, incomparable. En l'escola es on es forma la mentalitat dels xiquets, on es modela la seua ànima d'una faïçó que perdurarà durant tots els anys de la seua vida, a pesar dels canvis d'idees i de les noves orientacions. Les ensenyances de la nostra època infantil no les oblidem mai. Son veus que ens criden per el camí traçat, un conjunt de sentiments i d'idees que responen a una visió de les coses que lliga la nostra consciència a la nostra voluntat. [...] En el moviment valencianista l'escola té reservat també el paper important de donar als nostres infants l'educació adequada inculcant los les nocions d'història i d'humanitat que més concorden amb el seu lloc de naixença. Quan l'escola devinga un fogar de patriotisme amb l'explicació dels fets pretèrits de la nostra vida nacional, amb l'us de la nostra llengua despreciada, amb l'ensenyament dels deures que tenen tots els homes envers la seua patria respectiva, aleshores

---

¹⁵² Paregut el 6 de març de 1915.

¹⁵³ Aparegut el 4 d'agost de 1923.

la llibertat que tots planyem serà un fet indestructible, al que les oposicions de la mena que siguen, no farán sino donar li més realitat.

»Sense l'escola el nostre moviment no arribará a una maduritat completa. Nosaltres ens dediquem a convertir als adults, pero els infants, ixen de l'escola castellanitzats i la nostra feina no avança gens, car lo que nosaltres guanyen per una banda, l'escola ens ho lleva per l'altra.

»Hui no podem anar molt enllá en aquest treball de guanyar les escoles. Prou farem si guanyem als mestres. A aquest objectiu hem de dreçar part dels nostres esforços, per tal com els mestres, encara subsistint als actuals criteris pedagògics, poden ensenyar la nostra llengua i la nostra història als infants, preparant els patriotes del demá.

»El moviment valencianista l'integren un número prou creixent de mestres. Fent una labor educativa noble i imparcial, ells poden amostrar dolçament als infants les gracies del nostre idioma i el passat del nostre poble i podem parlar-los del pervindre amb un sentit que els convertisca en treballadors de la causa valenciana.»

Amb la vinguda de la dictadura de Primo de Rivera (13 de setembre de 1923) quedà escapçat aquell lleu reviscolament de la llengua i la cultura valencianes i el centralisme pedagògic va impedir qualsevol vel·leïtat dels territoris amb llengua pròpia durant gairebé un lustre.

Al País Valencià, però, no va caldre que les Inspeccions de Primer Ensenyament tramitaren als mestres que tenien sota la seua jurisdicció normes específiques en contra de l'ensenyament del valencià o la docència en la llengua del País, cosa que, com indica F. Ferrer i Gironès (1985: 142), sí que va ocórrer a Catalunya. Com assenyala A. Vila Moreno (Inèdit I: 13) «A penes instalat en el poder eixia del Ministeri una circular en la que

recordava a mestres i inspectors l'obligació de

«enseñar la Lengua castellana en sus respectivas Escuelas y de dar las enseñanzas en el mismo idioma, debiendo atenerse... a lo que dispone... la Real orden de 19 de Diciembre de 1902».

Més tard es va publicar una R. O. el dia 13 d'octubre de 1925, en el segon article 2n de la qual hom disposava que

«Los Inspectores de Primera Enseñanza, en las visitas que realicen, examinarán los libros de texto en las Escuelas, y si no estuviesen escritos en español o contuvieren doctrinas o tendencias contrarias a la unidad de la Patria [...] los harán retirar inmediatamente de manos de los niños y procederán a formar expediente al Maestro, suspendiéndole de empleo y medio sueldo y dando cuenta a V. E.»¹⁵⁴.

El procés en contra de l'una possible normalització en l'ús de la llengua va ser general. Artur Perucho¹⁵⁵ hi va poder escriure (1930: 131):

«La persecució de la llengua catalana assolí límits insospitats, àdhuc en indrets com València, on el fet d'expressar-se en idioma propi no s'havia considerat mai pernicios».

---

¹⁵⁴ Reproduïda en FERRER I GIRONÉS, F. (1985: 144).

¹⁵⁵ Borriana, 1902-Mèxic, 1956. Escriptor i polític. S'inicià com a periodista en *El Pueblo* (1919) i fins a 1936 col·laborà en la premsa de Madrid i Barcelona, especialment en *Revista de Catalunya*, *La Nova Revista*, *La Publicitat*, *D'Ací D'Allà*. Fou un dels redactors de *Taula de lletres valencianes* (1927). Lector de castellà i català a la universitat de Marburg (1930). Secretari de Jaume Carner i Romeu, durant el temps en què fou ministre de finances de la República (1932). Durant la guerra civil, escriví els comentaris per als noticiaris cinematogràfics republicans i féu la versió castellana de *Spanish Earth*, de Joris Ivens (1937). Es decantà cap al comunisme, dirigí *Treball* (1937) i redactà alguns fullets de propaganda partidària. S'ha dit que signà amb el pseudònim Max Rieger un llibel destinat a justificar la persecució contra el POUM: *Espionaje en España* (1938); hi consta com a traductor. S'exilià a Mèxic (1939), fou expulsat del partit i treballà de redactor en *191 de Tiempo* (1942). Publicà uns pocs versos i deixà inèdites algunes obres teatrals en català. Com a novel·lista, destaca amb *Ícar o la impotència* (1930). Ha escrit també *Catalunya sota la dictadura* (1930), *Resum de literatura russa* (1933) i *Vanguardia y retaguardia* (1937).

L'any 1925 va ser fundat a Castelló de la Plana l'Ateneu de Castelló y entre les primeres activitats per als socis —segons testimonia V. Pitarch Almela (1995: 69)— va figurar un Curset de Valencià, que va ser impartit per Ferran Puig i Gil, soci fundador, i posteriorment per Lluís Revest Corzo¹⁵⁶. Tal com es pot llegir a l'acta corresponent al dia 5 de desembre de 1925, la classe va ser promoguda i costejada per Gaietà Huguet [i Breva?], segons informació reportada per Pitarch i Almela, V. (1995: 69-70, nota 19):

«Se acuerda crear una clase de lengua Valenciana, teniendo en cuenta y aceptando el ofrecimiento de Don. Cayetano Huguet, de subvencionar mensualmente dicha clase, de matrícula gratuita para los socios e hijos de socios...»

El mateix any 1925 la Joventut de Lo Rat-Penat va tornar a organitzar un «Concurs Infantil de Llectura Valenciana.» En el tríptic que llavors es va publicar es podia llegir:

«Una de les causes per que nostre idioma no te l'esplendor que devia de tindre es la ninguna ensenyança que tenen els chics valencians de la llengua que parlen i senten parlar. Per lo qual, volent induir en nostra joventut l'aficio al estudi de nostra parla, hem overt en la fecha de hui un Concurs Infantil de Llectura Valenciana.

»Al fer este Concurs no mos guia idea tendenciosa de ninguna classe, sino tan sols, com diem avans, l'anhel de qu'els chics valencians prenguen carinyo al idioma que parlen i l'estudien, ab el fi de purificar el llenguage i retornarlo a son antic esplendor.

---

¹⁵⁶València 1892-Castelló de la Plana 1963. Erudit. Llicenciat en filosofia i lletres, fou, a Castelló de la Plana, bibliotecari, arxiver municipal (1929) i cronista municipal (1944-63). Col·laborà en *Heraldo de Castellón*, *Arte y Letra*, *Mediterraneo* i fou membre destacat de la Societat Castellonenca de Cultural. Publicà *La enseñanza en Castellón de 1374 a 1400* (1919), *Hospitales y pobres en el Castellón de otros tiempos* (1947) i *Libre de ordinacions de la vila de Castelló de la Plana* (1957). Fou autor de l'estudi *La llengua valenciana. Notes per al seu estudi i conreu* (1930), on declarava la catalanitat de l'idioma i donava normes ortogràfiques prou acostades a les fabrianes.

»Fem constar nostra gratitud, per l'ajuda noble i desinteressada de benvullguts patricis i entitats valencianes, que nos han concedit en tot temps, per a organitzar i portar a efecte este Concurs.

»Al mateix temps; tenim el gust d'invitar coralmant a totes les autoritats de primera ensenyança, al dignissim Professorat de les Escoles d'este Reine i a tots los valenciáns que combreguen en aquestos ideals, a esta festa patriótica e infantil.»

La mecànica del concurs havia de consistir en la «llectura d'un llibre a elecció del concursant, escrit en valenciá, pròsa o vers ab ortografia genuinament valenciana...». L'edat dels concursants no podia depassar els 15 anys. S'hi establí un Premi d'Honor, de 50 pts., quatre premis de 25 pts. (dos per a cada sexe) i uns altres quatre (dos per a cada sexe) de 15 pts. També hi havia sis premis (tres per a cada sexe) de 10 pessetes cadascun. «Además se regalará una colecció de llibres dels més reputats autors valencians: Teodor Llorente, Pare Lluís Fullana, F. Martínez i Martinez, Estanislao Alberola, Puig Espert, Antoni de Cidón, Josep M. Bayarri, Coronas Poéticas, varies coleccions de Germania i alguns més que oportunament publicarem en la llista de donatius rebuts.»

Al núm 2 de *Cultura Valenciana*, corresponent a l'any 1926 s'informava que a l'Ateneu de Castelló hi havia establert un «càtedra de llengua valenciana» el professor de la qual era En Lluís Revest i Corzo¹⁵⁷, tot i que —segons informa A. Vila Moreno (inèdit I: 9, nota 23) també hi participà com a professor Fernando Puig.

En un dels exemplars de *Cultura Valenciana*¹⁵⁸, corresponent a l'any 1927 (la revista tenia una periodicitat trimestral, però no duia cap nombre d'ordre) es feia saber que al «Patronato de la Juventut Obrera» se celebrarien «una serie de cursets d'estiu», i entre els professors que s'hi

---

¹⁵⁷ Aquest informació va ser donada també per la revista *Taula de Lletres Valencianes*, en el núm. 3, desembre de 1927, pàg. 14.

¹⁵⁸ Pàgina 134.

mencionaven hi havia un «Nicolau» i, si es tractava de Nicolau Primitiu Gómez Serrano, allò més probable és que es tractara d'un curset de llengua.

D'una altra banda, a la mateixa revista *Cultura Valenciana* corresponent a l'any 1927¹⁵⁹ s'informava que a

«L'Ateneu de Castelló de la Plana ha seguit creada una càtedra de l'Idioma Valencià, a les despeses i per iniciativa d'En Gaetà Huguet, l'ilustre castellonense que tan repetidament ha demostrat sa valenciania.»¹⁶⁰

L'octubre de 1927 veia la llum el primer número de *Taula de lletres valencianes*¹⁶¹, revista, que com ha assenyalat M. Aznar (1978: 17) «inicià el procés de recuperació de la tradició cultural valenciana en el període 1927-1939». L'esmentat investigador hi indica que

«*Taula* advertia clamant la seua voluntat de no contribuir a polèmiques bizantines sobre la identitat i la projecció futura de la literatura valenciana [...]. Calia dignificar la llengua valenciana com a llengua literària i enterrar eixos fantasmes de la incapacitat de la llengua literària per superar els límits del sainet d'Escalante, que tant Unamuno com Menéndez Pelayo valoraven com a signes d'una falsa especificat valenciana».

En l'exemplar de *Taula* corresponent a l'agost de 1930¹⁶², des de Banyeres estant, el mestre Alfons Iniesta¹⁶³ publicava l'article «L'idioma en

---

¹⁵⁹ Any 1927, núm. 1, pàg 24.

¹⁶⁰ Aquesta mateixa informació ja havia esta publicada, però, dos anys abans, al núm. 17 de *Germania*, (15-XII-1925).

¹⁶¹ Revista cultural valenciana publicada des de l'octubre de 1927 fins a novembre de 1930. Va arribar a traure fins a trenta-nou números. Entre els seus directors destaquen Enric Navarro i Borràs, Adolf Pizcueta i Francesc Almela i Vives. Entre els textos hi publicats destaca el *Manifest Groc*, que va obrir la via de l'avantguardisme artístic local. Aquell fet va suposar una gran polèmica que va propiciar, al seu torn, un dinamisme cultural gran. La publicació de la revista va constituir, al mateix temps, un intent de normalització de lingüística i cultural a la València prerepublicana.

¹⁶² *Taula de lletres valencianes*, núm. 35.

l'escola¹⁶⁴» en el qual comentava el tema polèmic del moment als centres d'ensenyament: l'«ús dels idiomes regionals a l'escola». Iniesta era castellà, i per tant, la seua reivindicació del valencià era exclusivament tècnica, de didàctica pragmàtica i en el seu article apuntava:

«Vixcam en l'escola. I vixcam en pobles on se parle idioma distint al castellà. Els xics, —sobre tot els pàrvuls— no entenen a qui els parla en aquest darrer. Açò diu l'experiència d'un mestre castellà —el que sotscriu—. No hi ha que pensar, puix, en apasionaments fervorosos, que serien comprensibles en els fills de la terra valenciana. podem judicar serenament. Nostra expressió usual és en castellà i, per altra banda, no som novells en l'ensenyança.

»El pàrvul —repetim— no entén al mestre quan aquest li parla en idioma distint al seu, que és el matern. Malgrat açò, un imperatiu legal categòric prohibix usar altre que no siga el castellà. Cóm resoldre en l'escola aquest conflicte seriós, profund, entre dos sers sense un nexa verbal comú, imprescindible? [...]

»Ens ha ocorrit freqüentment en l'escola demanar un objecte als xics i que aquests ens porten uns altres. He vist cent vegades con els deixebles, en mig d'una conversació amb el professor, en castellà, s'han girat cap a un company variant inconscientment de llengua. A l'efectuar operacions aritmètiques mentals en veu alta, s'expressen en castellà després d'haver calculat en veu baixa en la llengua materna. Podríem fer moltíssimes cites expressives. Totes demostrarien lo mateix: no s'entén i si s'entén és traduït a l'idioma matern, propi, lo que s'ha començat a explicar en l'altre. [...] Cóm cultivar una labor en els esperits i teixir els maravillosos fils de la ciència i

---

¹⁶³ Amb el pas del temps, Alfons Uniesta va ser un dels representants de l'escola fanquista més genuïns. Durant la República va ser inspector d'ensenyament a ~~095~~ Guesca. Va doanar la seua biblioteca a Banyeres, d'on era.

¹⁶⁴ Es tracta de la traducció valenciana de l'article publicat originàriament en castellà en *La Gaceta de Levante*, d'Alcoi.

el treball conjunts, entre dos ànimes, si aquestes no s'entenen? Cóm fer de l'escola il·lusió animadora i grat anhel quan la veu del mestre no diu cançó d'amor en els oïts dels infants? Cóm fer fruitar els pensaments si arriben amb paraules glassades al cor de qui les escolta? [...] Solucions? En la moderna ensenyança del llenguatge, que s'avantposa al de la gramàtica, és axiomàtic que deu començar-se usant l'idioma propi, matern.

»L'Església predica, evangelitza als pobles en llur llengua materna. El sacerdot, al confessar, usa l'idioma del poble. El metge, quan visita malalts, fa altre tant, i fins en les Audiències més d'una vegada hi ha que traduir les preguntes.

»Per què, puix, no emplear els idiomes regionals d'Espanya com element educatiu sent les seues paraules les que tinguen en la boca del mestre el veritable objecte d'infundir fonament la cultura en els cervells infantils?

»Findlay ha dit: «Se deu concedir iguals honors i iguals afectes a les dos llengües. [...] Quins inconvenients poden sortir d'esta acció? Quina catàstrofe ocurrirá si l'infant ou en l'escola el mateix idioma que ou en sa casa, en el carrer, en el temple?

»Res d'açò vol dir que s'abandone el castellá en les regions bilingües. És de primera necessitat el seu coneiximent i conreu. Seria l'abandó un crim de lesa cultura.

»En quant l'infant adquirisca la comprensió de lo que está estudiant, s'intensificará l'us del castellá concedint máxima atenció als exercicis de llenguatge —redacció, lectures, vocabularis.

»Així, estretament fortificada i identificat llur sentiment amb els del mig que l'envolten no hi haurá temor a que algú estigmatitze l'escola com un instrument de dominació.

L'efervescència social i cultural del moment era extraordinària. I així, cal tenir present que a partir de l'any 1930 va aparéixer a València el

setmanari *Avant*¹⁶⁵, òrgan de l'Agrupació Valencianista Republicana. En el seu núm. 3¹⁶⁶, Maximilià Thous Llorens publicava un article molt agut titulat «En temps de començar campanyes» en el qual, entre altres afirmacions es podia llegir:

«Començarà el dia 1 d'octubre, [...] I centenars de xics entraran per primera vegada en una classe i tot seguit els faran unes consideracions tòpiques de patriotisme de segona mà, i escoltaran consells i lliçons i admonicions i enhorabones en una llengua que no és la seua. Dia per dia els obligaran a repetir que Espanya és una nació catòlica... [...]

»Res se'ls dirà de la seua terra, res de la història del seu poble. Les consciències infantils tindran de la pàtria una idea vaga, llunyana en el temps i en l'espai; reflectes del Cid i de D. Pelaio... [...]

»Ni la geografia de Valencia, ni les passades glòries civils de la seua pàtria, ni el present viu d'aquell indret on se troben — exaltament d'un caràcter, d'un ingènit, d'una voluntat col·lectiva— arribarà al seu esme. [...]

»Quan ixca a relluir la seua terra, apendran, amb una didàctica memorista i rectilínia, que València és una província amb Capitanía General, Arquebisbat, Audiència, etc., que se cull arròs i taronges, que —potser també— tenim dos províncies germanes (sense que arriben els infants mai a endevinar el noble sentit d'esta germanor) i, naturalment, que allò que parlen en casa és un dialecte i que voler València és admirar les falles, la traca, el Micalet i tot lo típic de la patria chica.

»La campanya de la desvalencianització seguirà un any i atre any amb les armes més poderoses... [...].

---

¹⁶⁵ Setmanari aparegut a València el 1930 com a portaveu de l'Agrupació Valencianista Republicana. Estava dirigit per Adolf Pizcueta i en foren col·laboradors, entre altres, Francesc Almela i Vives, Carles Salvador i Enric Duran i Tortajada. Va mantenir una línia política democràtica, i dedicà bona part dels seus esforços a postular l'obtenció d'un estatut d'autonomia per al País Valencià. Se'n van publicar 32 números.

¹⁶⁶ De 27 de setembre de 1930.

»Per cada mestre que conquistem a la nostra causa farem més que amb deu mífins. Per cada infant que salvem de l'ensenyança hermètica i fictícia guanyarem deu llocs»

En l'àmbit de la normalització cultural del País Valencià cal consignar, a més a més, la fundació a la ciutat de València, el dia 8 de març de l'any 1930 d'Acció Cultural Valenciana, organització composta per intel·lectuals, pedagogs i professors universitaris¹⁶⁷. El seu òrgan d'expressió va ser el butlletí *Acció Valenciana*. Partidaris de la «valencianització de la universitat» i de la «dignificació de la llengua», els membres d'*Acció Valenciana* van ser uns defensors clars de la unitat lingüística: «Hem de fer constar l'unitat de llengua i esperit amb Mallorca, Catalunya i el Rosselló», escrivia l'editorial «Al lector», del primer exemplar d'*Acció Valenciana*¹⁶⁸.

---

¹⁶⁷ Associació universitària que, sota la presidència de Germà Vicens i Moltó, va ser creada per un grup de joves professors: Emili Gómez Nadal, Francesc Carreres i de Calatayud, Jesús G. Tolsà, Francesc Bañón i Vicedo, Manuel Sanchis Guarner, Juli Feo Cremades, Antoni Igual Ubeda, Carles Tudela, Josep Llavador, Joan Beneyto Perez i Felip Mateu i Llopis. Es proposeven «endreçar la marxa de la Universitat» i fer-la «valenciana, jove i europea». Van desplegar una activitat cultural d'orientació i agitació molt diferent a la practicada fins aleshores pel valencianisme, amb el màxim de rigor i d'exigència. Es van declarar catalanistes alhora que afirmaven rotundament la unitat lingüística, postulats molt radicals per a l'època. El seu òrgan, *Acció Valenciana*, dirigit primer per Mateu i Llopis i després per Lluís Querol i Roso, contribuï a la formació d'un esperit valencianista no folklòric, modern, d'horitzó universal. Es federà amb el grup Palestra, de Barcelona, i amb l'Associació per la Cultura de Mallorca, amb els quals patrocinà el campament de Germanor Catalana al Pla de la Goarga (novembre de 1930). Des del seu setmanari saludà «joiosament» la proclamació de l'Estat Català (abril de 1931). Tot i que als seus inicis volgué servir de pont de concòrdia entre la dreta i l'esquerra valencianistes, no hi reeixí, i poc després de l'adveniment de la República es dissolgué; una bona part dels seus membres passà a engrossir els partits polítics valencianistes d'un o altre signe creats en l'avinentesa, mentre els restants van dedicar-se a tasques culturals, no sempre fidels al nacionalisme originari.

En la primera Junta Directiva d'Acció Cultural Valenciana hi havia —segons A. CUCÓ, (1971: 197)— Germà Vicens i Moltó (president), Emili G. Nadal (vicepresident), Francesc Carreres i de Calatayud (secretari), Jesús G. Tolsà (vicesecretari), Francesc Bañón i Vicedo (tresorer), Manuel Sanchis Guarner (comptador), Juli Feo Cremades (bibliotecari), i Antoni Igual Ubeda, Carles Tudela i Josep Llavador (vocals).

¹⁶⁸ De 15 d'abril de 1930.

4.2 LES MEMÒRIES PEDAGÒGIQUES.

L'any 1907 el Ministeri d'Instrucció va exigir als mestres que redactaren una Memòria del desenvolupament d'algun aspecte de la tasca docent¹⁶⁹. Hi havia un estol de temes possibles de ser tractats. Un d'ells era, precisament, el de l'ensenyament de la llengua. Es tractava del tema núm. 6. El seu títol era el següent:

Observaciones sobre la enseñanza del Castellano en la localidad donde el autor de la Memoria preste sus servicios, y resultado de los medios que haya puesto en práctica para perfeccionar y ampliar el estudio del idioma oficial.

Alguns mestres van triar justament aquest assumpte per a confeccionar la Memòria tècnica que se'ls demanava. La revisió d'algunes d'aquelles aportacions ens poden ajudar a comprendre com era la pràctica de l'ensenyament de la llengua en aquella època i, al mateix temps, ens pot servir per a comprovar els problemes que presentava l'aprenentatge, llavors de la llengua castellana, la llengua oficial i l'única permesa en el procés d'ensenyament.

Per tal d'oferir un panorama suficientment representatiu, hem triat una mostra relativament àmplia i que abasta diverses localitats de la zona catalanoparlant de la província de València. És lògic suposar que una incursió en localitats de parla valenciana de Castelló o d'Alacant haurien aportat un testimoni semblant.

De les diverses Memòries consultades n'hem triat algunes que les reproduïm completes en l'*Apèndix documental*, fet que ja s'assenyalarà en cada cas; en altres casos sols els fragments que hi fan referència.

Així, la Memòria de Vicente Alfonso y Navarro, mestre propietari de l'Escola Pública Elemental de xiquets d'Atzeneta, ofereix una visió prou

---

¹⁶⁹ Article 11 del Real Decret de 18 de novembre i article 39 de 20 de desembre de 1907. Per a un coneixement exhaustiu del tema, consulteu Fernández Soria J. M. i Agulló Díaz, M^a del C. (2002)

completa de la seua tècnica a l'hora d'ensenyar la llengua castellana als seus alumnes. Ací en tenim uns bocins¹⁷⁰:

«Ante todo, he de hacer constar, que en esta localidad se habla el valenciano, y que por lo mismo, al ser matriculado el niño para su ingreso en la escuela, no conoce una palabra del idioma oficial, lo que es un inconveniente grandísimo, ya que todo es nuevo para él, incluso la lengua, necesitándose un método especial para enseñar con provecho el castellano.

[...] ¿tiene importancia su estudio? En mi concepto, capitalísima; pues entiendo que no ha de sacrificarse á sentimentalismo sin substancia, el más grande de los intereses, la causa más sagrada, la del niño. [...] Para la convivencia [...] bástale conocer la lengua materna, la lengua con que el niño manifiesta a sus semejantes cuanto piensa y quiere, la única que el permite observar y discurrir; pero para relacionarse con los demás habitantes de nuestra nación, para sus transacciones mercantiles, para viajar, etc., etc., necesita el niño conocer el castellano, [...]

»Las disposiciones vigentes nos imponen la obligación de hablar en castellano dentro de la escuela pero resulta que durante las primeras semanas y aun meses , el niño no me entiende, y el de traducirle cuanto el voy diciendo, trabajos engorroso, [...] pues como antes ya digo, el niño piensa , observa, manifiesta sus impresiones en lengua que conoce; y los míos hacen todo esto en valenciano.

Tot seguit, V. Alfonso i Navarro hi retrau el cas de Bèlgica, on *«las clases populares hablan un patois flamenco muy corrompido, y la gente acomodada, el francés»*, però allí, —reivindica el mestre d'Atzeneta— l'infant *«da las primeras lecciones en la lengua que aprendió en el hogar doméstico, es decir en flamenco o en francés»*. Per V. Alfonso, la tècnica

---

¹⁷⁰ L'escrit complet s'ofereix en l'Apèndix Documental, com a text núm. 5.

emprada pels mestres belgues era l'adequada, raó per la qual ell hi fa el mateix:

« yo enseño á leer á mis discípulos empleando libros escritos en castellano, y sigo este método:

»Cuando llega el niño a la escuela, hablo con él y le hago expresar sus afectos, empleando el dialecto valenciano; pero como tengo establecida una clase especial para la enseñanza del castellano, tenemos diariamente ejercicios sobre el mismo; pero nada de temas ni de reglas: con sencillez les doy a conocer los nombres de los objetos que tenemos más a mano, y como es difícil reunir muchos de estos, me valgo de cuadros, estampas, etc.».

Després d'haver exposat amb cert detall la seua pràctica docent, posa en dubte la qualitat didàctica de les gramàtiques a l'ús per a ensenyar la llengua castellana:

«Lo que es cierto, que las gramáticas que tenemos no sirven para la enseñanza, y precisa hacer una selección. El artº 88 de la Ley de 9 de septiembre de 1857, ya ordenaba que la Gramática y la Otografía de la Academia Española fuesen texto obligatorio y única para estas materias de la enseñanza pública y la Real orden de 4 de febrero de 1877, Orden-circular de la Dirección de 31 de enero de 1885, Real orden de 25 de junio de 1888 y Real orden de 18 de diciembre de 1893, recuerdan lo dispuesto en dicho artº, y por fin, el artº 8 del Real decreto de 26 de octubre de 1901 disponen igualmente que la Gramática se estudie por el texto de la Real Academia Española ¿Qué hemos de hacer en este caso? Cumplir lo dispuesto por nuestros superiores jerárquicos; pero como a pesar de que el artº 9 del Real decreto de veintiséis de octubre de 1901 dice que

los programas de grado elemental y superior para el estudio y examen de las materias que señala el artº 3º de dicha Real disposición se publicarían oportunamente por el Ministerio del ramo, dichos programas no sean [sic] publicado, y los maestros continuamos arreglándonos los de nuestras escuelas [...] Por eso he dicho antes que estos ejercicios han de ser prácticos, sin ninguna regla gramatical. Aprendiendo el niño por imitación, practica las reglas sin conocerlas y en esto consiste el primer grado».

De la seua banda, José Martínez Rodes, mestre propietari de l'escola elemental d'Alginet, entre altres consideracions, apunta en la seua Memòria¹⁷¹:

«Al hacerme cargo de esta Escuela pública observé con tristeza que los niños se expresaban todos en el dialecto valenciano y no podía conseguir que hablaran una palabra en nuestro hermoso idioma, ni siquiera que me entendieran. Esto me preocupó grandemente porque comprendí el grandioso trabajo que se me presentaba á la vista para obtener los resultados que eran de apetecer con la enseñanza de tan importante asunto como es la formación del lenguaje en mis alumnos en nuestra riquísima lengua.

»Cualquier maestro por artista que sea en la enseñanza de la Lengua Patria habrá tropezado con tan grandes inconvenientes, principalmente en estos pueblos [...] cuando en ellos se tiene la fea costumbre de menospreciar cualquier otro idioma distinto y hasta considerar como extranjeras á las personas que expresan sus pensamientos en lenguaje diferente. Esta observación me hizo tomar con energía y sin descanso la difícil resolución del importante problema como es el hacer que los niños pudieran llegar á expresarse en la nunca bastante

---

¹⁷¹ Un extracte de l'escrit s'ofereix en l'Apèndix Documental, com a text núm. 6.

ensalzada lengua de Cervantes.

La determinació que hi va prendre don José Martínez Rodes, va ser taxativa:

«La primera determinación que tomé en tan delicado como importante asunto fué la prohibición de que se expresara ningún niño en la Escuela en el dialecto valenciano, haciéndoles determinadas observaciones sobre la importancia que tenia para ellos el conocimiento del hermoso idioma Castellano, cosa que tanto engrandecía a todo español, y mucho más cuando en ello no se perjudicaba en nada ni se atentaba contra el lenguaje propio de esta región.

Tot seguit, el mestre d'Alginet s'hi queixa de la poca estima en què els pares dels seus alumnes tenien la seua tasca:

«Al principio hube de luchar tenazmente para vencer la resistencia que se hacía á mis propósitos, no solo por las dificultades que ello entrañaba respecto de los niños sino también por la ignorancia de los padres; los cuales, interesados únicamente en las cuestiones agrícolas, no hacían el mayor aprecio de la educación de sus tiernos hijos, y creían algunos que mi marcado interés en que aquellos hablaran el Castellano obedecía quizá á algún fin bastardo que les sería perjudicial porque les hacía perder el tiempo».

L'actitud davant la llengua dels valencians i el coneixement d'aquesta no era, com és natural, idèntica per a tots els mestres. Observem ara l'opinió de Manuel Vicent y Alargada, mestre de l'escola elemental de xiquets núm. 2 d'Oliva. En la seua Memòria¹⁷², entre altres afirmacions, es pot llegir:

---

¹⁷² En l'Apèndix documental se n'ofereix un fragment significatiu, com a tex núm. 7.

«La región levantina de la península Ibérica que en su mayor parte perteneció al antiguo reino de Aragón tuvo y aun hoy día tiene su idioma propio. El antiguo lemosín, que en aquellos tiempos alcanzó armonía, belleza y riqueza de frases, hablado en Catalunya, Valencia é Islas Baleares, ha dado lugar á los dialectos hablados hoy en las citadas regiones. Mientras estos países formaron parte del reino de Aragón ó conservaron sus fueros, el lemosín fue en los mismos su idioma oficial; más al formarse la unidad de la Monarquía española y perdidos o suprimidos los fueros en estos reinos, quedó por idioma oficial obligatorio la lengua castellana en los actos oficiales administrativos, gubernativos, judiciales, etc. y como era consiguiente los naturales siguieron hablando su lengua nativa, que aunque en decadencia, constituye el habla del pueblo. En las capitales y poblaciones más importantes la moda ha introducido la lengua castellana; pero en los pueblos, y más aun cuanto más pequeños, no se oye ni una sola familia que la hable.

»[...] El desconocimiento de la lengua castellana en la parte baja del pueblo y sobre todo en los labradores da margen á la poca fe que les inspiran los hombres de letras; siempre que tienen necesidad de consultarles dudan de su sinceridad y temen ser engañados al trasladar ó traducir las palabras de uno á otro idioma.

»[...] El labrador es más aferrado que cualquiera otro á sus costumbres y tradiciones, confía más en sus propias fuerza y propios recursos que el artesano y de aquí que viva más alejado del trato social y no es raro que más de una vez tome hasta en mal sentido las indicaciones que se le hacen por suponerlas contrarias á lo que él suele llamar su libertad, esto también se opone á que el idioma castellano progrese con

mayor rapidez. [...] La Escuela es el lugar de donde ha de refuir [?] el idioma castellano y mucho se puede esperar y conseguir; aunque no tanto como teóricamente se suele suponer, en la práctica se tropiezan con más dificultades que en teoría y muchas de aquellas ni se habían previsto, ni aún por asomo [...]».

Observem també les notes de tipus sociolingüístic que aporta en la seua Memòria¹⁷³ el mestre de l'Escola Pública Elemental de Xiquets d'Alzira, Ricardo Campillo y González, el qual, entre altres consideracions, hi apunta:

«A estas [persones menestrals d'Alzira], el idioma castellano les es tan extraño como a nosotros el italiano ó el francés, [...]

»Los hijos de estas familias son los que forman la matrícula de las escuelas públicas de Alcira, pues los ricos i aún los de la clase acomodada mandan sus hijos al Colegio de los P. P. Escolapios y algunos pocos á otros colegios privados, per aquello de que ha de haber clases, y que no es lo mismo, para el orgullo de un padre, enviar a sus hijos al colegio, que enviarlos á la escuela pública.

»Solamente los pobrecitos son los que van á la escuela, y en enseñar a pobrecitos encuentro mi mayor satisfacción, pero me indigna ante el desprecio y el desdén con que los ricos miran a la escuela, al Maestro, y lo que es más triste, á los niños que asisten á la escuela, porque no tienen para pagar los honorarios de un colegio. Estos niños, como digo, son los que van á la escuela pública, y como sus padres no saben hablar más que valenciano, y en el mismo dialecto se expresan las personas que tratan y hasta los niños con quienes juegan, valenciano se enseñan á hablar ellos también, ingresando en la escuela sin entender del lenguaje oficial más que las palabras

---

¹⁷³ En l'Apèndix documental se n'ofereix una part, com a text núm. 8.

que son iguales ó casi iguales que en el dialecto».

La consulta de les Memòries Escolars ens permeten, d'altra banda, la revisió de la pràctica docent dels mestres del moment. Observem què hi apunta el mestre de l'Escola Pública Elemental de Carcaixent, Juan Alegre Ortiz¹⁷⁴:

«Primeramente, como medio general que comprende todas las enseñanzas de la escuela, ha procurado desterrar, por completo, de ella, la rutina, reduciendo á lo absolutamente indispensable el estudio de las lecciones de memoria. Cuando á los niños se les hace aprender mecánicamente la, para ellos, letra muerta de los libros que no entienden, se les convierten en inconscientes urracas que sueltan, de carretilla, palabras vacías de sentido, y si con ello se atrofian sus facultades mentales superiores, que permanecen como tabla rasa [...]

»Antes, pues, de que aprendan nada de memoria, les explico la lección que deseo explicarles. Si los alumnos á quienes explico pertenecen á las primeras secciones, suelo hacerlo primeramente en valenciano, pues, de lo contrario, no entienden lo que les digo, y aunque alguna palabra suelta comprenden, ésta no les dice nada de la trabazón lógica del conjunto. [...]»

Un altre dels temes proposats en aquelles Memòries didàctiques va ser el següent: *«Exposición razonada de los medios escolares y post-escolares que el autor juzgue más eficaces para conseguir la mayor corrección en el hablar».*

Un dels mestres que va presentar una Memòria amb aquest contingut va estar Julio Segura Llorens (1908: 1-4), el qual, després d'haver

---

¹⁷⁴ Aquest mestre va prendre part com a ponent en el ~~206~~ 206^è Congrés de Pedagogia Organitzat a València amb motiu de l'Exposició Regional de 1909, on va posar d'evidència la necessitat d'unes escoles més higièniques (MAYORDOMO, A I AGULLÓ, C: *La renovació pedagògica a les escoles valencianes*, inèdit, pàg 21]. En l'Apèndix documental se n'ofereix una part, com a text núm. 9

exercit la docència dos anys a la seua escola, assenyalava que un des més greus defectes del seu ensenyament era el fet de:

«el estudio memorista a que estos niños estaban acostumbrados, y al completo desconocimiento y ninguna práctica de nuestro idioma; pues nada entendían de lo que los libros repetían y no les era posible emplear hablando las palabras más sencillas y comunes, exponer un solo pensamiento sin entender a quién les hablara castellano.»

Per tal de vèncer aquest entrebanc greu va suprimir els textos no obligatoris i va extreure el seu hàbit de parlar en castellà als alumnes tant dins com fora de l'escola; però, malgrat aquests esforços:

«ni lo leído puede comprenderse, ni, si algo se entiende ha de poder luego ser expresado, reconozco que queda mucho por hacer, y que desgraciadamente, abandonarán algunos muchachos la escuela, antes de conseguir de ellos que observen, discurren, comprendan lo que hacen —o lean para comprender— y entiendan y se dan a entender usando el castellano».

F. Canes Garrido (2001: 79) reporta el cas de Vicente San Félix, mestre del «poblado agrícola de Benicalap»:

«Cuando tomó posesión de la escuela, de los setenta y nueve niños de seis a diez años, ninguno sabía el significado de la palabra “atún” a pesar de que algunos de ellos lo llevaban casi todos los días para almorzar. Tenía que recurrir al método intuitivo valiéndose de objetos y repeticiones hasta que aprendiesen. Tomó como modelo el método de las madres para enseñar a sus hijos. Las explicaciones resultaban diálogos

bilingües, repitiendo en la lengua del país las explicaciones que acababa de hacer en castellano. Partía con el aprendizaje del cuerpo humano, luego vestido, calzado, comida, bebida... repitiendo de viva voz las palabras en las dos lenguas. A continuación serie graduada de versiones valencianas o castellanas y viceversa, como también frases de dicho dialecto al idioma español, que en la práctica da un resultado excelente por lo fácil que conduce insensiblemente a escribir el lenguaje oficial».

Tenim també l'experiència de la mestra de Benimàmet, Aurora Barber (1908: 2):

«Aquí la niña no tiene modelos que le den desde la cuna los primeros elementos de la lengua castellana. Ordinariamente la niña no ha oído aquella lengua hasta los cinco o seis años que empieza a pisar la escuela, y la maestra es la que le ha de dar un vocabulario, pequeño, de reducido número de palabras en un principio, pero que luego se ha de ir ensanchando hasta que pueda hacer con corrección la manifestación oral de todos sus pensamientos [i les alumnes havien de fer] un gran esfuerzo de memoria para retener y luego reproducir las palabras empleadas por la maestra al explicarles el objeto motivo del ejercicio. Al contestar, como esas niñas poseen aún tan reducido numero de palabras castellanas contestan unas mezclando el castellano con el valenciano; otras contestan formando palabras mezcla de una y otra lengua; y otras introduciendo modismos valencianos en el castellano» (página 6).

4.3 L'EXCURSIÓ FILOLÒGICA D'ANTONI MARIA ALCOVER

Una altra font que ens permet conèixer l'estat de l'escola valenciana la constitueix la consulta de les «eixides filològiques» que mossén Antoni Maria Alcover i Sureda¹⁷⁵ va fer pel País Valencià amb l'objectiu de cercar dades lingüístiques per a la confecció del seu monumental *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Mossén Alcover, que va fer dues «excursions» al territori valencià tenia el costum de visitar les escoles públiques dels llocs als quals anava, perquè, com és sabut, els infants —i els vells— són uns del millors informadors en les enquestes dialectològiques.

---

¹⁷⁵ Santa Cirga, Manacor 1862, Ciutat de Mallorca 1932. Eclesiàstic, lingüista, folklorista i publicista. De família rural, es traslladà a 15 anys a Ciutat per tal de seguir-hi els estudis de seminarista. Del 1877 al 1886, que fou ordenat prevere, es donà a conèixer com a polemista intransigent, defensor d'un integrisme extremat, i alhora es despertà la seua vocació literària. Així, aviat descobrí la riquesa de la literatura i de la llengua popular que recollí sota el pseudònim de Jordi d'es Racó, en les *Contarelles* (1885; 1915) i, sobretot, en l'*Aplec de Rondaies Mallorquines* (24 volums). Fou nomenat vicari general (1898-1916), càrrec que l'obligà a nombroses activitats. D'una altra banda, el fet d'ésser vicari general li proporcionà una autoritat moral a l'hora d'emprendre l'obra del *Diccionari*. En efecte, les primeres reunions tingueren lloc el 1900 al palau episcopal, on el 5 de novembre llegí la Lletra de convit, invitació pública a col·laborar en un diccionari exhaustiu de la llengua. El projecte tingué un ressò que ultrapassà l'àmbit insular. Això, i la conveniència d'establir un mitjà de comunicació entre els col·laboradors, feu sorgir el *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (1901-1936), la primera revista lingüística del país. Mentrestant, Alcover intensificà els viatges per les terres de llengua catalana tot alternant les "eixides filològiques" o recerques lexicogràfiques amb la labor de propaganda, que culminà amb el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana celebrat a Barcelona, l'octubre de 1906. S'hi inscriviren 3.000 congressistes i entre les adhesions hi figuraven la major part dels romanistes del moment. Havent-se adonat que mancava de la preparació lingüística necessària, Alcover decidí d'iniciar-s'hi. D'ací els seus sojorns a l'estranger, sobretot a Alemanya, França, Anglaterra, Suïssa i Bèlgica. Aviat hi hagué proves del seu aprofitament, una de les quals fou Una mica de dialectologia catalana, apareguda al *Bolletí* (1908-1909), que, com les *Qüestions de llengua i literatura catalana*, també publicades al *Bolletí* (1901-1902). En ésser constituïda la nova secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (1911), Alcover, que n'havia estat nomenat membre, en fou elegit president. Tanmateix, home de tracte difícil, aviat li esdevingué impossible de conviure amb els membres de l'Institut, fins que se'n separà i publicà un manifest molt violent (1918) amb tots els detalls. Aquesta ruptura, que tingué en ell repercussions ideològiques, el portà a compromisos discutibles amb el règim polític vigent, que es traduïren en una subvenció estatal anual a partir del 1920, que li permeté d'accelerar l'elaboració del Diccionari. Desapareguda la subvenció, Alcover emprà tots els seus recursos i s'endeutà i tot, per assegurar la continuïtat de l'empresa. El primer volum aparegué, per fascicles, entre el 1926 i el 1930, amb articles signats per Alcover i F. de B. Moll, el seu fidel col·laborador. De resultes de la ruptura amb l'Institut retornà a una ortografia anterior al 1913, que usà en les publicacions. El 1928, dos anys després d'haver-se reconciliat amb Pompeu Fabra, hagué de reduir el seu ritme de treball. En aquests últims anys conreà la literatura ascètica i hagiogràfica i pogué veure acabat el primer volum del Diccionari. Figura com a ~~200~~ i discutida, tracta en la seua extensa obra, temes molt amplis i diversos. Entre d'altres càrrecs, fou vicepresident de la Societat Arqueològica Lul·liana, president de la Comissió Editora Lul·liana, corresponent de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i mantenidor dels Jocs Florals de Barcelona de 1905.

Al *Bolletí del Diccionari de la llengua catalana*¹⁷⁶ mossén Alcover, parlant del català que llavors s'utilitzava al País Valencià, diu:

«Está tan acastellanat el vostre territori, en tenen un concepte tan bax de la llengua pròpia els valencians no valencianistes, que el tornar posar les coses a llur punt vos costará una cosa de no dir. [...] Lo que caldria a n-els valencians fora que llurs Diputacions Provincials, com ho ha fet ja la de Barcelona, pensionassen joves axerits per estudiar a les Univeristats alemanyes filologia, filologia románica. Formats allá aquests joves científicament, llavò porien emprendre la formació de la gramática valenciana. Aquest es l'únic camí práctic.»

I més endavant, tot parlant de la necessitat de fer una ortografia, hi afegeix:

«No, no es arribada l'hora defer un'ortografia valenciana definitiva; [...]. No es possible una bona ortografia sense haver acabat l'estudi de la fonologia i de la morfologia, l'estudi complet dels sons i formació i etimologia de les paraules. [...]

»Lo que us cal, valencianistes benvolguts, mentres tant que's fassa tot axò qu'hem indicat, es netejar la ortografia vostra tradicional de totes les atrocitats castellanes que a poc a poc heu anades adoptant. Lo que cal que fassau, com més prest, millor, es treure l'ortografia valenciana de l'esclavatge de la castellana.»

Però, pel que fa les «eixides filològiques» en concret, el dia 20 d'abril de 1910 arribava a Alacant¹⁷⁷, on va visitar el seu amic, mossén Manuel Galbis, canonge de la Col·legiata de St. Nicolau. D'aquella visita, entre altres aspectes, ens diu mossén Alcover:

---

¹⁷⁶ *Bolletí del Diccionari de la llengua catalana*, vol IV, setembre-octubre de 1908, pàg. 121-123.

¹⁷⁷ Consulteu el *Bolletí del Diccionari de la llengua catalana*, vol VI, abril de 1918, pàg. 57-65.

«Com sentí que hi érem anats per estudiar la conjugació alacantina, i que lo que'ns calia, era un escola aont trobássem cin o sis xicotetes d'onze a dotze anys que fessen el cap viu, mos mená a n-el Colegi La Educació dirigit de fa coranta dos anys per D. Leopold Morató Garcia [...] ens posa a la nostra disposició sis o set xiquets, [...] els efeya moltes de rialles la nostra pronúcia mallorquina, tantes com les ne faria a n-els de Mallorca la prunúcia dels alicantins.»

La tercera Eixida Filològica de mossén Alcover comença a Alacant el dia 20 de juny de 1918. El dia següent, el 21 visita Monòver. Paga la pena de reproduir tot el fragment del dietari que s'hi refereix¹⁷⁸:

«Com li demàn si'm vol recormanar a qualche Mestre d'Escola d'allà, me diu que just n'hi ha un ara, un tal D. Fernando, nadiu d'Elda i per lo mateix de llengua castellana i poc devot ferm del valencià. Me dona una targeta de recomanació per ell, i l'Escolà m'hi acompanya. Lo trobam fent escola: me rep molt bé; però, com li esplic l'objecte de la meua enquesta, no se'n acaba de fer càrrec, puy me surt ab que ell no deixa dir cap paraula que no siga en castellà ni ha ensenyat may altra conjugacio que la castellana, i fins considera ilegal que allà dins negú n'hi ensenyi cap altra perque, essent una escola nacional, allà no's pot ensenyar altra llengua que la nacional. I fins arriba a fer una confessio d'allò més preciós: diu que, com ell allà no diu ni deixa dir cap paraula que no sia en castellà, hi ha xics que deixen d'anar a la seua escola perque no l'entenen ni hi poden parlar. ¿S'es vista una condemnaió més flagrant del sistema de tal mestre? Tambe se veu que ha d'esser un desastre que la predicació evangèlica i l'ensenyansa del Catecisme se fassa tota en castellà i per Ministres castellans a Monòver perque si n'hi ha que no van an aqueixa escola perque no entenen el castella,

---

¹⁷⁸ *Bolletí del Diccionari de la llengua catalana*, pàg. 167-252.

tambe n'hi haurà que no aniran a l'esglèsia perque sempre els hi prediquen i els hi ensenyen la Doctrina en castellà. Jo defuig d'entrar en discussions ab lo Sr. Mestre per no tancarme les portes de la seua escola, i ab les millors paraules que puc li faig avinent que jo no tract d'anar a ensenyar an els seus deixebles cap conjugació, sino d'aprendre d'ells la que s'usa a Monòver. Ell me replica que els seus deixebles no en sabran brot perque may l'han estudiada; i, per un desengàn meu, en crida dos o tres i me convida a fer les proves. Jo elze demàn lo verb acudir, i a l'acte me conjuguen, un derrera l'altre, com a canaris, lo present d'indicatiu. Lo Sr. Mestre romàn sense paraula, tot atxul·lat. L'home acaba per posar a la meua disposició tres infants: dos de nou anys i un de deu, molt aixerits, sobre tot un. Comensam, i al punt ja los tenc anostrats.

»S'acaba l'escola, i com veig que el mestre frissa de tancar, els al·lotets s'ofereixen a venir a la fonda. Hi venen, treballam una bona estona, fins que el Mestre, que rondava per allà, m'envia a dir que ja basta. ¡Vaja quin home!»

En la anotació corresponent al dia 24, el mossén manacorí apunta:

«Pateixen els d'Elx del mateix mal que els de Monòver i els d'Alacant: estiment massa poc llur llengua, la tenen per no-res. —El Sr. Senabre me digué anit passada que a València se nota una reacció a favor del parlar valencià entre els joves de l'Universitat. ¡Amèn que sia així i que no mancabi, sino que reprenga sempre més! Amèn.» (Pàgina 169).

El dia 26 va visitar la Vila i en diu:

«D. Miquel Guardiola, apotecari d'assí, persona molt docta i amiga del valencià, col·laborador que fou del *Diccionari*. Me

conta que a La Vila està molt en-terra el valencià, que no conceben un orador en tal llengua, i que vengué aquí el P. Hiniesta, Jesuïta: comensà un sermó en valencià, i fou tal la lulea que l'auditori li feu, que rompé en castellà per sortir de tals emblavins. Això demostra lo pervertit que tenen el gust els de La Vila i lo desorientats que van, per no dir una altra cosa. ¡Pobre gent! ¡Desgraciat de poble que desprecia la seua llengua! ¡Poca carrera farà per dematí que se llev! [...]

»Se fan les nou i m'espitx a l'escola del Sr. Galiana. [...]

»El Mestre es un senyor ple de bon sentit, que regoneix que trauria mes fruyt d'ensenyar el castellà per via del valencià que, rebutjant el valencià, el qual troba que hauria d'esser objecte d'un estudi ben sòlid dins l'escola.»

El dia 27 mossén Alcover passa a Tàrbena i ens fa unes consideracions molt interessants:

«Me diu el Rector que l'escola de xics es tancada perque vengué l'altre dia l'Inspector i declarà ruïnós l'edifici; però que es uberta la de nines, i que, si m'hi conform, avisará la Sra. Mestra, que creu que's prestará de bon cor. Li dic que si, i mos entregam a tal costura. La Sra. Mestra, D.ª Maria del Remy Esteve i Garcia, nadiua d'Alacant, ens rep amabilíssima, i me presenta, per fer enquesta, tres al·lotelles, modestíssimes, que fan cara de molt intel·ligents. [...]

»La Sra. Mestra es molt il·lustrada i de molt bon sentit patriòtic. No es com aquelles Mestres ni com aquells Mestres que treuen espines contra la nostra llengua i li fan una guerra a mort. Així es que m'ha confessat que considera indispensable l'estudi de la nostra llengua dins les escoles primàries, precisament per aprendre bèn el castellà i m'ha dit que, per preparar les xiquetes per la primera comunió, no té altre remey que pararlos en

taberner, que ella ha après molt bè, puys diu que si los ha explica en castellà les pobretes no entenen res. Les xiques mateixes m'han confessat que no entenen el castellà casi gens. S'ès llamentada la Sra. Mestra de que lo senyor Inspector que ès murcià, no se fa càrrec de res d'això i exigeix l'exclusiva del castellà en les escoles.» (Pàgines 173-175).

Posteriorment, sacerdot com era, ens ofereix les següents opinions:

«El *Sr. Retor* o Rector, Mn. Rufí Garcia i Marco, nat a Andilla i criat a Gestalgar, territori *xurro* (de llengua aragonesa), que aprengué el valencià en el Seminari de València, està tan convençut de la necessitat que hi ha de parlar an el poble en la llengua d'aquest, que s'ès posat a fer en valencià les explicacions de catecisme a grans i petits i en la meditació que fa públicament a l'esglèsia, comenta en valencià els punts proposats: i me diu que li dona tan bon resultat i que la gent demostra estarne tan contenta, que hi acudeix a lut [?] com may havia succeït.

»¡Quina llàstima que tots els Rectors i predicadors de les comarques valencianes no siguen com lo Rt. Regent de la pàrroquia de e en matèria de predicació evangèlica i de catecisme![...]

»Se veu que el Clero valencià comensa a donarse'n conte de la feresta i monstruosa aberració que es predicar en una llengua que no es la que parla el poble i que per lo mateix no l'enten prou bè per aprofitarse de lo que li diuen de la trona, encara que, per no pasar per brossencs i ignorants; la major part diguen, faltant a la veritat, que entenen perfectament el castellà.»

En arribar el dia 1 de juliol, el savi de Manacor, entre altres consideracions d'interés marcadament filològic, escriu al dietari:

«Els Frares Franciscans de Benissa se llamenten de lo poc que la gent de per aquí estimen llur llengua, i consideren que ès perdre el temps predicar en castellà i que ès una aberració ensenyarhi el catecisme i dirhi les oracions com el Pare-nostre, Ave-Maria i demés.»

A Benigànim, on arriba el dia 8 de juliol roman uns dies. Allí, on té ocasió d'entrevistar per a l'enquesta dos *choristes* (un de Cocentaina i l'altre de Biar), fa unes consideracions de caire sociolingüístic força interessants:

«Aquells bons *choristes* resulten un[s] fervents amadors de la nostra llengua, llamentantse de que la gent de per aquí l'estimin tan poc, puys si elze prediquen en valencià, se donen per ofesos perque se creuen que ès que elze consideren igriorants i bàrbars per lo quant de l'educacio que han rebuda han tret en net que la civilisació i la cultura consisteixcn en sebre el castellà o entendrel. ¿S'ès vist res mes equivocacat i sense cap ni peus? Bo es sebre el castellà, però no basta sebre'l per atènyer la cultura que constitueix la civilisacio. ¿Tal volta no hi ha a lur regions de llengua castellana que en matèria de cultura qualquen massa enrera?

»Dins les regions valencianes, ten enamorades del castellà, ¿hi ha més cultura i més benestar que dins les regions catalanes més poc devotes del castellà? No, hi'ha mes que fer una passada per dins unes i altres i comparar per convencerse de que es una aberracio feresta el creure que la causa de la civilisació està salvada i assegurada ensenyant a la gent no castellana de mastegar el castellà.» (Pàgina 186).

I en les anotacions corresponents al dia 11 de juliol, continua:

«Quina calamitat per les ànimes la costum general dins el Reyne de València de dir les *oracions* (*Pare-nostre, Ave-Maria, Credo,* etc.) en castellà. ¿No parlen els valencians ordinariament en valencià? Això prova que tenen més per ma el valencià que el castellà i que entenen més aquella llengua que mamaren ab la llet que no la que els ensenyaren malament a l'escola.» (Pàgines 186-187).

El dia 15 de juliol, des de València estant, fa una altra apuntació on evidencia el poc interès que sentien els valencians d'«aquesta gran ciutat» per la seua llengua:

«El capvespre, de les 4 fins devers les 8 dins la sacristia de St. Llorens ab aquell seminarista, acòlits i alguns frares acabam la conjugació de València, que resulta prou interessant, i que no és bona d'aglapir ara que les escoles son tancades, per la poca afició que hi ha a la nostra llengua an aquesta gran ciutat» (pàgina 191).

El dia 20 de juliol és a Castelló on intenta saludar «mon bon amic D. Gaetà Huguet [i Breva], valencianista de cor, encara que molt prevengut contra allò de que el valencià siga català.» Tot seguit es trasllada a la Casa d'Òrfens de Sant Vicent

«on ens rep Mn. Jusep Tarrega i Ramos, *Clavari de la Casa*, l'entusiasta més resolt de la nostra llengua que he trobat en tota la regió valenciana, puys parla sempre i predica en valencià an els xics i xiques de la *Casa* i els ensenya en valencià el Catecisme i elze fa resar sempre en valencià. L'he felicitat efusivament p'el seu heroisme.» (Pàgina 197).

És a la mateixa ciutat on, el dia 21 de juliol, constata el fet, ja

apuntat, que, ben sovint, els infants són els millors informadors de les variants locals de la seua llengua, atés que «conserven lo llenguatge de llur agre»:

«Ja fa molt de temps que no hi crec ab això de despreciar el llenguatge del menuts ab l'escusa de que encara no saben parlar: ordinariament lo llenguatge de tal infanteria és lo més genuí, molt més genuí que lo de la gent gran. Els xics son la gran gent p'els estudis llinguistics» (pagina 199).

El dia 25 de juliol, en arribar-li una carta de Gaetà Huguet i Breva comenta:

«Ell és un enamoradíssim de la nostra llengua, però no vol en via neguna anomenarla catalana ni pot sofrir que negu l'anomen tal. Jo respect aqueixa manera de veure que té ell perque ho sent de cor, i els sentiments del cor son sempre respectables, mentres no siguen contra la lley natural.» (Pàgina 204-205).

La anotació de mossén Alcover del dia 25 de juliol és especialment interessant, perquè hi transcriu les opinions que llavors tenia el savi erudit castellanenc:

consider oportú transcriure un tros de la carta de N'Huguet, que es d'aqueix tenor: [...] Al present ma actuacio valencianista... es cuasi nul per mor del fort colpejar dels infortunis damunt de ma pobra llar, amargant mon viure y endolant mon ànima. Si Deu es servit fer que l'horizó se desemboire, tornare a agafar lo mall, per ço que voluntat no hi manca. Ahir nostres enemichs eren forasters; ahui ne tenim dins de casa; perque los qui mos tenim per bons valencians, si be havem a gran honra dirnos germans dels catalans, sentimmos molt humillats y trists quand ens diuent catalanisats o que nostra llengua siga catalana. Per

aqueix darrer camí se va a la guerra i a l'odi de dos pobles que, si be de psicologia molt distinta, son vehins y han segut confederats en la època més brillant de llur historia.[...] La fonètica catalana sone a l'orella valenciana d'una manera tan malastruga qu'el poble valencià mire com una desgracia en persona culta parlar català. Lo convenciment de que la literatura nostra la crearen los valencians y que los catalans no hi aportaren un brot en son època classica, lo fet de que ab lo nom de llemosina y valenciana aplegà fins a nostres dies, fa que els valencians no acceptem may pera treballar conjuntament mes que un camp neutral: llemosina, occitana, llevantina, etc.»

Des d'ací mossén Alcover passa a les terres més enllà de la Sènia.

La tercera «eixida filològica» de Mossén Alcover per terres valencianes s'esdevé durant l'estiu de 1912¹⁷⁹. També en aquesta ocasió ens ofereix algunes pinzellades del quefer educacional dels nostres ensenyants del moment. Així, des de Vinaròs estant, escriu:

«Es la quarta volta que vench a estudiar la llengua a Vinaros [...]. Anam a visitar també les Monges de la Consolació que tenen col·legi de minyones a demanarlos gent menuda per estudiar els jochs infantils i ens diuen que hi podem anar qualsevol dia. [...] Aquella minyonia se posen a dirli jochs infantils, i n'hi arriben a dir trenta, de ben saborosos, i ell escriu qui escriu. La banda del capvespre se'n va a l'Escola Nacional de D. Jusep Sanxis i hi troba un escabotell de minyons de lo més trempats, dels quals palluca bona cosa de noms infantils.» (Pàgina 281).

Al tren, de viatge cap a Xàtiva, Mossén Alcover troba tres monges «que han estat anys a Cullera, i han tractats molt els cullerenchs, porque hy

---

¹⁷⁹ *Bolletí del Diccionari de la llengua catalana*, Volum XII, pàg. 280-331.

feien costura¹⁸⁰ y cuydaven els malats de l'Hospital.» També en aquesta ocasió ens ofereix una sèrie de dades del marcat valor sociolingüístic:

«Han dit ademés que els vells que cuydaven a un hospici que hi ha, no volien parlar gens en castellà ni volien que elles les hi parlassen perque deyen que no entenien tal llengua, i que els minyons i minyones sempre elze parlaven en valencià, però que elles feyen tot quant porien per ferlos parlar en castellà per que l'apreguessen. -Ara be ¿quin profit han de treure aqueixa gent de que los prediquin en castellà i de dir les oracions sempre en castellà[?]. Es general dins lo regne de Valencia la fredor, l'indiferència, l'ignorancia en religió entre la gent del poble, a qui prediquen en castellà i fan dir el catecisme i les oracions en castellà. ¿Entén eixa gent millor el castellà que el valencià? Es evident que no. Donchs si en valencià i tot tenen tant de mal entendre les coses la gent del poble del Reyne de Valencia; si en dirlos res que no les convenga, contesten que no entenen el castellà...»

El dia 5 de novembre és a Xàtiva, on visita el Col·legi de les Dominiques del qual apunta:

«les minyonetes li diuen una pila molt gran de jochs infantils i un bon raig de cançons populars antigues, que demostren admirablement l'estat de la llengua xativenca abans de la feresta castellanisació...» (página 307-308).

A les Escoles de l'Ave Maria d'Alcoi un grup de xiquetes «mos han dit un bell enfilall de mots alcoyans d'allò mes interessant per la fonètica i la morfologia de la nostra llengua.»¹⁸¹ El Mossén visita uns altres llocs i en tots els alumnes l'informen de jocs i altres paraules que són del seu interés. En arribar a Sanet ens conta:

---

¹⁸⁰ Convé recordar que, amb tota seguretat el savi de Manacor, empra aquesta paraula amb el seu valor tradicional de «escola de pàrvuls o de xiquetes».

«Tot sopant D. Maria Llompart mos ha contat els conflictes que hi ha a Sanet entre el Sr. Mestre d'Escola i els minyons que hi van, porque no s'entenen. El Sr. Mestre, andalús no enten els minyons valencians, i els minyons no entenen el Mestre i devegades hi poden llogar cadiretes.»

4.4 LA VISIÓ DE BONAVENTURA PASCUAL

Sembla que l'actitud dels mestres valencians de llavors no degué ser, en absolut, com la de Bonaventura Pascual¹⁸², mestre de Benimaclet, el qual es va significar com a defensor de l'ensenyament de la llengua del País i la seua utilització com a instrument d'ensenyament-aprenentatge. Així, en un article (1915) conta el succés següent:

«Mientras iban acercándose a la mesa del maestro, para dar comienzo a la lectura, dos muchachos de los más crecidos discutían en voz baja, no ha muchos días, sobre qual era la página donde habían de empezar a leer. La voz no era tan baja que no llegase a oídos del maestro la discusión, la qual, naturalmente, por tratarse de niños de la huerta de Valencia, se había establecido en valenciano. —¿Qué lengua es esa?, dije increpando al más cercano, que parecía llevar la razón, volviendo por los fueros del idioma oficial. —La valenciana, me contestó mohino, como fingiendo no comprender el alcance de mi pregunta. —Pues aquí se habla en castellano, añadí con

---

¹⁸¹ *Bolletí del Diccionari de la llengua catalana*, Volum XII, pàg. 313.

¹⁸² Mestre i erudit; va nàixer a Xàtiva el 1872 i va morir a València l'any 1953. Cursà el Batxillerat i Magisteri a la Normal de València on conseguí el títol elemental el 1908 i el superior al 1909. Exerciria com a mestre a la Casa de la Misericòrdia el 1933 i a l'escola del carrer de Salinas de València el 1936. Col·laborà en l'*Archivo de arte valenciano*, *Las Provincias*, *El Educador Contemporaneo*, *Diario de Valencia*, *Boletín de la Real Academia de la Historia* i en *El Obrero Setabense*. Publicà *Curiosidades setabenses* (1924-25), *Gala histórico-descriptiva de la ciudad de Játiva* (1925), *Játiva biográfica* (1931) i la seua preocupació pel valencià el va dur a editar una obra que recull diferents articles publicats en la premsa diària, amb el títol de *El valenciano en las escuelas y en la vida social* (1918). Va ser, durant un temps, Director del Centre de Cultura Valenciana.

firmeza. Recalcitrante el niño, murmuró entre dientes: —Es que yo soc valenciá. No pude contenerme. Con dos cachetes castigué la rebeldía del muchacho insolente, por conservar incólume el principio de autoridad; pero me dieron mucho que pensar las palabras del niño y me dolía en el alma haberle dado aquel par de cachetes; porque en medio de su insolencia y rebeldía, tenía el niño múchísima razón».

En l'article que comentem tot seguit Bonaventura Pascual posa el punt de mira en l'escola, en el valencianisme natural dels alumnes, com els seus de Benimaclet, que parlaven valencià, senzillament, perquè eren valencians:

«El valencianismo de los niños de que trato es un valencianismo natural, inconsciente, espontaneo, que flota en el ambiente que respiran. Sus padres, labradores casi todos o sencillos obreros hablan en valenciano y en valenciano hablan los hijos».

I es nega a veure en aquesta actitud una discrepància respecte de les disposicions educatives oficials ni cap atemptat contra la unitat d'Espanya, com temien les autoritats centrals:

«No sienten aversión al castellano por patriotismo separatista; sienten únicamente dificultad de hablarle, y por eso hablan en valenciano, cuando la fuerza de la autoridad o una necesidad imprescindible no los obliga a hablar de otra manera. [...] Por esta parte no peligra el patriotismo. Tampoco deja de ser éste muy acendrado en los que no emplean más lengua que la valenciana, porque en ella oyen a sus padres y no por oposición sistemática a todo lo que huele a castellano, como sucede en otras regiones».

Hem de tenir present que la posició de Pascual pel que feia respecte a la necessitat d'ensenyar el valencià a l'escola era exclusivament didàctica i no motivada per raons de nacionalisme:

«La moción de la Alcaldia de Valencia, proponiendo la enseñanza del valenciano en las escuelas subvencionadas por el municipio ha puesto sobre el tapete una cuestión que hemos tratado, desde el punto de vista pedagógico [...]

Ignoramos la parte que la política nacionalista puede tener en el actual movimiento valencianista cuyas tendencias no compartimos en absoluto [...] pero puestos en el terreno de la pedagogia ...»

La postura de Bonaventura Pascual, com havia estat la del canonge Roc Chabàs, és també primordialment utilitària. Convé assenyalar que B. Pascual coneixia l'obra de Chabàs, segons es deixa veure en l'article «Valencianismo pedagógico de un arqueólogo insigne» (1915b):

«Pero a unos y otros, a los hijos de los que tienen alguna ilustración y a los hijos de los simples obreros, creo que les sería muy conveniente y necesaria una lección diaria de vocabulario valenciano-castellano, para que fueran adquiriendo el caudal necesario de palabras para decir en castellano lo que quisieran, entender lo que leyeran y escribir lo que les fuera indispensable... [...]

»Esto [...] exigiría ciertamente la introducción de la enseñanza de la Gramática valenciana en la escuela. ¿Qué inconveniente hay en ello? Tantas cosas inútiles se les hacen aprender a los niños, que bien pudiera sustituirse por esta otra necesaria o, por lo menos, muy conveniente.

»Pero dejemos esto y partamos del supuesto de que haya da

darse la enseñanza en castellano.

»¿Aprenderán mejor el castellano, entenderán mejor las explicaciones y la lectura los alumnos valencianos de las escuelas rurales, y aún intraurbanas, si no se emplea en ellas para nada el valenciano, que recurriendo a éste constantemente?»

És interessant que remarquem que Bonaventura Pascual (1918: 7 i 9, respectivament) hi deixa constància d'una actitud de menyspreu cap a la seua llengua que han tingut —i tenen encara— no pocs pares valencians. Es tracta del fenomen que ha estat batejat popularment amb el nom de «coentor», i que tan bé va retratar Escalante en molts dels seus sainets:

«Los valencianos cultos o semicultos tienen el desdichado prurito de hablar en castellano y de hacer hablar del mismo modo a sus hijos desde pequeños. Vanidad que los expone muchas veces al ridículo, por ignorar el significado de las dicciones castellanas algo apartadas del uso común o por no saber la expresión castellana de los útiles más caseros o de las cosas más vulgares.»

4. 5 LA PUBLICACIÓ DE LA *GRAMÀTICA VALENCIANA (NOCIONS ELEMENTALS) PER A ESCOLES DE PRIMERES LLETRES*, DE BERNAT ORTÍN.

L'any 1918 va ser significatiu per a l'ensenyament de la nostra llengua. Bernat Ortín que, que a més de mestre d'escola era també professor numerari de les Escoles d'Artesans de València, va publicar una *Gramàtica Valenciana (nocions elementals) per a escoles de primeres lletres*, sens dubte, la primera expressament escrita per a l'escola. Sanchis Guarner la va qualificar —segons reporten Rico i Solà (1995: 60)— de «modesta i reduïda, però molt ben orientada».

La personalitat d'Ortín havia estat objecte d'un article publicat en *El Poble Valencià*¹⁸³:

«Els nostres: Bernat Ortín.

»Bernat Ortín és u dels “nostres” que més profitosa i orientadament trevall en esta tasca de restauració de l'ànima valenciana. Tan profitosament, que pocs el coneixen. No és paradoxa; así la ineficàcia és fruit de massa exhibició. U que fa molts discursos, que en tot està en lo mig, com les peres confitades, que braseja i jura i perjura que tot ho ha fet ell... eixe no fa res de profit. Així, considerat i retificat per la pràctica, l'amic Bernat Ortín realisa un'obra de bons resultats en el valencianisme. Ell és un gic romàntic: tots los romàntics s'ha comprovat que són grossos, i Ortín ho és... massa. És un pràctiu mestre superior d'escola que té un íntim i gran sentit pedagògic; que sap ferse gic en ocasions, que se redresa a voltes en un orgull de son apostolat de mestre, que sap el valor efectiu de serts llibres i el nominatiu de molts atres, de molts, i que té la clara visió de les trapatroleries oficials, pera quines hasanyes i hòmens guarda uns calificatius fulminants apropiadisims.

»Fa versos, bons versos valencians, que a no viure en este

---

¹⁸³ *El Poble Valencià* núm.8, aparegut el dia 19 de maig de 1917.

detestable mercat del llibre, els haguera publicat i la crítica justa els lloaria per sobre molts rípiosos, infernals, que se'n publiquen. Ell discurreix (hi ha es qualitat hui), i amagat darrere un retumbant seudonim esfonsa la seua dialèctica i remonta sa bandera en un optimisme perenne: el que li brolla d'eixa sonrisa que s'inicia darrere ses ulleres i llabis afora se difon en nostre ànim propiciament...»

La *Gramàtica* d'Ortín, la primera que gairebé seguia la normativa fabrística, estava redactada seguint el mètode tradicional, és a dir, una pregunta (numerada i en negreta) i tot seguit la resposta que havia de saber l'alumne. En el pròleg, que duu el títol «Al lector», es pot llegir:

«Amb la publicació d'esta nova Gramàtica Valenciana, no hem perseguit altre objecte que facilitar al nostre poble un compendi d'ella que, per sa brevetat i economia, l'inicie rapidament en els misteris del seu llenguatge, hui abandonat en sos llavis sense obedir a cap regla. [...].

»No s'ocultarà al lector docte que el present opuscle no té més que el caràcter d'un ensaig, que aguarda l'ocasió de son perfeccionament per altres, per a que la nostra estimada parla popular esdevinga cada dia més una llengua culta, mijançant la depuració i l'estilització.

»Si nostre modest comés alcança l'èxit que esperem, molt satisfets quedarem d'haver contribuït amb la mida de nostres pobres forces, a que el poble valencià es trobe a si mateix per a desempenyar el paper que li pertoca en el concert de les nacionalitats redivives.»

Pel que sembla, va ser el Pare Fullana qui li va suggerir que l'escrivira. Ortín, —com a resposta a una sèrie de crítiques que li va fer el

franciscà arran la publicació de la *Gramàtica*— va publicar que ell havia anat a visitar Fullana per demanar-li un exemplar de la gramàtica que havia de ser el primer premi en el Concurs infantil de lectura valenciana organitzat per les Joventuts Valencianistes l'any 1915. Però com que l'edició estava exhaurida, el franciscà li va comentar:

«Una de las dificultades con la que vamos a tropezar es la falta de medios de preparación para que los niños puedan leer el valenciano. Seria muy conveniente que un Epítome de Gramática Valenciana. ¿No podria encargarse usted de su redacción?»

Arran la publicació d'aquella gramàtica, Carles Salvador (1919b) li va donar la benvinguda en un abrandat article publicat en *Renovación*. Es tracta de «La gramática y lo que significa la *Gramática Valenciana* de Ortín», escrit en què, a més d'unes altres consideracions de caire nacionalista, deia:

«Y estos convencimientos han florecido en acudir a la escuela de primeras letras para encargar, hacer y dirigir desde ella, esa cultura valenciana que explícita e implícitamente esta demandando nuestro pueblo.

»Asi lo han comprendido unos eximios valencianistas y han constituido una sociedad anónima que se titula Editorial Valenciana [...] y cuya primera publicación es Gramática valenciana debida a la pluma del maestro nacional D. Bernardo Ortín Benedito.

»Poquisimas son las gramáticas valencianas que se han publicado; que nosotros recordemos la de Nebot, la del R. P. Fullana y la de Ortín. [...aquesta] última, tan cuidada, tan sencilla, tan bien tratada, tan sumamente pedagógica que es

una de las mejores que he visto dedicadas a la infancia.

»Ortín Benedito ha cuidado que la forma dialogada de su gramàtica sea la más pedagógica. [...] Ortín Benedito, maestro y nacionalista, ha puesto a la altura que le corresponde la labor cultural del nacionalismo valenciano.

»Divide su libro en cuatro partes: Fonética, Ortografía, Morfología y Sintaxis, y en todas y en cada una de ellas se muestra todo un gramático; conciso, solamente escribe las palabras estrictamente necesarias para explicar a los niños la materia que desea; pedagógico, su léxico es el apropiado a la inteligencia infantil; multitud de ejemplos hacen el libro instructivo y patriótico, ya que aprovecha esos mismos ejemplos gramaticales para decir a los niños: "Yo ame a Valencia, aquell que menyspreua la llengua de sa mare, mereixeria no haver naixcut", etc. [...]

»Y la publicación de esta Gramática, que para muchos será un libro más, tiene un caient de muchísima importancia.

»Viene a decirnos que al nacionalismo valenciano, [...] le preocupa en primordial lugar la escuela, la cultura valenciana, la regeneración del pueblo [...]

»La Gramática de Ortín significa [...] que la obra pedagógica no puede continuar por más tiempo alimentandose con el espíritu castellano tan prusianamente opresor...»

4. 6 L'ASSOCIACIÓ «NOSTRA PARLA» I ELS CONCURSOS INFANTILS DE LECTURA EN LLENGUA VALENCIANA

Cal tenir present, però, que l'any 1917 la Joventut Valencianista de València havia iniciat la pràctica dels concursos de lectura en valencià. Aquella incitativa va ser represa per l'Associació Nostra Parla, que l'any següent organitzà el II Concurs Infantil de Lectura Valenciana. En aquella època Bernat Ortín era el secretari de Nostra Parla. Ortín, com altres mestres i pedagogs del moment, hi varen veure una ocasió d'estimular els infants a aprendre la llengua del País, que no s'ensenyava a l'escola i sobretot, acostar-los al món del llibre i de la lectura. Arran aquella experiència didàctica, Ortín va escriure un elogiós article, «Idioma y la ensenyanza» en *Las Provincias*¹⁸⁴ en què posava de relleu l'eficàcia d'aquelles experiències:

«No concebimos el conocimiento de un idioma extraño sin antes conocer el propio, y por lo tanto, negamos pedagógica y rotundamente, que sobre el falso tablado de un idioma anémico, pueda construirse el sólido edificio de la instrucción. »He ahí el por qué de la preocupación que ilustres pedagogos sienten al intentar resolver el problema del idioma y la enseñanza, porque la clave del éxito está en que el alumno tome parte en su propia educación y para ello necesita un verdadero estado de conciencia; pero no hay conciencia sin comprensión sin conocimiento cabal del idioma en que se estudia [...] Por eso consideramos un acierto de gran transcendencia pedagógica dicho concurso, para que los niños cultiven su propia lengua».

Val a dir que a l'acte de lliurament dels premis de la convocatòria d'aquell any 1918, que es va fer al Teatre Apolo, van assistir les màximes autoritats municipals, entre les quals hi havia l'alcalde de València, Faustí

---

¹⁸⁴ *Las Provincias*, 1 de juliol de 1918. Posteriorment va ser reproduït en *Nosta Parla*, núm. 3, juny 1918, pàg. 64.

Valentín. Llavors el batle va mostrar obertament la seua determinació que a les escoles públiques s'ensenyara la llengua vernacla, i hi va manifestar que el seu compromís seria realitat en un «plaç breu».

En aquella ocasió Bernat Ortín, com a membre de l'entitat organitzadora va pronunciar un discurs en què defensava l'ensenyament del valencià a les escoles:

«Demprés de vore les conveniències de l'idioma matern en l'ensenyança, tal volta algú es pregunta, ¿per que en nostres escoles no s'usa el valencià? No sabem... Lo que nosaltres preguntem es per que no hi ha en els grups escolars de les escoles nacionals de València professors que ensenyen nostre idioma, sent així, que professors del municipi, ensenyen llengües estrangeres».

Pocs dies després —com tindrem ocasió de comprovar detalladament— el batle Faustí Valentín va presentar la moció en què s'acordava la implantació de l'ensenyament del valencià a les escoles que depenien de l'Ajuntament.

Aquell era un moment de gran efervescència política i així, a Barcelona, naixia l'entitat cultural Nostra Parla, institució fundada per catalans, valencians, balears i rossellonesos sobretot per impulsar la unitat de la llengua comuna compartida per tots. La inauguració formal de Nostra Parla havia estat una conferència del seu president, el jove mallorquí Guillem Forteza i Pinya el 31 de març de 1916 a l'Ateneu Barcelonés, segons informació recollida per Graña i Zapata (1995: 23-24). Les activitats de Nostra Parla s'estenen per tot el territori lingüístic i es mantenen fins a l'adveniment de la dictadura de Primo de Rivera. Nostra Parla s'estructurava en seccions territorials de manera que, tot i ser una associació unitària, cada secció tenia una entitat pròpia.

En concret, la secció valenciana es va fer efectiva el maig de 1918 mitjantçant la següent crida-manifest:

«Valencià:

Qualsevulla que sia la teua escola filosòfica,

Qualsevulla que sia la teua filiació política,

Penses com penses, com a bon valencià,

Sies qui sies, com a bon valencià.

Escolta:

“Nostra Parla” creu amb el poeta que

“Poble que sa llengua cobra

se recobra a sí mateix”.

»Nostre poble per assolir la plenitud de la seua vida ha de recobrar l'imperi de la seua llengua.

»Per l'imperi de la llengua valenciana a totes les terres valencianes treballarà “Nostra Parla”.

»Pel triomf d'aquesta necessitat de la nostra ànima lluitarà “Nostra Parla”.

»Volem una estreta unió de tots els pobles que parlen nostra llengua.

»Volem que la llengua sia el llaç amorós que ens uneixca.

»La força amorosa de l'ideal ens enpeny.

¡Ajuda-nos i sotscriute!»¹⁸⁵

Isabel Granya i Zapata (1995: 68), seguint la lectura de V. Franch i Ferrer indica que la creació de la secció valenciana caldria emmarcar-la en «un nou acostament entre València i Catalunya arran de l'Assemblea de Parlamentaris de 1917, moment en el qual caldrà veure la confluència d'interessos de la Lliga Regionalista cercant un nou suport fora de Barcelona per a la política Cambó, i l'interés dels sectors valencianistes que intenten aprofitar la força ressurgent del nacionalisme català per a incidir en la

---

¹⁸⁵ «Manifest de la Secció Valenciana de Nostra Parla», Revista de *Nostra Parla*, núm 1, pàg. 22-23.

política i l'opinió pública valenciana.»

L'any 1918 el president de Nostra Parla, a València, era Pasqual Asins Lerma¹⁸⁶, mentre que Francés Roca hi actuava de secretari¹⁸⁷. És en aquesta època quan entren en contacte amb Nostra Parla, a través de la Secció Catalana, els germans Eduard i Ernest Martínez Ferrando¹⁸⁸, els advocats valencians Josep García Conejos, Ignasi Villalonga i Lluís Cebrian Ibor¹⁸⁹. D'una altra banda, cal tenir present que els poetes valencians Josep M. Bayarri, Francesc Caballero i Muñoz o Jacint M. Mustieles van ser col·laboradors literaris de la revista *Ofrena* (òrgan de l'entitat, segona època). El mateix any 1918 inicià els contactes amb la Secció Valenciana el mestre i escriptor Bernat Ortín Benedito¹⁹⁰ que, el 1919 en va ser secretari general. A partir de 1921 ja disposem d'informació més detallada que ens permet conèixer els membres de les diverses juntes directives. En aquell moment era president Francesc Almela i Vives¹⁹¹, vicepresident Francesc

---

¹⁸⁶ València, 1896-Benimaçlet, 1948. Mestre (1921), escriptor i poeta (*Melodies*, 1916; *Poesies*, 1949). Amic dels poetes Caballero i Muñoz, Bayarri, Navarro i Borràs i Carles Salvador, en companyia dels quals fundà el setmanari *Foc i Flama* (1912). Responsable de la secció pedagògica del setmanari *El Camí* (1932). Col·laborador de *Taula de lletres valencianes* (1927) i *La República de les Lletres* (1934). Féu les primeres armes polítiques en la Joventut Valencianista (1920) i ocupà càrrecs en la Unió Valencianista (1932). Presidí la societat Nostra Parla (1922). GUILLÉN I ALAPONT, R. ha estudiat la seua aportació en *La tasca valencianista de Pasqual Asins i Lerma*.

¹⁸⁷ Almenys aquests dos noms són els que apareixen en els càrrecs de president i secretari en la convocatòria del II Concurs Infantil de Lectura Valenciana que va organitzar Nostra Parla l'any 1918.

¹⁸⁸ L'apropament d'Eduard Martínez Ferrando a Nostra Parla prové de l'adhesió d'alguns advocats valencianistes a l'Assemblea d'Organització Jurídica celebrada a Barcelona l'any 1918 i de la publicació a *Ofrena*, òrgan de Nostra Parla, núm. 5, 6, i 7 (setembre 1917 i gener i febrer de 1918) del seu treball «Síntesi del criteri valencianista», que tornaria a ser publicat, ara com a opúscul, per la Joventut Valencianista, en col·laboració amb Nostra Parla de Catalunya. En el cas d'Ernest, va ser determinant la seua residència a Barcelona i la seua amistat amb Bofill i amb Ferrà, que el portaren a formar part de la Secció Catalana de Nostra Parla, i a ocupar-hi diversos càrrecs.

¹⁸⁹ Entren en contacte amb Nostra Parla, com Eduard Martínez Ferrando arran de l'Assemblea d'Organització Jurídica i a través de la Joventut Valencianista de Barcelona.

¹⁹⁰ València 1893-1940. Escriptor. Fou secretari general de Nostra Parla (1918) i professor de l'Escola d'Artesans de València. En els Jocs Florals d'aquesta ciutat obtingué la flor natural (1923 i 1934). Publicà poemes a *Taula de lletres valencianes* i altres publicacions i escriví algunes obres teatrals. Autor d'una Gramàtica valenciana (1918), escolar, en què s'acostava a les normes de l'Institut d'Estudis Catalans, organitzà diversos mitjans d'introducció del català a l'escola.

¹⁹¹ Vinaròs, Baix Maestrat 1903 - València 1967. Poeta, erudit i periodista. Estudià lletres a la universitat de València, fou director dels darrers números de *Taula de Lletres Valencianes*, de la col·lecció «Nostra Novel·la» (1930-31) i director de nombre del Centre de Cultura Valenciana. Entre els seus llibres de versos cal esmentar: *L'espill a trossos* (1928), *La llum tremolosa* (1948) i *Les taronges amargues* (1955). És autor de nombrosos treballs d'erudició, que després del 1939 sovint són en castellà: *La catedral de València* (1927), *El bibliògrafo Justo Pastor Fuster* (1945), *El editor don Mariano de Cabrerizo* (1949),

Soto i Mas; secretari Adolf Pizcueta, vicesecretari Manuel David Martí; tresorer Lluís Cebrian Ibor i vocals, Josep García Conejos i Manuel d'Espinosa Ventura. En canvi, el juliol de 1922, quan se celebrà l'Assemblea de Nostra Parla, el president era Vicent Tomàs i Martí, mentre que Pizcueta ocuparà el lloc de secretari fins la desaparició de l'entitat.

Entre les seccions Valenciana i Catalana s'establiren una sèrie de lligams que es perceben, per exemple, en les habituals visites del secretari i de la Comissió de Premsa i Relacions de l'entitat de Barcelona a la ciutat de València, però també en la dedicació de dos números del *Butlletí* de la secció catalana a València, elaborats amb la col·laboració dels socis de la secció valenciana¹⁹². Així, per exemple, la revista *Nostra Parla* informava que el secretari de la secció catalana de Nostra Parla,

«Sr. Negre i Balet, amb motiu d'una breu estada a València es reuní amb els Srs. Francesc Almela, Adolf Pizcueta i Garcia Colàs, president i secretari, respectivament, els dos primers de la secció valenciana de Nostra Parla, i culte aragonesista el darrer. Canviaren impressions sobre l'actuació de la nostra Entitat, quedant-ne tots molt satisfets.

»Fruit d'aquesta visita ha estat l'actuació paral·lela i combinada i amb perfecta unitat que ara realitzen les dues seccions germanes d'aquesta Entitat.»¹⁹³

Les relacions que, arran la constitució de Nostra Parla, es van establir entre valencians, catalans i balears van començar a sovintejar. Així, per exemple, en la ressenya de la Diada de la Llengua Catalana, celebrada a Barcelona l'any 1922¹⁹⁴ es pot llegir:

Valencia y su reino (1965). Per a més informació, podeu consultar BALLESTER, Josep, (1987) «Introducció» a Francesc ALMELA I VIVES, *Obra Poètica*, especialment les pàgines 7-26.

¹⁹² Així, tant a la Revista de Nostra Parla com al *Butlletí de Nostra Parla* no escassegen les notícies dels viatges a València, per a coordinar accions conjuntes. D'una altra banda, Nostra Parla de Barcelona se subscriu a la revista nacionalista valenciana *Pàtria Nova*. A més a més, la secció catalana fa fer un regal de llibres i premsa a la secció valenciana, el juny de 1923.³²

¹⁹³ Revista *Nostra Parla* de Catalunya, núm. 8 (octubre, novembre, desembre de 1921.)

¹⁹⁴ Vegeu el *Butlletí de Nostra Parla* núm. 9, de gener-febrer-març de 1922.

«[...] L'àpat transcorregué amb una animada conversa, i a la fi, el poeta valencià Puig-Espert llegí un sonet dedicat a la llengua catalana. [...] Ocuparen lloc preferent... els delegats de la secció valenciana de Nostra Parla, del Rat-Penat, Unió Valencianista, Acadèmia Valencianista, Unió Valencianista del districte del Teatre, del diari "La Correspondencia de Valencia", Nostra Parla del districte de la Vega, Joventuts Valencianistes, obrera i republicana, Grup valencianista de Vechi [sic] i Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana.»

Aquelles manifestacions de treball en conjunt es posen també d'evidència en el *Butlletí* núm. 18 de Nostra Parla de Barcelona¹⁹⁵, on es publiquen els articles següents, obra d'autors valencians: «Parlem valencià», d'Alexandre Bataller (vicepresident de la Diputació Provincial de València); «...I el rapsoda així cantà», d'Eduard Martínez Ferrando, «València i Catalunya», de F. Soto Mas (President de la Secció Valenciana de Nostra Parla), «La lluita contra els prejudicis», de V. Tomàs i Martí, i «El llaç de la llengua», d'Adolf Pizcueta (Secretari de la Secció Valenciana de Nostra Parla). En el *Butlletí* núm 13, editat el gener de 1922 és Ernest Martínez Ferrando qui hi publica el llarg article titulat «La llengua a València»¹⁹⁶. A més a més, alguns valencians van pertànyer a Nostra Parla de Barcelona, com és el cas de la revista *El Crit de la Muntanya*, del regidor de l'Ajuntament de València Muñoz Carbonero, de la Secció Valenciana de Nostra Parla, de Jiménez de Bentrosa (President de la Diputació de València), de la Joventut Valencianista d'Artana o dels Valencianistes de Vila-real¹⁹⁷.

La següent convocatòria del Concurs Infantil de Lectura valenciana es va celebrar l'any 1921, i en aquesta ocasió tingué major acceptació per

---

¹⁹⁵ De juny de 1923.

¹⁹⁶ De gener de 1923.

¹⁹⁷ *Butlletí de Nostra Parla* de Barcelona núm 13, pàg. 198, gener de 1923.

part del públic i més ressò a la premsa¹⁹⁸. En total, el nombre de xiquets i xiquetes examinats va ser de 176¹⁹⁹. El tríptic editat en aquella ocasió deia:

«Tot patriota sent en l'ànima el dolor de vore que la llengua valenciana, tan elegant! tan pròcer, tan rica, passa per una etapa de decadència. I "Nostra Parla" és una concreció d'eixa dolor.

»¿Com s'evitarà? Fent que la llengua valenciana s'envole en ales de la cultura, que ressona en les entitats públiques, que honore els llavis de l'aristocràcia, que altifique el parlar del poble i, per damunt de tot, que siga ensenyada a les novelles generacions de València.

»Aquesta tasca és urgentíssima. La reclama l'interés pedagògic perquè la majoria de nostres fills perden molt de temps i malgasten molts esforços deprenint la gramàtica castellana en castellà, quan convé que se la ensenyen en valencià, lo qual facilitaria una comparació de caient científic.

»I a més la reclama l'interés patriòtic.

»"Nostra Parla" volent laborar per l'ensenyança valenciana obri aquest III Concurs Infantil de Lectura, quines bases i recompenses s'indiquen a continuació.

»Per dur-lo a bon terme, demanem l'ajuda dels senyors professors, tan oficials com particulars. La seua clara intel·ligència els mourà, segurament, a col·laborar amb nosaltres. Penseu que Europa està plena de països on els mestres ensenyen als alumnes llengües no oficials, lo qual és perfectament lícit.

»També demanem l'ajuda de les persones i corporacions de bona voluntat. Com "Nostra Parla" és molt pobra, està mancada de diners. I els que es gasten per a foment de la llengua valenciana, pot dir-se que són gloriosament gastats. [...]

---

¹⁹⁸ Vegeu-ne la crònica corresponent en *La Correspondencia de Valencia*, del 24 de gener de 1922, pàg. 1.

¹⁹⁹ La revista *Nostra Parla*, n° 10 de Barcelona (gener, febrer, març, 1922) per contra, informa que «concorreguren vora de tres cents nens i nenes, la majoria dels quals palesà meritòries disposicions per a la lectura valenciana». També s'hi informa que «El repartiment de premis es verificà al popular teatre de la Princesa, plè de públic [i que] els nois premiats llegiren sengles poesies» (pàg. 150)

»Els fruits ja es voran. Es parlarà correctament el valencià, es deixarà de martirisar el castellà, s'obriran noves sendes de cultura, florirà un nou patriotisme...»

Finalment el lliurament de premis s'esdevingué el dia 12 de febrer de 1922 en un acte solemne al Teatre de la Princesa, en el qual intervingueren el president de la Secció valenciana, Francesc Soto i Mas i el mestre Bernat Ortín. El *Butlletí de l'Associació Protectora de la Llengua Catalana*²⁰⁰, de la seua banda, assenyalava que el concurs comptava amb «la col·laboració dels Excms. Diputació i Ajuntament de València i altres entitats», i que també hi parlaren «representants de la Diputació i Ajuntament i el Dr. En Manuel d'Espinosa i Ventura, que feu un bon parlament. Els nois premiats llegiren sengles poesies.»

4.6 L'AFER DEL BATLE VALENTÍN

Faustí Valentín, que va presidir el consistori municipal de València de gener de 1918 a desembre de 1919, va ser el segon alcalde republicà de la capital del Túria. Procedia de les llistes blasquistes de la Unió Republicana Autonomista. Com ha estat apuntat més amunt, al cap i casal hi havia una certa ebullició de valencianisme —per aquelles dates s'acabava de fundar la Unió Valencianista Regional²⁰¹, nascuda, segons l'*Almanaque de*

---

²⁰⁰ De gener-febrer- març de 1922, pàg 150.

²⁰¹ Partit polític nascut en gener del 1918, més conegut com Unió Valencianista. El seu origen van ser els contactes establerts l'any anterior per personatges de la Lliga Regionalista de Barcelona amb elements de Lo Rat Penat i d'altres sectors valencianistes. Comptà amb el suport d'un reduït grup de la burgesia financera valenciana, que adquirí el diari *La Correspondencia de Valencia* per a convertir-lo, sota la direcció de Maximilià Thous Orts, en òrgan del nou partit. En fou primer president Lluís Cebrian Mezquita però els veritables animadors van ser Ignasi Villalonga i Joaquim Reig. D'orientació dretana i veladament monàrquica (malgrat declarar-se indiferent pel que feia a la forma de govern), posà l'accent en les reivindicacions valencianes, expressades amb contundència. Subscriví (novembre del 1918), en unió de la Joventut Valencianista, una Declaració que propugnava un Estat Valencià, capaç de mancomunar-se amb d'altres en una federació espanyola o ibèrica; postulava, així mateix, l'autonomia municipal, el respecte de les diversitats comarcals²³⁵ i la cooficialitat lingüística. Fou combatuda aferrissadament pels republicans blasquistes, secundats sovint per altres partits, que hi utilitzaren tota mena d'arguments anticatalanistes. La Unió realitzà molts mítings arreu del País Valencià i participà en successives eleccions; tant en les legislatives com en les municipals, els seus candidats van ser derrotats:

las Provincias «al calor de la propaganda que venían realizando los elementos regionalistas de Catalunya, que invitó a Cambó a la inauguración de su casa social i a participar en un gran míting dado en el teatro Principal»²⁰².

Com apunta Cucó (1971: 137), «algunes diligències degueren fer-se prop de l'alcalde [...] perquè aquest, inesperadament, va presentar una moció en l'Ajuntament —aprovada per unanimitat— en què se sol·licitava l'ensenyament del valencià a les escoles que en depenien d'aquest.»

La proposició, presentada el divendres 9 d'agost de 1819 va estar encapçalada per un preàmbul en el qual es podia llegir:

«Es deber de los Ajuntamientos la defensa y el fomento de lo que denomina la ley del Municipio.

»Entre ellos queda indudablemente a su cargo, cuidar de la conservación pura de la personalidad colectiva, con sus rasgos y características generales que dibujen, con el mayor relieve posible, su fisonomía y espíritu, pues esta conservación equivale a la cuidadosa guarda de la pureza de la raza, que són fuente de energías para el desarrollo y progreso de su vida y cultura. [...] Hemos de ser fieles a nuestro pueblo y guardar, para aque no se esfume y perezca su vida de raza, su alma regional».

Joan Pérez Lucia, Emeteri Muga i Faust Caruana (1918), Vicent Gay (1919), Eduard Martínez Sabater, Villalonga i Thous Orts (1920). L'adveniment de la Dictadura de Primo de Rivera fou rebuda entusiàsticament per *La Correspondencia de Valencia* que, d'algun temps ençà, era inspirada pel sector més monàrquic i dretà de la Unió (Martínez Sabater, Ferrandis Luna). Una fracció capitanejada per Vicent Tomàs i Martí i Adolf Pizcueta abandonà la Unió i reobrí l'antic setmanari *Pàtria Nova* (1923), tot denunciant l'«evolució regressiva» i el «valencianisme de Reial Ordre» del diari de la Unió. Aquesta, però, no secundà els intents de Calvo Sotelo d'aigular el nacionalisme i/o regionalisme en una «Mancomunidad Valenciana» infantada des del poder. La Unió visqué el període dictatorial en estat d'hibernació, si bé Villalonga se n'eixí per afiliar-se a la Derecha Regional Valenciana. Quan el govern de l'almirall Aznar convocà les eleccions municipals de 1931, la Unió, conduïda per Joaquim Reig optà per arrengrer-se amb les forces que sostenien la dinastia, en la línia marcada per Cambó i el seu Centre Constitucional; Reig fou elegit regidor a València, però a les darreries del 1932 abandonà el partit per a impulsar un «valencianisme totalitari» des del Centre d'Actuació Valencianista, fins que, cessat en la presidència d'aquest organisme, revifà la Unió, que presidí (1936), bé que els esdeveniments de juliol d'aquell any determinaren la final dissolució del partit.

²⁰² Cite a partir de la informació de PÉREZ PUCHE (1979: 77)

En concret, la moció deia:

«La corporación municipal se sirviera acordar que en todas las escuelas y centros de enseñanza no técnicos, de Facultades, Artes y Oficios, se enseñase a leer y escribir el valenciano, sin perjuicio de las otras enseñanzas a que se dediquen, que se rogará así a todos dichos centros, y que en aquellos que subvenciona directa e indirectamente el excelentísimo Ayuntamiento fuese condición indispensable y previa para el pago de dichas subvenciones se justifique que se den esa clase o enseñanza con toda regularidad».

La moció va ser aprovada²⁰³.

Malgrat, però, la victòria electoral que havia tingut la Unión Republicana Autonomista, sembla que aquesta no travessava bons moments pel que fa a la cohesió interna, i que entre la gestió municipal de l'alcalde i la Junta Municipal del partit hi havia un cert distanciament. L'aprovació de la moció va caure molt malament al si de la Unión Republicana, que es va afanyar a recordar a Valentín que a ells els devia «la vara», i que hauria d'haver consultat amb la Junta Municipal abans de posar en marxa aquella decisió presa al marge de les directrius del partit.

Val a dir que la Unión Republicana, a l'Assemblea constituent del partit, havia fet declaració expressa de ser un partit no nacionalista valencià. En concret, aquesta era la posició especialment de Fèlix Azzati, que hi acabava de ser «aclamado jefe indiscutible del Partido», per emprar paraules de V. R. Alós Ferrando (1997: 296). En concret, i pel que fa al nacionalisme, Azzati, en un discurs conegut com a «Ideas i orientaciones» pronunciat a la Casa de la Democràcia, havia afirmat:

«La Unión Republicana, aun alejándose de toda ridícula actitud condenatoria, porque supondría una humillación para

---

²⁰³ Vegeu el *Almanaque Las Provincias de 1918*, pàg. 64.

nosotros mismos, examina el nacionalismo como una aspiración teórica, ni inmediata ni urgente.

«No existe el nacionalismo valenciano. Lo que se propone una agrupación de jóvenes estudiantes es crearlo²⁰⁴. Inténtelo en buena hora, que, de nuestra parte, más que negaciones, hallaran estímulos, en cuyo límite están todas las razones que definen nuestra actitud».

En qualsevol cas, i pel que fa a l'ensenyament de la llengua dels valencians, les seues manifestacions són rotundes: era moltíssim més important que tretze milions d'espanyols analfabets en castellà aprengueren aquesta llengua abans que els valencians dominaren la seua:

«Trece millones de españoles no saben leer ni escribir ninguna lengua. He aquí la primera causa de desconcierto entre España y el progreso, entre todas las regiones ibéricas y la cultura. Y una de las que mayor contingente aportan al analfabetismo es el antiguo Reino de Valencia. Primera distancia que nos separa del nacionalismo valencianista es la de la oficialidad de la lengua, pues mientras dicha organización propugna por la difusión de nuestro dialecto en las escuelas, en el hogar, en la vida pública, reduciendo aún más la clientela de la intelectualidad nacional, nosotros abogamos por el predominio, entiendase bien, por el predominio de la lengua castellana.»

Des d'aquestes premisses s'entén que la decisió de l'alcalde Valentín no fóra gens ben rebuda al si del seu partit, sobretot si tenim present que Valentín no havia tingut en compte les idees que sustentava

---

²⁰⁴ Azzati hi feia referència a la Joventut Valencianista, grup declaradament nacionalista del País Valencià, fundat el 1908 com a conseqüència de la radicalització d'un sector del Centre Regionalista Valencià. Seguí les directrius de la Solidaritat Catalana i intentà de valencianitzar els partits polítics existents. Fracassats els seus objectius, va ser reorganitzat el 1914, amb un programa molt similar, del qual es destaquen els punts següents: exigència de l'autonomia política i administrativa del País Valencià, ensenyament gratuït i obligatori i instauració d'un servei militar voluntari, juntament amb altres punts de

aquest. Alós Ferrando (1997: 326) apunta que aquesta decisió la degué prendre un «*Faustino Valentín agrandado por sus última actuaciones al frente del Consistorio [...] y al mismo tiempo [...] recoge un cierto sentimiento cultural valencianista que estava en la calle i en el que tenia mucho que ver la influència que la Lliga de Cambó había iniciado en València entre 1906–1907*»

La resposta del periòdic *El Pueblo* va ser immediata i contundent:

«*Porque proclamar la oficialidad del dialecto valenciano e imponerlo como una obligación donde el Ayuntamiento puede, esto es, en las escuelas que subvenciona, es, en el primer aspecto una peregrina audacia, ya que no hay escuela nacional que dependa del Municipio ni éste puede dictar normas dialécticas [...] y obligar a nuestras escuelas, a las laicas, a semejante novedad ha de provocar entre nosotros el enojo que produce toda impertinencia y toda intromisión.*»²⁰⁵.

Una altra cosa hauria estat si l'alcalde haguera promogut l'ensenyament de l'anglès o del francès, com es desprén d'aquest altre fragment de *El Pueblo*:

«*Que nuestra generación hubiera agradecido al señor Valentín una recomendación y una acción para que en las escuelas se enseñe el inglés o el francés, precisamente en la edad en que más fácilmente se adquieren rudimentos de una lengua extranjera; esto no nos hubiera parecido error, sino acierto, bondadosa intención, anhelo de dar a nuestros hijos armas y elementos para defenderse en las grandes luchas económico-sociales del presente y sobre todo del porvenir. Pero instituir como una obligación pedagógica e intelectual la enseñanza del dialecto, que no nos sirve más que para ir por casa en mangas*

de camisa, es una idea que merece un diploma extendido por la Lliga de Cambó. Singularmente del actual ministro de Fomento, silbado en Valencia porque no quiso hablar el idioma de todos los españoles»²⁰⁶

Azzati va convocar a la Casa de la Democràcia una reunió del partit per al dia 12 d'agost, reunió a què no va acudir l'alcalde, el qual, per contra, hi va enviar una carta en què, després d'unes consideracions sobre el tema objecte de l'assemblea, va presentar la seua dimissió de l'alcaldia.

La dimissió, però, no li va ser acceptada. Ara bé, la Junta municipal de la Unión Republicana adoptava, entre altres, un acord en què censurava la decisió de l'alcalde, al qual pregava que, de la mateixa manera que a la resta dels

«representantes del partido en el Ayuntamiento, que en lo sucesivo sometan a consulta del jefe del partido o de los organismos directores del mismo aquellas inciativas que por su importancia, o trascendencia puedan interesar profundamente a la opinión»²⁰⁷.

Les idees de la Unión Republicana sobre el valencianisme polític eren clarament a la contra. Azzati, que hi actuava d'ideòleg ho havia deixat ben clarament expressat a l'Assemblea Constituent del Partit. Això no obstant, hi tornava a insistir des del seu òrgan de premsa:

«... Pero comencemos por crear la inteligencia valenciana. Dótesela de las mejores armas, ya que ni razones ni sentimientos de ningún otro género pueden detenernos. Forjemos con todo lo que del pasado y del presente exista aprovechable. Nuestra lengua familiar, la de ahora, la que conocemos todos sin que maestro alguno nos haya dado una

---

²⁰⁶ *El Pueblo*, 10 d'agost de 1918.

²⁰⁷ *El Pueblo*, 18 d'agost de 1918.

*lección nos basta para lo íntimo y lo local...*²⁰⁸.

Per al cas concret de la llengua del País, Azzati és taxatiu:

*«En lengua valenciana no podemos dirigirnos y comunicarnos con pueblo alguno de la tierra, ni aun con vecinos tan próximos y fraternales como los aragoneses. En lengua castellana nos entenderán en todos los centros cultos del mundo. ¿Qué lengua servirá mejor en todos los órdenes de la vida al genio valenciano?»*²⁰⁹

I encara més; la crítica d'Azzati no sols anava contra l'aprenentatge escolar de la llengua, sinó també en relació amb el model de llengua que, segons ell, s'hi pretenia d'ensenyar:

«Ese “parleu valencià” [...] anuncia un valencianismo libresco, formulario, creación de biblioteca [...] el valenciano que se pretende enseñarnos está tan en desuso como el latín: si mañana nos sorprendiese la reconstitución nacional por la autonomía de las regiones no sabríamos interpretarla más que en lengua castellana: el valenciano de nuestros antepasados es tan lengua sabia para nosotros como el griego.

*»El valencianismo que se predica de algún tiempo a esta parte es de importación catalana: una manufactura de más allá del Ebro. Es una traducción, o una imitación o un plagio: se habla de la personalidad o del interés de Cataluña, entre nosotros, son la inconsciencia o con la sumisión de los esclavos ante el fuerte»*²¹⁰.

Fóra com fóra, les respostes de la premsa valenciana a la moció del batle Valentín van ser variades. En la mateixa vessant crítica encapçalada per *El Pueblo* se n'arregleraven unes altres com ara *La Voz Valenciana*, *El*

---

²⁰⁸ Azzati: «La lengua y el pensamiento»; *El Pueblo*, 3 de novembre de 1918.

²⁰⁹ Azzati: «A modo de réplica», *El Pueblo*, 5 de novembre de 1918.

²¹⁰ Azzati: «Regionalismos», *El Pueblo*, 1 de novembre de 1918.

Mercantil Valenciano o *El Diario de Valencia* o bé l'òrgan de propaganda dels republicans de Castelló, *El Clamor*, publicació que va considerar que aquella decisió de l'alcalde Valentín era impròpia d'un ajuntament progressista. Vegem-ne unes mostres. A *La Voz Valenciana* s'apuntava:

*«Y en cuanto a l'Alcalde, suponemos se habrá convencido de que ha de agradecerle más el vecindario sus disposiciones para lograr el abaratamiento de las subsistencias, que el apoyo de ajenas iniciativas en asuntos cuya finalidad todos conocemos y que a nada práctico conducen.»*²¹¹

De la seua banda, *El Diario de Valencia*, òrgan del Partit Tradicionalista, publicava:

*«Con referencia al asunto particular y concreto del habla valenciana, nos remitimos a lo consignado ya y a lo que no añadimos ni modificamos una tilde. Muy bien los concursos de lectura, muy bien la Cátedra de Gramática en la Universidad —el que suscribe, como director del Centro de Cultura Valenciana fue uno de los peticionarios de la misma— lo que no nos parece ni oportuno ni discreto en las actuales circunstancias es que se declare obligatorio su estudio en las escuelas.»*²¹²

Per contra, *Las Provincias*, *El Radical* i *La Correspondencia de Valencia*, s'hi mostraren favorables a la moció del batle Valentín:

«Un amigo del cronista se exalta estos días contra los amigos del valencianismo. Dice que es un habla de reaccionarios (nuestro amigo es republicano unionista) y que todo pueblo progresivo no puede adoptar más que un idioma oficial.

---

²¹¹ *La Voz Valenciana*, 10 d'agost de 1918.

²¹² *Diario de València*, 14 d'agost de 1918. L'autor del text, aleshores director de *El Diario de Valencia*, va ser Joan Lluís Martín i Mengod (València 1875–1918). Pel que fa al diari, cal no confondre'l amb

«Nuestro amigo no quería escuchar que un país tan liberal como la república Suiza tiene tres idiomas oficiales reconocidos; ni que la liberalísima y mártir Bélgica tiene el francés y el flamenco: hasta los sellos de Correos están en los dos idiomas. Y ninguno de esos países aparece como reaccionario»²¹³.

De la seua banda, Rodrigo Soriano²¹⁴ escrivia:

«¿Cabe mayor locura que la de oír que los descendientes del cantón valenciano, que era la suprema fórmula del regionalismo en acción, tachen ahora de reaccionarios a los regionalistas y hasta se oponen a que hablen en su propia lengua los valencianos? Si levantara la cabeza Pi y Margall, el gran profeta de todas las visiones salvadoras de España, de la internacional y pacifista, de la colonial, de la obrera y socialista, de la regional, el sublime moldeador con Costa de la muerta España, ¿cómo había de reír o de llorar viendo a sus correligionarios negar su propio programa.

»Es preciso decir muy alto que el regionalismo es el progreso de la región, no su reacción. Hablar el dialecto, la lengua de cada pueblo o raza no es desunir la patria: es unirla en su mismo amor. Ni Austria ni Alemania ni Rusia se desunieron por

---

l'homònim fundat l'any 1790, sinó que es tracta del publicat a València entre els anys 1911 i 1936, òrgan carlí fundat per Manuel Simó i Marín.

²¹³ *Las Provincias*, 22 d'agost de 1918.

²¹⁴ Sant Sebastià, 1872-Santiago de Xile, 1944. Polític i periodista. Va començar la seua carrera periodística a Madrid com a crític d'art de *La Época* i mes tard va fundar *Vida Nueva*. El 1900, a instàncies de Blasco Ibañez, es va traslladar a València i es va convertir en redactor de *El Pueblo*. Amb Blasco va aconseguir el 1901 l'acta de diputat en corts. A l'abril de 1903, en vespres de les eleccions a corts, es va produir la ruptura entre els dos polítics en publicar Soriano un article en *El Pueblo* titulat «Revolucionarios de entretiempo» que satiritzava Blasco. Allunyat del blasquisme, va fundar el Partido Republicano Radical i *El Radical* va ser el seu òrgan d'expressió; va aconseguir guanyar els comicis de 1903. El 1907 va intentar formar una Solidaritat Valenciana entrant en contacte amb polítics valencianistes i carlins. Després de la derrota en les eleccions de 1910, es va traslladar a Madrid, on va fundar el periòdic *España Nueva* i va obtenir l'acta de diputat l'any 1911. Durant la dictadura de Primo de Rivera va ser desterrat a les illes Chafarinas i va estar exiliat a França. Va tornar a Espanya l'any 1931 i va ser elegit diputat a les Corts Constituents per Esquerra Federal. Poc després va ser nomenat ambaixador de la República a Xile. Va escriure algunes obres, entre les que cap mencionar *Moros* y

*hablar distintas lenguas, ni Italia, sus dialectos. Eso sólo puede ocurrírsele a los que hablan un solo dialecto: el "argot" de los apaches.»*²¹⁵

En aquest sentit, Vila Moreno (Inèdit I: 7) indica:

«Mereix la pena posar de relleu l'enfrontament dialectic que per tal motiu es va registrar entre el director del "Diario de Valencia" -el catedratic de Psicologia J. Lluís Martín Mengod- i el pare Fullana, que, com es natural, defengue les seues tesis favorables a la iniciativa des de "Las Provincias" i el mateix "Diario de Valencia" (entre l'onze d'agost i el 14 de setembre de 1918). En total son sis articuls en els que ya s'exposen les teories —a favor i en contra de si la "*literatura valenciana, más que literatura propiamente valenciana, es literatura catalana*" i per tant si "*llingüísticament el valenciano no es más que una derivación del catalán*"- que encara hui tenim entre les mans».

També la premsa de Catalunya, de les Illes i de Madrid se'n va fer ressò²¹⁶. Els de l'àrea catalanòfona aplaudien la moció. Tal és el cas de *La Veu del Montsià* (editat a Sant Carles de la Ràpita), de *Baix Empordà* (de Palafrugell), de *El Correo Catalán* (de Barcelona), de *La Publicidad* (de Barcelona), de *La Lucha* (de Barcelona), de *El Diluvio* (de Barcelona) de *La Campana de Gràcia*, etc. Pel que fa a les Illes, la moció del batle va ser celebrada per *La Veu de Mallorca*. La premsa de Madrid, es mostrà, com és d'esperar, contrària.

Com a exemple de les opinions de la premsa de la capital de l'estat, reproduïm dos articles; un del diari *El Mundo*; i un altre, de caire més polític, del diari *Abc*.

---

cristianos (1894), *España bajo el sable* (1925), *Sant Lenin (viaje a Rusia)* (1927) i *La Revolución en Espanya*.

²¹⁵ *El Radical*, 28 d'agost de 1918.

²¹⁶ Algunes de les informacions arreglades ací han estat extretes del fascicle *La llengua valenciana a l'Ajuntament de València*, Barcelona, 1918.

Heus ací l'article de *El Mundo*, en el qual Martínez Yagües escrivia:

«Podrá crearse la enseñanza del valenciano, venciendo el primer obstáculo que será el de encontrar quien lo sepa. Pero los valencianos seguirán hablando el idioma español, que fue el de Castilla como pudo serlo el bable o el lemosín o el vascuence. No se borran cinco siglos de historia gloriosa, la más gloriosa del mundo, por el capricho de unos cuantos almogávares retrasados. Si fuera posible repudiar el castellano de ciertas regiones españolas, esas pobres locas serian las primeras víctimas de su error. Porque al cabo resultaría que tendrían que sembrar el mudo de escuelas especiales para que les entendiesen un poco fuera de sus pueblos. Y quien iba a tomarse ese trabajo?»

De la seua banda, l'ABC, apuntava:

«En Valencia, como en Cataluña se viene intentando oponer a la lengua española la peculiar de aquellas regiones, hasta el punto de que se trata de no conceder subvenciones a aquellas escuelas donde no se enseñe el valenciano o el catalán.

»Se trata con esto, de una manera solapada, de producir la división de la Patria común. Cuando un castellano necesite un intérprete para entenderse en Cataluña con los catalanes, y un catalán lo precise para viajar por las Vascongadas, y un vasco para estar en Valencia, la desunión de las regiones hispanas habrá quedado de hecho consumada.

»Nada hay que separe más a los hombres que la diferencia del idioma. Hasta tal punto es eso verdad, que un español se sentirá siempre más extranjero en Hundaya, que está a nuestras puertas, pero donde se habla el francés, que en la Argentina, a

millares de kilómetros de España.

»Debe salirse al encuentro de tales propósitos, que han de preocupar a todo buen patriota. Aparte ya lo que hay de descabellado en la pretensión de aumentar las dificultades que los hombres comuniquen sus impresiones e ideas, cuando la aspiración razonable sería la existencia de un lenguaje único; aparte esto, decimos, en el empeño de esos individuos hay un grave y solapado ataque a la integridad de la Patria.

»El Gobierno debe intervenir en la cuestión. Somos partidarios de que en la vida familiar pueda hablarse cualquier dialecto o idioma, y a la vez que debiera promulgarse una ley en la que se declarase que todo hombre o mujer nacido en España que llegase a su mayor edad sin conocer el idioma español perdería sus derechos de ciudadanía.

»De este modo se contendrían los insensatos propósitos de aislar a las regiones españolas, lo que sucedería fatalmente el día que hablase cada una de ellas un idioma diferente»²¹⁷.

No tota la premsa de Madrid, però, va ser tan absolutament contrària a la pretensió del batle Valentín. Com a mostra del que apuntem, tot seguit reproduïm un text procedent de la Revista Semanal Ilustrada *Nuevo Mundo*:

«Nosotros invitaríamos al Sr. Valentin —alcalde o ex-alcalde— que tampoco valen esas avanzadas de nuestra política a que consumara su obra, haciendo que el Ayuntamiento de Valencia pidiera al Estado la transformación de la Academia Española, obligándola a crear secciones o subacademias del valenciano, del catalán, del gallego y del vascuence, que aún no teniendo más que vida regional, son idiomas tan españoles como el propio castellano. Así acabaríamos con este enojoso i ridículo pleito, que no debe ser político, ni tiene nada que ver con la

---

²¹⁷ *Abc*, 20 agost de 1918.

descentralización administrativa ni con las caciquerias provinciales. La propia altivez de la Academia de la Lengua disputando por española exclusivamente a la castellana, y desdeñando, no solo a las formas dialectales, sino a los regionalismos y provincialismos, tan abundantes, tan pintorescos, tan llenos de espíritu [...]. Así el Sr. Valentín completaría su obra. Felices las regiones que tienen idioma propio, porque no perderán nunca su personalidad. Y mientras haya una región viva, sea la que fuese, existirá España»²¹⁸.

L'aprovació de la moció presentada va meréixer, d'altra banda, algunes felicitacions al batle. A *La llengua Valenciana i l'Ajuntament de València*, s'arregleguen les procedents de Barcelona. Entre aquestes, reportem, la de l'«Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana», la del «Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria», etc.

4.7 L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA A LA UNIVERSITAT. LA TASCA DE LLUÍS FULLANA.

L'any 1915, i sota el patrocini de la diputació provincial de València, es va crear el «Centre de Cultura Valenciana». Com assenyala Joan Fuster²¹⁹, aquesta entitat acadèmica «restà convertida des d'un principi en una institució provinciana, merament 'condecorativa' que reunia estudiosos locals de la més diversa categoria». L'any 1917 una petició formal de Centre de Cultura Valenciana va propiciar la creació d'una càtedra de Valencià a l'Institut d'Idiomes de la Universitat, ensenyament que va ser encomanat al pare Lluís Fullana²²⁰. Com ha assenyalat V. Simbor (1992: 33):

---

²¹⁸ *El Mundo*, 20 d'agost de 1918.

²¹⁹ Vegeu-ne l'entrada corresponent en *La Gran Enciclopèdia Catalana*.

²²⁰ Cal recordar que des de 1902 Fullana mantenia correspondència habitual amb Mossen Alcover amb qui col·laborà en la creació del *Diccionari Català-Valencià-Balear* i que fins llavors havia publicat o escrit diverses obres de filologia valenciana, com ara «La morfologia valenciana és la mateixa que la catalana»

«la seua obra és condicionada definitivament per dos factors: la manca d'una rigorosa i necessària preparació lingüística i la feblesa davant les pressions segregacionistes.»

Les classes es van iniciar el 27 de gener de l'any següent. A. Vila Moreno (Inèdit I: 7) assenyala que la docència de Fullana era de «reduïda influència a un grup poc numerós i sense massa influències en l'àmbit social». Aquell mateix any el franciscà de Benimarfull va publicar una *Gramàtica elemental de la Llengua Valenciana*²²¹, de la qual va fer una segona edició l'any 1918. L'any 1921 apareixia un seu *Vocabulari ortogràfic valencià-castellà*²²² i l'any següent un *Compendi de la Gramàtica Valenciana*²²³. L'any 1926 publicà uns *Temes Pràctics per l'ensenyança de la Llengua Valenciana girats a l'estil de Martorell*²²⁴, encara que no adreçats al món infantil. Uns anys més tard, el 32 publica una *Ortografia Valenciana*²²⁵, manual que és reeditat un any després. Convé assenyalar que aquesta darrera publicació no es va ajustar a les Normes de Castelló que es publicaren aquell mateix any, i tampoc no en va fer una adaptació a l'edició de l'any següent, tot i haver estat el Pare Fullana el primer signatari de la Declaració acordada en aquella històrica assemblea celebrada a la capital de la Plana²²⁶.

(1905), «Ullada general a la morfologia catalana» (1908) [que havia estat la seua comunicació al Congrés Internacional de la Llengua Catalana, de 1906], «Morfologia del verb en la llengua valenciana» (que va ser premiat al Jocs Florals de Lo Rat Penat de 1907), «Caràcterístiques catalanes en lo Regne de València» (que havia guanyat el Premi extraordinari de 1908 en el Jocs Florals de València), «Trellat sobre filologia valenciana», (Premi en els Jocs Florals de València de 1909), «Estudi sobre filologia valenciana» (1912) (que havia estat el primer premi en els Jocs Florals de València de 1909), etc. Per a una visió de conjunt de la proposta gramatical del P. Fullana, consulteu el detallat article de SIMBOR, V. (1992): «La proposta gramatical del P. Lluís Fullana i Mira (1871-1948)», pàgs. 33-57. També es pot consultar RENAT, Guillem (pseudònim de Josep GINER) (1949): «L'obra gamatical del P. Fullana», *Almanque Las Provincias*, València.

²²¹ Editades totes dues a Tipografia Domenech, de València.

²²² Editat per Editorial Edeta, de València.

²²³ Publicat per Llibreria Viuda de Ramon Orenge, de València.

²²⁴ Editats per Renovació Tipogràfica, de València.

²²⁵ Publicat a la Imprenta Semana Gráfica, de Valencia. 248

²²⁶ Per aprofundir en el coneixement de l'assemblea aplegada a la capital de la Plana el 21 de desembre de 1932 es poden consultar PÉREZ I MORAGÓN, F. (1982): *Les normes de Castelló*, ANDREU I BELLÉS, J. i PÉREZ MORAGÓN, F. (editors) (1993): *Les Normes de Castelló*, etc.

No sabem l'èxit real d'aquelles classes, però no devien ser gaire concorregudes. En canvi sabem que l'any 1926 encara hi hagué classe, segons es dedueix de la informació següent apareguda en la revista *Cultura Valenciana*²²⁷:

«la Universitat, a primers de novembre, va reanudar el R. P. Luis Fullana la serie d'explicacions sobre la nostra llengua, escomençada l'any 1918. Seguint el seu pla, s'ha ocupat de les produccions lliteraries escrites en valencià, tretes a llum per els célebres impressors Esteban i Laborde, de la influència qu'el el benemèrit valencià En Just Pastor Fuster va eixercir en favor de la llengua valenciana i dels obres del poeta D. Ròc Llorens i Sala, comparant l'ortografia per ells empleada ab la que deu usarse.»

Maria Fernanda Mancebo(1994: 326) ha posat de relleu el caire dretà que impregnà tot allò que mamprenqué el Centre de Cultura, entre les realitzacions del qual hi havia la inclusió de les classes del pare Fullana a la Universitat. A més, assenyala l'esmentada historiadora (1994: 327) «Este valencianismo derechista destacaba su condición católica, jesuística: “som catolics, som espanyols, som valencians y volem aportar el nostre granet d'arena a la gran obra de reconstrucció de nostra amada Espanya”»

En l'exemplar de la mateixa *Cultura Valenciana* corresponent al segon trimestre del mateix any²²⁸ s'informava així mateix del contingut de les classes que impartia el pare Fullana durant aquell curs a la seua classe de la Universitat:

---

²²⁷ *Cultura Valenciana* Revista trimestral que es publicà a Valencia del 1926 al 1931. L'editava l'Acadèmia Valencianista del Centre Escolar i Mercantil, institució dependent dels jesuïtes. Inserir treballs d'erudició i tenia l'annex d'uns almanacs de caràcter més aviat literari. Entre els seus col·laboradors figuraven Lluís Fullana, Josep Rodrigo i Pertegàs, Lluís Revest i Corzo, Josep Calveras, Joan Beneyto i Pérez, Isidre Ballester i Tormo, Andreu Ivars, Emili Gómez i Nadal, Felip Mateu i Llopis, etc. Era bilingüe, però amb un notable predomini del català. Entre els seus fascicles s'intercalaven els *Annales de l'Amicorum J. L. Vives Associatio de Valencia*. L'exemplar a què fem referència correspon a l'any 1926, i és el núm. 1 (Tot i que no porta ni número ni data de publicació).

²²⁸ *Cultura Valenciana*, any 1927, núm. 2, pàg. 60.

«els escriptors del renaixement literari qu'es començà a mitats del segle XIX, senyalant les dos tendències que s'observen: una clasicista i l'atra vulgarista. Fa resaltar les ventajes i els inconvenients de les dos, i marca el camí que hui deu seguirse, tenint en conte la evolució del llenguaje.»

També s'hi notificava que

«Estes lliçons es donen tots els dimats i divendres, no festius en l'aula núm. 3 de la Universitat, a les sis i mija de la vesprada, sent pública l'assistència.»

La dictadura de Primo de Rivera, però, no veia amb bons ulls aquelles classes que el franciscà impartia a l'Institut d'Idiomes de la Universitat. I així, aprofitant la reforma del pla d'estudis universitaris que va dur endavant el ministre Eduardo Callejo, i com a conseqüència d'un decret de 18 de febrer de 1927, varen ser suprimides. El CAV demanà la seua reinstauració, però com indica A. Vila Moreno (Inèdit I: 8):

«Per més que novament el Centre de Cultura demanara la seua reobertura i arribara a rebre, uns anys més tard, l'anunci, mai complit, de la represa de les classes degut als canvis polítics que motivaren el nomenament de Lluís Gonzalvo com a director de l'Institut, puix aquest considerava que el valencià no estava encara "madur" perquè la seua gramàtica fora explicada en una càtedra i va preferir crear un "Institut de filologia" on es formaren els futurs llingüistes valencians».

Aquelles classes del pare Lluís Fullana van ser comentades per A. Perucho (1930: 123), el qual indica que des de la càtedra de la universitat de València

«el pare Fullana hi exposava les més divertides teories filològiques i gramaticals, defensava una ortografia absurda i la teoria, més absurda encara, de la diferenciació radical entre el català i el “valencià”. Una dictadura intel·ligent l'hauria subvencionat, perquè el famós frare feia més mal a l'idioma que una pedregada en una vinya...».

En un dels exemplars de la revista *Taula de les lletres valencianes* corresponent a l'any 1928 s'hi anunciava que a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat s'havien establert les assignatures «Art valencià», a càrrec del Marqués de Lozoya, «Literatura valenciana», impartida per Lluís Fullana, i «Història de València», el professor de la qual era Josep Sanchis Sivera.

La creació d'aquestes «càtedres» va estar lloada per Ferran Soldevila, des de les pàgines del diari de Barcelona *La Publicitat*²²⁹, el qual, a més de considerar-les un exemple a seguir per la Universitat de Barcelona, «comenta l'opinió de Menéndez Pelayo segons la qual hi hauria que establir càtedres de llengua i literatura vernacles a les Universitats de Barcelona i València».

En un dels exemplars de la revista *Cultura Valenciana*, corresponent a l'any 1929²³⁰ es feia saber que el Centre de Cultura Valenciana (CCV) havia iniciat gestions perquè es restablira a la Universitat de València la càtedra de «llengua valenciana», ensenyament que havia estat suprimit feia «dos o tres anys», i que havia estat instituït l'any 1918 «per iniciativa del esmentat centre»²³¹.

Convé recordar, com ha assenyalat M^a. F. Mancebo (1994: 328 - i següents), que els joves universitaris d'«Acció cultural valenciana» van

---

²²⁹ Vegeu *Taula de lletres valencianes*, núm. 16. Gener de 1929.

²³⁰ Aquesta revista tenia una aparició irregular i eixia amb estructura de llibre, de manera que en cada exemplar se'n publicaven diversos números. La informació a que ens referim es troba en la pàgina 166.

²³¹ La revista *Taula de lletres valencianes*, núm 5, de febrer de 1928, de la seua banda, informava que l'esmentada càtedra havia funcionat durant 10 anys, i comentava la incongruència que suposava el fet que “Mentre a l'Academia Española es dona entrada a un acadèmic valencià [precisament el pare Fullana, el que havia estat professor de la càtedra suprimida] ací es suprimeix el seu ensenyament. Cap major inconseqüència?”

proposar —des de les pàgines del seu òrgan, *Acció Valenciana*— una mena de qüestionari adreçat al professorat en què es feien tres preguntes sobre l'ús de la llengua a l'àmbit universitari.

A la primera pregunta, «en quina llengua cregueu que deu conrearse la cultura valenciana?» els professors van respondre que els temes valencians poden tractar-se en qualsevol llengua, però hi era essencial tractar-los bé. Pel que feia a la seua divulgació, atés el bilingüisme existent al País, allò més oportú seria emprar en cada lloc, idioma corresponent. I hi afegixen:

«No hi ha cap dubte que pot i deu haver centres en els quals no es dedique rònegament al conreu de la cultura valenciana, sinó també als de la llengua valenciana, i en els quals el valencià siga d'un ús exclusiu».

La contestació de Lluís Pericot²³², aleshores professor de la Universitat valenciana, va ser més radical: «Em sembla evident que per a

---

²³²Girona 1899 -Barcelona 1978) Prehistoriador. Es formà a la universitat de Barcelona sota el mestratge de P. Bosch i Gimpera; publicà la seua tesi doctoral *La civilización megalítica catalana y la cultura pirenaica* (1925). Fou nomenat catedràtic de la universitat de Santiago de Compostel·la, de la qual passà ràpidament a la de València (1927), on havia de dur a terme una labor molt important en la formació de deixebles (Fletcher, Sanvalero, Jordà) i en la creació del Servei d'Investigació Prehistòrica de la diputació provincial, en col·laboració amb Isidre Ballester, primer centre científic de la Prehistòria al País Valencià. De les excavacions que féu en aquest període, destaquen les de la Bastida de Moixent i, sobretot, la cova del Parpalló. El 1933 fou cridat a Barcelona per la Universitat Autònoma com a professor d'etnologia, i nomenat secretari de la facultat de lletres, càrrec que mantingué durant molts anys. Les troballes del Parpalló i d'altres coves valencianes germanes el dugueren a especialitzar-se sobre el paleolític superior dels territoris de parla catalana, tema sobre el qual publicà nombrosos treballs i que li donà un gran prestigi; això,

poguer-se nomenar valenciana una cultura, ha de ser conreada en la llengua dels valencians».²³³

Pel que a la segona pregunta, en què s'hi abordava la llengua que calia usar en el procés d'ensenyament: «En quina llengua penseu que deu ensenyar-se als valencians?» l'opinió de Pericot, i referint-se exclusivament a l'ensenyament superior, creu que la solució es pot deixar a cada cas en particular, però si els professors i els alumnes eren valencians, allò més natural seria emprar-hi el valencià. «Anar més enllà, donada l'actual situació [...] em semblaria contraproductiu». La resta de professors enquestats (J. Ventura Traveset, Josep Deleito, Ramón Velasco, Josep Casado, Juan de Contreras i Luis Gonzalo) van respondre que en el primer ensenyament, cal utilitzar la que millor entén l'infant. «Aquest és el sistema que preconitzava Lluís Vives», indiquen. Però en l'ensenyament mitjà i superior es decanten decididament pel castellà, perquè de les dues que es parlen a València és la que comprenen tots, i per acostumar els alumnes al seu ús correcte,

«el castellà es l'exponent d'una de les cultures més riques del mon, [...] solament, —indiquen— el castellà premitix als

---

juntament amb l'exili de Bosch i Gimpera, el convertí en el cap de l'escola d'arqueologia de Barcelona. Fou vicepresident del Consejo Superior de Investigaciones Científicas. La seua producció bibliogràfica és molt extensa. De les memòries d'excavacions destaca *La cueva del Parpalló* (1942). Obres de síntesi: *Prehistoria de la península ibérica* (1923), *La España primitiva y romana* (1934), *La España primitiva* (1950), *Prehistoria de Marruecos: el Paleolítico* (1957), *Manual de Prehistoria africana* (en col·laboració amb M. Terradell, 1961), *The Balearic Islands* (1973; edició castellana, *Las Islas Baleares en los tiempos prehistóricos*, 1976), així com *Grandeza y miseria de la prehistoria* (1948), *Las raíces de España* (1952), *Cincuenta años de prehistoria* (1964). Destacà també com a especialista de la prehistòria americana: *La America indígena* (1936).

²³³ *Acció valenciana*, núm. 14, de 1 de novembre de 1930.

nostres escolars servir-se d'una bibliografia científica de suficient extensió...»

La tercera pregunta deia: «Amb quina extensió i preponderància jutgeu que deuen ser estudiades les coses valencianes?» També Pericot hi va ser el més contundent:

«crec que a València s'ha de donar absoluta preponderància a tot lo referent a coses valencianes, en els estudis d'investigació. Ara, respecte als cursos generals [...] ho veig difícil si no es vol fer encara més prima la preparació de conjunt dels alumnes [...] tan insuficient avui.»

La resta de professors indicaven que calia deixar les coses valencianes per als cursos d'especialització, per al doctorat, «que son els que han de caracteritzar a cadascuna Universitat, diversificant-la de les demás...».

Tots, però, coincidien en la necessitat de la instauració de càtedres de llengua, literatura, arts, dret, etc. valencians; i pel que feia als mitjans s'hi insistia en la idea d'una autonomia ampla, però també hom posava de relleu l'escassetat de mitjans econòmics:

«Si tinguéssim aquests, tindríem bones biblioteques, i laboratoris, nombrosos locals adequats, publicacions indicadores d'una forta vida cultural i seria més plaent a alumnes i professors el treball universitari; tot lo demás vindrà per si sol.»²³⁴

D'un altre costat, el CCV²³⁵ va convocar llavors «un concurs per a premiar el millor treball sobre Història de la literatura valenciana», certament que va ser guanyat pel pare Andreu Ibars [Ivars] i que hom preveia que es

---

²³⁴ *Acció Valenciana*, núm. 14, de 1 de novembre de 1930.

²³⁵ *Cultura Valenciana*, núm. 27, any 1930, pàg. 26.

publicaria com a primer volum d'una biblioteca que havia de dur el títol de «Manuals valencians», la periodicitat d'aparició dels quals havia de ser anual²³⁶.

No hem d'oblidar que el desig per valencianitzar la Universitat era una constant que estava viva entre els sectors més progressistes de la societat del moment. En aquest sentit, en el núm. 12 *Acció Valenciana* es pot llegir:

«si volem que la Universitat de València siga valenciana, jove i europea, [...] és precís apartar-se de les vies oficials i que els universitaris —professors i alumnes— que estiguen acords amb este ideal, mampreguen una forta acció creadora d'una ciència nova moderna, una ciència [de] 1930, una acció cultural; cal obrar, cal treballar, cal estudiar, cal lluitar per aconseguir lo que no tenim i tant falta ens fa: una cultura valenciana»²³⁷.

De la seua banda el setmanari *Avant*, en el seu número 10²³⁸, publicava una «Proposició aprovada per l'Associació professional d'Estudiants de Filosofia i Lletres» en què es demanava que el valencià fora ensenyat a la Universitat i, a més a més, que els estudiants en feren ús habitual en l'àmbit universitari:

«Opinant que la nostra cultura ens ha d'ésser ensenyada per la nostra Universitat en la nostra llengua, vos proposem als estudiants associats professionalment que es desvieu altra volta del camí oficial i adopteu el nostre idioma com a oficial per a tractar de les nostres coses.

---

²³⁶ Sembla, però, que aquest volum no va arribar a ser editat. Almenys aquest títol, ni cap de semblant, figura en la bibliografia d'Andreu Ivars. D'una altra banda, la revista *Taula de lletres valencianes*, al seu núm. 23, corresponent a agost de 1929 ampliava la informació en el sentit que el Premi havia estat dotat per la Diputació de València amb 2.000 pts. i que la proposta presentada pel Centre de Cultura Valenciana havia estat una iniciativa de Teodor Llorente i Falcó. Segons l'opinió de *Taula de lletres valencianes*, «la creació d'aquests manuals que alhora serveix per a fins de cultura, deuen aprofitar també per a intensificar el cultiu de la nostra llengua.»

²³⁷ «Apatia escolar». *Acció Valenciana*, núm. 12, 1 d'octubre de 1930

²³⁸ De 15 de novembre de 1930.

»Però [...] declarem des d'el primer moment la cooficialitat de l'espanyol tolerant-lo i respectant-lo a la nostra Associació [...].
»Però si la nostra posició no és de separatisme [...] sí que ho es de valenciania, puix som un poble que tenim la nostra llengua i en ella volem conrear les nostres coses».

D'una altra banda, en la revista *Taula de les Lletres Valencianes*²³⁹ s'havia publicat una mena d'editorial titulada «La llengua i la Universitat» on es demanaven la restitució de la càtedra de llengua a la Universitat, perquè com s'hi assenyalava:

«El valencià, que subsistix en el carrer i en les llars valencianes, que és l'únic mig d'expressió de gran part d'habitants del reine, que és l'idioma literari de València, per una sèrie de prejuins incults, no havia tingut la deguda atenció de les corporacions oficials i de les institucions d'ensenyança. [...] Però eixa Càtedra quedà suprimida durant la Dictadura. No ha d'estranyar a ningú. Una de les principals missions d'aquell règim era acabar amb qualsevol varietat lingüística o política [...] i els servidors de la Dictadura, cuitaren a suprimir aquella modesta Càtedra, que subvertia l'ordre...»

4. 8 L'ACTIVITAT DE CARLES SALVADOR, UNA APORTACIÓ DEFINITIVA

En l'època en què Fullana iniciava la seua tasca docent universitària començà la tasca valencianitzadora de l'ensenyament duta a terme per Carles Salvador a Benassal²⁴⁰, on va regentar l'escola des de 1915

---

²³⁹ Núm. 30, de març de 1930.

²⁴⁰ Per al coneixement de la trascendental tasca de Carles Salvador, podeu consultar, entre altres aportacions, V. SIMBOR ROIG: *Carles Salvdor i Gimeno: una obra decisiva*.

fins a 1934. I és justament quan pren possessió de la plaça de mestre a Benassal²⁴¹ que escriu:

«El xic de València be [sic] obligat a rebre tot coneiximent en llengua exòtica. Clar és que pensant i parlant en valencià i rebent el coneixement de les disciplines en castellà, el xic es troba fora de l'ambient on creix i ha de viurer. Per aquesta virtut s'aspira a una sola comunió d'ideals espanyolistes [?] que no se assoleix mai; i mestre, i els deixebles i fins i tot l'Estat batallen contra'l analfabetisme i aquest sura una i altra anyada ferrent i musclós abraonant a València. O remei publicat i explicat i predicant! quan vindràs a restaurar nostra casa, nostre seny, nostra personalitat?

»I el remei és senzill. Obtindre l'ensenyança valenciana íntegra, rònega. Solsament aquesta obligació justa de reformar l'organització escolar de les primeres lletres i de les segones també, haurem València gran, ennoblida, forta, digna de parió amb les nacions del mond.»²⁴²

Sembla que Carles Salvador va iniciar la seua campanya pública en defensa de l'ensenyament en l'idioma propi de l'alumne l'any 1917, amb l'article «Per l'Ensenyansa Valenciana» publicat al setmanari *El Poble Valencià*²⁴³ el dia 21 d'abril, en el qual el mestre de Benassal posa de relleu el que serà el *leitmotiv* de pràcticament totes les aportacions posteriors, tant d'ell mateix, com d'altres reivindicadors: l'absurd sistema educatiu que propugna l'ensenyament dels infants en una llengua aliena, estranya i incompresa. Ací en teniu uns fragments:

---

²⁴¹ C. Salvador va ser nomenat mestre de Benassal el dia 22 d'abril de 1916.

²⁴² Tret de V. SIMBOR: *Carles Salvador i Gimeno: una obra decisiva*. Simbor, al seu torn, poa en l'autobiografia inèdita de C. Salvador: *Una vida nova*. 257

²⁴³ *El Poble Valencià*: setmanari publicat a València en dues èpoques. Durant la primera (31 de març a 5 maig de 1917) va ser dirigit per per Josep Maria Bayarri. Va reaparèixer el 1931 (4 de juliol-7 de novembre), en aquesta ocasió com a òrgan valencianista de dreta, nacionalista i anticatalanista.

«Molt nos plau qu'es pose sobre'l tapet la qüestió de la Ensenyansa valenciana, ya que tots estem al cap del carrer en que la escola és la base de la Patria futura. Molt nos plau, per la condició de ser mestre i valencianiste, i per encontrar un gran buit en el programa escolar al no tindre'n ell el idioma patri. Pedagògicament, nos fa falta el instruir a nostres deixebles en la llengua nadiua, per que no nos comprenen els infants al parlarlos en castellá, sent precis traduir, no sols el significat de moltes paraules, sinó tota la explicació feta. Igualment dic dels llibres de lectura i dels de text, fentmos imposible la llavor cultural dins les escoles».

Catalunya serà, segons C. Salvador, el model a seguir:

«¿Cóm podríem conseguir-ho? Mirem cap a Catalunya; vejam que han fet els mestres de la germana patria. S'han agrupat i...! pronte será un fet! Este pronte s'allargará mentres dure la guerra. Després conseguirá la política catalanista qu'en les escoles nacionals s'ensenye el català i el castellá, simultaneament.

»[...] I nosatros, mestres valencians, que veem precisa, necessaria la ensenyansa del valenciá en les escoles, precisa i necessaria per moltes qüestions i mires, ¿no devem agruparnos formant un Centre Protector de l'Ensenyansa Valenciana que, com diu el company Enric de Valmanya, 'seria un obra de gran transcendencia científica, política i social?'»

No hem d'oblidar, com assenyala Simbor (1983: 79) que Carles Salvador,

«Com a mestre que era, i inquiet pel seu treball, bon munt de la seua obra periodística és dedicà a les preocupacions

pedagògiques, i sobretot, és clar, a la defensa del dret pedagògic dels xiquets valencians a l'ensenyament en la pròpia llengua.»

Aquest anhel el guià a llegir l'obra de pedagogs innovadors com ara Pestalozzi, Froebel, Girard²⁴⁴, Herbart, Montessori, Saer, etc., però també a intentar amb passió una renovació del sistema arcaic d'ensenyament que imperava a l'Estat Espanyol²⁴⁵.

L'activitat de Carles Salvador és, a partir de llavors, extraordinària. Escrivia en *La Correspondencia Valenciana*²⁴⁶, en *El Poble Valencià*, que llavors dirigia Josep Maria Bayarri²⁴⁷, a la revista portaveu dels mestres, *La Escuela* o als diaris de Castelló. També pronunciava conferències, com la que va impartir l'any 1919, organitzada per l'Associació Provincial de Mestres Oficials de Castelló i que aquell mateix any va ser editada per la Unió Valencianista Regional²⁴⁸ amb el títol *L'idioma valencià a les escoles*²⁴⁹.

---

²⁴⁴ Aquests tres pedagogs, si més no, els anomena al seu treball *L'idioma valencià a les escoles*. En concret, extrau citacions dels llibres de Girard *Curs Educatiu de la llengua materna* i *L'ensenyança de la llengua materna* en la seua conferència «L'idioma valencià a les escoles», pag. 4.

²⁴⁵ En aquest sentit, vegeu Simbor, V.: *Carles Salvador i Gimeno: una obra decisiva*, especialment les pàgines 79 i 80.

²⁴⁶ Aquest diari va ser comprat pel grup financer de Villalonga, i «des de 1918 a 1923, —diu Simbor, Ob. cit, pàg. 22— dotarà els valencianistes d'una tribuna d'opinió quotidiana per a la difusió de les idees nacionalistes».

²⁴⁷ Bayarri Hurtado, Josep Maria (València 1886-1970). Escultor i poeta. Professor a l'Escola Superior de Belles Arts de València. Fundador de diverses empreses editorials, com ara la «Biblioteca de Poetes Valencians Contemporanis» (1915) i les revistes *El vers valencia* (1934) i *Ribalta* (1935), col·laborà en gairebé totes les publicacions del seu temps, sovint mantenint actituds polèmiques i irreductibles. Com a poeta, s'inicià amb *Llaus lírics* (1915), i escriví més de seixanta títols, de desigual qualitat i significació. També intentà el teatre i l'assaig (*A flor de filosofia*, 1930; *Història de l'art valencià*, 1957). Defensà una nova ortografia per al valencià dialectal, amb solucions arbitràries. Practicà un patriotisme ultrancer (*Més es pergué en Almansa*, 195?) i propugnà des de 1920 un valencianisme anticatalanista, expressat en els pamflets *Els cavallers de Vinatea* (1928) i *El perill català* (1931). Pertanyé a Acció Nacionalista Valenciana, formació de signe dretà.

²⁴⁸ La Unió Valencianista Regional va ser un partit polític fundat a València el 1918, com a resultat dels contactes de la Lliga Regionalista de Barcelona amb valencianistes i ratpenatistes. Comptà amb el suport d'un sector de la burgesia financera valenciana, i tingué com a òrgan *La Correspondencia de Valencia*. Les seues bases ideològiques foren expressades en la Declaració valencianista (1918), subscripta per la Unió i per la Joventut Valencianista i obra d'Ignasi Villalonga, dirigent del partit. Tot i acceptar la unitat nacional dels Països Catalans, s'hi propugnava un estat valencià, capaç de mancomunar-se amb d'altres d'una reivindicada federació espanyola o ibèrica. Participà, sense èxit, en eleccions a diputats i municipals, i aconseguí una certa extensió (sobretot de la Joventut Valencianista) arreu del País Valencià. Arran de la instauració de la dictadura de Primo de Rivera, que la Unió acceptà, se n'escindí un sector, que reobrí el setmanari *Pàtria Nova*. Reprengué les seues activitats públiques l'any 1930 tenint com a

El text d'aquesta conferència, que s'estructura en set parts, comença amb uns mots de presentació («Senyores, senyors, dos paraules») en què, entre altres coses, el mestre de Benassal diu:

«Jo no vinc a fer política ni a raonar políticament per a explicar el per què de l'ús de l'idioma valencià en les escoles. Tenen els xics valencians uns altres defensors més sòlids i a d'aquests me limitaré.

»Des dels primers moments tinc que ser franc. L'advocar per el valencià, no indica aversió a ninguna altra llengua del mon; totes per a mi em mereixen el mateix respecte. [...].

»Però com l'idioma és el transmissor del pensament i les idees quant més clares siguen exposades, més comprensió d'elles pot haver, per això no he dubtat en dur ací la meua disertació escrita, en aquesta ibèrica llengua, tan espanyola com totes les de la península.

»Jo soc valencià. Tinc més facilitat d'expressió en la meua llengua vernacula que en ninguna altra, i no tractant-se d'un acte oficial manat pel Govern espanyol, em crec, no en el dret de la llibertat en la elecció d'idioma, sino en la obligació de manifestar-me en aquesta llengua valenciana, única per a mi capaç de donar-me el lèxic que necessite per a desenrotllar la materia que em propose.

»Perdone, puix, si algú dels presents no em compren massa en el meu idioma. L'expressar-se cadascú com sap, és acte perfectament civil, que ham de reconeixer i acceptar, si volem passar per homes civilitzats, disposats a fer cultura.»

En la segona part del seu parlament («El problema pedagògic») el mestre de Benassal abordava el problema des de la vessant estrictament pedagògica. I en aquest apartat es fonamentava en els pedagogs de més

---

Líder Joaquim Reig. Durant la Segona República participà en les campanyes per l'Estatut del País Valencià, i tingué regidors a L'ajuntament de València, tot i que en les eleccions municipals de 1931 havia participat amb els monàrquics. Deixà d'existir el 1933.

²⁴⁹ El text d'aquesta conferència és recull en l'*Apèndix documental* com a document núm. 10.

prestigi del moment, tot i que també hi utilitzava el renaixentista valencià

Lluís Vives:

«Des de que el nostre pedagog En Lluís Vives es feu partidari en la seua obra cim “De tradendis disciplinis”, de l'ensenyansa en la llengua vernacula de l'alumne, aportant abundants els raonaments filosòfics i pedagògics fins avui, la qüestió es plantejada dins els termes científics [...] i d'ells no ens podem apartar, si volem que la nostra llabor no siga malmesa per les passions polítiques, que avui tot ho enverinen.

»El filòsof de València ja tanca les portes de l'Edat Mitja i obri les del Renaixement per on passaren el gran Comenio publicant en 1631 la “Porta de les llegües obertes”, i els jansenistes que en 1643 obrien en Port Royal les seues escoles on se ensenyava en francès tot el programa i es desterrava el llatí i el grec —per primera vegada— de les escoles de primeres lletres.

»Des de llavors, tots els pedagogs, humanistes i filòsofs han clamat i reclamat virilment la ensenyança en la llengua materna dels alumnes. [...] apleguem al camp pedagògic del segle passat, on al costat de les figures de Froebel i Pestalozzi s'alça la eminent obra del pare Girard, autor del “Curs educatiu de la llengua materna”, i de “L'Ensenyança de la llengua materna” [...].

»I avui, quan el problema que ens ocupa està resolt de fet per tots els equilibrats cervells de la Pedagogia, avui es quan més s'impugna dins de l'Espanya [...] han eixit a la superfície de la pau per a sostindre que “voler dependre una llengua extranya abans que la llengua materna, es tant com voler pujar a cavall abans de saber acaminar”.

»Diem clarament, que des del Renaixement fins avui, s'ha sostingut molt alt i molt clar que el no donar l'ensenyança en la llengua materna és atrofiar una bona part de la joventut.»

A la tercera part, Carles Salvador («El fet biològic»), entre altres coses, afirma:

«“La llengua es —deia l'Herder— solidificant les valors quantitatives, l'ànima mateixa dels pobles feta visible i tangible”.

»Per a que nosaltres pugam demanar per tot arreu que s'entronitze'l idioma valencià a les nostres escoles, ham de demostrar que el nostre poble té l'ànima visible i tangible; que parla el valencià; per voluntat pròpia, i, encara més, contra la voluntat del poble que el governa.

»Es ben notori que, dels 24.745 quilòmetres que té la superfície total del reine valencià, 15.359 quilòmetres són de parla valenciana i 9.386 quilòmetres són de parla castellana.

»La població corresponent a l'esmentat territori és de 1.641.139 habitants; i d'aquests 1.300.388 són de parla valenciana, i 340.751 de parla castellana. [...].

»Per lo que es veu que València té una aclaparadora majoria que no parla la llengua oficial. Açò és un fet innegable que ens dóna tota la força i tota la valor necessària per batallar en pro del dret que tenen els xics de llengua valenciana a rebre una ensenyança racional dins les escoles de la seua terra.

I aquests milenars d'alumnes que per imposició d'una absurda unitat de llenguatge per a tots els països de l'Espanya que no parlen l'idioma castellà, [...] i els obliguen d'un bell-en sec a rebre l'instrucció per mig d'un vehicol que no entenen. [...].

»Jo veig que al no considerar legal la reforma que reclamem per a bé del poble escolar, es fa una enorme iniquitat de dret i de justícia; [...].

»No hi ha llei racional que puga mantindre el principi antipedagògic de que ací parlem, serenament, mentres es veu

que l'alumne pren l'escola per lloc de tortura per la rigor memorista que en ells s'observa. [...] El mestre explica baix normes pedagògiques. Els xics que no entenen l'explicació en llengua legal es distrauran primer per a acabar aborrits, i aquell que s'inicia en la carrera del magisteri ple d'ideals montessorians, acaba per donar llibres de text als discipuls, deixant que repetixquen mecànicament el contingut de la obra aprovada per el Consell d'Instrucció, *para que sirva de texto en TODAS las escuelas del Estado español.*

»D'aquesta manera es fa impossible servir-nos degudament dels nous mètodes de la Pedagogia, i tota la llabor d'Herbart, de Pestalozzi, de la Montessori i dels altres amatents de l'ensenyança intuïtiva, queda relegada en l'Espanya ad aquells països que tenen per llengua vernacula la llengua oficial [...].

»El xic parla a la llar, al carrer, i —encara que no se vullga— el xic parla a l'escola la llengua valenciana. I si l'escola ha de fer obra continuadora de la família, i al mateix temps ha de preparar al xic per a la vida, no li podem robar la llengua, ni l'ensenyança de la llengua, ni l'interacció per mig de la seua llengua, ni la educació, ni la religió, ni la moral que solsment comprén per mig de la seua llengua.

»Recordem l'interés que té el Papa en que la Doctrina Cristiana s'explique en les catequèsis per mig de les llengües maternes, per a que no patixquen els dogmes. I es que la religió, com l'escola, no pot apartar les seues ensenyances de les normes que la pedagogia li marca».

A la part següent del seu discurs («Dualitat de llengües?») Carles Salvador proposa la necessitat d'estudiar també la llengua castellana, això si, amb el coneixement previ de la seua pròpia. I, d'acord amb els seus desitjos de promoure les relacions entre els pobles del món, hi aconsella també la introducció de l'esperanto en l'ensenyament:

«Som conseqüents amb les nostres lleials creencies. [...]. Com la vida del xic, al fer-se home ha d'ésser relacionada amb els castellans en totes les seues ordres i manifestacions, tenim l'obligació d'ensenyar la llengua de Cervantes.

»Vol dir açò que a les nostres escoles haja dualitat de llengües?

¡Clarament, no; [...] No, açò pecaria d'antipedagògic encara.

El mig únic d'equanimitat és el tonar tota la llabor en valencià, fent estudiar en els últims anys una assignatura més: Llengua castellana amb eixercicis de lectura i escriptura i estudi de Gramàtica. [...].

»Dels sis anys fins als 10 anys o als 11 rebrà un notable augment d'ensenyança. [...], i heus ací el punt obligat per a dependre el castellà.

»Sabent bastant una llengua, la pròpia, i augmentant gradualment aqueixa sabiesa, se li pot donar a llegir, [...] un llibre de lectura, que, tenint a les pàgines impars, el text valencià porte a les pàgines pars la corresponent traducció castellana. [...].

»Sabent-se la llengua materna, es deu estudiar la llengua castellana com s'estudien totes les llengües estranyes [...].

»[També] som partidaris de que si aplega l'ensenyança obligatòria fins al 18 anys d'edat, com en les nacions bolxevistes, es done un parell de cursos de l'idioma Esperanto, per a mundialitzar d'aquest mode la cultura valenciana, que, dit en honor a la nostra ideologia, la volem expandida [...].

En l'apartat següent («El mestre preparat») C. Salvador posa de relleu la necessitat del professorat d'ensinistrar-se en el coneixement de la llengua de l'alumne amb la creació d'una càtedra de valencià a les normals del País. Cal tenir present que la preparació lingüística que demanava C. Salvador no es limitava als mestres valencians:

«Clar que per a obtindre la reforma pedagògica que intentem, per abolir l'absurde, el crim científic que patim, és menester que el mestre estiga preparat.

»De dos maneres es pot realitzar. La prèvia preparació des de les Normals, i l'instrucció dels mestres oficials i particulars que ja regenten escoles.

»Si en les Normals valencianes se creara la càtedra de llengua valenciana [...] ja tindrien resolta la preparació del mestre del pervindre.

»Ara, la preparació de l'actual mestre en funcions [...]. Queda, puix reduïda la preparació a escollir i estudiar una gramàtica valenciana —la del pare Fullana, per eixemple— i a assistir a un curset o dos de llengua: lectura, escriptura i gramàtica.

»I el material, llibres, vocabularis, diccionaris i quaderns, puc dir, sense por a equivocar-me, que la Editorial Valenciana esta a punt de fer totes les publicacions [...]. I més encara; es podrien establir cursos de valencià per correspondència, com ja ho té fet l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana des del mes de març de l'any actual».

La proposta del mestre de Benassal continua amb el text («Acabament») que inclou una invocació a Maria Montessori i una nota d'atenció a la vessant psicològica que ha de dominar qualsevol activitat pedagògica:

«No puc acabar aquest elogi a l'ús de l'idioma valencià a les escoles de primeres lletres, sense dir més que siguen unes paraules sobre els cànctics escolars ja que formen part del programa obligat de les escoles i tenen una gran importància educativa del bon gust i del ritme i del oït i dels innats sentiments de pàtria [...].

»Així, puix, ham de donar tota l'educació, tota l'instrucció i tota l'ensenyança en nostra benvolguda i mil voltes gloriosa llengua, per poder fer cultura valenciana, ja que cada poble té una psicologia especial i necessita, per lo tant, la adaptació d'una Pedagogia especial també, fent honor al carnet de notes de la pedagoga Montessori, en el qual anota la psicologia de cada alumne, per donar a cadascú la lliçó personal que li requerix.

»Fem-ho així, trenquem els molles vells o antiquatas que ens facen nossa, per a que no siga lletra morta la gran conquesta dels mestres que en ciència pedagògica s'anomena ensenyança intuïtiva.»

Com a acabament general, a mena de resum, hi aporta les vuit «conclusions» següents:

«1^a. Que tots els pedagogs estan contestes [sic] a l'afirmar que l'ensenyança dels alumnes s'ha de donar en l'escola a base de la llengua materna, per a que parlant-los al cor i a la intel·ligència, pugam fer obra útil a la humanitat.

»2.ª Que havent en el reine valencià població de parla valenciana que no s'expressa en altre idioma a l'entrar en l'escola, se li done al xic tota l'ensenyança en aquesta llengua, per a poder estudiar la seua psicologia, i fer ús de l'ensenyança intuïtiva, a fi d'instruir-lo i educarlo suficientment.

»3^a. Que havent al mateix reine població de parla castellana, i tenint en compte que la vida del xic valencià ha d'esser relacionada amb els demás pobles de l'Espanya tenim l'obligació d'ensenyar-li l'idioma castellà, preparant-lo d'aquest mode per a la vida futura, posseint una llengua que el pose en comunicació amb milionades de persones escampades pel món.

»4^a. Que: quan siga possible decretar l'obligació d'assistir a les escoles fins als 18 anys, com s'acaba d'ordenar a Rússia i a

l'Austria, se donen un parell de cursos de llengua Esperanto, de tan fàcil gramàtica i de tan útils resultats com suposa el comunicar-se per mig d'aquest auxiliar, amb tota l'humanitat.

»5^a. Que l'ensenyança del castellà en les escoles de parla valenciana comence quan els alumnes tinguen un grau suficient de cultura i una intel·ligència prou desperta per a fer estudis bilingües-comparatius, mètode el més universalitzat de tots per a dependre llengües no pròpies.

»6^a. Que a les grans poblacions valencianes on hi ha xics de parla castellana, fills de residents castellans, se creen escoles d'ensenyança a base de l'idioma castellà, i on s'ensenyi i el valencià segons les normes ja explicades i proposades. I d'aquesta mateixa manera deu donar-se l'ensenyança a les localitats valencianes de parla castellana.

»7^a. Que per a poder realitzar amb profit aquesta llabor, deu reformar-se el programa d'assignatures de les escoles Normals, en el sentit de la creació de càtedres de llengua valenciana i en el sentit en que els normalistes fasen ús del valencià en les pràctiques d'ensenyança. Els mestres que ja regenten escoles el dia que s'implante aquesta necessària reforma, deuen assistir als cursos de valencià que se creen i;

»8^a. Que'ls mestres que, procedents d'altres regions, vinguen a establir-se a la nostra terra, prenguen possessió de les seues places, previ examen demostratiu d'estar en condicions de donar l'ensenyança en valencià».

L'any 1922 Carles Salvador publicà en el *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* el que podríem considerar el primer estudi de psicologia experimental sobre l'ensenyament en valencià: «L'idioma valencià» (1922: 89-93). Salvador partia de l'axioma següent: «L'idioma valencià es l'únic adequat per l'ensenyança dels valencians». Hi pretenia un

doble objectiu:

- a): observar la influència de les associacions afectives, i
- b): comprovar «fins a quin grau tenim avantatge en les nostres explicacions en llengua vernacular sobre la oficial, en la formació dels deixebles» (pàgina 89).

Tot seguit, C. Salvador hi explica la metodologia aplicada en el seu experiment i, una vegada dut a terme, ofereix la següent:

«Conclusió:

Si en igualtat de circumstàncies les paraules de la llengua vernacular tenen passa de quatre vegades més probabilitats de restar en la memòria dels infants que les de l'idioma oficial, en resulta la veritat del axioma, no l'absurde del nostre enunciat el qual no es una raó política sinó una raó científica, además, la que ens empeny a repetir: l'idioma valencia és l'únic adequat per a l'ensenyança dels valencians.» (Pàgina 93).

D'un altre costat cal tenir que present que d'aquesta època deuen ser, segons informa V. Simbor (1988: 110) les «tres llibretes escolars manuscrites de quaranta pàgines cadascuna que són uns exercicis per a aprendre i dominar la llengua, pensats per a nens de primera ensenyança» i que Carles Salvador va deixar inèdites. Heus ací el comentari que ens ofereix:

«Aquestes tres llibretes escolars manuscrites de quaranta pàgines cadascuna són uns exercicis per a aprendre i dominar la llengua pensats per a nens de primera ensenyança.

»Construïdes, d'acord amb la Pedagogia, amb poques regles i moltes practiques, aquestes lliçons van fornint els alumnes d'un vocabulari bàsic normatiu i del domini de les regles

ortogràfiques imprescindibles, junt a la introducció de quan en quan d'algun text o poema.

»Pels poetes escollits (Josep Maria López-Picó, Guerau de Liost, Josep Mª de Sagarra i Costa i Llobera, dels quals dona als anys 20 repetides proves d'admiració), per algunes faltes gramaticals, pel pseudònim utilitzat (Ivan l'Escop, paral·lel a Isop l'Ebron usat la dècada dels 20 a les seues col·laboracions periodístiques), per la "passió" nacionalista d'algun text i per la "valentia" d'anomenar exclusivament "catalana" a la llengua, i no "valenciana" o "valencià", aquestes lliçons deuen haver estat redactades durant la dècada de 1920 a 1930, abans de fer els seus tractats gramaticals, i encara afinaria més, crec que les escriuria durant el primer quinquenni, perquè si no hauria citat algun poema de Salvat-Papasseit, tan admirat per ell a la fi de la dècada.

Les lliçons es basen en el principi de l'estimulació a l'escriptura, de manera que l'alumne no sols aprenga lèxic, sinó que també s'ensinistre en la construcció sintàctica. Els textos literaris són pocs:

"Març, marçot", "Plaer del pot", "Joguina", de Josep Mª López-Picó; "Abets i faigs", sonet, de Guerau de Liost; Un fragment d'*Horacianes*, de Costa i Llobera; un fragment de *Els ocells amics*, de Josep Mª de Sagarra; i un fragment d'un discurs de 1903 de Franquesa i Gomis.

»És una llàstima que no s'hagués publicat quan van ser escrites, perquè aleshores els mestres valencians no tenien cap text — llevat de la Gramàtica d'Ortín Benedito—, que no podia complir idèntica funció vàlida per a ensenyar el valencià.»

L'activitat de Carles Salvador, però s'estendrà, con tindrem ocasió de comprovar, no solament per tot el període que estudiem sinó fins a la seua mateixa mort, esdevinguda l'any 1955.

4. 9 L'ASSOCIACIÓ PROTECTORA DE L'ENSENYANÇA VALENCIANA
(PRIMERA ÈPOCA)

És en aquesta època quan estableix relacions amb Vicent Tomàs i Martí i la seua Lliga de Solitaris Nacionalistes. Va ser al II Aplec de l'Assemblea de Solitaris Nacionalistes, celebrada el 31 de juliol de 1921, justament, on C. Salvador va exposar la seua idea de crear l'«Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana», de la qual tractarem tot seguit.

Carles Salvador no es limità a demanar l'ensenyament del valencià a les escoles i a l'àmbit acadèmic en general, sinó que es dedicà, i amb totes les seues forces, a fer realitat aquest anhel. I com havia fet molt sovint, va girar els ulls vers Catalunya, i allí va observar que l'ensenyament de la llengua catalana era una realitat gràcies als esforços d'una entitat nacionalista: l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, de la qual ja hem parlat. Aquella institució tractava de suplir, amb les aportacions dels seus socis, moltes de les qüestions pedagògiques que el Ministeri d'Instrucció desatenia, i l'ensenyament del català n'era una molt de molt important.

Per aquesta raó, C. Salvador va tractar de copiar la idea, i així, en el marc del II Aplec organitzat per l'Assemblea de Solitaris Nacionalistes, celebrat a l'Ermita de sant Antoni de Betxí el 31 de juliol de 1921 —segons recorda V. Franch i Ferrer (1990: vol. I, 235 i següents), el mestre de Benassal va presentar el seu projecte de creació de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana. A la Conclusió v, l'Assemblea s'adheria i es proposava ajudar en els treballs que Carles Salvador «ve realitzant per a crear l'«Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana»».

A més d'aquesta determinació se n'hi prenen unes altres la finalitat

de les quals era, igualment, treballar pel redreçament de la llengua. Així, a la Conclusió tercera hom proposava, segons transcriu Franch (Ídem: 238):

«Adreçar-se als Batles de totes les ciutats del País demanant subvencionassen l'ensenyament del valencià a les escoles dels pobles llurs. [I també] adreçar-se als bisbes de l'Església pregant-los fessen ensenyar la doctrina en llengua vernacla, com està escrit, i que es predique en valencià».

A més a més, la Lliga dels Solitaris Nacionalistes, en la dimensió concretament escolar i pedagògica, considerava indispensable

«enviar unes sol·licituds als alcaldes de les ciutats valencianes demanant subvencionen l'ensenyança en valencià. I també als bisbes, pregant-los facen ensenyar la doctrina en llengua vernacla i predicar en valencià».

A partir del recolzament que Salvador va trobar en l'Assemblea de Solitaris, va obrir una Oficina d'Acció a Benassal —on tenia la seua plaça de mestre— que havia de ser la cèl·lula inicial i el motor generador de mitjans de la futura «Associació Protectora».

Com ja hem assenyalat, Carles Salvador havia estat en contacte amb els organitzadors de l'homònima Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana d'on va copiar la idea per a la valenciana. De fet, mai no es trencaren les seues relacions amb Catalunya i les Illes, fins al punt que l'Institut d'Estudis Catalans el nomenà col·laborador i va ajudar Pompeu Fabra en el recull dels qüestionaris per a l'elaboració del seu *Diccionari general de la llengua catalana*. També va ser col·laborador en l'obra magna del *Diccionari català-valencià-balear* d'Alcover-Moll, segons recorda Simbor (1983: pàssim).

Com relata el mateix C. Salvador (1921: 16), en el més d'agost, i

«prèvia convocatòria [...] es reuniren a València alguns senyors presidents d'entitats valencianistes i altres aimadors de l'ensenyança, rebent-se nombroses adhesions. S'acordà que l'autor del present follet continuara la campanya fins a constituir la "Protectora", i mentre crear una Oficina d'Acció domiciliada a Benassal que anara laborant [...] i cercant socis per a fundar l' "Associació" que prediquem».

Així que, uns mesos més tard, però encara en aquell mateix any, Carles Salvador treia a llum un «Follet de propaganda» anomenat *Pro Associació Protectora de la Ensenyança Valenciana*, adreçat a mestres, valencianistes en general i valencians dispersos per Amèrica. La finalitat d'aquell fulletó de 17 pàgines no era altra que, fundar una entitat de caràcter privat amb la finalitat bàsica de fomentar l'ús i l'ensenyament de la llengua.

El fulletó²⁵⁰ que comentem conté una presentació als lectors on s'assenyala:

Estem plenament convençuts que el nostre poble valencià no ocupa el lloc que se mereix entre els capdavaners del món, perquè no li es permesa l'ensenyança que per justícia li requereix.

»[...] Amb una ensenyança nostra, penseu quants en serien els hòmens immortals.

»[...] Recapaciteu, valencians!»

El text s'estructura en tres parts: «Lo que feren els polacs», «Lo que fan els catalans» i «Lo que devem fer els valencians». Al primer apartat, el mestre de Benassal retrau la revolta social que es va alçar en aquella nació arran la pretensió tzarista «d'imposar per la força la llengua oficial i estrangera [rusa] a Polònia». C. Salvador hi apunta que el primer pas per dur

---

²⁵⁰ De fet, es tractava de tres articles apareguts prèviament a *La Correspondencia Valenciana*, que duien el mateix títol que casacun dels capítols de l'opuscle: «Lo que hicieron los polacos» (15 de juny de 1921), «Lo que hacen los catalanes» (24 de juny de 1921) i «Lo que debemos hacer los valencianos» (8 juliol de 1921).

endavant una substitució lingüística consisteix a augmentar el nombre d'analfabets en un territori, i posteriorment difondre-hi per tots els mitjans la llengua que hom vol imposar²⁵¹:

«L'ensenyament es trobava en situació llastimosa. A Varsòvia, el nombre d'escoles fou reduït a la terça part. En moltíssims pobles careixien d'Ensenyança. Així és com Rússia volia russificar Polònia: li arrabassà l'ensenyança, sembrà l'analfabetisme, per a que el poble rebera després la llengua oficial. Però Polònia se resistí heroicament a canviar d'idioma. Tant és així, que Apuchtin havia dit en 1897: "Dintre de 15 anys les mares polaques faran dormir els nens al bressol cantant cançons russes". Apuchtín no fou profeta, car en 1905, el 60 per 100 de la població no sabia el rus. Açò demostra que la lluita fou insistent; que els polacs, abandonats a un rebaixament cultural imposat per Rússia, no desdenyaven els seus drets naturals lingüístics i el seu dret a una escola netament, absolutament polaques. Mes la russificació docent es realitzava gradualment.» Pàgines 6-7.

Tot seguit, Carles Salvador hi reporta un fragment de la *Història dels moviments socials nacionalistes*, de Rovira i Virgili, que resulta molt interessant perquè exemplifica les diverses etapes que s'hi van dur a cap en l'intent de lingüicidi rus:

«Primerament se feu obligatòria l'ensenyança del rus, en 1866 se introduix en l'impressió dels llibres polacs, els tipus russos; en 1867 els manuals escolars de l'imperi foren declarats de text; en 1868 se disposà que es donaren en rus les lliçons de Ciències i Història; en 1869 se suprimí la Universitat polaca i se creà la Universitat russa; en 1871 s'ensenyà en rus en totes les escoles; des de 1879 a 1885 s'acabà de russificar les escoles

---

²⁵¹ És interessant de constatar que en el fulletó que comentem s'assenyala que a Polònia hi havia un 70% d'analfabetisme l'any 1905, mentre que al País Valencià arribava al 70,11% l'any 1919.

primaries; en 1892 se prohibí als polacs de Lituània i d'Ucrània l'estudi de la seva llengua; des de 1893 se féu desaparèixer de les biblioteques multitud de llibres polacs. Se castigava barbarament als infants que s'atrevien a parlar en polac; s'efectuaven registres als domicilis de les famílies per a apoderar-se dels llibres polacs.

»Els infants polacs [però] tenien força repugnància a rebre l'ensenyança en un idioma que apenes entenien. Amés, els estudiants havien refusat la Universitat de Varsòvia. I aplegaren els disturbis de 1905 i el malestar s'exterioritzà de modo tan patent que l'esperit nacional dels infants de les escoles s'excità sobreposantse a miraments i represàlies i feren mostres de gran patriotisme.» Pàgines 5-6.

L'apartat acaba amb una consideració envers els seus compatriotes:

«Heus ací, valencians, uns eixemples que imitar. [...] Rússia tractà d'anorrear-la, absorbir-la i fer-la província seva bandejant-li lleis, costums, ensenyança i llengua. (Recordem ara la història de València). Polònia no es pogué avindre; lluità igualment contra els seus tres detentadors i s'ha salvat. Així la frase de Rousseau referint-se ad aquest poble heroi ha tingut confirmació: Rússia i l'Austria se la menjaren, però no l'han pogut digerir.» Pàgines 7-8.

A la secció «Lo que fan els catalans» Carles Salvador presenta el cas de l'«Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana». En concret, i en comentar la *Memòria* de l'Associació publicada l'any 1920, hi afirma:

«La “Protectora” és una entitat forta pel nombre de socis, per los seus importants ingressos i per sa eficàcia cultural. Creada aquesta “Associació” en 1899 amb menys de 50 associats, elevà

paulatinament el nombre d'estos fins el 1907, en que consegueix agrupar 200 catalans, per a veure'ls minvar en els anys següents a causa del malestar revolucionari que patí nostra germana Catalunya. En 1916 son 400 els socis de la "Protectora" i assolix ràpidament, vertiginosa la xifra de 1.300 en l'any 1918; de 2.500 en l'any 1930 i aplega a 3.000 el dia 9 de gener de l'any actual. [...].

»La "Protectora" fa una magna labor; crea i sosté escoles catalanes; subvenciona les no oficials que donen ensenyança en català; sosté les Càtedres de Llengua Catalana a les Normals de Mestres i Mestresses de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona, havent-li comunicat l'Ajuntament barceloní que en oposicions a escoles municipals en que se exigeix el coneiximent del català es considerarà únic títol acreditatiu el certificat de competència expedit per la "Protectora" en estes càtedres abans dites. Amés, aquesta Associació duu a gloriós terme la Festa de la Cultura Catalana, la Festa Escolar Catalana, la Festa d'Infants i Flors, Concursos Nacionals de Lectura, Escripura i Ortografia i Història de Catalunya; concursos: Premi Pi i Sunyer; Premi República Argentina; Premi Mendoza. Sosté durant l'estiu dues Colònies Escolars: una de 50 nens i altra de 50 nenes; celebra Exposicions escolars; té establida una Editorial Pedagògica que publica material escolar: llibres de lectura i de text i quaderns d'escripura i acaba d'editar un excel·lent Mapa de les terres de llengua catalana. I com a nexa de relació constant, envia als seus associats un "Butlletí" mesal.

»Aquesta agrupació és, com han pogut entendre els nostres llegidors per la migrada resenya que fem de les seves actuacions, l'entitat particular de més alt valor cultural català. En el seu Consell Directiu i en les Comissions Tècnica, de Foment i Editorial actuen pedagogs, literats i filòlegs d'indiscutible talent i patriotisme.» Pàgines 8-10.

No s'està el mestre de Benassal de fer referències a l'estat econòmic de l'entitat, conscient com era que la nostra cultura, dissortadament, hi havia de ser autosufragada pels valencians de manera particular i privada. Hi assenyala:

«Estes personalitats no descansen un moment difundint l'ensenyança catalana, recabant l'apoi dels connaturals. I així és com l'estat econòmic de tan il·lustre i benemèrita corporació és falaguer per demés, ja que a l'iniciar-se l'any passat tenia en caixa pessetes 20.498'25 i en finir-lo, després d'haver invertit 88.577'07 pessetes, tenia en 31 de desembre altres 43.598'50.

»L'obra va endavant. Llurs directors afirmen que els fins de l'Associació no han assolit la fita, que hi ha que laborar més i més i que són molts encara, per desgràcia, els catalans que podent, no fan créixer les llistes. Demanen apoi, força apoi, ja que realitzen una obra, tal vegada la més solida del renaiximent.» Pàgina 10.

És interessant de fer menció que Salvador fa saber als seus llegidors que «el Regne de València tan sols ha inscrit dos socis a la “Protectora”: un notable poeta valencià resident a Barcelona i un senyor domiciliat a Llucena del Cid²⁵². També ens informa que «la colònia catalana de València [té] un nombre suficient de membres per a formar una *Comissió Delegada*» el president de la qual era un catedràtic de la Normal de València, el català Jaume Poch i Garí²⁵³.

---

²⁵² El mateix Salvador en dues notes a peu de pàgina fa saber que es tractava d'«En Miquel Duran i Tortajada» i «En Joan Vidal i Barrere».

²⁵³ Jaume Poch va nàixer a Mataró el 16 de maig de 1866 i estudià Magisteri a Barcelona. A Madrid va aconseguir el títol de mestre-normalista. Professor numerari d'Escola Normal. Començà la seua carrera com a mestre a Catalunya (1891–1902). Va simultaniejar ensenyament i la formació personal. El 1912 guanyà la càtedra de Pedagogia de l'Institut de

La tercera part, que duu el títol «Lo que devem fer els valencians» s'inicia amb la constatació dels èxits a què havia arribat el valencianisme polític del moment, però amb un «terrible analfabetisme no extirpat ni combatut per el poder central». En qualsevol cas, apunta C. Salvador

«mes del centralisme no esperem l'escola valenciana, car d'ell enjamai vindrà. [...] La protecció a la nostra ensenyança tindrà que reduir-se a la iniciativa particular aïllada i a la resultant d'una societat que, interpretant la voluntat d'un nombre d'individus, faça una labor assídua.» Pàgina 12.

Per totes aquestes i altres raons que hi assenyala, el mestre de Benassal hi afegeix:

«Així, doncs creem que la fundació d'una "Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana" deu de tindre una immediata realització, portada a terme per particulars; que ara mateix deu de quedar constituïda per a que ben prompte rendisca els fruits dimanats de llur actuació i creem que deixar passar més temps sense veure-la actuar es suïcida.

»Que com anem a conseguir-ho? Amb la voluntat d'uns quants patriotes, i ames... Avetxam.

»Havem comptat fins diuit agrupacions societàries i periodístiques; les unes, merament polítiques, les altres, intensament culturals, unes altres que s'han donat a conèixer en

---

Palència i el 1915 és professor numerari de Geografia a la Normal de València (1915-1921). Va acabar la seua carrera professional a la Normal de Barcelona. Durant la seua estada a València va tenir una intensa participació en la vida de la Normal. Publicaria diverses obres de geografia orientades als mestres. Molt integrat en els sectors culturals valencians, va descobrir les pintures prehistòriques de la cova de l'Aranya i com a corresponsal de la comissió d'investigacions paleontològiques²⁷⁷ i prehistòriques, va informar-ne la comissió a principis de 1920.

els dos aspectes, però totes i sempre amb la vida suficient per a fer-se oir, fer-se aïmar i respectar i influir en la cultura valenciana. Aquestes, doncs, han d'ésser la base per a fundar la “Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana”». Pàgina.13.

Per tal d'encoratjar el possible lector, C. Salvador ix al davant d'aquells que poguessen dubtar de la viabilitat de la seua proposta:

«No es diga que encara es prompte per a fundacions de tan altes mires; que no es van a rebre les adhesions precises per a iniciar la protecció a l'ensenyança valenciana, puix res de tot ço és lo cert. Oblida hom, o desconeix abans de res, que hi ha un no despreciable nombre de mestres, professors, catedràtics i inspectors, sacerdots i estudiants inscrits sa majoria al Cens dels Solitaris, que senten la necessitat imperiosa i inajornable d'instruir la infantesa i els adultes, en la llengua materna, uns per el seu nacionalisme pur i altres per les raons científico-pedagòques que emparen la totalitat de les nostres aspiracions escolars.

»Aquestos senyors titulats, els que ne diríem tècnics, gerents de l'obra cultural, són els que millor i més prompte practicarien, convençuts com són, la protecció de la nostra ensenyança.

»Tenim després el grup d'escriptors, comediògrafs, poetes i editors que, com és sabut, se queixen cada dia planyent-se de tindre pocs lectors, escàs públic; migrada venda. El secret de tanta dissort està en que nostre poble no sap llegir; no vol oir l'idioma propi atenent la falsa creença de molts ignorants, cursis —tot lo que es vullga—; d'eixa munió de senyorets torpes i de llauradors llegits que qualifiquen de menys fi que'l castellà nostre dolç, sonor, i riquíssim llenguatge valencià, els quals han de buscar amb afany nostres edicions i han de portar llurs fills a

les nostres escoles el dia que compreguen que és sumament científic l'escriure, llegir, recitar i oir les explicacions del mestre en la llengua vernacular i miraclosa que ha pogut resistir segles i segles d'embats i atropells, sobreposant-hi.

»Aquest grup té una doble obligació de formar part de la Protectora, moral i material». Pàgines 13-14.

La crida a la participació econòmica per tal de dur endavant la tasca de creació i manteniment de l'«Associació» no la limitava Salvador «al conjunt d'associats a les 18 agrupacions abans dites, que si bé no tots ajudarien econòmicament, molts d'ells despendrien la quota mesal en arreglo a la posició de cadascú», sinó que —senguint el model de l'homònima catalana—, la feia extensiva a

«els valencians dispersos per l'Amèrica i encara per tot el món, que no ningú ha tractat de creuar-los les mans per a una acció que no siga la contemplativa, amb una propaganda ben portada, no deixarien d'aportar el seu gra de sorra ad esta patriòtica i cultural empresa; i ho entenem així, sabedors que el sentiment patri és molt major durant l'absència de la terra.»

Per al mestre de Benassal, aquests grups haurien de ser els tres nuclis que caldria «consultar i reunir per a que entre tots ixquera una intensa, una obstinada labor que assegure als nostres infants l'educació adequada».

Finalment, Carles Salvador hi apunta algunes de les tasques que hauria de dur endavant l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana:

- «Creació de l'Editorial de la Protectora;
- »regal i venda de fascicles i llibres a mestres;
- »regal de llibres a xiquets;
- »cració de biblioteques circulants per a mestres;

- »subvencions a les escoles i parròquies que adopten les ensenyances valencianes;
- »creació d'escoles valencianes;
- »concursos de lectura, escriptura, història i geografia valencianes...

La contraportada del fulletó és una butlleta per tal que els lectors «d'acord amb l'objectiu patriòtic de l'Oficina d'acció i desitjant se cree la " Protectora de l'Ensenyança Valenciana"» puguen aportar les seues cooperacions. Les quotes anuals que s'hi estableixen són: 12 pessetes, com a mínim, per a entitats, periòdics i grups; i 6 pessetes, com a mínim, per a aportacions individuals.

En aquesta època, i sota la direcció de Vicent Tomàs i Martí, es va crear *El Crit de la Muntanya*²⁵⁴, revista que, en el seu núm. 2²⁵⁵ ja informava que l'Associació tenia el seu domicili a Benassal i, entre altres coses que «La cuota mínima de protecció individual es de sis pessetes l'any. La col·lectiva (entitats, grups, periòdics), dotze pessetes».

L'activitat de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, en aquella primera època no va ser gaire gran. Com ha assenyalat V. Simbor (1983: 23) «la Dictadura arribà tot just quan començà a funcionar». Cal tenir present, però, que APEV albergava un projecte educatiu global, i no restringit exclusivament al camp de la llengua. Així, V. Simbor (1983: 23) reporta la carta en què Carles Salvador demanava a Lluís Cebrian²⁵⁶ un esquema sobre la Història del País, que poguera servir de guia en l'ensenyament d'aquesta matèria a les escoles:

---

²⁵⁴ *El Crit de la Muntanya*: publicació mensual de caràcter polític. Fundada i dirigida a València (1922-23) per Vicent Tomàs i Martí. D'orientació estictament nacionalista, era adreçada al públic de les comarques agrícoles. Va arribar fins al número 17.

²⁵⁵ Publicada el 15 de març de 1922.

²⁵⁶ Cebrian Ibor, Lluís (València, 1885-1941). Escriptor i erudit. Col·laborador de *Pàtria Nova* (1915) Flor Natural dels Jocs Florals de Lo Rat Penat (1922). Arxiver de la Diputació i bibliotecari de l'Ateneu Mercantil de València. Participà al III Congrés d'Història de la Corona d'Aragó. Membre del Centre de Cultura Valenciana. Vice-president de Lo Rat Penat (1936). Publicà diversos treballs històrics.

«Estimadíssim amic: L'Oficina de la *Protectora* desitjaria encarrilar l'ensenyança a l'història nacional a les escoles. Per a tal afer se veu necessitada d'un *qüestionari d'elements d'història de València* que imprés puga servir de guia als senyors professors, i de preparació als Concursos de Història. I vós tan enterat d'esta matèria i tan patriota podríeu redactar-lo, si sou servit.

»Tingau a bé comunicar l'acceptació de l'encàrrec que vos fan els consorcis de la Protectora.»

Al III Aplec Valencianista, celebrat l'estiu de 1922 —com sempre a l'ermita de sant Antoni de Betxí— al qual no va assisir Carles Salvador, atés que estava malalt, però que hi va trametre la seua adhesió personal i la de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, hom felicitava la Diputació de València, per l'acord pres el 30 de juny en què es declarava la cooficialitat del valencià. En aquella ocasió es van trametre sengles escrits semblants amb la petició a les diputacions de Castelló i d'Alacant per tal que prengueren una decisió semblant, tal com reporta Simbor (1983 a: 25).

Carles Salvador, d'altra banda, a partir de 1921 va encetar la tasca de publicar en la premsa de Castelló de la Plana, amb la intenció de difondre entre els lectors la necessitat d'una revitalització de la llengua pròpia. Va ser especialment productiva la sèrie «Glossari» que, a imitació de Xènius²⁵⁷, va constituir en conjunt de glosses diàries, la gran majoria de temàtica politicocultural i no poques vegades de reivindicació de l'ús de la llengua nadiua al món escolar. Heus-ne ací la titulada «Lògica»²⁵⁸:

«He somniat:

»Que al Cap del Ministeri d'Educació se presentava Pestalozzi amb un bell esbart d'infants de diferents races, nacions:

»I que Pestalozzi li feu aquesta pregunta:

---

257 Pseudònim que usà Eugeni d'Ors, especialment en la secció «Glossari» de *La Veu de Catalunya*, del 1906 al 1920.

258 Publicada al diari *Libertad* el dia 23 de desembre de 1921

»-Digau-me, excel·lentíssim senyor: Vós que ocupeu el primer lloc en la direcció: amb quina llengua educaré aquestos infants?

»I el Cap del Ministeri respon:

»—Feu-los parlar i em serviré de la lògica.

»Pestalozzi els fa parlar.

»-I diu, adequadament, el Ministre:

»-Aquest, en bretó; aquest altre, en rus; i aquest, en aimara; en aràbic; en basc; en francès; en castellà; en italià, el alemany; en grec; en valencià...

»Pestalozzi fa notar:

»-Senyor, sou d'intel·ligència ben clara. Voleu dir que cadascú segons l'idioma que parla.

»-Així és. -Diu el Cap del Ministeri d'Educació.

»Pestalozzi, satisfet del resultat de l'enquesta retorna a classe. I el seu subjecte passiu, confiat a la lògica intensament, gaudix Pedagogia».

4.10 L'ASSEMBLEA D'ENALTIMENT DE «NOSTRA PARLA»

D'un altre costat en *El Crit de la muntanya*, núm. 5²⁵⁹ ens informa que la societat Nostra Parla projectava convocar una assemblea a la ciutat de València durant el mes de juliol, en la qual «personalitats competents desenvoluparan temes referents a l'estat de la llengua valenciana en les escoles, en la vida familiar, en l'Església, en la premsa, en les entitats oficials, etc.».

Es tractava de l'Assemblea projectada per l'entitat per l'*Enaltiment de la nostra parla*. Hem pogut aconseguir una invitació per a prendre-hi part²⁶⁰. Dos números deprés, en el núm. 7²⁶¹ *El Crit de la muntanya*

---

²⁵⁹ Publicada el 15 juny de 1922.

²⁶⁰ El document en qüestió, mecanografiat, deia: «“Nostra Parla”

»Assamblea d'enaltiment de la Llengua Valenciana.

»Sr. Don.....

»Distinguit senyor:

informava de la celebració d'aquella Assemblea, dedicada fonamentalment a l'estudi de la funció social de la llengua. En aquest sentit, s'hi indicava que els «dies 23, 24, 25 i 26 de juliol [...] en el Saló de Sessions de la Diputació de València va tindre lloc l'anunciada Assamblea [a la qual] les tres Diputacions dels Reine [i] l'Ajuntament de la ciutat de València varen otorgar el seu patronat».

En l'acte van parlar, —continua informant *El Crit de la Muntanya*, font d'on hem extret la resta de referències d'aquest fragment— entre altres, el president de la Diputació de València, en Modest Giménez de Bentrosa, el d'Alacant, Sr. Beneyto, el Sr. Marco Miranda (en representació de l'alcalde de València), Adolf Pizcueta, Francesc Alcayde Vilar, els diputats Manuel Simó i Azzati i Manuel Espinosa. Posteriorment hi hagué una sèrie de sessions. Així, Navarro Cabanes, «redactor quefe» de *El Diario de Valencia* va parlar sobre «El valenciá en la premsa»; Francesc Alcayde Villar (catedràtic llavors a Santiago de Compostel·la), va disertar sobre «El valenciá en la Universitat». Durant el col·loqui hi va prendre part el «senyor N'Ernest Ibáñez Rizo [el qual] digué la necessitat d'estudiar valenciá en la Facultat de Dret, ja que per a interrogar testimonis i llegir els Furs als que'n assumptes civils es té d'acudir alguna vegada, es precís el seu coneiximent.» Posteriorment, Àlvar Pascual Leoné «digué que en la Facultat de Medicina per semblants motius també es tenia que estudiar. El doctor Muñoz Carbonero s'alçá a defendre amb acopi de dades la necessitat dels metges d'estudiar nostra llengua» D'alta banda, en aquella segona sessió, el notari

---

»Tinc l'honor de dirigir-me á Vos qual, amor a nostra rassa valenciana i llur característica principal, la llengua, es ben provada, pera adjuntar-vos un cartell de la proxima Assamlea d'enaltiment de la Llengua Valenciana que so [sic] lo alt y estimat patronat de nostra cultisima Universitat, nostres diputacions glorioses d'Alacant, Castelló y Valencia y l'honorabilisim Ajuntament de la Ciutat, tindrà lloc en esta de Valencia y en lo saló de sesión [sic] de la Diputació los dies 23, 24 y 25 del actual mes de juliol.

»Espere qu'enterat de la gran importancia d'esquisida cultura i enlairat patriotisme, se servireu adherir-vos a la mateixa y en les sessions anunciades amb la vostra presencia y les vostres paraules, donareu no sols relleu al detall, sino influensiareu por [sic] vostre clar seny en les orientacions valencianes del esdevenir.

Amb mercés anticipades y en la expresió de un gran reconeiximent d'afecte queda de Vos, distingit senyor, affm. s.s.

»q. e. v. m. Manuel d'Espinosa

»Ciutat 1 Juliol 1922.

²⁶¹ Publicada el 25 d'agost de 1922.

En Francesc Pons i Lamo de Espinosa llegí la ponència «El valencià en la funció notarial». En les conclusions a què va arribar el ponent «s'establix la necessitat de que tot notari al optar a una notaria acredite conèixer la llengua allí parlada, no podent ocupar-la si avans d'un any no demostra conèixer-la». Els assistents senyors «En Maximilià Thous i En Iganci Villalonga²⁶²» esmenaren «les conclusions en el sentit de que deuen conèixer en l'acte de nomenament la llengua regional corresponent». Posteriorment, Vicent Jiménez, «escolar de medicina de la Facultat de Valencia» va presentar la ponència «El Valencià en la Universitat». També va concloure que «el valencià deu ser la llengua de la nostra Universitat». Entre altres intervencions, el llavors estudiant de filosofia, Almela i Vives

«parlá del temps de major expansionisme de nostra Universitat, en dies de Lluís Vives, quan era valenciana. Diu se deu aspirar a la total valencianització, però com a aspiració immediata proposa: ensenyança valenciana primària i secundària, nocions de valencià relacionades amb les distintes especialitats i obligació del estudi científic del valencià en la Facultat de

---

²⁶² Valencia, 1895-Benicàssim, 1973. Advocat, polític i empresari. Estudià dret a Deusto i es doctorà el 1914 amb la tesi, més tard publicada, *Régimen municipal foral valenciano: Los Jurados y el Consejo* (1926). Tornà a València el 1916 i hi exercí d'advocat, però sobretot s'ocupà dels negocis paterns, en especial la Companyia de Ferrocarrils i Tramvies de la ciutat. Afiliat a la Joventut Valencianista, fou un dels membres de la comissió valenciana que viatjà a Barcelona per a solidaritzar-se amb la Lliga (1917) i prengué part activa en la fundació de la Unió Valencianista (1918), alhora que creava el grup editorial que féu de *La Correspondencia de Valencia* òrgan del nou partit (1918). Declarà el 1919 les seues simpaties per Cambó i publicà en opuscle un resum del seu credo polític: *Substantivitat del valencianisme* (1919). Protagonitzà, juntament amb altres destacats empresaris, l'entrada del capitalisme local al Banc de València (1927) i en presidí el Consell d'Administració (1954-1964). President de la Cambra de Comerç (1928-1930), promogué la constitució del Centre d'Estudis Econòmics Valencians (1928), que presidiria fins al 1932. A la caiguda de la Dictadura de Primo de Rivera, tornà a l'activisme polític, separant-se de la Unió Valencianista i ingressant a la Derecha Regional Valenciana (1930), per la qual fou dues vegades diputat per Castelló (1934, 1936). En aquesta etapa contribuí a sufragar l'editorial L'Estel (1928) i el setmanari *El Camí* (1932). A instàncies de Joan Navarro i Reverter, entrà al Banco Internacional de Industria y Comercio (1933), al qual representà en la Compañía Española de Petróleo (Cepsa), que presidí. Acceptà el càrrec de governador general de Catalunya (1935), durant el període de suspensió de la Generalitat com a conseqüència dels fets d'octubre del 1934. La guerra civil posà fi a les seues aspiracions polítiques, però col·laborà en l'organització econòmica de la zona franquista, sobretot assegurant des de Canàries el subministrament de petroli. Ja a la postguerra, reorganitzà el Banc de València i el Banc Central, que presidí des del 1934. Fundà diverses empreses hidroelèctriques al nord-oest peninsular, de construccions a València (Inmobiliaria Valenciana, Material y Construcciones) i a Madrid (Dragados y Construcciones), alhora que prenia interessos en altres relacionades amb la mineria,

Filosofia i Lletres, i sobre tot llibertat d'expressió per a escolars i professors en les aules, en llengua valenciana».

Hi hagué unes altres intervencions, entre les quals el «Senyor Thous Llorens sollicita s'oficie al rector demanant-li permetixca en les classes el lliure us del valencià». És més, hi hagué una proposició del senyor Simó «als concejals i diputats presents en sentit de que no cosentixquen que'l Municipi i Diputació subvencionen cap centre d'ensenyança en el que no s'ensenyen el valencià. Aquesta proposició «es ovacionada», afegeix la crònica. També hi hagué una ponència a càrrec del «doctor Angel Sánchez Gozalbo» sobre «El valencià en la Medicina». I entre les «conclusions que's desprenen de la ponència son que a tot metge que eixercisca en pobles valencians deu exigir-se-li al donar-li al titular, el coneiximent de nostra llengua i que la Facultat de Medicina deu fer-la coneixer». A la tercera sessió, el mestre Vicent Nicolau Balaguer va presentar la ponència «El valencià en l'escola». Però el resultat va ser d'allò més decebedor per al periodista, i també per als assistents, és clar. La seua crònica diu exactament:

«Aquest senyor fa algunes afirmacions que no podem compartir, com la que l'idioma no fa el poble. Adhuc el testimoni d'Irlanda, que ha renascut al renaixer la seua llengua, i de Bèlgica, que té el problema flamingant, que evidenciaven lo fals de les afirmacions que sentaba, més que demostrar-les. Parlá dels jueus, dient que malgrat conservar la llengua no subsistixen com a poble, cosa que ocurrix porque s'han confós amb els pobles on viuen.

»Sentá l'afirmació de que deuen estudiar-se castellá i valencià conjuntament, basant-se en argumentacions que més semblaven encaminades a deprimir nostra llengua que a enaltir-la.

»El públic l'escoltá amb paciència.»

Com era d'esperar, els desacords hi foren notoris. Així, Ignasi Villalonga demostrà «que es lo esencial de la llengua en les nacionalitats. Es mostrà contrari del criteri d'utilitat sostingut per el senyor Nicolau, mantenint que sens idealitat no pot subsistir un poble». Posteriorment hi hagué la ponència de «la culta mestra senyoreta Amparito Navarro [...] un bell treball que va interrompre sovintment el públic amb entusiastes aplaudiments». Heus ací les conclusions del seu treball:

- «1. L'ensenyament dels nens valencians ha de començar —en les localitats valencianes— en valencià; després s'ensenyarà el castellà.
- »2 En els pobles on es parla valencià deuen conèixer-lo i parlar-lo els mestres.
- »3. Cal la creació d'una classe de valencià en la Normal.
- »4. Als mestres de pobles valencians que desconeguen el valencià se'ls concedix un plaç prudencial pera que'l coneguen».

Posteriorment, el periodista Azzati²⁶³ va plantejar el tema sobre «quin deu ser el valencià que's te d'ensenyar en les escoles, si el clàssic o vulgar». Les opinions hi van ser dispars. Així, els senyors Ibáñez Rizo i Custa, eren «partidaris de la forma vulgar, encomanant a la Universitat el seu depurament. Altres, com el mestre de Benassal, Carles Salvador, se declaren partidaris del literari». Finalment s'hi va aprovar una «proposició firmada per els senyors Bernat Ortín, Pasqual Assins i Martínez Ferrando²⁶⁴» que proposaren que s'hi creara una comissió d'experts. Tot

---

²⁶³ Com assenyala CUCÓ, A (1971:167), Azzati, arran «l'Assemblea de Nostra Parla [...] no solament va rectificar-hi els seus ja tradicionals conceptes entorn de la llengua i de la cultura del País Valencià [...] sinó que, fins i tot, va postular-hi una acció reivindicativa expressada en els termes següents: “no basta la enseñanza en la escuela, tarea fácil para el maestro, que ya cuenta con el material lingüística del niño, atesorado en la familia i en la calle. Bien está la enseñanza del valenciano en la escuela, pero ha de extenderse esta aspiración, llevandola a más altos estudios».

²⁶⁴ Es tracta d'Eduard, (València, 1883-1935). Periodista i polític. Estudià dret i filosofia i lletres. S'incorporà molt jove al valencianisme, dins del qual adoptà una ferma actitud nacionalista. Contribuí a fundar l'Academia Jurídico-Escolar (1907) i impulsà la fundació de la Joventut Valencianista (1908) i

seguit, Maximilià Thous hi va intervenir per a assenyalar «la hostilitat dels pares a que s'ensenyen als fills el valencià i proposa algunes conclusions pràctiques».

Aquesta opinió de Maximilià Thous es justifica en el fet habitual de la major part dels valencians que consideraven el castellà com a única llengua portadora de cultura, sense oblidar, però, l'estigmatització de la llengua autòctona com a marca característica de les capes més pobres i ignorants. Aquest fenomen ha estat estudiat per diversos autors, sobretot des de la vessant sociolingüística²⁶⁵. F. Canes Garrido (2001: 77) en diu:

Si observamos las preferencias lingüísticas de las distintas capas sociales tenemos que: la clase acomodada era partidaria del castellano, lengua del grupo dominante y cultural; la pequeña burguesía se esforzaba por aprender el castellano, diferenciarse de sus más inmediatos inferiores y parecerse a la clase superior consideraba al valenciano como la lengua de la clase inculta; el proletariado formado por la mayoría de la población, se desentendía de los problemas lingüísticos y se preocupaba de cubrir las necesidades vitales necesarias para sobrevivir, era gran masa valencianoparlante y al mismo tiempo la más inculta.

Tornem, però, a «l'Assamblea d'enaltiment de La Nostra Parla». També hi hagué una ponència presentada per «Mossén Hernán Cortés Pastor, [...], director del Colegi del Beato Ribera, de Burjasot» sobre «El

---

també la creació dels setmanaris *Valencia Nova* (1913) i *Pàtria Nova* (1915), on col·laborà assíduament. Participà en l'Assemblea Regionalista (1907) i s'adherí al Centre Regionalista Valencià (1910). Protagonitzà una sorollosa protesta en els Jocs Florals de 1915 contra el mantenidor José Estrada, que feia el discurs en castellà, i fou detingut. Integrà la comissió valenciana desplaçada a Barcelona per solidaritzar-se amb la Lliga (1917). Col·laborà en molts periòdics, singularment *La Veu de Catalunya*, *Il·lustració Catalana*, *La Voz Valenciana*, *La Correspondencia de Valencia* i *Las Provincias*. En *El Camí* (1933) mantingué una tensa polèmica amb Josep Maria Bayarri, denunciant i combatent el seu anticatalanisme, i anuncià públicament que es donava de baixa de Lo Rat-Penat pel mateix motiu. Fou un dels principals redactors de *La República de les Lletres* (1934), quan ja havia assolit un ampli reconeixement pel seu mestratge valencianista, de signe democràtic i liberal. Pertanyé al Centre de Cultura Valenciana. Publicà *Solidaridad y Regionalismo* (1908) i *Síntesi de criteri valencianista* (1918), a més d'alguns escrits de divulgació històrica.

²⁶⁵ Vegeu, per exemple, el treball de Lluís Aracil (1979: pàssim)

valencià en l'església». Començà el seu discurs «lamentant-se de que en un viatge que va fer a Catalunya pasara per l'afront de tindre que resar en veu baixa perque tots els presents, catalans, s'adressaven a Deu en la llengua d'ells, i ell, valencià, tenia d'amprar un idioma per a fer els seus pregs.» Entre les conclusions de la seua ponència hi havia el fet de «solicitar de l'autoritat eclesiàstica que'l Catecisme s'ensenyé en valencià i que la predicació i Sacraments s'administren en dita llengua».

Posteriorment hi va prendre la paraula el també sacerdot mossén Hijarrubia, el qual «feu algunes observacions, dient que la ensenyança del valencià devía fer-se en els Seminaris».

Potser és el moment de comentar la frase que el periodista de la crònica posa en boca de Maximilià Thous, en el sentit que aquest hi va remarcar «la hostilitat dels pares a que s'ensenyen als fills el valencià». Cal considerar que llavors —i encara ara— hi havia un marcat sentiment diglòssic en la societat valenciana. I, és clar, l'ensenyament pertany a l'àmbit d'actes marcats com a positius, que estaven reservats a la llengua castellana. D'un altre costat hi havia una clara tendència d'adoptar el castellà com a signe de distinció i de classe social.

Arran aquella Assemblea organitzada per Nostra Parla, el periodista Azzati reclamà en un article publicat en *El Pueblo*, el dia 27 de juliol de 1922, com assenyala A. Cucó (171: 167-268), «si la Diputación y el Ayuntamiento están dispuestos a recoger los sentimientos de la Asamblea, a fin de que su labor no quede reducida a bellas palabras», en tal cas, Azzati hi proposava la creació d'una Universitat Valenciana d'Alts Estudis, que hauria de tenir aquesta triple funció: «Creació de la biblioteca d'Alts Estudis, publicació de Diccionaris de totes les llengües en la valenciana, i foment de totes les publicacions literàries, històriques i científiques escrites en parla valenciana».

Cal considerar, amb A. Cucó (1971: 168) que «la transcendència

real de l'Assemblea de Nostra Parla consistí a ampliar la ressonància del moviment valencianista, i a fer-la arribar a sectors polítics que fins aleshores s'havien mostrat refractaris a concedir-li bel·ligerància. L'ampliació que s'hi havia guanyat era, si no en profunditat, sí, almenys, en extensió».

De manera que l'Assemblea de Nostra Parla depassà els límits estrictament lingüístics i contribuí a la creació d'un ambient favorable per a l'entesa dels partits polítics valencians del moment. I. Graña i Zapata (1995: 76), fent-se eco d'una citació de *La Veu de Catalunya* (27-juliol-22) indica que aquella assemblea «resultava per als catalans del Principat una “*veritable revelació d'energies latents i de possibilitats ilimitades*”». El 13 d'agost d'aquell 1922 els regidors Muñoz Carbonero i R. Samper van presentar, per Nostra Parla, una proposició a l'Ajuntament de Castelló perquè fóra aprovada la cooficialitat del valencià, la qual, després de ser examinada per una comissió creada ad hoc, s'aprovà per unanimitat.

Heus ací les notes que van aparéixer en la revista *Nostra Parla*:

«El dia 13 d'octubre fou presentada pels regidors Srs. Muñoz Carbonero, Samper i altres una proposició demanant que l'Ajuntament aprovés la cooficialitat de la llengua nostrada. S'acordà que passés a Comissió.

»A la comarca de la Plana fructifica el nostre ideal. Suara l'Ajuntament d'aquella ciutat ha acordat que el valencià sigui oficial.»

Francesc Almela i Vives (1931: 28), que durant aquella època realitzava, com s'ha apuntat, una interessant tasca valencianitzadora i que presidia llavors Nostra Parla podia manifestar que, «de vegades, amb la major bona fe del món, s'han despès esforços considerables a assolir coses —per eixemple, un acta de Diputat a Corts— que mai podien tenir la importància que hauria tingut una escola en valencià».

Assenyalem que llavors la Secció Valenciana de Nostra Parla²⁶⁶ va adreçar una circular a tots els ajuntaments en la qual es demanava l'ensenyament del valencià a l'escola²⁶⁷:

«... la Societat *Nostra Parla*, en nom de la qual tenim l'honor de parlar-vos, ha sigut creada per a propagar la llengua valenciana i per a fomentar-la, però, no obstant això, o per això mateix, està completament deslligada de tot partit polític.

»I complint eixos fins, ha acordat dirigir-se a V. E. preguntant-li que en les escoles municipals d'eixa localitat es donen ensenyances en valencià. Cregau, senyor alcalde, que si V. E. ens complau en nostra petició Valencia li quedarà eternament agraïda. És una obra molt noble i molt constructiva la que *Nostra Parla* li proposa. Únicament educant els xiquets valencianament conseguirem que en el futur siguen aimadors de la seua pàtria. I açò és lo que més dignifica a l'home».

Nostra Parla també va dirigir una lletra al Centre de Cultura Valenciana «per demanar-vos que la llengua valenciana siga l'única que useu en tots els actes i en totes les publicacions»²⁶⁸. També es feren peticions a l'església valenciana per a impulsar la utilització de la llengua en els actes religiosos. En aquest sentit l'arquebisbe Reig i Casanova²⁶⁹ va

---

²⁶⁶ Entitat fundada vers el 1916 per catalans, balears, rossellonesos i valencians, sobretot per impulsar la unitat de la llengua catalana. Fou presidida, honoràriament, per A. Guimerà, i de fet, per Jaume Bofill i Mates (després per Nicolau d'Olwer), amb J. M. de Casacuberta com a secretari (després, Raimon Negre i Balet). Tingué delegacions en nombroses localitats, i amb l'ajut de comissions de mestres organitzà cursos de gramàtica catalana, convocà un concurs per a nomenar professors de català (1921) i establí la Diada de la Llengua Catalana, que s'havia de celebrar per cap d'any al Parc de la Ciutadella de Barcelona. Muntà comissions per a retolar el comerç en català i per a la catalanització del cinema. Tingué com a òrgans *Òfrena* (1917, segona època), *Revista de Nostra Parla* i *Nostra Parla*, amb redacció a Barcelona, Mallorca, València i Perpinyà, i un butlletí. Desaparegué amb motiu de la Dictadura de Primo de Rivera (1923). GRAÑA I ZAPATA, I. n'ha fet un estudi exhaustiu: (1995) *L'acció pancatalanista i la llengua: Nostra Parla (1916-1923)*.

²⁶⁷ *La Correspondencia de Valencia*, dia 12 de setembre de 1921.

²⁶⁸ *La Correspondencia de Valencia*, dia 10 de setembre de 1921.

²⁶⁹ València 1859-Toledo 1927. Eclesiàstic. Es llicencià en dret (1880) i, vidu, fou ordenat sacerdot (1886). Canonge a la Ciutat de Mallorca (1896), fou després catedràtic de sociologia al seminari de Toledo (1900) i auditor de la Rota (1904). Va ser professor de l'Escola Superior d'Estudis del Magisteri, a Madrid. El 1914 fou nomenat bisbe de Barcelona, on creà un Museu Arqueològic Diocesà, reorganitzà l'Acció Catòlica i, havent dissolt Acció Social Popular, creà (1916) Acció Popular. Passà el 1920 a

contestar amb la nota que segueix un missatge que l'associació Nosta Parla degué enviar-li agraïnt-li l'ús del valencià en algunes prèdiques:

«He rebut el missatge d'adhesió i simpatia que l'Assamblea de Nostra Parla m'ha adreçat amb motiu de les meues prèdiques en la llengua del poble, allí on considere ha de ser més eficaç per al fruit espiritual dels meus amats diocesans. Molt agraït, aprofite esta ocasió per a expressar a eixa patriòtica entitat les meues felicitacions per la tasca meritòria que s'ha imposat i pel zel amb què procure realitzar-la. Desitjant que Déu vos guard molts anys, i especialment en el 1922, vos beneix coralment, Enric, Arquebisbe de València. Ciutat. 30 Desembre 1921»²⁷⁰.

---

arquebisbe de València, on creà el Museu Arqueològic Diocesà i coronà patrona la Mare de Déu dels Desemparats (1923). El 1922, creat cardenal, havia estat reconitzat arquebisbe de Toledo, i mentre regí aquesta arxidiòcesi hi organitza un Congrés Eucarístic (1926). Actuà, especialment, en la creació de sindicats catòlics i de promoció de la influència eclesiàstica en els mitjans de comunicació.

²⁷⁰ *La Correspondencia de Valencia*, 7 de gener de 1922.

CAPÍTOL 5 L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA SOTA LA SEGONA REPÚBLICA ESPANYOLA. 1931 – 1939.

5.1 ELS FETS, ELS DIES I LES IDEES

El dia 14 d'abril de 1931 quedava constituïda la Segona República Espanyola. Dos eren els partits que es disputaven la representació del valencianisme als inicis de 1931: la Unió Valencianista, d'ideologia semblant a la Lliga de Cambó, l'home fort de la qual era Joaquim Reig, i a l'esquerra d'aquesta hi havia l'Agrupació Valencianista Republicana, que pretenia representar els sectors socials populars. L'any 1933 sorgiria Acció Valencianista Republicana, i un any després, l'Esquerra Valenciana.

Amb la recuperació del règim republicà va haver modificacions molt importants en les disposicions educatives anteriors, especialment aquelles que havien estat emanades durant el període primoriverista. Així, a la Constitució de la República, aprovada el 9 de desembre de 1931 i —tenint present l'acceptació de les autonomies regionals— s'establia en el seu article 50 que:

«Las regiones autónomas podran organizar la enseñanza de sus lenguas respectivas de acuerdo con las facultades que se concedan en sus estatutos».

També s'hi assenyalava, però, l'obligatorietat de l'estudi de la llengua castellana, la qual caldria usar com a instrument d'ensenyament en tots els centres d'instrucció primària i secundària de les regions autònomes.

Recent arribada la República Carles Salvador va publicar en el núm. 76 de la revista *Avant*, corresponent al 23 de maig de 1931 l'article titulat «Per l'ensenyança en valencià»²⁷¹ en el qual, després d'indicar que «la

---

²⁷¹ Vegeu-lo complet a l'*Apèndix Documental*, document núm. 12.

República ha de ser federal»²⁷² assenyalava que

«Ha segut concedida a Catalunya una de les reivindicacions més demanades i justes: l'ensenyament en català. Sabem que si València ho demana ho aconseguirà així mateix. La ciutat de València té acordada la petició.»

I més endavant, hi indica:

«Semblava tan lluny el dia en que apareguera el seny i el sentit pedagògic en el Ministeri d'Instrucció que tots els intents per a crear en València un ambient favorable a l'escola valenciana varen fracassar. Fracassos foren els de Nostra Parla i el de La Protectora de l'Ensenyança Valenciana. I ara ens trobem sense organismes que es preocupen a fons d'esta qüestió bàsica. I sense material escolar. I el que és pitjor, potser sense un Magisteri per a la funció que podria encomanar-se-li.»

I, tot seguit, hi afegeix:

«hem de posar-nos al treball amb una fe absoluta en el pervindre: València serà el que nosatres voldrem que siga. [...] El decret sobre el bilingüisme en les escoles valencianes pot ser publicat i ací no tenim en preparació per a rebre'l dignament i per a fer-ne un ús ben pedagògic. ¿Quants mestres oficials i particulars ensenyarien en valencià? ¿Quin material d'ensenyança tenim? ¿Quants senyors estan en disposició de donar curssets de divulgació de gramàtica valenciana?»

Per totes les anteriors raons, Carles Salvador s'afanyava a demanar la creació, una altra vegada, d'una entitat que tractara de pal·liar totes aquestes mancances. I amb aquesta finalitat, gira els ulls envers un projecte

---

²⁷² Ja l'any 1919, en l'article «La Gramática y lo que significa *La Gramática Valenciana* de Ortín» publicat a *Renovación*, el dia 22 de febrer, C. Salvador havia indicat el seu desig de «llegar a la constitución del Estado Valenciano, libre dentro de la Federación íbera».

passat ja prou remot: «La Protectora de l'Ensenyança Valenciana deu ser recreada immediatament per a intensificar fins on calga la propaganda del valencià en les escoles i atres centres d'ensenyament».

La revista *Avant*²⁷³ —recordeu que es tractava del portaveu de l'Agrupació Valencianista Republicana— publicava l'Avantprojecte d'Estatut de la Regió Valenciana, en el Títol II del qual, [«De l'idioma], s'establia:

«Seràn oficials de la Regió Valenciana les llengües valenciana i castellana, podent usar-se per tant indistintament. [...] A aquelles poblacions de la Regió Valenciana que se'ls ha alterat el nom desvalencianisant-lo se les tornarà a anomenar com d'antic, amb ortografia nostra». (Article 2).

«Els funcionaris judicials que siguen destinats a les terres valencianes deuràn conéixer la llengua valenciana. Per a exercir els càrrecs de Registrador i Notari, com els demás públics en terres de parla valenciana, deuràn els funcionaris, no sols entendre la llengua vernàcula, sinó que deuràn poder expresar-se en ella». (Article 3).

En el Títol IV [«Facultats pròpies i exclusives del Poder Regional»] i en el seu article 5, apartat a, s'assenyala:

«L'ensenyança en tots els seus graus i els atres serveis d'Instrucció pública i Belles Arts, que es subjectarán a les normes que s'indiquen:

»1. La primera ensenyança serà gratuïta i obligatòria per a tots els infants de més de cinc anys.

»2. Serà obligatòria l'ensenyança de la llengua castellana en les escoles de primera ensenyança, si son terres de llengua vernàcula, i la valenciana si son terres de parla castellana.

»3. En les poblacions on es parle la llengua valenciana es

---

²⁷³ *Avant* núm. 30, de 11 de juliol de 1931.

donara en el nostre idioma l'ensenyança i sols quan es sàpia bé llegir i escriure en valencià es passarà a l'estudi del castellà.

»4. En els Instituts, Normals, Escoles de Comerç, etc. hi haurà càtedres obligatòries de llengua, literatura, geografia i història valencianes».

C. Agulló, (1995: 115-122) d'altra banda, ha posat de relleu l'acció social de l'escola republicana, i dins d'aquesta comesa destaca la creació del «*Patronato de Misiones Pedagógicas*», creat per disposició del Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts el 29 de maig de 1931. Les tasques que tenia encomanat aquest organisme han estat exposades per C. Agulló, però —com assenyala la referida historiadora de l'educació al País Valencià— «no tenia en compte les particularitats idiomàtiques i culturals de les poblacions valenciano-parlants». D'aquest fet se'n feia ressò en el moment P. Asins²⁷⁴:

«les Misiones Pedagògiques al País Valencià han de ser organitzades, dirigides i organitzades pensant, perfilant i parlant en valencià. Altra cosa és esmerçar esforços estèrilment.»

Una altra de les tasques que tenien encomanades les «*Misiones Pedagógicas*» era la creació de biblioteques escolars. Però, en fer la revisió dels continguts bibliogràfics les escoles de la Vall d'Albaida durant la República, que C. Agulló ha estudiat minuciosament, indica:

«L'acurada selecció de llibres presenta un gran buit: no hi ha cap llibre en valencià, encara que la comarca fora una de les capdavanteres en la recomanació de la lectura de llibres escrits en la pròpia llengua.»

En aquesta època, C. Salvador sembla que ja tenia redactat un

---

²⁷⁴ P. ASINS: «Misiones pedagògiques» dins la secció «Pedagogia», *El Camí*, del 4 d'octubre de 1934.

vocabulari Espanyol-Valencià, segons informa V. Simbor (1983: 36) que, de cara a l'ensenyament de la llengua, podria ajudar molt en el procés de fixació del lèxic.

Amb tot, la gran aportació cultural i literària del moment va ser la publicació del setmanari *El Camí*²⁷⁵. Com assenyala M. Aznar (1979: 45), «no hi ha dubte que [és] la publicació valenciana més valuosa del període». La mateixa publicació proclama ja al número 2²⁷⁶ que la finalitat bàsica del setmanari era la de «valencianitzar València».

El fenomen de la valencianització de l'escola i, en general, l'aprenentatge de la llengua, va estar present al llarg de tot la vida del setmanari. Així, a l'exemplar núm. 6²⁷⁷, el mestre i escriptor alcoià Jordi Valor, des de Calvera (Hosca) estant, escriu l'article «Per l'escola valenciana» on demana la valencianització dels centres escolars i es penedeix de «la trista realitat, la terrible deixadesa en què l'escola valenciana té al llenguatge i a la espiritualitat de la terra quina cultura té que fomentar». La solució que hi aporta Jordi Valor no és altra que la renovació de l'escola:

«L'escola activa' que propugna la Constitució espanyola és la que té d'acabar amb esta fatal anomalia. La base de l'escola moderna és l'activitat, la realitat del viure. La llengua materna s'imposa per tot arreu i els nens valencians no poden preparar-se per a la vida, si no s'incorporen, dins de l'escola, encara, a la vida espiritual i material de la regió per mig del llenguatge, de la geografia i de la història de les terres de València».

---

²⁷⁵ *El Camí* va ser un setmanari de caràcter explícitament nacionalista que es va publicar a València del 1932 a 1934 i pretenia ser una plataforma comuna per a les diverses tendències ideològiques del valencianisme del moment. Fou dirigit per un consell compost per Joaquim Reig i Rodríguez, Adolf Pizcueta, Pasqual Asins, Francesc Caballero i Muñoz i Enric Navarro i Borràs. Desplegà una campanya permanent a favor de l'autonomia del País Valencià i actuà com a òrgan de suport a les iniciatives i a les entitats de caràcter cultural. Segons assenyala A. CUCÓ (1971: 223), aquest setmanari «esdevindria la publicació més influent de tota la història del valencianisme polític: el nombre dels seus subscriptors passaria de tres mil». També actuà específicament com a plataforma de difusió del magisteri valencianista de l'època.

²⁷⁶ *El Camí*, núm. 2, 12 març 1932, pàgina 5

²⁷⁷ De 9 d'abril de 1932.

La proposta de Valor i Serra, però, passa pel manteniment de l'ensenyament del castellà a les escoles, si bé hi demana que l'aprenentatge de la llengua de Castella s'alterne amb l'aprenentatge de la nostra:

«No propugne jo, ni molt menys, l'abandonament dels textos en castellà ni de l'ensenyança correcta de la llengua de Cervantes, però sí el que en les escoles valencianes —com jo ho vaig fer un poc de temps en Alcoi— s'escomence a explotar la immensa cantera de reblida d'espiritualitat autòctona que jau en l'ànima de cada un dels nostres infants».

En l'exemplar de la setmana següent²⁷⁸ Carles Salvador va iniciar una secció anomenada «Notes Gramaticals», la finalitat de la qual era l'ensenyament de la llengua. El tema tractat era, en concret, el relatiu «el qual». Aquesta primera «Nota» va aparèixer sense cap tipus de presentació, però a la segona, ja es feia saber que la finalitat bàsica d'aquells escrits era la depuració i la neteja del lèxic valencià:

«En estes hores de possible renaiximent valencià hem de netejar, hem de purificar la nostra visible i tangible ànima colectiva, hem de voler-la perfecta, lliurada dels forasterismes llingüístics que són els que més nosa fan. Ens obliga la nostra dignitat de valencians i, també, el goig de parlar i d'escriure bé la llengua valenciana.»

Fins al núm. 39²⁷⁹, però, Salvador no presenta cap mena de prova perquè els estudiants verifiquen el seu grau de consolidació en l'aprenentatge. A l'esmentat exemplar proposa als lectors de fer un exercici gramatical que contenia 45 errades per «esbrinar la correcció d'escriptura dels nostres lectors i si, en veritat, interessen les *Notes* que venim redactant» i ja hi deixa entreveure la publicació d'un «curset d'ortografia». Només 16

---

²⁷⁸ *El Camí*, núm. 7, de 26 d'abril de 1932.

²⁷⁹ *El Camí*, núm. 39, de 26 de novembre de 1932.

lectors, però, resolgueren l'exercici proposat. Amb tot, Carles Salvador no es va sentir defraudat: «El nostre exercici ha tingut una bona acollida, pero no ha estat un èxit. El volum de lectors de *El Camí* fea esperar una major manifestació d'interessos»²⁸⁰, apunta. Tot i això, Carles Salvador no parava d'enllestir idees per dur endavant la tasca que s'havia proposat. I en aquell mateix exemplar núm. 42 de *El Camí* presenta una nova manera d'aprendre la llengua: «per correspondència». I així, hi diu:

«Per al cas d'unes probables dotzenes de lectors interessats teníem concertats amb el Centre d'Actuació Valencianista un "Curset d'Ortografia" per correspondència, gratuït. Creem que, per ara, no cal muntar unes Oficines per a atendre un número escàs d'estudiosos. No obstant, per complaure als senyors que animen este Curset, anunciem que pròximament apareixerà en estes columnes la primera lliçó amb els exercicis corresponents...»

D'una altra banda val a dir que Acció Cultural Valenciana s'esforçà a construir al País Valencià una obra cultural plenament catalana. Aquesta associació va afirmar de manera constant i rotunda la catalanitat del País, i «Es tracta, possiblement —com ha assenyalat Alfons Cucó²⁸¹— de la primera afirmació catalanista, a nivell de grup, en la història del valencianisme». El setmanari *Acció Valenciana*, d'altra banda, va defensar el que Aznar (1979: 50) ha qualificat com a «valencianisme positiu». I en aquest sentit, la valencianització de l'escola primària esdevé una peça clau en la revalencianització del País. Així, algú que s'amagava sota el pseudònim Jaume Sorell, apunta:

«hi ha que fer valencianisme positiu. Sí. Però cal començar pel començament. I el començament és: dur la nostra llengua a l'escola i a la Universitat; valencianitzar la nostra cultura i

²⁸⁰ *El Camí*, núm. 42, de 17 de desembre de 1932.

²⁸¹ Entrada «Acció Cultural Valenciana», *Enciclopèdia Catalana*, vol 1, pàg 90.

propagar en el poble el valencianisme integral».²⁸²

D'un altre costat, en l'exemplar de núm. 10 de *El Camí*²⁸³ apareixia com una mena d'editorial que duia el títol «Parleu Valencià» on s'assenyalava que «Tot valencià té el deure ineludible de tot bon patriota, de parlar en la llengua materna. Qui no parla valencià sent de nostra terra, no és digne de cridar-se així». Tot seguit, denuncia les argumentacions d'aquells que intenten justificar la utilització al País Valencià de la llengua de Castella. També ens hi fa saber l'estat de castellanització que llavors patia la ciutat de València, els ciutadans de la qual havien assistit exclusivament «a una escola castellana», atés que «El govern sols propaga, com a llengua oficial que és el castellà, la cultura castellana», i per tant «l'individu té que anar a una escola castellana o està comdenat a romandre analfabet i ser un malhaurat». Com a resultat d'aquesta política de castellanització, hi apunta, «el valencià no sap parlar nostra llengua ni la que li ensenyaren a l'escola».

L'article es tanca amb aquestes paraules assenyades i d'un caràcter marcadament didàctic:

«Procureu parlar lo millor possible nostra llengua, i anem eliminant totes les paraules castellanes. Aprengam a llegir i escriure, ajudant l'existència d'este únic setmanari nostre, i les publicacions netament valencianes i així ajudarem a crear la renaixença nostra.»

»¡Parleu valencià! Es el deure de tot patriota no renegat.»

En aquell ambient d'efervescència cultural van començar a sovintejar les relacions entre València i Barcelona. I, així, Lluís Duran informa (1997: 266-267) que «al poc de caure la dictadura, la Protectora [de l'Ensenyança Catalana] felicità J. Martínez i Martínez perquè «havia fet una brillant conferència a l'Ateneu Científic, de València, propugnant la creació

---

²⁸² *Acció Valenciana*, núm. 21, 5 de març de 1931.

²⁸³ Aparegut el 7 de març de 1932. Vegeu l'article complet a l'*Apendix documental*, document núm. 13.

d'institucions per al foment de la llengua valenciana. Amb ella se li acompanyen dades i documents per a la preparació d'una entitat similar a la Protectora».

En aquest marc cal situar la publicació per Carles Salvador, al periòdic de Barcelona *La Publicitat*²⁸⁴ de l'article «¿Ja sou, valencià, de la Protectora?» en què demanava als valencians residents a Catalunya que ingressassen en l'associació que defensava l'ensenyament de la llengua autòctona. La proposta de Salvador consistia a «Formar un nucli compacte de valencians» per tal de crear «la delegació valenciana. Amb les vostres quotes ajudareu la Protectora a estendre la seva actuació per terres valencianes» amb la finalitat de fer llibres i escoles valencianes.

Convé tenir present que llavors la Protectora Catalana va entrar en contactes amb el CAV i el Centre Nacionalista Valencià, segons reporta Lluís Duran (1997: 267). En aquella ocasió —assenyala Duran— es produeix «una visita [a Barcelona] del president del CAV a fi d'intentar construir una escola valenciana, [i] n'hi ha una altra [de visita a la ciutat comtal] de membres d'aquests organismes als quals “els hem facilitat llibres, material de propaganda, i fins hem cooperat en la publicació d'una Gramàtica valenciana, l'autor de la qual és el culte pedagog i ferm propagandista Carles Salvador”».

5. 1. 1 CAP A UNA NORMATIVA ORTOGRÀFICA COMUNA

Cal assenyalar, que entre els membres de *Taula* hi havia alguns mestres d'escola, com era el cas de Carles Salvador, de Thous i Llorens, de Bernat Ortín o de Pasqual Asins. Tots ells eren conscients, però, que el redreçament cultural i literari dels valencians es presentava com una tasca que havia de partir d'un punt previ, atesa la inequívoca unitat de la llengua

---

²⁸⁴ Del dia 4 de maig de 1932.

dels valencians i la dels catalans: la utilització d'unes normes gramaticals comunes, i més concretament, l'acceptació de la normativa gramatical del mestre Fabra, que Carles Salvador propugnava amb l'autoritat del seu prestigi com a literat. Potser és el moment de transcriure uns fragments d'un text de Fabra que fa referència a la unificació de normatives lingüístiques:

«Cal continuar sense defalliments l'obra de depuració de la llengua valenciana, encara que no es preocupin gaire d'acostarse al nostre català, però procurant descastellanitzar l'idioma, redreçar-lo i enriquir-lo. Elevant la llengua escrita per damunt dels parlars valencians actuals, recolzant-la en el valencià del segle XV i el d'aquelles contrades on avui es conserva més pur, es produiria un valencià que no fóra pas una llengua altra que la catalana nostra, sinó la modalitat valenciana de la llengua catalana, al costat de la nostra modalitat i de la modalitat mallorquina.

»Molts valencians creuen encara que l'obra d'unificació del català escrit suposa la supeditació de llur varietat idiomàtica al català de Catalunya. No, no es pretén de supeditar cap varietat a una altra: es tracta simplement que dintre cada una de les tres grans regions de llengua catalana, es realitzi una obra de depuració i de redreçament de la llengua.

»Eliminats, dintre cada varietat, els castellanismes de lèxic i de sintaxi, reintroduïdes en la llengua escrita les paraules i les construccions perdudes durant els segles de decadència literària, enriquida la llengua escrita pels mots i girs que ens ofereixen els diferents parlars actuals, bandejades les corrupteles que hi pul-lulen, evitades les grafies consagradores de pronúncies merament dialectals, les diferències que encara trobarien entre la llengua de Catalunya, de València i de Mallorca, potser es reduirien a unes quantes divergències morfològiques. I ens trobaríem escrivint modalitats no pas molt diferents d'una sola

llengua literària.»²⁸⁵

Convé recordar que prèviament Carles Salvador, com assenyalava V. Simbor (1983: 75):

«en tres llargs articles publicats al *Diario de la Mañana de Castelló de la Plana* (els dies 24 i 25 d'abril i 8 de maig de 1930) mostra la seua disconformitat amb les propostes diferenciadores [entre el valencià i el català], sobretot en Ortografia, com amb la idea de fundar una Acadèmia o Institut de la Llengua valenciana, perquè significaria disgregar els esforços normalitzadors del català, i seria per tant molt més convenient la fundació d'una Secció de l'Institut d'Estudis Catalans. I és que ells, escriptors valencianistes de la Generació de 1930, ja feia temps que havien adoptat les Normes de l'Institut d'Estudis Catalans en les seues revistes (*Taula de Lletres valencianes*) i publicacions editorials (*Nostra Novela* i *L'Estel*) ...»

Tot seguit *Taula* va fer una convocatòria —com ja ha estat apuntat— amb l'intent de posar fi a l'anàrquica normativa gramatical que usaven els escriptors valencians del moment, i va suggerir a la resta de les publicacions valencianes (*L'Estel*, *Butlletí de la Societat Castellonenca de Cultura*, *Cultura valenciana*, *Acció valenciana*, etc.) una proposta unificadora del sistema ortogràfic valencià, proposició que es va fer extensiva també a un bon munt d'escriptors particulars. I, reunits a la capital de la Plana el dia 21 de desembre de 1932 arribaren a un acord i aprovaren unes normes ortogràfiques valencianes comunes: es tracta de les conegudíssimes Normes de Castelló²⁸⁶.

---

²⁸⁵ Martí Martell. (Pseudònim de Miquel Duran de València): «Lo que diu Pompeu Fabra del seu viatge a València», en *Taula*, núm. 33, juny de 1930, pàg. 9.

²⁸⁶ Per a una visió prou completa sobre les Normes de Castelló, podeu consultar, entre altres: PÉREZ MORAGÓN, F i PITARCH ALMELA, V (1982): *Les Normes de Castelló*, València, Eliseu Climent; VICENT PITARCH: «El procés de normativització», dins *Llir entre cards*, València, pàgs. 131-140; J GINER MARCO: «El procés de la normalització de l'ortografia», dins *Llir entre cards*, València, pàgs. 141-147; F. PÉREZ MORAGÓN: «La consolidació de la normativa», dins *Llir entre cards*, València, pàgs. 147, 152; ANDREU I BELLÉS, J. i PÉREZ MORAGÓN, F. (1993): *Les normes de Castelló: una reflexió col·lectiva*

Val a dir, però, que prèviament, el dia 24 d'abril de 1930 s'havia celebrat la junta general de constitució de l'Agrupació Valencianista Republicana²⁸⁷ (AVR), que era, en paraules d'A Cucó (1971: 192-193), «el resultat de la radicalització dels sectors petitburgesos valencianistes i equiparable a l'*Esquerra catalana*». El mateix historiador (1971: 195) ha posat de relleu que, segons l'ideari de l'ARV, l'Estat Valencià (que hauria de formar part de l'Estat Federal proposat per l'AVR) hauria de declarar «la cooficialitat de les llengües valenciana i castellana», però també s'hi assenyalava que «L'Estat Valencià tindrà tots els drets de caràcter general en l'organització de l'ensenyança», fet que implicaria la «instrucció en la

---

seixanta anys després, Castelló de la Plana, Diputació de Castelló-Universitat Jaume I; SARAGOSSÀ, A. *Passat, present i futur de les Normes Ortogràfiques de Castelló (1932): dades i reflexions per a una valencianització de la nostra societat*, València, Saó; *Miscel·lània de textos en homenatge a les normes de Castelló*, Castelló de la Plana, Universitat de València, Col·legi Universitari de Castelló, Diputació de Castelló.

²⁸⁷ Partit polític constituït el 23 d'abril de 1930 per elements radicals de la petita burgesia valencianista i alguns intel·lectuals del grup de *Taula de lletres valencianes* que havien lluitat contra la Dictadura de Primo de Rivera. La seua aparició significà una gran novetat en el camp del valencianisme polític: per primera vegada s'hi formulava un plantejament esquerrà de la qüestió nacional, alhora que s'abandonava la tradicional indiferència respecte a la política general espanyola, tot proclamant la voluntat d'entesa «amb tots aquells elements que propugnen també l'ideal de fer ressorgir la personalitat valenciana». El seu programa, laic i federalista, postulava un Estat Valencià fonamentat en la desaparició de les províncies —substituïdes per una organització comarcal amb municipis autònoms—, regit per un parlament autòcton i dotat de plens poders en educació, policia, sanitat, assistència social, obres públiques i comunicacions, relacionat hisendísticament amb l'Estat Federal per un concert econòmic; a més, establiria la cooficialitat lingüística. Exigia la llibertat sindical i associativa, proclamava el treball com a principi rector de la vida i reivindicava la terra per a qui la treballara. Aquest ideari fou exposat i defensat pel seu òrgan, el setmanari *Avant*, dirigit per Adolf Pizcueta. En les eleccions d'abril de 1931 s'integrà en la Convenció Antidinàstica i obtingué dos regidors en l'Ajuntament de València (Francesc Soto Mas i Enric Duran i Tortajada). Dins del consistori, l'AVR mantingué una entesa cordial amb la dretana Unió Valencianista, que havia obtingut només un regidor, Joaquim Reig, amb la finalitat d'actuar conjuntament en les qüestions bàsiques per al valencianisme estricte. L'entesa es trencà l'abril de 1932 per la defecció de Duran, recusat i expulsat pel Comité Polític del partit, del qual era secretari Francesc Bosch Morata. L'AVR fou el principal artífex del projecte d'Estatut Valencià, iniciativa frustrada el 1931, però represa el 1932 amb la publicació d'un manifest que assolí l'adhesió de gairebé tots els partits polítics (les excepcions van ser el PURA, blasquista, el Partido Republicano Conservador de Miguel Maura, i el posterior abandó de la Derecha Regional Valenciana), els quals van constituir la Conjunció de Partits pro Estatut Valencià, aviat secundada arreu del País Valencià. En les eleccions de 1933, formà part del Front d'Esqueres, i sofrí la derrota comuna a la coalició. Durant el bienni radical-cedista (1934-1935), que obrí un parèntesi per a les expectatives estatutàries, l'AVR, sense abandonar els seus objectius, amplià els contactes amb els partits afins de l'esquerrisme burgés (Izquierda Republicana i Esquerra Valenciana), i també amb el comunista. L'agost del 1934 es declarà antifeixista amb inequívoca fermesa: «combatent el feixisme, combatim els enemics del nostre moviment nacionalista». Un any després, la Joventut de l'AVR, que havia organitzat actes de signe pacifista, ~~303~~ ³⁰⁴herí al Front Juvenil contra la Guerra i el Feixisme. A les darreries del 1935 l'AVR es dissolgué per a fusionar-se amb altres grups de semblant orientació i fundar el Partit Valencianista d'Esquerra; una minoria d'afiliats, però, preferí separar-se per a crear Nova Germania.

llengua materna de l'alumne, que hauria de rebre ensenyaments en l'altre idioma oficial».

5. 1. 1 ALGUNA COSA NOVA ES MOU A LA UNIVERSITAT VALENCIANA

Una vegada instaurada la República, el setmanari *El Camí* es feia ressò de la necessitat de valencianitzar la Universitat de València. En aquest sentit, cal situar una nota que es publicava al número 80²⁸⁸ que duia el títol «El valencià en la Universitat» on s'assenyalava que Acció Nacionalista Valenciana²⁸⁹ havia presentat al President del Patronat de l'Institut d'Idiomes de la Universitat la instància que tot seguit es reproduïa. En ella es feia saber que:

«no apareix enguany la càtedra d'Idioma valencià que tan admirablement fon regida pel Pare Fullana fins la seua supressió arbitrària per la Dictadura, [i entenem] que al cap de dos anys que desaparegué el darrer vestigi d'aquella ja és hora de que se restablixca aquella càtedra, indispensable huí en el moviment valencianista, i que reiteradament ha estat promesa per eixe Patronat a diversos sectors valencianistes, [per tot això] us demane que enguany siga restablida la càtedra d'Idioma Valencià a l'Institut d'Idiomes de la Universitat de València.»

La petició estava signada per A. Senent i Micó, president d'Acció Nacionalista Valenciana.

---

²⁸⁸ De 16 de setembre de 1933.

²⁸⁹ Grup fundat l'agost del 1933 per dissidents de l'Agrupació Valencianista de la Dreta i un nucli d'escindits del Centre d'Actuació Valencianista. Tingué com a òrgan de premsa el setmanari *Acció* (1934). Molt afí a la Derecha Regional Valenciana, féu del catolicisme un pilar bàsic del seu programa i propugnà la «democràcia jeràrquica cooperativa»; però tocant al valencianisme, anà més enllà que el partit company i postulà un nacionalisme radical, reivindicant «l'existència de la personalitat nacional valenciana», el «govern propi del País Valencià», la «llibertat de poder pactar confederalment amb altres països» i «l'unilingüisme oficial», fins i tot per a les comarques de parla castellana. Des de juny del 1935 passà a anomenar-se Acció Valenciana.

En l'exemplar corresponent al 19 de novembre de 1932 de *El Camí*²⁹⁰ P. Asins es feia ressò de la creació del Seminari de Filologia Valenciana de la Universitat de València, però hi feia saber que no es contemplava la creació de cap càtedra de valencià. Com és natural, Pasqual Asins afirmava que

«mantenim la discrepància sobre la càtedra de llengua valenciana i trobem artificiosament l'argument amb que es vol justificar la supressió».

En qualsevol cas, Asins hi demanava el seu restabliment al si de la Universitat de València, i proposava els noms d'Emili Gómez Nadal, Antoni Igual Úbeda²⁹¹ o Manuel Sanchis Guarner²⁹² com a possible «mestre

---

²⁹⁰ *El Camí*, núm. 28.

²⁹¹ València 1907- 1978. Novel·lista i historiador. Doctor en filosofia i lletres, va ser professor d'institut. Col·laborador assidu de la premsa valenciana, és autor de nombrosos treballs: *Diccionario biográfico de escultores valencianos del siglo XVIII* (1933, en col·laboració amb Francesc Morote i Chapa), *Històries del País Valencià* (1937), *El Siglo de Oro* (1951) *Historiografía del arte valenciano* (1956), *El gremio de plateros* (1956), *La llengua materna* (1957), *Historia de Lo Rat Penat* (1959), *València i els valencians* (1967), *Escultores valencianos del siglo XVIII en Madrid* (1968), *Jose Esteve Bonet* (1971), etc. Com a novel·lista ha publicat *Juan Lorenzo* (1953) i *Delers de joventut* (premi Joan Senent 1961, 1964). Per a una biografia més extensa, sobretot en aspectes polítics, podeu consultar la que ofereix CORTÉS, S. (1995: 193-194).

²⁹² València, 1911-1981. Filòleg, historiador i folklorista. Estudià a les Universitats de València i Madrid, llicenciat en dret i doctorat en filosofia i lletres. Fundador de la Federació Universitaria Escolar a València (1928) i d'Acció Cultural Valenciana (1930), féu part de la directiva d'aquest nucli nacionalista universitari. Becari de La Junta de Ampliación de Estudios i membre del Centro de Estudios Históricos, de Madrid (1933-1939), s'especialitzà en Fonètica i Dialectologia sota la direcció de Menéndez Pidal i Navarro Tomás. S'incorporà a l'equip de *l'Atlas Lingüístico de la Península Ibérica* (1937) i, junt a Francesc de B. Moll, en realitzà les enquestes per a la part catalana. Durant la guerra civil (1936-1939) fou capità de l'Exercit republicà, motiu pel qual patí presó durant quatre anys i posteriorment exili a Mallorca (1943-1959). A l'illa participà intensament en la represa de la vida literària catalana i prengué part activa en diverses empreses editorials, alhora que exercia de professor d'idiomes a l'Institut Joan

adequat per a la càtedra [...] i amb suficient bagatge cultural per a prestigiar a la Universitat des d'esta tribuna».

Unes Setmanes més tard, Pasqual Asins tornava a insistir en el tema de la «La càtedra de llengua valenciana»²⁹³, on informava que el Director de l'Institut d'Idiomes —del qual depenia la càtedra de valencià— havia decidit el manteniment de la supressió de l'esmentada càtedra, perquè, segons ell,

«importava més l'institució d'uns estudis, amb caràcter de laboratori, que depuren científicament la llengua per mig del material modern amb el que es poden apreciar fins els més insignificants detalls de la fonètica».

I més endavant, informava que el Director de l'Institut d'Idiomes de la Universitat, havia proposat Sanchis Guarner per a regentar la institució en la qual pensava: «A este objecte s'ha destacat al Dr. Manel Sanchis i Guarner²⁹⁴ per a que s'especialice en fonètica i s'encarregue d'esta secció del laboratori». Amb tot, P. Asins, autor de la crònica, deixa clar que al costat de l'aspecte científic n'hi havia un altre de «didàctic, urgent, de conreu, expansió, ensenyament, immediat».

Alcover, però, sobretot, col·laborava amb Moll en la redacció del *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Establert de nou a València fou professor de l'Institut Sant Vicent Ferrer (1959-1976), s'encarregà d'alguns cursos a la Facultat de Filosofia i Lletres, on més tard estigué al front del Departament de Lingüística Valenciana (1976), que posà en marxa, i fou nomenat catedràtic de l'assignatura (1979). Dirigí la segona època de l'editorial L'Estel (1962). Publicà nombrosos treballs de les seues disciplines. Cal recordar-ne, per la repercussió, *La llengua dels valencians* (1933), que ha conegut moltes reedicions, *Gramàtica valenciana* (1950), *La ciutat de València* (1972) i *Aproximació a la història de la llengua catalana* (1980). Així mateix, intervingué en la redacció d'obres col·lectives, com ara *l'Enciclopedia Lingüística Hispànica* (1960), la *Història del País Valencià* (1965), en col·laboració amb Miquel Tarradell, i la *Història de Catalunya* (1969), dirigida per Joan Reglà. També escriví nombrosos articles per a revistes especialitzades. Membre de la Institució Alfons el Magnànim de València (1950), de l'Institut d'Estudis Catalans (1961) i del Centre de Cultura Valenciana (1962); corresponent de l'Academia Española. Actuà de mantenidor dels Jocs Florals de Lo Rat Penat (1971). Premi d'Honor de les Lletres Catalanes (1974). L'any 1981 li fou atorgat el premi Unitat de la llengua, pel primer volum de la seua *Aproximació a la història de la llengua catalana*, iniciada el 1980. Per a un coneixement més exhaustiu de la vida i l'obra de Manuel Sanchis Guarner consulteu l'obra de Santi CORTÉS: *Manuel Sanchis Guarner 1911-1981. Una vida per al diàleg*. 306

²⁹³ Publicat en la secció «Pedagogia» de *El Camí* núm. 35, de 15 d'octubre de 1932.

²⁹⁴ Recordem que, efectivament, Sanchis Guarner llavors ja era un especialista força reconegut, atesa la seua formació filològica sota la direcció de Menéndez Pidal i Tomás Navarro Tomàs.

Cal tenir present, però, que en fer-se càrrec Lluís Gonzalvo de l'Institut d'idiomes de la Universitat el curs 31-32, el nou director es va mostrar contrari a la reinstauració de les classes de llengua valenciana per part del pare Fullana, tot i que estava pendent de resolució una instància en aquest sentit que hi havia tramés el Centre de Cultura Valenciana. És més, també hi havia pres un acord de la Junta de Govern de la Universitat de 3-IV-30 en què es concedia la conformitat perquè Fullana reprenguera les classes el curs següent. Mª F. Mancebo (1994: 336-337) ofereix el text que Gonzalvo va adreçar al Rector el dia 3 de desembre de 1931, on, a més de fer-li saber que Lluís Fullana no havia contestat els requeriments d'aquest, li assenyalava els inconvenients que reportava la restauració de la càtedra de valencià:

En primer lugar, esa enseñanza ha figurado hasta ahora en este Instituto en una situación ambigua. Era amparada por la Universidad y explicada en una de sus aulas, pero instituida y técnicamente regida por una entidad cultural ajena a la Universidad; el profesor encargado de ella, no fue designado por la Universidad, ni percibía un haber fijo como los demás profesores del Instituto, por ser gratuita la matrícula de esa asignatura.

¿Debe continuar esta situación? Yo entiendo que la Universidad de Valencia debe hacer algo más que otorgar *su placet* y abrir sus puertas a una iniciativa externa de esta naturaleza. Creo que por ser *Universidad Literaria* y por ser *la de Valencia*, debe plantear y resolver como una de sus obligaciones hondamente sentidas la necesidad de instituir un estudio de la lengua valenciana. [...].

¿Es posible al presente establecer una asignatura universitaria de Lengua valenciana con profesor plenamente preparado para enseñar la fonética, la ortografía, la morfología y la sintaxis de

esta lengua, elaboradas seria y sistemáticamente con el auxilio de los procedimientos científicos modernos?

En aquella situació, i conscient de dignitat dels estudis de valencià, Lluís Gonzalvo, indicava:

«No veo que la Universidad deba buscar un profesor que no puede existir. [...] La misión no puede ser hoy docente, sino discente. La ciencia del lenguaje valenciano no está hecha, y la Universidad no puede enseñar lo que no existe».

Suggeria, llavors, la creació d'una secció de «Estudis de llengua valenciana» en el qual es poguera «elaborar su conocimiento en todos los aspectos que enfocan los modernos trabajos semejantes».

La proposta es va llegir en la Junta de govern se 5 de desembre, i hom hi va acordar una formulació nova sobre els estudis de valencià, que es va concretar en la creació del Seminari de Filologia Valenciana, al front del qual va ser designat M. Sanchis Guraner, el qual, —seguint els suggeriments de Gonzalvo— va marxar becat al Centro de Estudios Históricos de Madrid, per a estudiar amb Tomàs Navarro Tomàs

En *El Camí* núm 28, però, havia aparegut un article de B. Martínez Melià, anomenat «Estudiants valencianistes, llegiu», on l'autor exposava la seua intenció de formar una «Agrupació d'Estudiants Valencianistes». Segons B. Martínez Melià,

«L'objecte d'esta agrupació seria en primer terme, parlar i escriure en valenciana llengua, defensar l'ideal valencianista, la de trametre per tot arreu la nostra cultura valenciana, la defensa dels interessos dels seus associats, en lo que pertoca a la seua condició d'estudiants dins de les distintes Facultatats o Escoles, i en segon terme, proporcionar el recreu i expansió».

Entre altres objectius de l'associació —que acabarà essent l'Agrupació Valencianista Escolar, de la qual ens ocuparem més tard— Martínez Melià proposa, entre altres objectius:

«instruir, ensenyar i educar als nens que els seus pares vullgueren que s'els donara cultura valenciana; sense que això els costara res»

perquè, com indica l'autor, si bé és veritat que

«en les escoles nacionals l'ensenyança no consta res, [...] també sé que la cultura que s'els dona és completament castellà, i a nosatres ens convé educar als nostres infants, ja que formen les generacions de l'endemà».

Jaume Sorell en un article anomenat «El valencianisme de la Universitat»²⁹⁵ informava que aquella institució d'ensenyament havia decidit «amb tota la solvència del seu prestigi científic, la qüestió de la llengua valenciana, i a l'efecte ha acordat la creació d'un Seminari de Filologia per al seu estudi». La creació havia estat duta a terme pel «Vicerector de la Universitat i Director de l'Institut d'Idiomes, Dr. En Lluís Gonzalvo». El Seminari de Filologia naixia després de la negativa de la Junta de la Universitat a la creació d'una càtedra de Llengua Valenciana, malgrat comptar amb el precedent de la que havia ocupat temporalment el Pare Fullana. Amb tot, l'opinió del Vicerector i Director de l'Institut d'Idiomes, Lluís Gonzalvo, era clara:

«A l'estat actual de l'estudi de la Llengua valenciana encara no s'han posat d'acord els valencianistes més o menys filòlegs sobre la essència, ni molt menys l'estructura de la llengua; i, per tant, la gramàtica quedaria a l'arbitre del catedràtic, que

---

²⁹⁵ *El Camí*, núm. 37, de 12 de novembre de 1932. Vegeu-ne la reproducció al document núm 11 de l'Apèndix Documental.

forçosament hauria de pertànyer a una de les diverses tendències d'interpretació de la història i fonaments de la llengua dels valencians, corrent el perill de que si després es demostrara la tesi contrària, mereixeria ser desdenyat, i açò no seria molt honrós per a la Universitat».

Sanchis Guarner, «novell doctor graduat en Ciències històriques» era l'encarregat d'engegar el Seminari. Dos eren els objectius inicials que havia fixat l'entitat: en primer lloc la confecció del

«Diccionari i la Gramàtica històrica. Per a la labor prèvia i més lenta de confecció i còpia de paperetes, —hi afegeix Ll. Gonzalvo— immediatament es començarà a treballar amb tota intensitat per tal de que hi haja prompte abundàcia de material sobre el que fer labor».

Pel que feia a les relacions entre els parlars del País Valencià i els de Catalunya, el Seminari partia del pressupòsit següent:

«La posició del Seminari és clara i terminant; nosatres anem a l'estudi del valencià i ignorem a on ens portà açò. ¿Acabarem en l'unitat de la llengua o en la diversitat? No ho sé, ni m'interessa. En l'actualitat no podem fer professió de fe alguna catalanista ni anticatalanista. Els pancatalanistes consideren el valencià con un dialecte del català; nosatres no podem acceptar esta tesi sense revore-la escrupulosament. Atres valencianistes consideren que el valencià és una llengua autòctona, i parlen del triangle Catalunya, València, Castella, però nosatres tampoc poden seguir-los a priori».

5. 1. 2. 1 L'AGRUPACIÓ VALENCIANISTA ESCOLAR.

Una prova de l'efervescència valencianista de la Universitat va ser —com hem apuntat més amunt— la creació de l'Agrupació Valencianista Escolar. El setmanari *El Camí*²⁹⁶, en un article sense signar titulat “Als estudiants valencianistes” s'informava que

«El dimarts dia 18 del present mes [18 d'octubre de 1932] es reuniren en la Universitat els estudiants valencianistes, per a tractar de la formació d'una Agrupació Valencianista Escolar».

L'assemblea va estar convocada per la comissió organitzadora i hi va fer de portaveu B. Martínez Melià, el qual indica l'article «que s'expressà en els següents termes:

«Estudiants valencianistes, volguts companys: Com ja sabeu per la convocatòria, se vos ha cridat ací per a vore de formar una Agrupació Valencianista Escolar, on poder estar tots junts, tots units, deixant apart tota idea política i confessional que cadascú de vosatres personalment puga tindre.

»Esta A.V.E. no ha d'estar sotmesa a cap societat o entitat valencianista, fins ara constituïda, ni a les que puguen constituir-se en el pervindre; vol ser completament independent, totalment lliure.

»Esta A. V. E. vol ser independent, i això naix del dret que cadascú té a viure la pròpia vida, amb l'afany de marcar lliurement son propi destí.

»Però no cal dir que mantenint relacions amb totes elles, puix ens unix el nostre valencianisme per el que tots nosatres junts, sense distinció de partit, hem de lluitar, fins vore arribada l'hora en que el País Valencià veja recuperades les seues llibertats».

Tot seguit, l'orador indica quina era la finalitat bàsica per la qual

---

²⁹⁶ Núm. 34 de 22 d'octubre de 1932.

naixia l'Agrupació Valencianista Escolar:

«L'objecte d'esta Agrupació serà la difusió de la llengua, parlant i escrivint en valencià; defensar l'ideal valencianista; difusió per tot arreu de la nostra cultura; la defensa dels interessos dels seus associats, en lo que pertany a la seua condició com escolars, i l'educació física del seu associat.»

També hi assenyala Martínez Melià la determinació de mantenir relacions cordials amb els possibles grups companys de Castelló i d'Alacant, i fins i tot —i es tracta d'una referència velada a Catalunya i Balears— “amb tots aquells que ho desitgen dels demás pobles d'Espanya”.

«Entenc que esta Agrupació Valencianista Escolar —continua dient Martínez Melià— deu tindre la seua base en València, i això perquè de les tres capitals valencianes, és en València on residix la Universitat, i per lo tant a on aniran tots aquells estudiants de Castelló i Alacant que vullguen cursar estudis superiors».

Però aquesta localització geogràfica no pot ser excloent, per això, tot seguit, hi indica que

«Además, en qualsevol poble on es troben alguns estudiants valencianistes que desitgen pertenyixer a esta A.V.E., serà una delegació, amb vida completament autòctona de la A.V.E.».

L'assemblea —s'assenyala en l'esmentat article periodístic— havent comprovat la bona receptivitat per part dels estudiants presents, va decidir la designació d'un Comité Provisional

«que serà l'encarregat de portar endavant tot lo necessària per a

la completa realització dels nostres desitjos».

»El Comitè ha quedat constituït per els següents companys: El Comitè va estar constituït per D. Gómez Senent, Vicent Olmos, Rupert Feo, Délio Sebastián i B. Martínez Melià».

Al mateix exemplar d'*El Camí* era ja el nou comitè qui feia una crida als «estudiants valencianistes» on, entre altres informacions, s'hi podia llegir:

«Estudiants tots, companys nostres: que hem de ser hòmens del demà, car amb el nostre estudi hem de formar la societat futura; per açò hi ha que cercar la manera de posseir-nos d'una ferma base, per a poder lluitar amb la vida; i res millor per a d'això que el conreu de les nostres qualitats diferencials amb els altres pobles, car aixís afermarem la nostra personalitat. La humanitat tota confia en nosatres ja de per si ben definida, car afermant aquella, s'afermarem nosatres i açò sols s'aconsegueix reconquistant la nostra independència escolar, rònega manera d'estudiar la nostra característica cultura; i no podrem reconquistar-la d'una altra manera que unint-se tots els que la desitgem, per a treballar dins l'amor a la nostra amada pàtria valenciana.

»¡Treballem tots per la nostra Universitat valenciana!
¡Treballem i eduquem-nos per la nostra formació valencianista, i aixís serem forts! » ¡Treballem tots junts en la nova Agrupació Valencianista Escolar, que ha naixcut al calor de l'entusiasme que les noves idees de llibertat i cultura han despertat en els cors de tot estudiant valencià de bona voluntat i ample esperit!
¡Treballem per esta València que mereix el nostre esforç, ja que a ella devem la vida; fem-la culta, que és fer-la poderosa i fer-la gran!

»¡Que ja ella ens sabrà recompensar amb escriure!

»¡¡Estudiants valencians!! ¡¡Tot per València!!

El text acabava amb una convocatòria oberta per a la vesprada del 25 per tal de dur a terme la «constitució definitiva de l'Agrupació i per a l'aprovació dels Estatuts. ¡Estudiants, acudiu tots a l'Assamblea!».

No sabem, però, què degué passar a la convocatòria del dia 25, perquè de fet consta que la constitució definitiva va tenir lloc el dia 14 de novembre en què es formava a la ciutat de València aquesta unió d'estudiants de diverses facultats. Els membres de la Junta Directiva, tal com es pot comprovar al seu llibre d'actes²⁹⁷ van ser els següents:

President: Doménec Gómez Senent, de Ciències

Vicepresident: Vicent Rodríguez Martínez, de Dret

Secretari comptador: Robert Moròder Molina, de Dret

Vice-secretari comptador: Rafael Serrano Rosario, de Medicina

Tresorer: Del-li Sebastián Caspo, de Alts Estudis Mercantils

Vocal 1er Robert Feo García, de Ciències

Vocal 2°: Claudi Chaqués Ramon, de Dret

Vocal 3°: Francesc Broseta Casani, de Medicina

Vocal 4°: Ferran Aguiló Suluza, de Medicina

Vocal 5°: Agustí Alaman Rodrigo, de Dret

Vocal 6°: Francesc Casanova Alfonso, de Dret

Tal com es pot comprovar, ni B. Martínez Melià ni Vicent Olmos, que havien format part del Comité Provisional apareixien ara com a membres de la Junta Directiva.

A la primera sessió de la Junta Directiva²⁹⁸, celebrada el dia 17 de novembre, es va decidir de trametre una carta a totes aquelles persones que hom considerava proclives a la causa, per tal que ajudaren econòmicament l'Agrupació. La carta deia:

---

²⁹⁷ Aquest *Llibre d'Actes* es troba actualment a l'Arxiu de l'Orde de l'Alfons XIII de la Península i ha estat el Dr. Juan Gil Barberà qui ens n'ha facilitat la consulta, al qual agraïm la seua deferència.

²⁹⁸ A l'*Apèndix Documental* hi ha transcrites les actes corresponents. En tots els casos s'han respectat les grafies.

«València i novembre de mil noucents trenta dos

»Senyor En...- Mon mes estimat senyor. Havent-se constituït en València l'Agrupació Valencianista Escolar, que preten difondre el valencianisme i la cultura pairal nostra, per tot arreu del nostre País Valencià i en especial als centres d'ensenyança, mitjansant conferencies, excursions, cercles d'estudi etc., i comptant per a d'açò amb el vigor i la joventut dels nostres agrupats qu'estan diposts a donar la vida si calguera per València, i dessitjant fer un obra gran com se mereix la patria. Aon vàrem nàisser s'aclamen a vos per a que aporteu el vostre donatiu en la gran tasca a fer a qu'es digneu pertànyer a d'aquesta Agrupació com a soci protector i que si tinguen a be donar-vos llibres també us ho agraiem.

»El donatiu inicial se està donant en la següent forma, 15, 20, 50, 100 i 200 ptes. I les quotes de soci protector son des de ptes. 2 en avant mesaderament.

»Cas de no concedir-nos aquests favors que us demanem, us preguem qu'ens contesteu a la matjor brevetat posible.

»Sapien que romanguem a la vostra llahor prests.

»Per a l'A.V.E. Doménec Gómez Senent (Signat).

»Provisionalment podeu escriure a Doménec Gómez Senent - Carrer de Gonçal Julian 8 – Valencia

En la mateixa sessió es prenen unes altres decisions. Així, es determina que el segell de l'entitat: «porte un estel de cinc puntes i rodejan-la una inscripció que diga "Agrupació Valencianista Escolar – Valencia"»; Robert Feo es nomenat bibliotecari, i també s'hi acorda demanar una entrevista amb el Rector de la Universitat.

A la sessió de la Junta Directiva del dia 25 de novembre es decideix de convidar el senyor Simó²⁹⁹ per demanar-li que aporte a

---

²⁹⁹ Deu tractar-se de Manuel Simó i Marín, (Ontinyent, 1868-Valencia? 1936). L'any 11892 es va licenciar en dret. Era de tendència carlina. Fundà (1911) el *Diario de Valencia*; va ser regidor de Valencia, diputat provincial i diputat a les corts. Ocupà càrrecs destacats dins l'Acció Catòlica. Amb Lluís Lúcia i altres dirigents tradicionalistes, fou un dels promotors del Partit Social Popular (1922).

l'Agrupació el seu fitxer d'estudiants nacionalistes, per tal de tenir-ne un referent. També es prenen altres decisions i s'aprova l'admissió dels socis següents³⁰⁰:

Miquèl García Vicent
Manèl Ricart Ricart
Joaquín Fayos Lelix
Joan García Robillart
Joan Sanz Bermell
Josefa Segarra García
Manèl Valero Esteban
Josep Vaquer Vicente
Joan Garay Morales
Esteve Pérez Blasco
Vicent Tortajada Belenguer
Josep Juan Palafox
Salvador Plá Cifre
Josep Antoni Miralles Imperial i Gómez
Federic Ibáñez Serrulla
Miguel Marques Gil
Joan Almagro Maestre
Josep García Fuster
Tomás Esplugues Noguera
Ramon Tatay Pujol
Ernest Turégano Juve
Simó Cano Denias
Josep Roselló Caballero
Celestí Más Alcaraz
Antoni Chofré Albiol
Enric Capellá Faus
Joan Baptiste Borrás Rubio

Durant la Segona República fou membre de la Dreta Regional Valenciana i presidí la seua minoria a l'ajuntament de València. Fou empresonat i executat alguns mesos després de començar la Guerra Civil.

³⁰⁰ La relació dels admesos, i també totes les citacions aportades, es fan d'acord amb les grafies emprades a l'Acta corresponent.

Manèl Planelles Fonfort

Miguel Adlert Noguerol.

També s'accepta l'admissió de l'arquitecte Víctor Gonzálbes Gómez, com a soci protector «amb quota de dues pessetes anuals».

El dia següent, el 26 de novembre, el vicepresident, Vicent Rodríguez feia la presentació pública de l'AVE mitjançant la publicació d'un article a la revista *El Camí*. Entre altres aspectes, s'hi afirmava:

«Analisant l'A.V.E., surt com a nota primera que és apolítica i aconfessional.

»És apolític per varies raons: perquè creu que la divisió intransigent de dretes i esquerres tendiria a obstruccions tota labor valencianista. No són hores de divisions. És hora d'unió sagrada convocada al conjur màgic dels sagrats noms d'estudiants i de valencianistes. Per atra banda, seria un criteri pobre de l'Agrupació Valencianista Escolar, si en greu equivocació volguera inclinar-se, bé capa a un costat, bé cap a un altre, ja que limitaria d'una manera notable la seua potència i desdibuixant-se per complet del seu esperit, retardaria la consecució dels seus ideals. L'Agrupació no pot mai ignorar l'existència de valencianistes de les més distintes i encontrades opinions polítiques».

Una vegada feta confessió del seu apoliticisme, atés que com assenyala el seu autor «[els] aspectes polítics [...] tindran la seua cabuda en altres puestos», l'articulista presenta un altre dels trets que defenien la nova agrupació:

«l'Agrupació Valencianista Escolar és lliure, és independent de qualsevol partit polític: Ve a la palestra amb el desig de viure la seua pròpia vida, sense tindre que suportar la disciplina de

ningun partit polític. I, per últim, és lliure, perquè de no ser-ho, cauria en el error que hem senyalat en primer lloc: en el *politicisme*».

Pel que fa als objectius bàsics de l'agrupació estudiantil, Rodríguez afirma que:

«L'Agrupació creu que un dels fins ha de ser la revalencianisació del País Valencià i un dels mitjos més apropiats per a lo mateix no cap dubte que ha de ser la divulgació i difusió de l'idioma i de la cultura característica del País Valencià. I creu que en esta difusió cal arribar a l'ànima del poble, fent-li obrir els ulls, fent-li vore que ja és arribada l'hora de que li siguen tornades les seues llibertats, les llibertats del País Valencià, que un dia el varen fer gran perquè va ser lliure. És a dir, despertar la consciència ciutadana, fer viure i sentir eixe valencianisme que fins ara, amb algunes excepcions, ha segut extàtic (sic), i s'ha conformat en cantar "himnos" els dies de gran gala i després retirar-se un atra vegada a la quietut, a la pau, a la deixadesa».

La presentació del vicepresident acaba amb una abrandada crida a tots els habitants del País:

«Hi ha que reanimar eixe esperit, despertant-lo, convertint-lo en dinàmic i fent-lo sensitiu, fer-lo apte per a tots els moviments valencianistes. Que senta les ànsies reivindicadores i que escolte la veu de València que li diu:

»Valencià! Alça't en peu, el teu lloc està en la lluita, en eixa lluita noble que es prepara i que t'ha de portar al triomf. ¡Segueix el camí de l'entusiasme, de reivindicació! Abandona ja el de quietut que tants perjuins t'ha acarregat. Si aixís ho fas, seràs

digne fill de València i València triomfarà. De lo contrari, fracasarà i fracasant ella, fracasaràs tu!»

En el núm. 40 de la revista *El Camí*, apareguda el dia 3 de desembre, era R. Moròder qui arrodonia la presentació pública de l'AVE:

«La nostra agrupació és essencialment cultural. La cultura ha de ser el seu fi principal, perquè serà la base més forta de la formació de l'estudiant, futur ciutadà, i no sols atindrà a la cultura general, sinó també i especialment a la genuïnament valenciana.

»L'estudi gramatical i filològic serà el fonament per a l'estudi de nostra llingüística, complementant a este l' estudi dels nostres clàssics: Auzies March, Joanot Martorell, Jaume Roig, Roiç de Corella, etc».

Tot seguit, i després d'haver indicat que «l'estudi de nostra geografia ens posarà en disposició no sols d'anar per la pàtria, sinó d'estudiar nostra història i els seus complements» i d'incitar el coneixement dels fills preclars de la terra i de les «les obres maravelloses dels seus artistes: escultors, arquitectes» Moròder passa a fer una relació de les activitats que es proposa l'Agrupació per tal de dur a terme els seus propòsits culturals:

«Organisarà classes de llengua, literatura, geografia, història, etc. valencianes. També organisarà cursets de llengua valenciana per als estudiants que desitjant pertànyer a nostra Agrupació, no puguen expressar-se en valencià».

Pel que fa a aquesta darrera afirmació, convé que recordem que, pel que sembla, el fet de ser valencianoparlant devia ser un requisit indispensable per a pertànyer a l'AVE.

Les tasques, però, que pretenia dur endavant l'associació eren molt més àmplies. Així, Moròder parla d'organitzar «conferències culturals per membres de fora o de dins de l'Agrupació, no sols del nostre País, sinó també d'aquelles d'altres nacionalitats germanes que ens oferixquen la seua col·laboració»; de preparar «Cercles d'Estudi, base fonamentalíssima per a crear esperits»; de crear «una biblioteca, per a que es puga recrear l'esperit de l'agrupat ensems que s'il·lustra»; de muntar «visites culturals a fàbriques, centres industrials, als monuments artístics de nostra terra; esglésies, palaus, museus, etc».

Finalment, i a més d'indicar que «ja s'ha començat a treballar i que prompte tindrà lloc l'apertura dels cursets i dels cercles d'estudi», Moròder fa saber que la tasca excursionista ja s'havia encetat amb «el dia 20 de novembre [...] amb la primera excursió, que va ser al Puig, i que ja fons ressenyada en les columnes d'este periòdic».

A la següent sortida del setmanari *El Camí*³⁰¹ el president, Doménech Gómez Senent presentarà uns altres objectius de l'AVE que convé tenir presents:

«cal que parlem ara de lo que serà esta [agrupació] en un dels aspectes culturals i en l'aspecte esportiu. Així, puix, parlarem de les colles excursionistes culturals i dels esports a practicar en l'Agrupació».

En primer lloc Doménech Gómez Senent parla de la necessitat de formar individus preparats per tal de dirigir

«el poble valencià [car], després de tants segles de ser dominat té que estar a les hores d'ara molt desorientat en les qüestions que a ningú més que a ell li afecten, i per a que el seu redreçament siga sincer i amb coneiximent de causa, cal que se li ensenye, que se li eduque i ¿qui millor per a açò que

---

³⁰¹ Núm. 41, de 10 de desembre.

l'estudiant, que en el futur té que ser l'home que ha de regir els destins de les nacions amb els seus treballs sociològics, històrics i sobre tantes atres matèries de que la civilització disposa?»

És per aquesta raó per la qual

«l'Agrupació ha creat les Colles que tindran per objecte la difusió de la cultura per tot arreu, però, especialment, la nostra, la dels Vives, Lull, Balmes i els científics valencians que tan alta saberen posar la nostra ensenya per tot arreu; l'Agrupació, fent-se càrrec d'açò, ha creat les Colles que donaran conferències per tot els pobles de la nostra Nació valenciana, i replegarà dades, farà excursions, alçarà plans, farà itineraris [...], i per últim i més important, procurarà obrir-li els ulls al poble que fins ara se l'ha tingut esclavissat i en el oblit, pero poc durarà ja esta situació, car sols li manca al poble que se li tire la llavor, que ja ell per si sol aixecarà i allunyarà de si tota la tirania que fins ara ha estat sotmés. Esta és una de les coses que l'Agrupació pensa fer. ¿ho conseguirà? L'entusiasme no manca».

L'AVE, conscient de l'específica i greu situació de la capital del País, hi posa un afany extraordinari:

«No sols les colles han de fer sa tasca per els pobles de la Nació, sinó que també l'han de fer especialment en València, car ací és a on més es nota l'influència castellana».

Tot seguit, l'autor fa referència als aspectes esportius que duia endavant l'AVE, i en aquest sentit, hi distingeix tres camps: “excursionisme, esports pugam dir corrents i esports netament valencians”.

Les relacions de l'AVE amb el món polític i cultural del moment es deixen veure tot al llarg de les diverses actes; així consta que el 14 de febrer del 32 són convidats a un míting de la Joventut Valencianista Republicana de Manises, o que se'ls convoca a la III Exposició d'art organitzada pel Centre d'Actuació Valencianista, entitat que també els demana «obrir una subscripció per a la Festa dels Xiquets».

Una altra activitat que duu endavant l'AVE és l'excursionisme. És sabut que aquesta ocupació esportiva era considerada una de les millors maneres de conèixer el país i des de la segona dècada de la centúria havia adquirit un auge molt considerable. En aquest sentit, val la pena de reproduir les paraules de l'escriptor Emili Beüt Belenguer, autor que considerava, segons informa Vila Moreno (2000: 153) que

«el excursionismo es uno de los mejores medios para fomentar el amor a la pàtria, pues facilitando el conocimiento de la tierra en que hemos nacido es como se llega a sentir cariño por ella. Quienes recorren las montañas, los rios, los pueblos, aprenden en el libro de la naturaleza las posibilidades actuales i futuras, así com en el libro de la historia, al contemplar recuerdos del pasado, como castillos, ermitorios, obras de arte, etc.».

En la sessió del 3 de febrer de 1933 s'acorda «sol·licitar subvenció(ns) de la Diputació i el Achuntament, fer un manifest i organitzar la biblioteca».

El 17 de febrer es formen una sèrie de Juntes de Consulta als diversos centres estudiantils. En concret, les de Comerç, Medicina i Dret: Es parla de les Juntes de Consulta, i se n'aproven les de Dret i comerç, en la forma següent:

«Comerç:

L'ENSENYAMENT DEL VALENCIÀ. 1238 -1939

President: Enric García (2º curs de professorat)

Secretari: Ramó Arbona (3er curs)

Vocals: Antoni Bayarri (preparatori)

Bertomeu Bargues (1er curs)

Josep Dura (2º curs)

Josep Cabrera (1er curs professorat)

Medicina:

Josep Roselló Cavallero

Vicent Lleó

Josep Jordi Ruiz

Antoni Jofre

Francesc Boluma.

Dret:

Vicent Montesinos Hernández (3er curs)

Maria Andreu Llobat (3er curs)

Robert Moròder Molina (1er curs)

Enric Aragó (2º curs)

Vicent Reig Gonsalvez (4 y 5 curs)»

Pel que es veu s'havien organitzat una sèrie de conferències, perquè encara que no se'n fa cap menció específica a les actes, sí que sabem, per la corresponent al dia 5 d'abril que «s'envia una carta a Martínez Ferrando (Eduard) [i] s'acorda prorrogar el cicle de conferències sollicitant-les de Mamcuen, [?], Thous, i atres». En la mateixa sessió «es cursen oficis a Sanchis Sivera, Calot i Reig».

I tot fa pensar que devien ser invitacions per a pronunciar les esmentades conferències.

A partir del mes d'abril reben l'oferiment de Centre d'Actuació Valencianista³⁰² per a la utilització dels seus locals. La junta accepta

---

³⁰² Entitat fundada l'agost del 1931 sota la presidència d'Emili Cebrian Navarro, com un fòrum neutral i patriòtic que superara les diferències polítiques que dividien el moviment valencianista de llavors en grups hostilment oposats. En l'etapa inicial enfocà³²³ la problemàtica nacionalista en un sentit primordialment cultural i observà una escrupolosa neutralitat durant la polèmica que mantingueren sobre l'Estatut la Conjunció de Partits, d'una banda i, de l'altra, els blasquistes i la Derecha Regional Valenciana (1932). El gener de 1933 accedí a la presidència Joaquim Reig, que donà nou rumb al Centre, que va

l'oferta, però «sense que puga significar mai una adhesió política ni de cap ordre³⁰³». També s'acorda celebrar la tercera conferència del cicle de l'AVE el dia 29 (d'abril) a càrrec de Francesc Alcaide Vilar³⁰⁴.

Amb ocasió de la celebració de Segona Setmana Cultural Valencianista, el Centre d'Actuació Valencianista demana a l'AVE la seua col·laboració activa, oferiment al qual l'Agrupació «acorda per unanimitat prestar la dita col·laboració i treballar, per al major èxit d'aquest gran acte, amb tot el nostre entusiasme i voluntat³⁰⁵».

No sabem bé el que degué passar durant l'època estival, però el ben cert és que la següent acta ja és del 25 d'octubre en la qual es reporta el nomenament en Assemblea General d'una nova Junta Directiva, que a partir de llavors passà a denominar-se Consell Directiu. Estava format per:

«President En Claudi Xaqués Ramon, de Dret
Vis. President En Barnard Puchades i Gimeno, de Dret
Secretari En Robert Salvador i Moros, de Ciències
Vis-Secretari En Miquel Viruela i Mestre, de Dret
Tesorer En Àngel Cifre i Goya, de Alts Estudis Mercantils
Vis-Tesorer En Francesc Bolumar i Sayal, de Medicina
Vocal 1er En Robert Moròder i Molina, de Dret

---

abandonar l'apoliticisme i propugnà la convergència en un «valencianisme totalitari», que volia ser superador de discrepàncies partidistes. Però aquest ideal topà amb la radicalització política sorgida arran del triomf de les dretes en les eleccions d'aquell any. A més a més, la notòria vinculació de Reig amb la Lliga féu inviable la proposta, fortament contestada pel sector esquerrà del Centre que, en el curs d'una assemblea, aconseguí l'any 1934, elevar a la presidència Josep Castanyer Fons. Per un breu període, el Centre tornà als principis fundacionals d'organisme neutral, patriòtic i culturalista. Tanmateix, la situació política general —especialment, els fets d'octubre— contribuí a liquidar la inestable neutralitat del Centre. El 26 de juny del 1935 era elegit president Francesc Bosch Morata i els socis aprovaren una declaració que proclamava: «els nostres delers de recuperació patriòtica i alliberació, dels alts ideals de llibertat i germanor, sols poden assolir una realitat des dels partits d'esquerra», alhora que autoritzaven la constitució d'un comitè polític encarregat de contactar amb els partits polítics afins «a l'esperit de l'Assemblea». Fou així com nasqué, a les darreries del 1935, per la fusió del CAV amb altres forces, el Partit Valencianista d'Esquerra.

³⁰³ Acta sessió de 26 d'abril de 1933.

³⁰⁴ València 1890. Advocat, mestre i doctor en Filosofia i Lletres per la Universitat de València, en la qual va exercir els càrrecs de catedràtic i fundador-director del Seminari de Pedagogia, dega de la Facultat de Filosofia, i regent de la Càtedra Lluís Vives. Va col·laborar en els diaris *Las Provincias*, *Levante* i *ABC* de Madrid. Va publicar assajos: *Las Emociones*, *324* *Antarismo de Luis Vives*, *Las pasiones, enlace entre alma y cuerpo*, *Contra el Valencianisme*; i novel·les: *Carmen*, *Teresa*. És autor també d'algunes peces teatrals: *Encara viu* i *Las medianías*.

Vocal 2^{on} N'Àngel Pastor Pellicer, de Belles Arts
Vocal 3er En Tomàs Galiana Llorca, de Medicina
Vocal 4 En Primitiu Gómez Senent, de Magisteri
Vocal 5 En Francesc Guasp Taberner, de Filosofia
i Vocal 6 N'Enric Grau Camarena, de Batxillerat».

En la primera reunió ordinària del nou Consell directiu es prenen, entre altres, els acords de crear-hi el departament de Cultura del qual és nomenat Conseller-President el senyor Moròder, i a proposta d'aquest, s'aprova organitzar una Universitat Popular Valenciana³⁰⁶.

Dissortadament el llibre d'actes queda truncat en aquest punt i no tenim més informació del desenvolupament posterior de l'Agrupació Valencianista Escolar.

Això no obstant, han estat els diversos mitjans de premsa els que ens han permés resseguir, en allò que ha estat possible, la trajectòria posterior de l'AVE.

Així, el dia 22 de setembre de l'any següent (1934), en les pàgines del núm. 132 d'*El Camí* es publicava una nota per la qual es convocava

«a una reunió a tots els concellers i ex-concellers de l'Agrupació per a tractar dels afers de l'entitat. La reunió tindrà lloc al nostre casal social, Nicolau Salmeron, 13, el propinent dilluns dia 24, a les 7'3° del vespre».

València, 21 de setembre 1934.—El president accidental.

Ja a l'any 1935, el núm. 37 del setmanari *Acció*³⁰⁷, aparegut el 19 de gener, informava que el dia 11 havien pres possessió dels càrrecs els membres del

---

³⁰⁵ Acta corresponent a la sessió de 15 de maig de 1933.

³⁰⁶ Vegeu les Actes corresponents al 25 i 16 d'octubre de 1933.

³⁰⁷ *Acció*, publicat a partir de maig de 1934, va ser el setmanari portaveu de l'Acció Nacionalista Valenciana, grup nacionalista de tendència catòlica, fundat l'agost de 1933. La major part dels seus membres provenien de l'Agrupació Valencianista de Dreta. Els punts doctrinals de la nova agrupació eren, bàsicament, l'afirmació de l'existència de la personalitat valenciana, l'eixgència de la plena autonomia per al País Valencià; el confessionalisme catòlic i la implantació del monolingüisme oficial a

«nou Consell Directiu de l'entitat i que després de l'Assamblea General ha[via] esta constituït així:

President, Rober Moròder.

Sots-president, Àngel Pastor.

Secretari, Joan Valero.

Sots-secretari, Primitiu Gómeç.

Tresorer: Antoni Bru.

Vocal 1, Miquel Viruela.

Vocal 2, Josep Casas.

Vocal 3, Rafael Ferran.

Vocal 4, Francesc Broseta.

Vocal 5, Joan Senent.

Vocal 6, Evarist Navarro.

Vocal 7, Josep Suñer.

Vocal 8 Josep Bauset».

El número següent d'*Acció*, aparegut el 25 de gener, publicava un manifest adreçat «als estudiants» on, entre altres informacions, es podia llegir:

«Entitat eminentment patriòtica i cultural, l'Agrupació Valencianista Escolar no té altra preocupació que l'expandiment de la cultura i el progrés universitari valencià.

»Estos dos anhels responen al seu sentiment valencianista i per tant patriòtic».

Una vegada presentats els fins bàsics de l'Agrupació, el Consell Directiu feia un al·legat en què demanava l'autonomia universitària:

«No concebim de cap forma la continuació del règim universitari actual, les funestíssimes conseqüències del qual estem patint als moments actuals ab sa màxima graduació.

L'instabilitat de l'ensenyança oficial, disposta sempre a la voluntat dels més diferents criteris ministerials i el seu pla uniformista, centralista o antihumà, ens fa sentir més que mai la necessitat d'una amplíssima, o millor, una total autonomia universitària».

Tot seguit els autors denuncien que «la nostra pròpia [cultura], la valenciana, no mereix la preocupació de la Universitat» fet que, indiquen

«ens fa encara persistir ab més intensitat [en] la nostra posició francament partidària d'una Universitat Valenciana i autònoma, a on els valencians sigam els seus directrius, sostenidors, i impulsadors, a on la nostra cultura ocupe el lloc que li pertoca com a conseqüència natural del modern criteri universalista, que no suposa sinó el coneixement de les cultures totes del món per a formar un tot conjunt del progrés humà i universal».

Finalment es lamenten de la «despreocupació absoluta dels valencians, entitats i corporacions per la situació de què parlem, prova evident de la manca d'un ideal que anime als pobladors d'este nostre País Valencià», raó per la qual es veuen obligats

«com a valencians, ciutadans i com a estudiants, a demanar l'ajuda de tots quants estiguen d'acord ab la nostra clara, terminant i progressiva posició, però especialment a tots els escolars valencians de totes les ensenyances i estudis, per a què ab nosatres i sota la nostra bandera i programa col·labores al renaixement d'un poble viu i digne de major consideració i respecte».

El 30 de març del mateix any 1935, el número 44 del setmanari que comentem, *Acció*, l'Agrupació Valencianista Escolar anuncia la realització

d'un Curset de Llengua Valenciana que «serà impartit pel mestre Carles Salvador». Les classes, que serien públiques i gratuïtes i que s'iniciarien el següent dia 1 d'abril es farien dilluns, dimecres i divendres a partir de les 7, 15 del vespre al «Saló Baix del Consolat de la Llotja de la ciutat de València».

Dissortadament no ens han arribat informacions sobre l'esmentat curset pel que fa a la duració, al nombre d'alumnes, al contingut de les classes, etc.

El mateix 30 de març, però, *Avant* anunciava també una altra activitat de l'AVE: un «curset» de conferències. En concret, s'hi anunciaven les dues primeres, una per al mateix dia 30, sobre «Valencianisme i Lluís Vives» a càrrec del doctor Alcayde Villar, i la segona, per al dia 4 d'abril, que seria duta a terme per Carles Salvador sobre «Correcció del llenguatge».

Al núm 49 de 4 de maig, *Avant* informava de la «darrera conferència del curset organitzat per l'Agrupació Valencianista Escolar». Es tractava d'una dissertació de Nicolau Primitiu, «el ferm patriota valencià» sobre el tema «La llengua Ba-Ca-Va (Balear-Catalana-Valenciana)». Pel que fa al contingut de l'exposició el setmanari indica:

«No volem publicar un extracte de la interessantíssima conferència d'En Nicolau Primitiu [...] perquè seria en demèrit del magnífic treball que desenrotllà el nostre distingit intel·lectual».

Una vegada représ el curs escolar, *Acció*, en el seu número 74, de 26 d'octubre, es feia ressò de «l'èxit de l'anterior Universitat Popular, raó per la qual l'AVE es disposa a organitzar-ne una altra edició amb la finalitat de «reseguir la tasca renacionalisadora de la massa escolar». En aquell moment ja tenien anunciats —indica l'esmentada nota— «dos cursets de Llengua Valenciana; un a càrrec del senyor Enric Valor i Vives i l'atre

pel mestre Carles Salvador». A més a més, s'hi recordava que el dilluns anterior

«va celebrar-se la inauguració [de la Universitat Popular] amb un magnífic discurs del culte publicista senyor Francesc Amela i Vives, qui va parlar del significat d'estes Universitats Populares Valencianistes, que vénen a omplir el buit que als centres oficials d'ensenyança troben la nostra llengua i la nostra cultura; finí encoratjant als escolars a proseguir pel camí del nostre retrobament cultural».

A l'acte inaugural, indica la nota de premsa, assistiren «representacions de totes les entitats valencianistes i un selecte públic».

La nòtula cloïa amb la informació que «tots els dimarts, dijous i dissabtes seguix el curset d'Ortografia que dóna el senyor Valor i Vives».

A més de la Universitat Popular sembla que l'AVE va organitzar també un Centre d'Estudis, segons desprén de la nota apareguda al setmanari *Acció* núm. 80, de 7 de desembre d'aquell mateix any 35. Efectivament, la nota de premsa feia saber que «El dia 5 dels corrents, en Lo Rat Penat, tingué lloc la reunió preparatòria d'esta institució». Sembla que organitzaven quatre sessions cada mes: «dos dies mensuals [dedicats] a la lectura de ponències lliures que presenten els assistents, que poden ser socis o simpatisants», una tercera reunió en la qual «es farà una lectura comentada d'un text clàssic valencià» i finalment una quarta sessió que «es dedicarà a un tema de discussió general». En concret, ja s'hi anunciava la primera reunió del Centre, que —d'acord amb la nota— havia de tenir «lloc el dissabte dia 27 dels corrents en Lo Rat Penat, a les set hores del vespre. Es dedicarà a la lectura comentada d'*El jardí d'amor*, de Roiç Corella».

Per al curs escolar 35-36 l'AVE va tornar a organitzar una nova edició de la Universitat Popular Valenciana³⁰⁸. Les classes, que s'havien

---

³⁰⁸ Vegeu-ne la reproducció d'un full de propaganda en Vila Moreno, A. *Emili Beüt Beleguer*. Diputació de València. 2000.

d'impartir al «Saló Baix del Consolat», a la Llotja. A més d'un curs de Geografia a càrrec d'Emili Beüt Belenguer, se n'organitzava un altre de Literatura del Renaixement (la renaixença literària a València), impartit per Enric Navarro i Borràs³⁰⁹. En concret, es tractava de tres sessions amb el calendari següent: dia 25 de novembre, «La literatura popular»; dia 27, «La lírica» i dia 29, «La prosa narrativa i altres gèneres». A més a més, a l'esmentat pasquí, s'afegia:

«En la mateixa institució es prepara un curs de Sintaxi Valenciana, que donarà dos dies a la setmana, i al mes de desembre, el mestre En Carles Salvador. Així també, està organisant-se un curs de Toponímia, que donarà el senyor Nicolau Primitiu³¹⁰».

Convé tenir present, d'altra banda, que el CAV duia endavant una activitat pedagògica remarcable que incloïa una campanya d'animació a la lectura que —entre altres manifestacions— inclogué un Concurs Infantil de Lectura Valenciana, que va ser anunciat, si més no, en el diari *El Mercantil Valenciano*³¹¹. Assenyalem que també Lo Rat Penat duia endavant un altre Concurs de Lectura Valenciana, segons indica A. Vila Moreno (Inèdit I: 18).

Una prova que les opinions dels nacionalistes valencians començaven a tenir un cert pes en la societat del moment es posa de manifest en la prohibició que per aquelles dates va fer el Governador de València, Sr.

---

³⁰⁹ València 1891-1943. Escriptor i polític. Membre de la Joventut Valencianista i, posteriorment, dirigent de *Proa* (1935). Publicà novel·les curtes: *La casa del raïm pastor* (1914), *El preu de la ditxa* (1915), *De l'abisme al cim* (1920), *Les desventures d'Abel* (1930) *Ni llar, ni amor, ni glòria* (1920). Poeta, obtingué diversos premis als jocs florals de València; publicà els reculls *El caminant enamorat* (1920) i *El vol en arc* (1935). Per al teatre escriví *La mala senda*, *La veu de l'amor*, *La ratlla negra* i *Gallardia de dona* (1927). Col·laborà en *La Correspondencia de Valencia*, *El Mercantil Valenciano*, *El Camí*, *La Nostra Terra* i *La República de les Lletres* i dirigí *Taula de Lletres Valencianes*. Edità l'antologia *Poesies d'Ausiàs March* (1934). Durant la guerra civil dirigí la col·lecció "Espiga", i formà part de la delegació valenciana al Segon Congrés d'Intel·lectuals en defensa de la Cultura, que s'organitzà l'any 1937

³¹⁰ Convé recordar que llavors Nicolau Primitiu treballava juntament amb M. Sanchis Guarner i Guillem Renat (pseudònim del filòleg Josep Giner i Marco) en la confecció del *Nomenclàtor de País València*, i les seues propostes d'escriptura dels municipis valencians van ser publicades en la revista *Timó*, 6-7 (desembre, 1935, gener 1936), pàg. 4-6 i *Timó* 10-11 (abril – maig 1936, pàg. 5-6). Novament han estat reproduïdes en Giner i Marco, Josep, *Obra filològica completa*, Institut interuniversitari de Filologia Valenciana, 10 Denes, València, 1998, pàg 433-443.

Doportó, de l'emissió radiofònica dels Jocs Florals de la ciutat, pel fet que «en la festa es parlava exclusivament en valencià³¹²». Com és natural, aquella decisió arbitrària va crear gran malestar, i no només entre les capes nacionalistes valencianes.

Hem assenyalat més amunt la relació que es va establir entre Fabra i el mestre de Benassal. Aquell contacte personal entre Carles Salvador i Pompeu Fabra sens dubte degué influir en la tasca gramatical i pedagògica del mestre de manera immediata. No oblidem que ens trobem en vespres de la reunió celebrada a Castelló el 21 de desembre de 1932 on es van signar les anomenades Normes de Castelló en les quals, contràriament al que s'ha cregut, sembla que Carles Salvador no hi va tenir cap protagonisme especial, segons aporta V. Simbor (1983a: 50).

L'aleshores ministre d'Instrucció Pública, Fernando de los Rios, va presentar el desembre de 1932 un projecte per a l'elaboració d'una llei d'ensenyament en què es contemplava que a les escoles primàries s'ensenyaren una sèrie de matèries, entre les quals hi havia, a més de la llengua castellana, la llengua materna corresponent, segons reporten Lázaro, L. M. i Mayordomo, A (1994-95: 39). Aquella proposició, però, no va ser tinguda en compte.

Hem de fer constar, d'altra banda que la gran majoria de mestres valencians que intentaven dur la llengua a l'escola no sentien aversió cap a la llengua oficial. En aquest sentit són molt clarificadoros les paraules de Francesc Boix³¹³:

«El defensar l'us del llenguatge matern no inclou despreci per al castella. Lo que sí es ben ridícul i no diu gens a favor d'un caràcter sencer i seriós es despreciar la nostra, menysprear la parla de nostra mare, l'únic llenguatge expresiu de les nostres impressions més sentides».

---

³¹¹ El 29 de novembre de 1932.

³¹² Vegeu *El Camí*, núm. 22 de 30 juliol de 1932.

³¹³ *Las Provincias*, 25 d'octubre de 1932.

En l'exemplar núm 27 de *El Camí*³¹⁴ duia un article de Daniel Tossal de la sèrie «Parleu Bé» en què l'autor, contràriament a les tesis sostingudes per Nicolau Primitiu malda per la instauració d'una «normativa pròpia», deslligada de la castellana.

Per a alguns nacionalistes del moment, d'altra banda, la importància dels mestres en la formació de l'esperit nacional esdevenia capital. Aquesta era, per exemple, l'opinió de Jesús Dasí, el qual en *El Camí* núm. 29³¹⁵ posava en relleu la importància que tenia, en la formació dels infants, el fet de tenir un(s) mestre(s) valencianiste(s). L'article s'anomenava «La tasca valencianista en l'escola». I, entre altres afirmacions, hi diu Dasí:

«vullc posar de manifest la eficàcia tan gran, per a la tasca valencianista, que té la escola, per mig del mestre que la regente, [...] jo és que he tingut la sort de tindre un mestre molt valencianista (i que gràcies a ell la causa valencianista compta amb uns quants valencianistes més) i he pogut vore després d'alguns anys, recordant les seues ensenyances i lliçons que ens donava com, poc a poc, ens feia uns valencianistes conscients, ensenyant-nos la Història de València, desfent alguns errors que té o tenia la història 'oficial'».

És ara Leopold P. Reig qui, des de Cocentaina estant, escriu l'article «La llengua materna en les primeres lletres»³¹⁶. L'autor hi posa en relleu la situació de

«El nen de pares valencians, que no coneix atra llengua que la materna, al portar-lo a l'escola per a ensenyar-li les primeres lletres, s'encontra en la greu sorpresa de que no entén a les persones que tenen la sagrada obligació de fer-se entendre lo

---

³¹⁴ Corresponent al 3 de setembre de 1932.

³¹⁵ De 17 de setembre de 1932

³¹⁶ *El Camí* núm. 30, de 24 de setembre de 1932.

més possible. Açò li crea el conflicte de tindre que ensenyar-li una llengua abans que les beceroles.»

Com que aquesta «llengua forastera» —continua indicant l'autor— no la pot dominar mai, el seu ensenyament es perllonga

«inútilment per prou anys [...] Dic inútilment perquè l'escolar a l'acabar les hores de l'escola i fugir del domini del mestre castellanisat, ha parlat tot seguit amb els seus companys, amb sos pares o amb qualsevol persona, en sa pròpia llengua, malgrat els esforços del mestre. [Al final] «despues de tant de patiment ha acabat per no saber cap llengua, ni la seua ni la forastera».

Per a l'autor, però, la solució és ben fàcil:

«¿Qué costaria ensenyar al nen en una llengua materna fins als deu anys i allavors, que ja té l'intel·ligència una mica més desperta, imposar-li si vol una atra llengua? Aixís l'escolar quan eixiria de l'escola parlaria per lo menys bé la seua llengua i tal volta millor l'imposada, car adelantaria molt més en el camí la cultura».

En el mateix exemplar de *El Camí*³¹⁷ hi ha encara un article d'Angelí Castanyer que porta el títol «Per al foment de la parla valenciana», on l'autor assenyala l'existència de dos problemes, un de científic i un altre de polític: d'un costat, hi afirma, «hi ha que unificar l'ortografia del nostre idioma», i de l'altre, assenyala la necessitat de «fomentar la nostra parla».

En *El Camí* núm. 35³¹⁸ s'informava que durant les vacances de Nadal i a la ciutat de Castelló se celebraria l'Assemblea Anual de la Federació de Mestres de *Levante* (que agrupava els mestres valencians i els del «Reine de Múrcia»). En aquesta reunió —que acabarà, com tindrem

---

³¹⁷ Núm. 30, de 24 de setembre de 1932.

³¹⁸ De 15 d'octubre de 1932.

ocasió de comprovar, per ser tumultuosa— Carles Salvador havia de presentar la ponència «*El bilingüismo. Problemas que plantea en las escuelas de la región levantina*». Convé tenir present que aquell mateix any 32 veia la llum a l'estat espanyol el llibre *El bilingüismo y la educación*³¹⁹, que recollia els diversos treballs de la Conferència de Luxemburg, i que sens dubte degué ser conegut en els cercles valencianistes del moment, i molt probablement pel mestre de Benassal.

En el mateix exemplar de *El Camí* va aparéixer un altre article, de Francesc Gómez, que duia el títol «Parlem valencià» en què denunciava aquells valencians que deien que no entenien la «necessitat de parlar i escriure en valencià».

En el núm. 37 de *El Camí*, corresponent al 12 de novembre de 1932, Xavier Pallarés publica l'article «Ensenyament en la llengua materna»³²⁰, on informa que «Catalunya [...] ha aconseguit, per fi, tindre l'ensenyament, en les seues escoles, en la llengua pròpia, el català»³²¹. A banda del castellà —hi assenyala Pallarés— els valencians tenim una altra llengua

«que és la única que coneixem el primer dia que entrem a l'escola; una llengua en la que entenen lo que ens diuen» [encara que] «el primer dia que entrem a l'escola ens parlen en una llengua molt bonica, la més bonica, diuen, però que no entenem i que tardem molt de temps a entendre».

Tot seguit, l'autor accepta l'obligació de tots els espanyols adults de conèixer el castellà, però hi afirma que

---

³¹⁹ Editat a Madrid per Espasa Calpe. El llibre recull diversos treballs de la Conferència de Luxemburg (2-5 d'abril 1928). Es tracta d'una recopilació de M. Nicolás i D. J. Saer.

³²⁰ Vegu-lo al document núm. 19 de l'*Apèndix documental* 134

³²¹ Convé recordar que als quinze dies d'haver-se proclamat la República, el 29 d'abril de 1931, el govern provisional havia establert el Decret de Bilingüisme per a Catalunya, segons el qual la llengua catalana hi adquiriria, pel que fa a l'ensenyament primari, les mateixes prerrogatives legals que el castellà.

«quan som infants tenim el dret que ens expliquen lo que hem de dependre a l'escola de forma que ho entengam, i això fins ara sols una regió ho ha conseguit: Catalunya; les altres encara no».

Posteriorment, Xavier Pallarés —com a mestre que era— exposa el que llavors li ocorria en el desenvolupament de la seua tasca docent: «cap infant de sis, set, alguns vuit i fins de nou anys, si no els explique les lliçons en valencià, després d'haver-les explicat en castellà, no m'entenen». I, com que el bilingüisme per part del mestre valencià —tot i estar penat legalment— era obligat, «al menys fins a certa edat», no hi havia cap raó, per a no poder «aconseguir tindre'l oficialment». L'escrit clou amb l'ablamada crida següent:

«¡Valencians! Pel bé dels nostres fills hem de conseguir que s'ensenyen en les nostres escoles el valencià, [...] hem de pensar també que una de les primeres bases per a la nostra independència és l'ensenyament, i com a tal, devem exigir-lo en valencià».

La veritat és que el tema de la utilització de la llengua del País en el procés educatiu tenia una presència prou considerable en la premsa, especialment en les publicacions de caire nacionalista. En aquest sentit, ens ha semblat interessant de reproduir alguns bocins de l'article «El valencià en l'escola» que, signat per Valentina, es va publicar en el setmanari *El Poble Valencià*³²². El text presenta certs aspectes del quefer diari d'un mestre valencià en allò que fa referència a la nostra llengua:

«Hui vaig a parlar-vos [...] puix el tema no és per a tractar-lo una simple dona, sino per un veritable pedagog, ja que es tracta d'un dels problemes més apremiants per al esdevenidor de

---

³²² *El Poble valencià*, núm. 16, de 24 d'octubre de 1931.

nostra Patria. [...].

»El nen quan va a l'escola (principalment ací a la ciutat) per dissort; ja ha après a menysprear la seua llengua, gracies a la ja dita coentor dels pares.

»Açò sols els mestres podrien contrarrestar-ho o fer almenys que estimaren igual ambdues llengües. Clar que per açò caldria que els dits mestres sentiren un poc d'amor i respecte a la seua terra, a la seua Patria, cosa per cert, dificil de trobar. D'ahí que no és estrany vore mestres que éssent fills de pobles valencians i havent estat destinats al mateix, han obligat als xiquets a parlarlos en una llengua que dies abans ells mateixa no sabien o no parlaven encara, arrivant alguns fins a castigar al nen que s'ha atrevit a parlarlos en valencià [...]

»La mare d'una amiga meua [...] deia que la seua mestra, quan oïa una paraula valenciana (en Patraix) dins de costura, pegava a qui l'havia dit...

»A més, eixes escoles a on s'ensenya a nostres infants en una llengua estrangera i dependre una "Historia de España" tan falsa i arbitraria, al capdavant són pagades ab diners valencians, per consegüent no seria massa demanar als mestres que, per amor propi uns i consideracio i respecte atres, feren lo mínim que devia fer-se, no enganyar als xiquets dient-los que el valencià és un dialecto...

»[...] heus ací unes observacions fetes per un mestre castellà en terres valencianes: [...] quan plantejava una operació aritmètica a un dels xiquets, estos feien, per exemple, en veu baixa: "quatre i cinc nou", i tot seguit en veu alta "nueve", és a dir, que sa ment treballava en valencià, donant així la prova de que per a ell, el castellà era una imposició [...].

»Tot açò ens ve a demostrar que no seria un desacert baix ningun concepte que el que's tornara a ensenyar en nostre idioma en les escoles, si no per fet, per dret nostre.»

En *El Camí* núm. 38, de 19 de novembre de 1932 el que s'havia de fer càrrec de la futura Conselleria de Cultura, del Consell Provincial de València, Francesc Bosch i Morata³²³ va publicar un article que duia el títol «L'enseñanza [sic] en llengua materna»³²⁴ en què denunciava la situació dels

«els infants valencians, com si la seua inocència tinguera que porgar la desídia i abandonó dels seus pares, es veuen en l'antipedagògica i anticientífica necessitat de dependre les més indispensables matèries, per a fer front a la lluita per la vida en un llenguatge que, malgrat ser tot lo hermós i eufònic que es vullga, ouen per primera vegada la major part d'ells, al mestre encarregat de la seua instrucció primària.»

Tot seguit hi afirmava que

«El fet experimentalment demostrat per pedagogs i lexicògrafs de que un infant de llengua materna valenciana vaja dos anys endarrerit en la seua instrucció respecte dels infants de llengua materna castellana en el cas concret del nostre País Valencià, deuria preocupar-nos molt i fer girar en redó la directriu de nostra orientació pedagògica.»

Bosc Morata hi retrau el cas de Catalunya i el de la resta de nacions europees que ja tenen el problema en vies de solució:

«Açò de l'ensenyança en llengua materna que en Espanya continua sent un greu problema pedagògic, ara sortosament

---

³²³ València 1902-1950. Metge i polític. Fou un dels principals dirigents de l'Agrupació Valencianista Republicana, primer, i del Partit Valencianista d'Esquerra, després. Representant aquest partit formà part del Comitè Executiu Popular, l'agost de 1936, i posteriorment (gener de 1937), del Consell Provincial de València, organisme que aleshores substituï l'antiga diputació, on es féu càrrec de la Conselleria de Cultura, des d'on dugué a terme, dins les limitacions imposades per la guerra, una tasca important: animà curssets de llengua, creà els premis literaris i musicals País Valencià i, sobretot, impulsà decisivament la creació d'un Institut d'Estudis Valencians, fundat el 9 de febrer de 1937.

³²⁴ Vegeu-ne la reproducció document núm. 20 de l'*Apèndix Documental*

resolt ja en la regió catalana, el tenen resolt en tots els països d'Europa que s'entren en el nostre cas i de forma més avançada que l'ha resolt l'Estat espanyol en Catalunya. En tots ells, els infants deprenen les primeres lletres en la llengua materna i fins els vuit o nou anys no comencen a iniciar-los en la llengua 'oficial'».

Tot seguit, hi fa referència a la Conferència Internacional sobre el bilingüisme convocada por l'Oficina Internacional d'Educació de Ginebra, reunida a Luxemburg l'abril de 1928:

«Allí s'ha vist que l'experimentació i l'investigació demostra en la casi totalitat dels casos d'infants bilingües, un veritable enriquiment intel·lectual, una ampliació de l'horisont moral i nacional estimulant de l'interés per altres llengües no "oficials", volent fer aparéixer les llengües maternes com l'exteriorisació d'un sentiment localista o nacionalista que no existix més que en els mateixos que el combatixen... en els atres. Autoritat tan capaç en estos assumptes com M. Meyhorffers, director de l'Escola Internacional de Ginebra afirma rotundament que, no ja el bilingüisme, sinó àdhuc el multilingüisme, és una font certa d'enriquiment intel·lectual, moral i social de l'infant.»

L'article es tanca amb la petició següent:

«¿Acabaran, per fi, els detractors i enemics de nostra volguda llengua valenciana, de combatre-la? Encara que no ho facen per incomprensió i intransigència, deurien fer-ho, donades les raons abans exposada, per humanitat i per cultura.»

A partir del núm. 42 del setmanari *El Camí*³²⁵ s'inaugura la publicació d'una sèrie d'articles de Carles Salvador. Duien l'epígraf «Notes

---

³²⁵ *El Camí*, 17 de desembre de 1932.

gramaticals» i sens dubte degueren constituir una extraordinària oportunitat per a afavorir l'aprenentatge de la llengua dels valencians.

L'exemplar núm. 43 de *El Camí* donava compte que, cap a final de desembre de 1932, se celebrà el «I Sopar de fraternitat dels estudiants valencianistes al qual van assistir, entre altres, els presidents de lo Rat Penat, el de l'Agrupació Valencianista Republicana, el del CAV Valencianista», els mestres Carles Salvador i Enric Soler i Godes, i també «la junta directiva i nombrosos socis de l'Agrupació Escolar Valencianista» [sense cap mena de dubte, es tractava de l'Agrupació Valencianista Escolar].

En el mateix exemplar hi ha un article d'Elissa Garcia («El llibre que fa falta») on l'autora es demana la forma d'aprendre a «escriure i llegir correctament l'idioma valencià sense moltes complicacions», atés que una amiga seua li havia demanat parer. Tot seguit passa a fer la relació de les opcions que llavors es trobaven al mercat i, entre altres coses, hi assenyala:

«admire la del P. Fullana i no negaré que conté algo de bo i que ha fet prou labor per el nostre idioma, però, potser per la corrent del poble, sembla massa donat als vulgarismes».

Del llibre de Revest i Corzo³²⁶ afirma:

«este sí que pot dir-se que és un remarcad avança vers la cultura i conreu de la llengua però, ¿per a qui? Cregueu que no sabent massa valencià pot aconseguir-se alguna cosa amb este llibre? Comencem perquè no sabia llegir-lo, ¿i cóm, puix, podia assabentar-se i enterar-se de les regles que En Revest exposa? Puix direm lo que ell mateix escriu: que és un llibre per a l'estudi i el conreu de la llengua i no per a un que vol aprendre-la».

---

³²⁶ *La llengua valenciana. Notes per al seu estudi i conreu*, (1930). Revest i Corzo va ser el primer gramàtic valencià del moment que es va atrevir en el seu llibre a manifestar la unitat de la llengua dels valencians amb la de catalans i balears.

Després afirma: «sobre les gramàtiques catalanes no podria dir res, [la meua amiga] s'haguera esglaiat que li diguera que comprara una gramàtica catalana per a dependre valencià». També hi descarta els diccionaris o vocabularis i arriba a les conclusions següents:

«1. Dissortadament, hem d'admetre que la majoria dels valencians sols coneixen la gramàtica castellana i les seues regles; per consegüent, si volem que estos aprenguen el valencià, s'els haurà de donar una gramàtica suscinta dels idiomes valencià-castellà, però explicada lo més clar i senzill possible.

»2. Casi totes les paraules i vocables castellans són coneguts per la major part dels valencians i expressades a tot arreu; per consegüent, si la nostra aspiració és que tothom conega i sàpia escriure amb riquesa de lèxic l'idioma nostre, devem donar-los un vocabulari castellà-valencià, però fugint dels vocables que no siguen necessaris o en desús i procurant fer-la breu i concisa. Seleccionar totes les paraules que puguen enaltir la nostra parla, triant les que no puguen esglaiar als anticatalanistes i rebutjar també els barbarismes vulgars, açò és, fer una gramàtica sense pretensions filològiques i sense buscar com a lectors als que volen escriure el valencià com es parla. Fer un vocabulari per a consultar quan es desitja escriure una lletra o article i dubte de com es diu en valencià el que ell coneix perfectament com es diu en castellà. Que tinga, a més, les frases més corrents i de més ús en espanyol i valencià, respectivament, per a què diga adèu i no adios, fins i no hasta, després i no después o luego, etc. Mot final: deu de ser impresa en un sol llibre la gramàtica i el vocabulari, a ser possible. Fer una edició econòmica per a la seua venda. Açò, puix, és una de les necessitats més grans que hi ha en este redraçament valencianista. Tan de debó escoltaren [els escriptors] este prec i prompte puguera vore esta gramàtica

als aparadors d'una llibreria.»

En una nota addicional l'autora fa el comentari que Carles Salvador llavors preparava un «nou vocabulari valencià», al qual ofereix les deduccions anteriors per si les considera convenients.

El mateix exemplar de *El Camí* incloïa un nou article de la sèrie «Parlem bé» de Daniel Tossal, dirigit al redreçament de la llengua en els lectors, perquè, com hi assenyalava l'autor «no ha de tardar molt a que els nombrosos valencians que senten inquietuts anàlogues a les que vosté demostra sentir al demanar unes regles clares y concretes per a llegir i escriure el valencià, vejen satisfetes les seues ansies.» En concret, Daniel Tossal sembla que es referia les anomenades Normes de Castelló, pautes «dictades i aprovades per autorisades persones i entitats culturals de la nostra Terra [i que] tenim a la disposició de quantes persones desitgen conèixer-les, en la redacció de *El Camí*.»

Al núm. 48 del setmanari *El Camí*³²⁷, Soler i Godes, en la secció «Punts de seny» que normalment hi escrivia, dóna a conèixer la publicació del *Diccionari General de la Llengua Catalana* que acabava de publicar-se i —seguint el model dut a terme a Catalunya pel comité Pro catalanització— demana la valencianització de tot allò que és valencià.

Com hem avançat més amunt, en *El Camí* núm. 50³²⁸ s'anunciava un «Curs d'ortografia valenciana per correspondència»³²⁹ que s'havia d'oferir en les mateixes pàgines del setmanari i que tindria oficines a València i Castelló. Tal com s'hi indicava, es tractava d'un curs gratuït i es consideraria matriculat qui enviara la primera lliçó. En la nota de presentació s'indicava que «interessa a escriptors, mestres d'escola, estudiants, oficinistes, correctors d'impremta» i en general «a tots els

---

³²⁷ De 14 de febrer de 1933.

³²⁸ De 18 de febrer de 1933.

³²⁹ El contingut del curs va ser publicat aquell mateix ~~24~~ 31 de febrer de 1933 com a llibre independent amb el títol: *Ortografia Valenciana, amb exercicis pràctics. Lliçons de Gramàtica. Quaderns d'Orientació Valencianista*, v. Editorial l'Estel. València. El llibre es va reeditar l'any 1937, però ara sota els auspicis de la Conselleria de Cultura del Consell Provincial de València.

valencians». S'hi assenyalava també que «El Curs d'Ortografia Valenciana per Correspondència constarà d'unes 30 lliçons exposades metodològicament» i que seria un «curs complet d'ortografia de grau elemental». Les oficines estarien ubicades al «Centre d'Actuació Valencianista», c. Barques, 17, a l'«Agrupació Valencianista Republicana», carrer de la Redemció 8, totes dues a València i a la plaça Pintor Carbó, 1 a la ciutat de Castelló.

El dia 25 de febrer de 1933³³⁰ Carles Salvador indicava que «*El Camí* publicarà setmanalment una lliçó teòrica corresponent a una qüestió ortogràfica seguida d'uns *Exercicis pràctics* amb els advertiments necessaris per a la bona execució dels mateixos». Tot seguit s'hi assenyalava que els cursetistes, una vegada corregits els exercicis, els rebrien per correu «amb notes i els advertiments corresponents». Assenyalem, d'altra banda, que la presentació d'aquell curset per correspondència duia una nota interessant des del punt de vista didàctic:

«El cursetista no s'amoïnarà si una primera lectura de la part teòrica no li és suficient per a comprendre-la. Repetisca la lectura de la lliçó. Si tampoc la comprén, no obstant posar bona voluntat, deixe l'estudi uns moments. Potser més tard la comprendrà perfectament. O bé un altre dia. L'estudiant no s'ha de desmaiar mai; però ha de ser estudiós.»

En el mateix exemplar de *El Camí*, núm. 51 en la secció «Pedagogia», Pasqual Asins indicava:

«Un poble [...] ho perd tot quan ha renunciat o ha perdut el seu idioma, la més forta manifestació de la seua personalitat i característica més ferma del seu ser. [...] És un deure ineludible per als valencians que sincerament volen el redreçament del País, conrear en tota ocasió i amb tota extensió l'idioma propi.

---

³³⁰ *El Camí*, núm. 51 de 25 de febrer de 1933.

En el caliu familiar i en la vida social o de relació. Però amb tota dignitat, amb la major cura».

L'autor hi considerava que el «Curs d'Ortografia Valenciana» que inaugurava *El Camí* interessava a tots, però especialment als «mestres i escriptors desamparats fins ara d'orientacions fixes per al nostre particularisme lingüístic». I més endavant hi afegeix: «Als mestres especialment els cridem l'atenció sobre el Curs [...] per a què el seguixquen i col·laboren en la seua propaganda i difusió». De la seua banda, Xavier Pallarés, a la secció «Colp de mall» del mateix exemplar es feia eco de la manera d'actuar en aquell procediment pedagògic nou:

«El Camí publicarà setmanalment una lliçò teòrica corresponent a una qüestió ortogràfica seguida d'uns Exercicis pràctics amb els advertiments necessaris per a la bona execució dels mateixos».

»Els cursetistes resoldran els exercicis i els remetran, escrits en un full de paper blanc i amb tinta negra a les oficines que anotem al peu, dins plica oberta... Una vegada corregits els Exercicis, els cursetistes els rebran per correu amb notes i els advertiments corresponents...»

El també mestre Xavier Pallarés, doncs, encoratjava els seus col·legues³³¹, a aprendre ortografia:

«Són moltes les causes que ens feen esperar eixe curset, i més que a ningú als qui, com jo, som mestres d'escola i sentim l'ideal per la nostra terra i per tot lo nostre, al davant del qual hi ha l'ensenyament en valencia; ideal que, per dissort, no compartixen encara tots els mestres valencians —i no digam res d'aquells que vinguts ací d'atres terres, al vore que la nostra és millor que la seua, s'han quedat, perquè eixos fan lo que poden

---

³³¹ Des de les pàgines del setmanari *El Camí*, núm. 51, de 25 de febrer de 1933.

per a que no s'ensenyé.

»Però per lo que més ens entristia el no tindre una ortografia única, una ortografia de la qual poguerem fiarnos, era al corregir els escrits que fem fer en valencià als xiquets d'escola [...] I tots eixos dubtes, el Curset d'Ortografia Valenciana, ajudat pel vocabulari ortogràfic valencià de propera publicació, ens els farà envair; [...] tindrem, això sí, un camí segur en la nostra tasca, per a corregir-nos a nosatres en primer lloc i als nostres deixebles després.

»Així és, mestres valencians, que si volem honrar la nostra parla, i junt a ella la nostra formosa pàtria devem seguir, tan prompte com es publique el Curs d'Ortografia per correspondència...»

També Lo Rat Penat es va fer ressò del curs per correspondència organitzat per *El Camí*. El mateix setmanari, en el seu núm. 53³³² reproduïa part d'una crida adreçada als mestres i els amants de l'escola valenciana realitzada per l'esmentada Societat cultural. *El Camí* en reproduïa uns paràgrafs, entre els quals es podia llegir:

«Noves corrents de llibertat obrin de bat a bat llegendes expansions dels pobles hispànics, i no sembla llunyà el jorn en que la llengua materna, —hui autorisada en l'obra docent de Catalunya—, assolisca en totes les escoles espanyoles aquell respecte i bel·ligerància pregonada per la vella i nova Pedagogia i defensada per la més sàvia jurisprudència moderna, com la representada en el Tractat de Versalles.

»El Decret de 21 d'abril de 1931³³³ establix el principi universal de la Pedagogia que centra l'eficàcia de l'ensenyança primària en la llengua materna, estableix el respecte a la llengua catalana, i l'extén amb idèntic dret a totes les altres, i, finalment, establix l'afirmació de que «respectar la llengua materna, siga

---

³³² D'11 de març de 1933.

quina siga, és respectar l'ànima del deixeble i afavorir l'acció del mestre, permetint que ella es complixa amb tota plenitud». [...] Ens dirigim principalment als senyors mestres que tenen un ampli sentit liberal i acollidor per a tot lo humà, als que aspiren a tindre un fort esperit autodidacta, als que poden saltar per damunt de prejudicis lingüístics i contingents circumstàncies històriques. A tots estos senyors mestres, que senten el prestigi vital de la llengua valenciana i que consideren d'interés son cultiu, els convida la Societat «lo Rat-Penat» de València, entitat purament cultural, a seguir el curs d'ortografia valenciana que un company nostre, el culte mestre de Benassal En Carles Salvador, donarà gratuïtament per correspondència i que constarà de trenta lliçons exposades metodològicament».

Les dues primeres lliçons van aparéixer en el núm. 52, de *El Camí*, la tercera en el núm. 54 i la resta —fins a completar les lliçons de què constava el curset hi va aparéixer regularment. Aquelles lliçons constituïrien la base del manual *Ortografia Valenciana* que publicaria l'any 1934 «L'Estel» dins dels *Quaderns d'Orientació Valencianista*, com s'assenyala l'advertiment que encapçala la publicació:

«En editar l'Ortografia Valenciana complim una promesa feta als lectors d'El Camí... i els senyors que han seguit lliçò a lliçò el curset que per correspondència vàrem donar».

L'any 1937 la Conselleria Provincial de Cultura tornaria a editar aquesta *Ortografia Valenciana* com a manual de consulta per als cursets de llengua que llavors va organitzar, com tindrem ocasió de comprovar, l'entitat cultural provincial. Val a dir, però, que «l'*Ortografia Valenciana* és una adaptació de l'*Ortografia [Catalana]* de Jeroni Marvà», pseudònim amb què publicaven les seues obres gramaticals A. Martorell i E. Vallés,

---

³³³ Sens dubte es refereix al Decret de Bilingüisme per a Catalunya, que es va aprovar, però, el 29 d'abril de 1931.

segons indica Simbor (1983a: 97).

Tant el curset d'ortografia com la secció «Notes gramaticals» que Salvador també hi presentava cada setmana van acabar en *El Camí* núm. 77³³⁴. També hi va cloure la secció «Parleu bé», que duia Daniel Tossal, és a dir, Francesc Caballero Muñoz.

Cal tenir present que en el mateix exemplar en què es feia la crida lo Rat Penat per a prendre part en el curset d'ortografia³³⁵, en un nou apartat anomenat «Secció de mestres», el mestre de Càlig Joan M. Borràs Jarque publicava un conte infantil escrit pel seu fill de nou anys, «sense localismes casi, degut a conèixer i practicar a l'ensem el parlar d'ací, el de Vinaroç i el de Vilareal». En la nova secció del setmanari es pretenia donar «compte de la tasca que a este respecte vagen fent els nostres companys que, segons lo acordat, ens remitixquen els treballs escolars.»³³⁶

En el mateix exemplar de *El Camí* núm. 53, a la pàgina primera, s'anuncia que «La pròxima setmana es publicarà un quadern de «L'Estel» amb les normes d'unificació, seguides d'un Vocabulari Ortogràfic de Carles Salvador»³³⁷.

Dues setmanes més tard, el dia 1 d'abril de 1933, Antoni Porcar Candel publicava en *El Camí* núm. 56 un article titulat «Bilingüisme»³³⁸ on, entre altres idees apuntava:

«Els mestres valencians tenim l'obligació inel·ludible —com a pedagogs que havíem de ser— de preocupar-nos d'este irresolt problema del bilingüisme. Ja és hora que ens traguem de

---

³³⁴ De 26 d'agost de 1933.

³³⁵ *El Camí*, núm 53, d'11 de març de 1933.

³³⁶ La nota fa referència a la crida feta a *El Camí* núm. 46 per tal que els alumnes dels mestres que ho desitjaren escriviren contes i que foren posteriorment enviats a «al company de Càlig (Castelló) senyor Joan M. Borràs Jarque».

³³⁷ De fet, però, el *Vocabulari ortogràfic. Precedit d'una Declaració i Normes ortogràfiques*, publicat per l'editorial L'Estel, té com a peu d'impremta l'any 1934, atés que, segons es pot llegir al volum, va ser editat dins la sèrie «Quaderns d'Orientació Valencianista», volum II, València, 1934. [Impremta Vicent Cortell]. Pérez Moragon (1982) assenyala que “el *Vocabulari Ortogràfic*” havia estat «encarregat per Huguet a C. Salvador, per indicació de Pizcueta, Eduard Martínez Ferrando i altres escriptors de València». D'una altra banda, V. Simbor (1983a: 50) ha donat a conèixer una carta de C. Salvador a Adolf Pizcueta escrita l'any 1932 on afirma que llavors ja el tenia redactat.

damunt aquell és si no és quelcom d'apatia vers estes coses, i procurem posar-nos al corrent i preparar-nos per resoldre'l cercant i aconseguint a ser possible l'èxit, en este problema latent en les nostres escoles.»

Tot seguit indica que els mestres haurien d'aprofitar

«la facilitat d'aprenentatge de l'infant per les llengües, sempre superiors a la de l'adult, però fent-ho quan estiga apresada lo millorment possible la llengua vernacla en tots els seus aspectes».

Immediatament passa a analitzar els resultats d'uns estudis «força interessant portats a fi a Anglaterra», investigacions d'on es dedueix que «en les condicions de hui un bilingüisme precoç perjudica al nen [i que] la instrucció de la segona llengua deu ser diferida fins als nou anys». Aquestes conclusions, afirma l'autor de l'article, estan «completament d'acord amb [...] les aprovades en l'Escola d'Estiu de Barcelona [...] i amb les presentades en les darreres Jornades Pedagògiques (celebrades a Castelló) per el meu company En Carles Salvador». Ateses les premisses exposades, l'autor conclou que

«Suposant adaptada esta norma a les escoles valencianes i per a l'introducció del castellà, creem que es pot assolir un relatiu èxit, dedicant sessions complertes de un a dos dies setmanals, emprant solament la llengua castellana en tots els aspectes».

Per a Porcar calia prèviament, però, que

«els mestres valencians, de primer antuvi, ens preocupem de posar-nos al corrent, per poder esdevindre en un conreu perfecte de la nostra llengua. Ara que per fi s'ha organitzat un curs

---

³³⁸ L'oferim complet com a document núm. 21 en l'*Apèndix Documental*.

d'ortografia valenciana, devem aprofitar-lo. Ja és hora que s'acabe l'analfabetisme dels nostres llauradors, causat per la instrucció castellanitsada. [...] Açò és la veritable tragèdia que es repeteix contínuament a les nostres escoles i que els mestres devem evitar. El nostre amor per l'ensenyament així ens obliga».

En l'article titulat «El problema de la llengua», signat per Pere Balaguer, aparegut en *El Camí* núm. 70³³⁹ l'autor es feia ressò que a l'Assemblea de la ciutat de València, el partit polític DRV (Dreta Regional Valenciana) es va posar sobre la taula la conveniència que «en les escoles que controlara» la DRV

«s'ensenyara al menys gramàtica, història i geografia valencianes tant per la llengua emprada en llurs explicacions com pel seu contingut veritablement valencià, defugint l'amanyament que sobre tot en la història contenen els textos espanyols».

A l'aprovació d'aquesta proposta, però, es va oposar l'excomte de Casp el qual, —indica l'autor— «demostrà [...] la seua absoluta ignorància de la pedagogia, de l'afer del bilingüisme i del problema valencianista», tot i que en el llibre *En estas horas de transición* de Lluís Lucia, que actuava com a base ideològica del partit, es reconeixia la «necesitat d'establir el bilingüisme en les escoles valencianes» i que aquesta «serà una de les coses a implantar pel partit el dia que arribe al poder».

En el mateix exemplar de l'esmentat setmanari s'informava que «L'ajuntament [de València...], ha creat un servei gratuït de correcció o traducció al valencià de rètols, prospectes, programes, cartells...». La notícia conclouïa amb les paraules següents: «Esperem també que el mateix Juntament (sic) s'aprofitarà d'este servei en la redacció de bàndols...».

---

³³⁹ De 10 de juliol de 1933.

D'una altra banda, en aquell mateix exemplar de *El Camí*³⁴⁰, Enric Soler i Godes feia una crida als «¡Mestres valencianistes!» on informava que durant els dies dia 19 a 31 de juliol se celebraria a Barcelona «la seua ja famosa Escola d'Estiu». A més, hi feia saber que «alguns mestres valencians [...] assistiran al curs», tot i que no hi donava cap nom.

Era ara Robert Moròder³⁴¹ qui publicava l'article intitulat «El problema de l'ensenyament en valencià». Es tractava de la continuació de l'escrit aparegut en el núm. 66 del mateix setmanari. Hi afirmava que «El problema escolar és un dels primordials i gairebé el de més importància entre els problemes que al governant es presenten». Més endavant, hi afegeix que hauria de constituir una preocupació per als

«valencianistes la creació de l'escola en valencià, perquè, com diu Vlastimil Kybal en el seu recent llibre *La República Xecoslovaca*, “hi ha que alçar la cultura de la nacionalitat per tal de no deixar-se arrossegar pel pensament contrari”, perquè si per més que combatírem al castellà no ens preocupàrem de depurar el nostre idioma, de propagar-lo, d'identificar-lo amb el poble, d'usar-lo en tota obra de cultura sense exclusió, etc., més prompte de lo que pensem, cauríem en mans enemigues i seríem brutalment desfets».

«Als valencianistes, —indica l'autor— els interessa molt la formació valenciana dels xiquets valencians «perquè de la constitució cultural dels valencians dependix el previndre nacional valencià». I hi afegeix:

«Calculem la importància que per als valencianistes ha de tindre la creació d'escoles en valencià. Calculeu si té importància dita fundació, perquè en ella es formaran els valencianistes, que en un llunyà pervindre deuen omplir totalment el País Valencia

---

³⁴⁰ Núm. 70 de 8 de juliol de 1933.

³⁴¹ *El Camí*, 78, de 29 de juliol de 1933.

[...] Al valencianisme té que interessar-li molt, moltíssim, les idees que en l'escola s'ensenyen al nen, perquè és facilíssim introduir en l'ànima del xiquet idees i molt difícil de borrar després».

Robert Moròder, d'un altre costat, va publicar la segona part del seu article «El problema de l'ensenyament en valencià»³⁴², en què, entre altres afirmacions, podem llegir:

«De la necessitat de les escoles en valencià
El problema escolar és un dels primordials i gairebé el de més importància entre els problemes que al governant es presenten. Vegeu, sinó, la gran preocupació que hui té la República espanyola per tal de donar-li solució. [...]».

Tot seguit, hi fa unes referències als intents de les diverses tendències polítiques d'imposar als escolars les idees que preconitzen els diversos governants: dictadures, mussolinisme, hitlerisme, etc. I premonitòriament hi apuntava:

«“El nen ha d'ésser educat amb els nostres postulats, amb les nostres idees, i, especialment amb el sentit de l'Estat totalitari.”
Són paraules que en darrer maig pronuncià el ministre de l'Interior de Reich, davant dels seus col·legues d'Instrucció dels Estats alemanys. Estes paraules venen a enfortir l'asserció, al temps que ens demostren el perill vital dels nacionalismes tipo feixista, és a dir, l'intent de destrucció de les nacionalitats. Açò és de molt d'interés per a nosatres, ja que els intents, per ara infructuosos, d'un nacionalisme feixista espanyol, tendrien a la supressió de les nostres característiques pròpies».

L'única forma per a aconseguir el restabliment ple de la llengua del

---

³⁴² *El Camí* núm, 73 de 29 de juliol de 1933.

País és clar:

«Remeis conta tals perills no n'hi ha més que un: la superació, per mig de les escoles en llengua materna, l'únic sistema de combatre l'analfabetisme en el nostre País, per avançar i no retrocedir dins de la cultura general. Únic sistema, aiximateix de poder defensar-se contra nacionalismes perillosos, al temps que és possible mantindre el fet diferencial valencià front i per damunt de l'unitarisme i de l'uniformisme.

»Calculem la importància que per als valencianistes ha de tindre la creació d'escoles en valencià. Calculeu si té importància dita fundació, perquè en ella es formaran els valencianistes, [...] des del moment en què s'usa oficialment el nostre idioma, des del moment en què pot éssers orientada pels valencianistes, que tenim l'obligació grandíssima d'interessar-nos pel pervindre cultural del País.

»Heus ací el perquè per als valencianistes té importància suprema la formació del nen valencià, perquè de la constitució cultural dels valencians dependix el previndre nacional valencià [...] Així, puix, hi ha que crear escoles que servixquen de formació cultural als nostres nens valencians, però d'acord amb els nostres ideals i programes, no contraris a d'ells.

Observeu ara aquesta anècdota que ens conta Moròder, carregada de prejudicis envers la llengua del País:

«Un cas em va passar recentment [...]. Ajudava jo a un mestre d'una escola de la nostra ciutat, [...], i com tinguera al meu càrrec una Secció, vaig aprofitar l'ocasió per a fer als nens algunes consideracions i preguntes aprop del valencià. Molts dies després torní a dita escola, i un xiquet dels que havien estat en la Secció al meu càrrec em va dir que son pare li dia que no

parlara el valencià, que era lleig i groller. Vaig restar un moment callat i recordant li vaig preguntar què pensava ell, i em va dir: “Li he dit que el valencià és la meua llengua, i no el castellà, i per això el parle.”»

En l'exemplar del núm. 57 de *El Camí*³⁴³ es dona la informació que el setmanari de Borriana, *Adelante*, a més d'informar de la publicació del *Vocabulari Ortogràfic*, fa saber que «començarà la setmana pròxima, d'acord amb les Bases aprovades, la publicació d'un Curset d'Ortografia Valenciana dividit en unes trenta lliçons. *Adelante* no vol més sinó demanar la cooperació entusiasta del nostre poble en esta obra de depuració, de dignificació, de estilissació de la llengua vernàcula, manifestació la més autèntica del seu esperit i del seu propi geni.» No hem pogut trobar la publicació borrianenca, però tot fa pensar que es deu tractar del mateix curs que C. Salvador ofería en *El Camí*.

Convé recordar el protagonisme que va tenir la Diputació de València en la campanya a favor de l'Estatut. Aquell interès es complementava amb disposicions de tipus concret que el potenciaven, n'acostaven la idea i el feien possible i suggerent entre els valencians. Una d'aquelles mesures va ser la convocatòria d'un concurs de manuals escolars de geografia i història del País Valencià³⁴⁴. Aquella proposta va ser recolzada per l'Ajuntament de València i hi cooperaven les diputacions i altres ajuntaments de les tres províncies. Efectivament: la Comissió Gestora de l'Estatut, reunida el dia 27 de gener de 1931, al saló de conferències de la Diputació provincial de València va aprovar, a proposta d'un dels seus membres, el diputat del PURA, Juli Just, l'organització d'un concurs per a premiar un llibre de text per a ús obligatori a les nostres escoles sobre geografia i història valencianes. També hi va demanar que s'instituïra la celebració de la Diada del llibre valencià. Les bases de la convocatòria van

---

³⁴³ De 8 d'abril de 1933.

³⁴⁴ D'aquesta iniciativa es van fer ressò els periòdics valencians del moment: en *Las Provincias* va aparéixer un article signat per Jordi Fenollar (pseudònim de Teodor Llorente i Falcó), el dia 9 de gener de 1933; i en *La voz valenciana*, i *El Pueblo* es van publicar sengles informacions el dia 23 de maig de 1933.

estar redactades per una comissió formada pel mateix Juli Just, R. Samper, Nomeneu, R. Boty i Puig Usina.

El concurs es va organitzar el mes de maig d'aquell mateix any i estava dotat amb 5.000 pts. per a cada manual. Les bases incloïen apartats de marcat interès pedagògic, com ara la segona:

«Els autors al realitzar els treballs llurs, deuran atènyer-se a les darreres recerques i estudis aprop d'estes matèries i, així mateix, al més modern concepte científic d'ambdues disciplines».

O bé la tercera:

«Serà condició essencialíssima la de que els textos estiguen redactats de forma clara i fàcilment comprensibles per als infants als quals es destinen estos manuals, que deuen ser compendi senzill i amé de tot lo fonamental en ambdues ciències».

En *El Camí* núm. 65³⁴⁵ R. de Benicadell (possiblement el pseudònim d'algun mestre de la Vall d'Albaida) publica un article que duu el títol «Deu aplegar a l'escola» on l'autor indica que és important que el moviment valencianista «no s'apague als primers raigs [sinó] que s'encenga més i més, i que busque i escudrine els únics cors verges [...]: els cors dels xiquets valencians». Per aquesta raó assenyala que «l'escola és el camp on deuen dirigir-se principalment els esforços dels bons valencianistes. Els xiquets valencians [...] no poden, per la raó de que no hi ha interès en això, formar son esperit en castellà». Convé, doncs, hi assenyala l'autor

«Que es parle i ensenye el valencià a l'escola que sols guanyaran els xiquets, perquè l'ensenyança serà més fàcil. Ja els mestres saben lo costosa que és l'ensenyança donada amb

---

³⁴⁵ Corresponent al 3 de juny de 1933.

llengua que no l'entenen, no la comprenen bé, fins a eixir de l'escola, els xiquets que parlen valencià, degut a ser atra la que mamaren; els fruits de lo que es podia fer emprant la nostra llengua, la materna, no es farien esperar. [...] La nostra llengua vernacla [...] sobretot deu portar-se a l'escola».

En el mateix exemplar de *El Camí* s'informava que la Comissió Gestora de l'Estatut Regional Valencià havia adreçat als mestres de les escoles valencianes la circular³⁴⁶ que tot seguit reproduïen. Entre altres coses, s'hi indicava que

«La Geografia és [...] la base per a la orientació i el desenvolupament, no rònegament de la cultura, sinó també de totes les activitats d'un poble [...] i la Història és l'arxiu o memòria dels temps passats [...]. És per estes raons que l'ensenyança de la Geografia i Història valencianes és de cabdal importància a les Escoles, car en elles es formen els hòmens que més avant han de regir els destins de nostre País Valencià».

La Comissió, per tant, va prendre l'acord d'adreçar-se a tots els mestres de la província, mitjançant l'esmentada circular, on els demanava que «donen conferències aprop de la Geografia i Història valencianes, una per setmana en la primera de les esmentades disciplines i cada quinze dies en la segona».

Robert Moròder va publicar³⁴⁷ un article titulat «El problema de l'ensenyament en valencià» on l'autor adverteix que «no solament està abandonat este problema en lo referent a la llengua valenciana, per a nosatres el punt més interessant, sinó també [...] en la forma de donar-se la cultura en tot el territori del País Valencià, incloent la Universitat». Tot seguit Moròder hi apunta la necessitat «grandíssima» de la

---

³⁴⁶ Vegeu-la completa a l'*Apèndix documental*, núm. 22.

³⁴⁷ *El Camí* núm 66, de 10 de juny de 1933.

«creació de les escoles valencianes en valencià. La pèrdua que experimenta el nen valencià en el transcurs de la seua formació ve a ser, com deia el senyor Thous Llorens en la seua magnífica conferència de la I Setmana Cultural, prenint les opinions de pedagogs estrangers, d'uns tres a quatre anys; i considerant que el xiquet és portat a l'escola aproximadament als sis anys, afegint els quatre anys de retard, per no comprendre la llengua estranya en la que se li explica i ensenya, són deu anys, edat en que els pares veuen que el xiquet no avança i com a conseqüència, per creure que és «torpe», el trauen de l'escola. Resultat, que el xiquet no ha deprés res, o quasi gens, en els quatre anys d'escola, i amb la conseqüència del «retiro» de l'escola per a «posar-se» a treballar, tenint un futur ciutadà sense saber escriure ni llegir valencià ni quasi castellà, lo que fa que el País Valencià tinga un coeficient d'analfabets superior inclús a la mateixa Extremadura. Si Catalunya —hi afegeix l'autor— no ha tingut eixe coeficient considerable per la mateixa causa, és degut a que els catalans i catalanistes s'han preocupat d'este problema quasi més que d'altres. Els patricis catalans, primer, i l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, després, han contribuït extraordinàriament a la resolució de l'assumpte».

Atesa la dificultat que el problema comporta, Moròder tracta de buscar-hi «una primera solució al nostre entendre, que creem molt convenient exposar-la». La solució aportada per l'autor era la següent: «hem considerat que es podia fer lo següent: Primerament, creació d'un segell de 0'25 pts. (vint-i-cinc cèntims) destinat a una cotisació, i un altre de 10 cèntim per a la inserció en cartes, lletres o postals». Els segells en qüestió haurien de dur un lema (Moròder hi proposa «Pro-Cultura» o «Pro-Escola») i també caldria crear-hi un «Consell d'organització i orientació [...] format per un

representat de cada entitat valencianista, un catedràtic, dos mestres i un estudiant de magisteri» que s'hauria d'encarregar «de buscar solució als problemes escolars primaris». Finalment hi apuntava que seria convenient que «l'escola per a experimentar fóra creada en València ciutat, i immediatament atra o atres en una ciutat o poble del País, per exemple a Alcoi».

Baldomer Vendrell, mestre de Bocairent, va publicar³⁴⁸ un article que duia el títol següent: «L'educació familiar de l'infant» en què indicava que el procés educacional no només és cosa dels mestres sinó que correspon també als pares:

«Els pares, per oïdes, busquen el millor mestre del poble. Ell s'encarrega del deixeble per a ensenyar-lo; no hi ha més intervenció pairal que presentar-lo en l'escola, i, algunes voltes, ni això tan sols... [però] tenen abandonat, completament, la consciència i els cors dels infants, tenint en compte que la societat serà lo que haja segut l'educació en la casa pairal.»

Tal vegada és el moment d'aportar els noms d'uns altres mestres que, al marge dels que van tenir alguna classe de protagonisme i que hem procurat reproduir en aquest treball, es van distingir també per la defensa activa de l'escola valenciana. Així, A. Vila Moreno (Inèdit I: 116) apunta els noms d' Antoni Castillo Segarra, mestre a Catarroja; Carme Doménech Ibáñez, de Carlet; Francesc Manuel Llorens; Vicent Nicolau Balaguer, d'Alcubles; Ismael Rosselló (que no va exercir); Joan Babtiste Trias López, mestre a Almussafes; Frederic Olucha, a Morella.

Segons les dades de la *Memòria de 1933*, l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, al País Valencià, tenia un total de 11 socis. D'un altre costat, hem de recordar que Acció Cultural Valenciana, juntament amb altres grups i societats culturals de l'àmbit lingüístic, donaren suport a l'acte

---

³⁴⁸ *El Camí* núm. 81, de 23 de desembre de 1933.

d'afirmació de la «unió de les terres catalanes» celebrat el mes d'abril a Reus³⁴⁹.

El Camí, de la seua banda, informava que la col·lecció «L'Estel» estava acabant el procés d'impremtar per a la seua publicació el curset de llengua que Carles Salvador havia oferit a les pàgines del setmanari.

Convé recordar que el setmanari *El Camí*³⁵⁰ va crear, «Per tal d'estimular els escriptors valencians i contribuir al conreu literari de la nostra llengua [...] un Concurs de contes, reportatges, cròniques i articles literaris indistintament». S'hi varen establir quatre premis de 100, 75, 50 i 25 pessetes i hi podien concórrer «tots els escriptors nats al País Valencià o que residixquen en ell.»

És interessant de constatar que la Joventut Valencianista Republicana de Manises va organitzar la tardor de 1933 uns Jocs Florals de Manises³⁵¹, entre els premis extraordinaris dels quals n'hi havia un — sufragat pel Consell local de Primera ensenyança— «al millor treball sobre “El teatre infantil valencià, com a mitjà per a parlar la llengua materna”», i un altre costejat pel CAV consistent en l'edició «al millor “Conte per a infants”».

Unes setmanes més tard en el setmanari valencianista³⁵² es feia una convocatòria al «Comité de les Escoles Normals. Els assumptes a tractar — indicava la nota— són d'extrema gravetat i importància, per lo que es prega la unànime i puntual assistència». No n'hem sabut trobar cap rastre més, ni tan sols sabem qui formava el Comité en qüestió.

El mestre de l'Alcúdia [de Carlet] R. Tomàs Ridaura va publicar l'article «La llengua materna en l'escola»³⁵³ on feia una reflexió sobre el fet que el valencià «s'imposa d'una manera avasalladora a l'escola» tot i que el

---

³⁴⁹ Vegeu DURAN, LLUÍS: *Pàtria i escola*, pàg. 261.

³⁵⁰ El concurs es va presentar en el setmanari núm. 92, apregut el dia 9 de desembre de 1933.

³⁵¹ Vegeu *El Camí*, núm. 86 de 28 d'octubre de 1933.

³⁵² *El Camí* núm. 95 de 30 de desembre de 1933.

³⁵³ *El Camí* núm. 98, de 20 de gener de 1934.

sistema oficial pretenia justament fer el contrari. De fet, hi assenyala l'autor, els xiquets s'avorreixen extraordinàriament a l'escola.

«Però... com evitar-ho? [es pregunta Tomàs Ridaura]. Quin camí agafarem per a què el xiquet s'enamora d'ella i vaja a l'escola amb bon gust?... Molt senzill: ensenyem-li-ho tot amb la seua llengua. Parlem-li en valencià". [...] Si parlem al xiquet amb un llenguatge que no entén hem d'estar amostrant-li, cada vegada que obrigam la boca, l'objecte a què ens anem referint. [...] Mètode intuitiu, sí. Però amb la llengua del xiquet. Si no ho fem així, li hem d'estar traduint contínuament. [...] Acabem, doncs, d'una. Portem uns quants anys el valencià a les escoles de València; Ensenyem-li al xiquet els coneixements fonamentals amb la seua llengua. Amb la llengua materna. Fem que aprenga a expressar-se i a redactar en valencià el xiquet valencià, etc. Ja arribarà l'hora en què, per traducció, podrà ben fàcilment ensenyar-se el castellà. No consentim per més temps el que ara està passant, que per fer ús d'esta ensenyança suïcida, fem que el xiquet estiga en l'escola cohibit i boig. És dolorós vore com s'en ixen d'ella i no saben expressar-se ni en valencià ni en castellà. La llengua materna, en fi, és l'únic mig per a què l'escola fasa camí. Inculquem-la als xiquets. Fem que la respecten, perquè és lo més gran que tenim els valencians.»

Hem de recordar, d'una altra banda, que durant l'any 1933, i en els Quaderns d'orientació valencianista d'Editorial L'Estel va eixir la primera impressió de *La llengua dels valencians*, de Sanchis Guarner³⁵⁴, text que ha conegut un gran nombre d'impressions i que llavors va conferir suport científic als partidaris de la unitat de la llengua, i que defensaven tots aquells que veien necessari —pedagògicament— l'ús del valencià com a llengua d'ensenyament i aprenentatge.

---

³⁵⁴ Vegeu: RIBELLES COMÍN, J. (1920, 1943, 1978, 1984): *Bibliografia de la llengua valenciana*, Volum V, pàg. 896.

De la seua banda, Pere Balaguer, en el núm. 5 de la revista *Acció*³⁵⁵, de 9 de juny de 1934, publicava l'article «Escoles» on, tot comparant la tasca a les escoles valencianes amb les de la Federació d'Escoles Basques, indica: «Nosatres, si volem la llibertat del nostre País Valencià, serà bo de que seguim l'exemple dels pòbles europeus que ja l'han assolida o son prop d'assolir-la». En tal sentit, assenyala que calia

«que el nostre poble esdevinga conscient, i eixa consciència, ningú millor pot preparar-la que l'escola nacionalista que treballa alhora activament i pasiva. Activament, ensenyant a l'infant quina es la seua pàtria, i pasiva, impedit que atres, ignorants o perversos, vullguen estafar la consciència verge dels infants».

Però, com indica l'autor

«l'afer de nacionalitzar al poble en l'escola no es cosa d'este ni del atre partit sinó de tots els patriotes plegats [i per tot açò] ha estat un encert la creació de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana que, al marge de tota política, es dedique a la urgent i profitosa tasca d'ensenyar, no encara en el nostre verb nacional, sinó sobre la nostra pàtria única i indivisible».

Per tal de preparar lingüísticament els ensenyants, Pere Balaguer hi suggereix de realitzar

«uns cursets d'estiu a càrrec del mestre de mestres i mestre de tots, Carles Salvador [de manera que els ensenyants] estarien en

---

³⁵⁵ *Acció* va ser l'òrgan de Acció Nacionalista Valenciana, grup nacionalista de tendència catòlica fundat l'agost de 1933. La majoria dels seus membres provenien de l'Agrupació Valencianista de la Dreta. El setmanari, publicat des del maig de 1934, fou el seu portaveu. La seva ideologia era un calc de la Derecha Regional Valenciana, de la qual únicament diferia en les seues concepcions nacionalistes. Els punts doctrinals més característics són: afirmació de l'existència de la personalitat nacional valenciana i, en conseqüència, l'exigència de plena autonomia per al País Valencià; confessionalisme catòlic; propugnament d'una "democràcia jeràrquica corporativa"; monolingüisme oficial a les comarques valencianoparlants del País Valencià. Des del mes de juny de 1935, l'Acció Nacionalista Valenciana va adoptar la denominació d'Acció Valenciana.

disposició de, a la entrada de l'hivern, poder començar una tasca profitosa que aniria en augment de any en any segons aumentara la seua preparació».

El dia 29 de setembre de 1934 apareixia l'exemplar núm. 133 del setmanari *El Camí*, en què Carles Salvador va publicar un article titulat «En començar el curs escolar» on el mestre gramàtic feia una revisió al·legòrica del primer dia de classe d'una aula valenciana qualsevol, on delatava els problemes de pràcticament tots els alumnes valencians:

«Després han llegit un llibre que no entenien i més tard han escrit una narració del que han fet durant les vacances. Ai quin escrit! Quina mala barreja de mots castellans i valencians! Quina manera de traduir girs de la llengua materna! Quanta supressió de noms interessants: noms de jocs, d'objectes, ferramentes... Ai quin escrit tot ple de mutilacions! [...] Amb uns infants normals s'han obtingut uns escrits anormals. Què ha passat? Com ha estat possible? És que la llengua de l'infant ha estat arreconada per la imposició d'una altra llengua. És que la llengua materna no ha estat possible eliminar-la i ambdues llengües s'han interferit contínuament. És que la llengua imposada no ha estat assimilada encara. És que la llengua materna, per la seua natural ufanor, ha hagut d'aparèixer omplint els buits naturals que hi deixava la imposada. El xic ha redactat coaccionat i, per tant, la redacció ha estat mancada de vida, de realitat mental i de perfecció».

I més endavant hi afegeix:

«Esta és la tragèdia, una de les tragèdies de les nostres escoles. La tragèdia de l'ànima infantil en la que juga un importantíssim paper l'ús i l'abús d'una llengua no materna. La llengua

valenciana existix o no existix en l'infant escolar. Si existix, cal respectar la llengua i cal respectar l'infant en conjunt, com una sola cosa. Ni l'educador pot oblidar-ho, ni el legislador, quant és un organisme de l'estat, ho pot descurar. Diferents llengües en un mateix esperit constitueixen sistemes independents i per tant no poden produir sinó formacions intel·lectuals mixtes i defectuoses. I per sort per als nostres infants, no es tracta encara d'un ensenyament bilingüe, sinó d'una llengua sobreposada que podrà espolsar-se-la amb relativa facilitat així que es vullga. Però la realitat de l'infant valencià no és que ha necessitat d'un bilingüisme escolar, perquè ell no és bilingüe, ans precisa l'ensenyament d'una sola llengua, la materna, perquè és un escolar monoglota. I a les nostres escoles l'única llengua ensenyada és la forastera i l'única llengua rebutjada és la de l'infant, i així es rep un tractament lingüístic pitjor que a moltes colònies africanes i oceàniques. En començar el curs escolar es repetix açò que socialment i pedagògicament és un crim. ¿Fins a quan?»

En el procés de fixació i arreplega del lèxic valencià cal fer esment de la idea duta a termes pel periòdic *Las Provincias*, el qual, durant l'estiu de 1934 va prendre la iniciativa de recollida i publicació de paraules en perill de desaparéixer. El setmanari *El Camí*³⁵⁶ en va dir al respecte:

«La Direcció de *Las Provincias* ha tingut una iniciativa digna de les majors lloances. Ha obert una secció en el periòdic on es recullen les fitxes que se li envien referents a paraules castisses valencianes que es mantenen vives en boca de la nostra gent, amb el fi de trametre-les al Seminari de Filologia de nostra Universitat o bé al Centre de Cultura Valenciana, contribuint d'esta manera a la confecció del Diccionari Valencià que encara està per fer...»

---

³⁵⁶ Núm. 133, de 29 de novembre de 1934.

En el mateix exemplar³⁵⁷ s'informava també que el CAV havia organitzat un «Concurs de Contes Infantils», els originals del qual «tindrien que ser inèdits i exclusivament escrits en llengua valenciana». Segons les bases —a més d'altres consideracions— els contes havien d'estar

«dedicats als xiquets de sis a deu anys, per lo que dins de cada assumpte tindran que presentar un caire molt infantil [...] preferibles aquells que entranyen alguna ensenyança».

D'un altre costat, s'hi feia saber que serien refusades totes les narracions que tractassen de guerra, les que tingueren tendències imperialistes o les que versaren al voltant «d'assumpes irreals, com fades, castells encantats, miracles, fantasmes, etc., així com els que continguen matèries religioses polítiques o socials». Els premis consistirien «en la publicació dels originals en la col·lecció que ve editant el CAV. A més, els autors dels tres premis que s'establixen se'ls obsequiarà amb 100, 75 i 50 exemplars, respectivament, de l'edició de llur conte».

D'aquesta època deu ser un interessant projecte, segons s'informa a la revista *Timó* corresponent al mes d'octubre³⁵⁸ que va ser presentat a Castelló pel director de l'Acadèmia Minerva, Sr. Ciurana. Es tractava de l'experiència anomenada «Dijous valencià» que consistia en els fets següents:

«Durant el matí de tots els dijous donaria als seus deixebles les classes de costum, amb la particularitat d'emprar-s'hi exclusivament la llengua vernacle. Per la tarda serien invitats els infants de les escoles públiques a una classe igual que la del matí. Encara seria completat este programa amb un curs d'ortografia valenciana per als seus alumnes de batxillerat, el qual tindria lloc en l'esmentada Acadèmia en dies alterns».

---

³⁵⁷ *Acció* núm. 40, de 9 de febrer de 1935.

³⁵⁸ *Timó*, núm. 4.

L'obra de Carles Salvador a favor de la llengua dels valencians era incansable. Així, a les pàgines de *Timó*, butlletí, com hem indicat, del Consell de Cultura i relacions valencianes «Proa», duia la secció «Idioma» en què pretenia fer neteja del llenguatge, resoldre dubtes i respondre qüestions concretes formulades pels lectors.

En el marc del Seminari de Pedagogia de la Universitat de València, Maximilià Tohus Llorens va desenvolupar el tema «Problema de la llengua»³⁵⁹. Com indica el cronista de premsa

«Al empezar la lección el señor Thous ya advirtió que quería apartar todo fondo político en el desarrollo del tema, y de brazo de la Ciencia, en sus diferentes facetas, fue marcando en el ánimo del auditorio los jalones de entusiasmo y convencimiento necesarios para llegar a la profundidad substancial del problema de la lengua. Hay que enseñar al niño en la lengua materna, en aquella que sirvió para prodigarles las primeras caricias y que hablan sus allegados.

«Únicamente así es posible darle a la enseñanza un ritmo positivo, y mermar considerablemente el número de analfabetos en las regiones donde se enseña en una lengua distinta a la vernácula.»

Acabada la seua exposició, hi va presentar les conclusions següents, «que fueron aprobadas»:

»1ª. El estudio biológico de la adquisición y desarrollo del lenguaje demuestra la superioridad del idioma nativo sobre cualquier otro para la normal percepción de imágenes verbales, asociaciones i aprehensión instructiva en general.

»2ª. Los modernos postulados de libertad del alumno, observación biogenética y desarrollo de “las facultades

---

³⁵⁹ Vegeu *Las Provincias*, del dia 16 de febrer de 1935.

propias” del mismo con el encauzamiento, más sin la imposición del educador, repugnan la obligación de toda forma extraña al educando, incluso de un idioma, esto más gravemente por su importancia.

»3ª. Aceptada la igualdad de los hombres ante la necesidad de cultura, se impone la evitación del privilegio que resulte de un idioma oficial único, con el prejuicio para los educandos de habla nativa distinta.

»4ª. Salvo futuras revisiones, el escolar demanda la enseñanza en lengua nativa.»

Només hi va haver l'oposició —indica la nota de premsa— «del maestro nacional señor Luís Ballester Segura³⁶⁰, redactada en estos términos:

«La enseñanza debe darse en la lengua oficial, con exclusión de la lengua nativa.»

Cal tenir present que, a partir de juny de 1935 Acció Nacionalista Valenciana va passar a denominar-se Acció Valenciana, i tot i que la modificació del nom fa pensar que hi havia hagut un canvi doctrinal en aquell grup de tendència catòlica nascut l'agost de 1933, el ben cert és que hom va reforçar encara més l'afirmació de l'existència de la personalitat valenciana, i en conseqüència, l'exigència d'una plena autotomia per al País Valencià, però també l'afirmació del monolingüisme per a les comarques de parla valenciana del País. En aquest sentit, el grup defensava l'«unilingüisme oficial i natural per a totes les activitats nacionals y especialment a l'ensenyament en tots els seus graus»³⁶¹. És més, des de les seues pàgines, Miquel Adlerd Noguerol, un dels seus mentors, coherent amb un dels principis doctrinals del grup, segon el qual calia «la incorporació al nostre verb nacional de les comarques incloses al nostre territori que huí parlen

---

³⁶⁰ Sobre la figura del mestre pacifista Luis Ballester Segura podeu trobar una informació molt completa al treball de MAYORDOMO PÉREZ, A. i AGULLÓ DÍAZ, C.: *Renovació pedagògica al País Valencià*, estudi encara inèdit que han tingut l'amabilitat de permetre'm consultar.

³⁶¹ Vegeu «Principis bàsics d'Acció Valenciana», *Acció*, núm. 57, 29 de juny de 1935.

altres llengües»³⁶², relativitzava el pes específic de la zona castellana del País Valencià:

«Sempre ha existit en el nostre país este enclavament de parla castellana [...]. Elements interessats han exagerat este problema, arribant a parlar d'un pretés bilingüisme del nostre País. Pero el nostre cas és el de l'existència d'una minoria lingüística (no arriba a un 15 %), simple problema d'una minoria [...], i per al que, en el cas d'un govern propi del País Valencià, no hi hauria sinó aplicar lo establert per la Societat de Nacions, per a la protecció de les minories, que no ve a ésser altra cosa sinó eixe respecte de la nostra època foral»³⁶³.

A l'exemplar següent³⁶⁴ es va publicar l'article «La cooficialitat de la llengua» en el qual s'informava que, convocades per l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana s'havien celebrat «unes sessions d'entitats valencianistes per tal de demanar conjuntament la cooficialitat del valencià i el castellà als centres d'ensenyament oficials». Tot seguit, el setmanari posava

«a disposició del Comitè les nostres columnes i el nostre esforç personal en nom d'aquella solidaritat valencianista que sempre hem propugnat i sempre hem practicat, per tal que cooperant a la consecució de la cooficialitat de la nostra llengua amb la castellana assolisca aquella un lloc més honrós que el menyspreu de què gaudix actualment. [...] Nosatres, que a tothora hem vingut repetint que la llengua és l'expressió més ferma de la nostra personalitat nacional, l'únic instrument de la nostra cultura, la fidel expressió del nostre sentir, el nostre fet diferencial essencialíssim, tot lo qual ve a dir que l'única llengua dels valencians és la llengua valenciana, no podem

---

³⁶² «Principis bàsics d'Acció Valenciana», *Acció*, núm. 365, 29 de juny de 1935.

³⁶³ ADLERD NOGUEROL, M. (1935).

³⁶⁴ *Acció* núm. 95, de 21 de març de 1936. Vegeu el document complet a l'*Apèndix documental*, núm. 34.

admetre com a definitiva una solució bilingüe; la nostra col·laboració en esta tasca no vol dir que renunciem als drets de la nostra llengua, ni menys que acceptem que el País Valencià és un poble de dues llengües; lo qual seria contrari a lo que sempre hem sostingut».

I més endavant, *Acció* afirmava:

«Les entitats valencianistes, presidides per l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana ham pres la iniciativa d'aixecar la nostra llengua d'esta situació d'inferioritat per aconseguir situar-la al mateix nivell que la castellana als medis oficials. I nosatres recolzem esta tasca ennoblidora de la nostra llengua, que aconseguirà guanyar així una posició que no és la definitiva, però sí la possible en la trista realitat del moment. És una posició en el camí del nostre recobriment cultural; és el regateig entre els que volen que una llengua estranya conserve encara la privilegiada situació de què gaudeix fa més de dos segles, i els que lluitem per l'exaltació de la nostra llengua al lloc que li pertoca de llengua essencial i única del País Valencià. Però si esta cooficialitat s'aconseguira, si s'aplicara el bilingüisme al País Valencià, tot i celebrant-ho, no hem d'abandonar allò que tenim el dret de defensar i l'obligació de conquerir, car lo contrari seria la negació de la nostra pròpia personalitat i el reconeixement del provincianisme més depressiu. Nostres acceptem esta situació de cooficialitat de dues llengües com a temporal situació conquerible de moment des de la qual hem de llançar-nos ardidament a la conquesta per a la nostra llengua valenciana de la situació que té dret a ocupar de llengua dels valencians».

En el mateix exemplar s'oferia el «Text de la instància sol·licitant

l'ús del valencià a les escoles». La redacció de la petició era la següent:

«Excel·lentíssim senyor: l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, legalment constituïda en València, i les corporacions i entitats que subscriuen, amb el degut respecte a V. E.

»Exposen: Que donades les dificultats que en el funcionament de l'escola primària oficial del País Valencià troba l'infant de llengua materna valenciana per al seu desenrotllament intel·lectual, per la difícil assimilació de l'idioma oficial i d'acord amb els principis universals de la Pedagogia que prescriuen l'ús de la llengua pròpia de l'alumne en els primers anys de la seua vida escolar, per a què l'ensenyança rendisca en ella tota la seua eficàcia.

»Atenent a la solució que el problema del bilingüisme ha tingut en països com Xecoslovàquia, Finlàndia i altres nacions, en les que l'ensenyança en l'escola es dona en la llengua pròpia de l'infant.

»Atenent també a la solució que al problema del bilingüisme escolar en Catalunya donà el Govern provisional de la República en el decret de 29 d'abril del 1931. (Gaceta del 30 del mateix mes.)

»Acullint-nos a lo consignat en l'article adicional de la referida disposició de la República, per la que es facilita l'extensió del contingut del decret de referència a altres territoris peninsulars.

»Considerant al País Valencià (Alacant, Castelló i València) en les mateixes circumstàncies que Catalunya, per quant posseix un idioma propi que l'infant valencià utilitza com a vehicle dels seus pensaments i emocions.

»Considerant necessària la creació de càtedres de valencià en les Normals de Mestres del País Valencià, per a la preparació

del mestre que quasi exclusivament deu aplicar la disposició que es sol·licita, per quant a la llengua valenciana es referix i igualment en la Universitat de València.

»Supliquem:

»Primer. Que es decrete l'aplicació, d'acord amb l'article addicional del decret de 29 d'abril, del bilingüisme en les escoles primàries oficials del País Valencià.

»Segon. Creació de càtedres de valencià en les tres Normals de Mestres del País Valencià, el curs de les quals serà obligatori per a tots els alumnes que en elles cursen.

»Tercer. Restabliment de la càtedra de Valencià en la Universitat de València, la qual fón suprimida per la Dictadura.

»Quart. Autorisació per a poder-se usar el valencià en totes les organitzacions oficials universitàries, com Seminaris, càtedra de Lluís Vives, etc.

»Cinquè. Que l'aplicació de la disposició que es sol·licita i per quan es referix a lo disposat en l'article quant del decret de 29 d'abril de 1931, s'encarregue al Consell d'Ensenyança Valenciana, integrat pel Seminari de Pedagogia de la Universitat de València, el Centre de Cultura Valenciana, el Consell de Cultura i Relacions Valencianes «Proa», lo Rat Penat, la Federación Valenciana de Trabajadores de la Enseñanza, la Federación Universitaria Escolar i l'Agrupació Valencianista Escolar.

»Sisè. Que per a la provisió de les càtedres que es sol·liciten s'oixca al mencionat Consell.

»Donada la immillorable disposició de V. E. al reconeixement de les raons que recolzen esta sol·licitud, no dubtem que el seu alt criteri li induirà a resoldre favorablement esta petició.

»Visca V. E. molts anys per la prosperitat de la República, etc.»

Cal recordar que l'any 1935 Carles Salvador havia estat Director de Número i President de la Secció de Llengua i Literatura del Centre de Cultura Valenciana³⁶⁵ i aquell mateix any acadèmic (35-36) s'hi va establir un curs presencial de llengua, on se seguien les lliçons que prèviament havien aparegut en *El Camí* i que l'any 1934 havien estat publicades per l'Editorial l'Estel amb el nom d'*Ortografia Valenciana*. Vila Moreno (Inèdit I: 35), que ha pogut consultar les actes del CCV, reproduïx part de la corresponent a la sessió de la Junta de Govern celebrada el 12 de novembre de 1935, en què el canonge Sanchis Sivera, llavors degà de la institució

«esposà la idea de que en el proper curs, entre altres ensenyances, es donara una classe de Llengua valenciana retribuïnt el treball amb una xicoteta retribució; el senyor Primitiu després de lloar la iniciativa va dir que s'havia pensat en obrir una escola en la que s'ensenyara a llegir i escriure en valencia i a més a més Geografia, Historia, etc. valencianes; acceptada en principi la moció, es varen veure els inconvenients que en realisar-se tindria, acordant-se per fi que l'escola fóra per a adults i que s'obriera matrícula debaes per a que'l Director que donara l'esmentada classe poguera lliurar certificats de suficiència».

D'un altre costat, en l'esmentat llibre d'actes es pot llegir que en la reunió de vint-i-u de març de 1936 [supose, perquè Vila no n'assenyala l'any], com indica el mateix Vila (Inèdit I: 35):

«C. Salvador —que ya era bibliotecari interí i president de la secció de Llengua i Lliteratura— exposa les seues idees plenes de projectes per a dur endavant. Entre estos figurava encarregar-se, en el numero 3 a) "*De la creació de curssets de Llengua per correspondència, expedint títols de professor de*

---

³⁶⁵ El «Discurs de recepció de Carles Salvador al Centre de Cultura Valenciana», pronunciat per Josep Giner i Marco es pot consultar en les pàgines 580-582 de la seua *Obra filològica (1931-1991)*.t

valencia" i en el 3 c) "De la creació i sosteniment d'una classe permanent de Llengua Valenciana"».

Les mateixes actes ens informen que Carles Salvador va dur endavant, almenys un curset. I així, el dia 21 d'abril, en la reunió de la Junta de Govern, consta que

«... es llig una convocatòria per a inaugurar el curs de Llengua valenciana que ha de donar el Director de número senyor Carles Salvador, el qual proposa que a la fi de l'esmentat curset s'otorgue als qui l'hagen professat el títol de professor de Llengua Valenciana. El senyor Cortina manifesta que per varies raons creu pertinent que es diga "Professor lliure de Llengua Valenciana", acoradant-se així».

El mateix dia, però ara en la Junta General que va tenir lloc tot seguit, el Director, Carles Salvador va indicar que

«el dia vint i huit començarà el curset de llengua valenciana, acordant-se invitar a les autoritats i entitats culturals valencianes per a l'acte de la inauguració».

La proposta va ser acceptada i, d'altra banda, es va aprovar de demanar una subvenció a la Diputació per a poder mantenir una càtedra de llengua valenciana, segons assenyala Vila Moreno (Inèdit I: 17)³⁶⁶.

Pel que fa a la celebració d'aquell curset, la tenim confirmada, segons es dedueix de l'acta de la Junta corresponent al 15 d'aquell mateix mes, en què consta que Nicolau Primitiu va presentar, en nom de Carles Salvador, la proposta «per a que's celebre solemnement l'entrega dels títols de professor lliure de Llengua valenciana als qui han professat el curset».

D'un altre costat, cal tenir present que el Discurs d'ingrés de Carles

---

³⁶⁶ Aquestes informacions les proporciona A. VILA, estudiós que ha tingut accés a les actes del Centre de Cultura Valenciana.

Salvador al CCV el dia 9 de gener de 1936 va ser publicat l'any 1936 sota el títol *Qüestions de llenguatge*. I és en aquest volum on Salvador extrema la seua concepció idealista del llenguatge. Perquè després de recordar que, «segons Lluís Vives la llengua és un dels principals fonaments de la societat humana, afirma, ja pel seu compte, que conservar una llengua és mantenir, afermar en la realitat, l'existència d'una nació», segons reporta Simbor (1983a: 88).

En *Acció* núm. 101³⁶⁷ es publicava una nota de l'APEV en què es feia saber que les proves de la modalitat de Lectura del Concurs de Lectura i Escriitura es desenvoluparien a partir del dia 4 (de juny). També s'hi informava que havia estat posat «a la venda el primer conte per a infants de la col·lecció que es proposa editar esta entitat». Es tractava de *El xiquet de pedra*, escrit per Sansabas i Serrano i il·lustrat per Temprado.

D'un altre costat, Consol Aguilar Ródenas (1997: 186-203) ha exhumat l'Acta núm. 139 (del 21-3-1936) de la Junta de l'Escola Normal del Magisteri Primari de Castelló, segons la qual, el director de la Normal «va presentar al claustre i va llegir una instància presentada al ministeri sol·licitant la creació d'una càtedra de valencià a Castelló. Els signants demanaven l'opinió del claustre de l'Escola Normal. L'acord va ésser que, en cas de signar-la el director en nom de l'Escola, fora amb la condició que l'assistència a aquesta càtedra no fos obligatòria, o també que es deixara llibertat a tots aquells professors que la vullgueren subscriure».

El dia 6 d'abril de 1936 veia la llum el llibre *El bilingüisme valencià*, de Nicolau Primitiu, pseudònim de Gómez Serrano³⁶⁸, que recollia la seua dissertació en la II Setmana Cultural Valenciana (celebrada el 1933).

---

³⁶⁷ De 2 de maig de 1936.

³⁶⁸ Sueca, Ribera Baixa 1877-València 1971. Escriptor, editor i bibliòfil. Dedicat a estudis d'arqueologia i toponímia, en publicà treballs a la premsa valenciana. Fou president de Lo Rat Penat (1932-35) i degà del Centre de Cultura Valenciana, on dirigí la secció de prehistòria i creà la de filologia i toponímia. Creà l'editorial Sicània (1955) i la revista *Sicània* (1958). Des del 1932 defensà, sense èxit, la denominació de *bacavès* per a la llengua catalana. [Per a aquest punt concret, podeu mirar BALLESTER I ROCA, J: *Temps de quarantena (1939-1959)*, pàgs 51-52]. És autor, entre altres obres, de *Contribució a l'estudi de la molineria valenciana migeval* (1932), *El bilingüisme valencià* (1936), *De paleotoponímia valenciana, Onda i Quartonda* (1949), etc. Industrial, creà una important biblioteca particular d'uns 30.000 volums especialitzada en qüestions valencianes.

De fet, es presentava com a «Separata de la Memòria de la II Setmana Cultural Valenciana». Al «Prefaciet», l'erudit de Sueca, entre altres consideracions, deia:

«Aquesta conferència és un crit de indignació davant dels qui, després de retindre les nostres llibertats i invadir el País, rebordonint-nos la llengua i l'esperit, pretenen encara que's reconega com a fet consumat aquest estat anormal i deplorable.
»No'ns dirigim als homens de ciència, [...] Es al poble valencià que'ns dirigim. Per a la ciència tal volta fem quelcom mils en l'esdevenidor, si ens acompanyen les forces.»

El text es divideix en les parts següents:

- I. Antecedents.
- II. Bilingüisme, què és?
- III. La bilingüïtat valenciana.
- IV. El bilingüisme valencià a la llum de la història.
- V. El bilingüisme valencià a la llum de la filologia.
- VI. El bilingüisme valencià a la llum del nacionalisme.
- VII. Posició del valencianisme davant del pseudo-bilingüisme.

Malgrat el que es pot deduir del títol i del fet que Nicolau Primitiu va prendre part —com tindrem ocasió de comprovar— en «La setmana pedagògica d'Ontinyent», on dissertà sobre el mateix tema, el llibre que comentem no aborda el problema de l'ensenyament del valencià a l'escola.

Convé tenir present, d'altra banda que Ribelles Comín (1984: 302) —sense indicar-hi cap data— ens fa saber l'existència de l'Editorial Valenciana, S. A. en la Sèrie escolar de la qual hi havia publicat un llibre titulat *Nocions elementals per a escoles de primeres lletres*. No hem pogut trobar aquest llibre i per tant no podem indicar-ne res. També hi assenyala

que «Per excepció i a títol de propaganda, la Gramàtica Valenciana se ven a 40 cèntims». Creiem que deu tractar-se de la *Gramàtica* d'Ortín Benedito, tot i que, en el mateix llibre, es diu que va ser editada per la Impremta Valencianista.

5. 2 EL SETMANARI HUMORÍSTIC D'ALACANT *EL TIO CUC*, DE LA MÀ D'ENRIC VALOR, SE SUMA AL PROCÉS D'ENSENYAMENT I DIGNIFICACIÓ DE LA LLENGUA

En el setmanari humorístic d'Alacant, *El Tio Cuc* corresponent al 21 de juliol de 1933³⁶⁹ Enric Valor publicava l'article «Per l'idioma valencià» on es pot llegir, entre altres coses, que

«Per a què el nostre idioma valencià siga respectat com tots desitgem i com mereix tota llengua, és necessari que el parlem amb tota perfecció i, sobre tot, amb tota puresa. Parlat així el valencià és, de totes les llengües llatines, una de les més expressives, sonores i dolces. Parlat de qualsevol manera, sense cultiu, no és ni digne d'escoltar-se, com succeix amb totes les llengües mal parlades.

»No hi ha motiu per a no cultivar la llengua pròpia. Tingau en compte que cap llengua és nostra, més que la valenciana. El castellà podrà ser la llengua oficial per ara, com podria ser el

---

³⁶⁹ Setmanari publicat a Alacant sota la direcció de Josep Coloma Pellicer, el qual va ser així mateix el seu principal redactor. De caràcter satíric i totalment redactat en la llengua del País, va començar la seua publicació el 1914, i va continuar fins a les vespres mateix de l'alçament militar de 1936, si bé resulta difícil precisar-ho amb exactitud ja que no se'n conserva cap col·lecció completa a les hemeroteques. En la seua capçalera van figurar les llegendes «*Diputat a Corts pel Rebolledo*» (o *Ex-diputat...*) i *Orgue oficial de la xusma i de la gent de trò*. Va incloure prosa i vers amb informacions i comentaris referits a la política municipal d'Alacant o d'altres poblacions immediates. Va sostenir sempre posicions avançades, i a l'octubre de 1932 va fer campanya a favor de l'Estatut d'Autonomia. Per la seua enorme popularitat, va suscitar enemistats, i fins i tot van nàixer altres setmanaris com ara *El Pelut* el 1923, amb ànim de combatre'l i el desig d'arrabassar-li la clientela, cosa aquesta que no van aconseguir. A pesar que aprofitava les particularitats dialectals per a obtenir millors efectes satírics, en els anys de la Republica va intentar dignificar-se idiomàticament adoptant, a tal fi, una ortografia més correcta. No va ser alié a esta evolució —com hem tingut ocasió de comprovar— l'escriptor Enric Valor, que va col·laborar per llavors amb Josep Coloma en la redacció del setmanari.

francès o l'anglès, si hagueren segut França o Anglaterra, en lloc de Castella, els qui ens hagueren conquestat. Però cap idioma és que el valencià serà el legítim i expressador de l'ànima valenciana. Per atra banda, no tingau por a cultivar-la, creent que és temps perdut. El valencià ja és idioma oficial a l'important germana Catalunya, car el català i el valencià són dues llengües idèntiques. Més avant, no tardarà gairebé, serà llengua oficial de País Valencià, i a les Illes d'or, a les Balears, doncs el mallorquí és també, fora lleugeres diferències dialectals, una llengua igual a la nostra. A València ja s'escriu oficialment el valencià...»

Més endavant, el novel·lista de Castalla hi assenyala que

«El Tio Cuc va fer, fa pocs dies, l'assaig d'escriure amb prou perfecció la nostra llengua, [...] i sobre tot esmenant la horrible ortografia que a Alacant s'emplea per a escriure el valencià. De totes les comarques del País Valencià vingueren cartes celebrant el canvi i encoratjant al nostre periòdic per a seguir el camí començat. Perquè cal tindre en compte que no perquè s'escriga sobre assumpte de broma s'ha d'escriure sense ortografia. [...] Però va vindre la trista realitat: el públic llegidor d'El Tio Cuc, en sa immensa majoria, no sabia llegir el correcte valencià; sols sabia eixe valencià descompost i barroc que tot poble capdavanter deu tenir vergonya de parlar».

Per aquesta raó, hi afegeix Enric Valor:

«Anem a iniciar unes lliçons d'Idioma valencià a les pàgines d'este setmanari. Seran unes lliçons exposades en forma breu, amb tota claretat. En elles donarem les normes ortogràfiques de la rica llengua valenciana; ensenyarem quelcom de sintaxi

valenciana, i quan el públic dels nostres llegidors s'haja avesat la faisó correcta d'escriure el valencià, aleshores serà quan El Tio Cuc escriurà d'una manera exacta el mateix, i quan podrà fer veritablement, sense entrebancs i obstacles, modesta labor patriòtica. [...] La setmana propera començarem».

El mateix Valor ha contat³⁷⁰ l'afer del setmanari *El Tio Cuc*:

«Don Josep Coloma Pellicer era el director d'aquella publicació satíricopolítica, que tirava vint mil exemplars setmanals. [...] Un dia m'hi vaig presentar i li vaig dir que era de Castalla i que volia ajudar-lo i fins i tot millorar [...] l'ortografia del periòdic que es feia en la castellana. Quan al final el vaig convèncer, el primer dissabte la gent protestava i deia que la revista no es podia llegir. [...] La venda va baixar molts milers. El següent dissabte es va continuar publicant en bona ortografia. I com que durant uns mesos prèviament havia publicat jo en El Tio Cuc mateix, un curset de valencià correcte, la venda es va normalitzar a poc a poc».

De fet, amb el curs de valencià es tractava d'oferir als lectors de *El Tio Cuc* les eines per a poder llegir aquella revista popular. E. Valor hi va presentar un total de set lliçons, encapçalades amb el títol «Idioma Valencià» en què desenvolupava les nostres peculiaritats ortofonètiques, de manera que només hi va oferir el vocalisme, el consonantisme i el sistema accentual. Per aquesta raó, l'autor³⁷¹ indica: «amb açò resten explicades totes les més remarcables peculiaritats de la nostra ortografia i per això done, ara, per terminades les modestes lliçons que la gentilesa de patriòtic setmanari *El Tio Cuc* m'ha permés donar als seus amables llegidors».

D'una altra banda, aquelles lliçons senzilles de *El Tio Cuc* es van completar amb una sèrie d'articles esquemàtics, anònims, però redactats per

---

³⁷⁰ SERRANO, R.: *Enric Valor, converses amb un senyor escriptor*, pàg. 59-60.

³⁷¹ *El Tio Cuc*, Exemplar corresponent al 9 de juny de 1934.

Josep Giner i Marco que, sota el títol de «Vocabulari castellà-valencià i lliçons de gramàtica valenciana» van aparéixer a la secció «La llengua Valenciana» entre els números 628 (29 de juny de 1935) i el 660 (28 de desembre de 1935)³⁷².

Cap a 1933 és el moment en què els investigadors E. Casanova i A. Vila Moreno daten l'escriptura d'un llibre de beceroles inèdit, *Llibre de l'infant*, que atribueixen a Enric Valor. Els esmentats estudiosos el presenten amb aquestes paraules³⁷³:

«Aquest manuscrit aparegué entre els abundants documents que hem pogut trobar en el que hem d'anomenar “Llegat Beüt” junt a la clau de respostes -manuscrita- d'un curs de “Morfologia Valenciana” i el dossier d'un concurs d'escriptura en valencià realitzat en 1934, ambdós deguts a la mà de Carles Salvador, així com abundants fitxes de treballs preparatòries d'un diccionari valencià-castellà i diversos vocabularis específics, els quals, presumptivament, es remunten a l'època de l'Institut d'Estudis Valencians [...]. D'aquest manuscrit no vam tenir notícies fins després de la mort d'E. Beüt en agost de 1933 i no poguérem, per tant, indagar sobre la seua procedència, la qual tampoc ens pogué concretar el mateix E. Valor [...]. No seria arriscat, però, datar la seua redacció cap al 1933 i atribuir-lo a l'entestament del pròcer castellonenc G. Huguet i del “Centre d'Actuació Valencianista” per editar un text bàsic per a l'ensenyament de l'idioma vernacle, posat que fins el moment hom tan sols podia disposar de les edicions catalanes realitzades per Dalmau Carles Pau com el *Llibre dels infants*, preparat en 1932 per l'editorial gironina amb la finalitat de distribuir-lo també per València [...] o el que portava per títol *Bon Company*, de J. Pla, el qual ja portava sis edicions en 1933 o, si

---

³⁷² Vegeu la nota de l'editor (N. E) de pàg. 575 del llibre GINER i MARCO, J. (1998): *Obra filològica (1931-1991)*.

³⁷³ Extreptes del treball: CASANOVA, E. i VILA, A. (1995): «El llibre de l'infant: unes beceroles inèdites d'Enric Valor», en *Almaig*, XI.

de cas (perquè ja s'inicia en nivell lleugerament més elevat) les lectures d'infants, realitzat per la Protectora».

El manuscrit consta —informen els esmentats estudiosos— de 40 pàgines i 61 lliçons. «Registre més de 1000 mots [...] amb vocabulari bàsic però ric [...]. Es pot atribuir sense dubte a Enric Valor», conclouen Casanova i Vila.

5. 3 L'ESCOLA D'ESTIU DE BARCELONA. LA TÈCNICA FREINET

En el núm. 25 del setmanari *El Camí*³⁷⁴ J. F. Boix Senmartí, mestre de Castellfort (els Ports), envia una crònica des de la ciutat comtal, on havia anat —pensionat per la Generalitat de Catalunya— a assistir a l'Escola d'Estiu de Barcelona. L'article abordava la necessitat i la conveniència que a les escoles s'establiren tallers que permeteren el descobriment de les capacitats professionals de cada xiquet.

Hem de recordar que per a aquella Escola d'Estiu de 1932 Carles Salvador havia rebut una carta de la Generalitat de Catalunya en què se l'invitava a prendre part als Col·loquis lingüístics que havien de celebrar-se durant la Setmana Final d'aquell període formatiu per als mestres. També se li demanava el nom d'algun altre ensenyant valencià al qual se li concediria una beca per a l'assistència a aquella reunió pedagògica. La resposta a la petició va ser ràpida: Enric Soler i Godes: un mestre que, des de feia uns mesos escrivia en valencià en la premsa de Castelló³⁷⁵. L'assistència a

---

³⁷⁴ Aparegut el 20 d'agost de 1932.

³⁷⁵ El mateix E. Soler i Godes va contar, en l'article «La meua escola d'estiu», *Papers*, 39 (València, desembre de 1998), pàg. 50, aquell esdeveniment: «A començos de juliol de 1932 vaig rebre lletra de Carles que, des de Benassal, me comunicava el coneixer-me literàriament per haver-me llegit en la premsa de Castelló i a rengló seguit em proposava per a una d'aquelles beques. Sorpresa i il·lusió que mai oblidaré; l'altre company becari era Francesc Boix Santmartí, mestre de Castellfort, traspasat dissortadament molt jove. Hi hagué un seguit de lletres³⁷⁶ em donà instruccions i que me presentara al professor de Ciències de l'Escola Normal de la Generalitat Catalana, Rafael Candel i Vila, fill de Xàtiva, i que un dia determinat acudiria ell a l'Escola d'Estiu puix era ponent en un dels debats sobre el català en l'ensenyança.»

aquella experiència de formació va ser decisiva per a Soler i Godes, segons va contar el mestre de Sant Joan de Moró en l'exemplar de *El Camí* núm 27³⁷⁶, on recorda certs aspectes de l'Escola Catalana d'Estiu on havia assistit, assenyalant, sota els auspicis de la Generalitat de Catalunya.

El reportatge explica quina havia estat l'estructura de l'esmentat sojorn i explicita els professors que hi van prendre part. En concret, en el camp de la llengua i la literatura, assenyalant, entre altres, Pompeu Fabra, Joan Coromines, Carles Riba, Manuel de Montoliu, C. A. Jordana, etc. D'una altra banda, ens assabenta que Carles Salvador —com s'ha apuntat— havia format part d'un «comité de sis mestres [...] representants d'escoles en medis diferents» que van desenvolupar diversos aspectes de l'ensenyament de la llengua, com ara unes «qüestions de principi sobre la pluralitat de llengües a l'ensenyament», l'adopció d'un «criteri d'adaptació en el règim actual d'ensenyament del català i del castellà a Catalunya» o unes «normes generals per a orientar l'ensenyament a base de la llengua materna». En una «Nòtul·la» final, Enric Soler i Godes afegeix:

«Carles Salvador fon abraçat per En Pompeu Fabra i el president de la Federació de mestres de Catalunya, Sr. Coll i Mas, en acabar el seu parlament. Un èxit més del Mestre-Poeta de Benassal».

A aquella reunió professional de mestres es van presentar tècniques pedagògiques molt innovadores, com ara la de Freinet³⁷⁷, de la qual E. Soler i Godes —convé tenir present que, com informa S. Cortés (2001: 53-57), el mestre de Moró provenia d'una família d'impressors— quedà tan fascinat

---

³⁷⁶ Corresponent al 3 de setembre de 1932.

³⁷⁷ Convé recordar que en el nostre àmbit lingüístic, les teories pedagògiques de C. Freinet havien estat introduïdes l'any 1929 per Jesús Sanz, aleshores professor de l'Escola Normal de Lleida, i divulgades per tot el país per l'inspector d'ensenyament Herminio Almendros, el qual va invitar Célestin Freinet a impartir dues conferències a l'Escola d'Estiu de Barcelona de l'any 1933. El curs 1933-34 es va constituir a la ciutat comtal la Cooperativa de la Tècnica Frinet, ~~378~~ entre els seus accionistes, l'any 1935 figura el mestre de Setaigües J. A. de Lacárcel, segons informen LÁZARO, L. M. i MAYORDOMO, A. (1994: 95). Per conèixer amb més profunditat les aportacions de Freinet, consulteu també CONCA, M. I ALTRES (1976: 134).

que, en tornar al País Valencià, va ser l'introduïdor de les seues tècniques d'ensenyament a l'escola valenciana. El mateix Soler i Godes, en «Aquella escola de Moró», introducció a l'edició commemorativa de les revistes escolars *Sembra*³⁷⁸ (de la qual se'n feren un total de vuit exemplars, entre juny de 1936 i febrer de 1938) explicava:

«La tècnica Freinet, que vaig conèixer a l'Escola d'Estiu, com a renovació pedagògica va calar molt fondo en mi i em va fer vore, que en part solucionava el problema de la llengua. Aquesta renovació pedagògica no era una fantasia; l'autor, un mestre que la practicava personalment amb els seus alumnes, que s'havia espolsat del damunt totes les fantasies de la pedagogia moderna, que d'esquena a les escoles del poble, corrien per aquells anys, però no sentia desdeny ni ingratitude per aquells investigadors de cara a l'educació: Montessori, Decroly, Cousinet, Dalton i altres. Ell sols volia portar i fer vore que la seua idea era aprofitable per a l'ensenyament del llenguatge.

»La mare, —diu Decroly—, sense recórrer a mètodes consagrats, amb l'ajut d'allò que envolta el menut, del seu ambient, li ensenya totes les dificultats de l'idioma sense preocupar-se d'analitzar i ordenar els exercicis; la mare es fa a poc a poc entendre i imitar. Si aquest miracle de l'adquisició del llenguatge del procediment matern —que no té res de formal ni conscientment de lògic, però que ho és a pesar de tot—, si eixe miracle fora millor conegut pels educadors, vorien probablement amb més claredat tot el problema de la lectura i de l'ensenyament del llenguatge.

»I aquest és el problema que va resoldre Freinet amb la impremta a l'escola. Freinet, un jove rousseanià, mestre de Barsur-Loup, un poblet francès dels Alps marítims, assajava en 1924 la seua tècnica ple d'entusiasme. Ell sabia que els

---

³⁷⁸ (1998): *Sembra: Quadern escolar (Homenatge a Soler i Godes)*, València, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, Generalitat Valenciana.

començos serien durs, però tenia fe i sols pensava que els xiquets crearen els seus llibres de lectura escolar perquè el llibre, comprat a la tenda, és un menut però gran autòcrata, que s'instal·la en la classe dirigent, per sobre el mestre, per damunt dels interessos dels xiquets, tota l'activitat escolar. Però el llibre pensat, escrit, il·lustrat i creat pels xiquets és un gran col·laborador de la diària tasca, una realitat pedagògica i una satisfacció personal dels alumnes.

»Fidel a les idees de Freinet vaig crear a la meua classe de Moró la impremta a l'Escola, que fon un èxit, puix la col·laboració d'aquells alumnes completa i entusiasmada féu possible la publicació de la nostra revista *Sembra*. Molta era la feina a fer, però tot va eixir endavant: Redacció del tema elegit, correcció, composició, nova correcció, il·lustració corresponent, gravat a linòleum i impressió final; quan estaven els fulls complets s'impremtaven les tapes, es cosien i cada alumne dels majors rebia un exemplar, els sobrers s'intercanviaven amb els que feien en altres escoles: de Catalunya...»

Cal tenir present que Soler i Godes, en un article anomenat «Una tècnica nueva en educación: la imprenta en la escuela», publicat en el *Boletín de Educación* de la UGT de Castelló³⁷⁹, donava ja llavors a conèixer tant aquella innovadora destresa didàctica com l'existència de revista *Sembra*.

Aquelles mostres d'innovació pedagògica es van veure completades per la lectura d'alguns textos que ajudarien força a dur endavant tot el projecte educatiu dels mestres valencianistes del moment. C. Agulló (1994: 157) ha posat de relleu els

«llibres dels quals disposava el magisteri i en què es tracten plantejaments teòrics d'altres il·lustres pedagogs com DEWEY (Las escuelas del mañana), PESTALOZZI (Como enseña

---

³⁷⁹ Vegeu el *Boletín de Educación*, (UGT) núm. 6 [pàg. 9-11] i núm. 7 [pàg. 2-3]. **CAL POSAR L'ANY**

Gertrudis a sus hijos), o MESSER (Fundamentos filosóficos de la Pedagogía) i la seua Historia de la Pedagogía i s'arreglegen les experiències de les Escoles Noves europees: escandinaves (C. S. AMOR: Las Escuelas Nuevas Escandinavas), italianes (C. S. AMOR: Las Escuelas Nuevas italianas) i angleses (M. COMAS: Las Escuelas nuevas inglesas)».

D'un altre costat, tota aquella renovació pedagògica preconitzava la necessitat d'arrelar l'escola al medi, fet que va accentuar encara més el desig —dels mestres nacionalistes— de valencianitzar l'escola del País, al temps que els oferia una cobertura metodològica i els conferia un suport moral gens menyspreable. I no es tractava només dels aspectes lingüístics i literaris, sinó —com tindrem ocasió de comprovar— també dels que es refereixen al coneixement del medi geogràfic, històric i cultural.

5. 4 LES PETICIONS DEL DECRET DE BILINGÜISME

Cal tenir present que, el llavors ministre d'Instrucció Pública de la república, el català Marcel·lí Domingo havia establert, per a dir-ho amb les mateixes paraules de J. Monés i Pujol-Busquets (1984: 177), «el decret de bilingüisme, segons el qual la llengua catalana adquiria en els límits del Principat, almenys pel que fa a l'ensenyament primari, les mateixes prerrogatives legals que el castellà».

A partir de llavors les peticions en el sentit que una disposició semblant es fera extensiva al territori valencià no es va fer esperar. Segons informa A. Cucó (1971: 200) «El radicalisme “blasquista” emprengué la iniciativa», i hi aporta un article periodístic³⁸⁰ en què, entre altres coses, es llig:

---

³⁸⁰ Publicat en *El Pueblo*, el dia 7 de maig de 1931.

«No puede aplazarse este asunto [...]. Aspiración nuestra bien definida es llegar a la autonomía administrativa [...]. Por eso la mayoría republicana [municipal], en la reunión particular y preparatoria de la sesión de hoy, estudió el asunto y acordó primeramente proponer al Concejo acuerde dirigirse al Gobierno provisional de la República para que se haga extensiva a Valencia el decreto autorizando el bilingüismo...».

Conseqüentment, el llavors alcalde de la ciutat de València, Agustí Trigo, presentà el dia 6 de maig una moció en la qual, a més de demanar l'autonomia per al País Valencià, hi sol·licitava

«Que se dirigisca una petició al Govern de la República per a que lo mateix que ha fet en Catalunya, i en atres regions, se faça extensiu a les escoles valencianes el decret sobre bilingüisme per les raons que l'han motivat».

A. Cucó (1971: 201, nota 39) informa també que

«En juliol del 1931, el Ministre d'Instrucció Pública declarà haver rebut sol·licituds des de les Illes i des del País Valencià en què es demanava l'extensió del decret de bilingüisme a aquestes regions. Bé que favorable en principi a aquesta extensió, el ministre va exposar la necessitat que entitats culturals solvents —com al Principal ho eren el Seminari Pedagògic i el Patronat Cultural— n'hi preparassen la implantació. D'entitats similars, al seu judici, no n'hi havia ni les Illes ni al País Valencia, i això motivava el retard del decret oportú».

Aquella declaració ministerial provocà una instància de protesta per part del *Centro de Cultura Valenciana*. Així, el dia 8 d'agost de 1931, el

diari *El Pueblo* publicava una instància³⁸¹ adreçada al ministre d'Instrucció pública i signada per «Francisco Martínez, Luis Cebrian, Nicolás Primitivo Gómez [i] Salvador Carreres» en la qual, entre altres qüestions, exposen:

«Sería faltar al deber de sinceridad [...] si no expresáramos el profundo dolor sentido ante las palabras de Vucencia, según referencias oficiosas, limitando por ahora el uso del bilingüismo a Cataluña por no existir entidades culturales en Valencia y Baleares para implantar debidamente esta reforma. Esta limitación, señor ministro, que viene a establecer preferencias y desigualdades en el régimen democrático del país, cercena el derecho legítimo de millares de niños a recibir su primera formación escolar por medio de su lengua vernácula, indispensable instrumento educativo para promover la actividad infantil sin abandonar por ello, antes bien reforzando, el posterior aprendizaje y cultivo del idioma castellano».

Tot seguit reforcen la seua petició amb un aparell tècnic pertinent:

«Permítasenos recordar una vez más que la necesidad de la enseñanza en la lengua materna ha sido preconizada por todos los pedagogos y el derecho a su empleo por todos los modernos tratados internacionales como el de Versalles y el de Saint Germain».

Els autors de la instància es fan immediatament ressò de les suposades paraules del ministre en què va desqualificar les entitats culturals valencianes per a dur endavant l'organització i l'aplicació d'un decret de bilingüisme:

«Además las palabras atribuidas a V. E., restan capacidad a

---

³⁸¹ Vegeu-ne el text complet en l'*Apèndix documental*, document núm. 23.

dignísimas entidades culturales de nuestra región para saber interpretar las normas dadas para la aplicación del bilingüismo; llegando, como se desprende de las respetuosas protestas recibidas en este Centro a contristar el ánimo de profesores de la Universidad, de Liceos y otros centros docentes, inspectores de Primera enseñanza, maestros y de tantas otras personas que integran este centro de Cultura Valenciana».

I, a més d'altres consideracions, acaben demanant l'extensió del decret de bilingüisme —que sols hauria d'aplicar-se als alumnes fins als vuit anys d'edat— al País Valencià i que fóra el CCV la institució que vetlara per l'aplicació tècnica de la disposició legal demanada:

«Por todo lo transcrito, solicitamos de V.E., extienda el uso del bilingüismo a la región de Valencia, donde podrá ser aplicado a los escolares hasta los ocho años de edad en aquellos pueblos de habla valenciana que forman las nueve décimas partes de la región por aquellos maestros que estén capacitados para el uso del bilingüismo, con la obligación a partir de la edad infantil señalada de utilizar el castellano para el aprendizaje y cultivo del idioma oficial. A la vez debe facultarse a este Centro de Cultura para propagar las normas de la aplicación del bilingüismo, poniéndose en relación con los señores maestros y alcaldes de los pueblos y con aquellas otras entidades oficiales (normales e inspecciones de Primera enseñanza) que han de colaborar en esta empresa».

D'aquests fets s'informava en *El Camí* núm. 37 on, Enric Soler i Godes, recordava que la llengua catalana havia obtingut la cooficialitat a Catalunya. Però també hi feia memòria als lectors que Marcel·lí Domingo³⁸², «en un mítin al Mestalla de València prometé el bilingüisme al

---

³⁸² Tarragona 1884-Tolosa de Llenguadoc 1939. Politic i escriptor espanyol. Va ser mestre de Tortosa, on començà la seua carrera com a polític. Va ser membre de diversos partits, tots de caire socialista i

País Valencià», pero que posteriorment, «la premsa publicà una nota del Ministeri d'Instrucció Pública dient que no es concedia tal cosa [el decret de bilingüisme] per no haver un organisme capaç de vetllar per la puresa de la llengua materna». La deducció, per a Soler i Godes era ben clara:

«Ja sabeu, puix, el camí els valencians: Unifiquem l'ortografia, publiquem una Gramàtica i un Diccionari oficial de la nostra llengua, fem de debò el Foment de la Parla Valenciana —al que des de estes ratlles m'adherisc com a modest obrer— i allavors, quan hajam creat deu o dotze mil lectors valencians, o siga deu o dotze mil valencians que sàpien escriure el valencià i el propaguen, tindrem dret per a demanar lo que siga i serà tan gran el nostre impuls, tan ferm el valencianisme, que no hi hauran obstacles que puguen aturar la seua marxa triomfant i gloriosa per conquerir lo que en 1707 vàrem perdre.»

De tota aquella polèmica se'n va fer ressò, efectivament, el setmanari *El Poble Valencià* en el seu núm. 6³⁸³ va publicar una mena d'editorial que duia el títol «La qüestió del bilingüisme» on s'assenyalava que entitats culturals com ara El Centro de Cultura Valenciana, lo Rat Penat, etc. havien

«fet saber al Sr. Domingo, ministre de Instrucció Pública, al Govern de la República, la injustícia que inclou la seua declaració de no dictar l'oportú decret d'otorgament de bilingüisme a València, per no creure en la existència ací de centre o personalitat colectiva capaç de portar-lo a terme. [...] Els fets, quan existeixen, hi ha que acceptar-los. El nostre bilingüisme és un fet que hi ha que acceptar contra la voluntat

---

republicà, des dels quals defensà l'òptica federal de l'estat. En ser proclamada la República Espanyola fou nomenat Ministre d'Instrucció pública del Govern Provisional (abril-desembre de 1931). Llavors programà la construcció de nombroses escoles i inicià diverses reformes educatives.

³⁸³ De 8 d'agost de 1931. Convé recordar que aquest setmanari va tenir dues èpoques; la primera l'any 17 i la segona del 4 de juliol al 7 de novembre de 1931, com a òrgan valencianista de dreta, nacionalista i anticatalanista.

del Sr. Domingo. ¿Per qué, doncs, la diferència de tracte quan es tracta de Catalunya i de nosatros?

»I l'escusa no pot donar-se per bona quan ací, com allà, hi han centres culturals que oferixen garanties de fer complir exactament la lletra i el esperit del decret, que no dubtà en prometre donar-nos el actual ministre d'Instrucció.

»Peró nosatros no volem tindre en compte la seua promesa, però sí el nostre dret, la justícia de nostra demanda. Nosatros tenim dret i és de justícia se'ns reconega l'oficialitat de l'ensenyança del valencià en les escoles, i serena i enérgicament ho demanem.»

Una setmana més tard, el setmanari *El Camí*³⁸⁴ informava que també durant el III Congrés d'Universitaris de València s'havia pres, entre altres, la determinació de

«Demandar a En Marcel·lí Domingo la creació de càtedres de la nostra llengua a les Normals valencianes i immediata aplicació del decret sobre bilingüisme».

Amb tot, les reticències envers la promulgació d'un decret de bilingüisme per al País Valencià comptaven amb no pocs opositors. Així, en un article publicat en l'òrgan del PURA³⁸⁵, el periòdic *El Pueblo*³⁸⁶, es podia llegir:

---

³⁸⁴ *El Poble Valencià*, núm. 7, de 18 d'agost de 1931.

³⁸⁵ Aquestes sigles corresponen al Partido Unión Republicana Autonomista, nom adoptat pel *blasquime* l'any 1908, arran la crisi del partit estatal *Unió Republicana* (l'adjectiu autonomista sols hi designava independència orgànica respecte al radicalisme lerrouxista). Pretenia l'establiment d'una república espanyola democràtica, separació de l'Església i l'estat, independència judicial, creació de tribunals de comerç i autonomia provincial i regional. N'eren dirigents, entre altres, Adolf Beltran, Joan Barral i Felix Azzati. En les eleccions del 1914 repregué el nom d'Unió Republicana, i entre el 1920 i la dictadura de Primo de Rivera tornà a utilitzar el de PURA. Durant la Segona República remodelà el seu programa i els seus estatuts i es col·locà a la dreta dels corrents republicans de l'estat i es lligà novament amb el lerrouxisme. Durant aquest període fou dirigit per ~~Sigfrid~~⁵⁸⁶ Blasco-Ibáñez. Participà àmpliament en el govern municipal de València, i el seu declivi fou definitiu arran de l'afer de l'estraperlo i la política duta a terme durant l'anomenat Bienni Negre (1934-1936).

³⁸⁶ Corresponent al dia 5 de novembre de 1932.

«Con la escuela primaria, en los pueblos de habla vernácula, nos damos por satisfechos. Lo demás, ¿para qué? La obra de los pueblos es la integración en las grandes corrientes espirituales de la cultura, no la desintegración; no regresar, avanzar; no diferenciar, sino confundir, conservando el matiz. “Parleu valencià”, sí, como una dulce faena que brota del corazón; como deber, como imposición, no. Al cabo de tantos siglos de influencia castellana y de haber dado en ella glorias como Blasco Ibañez fuera ridículo volver la espalda a la ruta...».

Posteriorment el llavors president del partit, Sigfrid Blasco-Ibañez, declarava a un periòdic de Madrid:

«En Valencia, el espíritu regionalista es muy diferente del que existe en Cataluña. Nosotros no tenemos el problema de la lengua, pues de todos es conocido que una parte de nuestra provincia habla castellano, y no sería democrático ni liberal imponerles el valenciano».

5. 1. 7 L'ASSEMBLEA DE MESTRES DE «LEVANTE»

Hem avançat més amunt que durant les vacances de Nadal de 1932 es va celebrar a la capital de la Plana una assemblea a la qual van assistir mestres valencians però també uns altres que pertanyien al «reine de Múrcia», que llavors incloïa també els provinents de la província d'Albacete.

D'aquella «Assamblea de mestres de “Levante”» *El Camí* en va oferir una substanciosa crònica redactada per un dels col·laboradors habituals del setmanari i aleshores mestre de Sant Joan de Moró, Enric Soler

i Godes³⁸⁷. Ací en teniu unes mostres:

«Els mestres valencians, en compte de federar-se als de Catalunya —amb els que ens unix la llengua, la història i la vida tota, com han fet els mestres mallorquins—, ens federem amb els de Múrcia i Albacete, amb els que no tenim res que vore i si han accedit a esta unió ha estat per convivència [conveniència?] pròpia per part d'ells.»

Tot seguit, Soler i Godes —testimoni d'excepció— passa a oferir-nos una crònica de l'aplec que es va celebrar a la capital de la Plana els dies 27, 28, 29, 30 i 31 de desembre de 1932, sota la presidència del Governador Civil de Castelló, senyor Escola. En concret, en l'exposició corresponent al dia 30, escriu:

«Dia 30. Començà la sessió amb vivas a Espanya, o siga, amb l'obstrucció a la llengua valenciana. El company valencianista En Carles Salvador anava a parlar sobre “El bilingüisme: Problemes que planteja en les escoles del País Valencià”. I a l'anar a fer-ho en el nostre idioma, els mestres castellans i murcians s'alçaren com a protesta per a marxar. ¡Quina educació! ¡Aixina paguen l'hospitalitat nostra! ¡L'hostatge noble que han trobat a este país és patejat per l'imperialisme tossut i per la intransigència castellana! La lliçó ha estat ben clara. Segons ells, ni en nostra casa, en plena República i en ple segle XX tenim encara dret a parlar la nostra llengua, el nostre idioma. ¡Que vinguen després parlant de conllevancies!»

El cas va ser que «Carles Salvador anà traduïnt poc a poc el seu treball, saludant primerament als mestres valencians en nom del companys de Catalunya i Balears». Entre les aportacions que Carles Salvador va fer en la seua ponència, Enric Soler reporta:

---

³⁸⁷ *El Camí*, núm. 43, de 31 de desembre de 1932. Vegeu-la completa a l'*Apèndix documental*, document núm. 24.

«Dividix el País Valencià en regió de parla espanyola i en regió de parla valenciana i afirma que els habitants que parlen esta darrera llengua són cinc vegades més nombrosos que els atres; per lo tant el mestre no pot oblidar ni evitar esta realitat respecte al xiquet.»

Pel que fa a la consideració psicològica de les llengües, el mestre de Benassal hi va assenyalar que «Com la llengua que s'aprén primer és emotiva i no pot ser eliminada del ser conscient, hi ha que començar la educació en la seua llengua, lo contrari és un absurd pedagògic.» D'una altra banda, l'autor de la ponència justifica la utilització del monolingüisme en els primers nivells escolars en considerar que

«els infants no són genis, ni l'escola una acadèmia d'idiomes i com [que] cap pedagog admitix el bilingüisme, afirma que l'educació del xiquet en l'escola ha de ser monolingüe, a base de la llengua materna. Segur és que el xiquet no aprenga bé dos idiomes, per lo tant és suficient que aprenga el nostre; per lo tant, l'escola ha de funcionar en una sola llengua, o siga, la valenciana, ja que és l'única que posseix el nen quan arriba a ella; però si per raons extrapedagògiques s'ha admetre el bilingüisme, l'atra llengua, o siga la espanyola, no s'ensenyarà fins que el xiquet no sàpia bé la seua.»

I en aquest sentit concret afirma que «Per lo que respecta a Catalunya, Marcel·lí Domingo —que havia estat ministre d'instrucció pública— decretà els huit anys per a dependre el castellà.»

Tot seguit, el mestre de Sant Joan de Moró parla d'ell mateix i indica:

«El que suscriu estes ratlles s'alça a parlar en nom del grup de

mestres valencianistes, per a refermar lo que havia dit el company Carles Salvador i protestar del matís polític que prenia l'Assamblea, demanant que sent el bilingüisme un problema viu en nostre país, es creen càtedres de llengua valenciana en les Escoles Normals del País Valencià i com la base sisena del futur Estatut del Magisteri ja parla de bilingüisme, que les associacions es preocupen d'este problema i organisen curssets de nostra llengua, per a que quan arribe el moment no ens agafe desprevinguts».

Paga la pena assenyalar que en l'assemblea va prendre part també l'Inspector de Primera Ensenyança de València Joan Josep Senent³⁸⁸, el qual desertà sobre «La Història a través de l'Art» i hi va fer una «atinada al·lusió respecte al seu parer de ser l'ensenyament en l'escola en llengua materna». La conclusió de tota l'assemblea, però, va ser ben negativa per al cronista de la reunió i mestre de Sant Joan de Moró:

«Però hem deprès atra cosa: que la Federació va contra la personalitat valenciana, contra la nostra llengua i contra els problemes pedagògics, açò és, contra el bilingüisme. Ja vorem qui guanya, si el seu imperialisme tossut o el nostre dret de ciutadans lliures i els drets dels nostres infants.»

En qualsevol cas, l'original de l'aportació de Carles Salvador a aquella Assemblea de mestres de la Regió de Llevant no va estar publicada mai, encara que, com indica V. Simbor (183a: 84, nota 19), «aquesta ponència [l'han] conservada manuscrita els fills de Carles Salvador». Com

---

³⁸⁸ Massarrojos, 1883-València, 1948. Va cursar els estudis de peritatge de mecànica i química, l'any 1911 va ingressar per oposició a l'Escola Superior de Magisteri i, tres anys després, va ser nomenat Inspector de Primer Ensenyament a Castelló de la Plana, lloc on va iniciar els treballs d'investigació arqueològica. Va descobrir moltes estacions prehistòriques, com ara les pintures rupestres de Morella, Dues Aigües, la vila romana del Pollatxo de Montcada, etc. Va passar com a inspector a la província d'Alacant i, posteriorment, a la de València. Va fundar la primera colònia escolar oficial del País Valencià a Serra de Nàquera. També en va intal·lar a Albuñol, Lluçena i a la Vila Joiosa. En l'àmbit més esticament del magisteri, va organitzar curssets, jornades pedagògiques i estatges professionals. Ens consta documentalment que va demanar al govern una pensió per a ampliar estudis a l'estranger, però no hem trobat confirmació de si li va ser atorgat l'ajut.

que sembla que Simbor va consultar la ponència, tot seguit en reproduïm l'extracte que ofereix el professor de la Universitat de València:

«Ací la reivindicació d'una escola valenciana monoglota en l'idioma propi és argumentada amb un llarg raonament basat en l'autoritat de tots els pedagogs i investigadors més importants de la problemàtica del llenguatge: Decroly, Braunshouser, Saer, B. Russel, I. Epstein. Manté idèntiques conclusions que en 1919, però posa especial èmfasi en la metodologia de l'ensenyança de la segona llengua. Un infant catalanoparlant podrà començar l'aprenentatge d'una segona llengua (el castellà), quan demostre la seua suficiència en la llengua materna en aquests quatre àmbits:

- »a) rapidesa de lectura
- »b) comprensió de lectura
- »c) possessió de vocabulari
- »d) correcció ortogràfica.

»L'infant haurà superat el control de rapidesa de lectura quan serà capaç de llegir 100 mots per minut d'un llibre de lectura corrent. Passarà el test de comprensió de lectura quan demostre que coneix el 60% de les preguntes que se li facen sobre el text elegit i a base del lèxic mateix del text. Les respostes de l'Infant a les qüestions anteriors ens palesarien també el vocabulari que posseeix. I, finalment, se li farà un dictat d'un paràgraf d'un llibre de lectura corrent de la llengua materna en el qual no haurà d'ultrapassar el 35% d'errades.»

Pasqual Asins —que, com hem indicat, duia una secció fixa en el setmanari *El Camí* anomenada «Pedagogia», publicava en el núm. 43 del setmanari³⁸⁹ les conclusions de la ponència «El bilingüisme. Problemes que planteja a les escoles de la regió», pronunciada per Carles Salvador a la ciutat de Castelló en el marc de l'Assamblea de la Confederació de Mestres

---

³⁸⁹ 31 de desembre de 1932.

de Llevant. Heus ací les esmentades conclusions:

«1ª. És un fet biològic del nostre País Valencià l'existència d'infants de llengua valenciana i de llengua espanyola. L'ensenyament a l'escola primària, per tant, ha de ser monolingüe a base de llengua materna (valencià per als valencians, espanyols per als espanyols) per a no destorbar el desenrotllament de l'infant.

«2ª. Si per raons extra-pedagògiques hagués necessitat d'admetre a l'escola primària alguna altra llengua, l'ensenyament d'esta segona llengua no ha de fer-se fins que l'infant estiga en possessió de la llengua materna; i esta serà la vehicular de l'escola.

«3ª. Es considerarà punt inicial per a l'ensenyament d'una segona llengua quan l'infant sabrà llegir en la seua llengua materna amb una rapidesa de 100 mots per minut d'un llibre de lectura corrent; ha de conèixer el significat d'allò que llegix, contestant bé, almenys, al 60 per 100 de les preguntes que se li facen sobre el text llegit i a base del lèxic mateix del text; ha d'escriure al dictat de la seua llengua materna amb un màxim de 35 per 100 d'errades.

«4ª. L'ensenyament de la segona llengua, a partir d'este punt inicial, se intensificarà gradual i pedagògicament fins que la vida escolar siga repartida entre la llengua materna i la segona llengua destinant la mitat del temps a cada una de les dos llengües. L'ensenyament de la Gramàtica de la segona llengua es farà dins el temps destinat a esta llengua.

«5ª. Per assegurar l'ensenyament de la segona llengua és condició indispensable que els mestres de la nostra terra coneguen amb la més gran perfecció les llengües valenciana i espanyola.»

També Ll. Sorli Ballester, en un article publicat en *El Camí*³⁹⁰ núm. 44, es feia ressò de «l'estada a Castelló de l'amic Salvador [...] en ocasió de celebrar-se les jornades pedagògiques de la “Federación de Maestros de Levante”», —jornades en les quals l'autor remarca

«el contrasentit que representa el que a estes hores precisament, tinguen de conviure en una mateixa associació professional els mestres del País amb els de Múrcia i Albacete, com si dins de casa no pasaren prou la llau [sic] de prejudicis que enterbolix el bon sentit dels mestres valencians, dificultant prou i massa el nostre ressorgiment col·lectiu».

També ens informa que «s'organisà pels elements valencianistes d'ací, un àpat d'homenatge a l'home que, amb la seua conducta exemplar [...] irràdia la llum del seu mestratge als seguidors de l'ideal». A l'acte, «amb la presència d'un estol de joventut encoratjadora», assistiren «el patrici Huguet Segarra i Sànchez Gozalbo, “ànima de la Castellonenca de Cultura”, i uns altres prohoms com ara Bellver, Peña, Massip i Vivas, Soler i Godes, etc». Va fer l'ofrena l'estudiant Ribes Pla, al qual va contestar Carles Salvador, «regraciant l'acte i estimulants la joventut a proseguir la tasca mampresa, per tal d'arribar no solsament a la consecució de l'autonomia valenciana, més encara, al plé reconeiximent dels drets que té el nostre poble a governar-se amb plena llibertat d'autodeterminació».

Encara al núm. 45 de *El Camí*³⁹¹ Topi Numbour —sens dubte un mestre que s'amaga sota aquest pseudònim— torna a reincidir en les jornades pedagògiques de la Federació de Mestres de Llevant, celebrada a Castelló, on assenyala que

«Carles Salvador, abans de començar la seua tasca, feu la petició de llegir la seua ponència en llengua valenciana, i casi ben bé seguit d'esta petició, que li fou negada, ressonà en el

---

³⁹⁰ De 7 de gener de 1933. Article. «Carles Salvador a Castelló».

³⁹¹ De 14 de gener de 1933.

saló un “viva España”, el qual va ser contestat, com era natural amb un “vixca València”. ¡Qui s’ho havia de pensar! Heus ací l’esperit imperialista i arcaic de Castella, que des d’aleshores transformà les jornades pedagògiques en jornades polítiques. Després que la ponència fon llegida, ningú no s’atreví a impugnar-la d’una manera seriosa; solament se li oposaren lleus reparos que res no tenien que vore amb la Pedagogia ni amb la Ciència, i les conclusions de la ponència restaren triomfadores; malgrat este fet incontestable, els directius del Magisteri encarregats d’aprovar o rebutjar les ponències, rebutjaren en absolut la de Carles Salvador.»

L’autor de l’article, però, no s’està d’assenyalar que «En la Constitució de la República, i més concretament en la nova llei de bases per a l’ensenyança adopta el nou règim el bilingüisme en les escoles allà on el fet diferencial existix».

Convé que aclarim que l’art. 50 de la Constitució republicana possibilitava l’ensenyament de les llengües vernacles, tot i que aquest dret havia de ser ratificat en els diversos Estatuts regionals. Ratificació que es contemplava en els diversos projectes valencians, encara, però, que cap d’ells no arribà a ser aprovat. D’un altre costat, cal tenir present que el Decret de 24-4-1931 derogava exclusivament les disposicions anteriors contra l’ensenyament del català, fet que va motivar protestes d’entitats valencianistes davant el Ministeri.

5. 6 LES SETMANES CULTURALS VALENCIANES

5. 6. 1 LA PRIMERA SETMANA CULTURAL

Durant els dies 24 i 31 de juliol de 1932 —coincidint amb la Fira

de Juliol— sota el patrocini de l'Excel·lentíssim Ajuntament i organitzada pel Centre d'Actuació Valencianista (CAV) es va celebrar Primera Setmana Cultural Valenciana. L'acte d'inauguració va tenir lloc a l'Ajuntament de València sota la presidència de l'Alcalde Vicent Lambies i el regidor Enric Duran i Tortajada. Entre els diversos actes que s'hi celebraren els dies següents, convé recordar l'exposició d'una sèrie de conferències.

Així, el llavors doctor en història Manuel Sanchis Guarner en va pronunciar una sobre geografia i història del País Valencià; el director del museu, Maximilià Thous Orts³⁹² en va dictar una altra sobre etnografia i folklore; n'hi hagué una tercera sobre prehistòria del País Valencià, a càrrec d'Emili Gómez Nadal; el pintor ceramista Juli Llopis Garrido en pronuncià una altra sobre ceràmica valenciana, mentre que el catedràtic d'institut Antoni Boscà Seytre hi va dissertar sobre la fauna valenciana. També el director del *Butlletí de la Societat Castellonenca de Cultura*, Àngel Sánchez Gozalvo, en va pronunciar una altra sobre la pintura quatrecentista a Morella.

En el marc d'aquesta Primera Setmana Cultural Valenciana es van realitzar visites a diversos museus i també s'hi inaugurà una Biblioteca Pública a l'aire lliure als Jardins del Real.

---

³⁹² San Esteban de Pravia, Astúries, 1875-València, 1947. Escriptor, periodista i cineasta. De família valenciana, es traslladà de petit a València, féu estudis de dret, que deixà inacabats, i s'interessà ben aviat pel periodisme, seguint una tradició familiar, bé que no milità en el carlisme, com havien fet altres parents, que destacaren en aquest partit. Després de crear alguns setmanaris satírics, treballà en les redaccions d'*El Correo de Valencia* (1888) i *La Correspondencia de Valencia* (1918), diari que dirigí mentre fou òrgan de la Unió Valencianista. Flor Natural dels Jocs Florals de Lo Rat Penat (1901), escriví les lletres —catalana i castellana— de l'himne de l'Exposició Regional Valenciana (1909), amb partitura de Josep Serrano, més endavant declarat oficialment Himne Regional (1925), amb la forta oposició del valencianisme estricte, que denuncià la proclamació com una maniobra de la Dictadura per enfortir el «regionalismo bien entendido». Col·laborà en diversos setmanaris: *El Cuento del Dumenche* (1908, 1914), *El Motiló* (1912), *Valencia Nova* (1913), *La Matraca* (1916). Fou candidat per la Joventut Valencianista (1911) i la Unió Valencianista (1920, 1922) en diverses eleccions municipals, sense obtenir representació. Començà a escriure per al teatre el 1896, i deixà una copiosa producció de comèdies, sainets i sarsueles, sol o en col·laboració, tant en català dialectal com en castella. També escriví nombrosos «llibrets de falla», i dos llibres de versos (*L'escala florida*, 1911, i *Aladroc*, 1936). És autor, també, alguna narració (*La Volta del Rossinyol*, 1930). El 1923 inicià la direcció de pel·lícules, generalment basades en èxits teatrals aliens o propis, amb algun succés ressonant (*Nit d'albaes*, 1925) que suscità l'esperança de consolidar una indústria cinematogràfica valenciana. Durant la Segona República promogué i dirigí el Museu d'Etnografia i Folklore, desaparegut el 1936.

Tots els dies, abans de les conferències, el poeta Josep Maria Bayarri va desenvolupar un curset de «llengua valenciana». Durant aquesta setmana Maximilià Thous Llorens va pronunciar una conferència pedagògica sobre el tema «Ensenyança en la llengua pròpia» en la qual — com assenyala un periodista— «amb l'acostumada facilitat de l'autor, va desenrotllar la necessitat de que als infants valencians se'ls ensenye en valencià»³⁹³.

En la *Memòria de la I Setmana Cultural* que es va publicar per a deixar constància de l'esdeveniment s'inclou una nota amb les línies mestres de la conferència que hi havia impartit Maximilià Thous Llorens. El text diu:

«Donà principi dient que sobre esta tesis no necessita per a la seua defensa més argument que el sentit comú, i que sols l'apassionament i la mala fe han impedit sol·lucionar el problema, que els organismes oficials volen desconèixer i neguen, i que el desamor i la ignorància dels valencians fa que estos no el senten.

»En una R. O. de 1909 s'autorisà als mestres a emprar llengua no oficial en l'explicació de la doctrina cristiana, per a donar mes facilitats al seu ensenyament, reconeixent implícitament els avantatges de la llengua pròpia.

»El Decret del bilingüisme, donat per la República és una porta oberta. Estos avantatges son defensats per tots els pedagogs, reconeguts fins en un Congrés de Mestres madrilenys, i practicats en tots els països que tenen minories nacionals (Bèlgica, Polònia, etc.). Ensenyant en llengua diferent l'infant podrà arribar a comprendre al mestre, pero no a expresar-se, i este no mai podrà coneixer el seu esperit.

---

³⁹³ Setmanari *El Camí*, núm. 22. A més a més hi afagia el periodista: «... el nostre amic posseix qualitats característiques per les que atrau i domina a l'auditori. ~~Més~~ En la darrera conferència foren els arguments segurs, les experiències psicotècniques, la suficiència a flor, lo que feren tremar de goig i entusiasme als oients. Senyors contrincants de les nostres teories: Ací teniu, metòdica, documentada, fixa, la tesi sobre l'ensenyament en la llengua materna. ¿Qui podra destruir-la?».

»Nostra llengua es apta, esplèndit vehicle d'una gloriosa cultura, feliç forma d'expressió d'una frondosa com ignorada literatura, i parlada ab les seues tres variants, per mes de cinc millions d' homes, o siga la quarta part de la població total d'Espanya, i que casualment habita en les zones mes riques i poblades.

»L'ensenyament en llengua extranya atura la formació cultural de l'infant en dos o tres anys, que este necessita per a aprendre eixe atre idioma, i esta és una de les mes importants causes de la desoladora estadística, que dona a nostra ciutat el 70 per cent d'analfabets.

»Des de un punt de vista exclusivament científic, i deixant de banda les raons patriòtiques, defensà la necessitat imprescindible de l'ensenyament en llengua valenciana, ja que esta és la nostra, un magnífic exponent de cultura, i és la que està mes prop de l'ànima de l'infant, que després quan conega les dos podrà elegir la que mes li agrada, pero que ab la seua infantesa té els mateixos drets que els fills de pares castellans, que en València estàn en millors condicions que els naturals del País, realitat eminentment absurda.»

Les nombroses adhesions rebudes —més de 50 de corporacions, entre les quals hi havia les de les diputacions de València, Castelló i Barcelona; i més de 2.358 de persones a títol propi— van fer veure la conveniència de continuar aquelles Setmanes Culturals els anys successius.

Així va ocórrer l'any següent, 1933, en què es va celebrar

5. 6. 2 LA SEGONA SETMANA CULTURAL

Ja en *El Camí* núm. 68³⁹⁴ el CAV anunciava la Segona Setmana Cultural Valenciana que havia de celebrar-se —sota el patronat de l'Excel·lentíssim Ajuntament de València— des del dia 23 al 30 del mes de

---

³⁹⁴ De 24 de juny de 1933.

juliol al Saló de Festes del Palau Consistorial. Segons s'informava a l'esmentat exemplar del setmanari nacionalista hom preparava els actes següents: una conferència sobre història, que estaria a càrrec de Salvador Carreres Zacarés³⁹⁵, una altra de música, a càrrec de Eduard López Chavarri³⁹⁶, una tercera que tindria el teatre com a tema, impartida per Maximilià Thous Orts i una altra d'economia, impartida per Ignasi Villalonga.

En el marc de la Segona Setmana Cultural s'havia previst, a més a més, l'organització un «dia del mestre» en el qual hi hauria una sèrie de conferències. Els ponents que hi havia previstos eren: Joan Josep Senent Ibàñez, Francesc Alcayde i Vilar i Enric Soler i Godes. També s'hi havia programat un curset de llengua valenciana que havia de ser impartit per Carles Salvador.

A la secció «Pedagogia» del mateix exemplar de *El Camí P. Asins*³⁹⁷ publicava una reflexió («El dia del mestre») on apuntava:

«Ningú que amb justícia i serenitat estudeie el nostre problema escolar podrà deixar de banda la qüestió idiomàtica que motiva, en la valorisació cultural del nostre País, un vergonyós coeficient d'analfabetisme. I no és per manca de capacitat intel·lectual, ni per simpleza o bogeria dels nostres infants, no. És senzillament per manca de cordialitat, per col·lisió temperamental entre el que ensenya i el que ha de dependre, que produïx la desamor entre el mestre i el deixeble i l'allunyament del nen de l'escola».

I més endavant, hi afegia:

---

³⁹⁵ Erudit que havia nascut a València l'any 1882. Es doctorà en filosofia i lletres a la Universitat de Madrid i posteriorment s'especialitzà en història de València, ciutat de la qual arribaria a ser cronista oficial.

³⁹⁶ Compositor, musicòleg i escriptor nascut a València l'any 1875. Es doctorà en dret a la Universitat de Madrid. Va ser nomenat professor d'estètica i d'història de la música del conservatori de València. Va publicar nombroses obres tant musicals com d'assaig.

³⁹⁷ *El Camí* núm 68 de 24 de juny de 1933.

«Si s'organitza i fomenta l'organisme prestigiós que ha de copsar el patronat de l'obra, no seria massa difícil obtindre les ventatges del Decret de bilingüisme aplicat a Catalunya».³⁹⁸

En *El Camí* núm. 69³⁹⁹, una nota de propaganda de la Segona Setmana Cultural Valenciana informava que el dia 24 (de juliol) estava prevista la celebració del Dia de la llengua.

Efectivament, durant els dies 23 a 30 de juliol de 1933 va tenir lloc la Segona Setmana Cultural Valenciana. En concret, com s'ha indicat, el dia dedicat a la llengua era el dilluns 24, i encara que hi havia programada una lliçó a càrrec de Carles Salvador, aquesta hagué de suprimir-se per malaltia del mestre de Benassal. Sí que s'hi va celebrar, en canvi, la conferència de Nicolau Primitiu que hi havia anunciada. La dissertació va constituir una vertadera crida a favor de la valencianització de l'escola que, segons l'opinió de l'autor hauria d'abastar, fins i tot, les escoles de la zona castellana del País Valencià:

«No pergau d'esment, germans valencianistes, que la llengua és la representació més genuina de la personalitat d'un poble i que així com la llengua segueix a l'Imperi també l'Imperi segueix a la llengua quan els patricis saben defendre-la ab ungles i dents; i que abandonar als nostres germans fronterers en poder de l'invasor que'ls arranca la llengua valenciana propia, és consagrar un malifet produït pel nostre excessiu acolliment i bonhomia».

Durant aquella jornada també s'organitzà una visita col·lectiva a una exposició de llibres i revistes valencianistes.

---

³⁹⁸ El Decret de Bilingüisme per a Catalunya havia estat aprovat el 29 d'abril de 1931, i encara que era exclusiu per al Principat, un article adicional feia preveure la seua possible extensió a altres territoris: «En atenció als motius determinants d'este decret, justificants en atre territori de l'estat la mateixa necessitat que en Catalunya i formulada la petició, el Govern resoldrà aplicar l'esperit dels articles anteriors en harmonia amb la difusió i circumstàncies de l'idioma respectiu.» [*Avant*, núm. 24, de 9 de maig de 1931].

³⁹⁹ D'1 de juliol de 1933.

De la seua banda, *El Camí* núm. 73⁴⁰⁰ informava que el dia 26 (de juliol de 1933) al «domicili social del CAV, els assemblearis de la Segona Setmana Cultural Valenciana», en nombre major de 250 mestres, havien celebrat el dia del mestre valencià. A més, donava a conèixer que també hi havien assistit «força quantitat de normalistes» (alumnes de magisteri). S'hi feia saber, d'altra banda, que s'hi havia celebrat una Exposició Escolar que «els pedagogs valencianistes han organitzat amb els treballs dels seus deixebles».

A la Casa Consistorial, on es traslladaren posteriorment els mestres, Emili Cebrian, secretari de la Setmana Cultural, «donà lectura a una ponència de pedagogia idiomàtica». Tot seguit, Alcayde Villar⁴⁰¹, catedràtic de la Universitat va impartir una conferència sobre «El Seminari de Pedagogia i Laboratori de Psicologia experimental pedagògica⁴⁰²». A la vesprada, amb el saló «reblit de mestresses i mestres de tot el País Valencià començà la Conversa Pedagògica sobre el tema 'L'idioma valencià a les escoles'». A la taula hi havia «En Joaquim Reig, president; N'Emili Gómez Nadal i N'Emili Beut Belenguer, vocals, i N'Emili Cebrian, secretari». Van defensar les bases que s'hi van presentar els mestres següents:

Primera. Enric Soler i Godes: «Qüestions de principi»⁴⁰³.

Segona. Baldomer Vendrell: «Criteri d'adaptació a un estatut de l'autonomia del País Valencià»⁴⁰⁴.

Tercera: Lambert A. Castelló: «Orientacions pedagògiques per l'ensenyament del llenguatge a base de la llengua materna dels infants»⁴⁰⁵.

---

⁴⁰⁰ De 29 de juliol de 1933. Vegeu el document complet en l'*Apèndix documental*, núm. 25.

⁴⁰¹ Alcayde Vilar va signar les Normes de Castelló i en el seu discurs d'ingrés, el 1934, al Centre de Cultura Valenciana, titulat «Contra el valencianisme», féu una defensa aferrissada de la llengua i de la cultura autòctones. Durant la guerra fou separat de la universitat amb la sanció de «*disponible gubernativo*». S'hi incorporà el 30 de març del 1939 amb el càrrec de degà de la facultat de Filosofia i Lletres.

⁴⁰² Sobre el Seminari de Pedagogia, podeu consultar LÁZARO, L. M. i MAYORDOMO, A. (1994-1995:101 i següents).

⁴⁰³ El text complet, de Soler i Godes es recull en l'*Apèndix Documental*, com a document núm. 26.

⁴⁰⁴ El text complet, de Baldomer Vendrell, es recull en l'*Apèndix Documental*, com a document núm. 27.

Quarta. Prudenci Alcon: «Sobre el material escolar per a l'ensenyament del llenguatge»⁴⁰⁶.

Les esmenes corresponents van ser defensades respectivament, per la senyora Empar Navarro, per Maximilià Thous Llorens, per Jesús Navarro i per Vicent López Alcanyíç. Al final, s'hi van aprovar les conclusions següents:

«Els sota-firmans, mestres valencians en exercici, conscients del seu ministeri i de l'estat actual del problema de l'ensenyament no resolt encara al País Valencià segons les normes pedagògiques en pràctica a totes les nacions lliures, tenen l'orgull ciutadà i professional de presentar als seus companys les següents conclusions, que, segurament podran ésser millorades en sentit pedagògic patriòtic.

»Amb este fi invitem tots els companys a estudiar i meditar serenament el contingut i la importància actual de les conclusions per a què es servixquen presentar les esmenes que creguen convenient, sense oblidar l'interés primordial: l'ensenyament en valencià als nens de llengua materna valenciana, la personalitat dels quals per cap raó no pot ésser destruïda.

»Les esmenes hauran de presentar-se per escrit abans de les catorze hores del dia de la Conversa Pedagògica, al local del Centre d'Actuació Valencianista, Avinguda Nicolau Salmeron, 13, València, i hauran de ser defensades pel propi firmant o bé pel primer si són més d'un. Es concediran els torns que la Mesa crega oportú segons el número d'esmenes presentades.

»Companys: en els moments actuals de redreçament del poble valencià, els mestres no podem ni devem quedar-nos enrera. Treballem una vegada més pels infants de les nostres escoles.

»¡Per la ciència pedagògica!

- »¡Per la cultura de la nostra terra!
- »¡Per la justícia i l'espiritualitat de la nostra tasca!
- »¡Per la dignitat del nostre País Valencià!
- »València, 26 de juliol de 1933.
- »Carles Salvador, Enric Soler Godes, Baldomer Vendrell, Lambert A. Castelló, Prudenci Alcon.»

Tot seguit, la nota de premsa inclou les següents

«CONCLUSIONS DE LA PONÈNCIA:

»*I. Qüestions de principi.*

»1^a. L'ensenyament a l'escola primària ha d'ésser monolingüe i a base de la llengua materna dels infants.

»2^a. La introducció d'una altra llengua en l'ensenyament primari no ha de fer-se fins que l'infant estiga en possessió de la llengua materna.

»*II. Criteri d'adaptació a un Estatut de l'Autonomia del País Valencià.*

»1^a. L'ensenyament primari serà gratuït, obligatori, laic i coeducatiu per a tots els infants del País Valencià de edat escolar.

»2^a. Serà obligatori l'ensenyament de la llengua espanyola en les escoles d'ensenyament primari si és de terres de llengua valenciana, i la valenciana en els escoles de terra de llengua espanyola.

»3^a. Els mestres d'escoles del País Valencià hauran de conèixer amb la més gran perfecció la llengua valenciana.

»4^a. A la Universitat, Instituts, Escoles normals, Escoles de comerç, etc. hauran càtedres obligatòries de Llengua, Literatura,

⁴⁰⁶ El text complet de la ponència, de Prudenci Alcon, es recull en l'*Apèndix documental*, document núm. 29.

Geografia i Història valencianes.

»III. Orientacions pedagògiques per a l'ensenyament del llenguatge a base de la llengua materna dels infants.

»1^a. L'ensenyament del llenguatge comporta totes aquelles pràctiques i elements d'estímul que conduïxen l'infant al domini de l'expressió a base de la paraula parlada i escrita.

»2^a. L'ensenyament del llenguatge serà enterament pràctic i es basarà en els fets vius d'expressió i en el de les obres literàries que estiguen dins dels interessos dels infants.

»3^a. Fins que el xiquet no estiga en possessió de la llengua materna, la Gramàtica no s'ensenyarà a l'infant d'una manera sistematisada.

»4^a. L'ensenyament del llenguatge començarà així que l'infant ingresse a l'escola, per a què siga una continuació de l'aprenentatge espontani que l'infant ha fet en l'ambient familiar i en altres medis socials.

»IV. Sobre el material escolar per a l'ensenyament del llenguatge.

»1^a. El llenguatge viu als llavis d'infants i mestres és el principal material d'ensenyament.

»2^a. Tot l'ensenyament del llenguatge serà dirigit per a preparar la composició; però es procurarà no donar mai temes de composició superior a la capacitat psíquica dels infants.

»3^a. La lectura d'obres literàries ha d'ésser mig d'adquisició de llenguatge.

»4^a. Per a la major facilitat de la tasca del mestre s'utilitzaran quaderns, fulls amb gravats, gramàtiques, etc. La preparació del material per a l'ensenyament del llenguatge hauria d'ésser realitzat per tècnics que tingueren ben present els interessos

espirituals de les escoles valencianes.»

A la nit hi hagué una vetlada poètica en què prengueren part Angelí Castanyer, Navarro Borràs, Morante Borràs, Alfred Sendín i Josep Maria Juan Garcia. I afegeix la nota de premsa:

«El senyor Albinyana i Manuel Marco recitaren poesies; el primer de Gayano Lluch, i el segon, de Sendín Galiana. Ampar Ferràs recità admirablement poesies de Francesc Comes. Actuà de mantenedor el publicista i poeta valencià Eduard Buil, que pronuncià un bell discurs. Tots reberen forts aplaudiments i sinceres felicitacions.»

En un dels exemplars posteriors de *El Camí*⁴⁰⁷ va aparéixer una glossa de P. Asins que abordava el mateix tema i on, entre altres coses, afirma que

«La primera de les conclusions aprovades [el dia del mestre] planteja una qüestió de principi. El dret dels valencians a què l'ensenyament primari siga monolingüe i en llengua materna» [...].

»que l'instrucció d'una altra llengua en l'ensenyament primari no ha de fer-se fins que l'infant estiga en possessió de la llengua materna. Estos principis ja no es dixcutixen fora d'ací. Són teories axiomàtiques però defensades pels valencianistes semblen d'una novetat i d'un regust revolucionari que produïxen un munt de perjudicis i malentesos entrebancadors. No sols pedagogs eminents del segle XIX, sobre tot belgues per les lluites dels flamencs, definixen el tema i donen la raó als que reivindiquen l'ús de la llengua materna en l'escola primària i en tots els graus i disciplines acadèmiques; és ara, en l'època contemporània, quan podem citar, com a característic i típic, el

---

⁴⁰⁷ *El Camí* núm. 75, secció «Pedagogia». Article: «La primera de les conclusions de les ponències del dia del mestre».

cas de la formació dels hindús —que ens descobria la professora hindú que assistix al curs Montessori a Barcelona—, feta d'espatlles a la influència idiomàtica de la metròpoli anglesa i atenent a la necessitat cultural i a les vives realitats del País. [...].

»Els assembleistes del Dia del Mestre, tots del País Valencià, que amb tota serenitat i competència discutiren les ponències, no presentaren cap objecció fonamental a la primera de les Conclusions i, per a glòria del nostre País, ací resta convalidat pel vot de més de 250 mestres en exercici el principi per el que se declara que l'ensenyament a l'escola primària ha de ser a base de la llengua mare, i cap atra entrebancarà l'ensenyament fins que l'infant estiga en possessió de la llengua materna».

És novament Pasqual Assins qui, en la secció «Pedagogia» de *El Camí* núm.74⁴⁰⁸, glossava els actes de l'Assemblea del Dia del Mestre de la Segona Setmana Cultural Valenciana; i en parlar de l'acte de clausura, celebrat al Paraninf de la Universitat, afirmava que el batle de la ciutat, senyor Gisbert

«que presidia l'acte (h)i féu un compromís solemne i ferm: Dur al ple del consistori un dictamen per a la creació de l'Escola Valenciana Model [i també] la creació d'un Patronat normatiu» amb la idea de fer «una institució com cal, no per a sortir-se amb un èxit momentani i circumstancial, sinó per a que perdure i descobrixca inèdites prespectives».

La glossa d'Assins cloïa de la manera següent:

«Si el senyor Gisbert copsa la fortuna de fer surar la iniciativa per damunt de tota preocupació aliena a l'interés patriòtic de l'Escola Valenciana serà el millor premi per a la seua

---

⁴⁰⁸ De 5 d'agost de 1933.

valenciana».

I malgrat que Asins hi afegia «No dubtem de la creació de l'escola», aquell projecte del batle Gisbert, —com assenyala A. Vila Moreno (Inèdit I: 37-38) — «no va ser acceptat per les instancies superiors i els valencianistes tingueren que obrir els ulls i comprovar que estaven sols davant la necessitat de crear lo que ya anaven considerant com a gran solució del problema del bilingüisme».

5. 6. 3 LA TERCERA SETMANA CULTURAL

Tal com hom havia previst, entre els dies 24 i 29 de juliol de 1934, es va portar a cap a la ciutat de València la Tercera Setmana Cultural, celebració que va estar a càrrec del CAV; l'acte de clausura va tenir lloc, això no obstant, a Alacant⁴⁰⁹.

A la Tercera Setmana Cultural Carles Salvador va pronunciar tres conferències que han restat inèdites, segons informa V. Simbor (1983: 88), però en les quals —en opinió del periodista que ofereix la crònica en *El Camí*— «propugnà perquè tots [...] depregam a parlar i escriure correctament la nostra llengua» i va oferir una «interessantíssima lliçó» a tots els presents.

El dia 27, dia del llibre, «es va celebrar una visita a la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat, on foren rebuts per N'Agustí Cortina, president de la Junta de Govern i per En Josep García Ibáñez, director de l'establiment». Aquest assenyala que «no va saber ni pogué negar-se a la sol·licitud d'instituir llibretes en llengua valenciana, ja que una entitat tan valencianíssima i popular com la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat no podia restar al marge de l'actual renàixer de les més pures essències valencianes». Tot seguit, Nicolau Primitiu, president llavors de Lo Rat Penat, que també s'hi trobava present

---

⁴⁰⁹ Vegeu-ne un reportatge al setmanari *El Camí*, núm. 125, de 4 d'agost de 1934.

«felicità a la Caixa d'Estalvis, com així mateix a la Protectora, com a entitat iniciadora per l'avançada tan patriòtica portada a efecte amb l'establiment de llibretes d'estalvis redactades totalment en valencià. [...]. Finalment, N'Antoni Tarín, president de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, va agrair les felicitacions adreçades a la seua entitat i féu constar molt encaridament el sentiment valencianista que anida a la Caixa d'Estalvis, com així mateix l'entusiasme amb que va ser rebuda l'iniciativa pel Consell o Junta de l'esmentada entitat. Remarcà que abrigava l'esperança que l'exemple tan patriòtic donat per esta entitat, seria prompte imitat per atres corporacions i societats valencianes, tasca que es proposava portar a cap la Protectora fins vore coronats per l'èxit els seus esforços».

5. 6. 4 LA QUARTA SETMANA CULTURAL

En l'exemplar de la revista *Acció*, núm. 110⁴¹⁰, es presentaven els actes del que es tenia previst que fóra la Quarta Setmana Cultural Valenciana. L'organització de l'esdeveniment havia d'anar a càrrec de la institució cultural Proa⁴¹¹, i no del CAV, com havia estat anteriorment. «El programa, encara no del tot enllestit» havia de ser el següent:

«Dumenge: Acte solemne d'obertura de la Setmana, en el qual intervindran representants de Castelló i Alacant i autoritats valencianes.

---

⁴¹⁰ De 4 de juliol de 1936.

⁴¹¹ Institució cívica i cultural creada a València (1935) per promoure activitats relacionades amb l'idioma (cursos, conferències, edicions) i afavorir les relacions del País Valencià amb la resta dels territoris de la mateixa àrea lingüística, però també amb Galícia i el País Basc. Sorgida en gran part per iniciativa de Gaieta Huguet i Segarra, en fou president Nicolau P. Gómez i Serrano, i formaren part de consell directiu Adolf Pizcueta, Enric Navarro i Borràs i Francesc Soto. Publicà el butlletí *Timó*. Cessà d'actuar amb l'inici de la guerra civil-(1936).

L'ENSENYAMENT DEL VALENCIÀ. 1238 -1939

»Dilluns: DIA DE LES LLETRES I DE LES ARTS: Inauguració de la Taula de Poesia. Conferència sobre literatura. Homenatge a Llorente i Querol amb motiu del centenari.

»Dimarts: DIA DE L'ENSENYANÇA. Pel matí: *Preparació d'una lliçó pràctica* a càrrec del Seminari de Pedagogia (però la revista Timó⁴¹² precisa que havia de ser desenvolupada per Maria Ibars). *Com es fa una revista infantil segons el sistema Freinet*, pel mestre senyor Antoni Porcar. Inauguració d'una exposició de material escolar. Per la vesprada: *Desenvolupament de la lliçó pràctica* a càrrec del Seminari de Pedagogia. Discussió lliure i controlada per una mesa sobre procediment, mètode, material, etc., emprats en la lliçó pràctica. Conferència per l'Inspector senyor Senent Ibàñez.

»Dimecres: DIA DE LA LENGUA: *Mapa lingüístic*, pel senyor Sanchis Guarner. *Curset del professor del Centre de Cultura*, senyor Carles Salvador».

L'esclat de la guerra civil, però, va impedir-ne la celebració.

5. 7 L'ASSOCIACIÓ DE MESTRES VALENCIANS⁴¹³

Durant el mes d'octubre de 1932 els mestres Francesc Boix Sanmartí, de Castellfort; Serafí Salort, de Culla; Carles Salvador, de Benassal; i Soler i Godes, de Moró; van fer una crida als ensenyants valencians a través del setmanari *El Camí*⁴¹⁴ que deia:

«¡ATENCIÓ, MESTRES VALENCIANS!

---

⁴¹² *Timó*, núm. 10.11. Abril-maig de 1936.

⁴¹³ Hem optat per la forma «valencians» i no «valencianistes», perquè si tots dos adjectius apareixen usats indistintament, Carme Agulló ens va manifestar que Antoni Vallet, mestre que va haver estat el primer secretari de l'Associació, li va manifestar que aquest era l'adjectiu que ells van triar.

⁴¹⁴ *El Camí*, núm. 31 d'1 d'octubre de 1932.

»Nosatres, mestres nacionals valencians, convençuts de que és imprescindible ja un constant contacte espiritual entre els companys valencianistes en servici actiu (oficial o particular), fem una crida a tots els companys que tenen consciència de la personalitat política del País Valencià, per a qué vullguen unir-se i constituir un Grup els objectius del qual seran, almenys:

»1r. Propagar i defensar dins i fora de l'escola la necessitat pedagògica i patriòtica de fer tot l'ensenyament escolar en la llengua materna de l'infant.

»2n. Experimentar objectivament mètodes, procediments, plans i materials escolars concebuts segons el dret que té l'infant de rebre tot l'ensenyament en la seua llengua materna.

»3r. Redactar, editar i utilitzar el material d'ensenyament adient (llibres, quaderns, cartografia, etc.) a la millor escola valenciana de llengua materna.

»4t. Cursar i professar cursos de nostra llengua.

»5è Ingressar en bloc, i al seu dia, en l'entitat "Foment de la Parla Valenciana" que sembla de pròxima creació, sense perdre mai el caracter de Grup Assessor del "F. de la P. V" en tot quant se referixca a ordre pedagògic.

»6è. Col·laborar assíduament a les revistes pedagògiques o culturals editades en la nostra llengua dins o fora del País Valencia.

»7è. Col·laborar amb treballs en valencià a les planes castellanés dels periodics valencians. A l'efecte, obrir una oficina de repartiment de col·laboració a tots els diaris, setmanaris i revistes valencians, o no, que vullguen admetre col·laboració pedagògica valenciana.

»8è Mantindre's neutrals, dins del Grup, davant tota qüestió religiosa, social i política de partit o banderia.

»Preguem a tots els companys en actiu que vullguen adherir-se envien el seu nom i domicili a la redacció de El Camí, o a

qualsevol dels mestres baix firmats.»

És interessant remarcar que, per primera vegada, es parla de fer «tot l'ensenyament escolar en la llengua materna de l'infant», i no exclusivament de l'àrea de llengua, com havia estat habitual fins aleshores.

D'una altra banda, en la proposta dels convocants hi ha un intent d'assumir una escola experimental —d'acord amb les darreres propostes i tendències educatives del moment— que es posa de manifest en el desig d'«experimentar objectivament mètodes, procediments, plans i materials escolars concebuts segons el dret que té l'infant de rebre l'ensenyament en la seua llengua materna», però també en l'objectiu de «Redactar, editar i utilitzar el material d'ensenyament adient (llibres, quaderns, cartografia, etc.) a la millor escola valenciana de llengua materna». El grup de mestres que intenten reunir, d'altra banda, ha de desitjar augmentar la seua preparació pedagògica en general, i en concret —en matèria de llengua— han d'estar disposats a «cursar i professar cursos de la nostra llengua».

D'un altre costat, els convocants hi expresen el seu desig d'ingressar «en bloc, i al seu dia» en l'entitat «Foment de la Parla Valenciana», organització a la qual s'ofereixen com a «Grup Assessor» en tot allò que «se referisca a ordre pedagògic». També tenen com a objectiu el fet de «col·laborar assíduament a les revistes pedagògiques o culturals editades en la nostra llengua, dins o fora del País Valencià», i fins i tot a «col·laborar en treballs en valencià a les planes castelles dels periòdics valencians». Finalment, fan una declaració de neutralitat «davant tota qüestió religiosa, social i política, de partit o de banderia».

Pel que es pot comprovar, tot un manifest prou agosarat —per a l'època— però que, pel que sabem, no va tenir gaire ressò entre els mestres valencians.

D'aquesta crida es fa ressò P. Asins a la secció «Pedagogia» de *El*

Camí núm. 33⁴¹⁵ on afirma, entre altres consideracions, que

«Tots els mestres d'ensenyament primari de les terres valencianes deuen cooperar a l'iniciativa que signen els mestres esmentats palesant aixís la cura que senten pels problemes infantívols adients al seu magisteri».

Unes setmanes més tard⁴¹⁶ es publicà una nova crida als «mestres valencians» on un autoanomenat «Grup de mestres valencianistes» (sens dubte Salort, Boix, Salvador, i Soler i Godes) es queixen que «La crida que férem l'atra setmana ha estat escassament escoltada. Pocs són els mestres que fins hui s'han adherit». A l'escrit en qüestió es fa saber també que «Els mestres valencians tenen les portes obertes d'una publicació pedagògica redactada en la nostra llengua: *Butlletí dels Mestres*», i que l'únic que hi calia era sol·licitar-la per escrit a Barcelona.

El 21 de gener de 1933⁴¹⁷ Carles Salvador publicà un article que duu l'epígraf «Atenció, mestres valencianistes» i que titula «Tasca a fer en les escoles»⁴¹⁸ on el mestre de Benassal informa de l'existència d'un «grup de mestres valencianistes» que s'havien reunit «diverses vegades» arran de les Jornades Pedagògiques de Castelló i que havien dissenyat «un pla de treball escolar per a tot el temps que resta de curs». El pla en qüestió tenia com a finalitat la iniciació en l'escriptura valenciana a les escoles «nacionals o particulars» dels membres de l'esmentat grup. El programa constava de «tres graus o etapes: Vocabulari, Frases i Redacció». En el *Vocabulari*

«el mestre demanarà als seus alumnes una o més vegades a la setmana una llista de 25 noms substantius o adjectius o verbs, etc. escrits en valencià i al costat de cada paraula valenciana farà escriure la corresponent castellana.»

---

⁴¹⁵ Aparegut el 15 d'octubre de 1932.

⁴¹⁶ *El Camí* núm. 35, de 19 d'octubre de 1932

⁴¹⁷ En el núm. 46 del setmanari *El Camí*.

⁴¹⁸ Vegu-ne el text complet a l'*Apendix documental* núm. 27.

En el susdit pla s'assenyalava, a més a més, que:

«Estos exercicis intervinguts ortogràficament per el mestre, seran conservats en l'escola per al moment de l'exposició de fi de curs. Amb ells els mestres trencaran el gel, la Inspecció trobarà un interessant medi de guany de vocabulari castellà i els infants començaran d'escriure en la nostra llengua.»

Pel que feia a l'apartat de *Frases*, el model dissenyat explicitava:

«En la segona etapa es pendran les paraules del vocabulari valencià i a base d'elles els infants redactaran frases. Exemple: *El gat ja no puja al llit. Tenia el dinar damunt la taula. El cel és blau...* Els exercicis d'esta segona etapa quedaran aiximateix en l'escola després d'haver-los intervingut ortogràficament pel mestre.»

En allò referit a l'apartat de *Redacció*, el document assenyala:

«Els mestres saben que els infants només redacten bé allò que bé saben. Per això no res millor per a una primera etapa de redacció valenciana que els contes populars; és a dir, els contes folklòrics, aquell contes que els infants aprenen en casa, vora el foc, de llavis de la mare, de l'agüelo o bé d'un atre infant. Tots els xics els saben i tots senten goig en narrar-los. El del Sigronet, el de la Raboseta, el de Blancaneus i cent més. El mestre demanarà: Un conte. I els infants l'escriuran. Hi haurà incorreccions ortogràfiques, sintàxiques, castellanismes... Tant-se-val. El mestre els corregirà amorosament. I els retocarà per a que cada petit autor els còpie. Una vegada copiats i signats (nom i edat, població, de l'infant) i amb el Vist i Plau del mestre seran enviats al company de Càlig (Castelló) senyor

Joan M. Borràs Jarque, qui és notable folklorista, el qual replegarà, estudiarà i guardarà per a l'exposició de treballs escolars en valencià que podria fer-se en València durant la pròxima "Setmana Cultural". A més, col·leccionant estos treballs poden ser el fons d'un llibret de folklore. Els objectius, puix, són diversos. Esperem que els companys adherits es posen tot seguit a la tasca i que aquells que encara no han enviat llur adhesió ens l'envien i vullguen ajudar-nos en la valencianisació de les nostres escoles.»

D'un altre costat, en la celebració del Dia del Mestre Valencia, durant la Segona Setmana Cultural Valenciana, segons informa una crònica publicada en *El Camí* núm 73⁴¹⁹

«el senyor En Joaquim Reig anuncià la conferència «Necessitat d'una associació de mestres valencianistes i el seu objecte»⁴²⁰, presentant a l'orador, el mestre-poeta de Moró (Castelló), Enric Soler Godes, qui d'una manera clara, breu i concisa parlà del problema pedagògic valencià, que només es pot resoldre per mestres veritablement valencianistes, fugint de tota acció extranya i antivalenciana; que el problema nostre és de cultura i per tant són els mestres els encarregats de donar-li una solució digna, valencianisant l'escola, conquerint el Decret de la llengua, com Catalunya, que és per a nosatres exemple viu. Permetint-nos per lo tant el parlar valencià i ensenyar Història, Geografia i llengua valenciana en l'escola, creant aixina un estol de futurs patriotes que seran els que redreçaran la Pàtria. Féu una crida a tots els mestres per a què s'unixquen per a constituir l'Associació, predicant la intransigència pedagògica per a tot lo que respecta als drets de l'infant valencià a usar i aprendre la seua llengua; exposà alguns exemples de moviments nacionalistes i de la forma que les nacions cultes

---

⁴¹⁹ Publicat el dia 29 de juliol de 1933.

⁴²⁰ El text complet s'ofereix en l'*Apèndix documental*, document núm. 31.

han resolt en les seues Constitucions els problemes de les minories lingüístiques, dient que ací hi ha que resoldre-lo d'una manera digna i pedagògica; demanà la creació de càtedres de valencià a les Normals i finà la conversa afirmant que per ésser el nostre un problema de cultura i no de política, el recobrament del País Valencià depén, no de la seua marxa política, sinó de com s'orienta el seu problema pedagògic. [...] Abans d'alçar la sessió, la culta mestressa Ampar Navarro demanà que es constituïra, abans de finir la setmana cultural, l'Associació de Mestres Valencianistes».

A la petició d'Empar Navarro, però, va respondre Soler i Godes, i li indicà que

«l'associació estava formada des de feia uns mesos, mitjançant una crida que es féu des de les planes de *El Camí* i que els pocs que la constituïen estaven esperant que es despertara entre els mestres eixe sentiment valencianista de que estaven tan mancats».

Llavors Joaquim Reig —aleshores director del setmanari valencianista *El Camí*— va oferir el local del CAV per a l'Associació «i digué que allí es podien enviar les adhesions i que des de les planes de *El Camí* es farà una campanya per tal d'unir en un pròxim Congrés a tots els mestres valencianistes».

Per aquesta raó es va obrir un apartat nou anomenat «Secció de mestres» a partir de l'exemplar núm. 75 de *El Camí*⁴²¹, en la qual els mestres Manuel Cigalat i A. Vallet⁴²² van publicar un article que duia el títol «Suggerències a la diada del mestre», on els autors, que es consideraven «mestres valencianistes», apunten:

---

⁴²¹ De 12 d'agost de 1933.

⁴²² Per a conèixer-ne la trajectòria pedagògica i biogràfica, podeu consultar Fernández Soria, J. M. i Agulló Díaz, Mª C. (1999: 344-348)

«d'eixes conclusions [de la diada del mestre] es desprén que tots els mestres del País Valencià tenen l'obligació de conèixer amb la més gran perfecció la nostra llengua, motiu pel qual creem convenient fer una crida d'atenció a tots els mestres valencianistes, per a què no perguen d'esment açò i pendre acords relacionats amb lo dit, és a dir, que totes les escoles del nostre País siguen ocupades per mestres valencians que tindran sobre els extranyys la ventaja de conèixer les característiques de la terra i la psicologia del poble».

I més endavant, hi afegeixen:

«En la tasca de redreçament del nostre poble interessa guanyar la consciència del xiquet, per a lo qual és necessari escampar per tot arreu als companys junyits sota l'ideal valencianista, per a que siguen, com digué acertadament Alcaide i Vilar, el rent que posat a la massa de la consciència infantil contribuirà a què en època no llunyana siga un fet l'ansiat renaixement de la nostra cultura pàtria».

Una setmana més tard, Pasqual Asins⁴²³ recordava que a la cloenda de la Diada del Mestre, i després de la seua conferència, Enric Soler i Godes hi abordava «la necessitat d'una Associació de Mestres Valencianistes», mestres que haurien de

«servir llealment i sense reserva a la revalenciació de l'escola. Per patriotisme, per pedagogia. S'imposa, puix, una Associació de Mestres Valencianistes, orientada, francament i sincera, en un sentit valencianista. Amb normes de política cultural valencianista, car és d'observar que les associacions apolítiques que es coneixen són les que fan el joc a la política del centralisme estatal i dificulten l'estudi i solució dels problemes

---

⁴²³ *El Camí*, núm. 79 de 9 de setembre de 1933.

pedagògics de l'escola valenciana, en nostre cas, que deuriem ésser la seua més important preocupació. A qui ho dubte li recordem les ja famoses jornades pedagògiques de Castelló.»

En *El Camí* núm. 90⁴²⁴ es publicava una nota que duia el títol «Butlletí dels mestres» en la qual s'anunciava que

«un dia d'estos donarem a conèixer en estes planes el Reglament de l'Associació [de Mestres Valencians] que per la seua discussió i aprovació ha redactat la Comissió organitzadora. Dita discussió tindrà lloc durant les properes vacances de Nadal —hora, dia i lloc ja s'avisarà— en magna Assamblea, esperant que seran molts els mestres que assistiran disposats a donar vida a la naixent i patriòtica Associació.

Esperem que tots els mestres valencianistes no faltaran, faran propaganda i portaran amb ells a altres mestres companys de totes les comarques del País Valencià.»

En *El Camí* núm. 92⁴²⁵ P. Asins, a més de presentar el «Seminari de Pedagogia» que dirigia el professor Alcaide Villar a la Universitat i les finalitats del qual eren:

«Primera: Que tots els mestres del nostre districte universitari tinguen en la Universitat la vera casa espiritual i estiguen units a d'ella amb efusió i cordialitat. Segona: Que la Universitat ofereixca el grau superior de cultura pedagògica en tots els aspectes i matisos llurs amb lo que tots els mestres s'unixquen a ella culturalment. Terça: Que s'establixca a la Universitat amb caràcter oficial la Facultat de Pedagogia dotada per l'Estat i amb les mateixes prerrogatives que fruix la de Madrid com una nova Secció de la Facultat de Filosofia i Lletres»

---

⁴²⁴ De 25 de novembre de 1933.

⁴²⁵ De 9 de desembre de 1933.

També hi feia una crida als mestres del País per tal que s'inscriviren en l'Associació de Mestres Valencians «que en els propers dies de vacances es crearà definitivament».

Antoni Porcar Candel escrivia l'article «Coses»⁴²⁶ on, tot comentat «el naixement de l'Associació de Mestres Valencians», destacava:

«la transcendència del nostre viu i irresolt problema pedagògic. [...] A nosatres, que tanta tradició tenim per la nostra intranquil·litat espiritual, se'ns obliga vergonyosament [...] a continuar emprant i conreant a l'escola una llengua que té tots els inconvenients de no ser la nostra. Per este motiu, els deixebles que surten dels nostres centres escolars no solament continuen deslligats de la tasca portada a fi durant la seua assistència als mateixos, sinó que cada vegada i a mida que passen els anys, aquell deslligament cultural i espiritual es fa cada vegada més palés i apreciable. La més o menys extensió de vocabulari de la llengua imposada après a l'escola, al no tindre la necessitat d'utilisar-lo durant el desenvolupament de la seua vida, com és natural, hom el va perdent a mesura que la data de l'apartament de l'esmentat centre és més llunyana, arribant llavors el moment tan extés entre tants dels nostres ciutadans d'oblidar-lo gairebé d'una manera absoluta. Aleshores és quan este esdevé per desgràcia i vergonya en un semi-analfabet que no pot menys que odiar en el fons de la seua ànima la poca eficàcia dels coneixements rebuts a l'únic lloc on ha pogut concórrer per conreuar llur intel·ligència. Esta veritable tragèdia repetida llastimosament cada generació, és la que hom deu evitar. Nosatres, mestres valencians, devem posarnos la mà al pit i pensar, pesar i sospesar la gran responsabilitat que tenim en l'esmentat aspecte del nostre irresolt problema lingüístic. Ara que se'ns ha fet una atra crida per organisar la nostra Associació de caire eminentment cultural en tots els

---

⁴²⁶ *El Camí*, núm. 93, de 16 de desembre de 1933

aspectes, devem escoltar-la i assistir-hi el 28 del present al Centre d'Actuació Valencianista. El nostre amor per l'ensenyament a això ens obliga. La nostra responsabilitat com a mestres així ho demana.»

En *El Camí* núm. 93⁴²⁷, P. Asins, el seua secció «pedagogia» apuntava:

«Mestre. Eres valencianista?

»T'interesen els problemes escolars del teu País?

»Recorda que en les pròximes vacances es reünix l'Associació de Mestres Valencians.

»Allí te signen un lloc els deures professionals i patriòtics.»

Durant el mes de gener de 1934⁴²⁸ es va constituir aquesta nova Associació, se'n va aprovar el reglament i se'n va nomenar la junta directiva, que estava formada per

Presidenta: Desemparats Navarro

Secretari: Antoni Vallet

Representants de les comarques:

la Plana: Enric Soler i Godes

el Maestrat: Antoni Porcar

Morella: Carles Salvador

la Vall d'Albaida: Prudenci Alcon

En *El Camí* núm. 95⁴²⁹, i en la secció intitulada «Butlletí dels Mestres» es publicava que

«L'Associació de Mestres Valencians és un fet i prompte es sentiran els seus efectes. Ja té el xiquet valencià qui defenga els seus drets; ja té qui vetlle per el seu desenvolupament, [...] i a

---

⁴²⁷ De 16 de desembre de 1933.

⁴²⁸ *El Camí*, gener de 1934

⁴²⁹ Corresponent al dia 30 de desembre de 1933.

poc a poc l'escola valenciana —la nostra— anirà enlairant-se, i per l'esforç d'una minoria que viu de cara a la realitat i al seny, ocuparem davant del món, per el nostre propi esforç, el lloc que tenim dret com a poble que aspira a la llibertat, amb l'orgull d'haver fugit de posicions còmodes i estèrils i haver mamprés el camí de la dignitat, del sacrifici, al servei de la Pàtria i de la Pedagogia.»

L'assemblea de mestres, finalment, es va esdevenir «el dia 28 [de desembre de 1933] a les onze de matí, al CAV, per tal de discutir, aprovar i constituir l'Associació de Mestres Valencians.» L'acte va comptar amb

«una nombrosa assistència. [...] Carles Salvador, davant la impossibilitat d'assistir, envià la següent quartella: “Estimats companys: La meua adhesió cordialíssima a l'acte de discussió i aprovació del Reglament de l'Associació de Mestres Valencianistes. Per motius de salut no sóc en vostra companyia personalment. Però ho estic en esperit. Cal que tots els mestres que sentim el valencianisme ens unim fraternalment per a defensar l'escola valenciana, ço és: els drets del xiquet valencià i els drets del mestre valencià. Per ara sembla que únicament unint-nos els mestres que tenim els mateixos ideals i que volem una escola veritablement renovada i renovadora, podrà iniciar-se esta llegítima defensa de l'escola valenciana. Unim-nos, puix, i treballem per la nostra Pàtria. Tot seguit —continua l'article— començà la discussió, que fon acalorada, plena d'entusiasme i demostrant tots els assistents un anhel d'unió per l'ideal en què està basada la nostra Associació. Parlaren entre atres, els companys Thous, Vendrell, Castelló, Navarro, etc. S'aprovà el Reglament [...] i es nomenaren —fins la propera reunió, que tindrà efecte a les vacances d'abril— president i secretari, respectivament, la companya Desampar Navarro i

Antoni Vallet. Representants de les comarques: de la Plana, a Enric Soler Godes; del Maestrat, a Antoni Porcar; de Morella, a Carles Salvador; i d'Albaida, a Prudenci Alcon.»

El Reglament de l'Associació de Mestres Valencians va ser reproduït en el setmanari *El Camí*, i l'oferim en l'Apèndix documental com a document núm 30.

Tal com es recull en el Reglament, el setmanari *El Camí* esdevenia «el mig d'enllaç» entre tots els mestres valencians fins que es creara «un butlletí de Pedagogia i un setmanari que serà el portanveu de l'associació».

Ricard Blasco (Aznar i Blasco, 1985: 180-181) indica que Empar Navarro Giner, el dia 6 de maig de 1978 el va informar personalment que

«[...] l'Associació de Mestres Valencians fou el nucli creador de la Secció Pedagògica de l'AIDC. [i que] Els membres més actius, tant de la Secció com de l'A[ssociació] de M[estres] V[alencians], van ser, sempre segons la informant, A. Vallet, Navarro i Borràs, Joan Josep Senent Ibáñez, Angelina Carnicer, Conxa Zaragoza i Manolita Ballester. Totes dues organitzacions treballaren tan unides que arribaren a ser una sola: muntaren menjadors en escoles, periòdics murals i curssets de conferències, amb el propòsit de revitalitzar la pedagogia segons el programa exposat per Enric Navarro (“Educació popular i educació del poble”), però mancaren de mitjans. L'A[ssociació] de M[estres] V[alencians] intervingué al patronat de Cultura de la Universitat».

D'una altra banda, l'exemplar núm. 108 de *El Camí* publicava també la nota «A. de M. V.» en el qual s'anunciava que havia estat constituïda l'Associació de Mestres Valencians, perquè, com s'hi indicava:

«interessa que els valencianistes del Magisteri, hui dispersos, unixquen llur activitat. Esta és en definitiva, l'aspiració de l'A. de M. V., que inspirada, además, en les novelles corrents pedagògiques, ha cregut indispensable fer seues les conclusions aprovades en la Diada del Mestre de la II Setmana cultural Valencianista. D'una altra banda, l'Associació de Mestres Valencians demana l'adhesió de tot mestre íntegrament valencianista i modern. (Domicili provisional: Centre d'Actuació Valencianista, Av. Nicolau Salmeron, 13)».

En concret, l'Associació de Mestres Valencians s'adheria, de manera explícita, als punts següents aprovats durant la Segona Setmana Cultural:

«Bases d'actuació

»1a.) L'ensenyament primari serà gratuït, obligatori, laic i coeducatiu per a tots els infants del País Valencià d'edat escolar.

»2a) L'ensenyament a l'escola primària ha de ser monolingüe i a base de la llengua materna dels infants.

»3a) Serà obligatori l'ensenyament de la llengua espanyola ens les escoles d'ensenyament primari si es de terres de llengua valenciana, i la valenciana en les escoles de terra de llengua d'Espanya.

»4a) La introducció d'una altra llengua en l'ensenyament primari no ha de fer-se fins que l'infant estiga en possessió de la llengua materna.

»5a) Els mestres d'escoles del País Valencià hauran de conèixer amb la més gran perfecció la llengua valenciana.

»6a) A la Universitat, Instituts, Escoles Normals, Escoles de Comerç, etc. hauran càtedres obligatòries de Llengua, Literatura, Geografia i Història valencianes.»

Enric Soler i Godes, en *El Camí* núm. 121⁴³⁰, dins la secció «Magisteri», després d'haver exposat-hi el pla d'estudis i d'actes a organitzar per l'Escola d'Estiu de Catalunya, escriu:

«Quan farem quelcom semblant a la nostra terra? Els quinze primers dies de setembre, ja que a juliol amb la calor i les festes no pot ser, podria celebrar-se a València una Escola d'Estiu. Som molts el que ho desitgem de tot cor, i l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, junt amb l'Associació de Mestres Valencians i el Seminari de Pedagogia, podrien començar la tasca com més prompte millor.

»No s'ha d'oblidar mai que és una majoria fabulosa els mestres que som als pobles i que a l'arribar les vacances ens trobem abandonats de tothom. Els que viuen a la capital, rai!, eixos tenen a tota hora conferències i cursets. I la resta? Ja ho han pensat això els senyors Francesc Alcaide i J. J. Senent?

»Perdoneu que m'adrece a ells, però són les persones valencianistes —perquè el que es faça en este sentit ha de ser de caire valencianista— pedagògicament parlant, millors preparats per a bastir l'obra.

»Catalunya amb la seua Escola d'Estiu a fi de curs, el País Valencià amb la seua Escola d'Estiu de cap de curs. Nosatres anant allà, ells venint ací.

»Quina obra més bella, més humana i quina perspectiva més escaient.

»Mestres valencians! Esta propera setmana cultural cal començar la tasca!»

En el mateix exemplar de *El Camí* es publicava també una crida de l'Associació de Mestres Valencians, «naixcuda de la II Setmana Cultural», per tal d'aprofitar «la III Setmana Cultural Valenciana per a mamprendre

---

⁴³⁰ De 7 juliol de 1934.

activament la tasca que li escau. Per açò reclama l'ajut de tots els mestres interessat pel ressorgiment de la nostra cultura». La petició cloïa de la manera següent:

«Mestre valencià! El teu lloc és l'A.M.V. Adherix-te i no manques a les reunions que els dies 26 i 27 del corrent, a les vuit de la vesprada, celebrarem al mateix lloc on se celebre la Setmana Cultural els darrers actes els susdits dies 26 i 27».

La reunió en qüestió («la tercera Assamblea de l'Associació de Mestres Valencians») es va celebrar els dies assenyalats⁴³¹ al Saló de sessions de l'Ajuntament de València. Hi feren ús la paraula els mestres Enric Soler i Godes, Carles Salvador i Maximilià Thous Llorens. El primer va dissertar sobre «la tasca a desenrotllar pels mestres de País Valencià i de la necessitat de unir-se en una labor conjunta». Carles Salvador hi va considerar «la conveniència de celebrar un curset per a mestres de nens» mentre que Thous Llorens «va llegir les línies generals de l'avantprojecte, que restà aprovat». Tot seguit es va constituir la Junta Directiva, que estava formada per:

President, Maximilià Thous Llorens
Vice-president, Antoni Igual Úbeda
secretari, Antoni Vallet Candel
tresorer, Ismael Rosselló
representant de l'Alt Maestrat, Carles Salvador
representant del Baix Maestrat, Antoni Porcar
representant de la Plana, Enric Soler Godes
representant de l'Horta de València, Empar Navarro
representant de la Vall d'Albaida, Prudenci Alcon
representant de la Marina, Carme Doménech

---

⁴³¹ Vegeu *El Camí*, núm. 125, de 4 d'agost de 1934.

En qualsevol cas no hem pogut aconseguir cap més informació sobre les possibles actuacions de l'Associació de Mestres Valencians. Sabem, però, que es va dissoldre. Així s'afirma en l'acta del Consell Directiu de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana corresponent al dia 27 d'agost de 1935, reunió en la qual es donà compte que Antoni Vallet i Ernest Martínez Ferrando «soliciten ser admesos com a socis» i, a més a més, que

«S'admet el donatiu de pessetes 24,70 liquidació de la disolta Associació de Mestres Valencians i s'acorda enviar un ofici al Sr. Thous i Llorens, president que fon de la referida entitat».

5.8 ALGUNES ACTIVITATS PEDAGÒGIQUES I DIDÀCTIQUES INTERESSANTS

5. 8. 1 LA PUBLICACIÓ DE CONTES INFANTILS

La revista *Taula de Lletres Valencianes*⁴³² informava que llavors es trobava «en curs d'edició el sext volum de la primera sèrie «Contes per a infants. *De la imaginació nòrdica*». Es tractava d'una selecció de contes que «Joaquim Reig⁴³³, esperit fi i cultíssim, compenetrat amb les preocupacions

---

⁴³² Núm. 28, corresponent a gener de 1930, pàg. 28

⁴³³ Valencia, 1896-1973. Advocat, polític i financer. Pertanyé al cos jurídic militar (1919-1925) i fou funcionari del ministeri d' Hisenda. S'incorporà a l'equip de *La Correspondencia de Valencia* (1918-1924) i n'inspirà la línia ideològica. Membre d'Unió Valencianista (1918). A pesar de l'estreta amistat que mantenia amb Ignasi Villalonga, es negà a secundar-lo quan passà a la Derecha Regional Valenciana (1930) i romangué adscrit a la Unió, la qual representà a l'Ajuntament de València (1931-1933) i a la Comissió Pro-Estatut (1931). Fundà i dirigí *El Camí* (1932-1934), amb el concurs d'Adolf Pizcueta com a redactor en cap. Elegit per al Centre de Cultura Valenciana (1932), formulà al discurs d'ingrés la tesi del valencianisme «totalitari», és a dir integral, totalitzador, que devia molt al pensament de Prat de la Riba. President del Centre d'Actuació Valencianista (1933-1934), hi afavorí la creació d'un nou partit, Acció Valencianista Republicana (1933), que no arribà a quallar. Diputat a corts per Barcelona, en nom de la Lliga (1933-1936). Revifà i presidí Unió Valencianista (1936). Donà suport a empreses culturals, com ara l'editorial L'Estel (1928). Després de la guerra civil, s'aveïnà temporalment a Madrid (1940), dedicat a negocis de construcció i de banca, i encara que ~~404~~ aïllat de la política continuà interessat pel valencianisme cultural, que sovint ajudà pecuniàriament a través de Pizcueta. Presidí el Banc de València (1964). Publicà *Contes per a infants* (1930), *Concepte doctrinal del valencianisme* (1932), *Personalidad de Erasmo, Tomás Moro y J.L. Vives* (1949) i *Economía planificada y economía en libertad* (1950).

de la vida anglesa, ha buscat en el tresor d'aquella literatura uns quants contes que oferix als nens valencians.» Eduard Martínez Ferrando en va fer un comentari en *La Voz de Valencia*, —que va ser reproduït posteriorment a la revista *Taula de lletres valencianes*⁴³⁴— on l'erudit recordava la inexistència «d'una literatura pròpia per a l'educació i revalencianització de la nostra infantesa». D'una altra banda s'hi reproduïa també un fragment d'un article publicat per Carles Salvador en el *Diario de Castellón*, on el mestre de Benassal deia:

«Jo, personalment, com a mestre, no sabia còm oblidar aquests contes en l'escola. Abans d'escriure aquestes línies ja he fet una prova. Ha estat amb «Per què és salada la mar». Podeu creure, lectors, que amb aquest conte he despertat la imaginació, he combatut l'avarícia d'una manera tota nova per a la meua escola? Els ulls dels deixebles eren plens d'alegria, la boca de rialles i el cor de bones disposicions. Ha estat una lliçó sense sermonari. Açò que tan deprimix i tant avorrix el nen».

*Contes per a infants*⁴³⁵ de J. Reig conté una sèrie de narracions breus del folklore infantil britànic i bàltic i la dedicatòria que els encapçalava és altament significativa: «Als nens valencians òrfens de narracions i contes, per causa de la nostra tragèdia pairal.» Al Pròleg, Reig escrivia:

«la nostra tragèdia pairal, a l'interrompre el cultiu de la llengua valenciana, va deixar-nos sense molt distintes manifestacions literàries i els nostres nens quedaren òrfens de narracions i contes. Els infants no obstant, són la cantera d'on eixiran els hòmens de demà, i el poble que no cuida les intel·ligències incipients, que no desvetlla i educa la voluntat i el coratge dels seus menuts, que al propi temps amb exemples d'herois més o menys reals no desenrotlla l'esperit lleial i cavalleresc, produïx

---

⁴³⁴ Núm. 31, d'abril de 1930.

⁴³⁵ Vegeu LANUZA, DE E. i PÉREZ MORAGÓN, F. (1982). Aquests contes han estat reeditats recentment per Tàndem editorial.

uns hòmens que saben ben poc de la tolerància, del jugar net, de la baronia, i en fi de totes les virtuts que són la flor i l'escuma d'una raça».

Aquell mateix any 1930 també va aparéixer la primera edició del cèlebre *Tombatossals*, de Josep Pascual i Tirado⁴³⁶, alguns capítols del qual ja havien aparegut prèviament en el *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*. Aquella primera edició de la rondalla meravellosa, un llibre bellíssim, duia il·lustracions de Bernat Artola, F. Pérez Dolz i Lluís Sales i Boli.

D'una altra banda, en la col·lecció setmanal «Nostra Novel·la» van aparéixer dotze narracions infantils, bé en volums autònoms, bé com a complement de textos per adults. Algunes procedien del concurs infantil convocat per la mateixa col·lecció en l'exemplar que duia el número 6. Entre aquelles narracions mereix destacar-se *L'astúcia i la força*, de Teodor Llorente i Falcó.

La nòmina de contes adreçats a l'estimulació de la imaginació infantil, però, no acaba ací. Per exemple, el Centre d'Actuació Valencianista (CAV) en publicà uns altres, com ara *El flautista encantat*, de J. Reig; *Remordiment*, de J. Cebrian i Navarro; *La flor del lliri blau*, (1932) rondalla popular adaptada per Angelí Castanyer d'un poema de Víctor Iranzo; *El violí*, (1932) d'Elisa García Villalba; i *Els tres peixets* (1935) de Lisard Arlandis.

L'any 1934 l'editorial Artes y Letras va publicar una sèrie de deu contes de Josep Cebrian i Navarro. Els títols eren: *Els reis dels pobres*, *El coixet*, *Aquell any de falles*, *Un hèroe de cartó*, *En la fira de Nadal*, *El home feliç portava camisa*, *Paella*, *Allà en les moros*, *El xiquet francès* i *El pont en l'airat*.

D'un altre costat, l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana inicià una col·lecció de narracions infantils que la guerra es va

---

⁴³⁶ Aquest llibre ha estat repetidament imprès. En l'actualitat n'hi ha una edició disponible a Eliseu Climent editorial, a cura de Lluís Meseguer.

encarregar de tallar. Va arribar a eixir *El xiquet de pedra*, (1936), l'autor del qual, Josep Sansabas i Serrano, va ser tresorer de l'entitat. Duia il·lustracions de Ramon Temprado. Una ressenya anònima apareguda en la publicació *El País Valencià*⁴³⁷ deia:

«la senzilla història que ens conta el senyor Sansabas pot interessar als infants que comencen a llegir. Té una petita dosi de fantasia i apunta una ensenyança; potser li manca habilitat en l'exposició artística. Es massa planera de forma. Els nens volen una mica més de troballa, gusten d'endevinar segrets [sic], els agrada, de vegades, un interrogant, uns punts suspensius, alguna fantasia al seu alcanç en l'art del narrador».

El conte va aparèixer amb motiu de la Fira del Llibre de 1936.

Assenyalem, igualment, que lo Rat Penat va publicar *La perla que naixqué en lo fang*, de Lleó Agulló Pechuan, amb il·lustracions de Manuela Ballester; l'original havia merescut el premi del CAV als Jocs Florals de 1934. Va ser precisament el CAV qui —en la línia d'estimular la creació infantil, com havien proposat Carles Salvador i Joan M. Borràs Jarque l'any 1933— va convocar un concurs de contes infantils l'any 1935.

De la seua banda, la revista escolar *Sembra*, animada per Enric Soler i Godes⁴³⁸, des de Sant Joan de Moró, va editar els contes *El llenyater mort* i *El pastoret*.

Cal recordar que Enric Soler i Godes duia en *El Camí* una secció anomenada «Punts de seny» En l'article corresponent al núm. 15⁴³⁹, el mestre de Sant Joan de Moró demanava la publicació d'un «setmanari d'infants, en molts ninots de colorins» per tal d'«apoderar-se de l'ànima de

---

⁴³⁷ Núm. 21 de 18 d'abril de 1936.

⁴³⁸ Castelló de la Plana, 1903-València 1993. Estudia la carrera de magisteri a la Normal de Tarragona. Als anys 30 va publicar el poemari *I el cel és blau* (Castelló, 1933). Va col·laborar en revistes catalanes i valencianes. Va ser signant de les Normes de Castelló. Va ser membre de l'Associació de Mestres Valencians, de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana i de la Cooperativa catalana de la Tècnica Freinet. Assistí a l'Escola d'Estiu de Barcelona. Per a més informació, podeu consultar: CORTÉS CARRERES, S. (1995): *València sota el règim franquista (1939-1951)*, especialment pàgs. 203-206.

⁴³⁹ Publicat el dia 11 de juny de 1932

l'infant valencià, coste lo que coste». L'autor de l'article —admirador de la tasca pedagògica realitzada al Principat,— gira els ulls envers Catalunya per tal de posar-la com a model a seguir:

«Quan els valencians hagen aconseguit traure a la llum un Patufet com en Catalunya i una biblioteca de novel·letes i contes com fan allà per tal de catalanisar a la joventut d'aquella terra, podrem alçar un dit i dir que s'ha posat la primera pedra del ressorgiment valencianista. Mentres no es faça açò, lo demás són garrotades de cego».

D'un altre costat, cal considerar que l'existència d'una bibliografia literària adreçada als més menuts es fa indispensable si hom pretén fer de la llengua en què estan escrits una eina de treball apta per a tots els àmbits i usos socials. Doncs bé, en *El Camí*⁴⁴⁰ es publicava la nota «Contes infantils» on s'assenyalava que

«l'Editorial Arte y Letras, amb el seu desig de cooperar al renaixement de la llengua valenciana, además de la labor que ve fent editant les obres teatrals de major èxit en la seua “Galeria d'obres valencianes”, dedica una secció als xiquets, la dels Contes Infantils».

Es tractava d'una col·lecció que havia estat premiada al concurs de l'Ateneu Regional i constava de deu contes originals de Josep Cebrian i Navarro. D'una altra banda —amb el desig valencianitzador que caracteritzava el setmanari— la nota pregava «als senyors mestres d'escola que es prenguen l'interés en què els seus deixebles alternen la lectura dels contes castellans amb la dels valencians».

En el mateix exemplar⁴⁴¹ es feia saber el resultat del Concurs literari

---

⁴⁴⁰ Número 109, de 7 d'abril de 1934.

⁴⁴¹ *El Camí* núm. 109, de 7 d'abril de 1934.

organitzat pel mateix setmanari *El Camí* en què —a més d'altres escriptors com a membres del jurat— hi havia Carles Salvador, el qual, d'altra banda, es va fer càrrec de l'import corresponent al quart premi de l'esmentat concurs⁴⁴².

Assenyalem, també, que el Grup d'Amics del Nen, «en el seu anhel d'enaltir en tot lo possible l'acció del nen, [havia] organitzat la *Primera manifestació infantil en lletres i dibuixos* i per a tal efecte» havia convocat «un concurs de contes il·lustrats». Els xiquets que hi podien prendre part havien de ser menors de 14 anys. Els treballs literaris podien estar escrits en valencià o en castellà. S'hi havia establert un premi «per al millor conjunt (conte i dibuix), tres als millors contes [i uns] atres tres a les millors il·lustracions. Els premis seran —continuava la nota— joguets o llibres. El Grup d'Amics del Nen, organitzador d'este concurs, donarà ademés premis a tots els treballs que ho mereixquen».

Mes endavant, l'any 1937, —com tindrem ocasió de comprovar— la Conselleria de Cultura va publicar el conte infantil *Si n'era una treseta*, d'Enric Navarro Borràs, autor que aquell mateix any va traure la *Col·lecció d'endevinalles per a xiquets*, editat per l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana.

5. 8. 2 UNA EXPERIÈNCIA DIDÀCTICA A L'AIRE LLIURE: «LA COLÒNIA ESCOLAR VALENCIANISTA»

Una de les activitats que van dur endavant els mestres nacionalistes durant la República va ser una colònia escolar. I Així, en un article titulat «La primera colònia escolar valencianista»⁴⁴³ s'informava que

---

⁴⁴² El primer premi va correspondre al text titulat "Els Estats Units d'Europa, signat per Albert Riu, pseudònim «que correspon, segons tenim entés, a un jove i actiu valencianista, que malgrat això no s'ha distingit fins ara com a escriptor». També s'hi feia saber que el senyor Gil Senís havia «satisfet pel seu compte l'import del primer premi. El senyor Reig oferia⁴⁴² igualment satisfer l'import del segon i tercer premi i el senyor Carles Salvador el del quart.

⁴⁴³ L'article va aparèixer a *El Camí* núm. 76, de 19 d'agost de 1933. Convé recordar que, de colònies escolars, al País Valencià se'n feien des de l'any 1906, patrocinades per l'Ajuntament de València, la FUE

«els valencianistes de Castelló van al davant [ja que] actualment tenen en funcionament per el plaç d'un mes la primera Colònia Escolar Valencianista. Instal·lada a Sant Pau (Albocàcer), baix la direcció pedagògica del nostre company Carles Salvador».

L'establiment —informava el setmanari— havia estat organitzat per la Societat Castellonenca de Cultura. A l'article s'indicava, de passada, d'uns altres «esforços molt lloables realitzats pels exemplars patriotes de Castelló, com eren les escoles de llengua valenciana, a les quals assistixen un bon número de xiquets educats ja en el coneixement i l'amor de la pàtria valenciana». Pel que s'hi explica, la Castellonenca de Cultura havia sol·licitat al Ministeri d'Instrucció un ajut, i el gabinet ministerial va concedir «una subvenció de tres mil pessetes per a l'Ajuntament de Castelló i una altra de quatre mil pessetes per a la Societat Castellonenca de Cultura», totes dues destinades a «l'organització de Colònies Escolars». En total hi van assistir vint-i-cinc infants triats «d'una manera rigurosa, atenent a les seues condicions físiques, a la possibilitat d'influenciació i, naturalment, a les seues necessitats. El lloc on ha estat portada, Sant Pau, és un dels indrets més a propòsit, i per a la instal·lació de la Colònia, la Societat ha tingut l'ajuda digna de remarcar-se de l'Ajuntament d'Albocacer». Com a director de l'establiment hi havia Carles Salvador, ajudat «en la seua tasca pels mestres valencianistes Soler i Godes, Porcar i Boix».

En l'exemplar de la setmana següent⁴⁴⁴ s'ampliava la informació i s'hi explicitava el tipus de vida que els infants duïen a la colònia:

«La primera tasca que es fa a la Colònia pel matí és hissar la Senyera, mentre els infants canten amb ver entusiasme l'himne Vent de Ponent, [...]. Els ensenyen a escriure en valencià, es

---

o el Patronat de la Joventut Obrera. Amb motiu del Simposium de Colònies Escolars celebrat a València l'any 1989, la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència va editar un fullet que reproduïa les cançons cantades i apreses pels xiquets assistents a aquella primera Colònia Escolar nacionalista de 1933. Els títols publicats van ser *Cançó del caragol*, *El desembre congelat*, *El mussol*, *Vent de Ponent* de Santiago Cebrián Ibor, *L'hereu Riera* i *Pagesia*.

donen lliçons (explicacions) de història valenciana; es fa llegir en valencià; els mestres narren contes i els infants en conten, aiximateix; es ligen poesies líriques; els parlen d'art, de Història natural, i cada punt les lliçons ocasionals són als llavis dels professors. Es repleguen fòssils, vegetals i animalons, amb els quals es vol augmentar el material a exposar en moment oportú. Es dibuixa, es canta i es juga. La vida que es fa a la Colònia és sana. Cada dia es practica l'excursionisme. L'alimentació és abundosa».

Les classes de llengua estaven a càrrec de Carles Salvador⁴⁴⁵ mentre que Francesc Boix i Santmartí explicava història natural i Antoni Porcar i Candel era l'encarregat de donar a conèixer la història de l'art valencià. A l'escrit s'anunciava també que el CAV havia organitzat una visita col·lectiva, des de València, per poder conèixer la Colònia de Sant Pau d'Albocàcer.

En el mateix exemplar de *El Camí*, Pasqual Asins publicava l'article «El material escolar per a l'ensenyament del llenguatge» on s'exposava la necessitat que el professorat destinat al País Valencià fóra valencià, per tal que «els mestres d'escoles del País Valencià [coneguen] amb les més gran perfecció la llengua valenciana». D'una altra banda s'hi assenyalava que «la lectura d'obres literàries ha d'ajudar [a] l'adquisició del llenguatge. Per a que açò esdevinga exacte, manca una cura exquisida en l'elecció de les obres. És convenient, a més, habituar al nen a l'ús del diccionari». L'article cloïa amb una referència a les colònies escolars, on es pot llegir el que segueix:

«¿Voleu un model d'organització de colònies escolars? Fixeu-vos en la que patrocinen els valencianistes castellonencs. En Bocairant, on està instal·lada i servida per mestres valencianistes, es proclama l'èxit de juar amb dignitat».

⁴⁴⁴ *El Camí* núm. 77 de 26 d'agost de 1933.

⁴⁴⁵ Vegeu l'article «Tasca i esplai», *El Camí* núm. 78 de 2 de setembre de 1933.

Hi havia a Bocairent una altra colònia escolar «servida per mestres valencianistes»? No n'hem sabut trobar cap altra referència.

5. 8. 3 LA PUBLICACIÓ DE *EL PRIMER LLIBRE PER A INFANTS*

A finals del curs escolar 1932-1933 es va posar a la venda el primer llibre dedicat a l'aprenentatge de la llengua concebut des d'una concepció moderna. Pasqual Asins⁴⁴⁶, presentava el *Primer Llibre per a Infants*, «signat per L. A. Castelló i E. Beut i il·lustrat per R. Temprado, de la Col·lecció Escolar del CAV»⁴⁴⁷. L'autor de l'article hi evocava l'època, ja llunyana, en què va veure la llum la *Gramàtica* de B. Ortín, moment en el qual «l'amic Thous i Orts plorava com un nen. El temps i la distància no han esborrat aquell record inefable i este llibre per infants en produïx una emoció pariona». L'escrit clou amb aquestes paraules:

«Els autors poden estar satisfets de l'assaig. El mestre L. A. Castelló —que fon ponent en el Dia del Mestre de la II Setmana Cultural Valenciana—, el gran amic dels nens, E. Beut i l'enfervorit dibuixant Temprado, han fet una obra pràctica, eficaç i plaenta. Un d'estos llibres que al vindre a les mans et somriu, com un amic, i es guanya l'estima coral. S'ha iniciat la senda per a la solució del nostre problema escolar. Que no manque la continuïtat».

En la introducció del *Primer Llibre per a Infants*, titulat «Als pares i mestres» els autors apuntaven:

«Al escriure este llibre ho fem convençuts de l'urgent necessitat de que els infants valencians tinguen on poder aprendre les

---

⁴⁴⁶ En un article titulat «Un llibre per a infants» publicat en *El Camí* núm. 81, de 23 de setembre de 1933.

⁴⁴⁷ A. VILA, en *L'ensenyança de la llengua valenciana...*, pàg 17, nota 53, apunta la idea que aquest manual degué eixir d'algun altre concurs, tot i que no n'hem trobat cap notícia: «Encara que G. Huguet va dotar un premi del "Jocs Florals" per a un manual escolar, este degué eixir d'un altre concurs en el que, presuntament, també participa Enric Valor. Dels autors sabem que Castelló era mestre, Beüt dirigia els "scouts" valencians i Temprado era escultor i el dissenyador habitual de les publicacions del CAV.

primeres lletres en la seua propia llengua, i no es vegeu, com fins ara en la vergonya de no saber lo que està escrit en lo que ells parlen per tot arreu. Es una conveniència altament pedagògica ensenyar als nens en la llengua materna, i a més un dret que tenen els infants a rebre l'educació ab ella, evitant el retard cultural que representa l'estudi ab idioma alien...».

No s'estan els autors al d'oferir-hi una sèrie de tècniques de treball de la llengua que resultaven molt innovadores per a l'estat de l'ensenyament del moment, atés que llavors era bàsicament de caràcter memorístic. Per contra, els autors hi suggereixen l'ús de llapis de colors, paper sense pautar, no demanar la perfecció, conferir una ampla llibertat d'aprenentatge als alumnes, etc:

«Per a que siga més eficaç el mètode pedagògic que hem emprat, deu fer-se que els infants escriguem i dibuixen cada lliçó, fent un treball reflexiu a l'ensem que distret i interessant; posarem en les seues mans les llapiceres de colors i el paper sense ratlles o la pissarra per a que ho usen lliurement. Ni l'escriptura ni el dibuix deu d'exigir-se ab gran perfecció; — temps tindrà per a això—, sinó que siga mig per a que escriga i llixca des de la primera lliçó.»

Des del punt de vista tècnic, el *Primer llibre per a infants* —que eixia a la venda el dia 30 d'agost de 1933— oferia als educadors, a peu de pàgina, una sèrie d'indicacions sobre la manera diferencial de pronunciar les grafies valencianes que diferien de les castellanen. Així, per exemple hi trobem:

«la lletra c davant de e i de i, en principi de paraula i darrere de vocal, representa el so linguodental fricatiu sord, que es pronuncia fent un obstacle en la cavitat bucal, entre la llengua i

les dents, deixant passar l'aire suaument sense fer intervindre la glotis. La ç (ce trencada) té el mateix so linguodental fricatiu sord, davant de *a*, de *o* i de *u*.»

Pel que fa a la persona que impulsà aquesta realització, A. Vila Moreno (2000: 81) indica que degué ser Beüt i Belenguer:

«Aunque por la condición profesional y por la prioridad de su nombre puede parecer que sería L. Castelló el principal impulsor de estas “beceroles” dedicadas a la lectura y escritura de nuestra lengua desde el primer momento, la abundante documentación que guardó en su día Beüt y el posterior intercambio de correspondencia con L. Castelló nos da a entender que fue él quien se encargó de llevar adelante la obra que, según sus propia palabras, tenía unos destinatarios concretos: sus dos hijas de muy corta edad.»

D'una altra banda en el mateix exemplar de *El Camí*⁴⁴⁸ es reproduïa l'article «Primer llibre per a infants» escrit per Jordi de Fenollar⁴⁴⁹ que havia estat publicat prèviament a *Las Provincias* on s'apuntava:

«Els entusiastes valencianistes Lambert A. Castelló i Emili Beut, patrocinats pel Centre d'Actuació Valencianista, han escrit i publicat un llibret per a les escoles, molt ben ideat, amb il·lustracions que permetixen als nens obtindre les primeres lliçons, combinant lletres i paraules amb dibuixos; una espècie de cató il·lustrat fins ara res se'n havia fet en este sentit. Les nostres escoles, lo mateix que els nostres pares, no podien disposar d'un mal llibre valencià per a l'ensenyança. Amb el llibre de Castelló i Beut es posa el primer graó indicador de el camí que deu seguir-se, puix este llibre, com diu el seu títol, és el primer que correspon als infants. Dignes d'elogi són els

---

⁴⁴⁸ Núm. 18, de 23 de setembre de 1933.

⁴⁴⁹ Es tractava d'un dels pseudònims utilitzats per Teodor Llorente i Falcó.

autors d'esta petita obra. Ara lo que precisa és que, tant els mestres com els pares, li facen la deguda acollida, posant-lo en les mans de les tendres criatures.»

D'un altre costat, Pasqual Assins comentava⁴⁵⁰:

«Per als nostres darrers patriotics, este llibre senzill que arriba ara —signat per L. A. Castelló i E. Beut i il·lustrat per R. Temprado, Primer Llibre per a Infants, de la Col·lecció Escolar del Centre d'Actuació Valencianista— es d'aquella condició gentil que guanya seguidament la nostra estima [...].

»El fervor patriòtic supera el nostre sentit crític i renunciem a l'anàlisi d'este llibre tan ric de promeses. Fem tan sols —en el seu elogi— l'observació de que els autors han seguit un sistema evolutiu de progrés sense fatiga, fàcil a l'atenció i al sentit escrutador del nen. Els dibuixos i l'abecedari tipogràfic estan lograts amb cura...»

5. 8. 4 LA PRIMERA JORNADA PEDAGÒGICA DE LA VALL D'ALBAIDA

Durant el mes d'octubre de 1933 es va celebrar a Albaida una jornada de convivència dels mestres dels partits d'Albaida i Ontinyent, de la qual va ser publicada una crònica⁴⁵¹ signada per P.(rudenci) Alcon i Mateu. Es tractava d'un dels anomenats «Centres de col·laboració», aplecs dels mestres d'una comarca amb l'inspector corresponent. En aquella reunió el mestre nacional Baldomer Vendrell va fer una conferència sobre la «necessitat que té el Mestre de conèixer la llengua materna dels infants», en la qual, —en paraules d'Alcon i Mateu— «deixà establertes algunes conseqüències, entre elles, la següent: Tot Mestre està obligat a conèixer la llengua de l'infant a qui es deu en cor i ànima». L'acte va ser presidit per

---

⁴⁵⁰ *El Camí* núm. 83, de 23 de novembre de 1933

⁴⁵¹ «Reunió de mestres dels partits d'Albaida i Ontinyent», en *El Camí*, núm. 86, de 28 d'octubre de 1933.

l'inspector de la zona, En Joan Josep Senent, «un home cultíssim, comprensiu i observador» el qual havia fet pel matí una crida «als Mestres per a que aportaren en la pròxima “Setmana pedagògica” tots els problemes vius i pedagògics que afecten a les localitats dels reunits, ço és, als partits d'Albaida i Ontinyent». En el transcurs de l'assemblea es discutí sobre la necessitat de conèixer, o no, la llengua dels infants. El senyor Senent — indica la crònica— «encarregà una ponència en la que es defensaren els tres punts que següen:

»Primer. Solució mínima. Que el valencià s'empren en les escoles com a llengua auxiliar, ço és, per aclarir idees no enteses en llengua castellana. Segon. Solució mitja. Que s'empren en l'escola la llengua valenciana en el primer i segon grau i que es vaja ensenyant el castellà com una disciplina escolar. Tercer. Solució màxima. Que tota l'ensenyança, en el primer i segon grau es faça en llengua valenciana i solsment es raone i s'ensenyi el castellà al grup de nens compresos en el tercer grau».

Segons l'opinió de l'autor de la recensió, Prudenci Alcon, caldria

«no solsament enraonar el valencià que parla el poble, sinó que a les escoles s'estudiara la nostra llengua amb l'ampulositat i cura del castellà, a l'extrem de fer que la nostra parla oblidada i corrompuda arribara a estar enlairada i conreuada com li pertoca. El valencià literari té el mateix origen que el que posseix el poble i és hora de batzegar la pols que tenim, fa molts anys, damunt la nostra personalitat mig decesa degut a l'esclavitud centrista que ens obliga a romandre en una abúlia suïcida».

5. 8. 5 LA SETMANA PEDAGÒGICA DE LES COMARQUES D'ALBAIDA I ONTINYENT

Tal com havia ocorregut l'any anterior, del 17 al 21 de setembre va tenir lloc a Ontinyent una Setmana Pedagògica. D'aquella reunió didàctica se'n va fer eco Pasqual Asins⁴⁵². Segons ell havia estat «organizada per la Inspecció d'Ensenyança de València i dedicada especialment als mestres de les comarques d'Ontinyent i Albaida, amb una preparació temàtica dels problemes escaients, singularment en el seu sentit idiomàtic, a les nostres escoles, l'estudi dels quals ja no és possible defugir». Segons ens informa P. Asins, «de l'ampli programa de la setmana pedagògica d'Ontinyent cal destacar les conferències doctrinals i alligadores del doctor Alcayde Vilar, 'Caires pedagògics de Lluís Vives'; del senyor Nicolau Primitiu Gómez Serrano, 'Importància de la llengua materna en l'Escola', amb una lliçó pràctica a càrrec del mestre Prudenci Alcon, i la del senyor J. J. Senent sobre 'Personalitats i Mètodes'.»

Va ser el mateix Nicolau Primitiu qui l'any 1936 treia a llum l'opuscle titulat *La llengua valenciana a l'escola*, que encara que amb un títol lleugerament modificat, reproduïa la «conferència donada en la Setmana Pedagògica d'Ontinyent, el capvespre del 20-IX-1934», segons la nota manuscrita del mateix autor que es conserva en l'exemplar del fons de la Biblioteca Valenciana. El llibre està dedicada com a «Homenatge a En Joan Josep Senent Ibanyes, il·lustre pedagog i arqueòleg. Memòria d'amistança i companyonia. Coralment, íntimament, fraternalment.»

La tesi principal del llibre —molt erudit, d'altra banda— es pot resumir en aquest fragment:

«El mestratge en l'escola pot elevar la cultura nacional, soterrar-la, segons que s'identifique amb l'interés cultural del poble o dels seus dominadors; però el mestratge en l'escola deu esser la

---

⁴⁵² Vegeu *El Camí*, núm. 131, de 15 de setembre de 1934.

palanca propulsora de l'avançament del poble, elevant la seua cultura, [...] Per ço els benemèrits patriotes que exerciten el mestratge no deuen perdre d'esment que la cultura no s'imposa sinó que s'enlaira i perfecciona amorosament ni oblidar que quan s'imposa una cultura per un Estat dominador, es destrueixen la consuetudinària i el poble que la sustenta; que és per ço que davant de la civilització occidental moren, tràgicament, els pobles sotmesos, per compte de civilisar-se.

»Per a elevar la cultura del poble és de tot punt necessari que entre la llar i l'escola no haja solució de continuïtat i que [...] no haja que recórrer ninguna distància; i no hi haurà res millor, si voleu fer labor eficient en pro de la humanitat i de la cultura, que proporcionar-vos [...] la seua pròpia llengua, que en nosaltres és la valenciana, i quan en possessió d'esta clau vos identifiqueu amb els vostres deixebles, feu esforços sobrehumans per a elevar-los i perfeccionar eixa cultura, sense fer d'un nacional un estranger.

»Cal per a això que vosaltres, compenetrats de l'alta missió de creadors i conductors de la cultura popular, compregueu que en primer lloc és necessari ensenyar al poble el mig immediat on viu, mostrant-li la geografia i la història de l'aldea o la ciutat, de la comarca i de la nació, per arribar a l'Estat a l'Univers; Així com les ciències naturals i tots els altres aspectes de les ciències, fins arribar, a la topologia del lloc relacionada amb la Història de la Cultura; [...]

»Vosaltres sou, oh mestresses i mestres!, els creadors de la nova civilització, que per a que siga justa i perdurable ha de basar-se, com hem dit, en l'enlairament de les cultures populars, [...] en el respecte a la mútua personalitat, i eixa personalitat, la vostra, la del nostre poble valencià, és la que vosaltres haveu d'elevat i polir per a que torne a ocupar en el món aquell lloc preminent del seu Segle d'Or, emprant la llengua de la llar, la

dolça parla valenciana.»

Val a dir que la Vall d'Albaida, i en concret alguns mestres que hi treballaven van tenir un cert protagonisme en l'afany d'introduir el valencià a l'escola, deler que no devia ser alié la presència de l'inspector de la zona, Joan Josep Senent. C. Agulló (1994: 217-231), de la seua banda, fa una relació dels diversos mestres que llavors treballaven a la comarca. Entre aquells esmenta Miquel Ferràndiz Bataller, que feia classe a Aiello de Malferit, mestre que «Defensà el valencià a l'escola» i que, com a poeta, va compondre *Cançons d'amor i cançons per a la ronda*⁴⁵³. S. Soler i Vila, que ha n'estudiat el poemari, hi retrau alguns fragments del text que posen de relleu els aspectes pedagògics que devien moure el mestre Miquel Ferràndiz en escriure aquells poemes. Així, al pròleg, Ferràndiz Ballester diu:

«Raríssimes voltes, de les moltes que oixc cantar per la serra i per lo pla'ls treballaors, no ho fan en valenciá; casi sempre'n castellá. ¡Y que mal pronuncien! ¡cuanta barbaritat que diuen! No cap ducte que no saben lo que canten ni entenen les paraules que mal han deprés. ¿Perqué no han de cantar en la seua llengua, en la llengua que parlen i comuniquen els pensamens i afèctes als demés?»

Conscient del fet que la gent no sap llegir en la seua llengua — comenta Soler i Vila en el seu estudi— perquè a les escoles només s'ensenya a llegir i escriure en castellà, creu necessari que el lector conega les regles bàsiques d'ortografia i, per això, redacta una *Lliçò pràctica per a llegir en valencià*. El mestre poeta ens hi diu:

«Daván d'les Cansóns, posaré les principáls regles ortográfiques per a sa lectura, escriuré una “Lliçó pràctica per a llegir el Valenciá”. D'eixa manera, qui les llixga o vullga dependre per a

---

⁴⁵³ Vegeu l'article de Salvador SOLER i VILA (1990-91): «Cançons d'amor i Cançons per a la ronda. Un motiu per al record», *Revista d'estudis comarcals Alba*, Ontinyent, pàgs 309-313.

cantar ho farà sens dificultat; yo no m'en ixc de ma profesió de Mestre; ningú podrà prohibirme qu'ensenyé fòra de l'escola lo qu'el Estat me prohibix ensenye dins per ser Mestre Nacional».

Observem que Ferràndiz, tot i que tenia molt clara la prohibició del Ministeri d'Instrucció d'ensenyar el valencià a l'escola, com que tenia tan arrelada la idea d'ensenyar, no s'està d'oferir una lliçó ocasional de valencià. A la revista *Alba*⁴⁵⁴ Salvador Soler i Vila ofereix la «Lliçó pràctica per a llegir Valencià» en qüestió.

5. 9 L'ASSOCIACIÓ PROTECTORA DE L'ENSENYANÇA VALENCIANA. (SEGONA ÈPOCA)

El Camí núm. 100⁴⁵⁵ es feia ressò que «un grup nombrós d'esforçats defensors de la nostra cultura ha constituït l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana».

Entre els promotors de la nova Protectora, a més d'uns altres impulsors també hi havia Carles Salvador, que havia estat l'ànima de la Protectora creada l'any 1921. Ara bé, sembla que en aquesta ocasió no hi va tenir un paper tan important. La iniciativa, en aquesta ocasió degué partir d'un grup de socis del CAV, desitjosos d'aconseguir l'ensenyament del valencià a l'escola, i per tant, la plena valoració de la llengua com a mitjà normal i habitual d'expressió.

Una de les primeres realitzacions de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana (APEV) —d'acord amb la informació apareguda al setmanari *El Camí*— va ser la creació d'un «curs de llengua valenciana per correspondència i també ens han parlat —continua informant el setmanari valencianista— de fer un Curset de Morfologia⁴⁵⁶ que sota la direcció del

---

⁴⁵⁴ Pàg. 311-312.

⁴⁵⁵ De 13 de febrer de 1934

⁴⁵⁶ L'any 1934 apareixia com a llibre autònom amb el títol de *Morfologia Valenciana amb exercicis pràctics*. Quaderns d'Orientació Valencianista. València, 1934.

nostre amic Carles Salvador serà publicat en *El Camí*, encarregant-se de la correcció de lliçons el Departament de Cultura del CAV».

En l'exemplar de la setmana següent⁴⁵⁷ s'informava «que ha estat definitiva i legalment constituïda l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, amb domicili social, provisional, al carrer Poeta Quintana, 7». Tot seguit *El Camí* reproduïa el següent manifest llançat per l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, «entitat a la qual no ha de mancar cap patriota conscient»:

«Manifest de l'“Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana”.

»És indubtable que el major obstacle per al recobriment del País Valencià, per a la reconstrucció de la seua personalitat, és la manca de formació cultural autènticament valenciana. I este greu perjudici que es fa a l'esperit del poble és encara major si considerem el problema baix el punt de vista pedagògic.

»El nombre d'analfabets existents al País Valencià és vergonyós; les xifres són aterrades. Milers d'infants deixen d'anar a escola, i els que ho fan sols conseguixen una cultura tan elemental, que quasi bé podríem dir que és nul·la. A què és açò degut? Senzillament, a què l'ensenyança és donada en una llengua que no és la del poble; en una llengua que els infants que al bressol de les seues mares han oït les dolces paraules valencianes, no entenen, els resulta estranya, i encara que arriben a aprendre-la, no és mai amb la intensitat suficient per a què amb ella resulten d'eficàcia les ensenyances.

»Quan per primera vegada els infants valencians van a l'escola i ouen al mestre que els parla en altra llengua, se troben extranys a aquell ambient, el seu esperit se rebela i cap ànsia senten per aprendre, puix que lo que aquell home els explica ho entenen amb moltes dificultats.

---

⁴⁵⁷ *El Camí* núm. 101, de 10 de febrer de 1934.

»Per pedagogia o per valencianisme s'imposa, puix, l'ensenyança valenciana. Però pensem que esta obra ningú més que els valencians hem de realisar-la; ningú més que nosatres som els interessats en què el nostre poble esdevinga culte; ningú més que nosatres tenim el deure d'exigir que se'ns donen els nostres drets. I en tant arriba el moment d'assolir lo que amb justícia ens pertoca, ¿hem de creuar-nos de braços i consentir la manca de cultura pròpia? No. I precisament per a posar en lo possible remei, s'ha creat l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, que té per finalitat, segons els articles primer i segon del seu Reglament:

«Article primer. L'Associació té per objecte el foment de l'ensenyança valenciana en tots els seus aspectes.

Art. segon. Per assolir este objectiu l'Associació podrà:

- a) Crear, quan ho estime oportú, centres d'ensenyança a base valenciana; cooperar, en la forma que crega convenient, als que s'establixquen, i contribuir que els ja existents, a base d'atres llengües, donen ensenyances d'idioma valencià i atres a caràcter valencianesc.
- b) Publicar llibres docents o complementàriament instructius per facilitar l'ensenyança valenciana; subvencionar la publicació d'atres que tinguen igual finalitat, i comprar, vendre i regalar els que considere necessaris per al compliment de la seua missió.
- c) Convocar concursos per fomentar entre els valencians el conreu i coneixement de la nostra Llengua, de la nostra Literatura, de la nostra Geografia, del nostre Dret o qualsevol atre ordre de coneixements relacionats amb el cos o amb l'esperit de País Valencià, i cooperar als que atres entitats convoquen per a objectius similars.
- d) Fomentar la creació d'escoles valencianes a fora del País

Valencià, per a estrangers i per als valencians emigrats; publicar gramàtiques valencianes en altres llengües i diccionaris valencians amb l'equivalent estranger, i, en general, cooperar a la difusió, coneixença i honrament de la nostra llengua a l'estranger.

e) Organisar tota mena d'actes destinats a estimular l'avanç dels estudiosos a base valenciana, a estrènyer els llaços d'unió entre tots els elements que treballen d'una manera o altra per la valencianisació de la nostra ensenyança, i a la consecució de recursos per a facilitar els fins de l'Associació.

f) Obrir cursets sobre matèries destinades a fer conèixer la personalitat i la vida del País Valencià, efectuant-los on els considera més profitosos.

g) Formar una Biblioteca amb llibres docents i instructius, de naturalesa i esperit valencià i d'interés pedagògic universal, amb la qual es puga contribuir a la major il·lustració del Magisteri de la nostra Pàtria.

h) Publicar un Butlletí de l'Associació, i si es creu convenient, una revista difusora de l'ensenyança valenciana, que puga ser orgue de propaganda dels fins socials i guia pedagògica per als mestres».

»La tasca a realisar, com voreu, és de gran abast, difícil, però no impossible si tots els valencians conscients presten la seua col·laboració. Interessa, puix, la major ajuda; cal que deixant de banda idees i partidismes, que no deuen existir davant el problema cultural, posen tots el seu gra de sorra, aportant el donatiu que permeten les seues disponibilitats econòmiques. Penseu que en res de més profit podreu emprar els diners que en la cultura.

»Ningú no deu mancar amb la seua adhesió a esta croada. Feu-vos soci de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, subscriuint l'adjunt butlletí i enviant-lo al domicili

provisional, carrer del Poeta Quintana, núm. 7, València.

»Quotes reglamentàries

»Els socis seran individuals o col·lectius.

»Socis individuals: numeraris, quota anyal, 12 a 60 pessetes.

»Protectors, quota anyal, més de 60 pessetes.

»Socis col·lectius (Associacions, periòdics o entitats d'atra índole): Numeraris, quota anyal, 25 a 150 pessetes. Protectors, quota anyal, més de 150 pessetes.

»Socis infantils (que no passen de 16 anys d'edat): Quota anyal 3 pessetes.

(Article sisé dels Estatuts).

Seguidament s'hi oferiria la butlleta d'inscripció següent:

«l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana

Poeta Quintana, 7 (Domicili provisional)

Proposta de Soci

.....

de professió.....

que viu .....

carrer ..... núm..... pis.....

Sol·licita ser admés com a soci de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, compromentent-se a satisfer la quota anyal de ..... pessetes, pagada per (1)

..... de ..... de 193

Presentat per

Firma del interessat

Núm. de Soci.....

(1) Indicar la forma com vol fer-se el pagament: per mesos, trimestres, semestres o anys.»

L'APEV va convocar un concurs⁴⁵⁸ «entre els artistes valencians»

---

⁴⁵⁸ Vegeu-ne les bases publicades en *El Camí*, núm. 102, de 17 de febrer de 1934.

per tal de premiar «una marca per a distingir els impresos, cartes, propaganda [...], i per tant deurà de ser lo més senzill i significatiu possible amb referència a l'objecte que el títol de l'Associació ja indica, i a més ha de contrindre la inscripció “Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana”». El logo que fóra premiat obtindria un premi de «50 pessetes» i quedaria en propietat de l'APEV.

Tot seguit, Carles Salvador, va publicar⁴⁵⁹ l'article «La nostra protectora de l'ensenyança» on indicava:

«És ja un fet l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, i tot valencià nacional ha de saber que és la nostra Protectora i s'hi d'allistar per donar ajut, al menys, amb les seues quotes, a l'obra de qui enfervorit i constant ha tingut la iniciativa de suplir a l'Estat. Perquè la iniciativa particular ha fet Cursets d'Idioma, de Literatura, d'Ortografia; ha fet ensenyança d'infants en diferents centres, i darrerament les curtes setmanes d'una Colònia de Vacances...»

En el mateix exemplar del setmanari es publicà l'article «Un acord de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana» on s'informava que la primera decisió presa en l'assemblea general celebrada el dia 7 (de febrer de 1934) va ser adherir-se «a les normes ortogràfiques aprovades en l'esmentada Assamblea de Castelló el 21 de desembre de 1932, i per la consecució de les quals tant va fer la patriòtica editorial L'Estel».

La constitució de l'APEV, d'altra banda, va ser rebuda amb una certa expectació. Així, en el núm. 27 de la revista *Acció*⁴⁶⁰, en article publicat per Jordi Martorell i titulat «L'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana», després de qualificar aquesta societat de «jove pero ja benemèrita entitat cultural i patriota» i havent recordat «els cursets de llengua que han constituït un èxit», suggeria la conveniència que

---

⁴⁵⁹ *El Camí*, núm. 103, de 26 de febrer de 1934. Vegeu-lo, complet, en l'*Apèndix documental*, núm. 32.

⁴⁶⁰ De 27 de novembre de 1934.

l'Associació

«organisara algún curset de llengua no per correspondència sinó per el sistema de classes orals. Dit curset —continua dient Martorell—, que serviria de assaig, podria tindre una duració d'unes 20 lliçons».

Tot seguit, i després d'indicar que Manuel Gisbert havia estat nomenat Regidor en cap de l'APEV, l'article acaba dient:

«El valencianisme te que fer molt, moltíssim a la esfera cultural, sense abandonar, es clar, l'esfera política, i l'Associació Protectora de l'Ensenyança com l'Agrupació Valencianista Escolar tenen que treballar incansablement per tal d'aconseguir els fruits que tots desitjem».

En aquell moment el desvetlament de l'escola valenciana era, amb moltes reserves, ja una realitat. La tècnica de la impremta a l'escola creada per Freinet, tenia un nou epígon. Es tractava de la publicació d'*Ibèria*, revista escolar creada a Canet lo Roig sota la direcció del seu mestre Antoni Porcar Candel. Carles Salvador, en un article⁴⁶¹ titulat «'Ibèria' revista escolar valenciana», en va presentar el primer número, «el corresponent a febrer, d'una revista escolar escrita totalment en valencià. No tenim notícia —hi assenyala el mestre de Benassal— d'un altre cas semblant i per això hem de remarcar l'aparició del periòdic infantil i hem d'aplaudir el fet, encoratjant-lo». L'article cloïa amb les paraules següents:

«Senyalem el mes de febrer de 1934. En ell s'ha fet pública la primera revista escolar valenciana. Que l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana en prenga nota, si més no».

Després de la presentació de la revista escolar *Ibèria*, a càrrec de

---

⁴⁶¹ *El Camí*, núm. 104, de 3 de març de 1934.

Carles Salvador, és ara el mateix Antoni Porcar Candel, mestre de Canet lo Roig i creador del periòdic qui publicava⁴⁶² l'article «Per què i com fem la revista escolar 'Ibèria'» on, en primer lloc, es penedia del fet que no

«disposem encara de ninguna revista pedagògica professional escrita amb la nostra estimada llengua, no tenim més remei que recurrir a les acollidores columnes del nostre setmanari, per expressar quelcom dels afers, il·lusions i realitats plasmats per nosatres a l'escola del Maestrat on treballem com una mena de contestació a les informacions demanades per diverses persones i entitats interessades en la nostra tasca».

La creació de la revista havia estat motivada, hi afegeix A. Porcar:

«per ser absolutament contraris a tota escola que deforma l'esperit del nen per fer esclaus, en la que s'ensenya dogmàticament impeditint pensar, que desvia i àdhuc anihila les activitats personals i l'expressió espontània del pensament infantil, fent-lo com un segur subordinat de la voluntat dictatorial de l'adulte».

Per a dur a terme el seu objectiu hom havia derminat

«l'adquisició, amb sols 8 pessetes, d'una modesta impremta de lletres de goma. [...] Emprant la impremta, el nen forma, estudia i llig amb deler i franca alegria les seues pròpies composicions i les dels companys, resultant allavors una classe d'escriptura-lectura veritablement interessant i profitosa. Per si açò no fóra prou, encara tenim l'avantatge amb l'esmentada pràctica de que els deixebles aprenen amb rapidesa asombrosa el nostre idioma i a l'ensem la no menys interessant de poder-se relacionar amb atres escoles (actualment fem intercanvi de

---

⁴⁶² *El Camí*, núm. 117, de 9 de juny de 1934.

revistes amb dues escoles de Barcelona, una de Balears, una de València i una de la província de Barcelona). Per tot lo indicat no podem més a aconsellar a tot mestre que sentisca com cal l'ideal educatiu i la responsabilitat del càrrec, la pràctica de la impremta a l'escola, i als que ja ho fan, desitjar-los molta força de voluntat i entusiasme per a anar avant, sempre avant en el desenvolupament constant d'esta interessant tasca».

Convé recordar que justament el dia 7 febrer d'aquell any 34 s'havia creat l'Associació Protector de l'Ensenyança Valenciana, segons es desprén de «L'Acta de Consell General de Constitució»⁴⁶³. A la sessió inicial van assistir els senyors «Tarin, Vilaplana, Moroder, Cebrian, Rieta, Beut, Reig, Martineç i Vidal, Alcantarilla, Cubells, Navarro, Orts, Salvador, Martineç (Agnés), Rodriguez, Nacher, Calatayud, Marco, Caballero, Asins», els quals van aprovar «per unanimitat» els «Estatuts legalisats pel Govern Civil de la "Província"». El Consell Directiu va restar format per:

«President: Antoni Tarín i Sales, 37 anys, amb domicili Poeta Quintana 7. València.

»President segon: Francesc Caballero i Muñoz, 40 anys, domicili Plaça Calatrava 3. València.

»Secretari: Vicent Vilaplana i Roig, 33 anys, domicili Joaquim Costa 5. València.

»Secretari segon: Enric Orts i Ausina, 20 anys, domicili Roterós 6. València.

»Tresorer-Comptador: Leopold Martineç i Vidal, 32 anys, domicili Jesús 74

»Arxiver-Bibliotecari: Robert Moròder i Molina, 19 anys, domicili Clavé 3. València.

»Vocal primer: Carles Salvador i Jimeno, 41 anys, Mestre. Benassal.

---

⁴⁶³ El *Llibre d'Actes* corresponent es troba a Lo Rat Penat, i n'hem aconseguit una còpia per mediació del Dr. Joan Gil Barberà, al qual agraïm la seua deferència. Les oferim en el *Apèndix Documental*.

»Vocal segon: Pasqual Asins i Lerma, 38 anys, domicili Mallorca 17. Benimacllet.

»Vocal tercer: Baldomer Vendrell, 34 anys, Mestre. Bocairent».

Tot seguit es va procedir a celebrar sessió ordinària i el primer acord que s'hi va prendre, com hem indicat, va ser la «més franca adhesió a les normes ortogràfiques aprovades en l'[...] Assamblea de Castelló el 21 de desembre de 1932»; també s'hi va acordar «obrir un concurs de dibuixos entre els artistes valencians, per a elegir la marca o distintiu de la “Protectora”», i oferir «un curs d'Ortografia Valenciana per correspondència i absolutament gratuït, a l'ensem que un curset de morfologia [?] també per correspondència, per mig del setmanari “El Camí” i la correcció dels exercicis [del qual anirà] a càrrec del Departament de Cultura del CAV».

I efectivament, Carles Salvador, hi va anunciar la realització d'un curset de morfologia per correspondència i sota el patrocini de la Protectora. Els correctors de les lliçons serien E. Orts Ausina, a València, i G. Huguet Segarra, a Castelló. La Lliçó I, sobre el substantiu, va aparèixer en *El Camí* núm. 105⁴⁶⁴. Una setmana més tard, en *El Camí* núm. 106⁴⁶⁵ l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana presentava el curset de morfologia valenciana que havia estat anunciat. En aquell exemplar, en què s'oferia la II lliçó, hi havia una nota que deia: «Estem satisfets per l'acollida que hem rebut dels valencians que s'han inscrit trametent-nos l'exercici de la Lliçó I».

Era ara Robert Moròder qui publicava⁴⁶⁶ l'article «L'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana i els problemes de l'ensenyament a València» Per a Moròder

«el fet que un mestre d'allà de l'Andalusia o d'atres terres ben diferents de les nostres ensenye als nens valencians en llengua diferent a la seua, [...] és, almenys un crim, que és com amb tota claredat es podria qualificar, el fet abominable de matar —

---

⁴⁶⁴ De 10 de març de 1934.

⁴⁶⁵ De 17 de març de 1934.

⁴⁶⁶ *El Camí* núm. 108, de 31 de març de 1934.

esta és la paraula— l'ànima, el pervindre d'infinits milers de nens en totes les èpoques de la nostra història, des de la gloriosa entrada dels Borbons vencedors en estes terres valencianes.»

I més endavant hi afegia:

«No és lo mateix que a un nen de formació valenciana se li ensenye en espanyol, en nom de res, si no és de l'imperialisme castellà, que en llur llengua materna. Cansats estem de proclamar les opinions d'eminents pedagogs aprop del retard que sofrix el nen si se li ensenya en llengua diferent a la que parla. Els nens espanyols deuen esenyar-lis en espanyol i no en francès, i nosatres seríem els primers ens defensar-los si ocurrira tal fet; i ensems som els primers en defensar que al nen valencià se li deu ensenyar en valencià i no en espanyol, en ares a la major cultura, per a què desaparega el núvol de l'analfabetisme de la nostra terra, per a què el nen siga cult, es desenrotlle l'intel·ligència i vinguen les grans mentalitats valencianes de nou a servir al progrés universal, es deu ensenyar en tots els graus en llengua materna. La manca de grans figures valencianes en els camps tots de la cultura, és cosa patent des de que als nostres nens s'els ensenya en llengua espanyola. Açò és cosa fàcilment demostrable. [...] Per a resoldre estes coses davant la inèrcia de les autoritats i corporacions valencianes, un estol de patriotes, com diem, [que] vol una pàtria culta i elevada mirant al món i no a l'esclavitud salvatge, ha organitzat una entitat cridada a fundar i sostindre, dintre de llurs possibilitats materials, escoles en valenciana llengua que proclamen davant del món civilisat com no s'equivocaren els grans mestres que propugnaren per l'ensenyament en la llengua materna.»

Per totes les raons exposades, hi indicava que el millor «que podeu fer, si esteu amb ella identificats, és fer-vos socis d'esta entitat patriota».

Malgrat, però aquesta i la resta de crides que es van publicar amb la finalitat de recaptar socis per a l'entitat, el nombre d'aquests sembla que no va ser gaire alt. A. Vila Moreno (2000: 91, nota núm. 50), en diu al respecte:

«En julio de 1935 se contabilizan 167 socios (aparte los infantiles). A finales de septiembre son 170. A lo largo del año se producen 41 altas, 15 bajas y 2 expulsiones. La última actualización publicada constata la existencia de 176 socios a primeros de 1936. El número de alumnos en los cursos de Ortografía y Morfología permaneció bastante estable alrededor de los 55 y 48 respectivamente.»

En el mateix exemplar del setmanari valencianista⁴⁶⁷ es publicava una nota de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana en la qual s'informava dels acords següents, presos pel Consell Directiu en sessió celebrada el 27 de març:

- «a) resoldre el concurs de dibuixos per a triar un logo identificador de l'Associació al que duia per lema Bonet;
- »b) Nomenar delegats de l'Associació protectora de l'Ensenyança valenciana als senyors i les localitats següents:
Joan Beneyto, de Bocairent
Roderic Cantó, de Meliana
Enric Celades, de Barcelona
Enric Aguilar, de Vall d'Alba
Gaietà Huguet, de Castelló
Francesc Bolineta, d'Algar de Palància
Antoni Porcar, de Canet lo Roig
Josep Lluís Bauset, d'Alcúdia de Carlet

---

⁴⁶⁷ *El Camí* núm 108, de 31 de març de 1934.

Miquel Alonso, de Borriana

Dudley Fitts, de Wallingford (E.U.A.)

Enric Valor i Vives, d'Alacant

Lambert A. Castelló de Socovos.

»c) Adherir-se a la tercera commemoració anyal de les Noces d'Or del nacionalisme basc (Dia de la Pàtria) que es celebrarà a la regió d'Araba el proper dia 1 d'abril.

»d) Protestar davant del governador de Castelló per la multa que ha imposat al senyor Gaietà Huguet sense cap altre motiu que el de ser professor de llengua valenciana».

»e) Celebrar un concurs infantil d'escriptura valenciana, els detalls del qual ja s'anunciaran oportunament.

»f) Concedir un premi de 25 pessetes i col·leccions de contes per al Concurs Literari de xiquets que organisa el Grup d'Amics del Nen.

»g) Concedir un premi de 100 pessetes per als Jocs Florals de Lo Rat Penat.

»h) Felicitar als mestres n'Antoni Porcar, de Canet lo Roig, i Baldomer Vendrell, de Bocairent, per la tasca tan lloable que realisen en llurs escoles.»

A més, s'hi pren la determinació de publicar un «Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana».

Pel que fa a l'acord *h*) en què hom felicita els mestres assenyalats, convé tenir present que, Antoni Porcar havia dut a Canet lo Roig una gens menyspreable tasca, com hem pogut comprovar. Pel que fa a Baldomer Vendrell, a més de les tasques que hem reportat, el setmanari *El Camí*⁴⁶⁸ informava que el 14 de febrer d'aquell mateix any havia de començar, a Bocairent, on exercia com a mestre, un «Un curset de Llengua Valenciana, Geografia i Història del País Valencià»; la matrícula prevista del qual ascendia a 42 deixebles.

---

⁴⁶⁸ Número 101, de 10 de febrer de 1934.

Convé assenyalar que el dia 12 d'abril d'aquell any 34 el Consell Directiu de l'APEV va celebrar una sessió ordinària (amb l'assistència dels senyors «Tarín, Vilaplana, Orts, Martíneç [i] Moròder» hi s'hi varen prendre els acords següents: distribuir 75 pessetes (de les 100 que havien oferit a lo Rat Penat, per als Jocs Florals) «per al tema “Estudi de l'estat de l'ensenyança al nostre País i l'analfabetisme existent a conseqüència de la dominació espanyola” i 25 pessetes al tema “Programa de Història del País Valencià”». També s'hi encarregà al senyor Moròder que «confeccione un fitxer auxiliar de Bibliografia Pedagògica». Es concediren així mateix «tres premis importants de lots de llibres per a cadascun dels tres grups que integren [el Concurs organitzat per l'Associació de Magisteri de la FREC] a base sempre del nostre idioma», i es nomenà membre del jurat en l'esmentat concurs el senyor J. J. Senent Ibanyez.»

D'alta banda, l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, el dia 12 de maig d'aquell mateix any 34⁴⁶⁹ va organitzar el Primer Concurs Infantil d'Espectura Valenciana. Aquell associació, segons el cronista,

«vetlladora del nostre ressorgiment cultural, crida tots els mestres conscients de la seua professió i els pares amants del nostre l'idioma, i els estimula, [...] a prendre part en el I Concurs d'Espectura Infantil de Llengua Valenciana, el qual, amb motiu de la III Setmana Cultural Valenciana, es verificarà en un dels dies de tan magna manifestació, entre els nens i nenes d'edat escolar».

S'hi organitzaren dues modalitats: una secció *a*, per a infants menors de 10 anys i una secció *b*, per als majors d'aquesta edat. Per a la secció *a* s'establiren tres premis de 20 pessetes i uns altres tres de 10 pessetes; per als xiquets de la secció *b*, tres premis de 25 pessetes i uns altres tres de 15 pessetes. Per últim, s'hi constituïren dos guardons de 50 pessetes

---

⁴⁶⁹ Vegeu *El Camí*, núm. 114, de 19 de maig de 1934.

per «als senyors Mestres que presenten major número d'infants i que estos obtinguen major número de premis». A l'hora de lliurar els contes hom tindria «en compte les redaccions i l'ortografia dels treballs». Per al lliurament de premis hi havia previst l'organització d'«un interessant festival infantil, durant el qual tots els infants concursants rebran lots de llibres com a memòria del Concurs i tots els nens que estiguen presents seran obsequiats amb paquets de sucreria».

Efectivament, en l'acta de la sessió celebrada el dia 13 de maig s'informa d'una reunió del Consell Directiu de l'APEV, amb assistència dels senyors «Tarín, Vilaplana, Orts, Martíneç [i] Moròder» i, entre altres acords, es va prendre el d'aprovar «les bases presentades, pel vocal primer senyor Carles Salvador i el soci Lambert A. Castelló, per al I Concurs Infantil d'Escriptura Valenciana que s'acorda, pel moment, celebrar amb l'avinentesa de la III^a Setmana Cultural Valenciana que organisa el Centre d'Acció Valencianista».

En *El Camí* d'unes setmanes més tard⁴⁷⁰ J. Sansabas Serrano feia una «Breu semblança a un Butlletí», el de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana que acabava de ser publicat. En l'esmentat article s'informa que l'Associació «té un nombre de 300 alumnes que aprenen la nostra llengua per els mitjos indicats»⁴⁷¹. També hi feia saber Sansabas que la Protectora «concedix premis a l'Associació de Magisteri, als Amics del Nen, als Jocs Florals de lo Rat Penat, constituïx el primer concurs infantil d'escriptura valenciana, etc.». I, més endavant, hi afegeix:

«Reconec que la lliberació del nostre País Valencià està en l'educació dels nens. Els pares tenim l'obligació, no solsment de nodrir corporalment als nostres xiquets, no, sinó també nodrir-los espiritualment. Una i atra nutrició són necessàries per al desenrotll de l'infant, per arribar a home i disfrutar plenament de les grandeses del nostre País i de la nostra llengua. [...] Com

⁴⁷⁰ *El Camí*, núm. 117 de 9 de juny de 1934.

⁴⁷¹ Els mitjans en qüestió eren, com també s'assenyala a l'article, «un curs d'ortografia per correspondència a València, a Castelló, a Alacant [i] un curs de morfologia per mitjà d'El Camí».

a valencià, com a pare, com a defensor de les nostres reivindicacions, desitge una llarga vida a l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, amb el fi que complisca el seu anhel —que és el de tots— i procure trobar en la seua tasca el conhort que mereix».

De fet el primer *Butlletí* de l'APEV va aparéixer el mes de maig de 1934. Com a editorial duia el text següent:

«Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana

»Es indubtable que el major obstacle per al recobrament del País Valencià, per a la reconstrucció de la seua personalitat és la manca de formació cultural autènticament valenciana. I este greu perjudici que es fa a l'esperit del poble és encara major si considerem el problema baix el punt de vista pedagògic.

»El nombre d'analfabets existents al País Valencià és vergonyós; les xifres són aterrades. Milers d'infants deixen d'anar a escola, i els que ho fan sols conseguixen una cultura tan elemental, que quasi bé podríem dir que és nul·la. A què és açò degut? Senzillament a que l'ensenyança és donada en una llengua que no és la del poble; en una llengua que els infants que al bressol de les seues mares han oït les dolces paraules valencianes, no entenen, els resulta estranya, i encara que arriben a aprendre-la, no és mai amb la intensitat suficient per a què amb ella resulten d'eficàcia les ensenyances. Quan per primera vegada els infants valencians van a l'escola i ouen al mestre que els parla en altra llengua, es troben estranys a aquell ambient, el seu esperit es rebela i cap ànsia senten per aprendre, puix que lo que aquell home els explica ho entén amb moltes dificultats.

»Per pedagogia i per valencianisme, s'imposa, puix, l'ensenyança valenciana. Peròensem que esta obra ningú més

que els valencians hem de realisar-la; ningú més que nosatres som els interessats en què el nostre poble esdevinga culte; ningú més que nosatres tenim el deure d'exigir que se'ns donen els nostres drets. I en tant arriba el moment d'assolir lo que amb justícia ens pertoca, ¿hem de creuar-nos de braços i consentir la manca de cultura pròpia? No. I precisament per a posar en lo possible remei, s'ha creat l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana.

»La tasca a realisar és de gran abast, difícil, però no impossible si tots els valencians conscients presten la seua col·laboració. Interessa, puix, la major ajuda; cal que deixant de banda idees i partidismes, que no deuen existir davant el problema cultural, posen tots el seu gra de sorra, aportant el donatiu que permeten les seues disponibilitats econòmiques. Pensem que en res de més profit podem emprar els diners que en la cultura.

»Ningú no deu mancar amb la seua adhesió a esta croada. Feu-vos soci de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, subscriuint l'adjunt butlletí i enviant-lo al domicili provisional, carrer del Poeta Quintana, 7, València.

Per la Cultura i per la Pàtria!»

Tot seguit el *Butlletí* ofereix els components del Consell Directiu i reporta els noms dels Delgats a les diverses poblacions. També hi ha un article, titulat «Cursos per correspondència» on s'assenyalen els cursos que llavors s'impartien:

«Cursos de llengua per correspondència

»L'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana manté un curs d'ortografia en la Delegació de Castelló, a càrrec del Delegat, En Gaietà Huguet i Segarra, havent assolit el major èxit, i al qual curset figuren inscrits un gran nombre de mestres d'aquelles comarques.

»Atre curs d'ortografia funciona a les oficines de l'Associació, i amb un acceptable nombre de matriculats, està a càrrec del senyor Enric Orts Ausina.

»També ha començat a organitzar-se un curs d'ortografia a Alacant, mitjançant la publicació setmanal de lliçons i exercicis en el període [sic] d'aquella ciutat El Tio Cuc i a càrrec del nostre Delegat N'Enric Valor i Vives.

»Per mitjà del setmanari El Camí, de València, també funciona un curs de morfologia organitzat per la Protectora, i a càrrec del Cap del Departament de Cultura del Centre d'Actuació Valencianista, N'Emili Beut i Belenguer.

»Tots estos cursos es següeixen amb lliçons i exercicis confeccionats per el mestre En Carles Salvador i sota la seua direcció.

»Comptem, doncs, amb un nombre d'uns 300 alumnes que aprenen la nostra llengua per els mitjos indicats.

També s'hi ofería la informació següent:

«LA NOSTRA OBRA

»L'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana fa solsment tres mesos que va estar constituída. Es encara massa prompte per a poder donar al poble valencià notícies d'haver arribat a qualsevol realització important o seriosa.

»Per l'esmentada raó, els nostres treballs, per ara, no poden tindre atre objectiu ni atra efectivitat que la difusió del fet de la nostra existència; per això en la pràctica de la nostra propaganda hem tractat d'utilisar quantes ocasions se'ns han presentat per a estimular el desenroll de la cultura de la nostra Pàtria i especialment la que considerem especialment nostrada, és a dir, a base de la nostra pròpia llengua. Hem tractat i aconseguít la valencianisació d'actes culturals que es

presentaven a base de llengua estrangera, mitjançant la nostra intervenció col·laboradora, facilitant llur desenvolupament i organització i concedint-los-hi premis arreglats a llur importància.

»Així, doncs, voreu com l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana ha pogut, malgrat tot, en el breu període que senyala la seua curta vida, contribuir eficaçment a dita doble finalitat».

Una altra de les informacions que ofereix el *Butlletí* era l'activitat de l'Associació del Magisteri del FREC⁴⁷², segons la qual

«Esta entitat ha organitzat un concurs de treballs pedagògics i havent-nos sol·licitat un premi, hem concedit premis importants de lots de llibres per a cada un dels tres grups que integraven l'esmentat concurs, en quan resultaren els més adients a les característiques del nostre poble i a base de la nostra llengua. També hem contribuït a la part d'edició dels prospectes corresponent al valencià.»

Per a formar part del jurat del concurs en qüestió va estar nomenant «en representació de l'APEV el senyor J. J. Senent Ibànyec.»

---

⁴⁷² Aquestes inicials corresponien a la Federació Regional d'Estudiants Catòlics. En els primers anys no hi constava la *R* de regional. Aquesta federació fou una de les primeres a constituir-se, el 10 de maig de 1920, en un acte en què van prendre part Juan Zugasti, col·legial del beat Juan de Ribera, Fernando Martín Sánchez Juliá, president de la CECE, i Àngel Herrera, director de *El Debat*. El 8 de gener de 1921 va quedar definitivament organitzada. El seu primer president fou Federico Salmó i el secretari Pau Meléndez, tots dos de la Facultat de Dret. Durant el curs 1920-1921 se'n varen constituir associacions en totes les facultats, Escola Normal i Institut General i Tècnic. I hi organitzaren les seccions corresponents: esports, propaganda, dramàtica, orfeó, conferències. Les idees clau que defensa la CECE i, per tant, la FREC són: l'autonomia universitària, entesa a la manera catòlica o siga la possibilitat que existisquen universitats de l'Església; el dret d'associació en la Universitat, amb el mateix objectiu de poder formar un grup de pressió confessional; el respecte a la religió en l'ensenyament públic; la defensa de l'orde i el treball; l'interés per un treball científic seriós i una específica cultura; un sentit de l'honor i el patriotisme a ultrança; admiració pels feixismes, d'ací les preferències internacionals definides: simpatia per Alemanya i Itàlia; també demostren atenció a les nacions i estudiants hispano-americans. A través de les seues dotze assemblees —la tercera, 1924, a València— els estudiants catòlics defineixen els seus ideals i s'enfronten a les associacions neutres, laïques, especialment a la FUE. Els tres motius més greus d'enfrontament amb aquesta són: confessionalitat, monopoli de la representació escolar que va adquirir la FUE des de la proclamació de la República i la creixent politització. La FREC va desaparèixer en els últims anys

També s'hi reproduïx l'enèrgica «Protesta» feta per l'entitat al governador de Castelló pel fet d'haver multat G. Huguet a causa de ser professor de la nostra llengua. En concret, el text diu:

«Havent arribat a nostre coneixement el text íntegre de l'ofici que ha estat adreçat al ciutadà castellanenc senyor Gaietà Huguet i en el qual li és notificada la imposició d'una multa de 5.000 pessetes pel motiu de ser professor de llengua valenciana, i no sent-nos possible donar al dit acte autoritari cap altra interpretació que un greuge inferit a la nostra estimada llengua, en compliment d'un deure que ens imposa la nostra missió social, fem constar davant de vosté la nostra més enèrgica protesta.

»Per l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana.
Antoni Tarín, president.⁴⁷³

Pel que feia als Estatuts de la nova entitat, el *Butlletí* els oferia entre les pàgines 6 i 9⁴⁷⁴.

D'una altra banda, a la mateixa revista s'informava que la FREC havia organitzat un concurs cultural en el qual «per primera vegada ha estat incorporada la nostra llengua nacional». Així, un premi atorgat per l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana havia correspost al «treball que porta per lema 'Pensat i Fet' que signen dos deixebles del grau professional». També s'hi feia saber que «Primitiu Gómes Senent ha conquerit per al seu magnífic treball "Poble que la seua llengua..." atre premi de l'Associació Protectora i el d'Acció Nacionalista Valenciana. Els áccesits de la Protectora de l'Ensenyança i Acció Nacionalista Valenciana

---

republicans i els seus elements més combatius van passar al Sindicat d'Estudiants Universitaris. El seu òrgan d'expressió des de 1921 fou la revista *Llibertas*.

⁴⁷³ Cal tenir present que, si bé la Constitució de la República permetia la normalització lingüística, a partir de 1933 —en què després de les eleccions començà el bienni dretista— s'hi manifestà una actitud centralista, clarament contrària a la utilització de les llengües no castellanques de l'estat per part d'elements del govern, sobretot arran dels fets d'octubre de 1934. Aquest mateix comportament explicaria, potser, la no celebració de la IV Setmana Cultural l'any 1935.

⁴⁷⁴ Nosaltres el recollim en l'*Apèndix documental* com a document núm. 33.

s'han otorgat al treball de Josep Puchades Segarra que porta per lema 'Dolça Parla'».

El dia 12 de juny de 1934 es va celebrar una sessió del Consell Directiu de l'APEV en què es va prendre l'acord de

«Nomenar Delegats als senyors que s'indiquen per a les localitats següents»:

Alfara d'Algímia, a Miquel Viruela i Mestre

Castro Somiedo, a Ferran Pérez i Puig

Culla, a Serafí Salort i Ginestar

La Llosa de Ranes, a Genar Tortosa i Pla

Madrid a Josep Sanchis i Zabalza

Múrcia, a Vicent Sanchis i Sugranyes

Sant Joan de Moró, a Enric Soler i Godes

Xàtiva, a Ernest Bosch i Morant».

També s'hi va fixar «el termini de la matrícula per al I Concurs Infantil d'Esctura Valenciana per al dia 30 dels corrents, amb l'objecte de conèixer prèviament el nombre de concursants». En l'esmentada sessió també es va constituir «l'Oficina de Divulgació i Correu de la Llengua» de la qual va ser elegit encarregat de l'organització i funcionament el senyor «Martineç i Vidal». Posteriorment hi consta que s'atorgaren els «premis oferts a l'Associació del Magisteri, com segueix: Grup I. Al que porta per lema "Pensat i fet", que signen dos deixebles del Grau Professional. Grup III. Al que porta per lema "Poble que la seua llengua cobra es recobra a sí mateix", del qual és autor En Primitiu Gomeç i Senent. Un atre premi al titolat "Dolça Parla" del qual és autor En Josep Puchades i Segarra». Finalment, el Consell directiu felicita «l'Agrupació Valencianista Republicana per la iniciativa que ha tingut de celebrar un Homenatge a la Llengua», a la qual oferia la seua col·laboració.

En *El Camí* núm. 120⁴⁷⁵ s'informava que la delegació de l'APEV a Canet lo Roig, a càrrec del mestre Antoni Porcar, es disposava a celebrar «un concurs de lectura i escriptura valencianes baix el patronat de l'Ajuntament de la localitat, el dumenge dia 8 de juliol». Els premis consistirien en llibres valencians i contes infantils cedits pel Consell Directiu de l'APEV, mentre que la delegació de Castelló, a càrrec del senyor Gaietà Huguet havia concedit a l'escola de Canet lo Roig un guardó especial «consistent en un equip d'impremta per a l'edició de la revista *Ibèria*». També s'hi informava que s'esperaven premis de la Societat Castellonenca de Cultura. A la festa de lliurament de premis estaven previstos parlaments dels nens, dels mestres Antoni Porcar i de Carles Salvador. L'Orfeó Escolar interpretaria cançons valencianes i també s'hi farien pràctiques d'«exercicis de lectura, escriptura al dictat i interpretació d'un dibuix». Hom preveia l'acabament de «l'acte amb el cant de l'himne valencià *Vent de Ponent*».

El Consell Directiu de l'APEV es va tornar a reunir el dia 6 de juliol de 1934 i, entre altres, va prendre la decisió d'assistir una representació del Consell Directiu al Concurs Infantil de Lectura i Escriitura que s'havia de celebrar el dia 8 d'aquell mateix mes a Canet lo Roig. També s'hi donava les gràcies a la Caixa d'Estalvis per la «implantació d'una nova secció de Llibretes d'estalvi totalment redactades i funcionant en la nostra llengua, modalitat de llibreta que és sol·licitada per a l'APEV. Finalment s'hi prengué «l'acord de celebrar una festa infantil, als Jardins del Reial, per al proper dia 27 dels corrents»⁴⁷⁶, si bé s'ajornà el Concurs Infantil d'escriitura valenciana. D'un altre costat, es concediren 50 contes infantils «als nens de l'escola de l'Assagador de la Torre, que dirigeix el mestre F. M. Llorens Ferri». Es donaren les gràcies a les publicacions *El Camí* i *Acció*, de

---

⁴⁷⁵ De 30 juny de 1934.

⁴⁷⁶ Amb motiu d'aquella festa es van confeccionar pasquins en els quals es deia: «Gran Festa d'Infants 27 juliol 1934 Jardins del Reial/ Ciutadans de València: Al recint dels nostres Jardins del Reial hi trobareu un escut del nostre País Valencià començat a fer pels artistes Jardineros de la Ciutat. Manquen, com voreu, les quatre barres rojes. Cal doncs, que amb la flor que ~~461~~ ha estat entregada en entrar, contribuïu a la total reconstrucció del nostre escut./ Reconstruint el símbol dels valencians complireu amb el deure sagrat de tots els bons patriotes./ Així ho espera de vosatres la Associació Protectora de l'Ensenyença Valenciana.

València; *El Luchador* i *El Tio Cuc*, d'Alacant; i *Esquerra*, de Castelló «per la campanya que estant portant a efecte publicant articles de propaganda de la nostra Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana». I es nomenen delegats de l'APEV als senyors següents:

«Albocàcer, a Joan Puig i Puig
Algemesí, a Vicent Lloret i Martineç
Font de la Figuera, a Vicent Cambra i Ferrandis
Sagunt, a Simeó Domingo i Lluch».

En l'exemplar següent del setmanari⁴⁷⁷ es feia ressò del Concurs de Lectura i Escriptura valencianes s'havia celebrat a Canet lo Roig. Segons informava el cronista, l'acte va tenir lloc al Saló Consistorial de la Casa del Poble, al qual van assistir l'ajuntament en ple, sota la presidència de l'alcalde, Francesc Messeguer i «amb la concurrència dels senyors Antoni Tarín i Leopold Martínez Vidal, president i tresorer, respectivament del Consell Directiu de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, els senyors Joaquim Rieta, Vicent Rodríguez i Emili Cebrian, del CAV; senyor Vicent Garanyana, president del Partit local d'Esquerra Republicana del País Valencià⁴⁷⁸, i el mestre de Benassal, assessor tècnic i conseller de l'APEV». Hi van parlar un alumne de l'escola, Gimeno; el mestre, Antoni Porcar, el qual

«explicà a l'auditori la labor realitzada a l'escola, de la que volem destacar les excursions fetes a llocs d'interés històric i instructiu, recerçant objectes prehistòrics, insectes, fòssils i altres elements de la Naturalesa; el curs de llengua valenciana i

---

⁴⁷⁷ *El Camí* núm.122, de 14 de juliol de 1934.

⁴⁷⁸ Formació política fundada a Castelló de la Plana en març del 1934 per la fusió d'elements que provenien del valencianisme i dels partits Acció Republicana i Radical Socialista, que volien «la recuperació íntegra de la personalitat del País Valencià» dins del marc de la Constitució. A més, el seu programa contenia aspiracions pròpies de l'esquerra burgesa. Sembla que els fundadors prengueren per model el d'Esquerra Republicana de Catalunya. Mostrà sempre una clara actitud estatutista. L'any 1935 la major part dels seus membres passaren a englobar l'az462ista Izquierda Republicana i això provocà la dissolució del partit. El sector més valencianista, capitanejat per Gaietà Huguet Segarra, s'integrà, a poc de començar la guerra civil, dins Esquerra Valenciana, la ideologia de la qual contribuí a modelar poderosament.

d'història del País Valencià i la publicació de la revista escolar "Ibèria", amb dibuixos i redacció valenciana, totalment confeccionada per els nens».

La crònica periodística indica que, així mateix, hi parlaren el senyor Rodríguez, en nom del CAV, i

«el senyor Carles Salvador, mestre de Benassal i conseller de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, en nom de la qual digué que estimant en quan valia el treball de redreçament de l'escola de Canet lo Roig i dins dels mitjans de la ciència pedagògica moderna que el mestre Porcar emprà en la seua labor l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana es posava al costat de l'escola de Canet per a donar-li l'a[j]ud que li calguera i que pel moment el Consell Directiu de la Protectora havia concedit premis a tots els deixebles concursants, consistents en un llibre de lliçons d'*Ortografia Valenciana*, un *Vocabulari Ortogràfic Valencià*, un exemplar del llibret titulat *La llengua*, contes infantils i paquets de sucreria»

La crònica afegeix que Gaietà Huguet va concedir al centre educatiu «la quantitat necessària per a adquirir una impremta sistema 'Freinet' per a l'ús de l'escola⁴⁷⁹, a fi de millorar i facilitar la publicació de la revista *Ibèria*». Tot seguit —continua dient el periodista— es «procedí a l'exercici de lectura valenciana sobre el llibre de *Contes per a infants*, de Joaquim Reig, pels nens concursants. L'acte va acabar amb l'actuació de l'orfeó escolar, el lliurament dels premis per part de l'alcalde de la població, als quals Carles Salvador va afegir una pesseta per a cada xiquet».

---

⁴⁷⁹ Ferran Zurriaga («Cinquanta anys d'escola valenciana», *Sembra, quadern escolar. Homenatge a Enric Soles Godes*, Generalitat Valenciana, 1988, pàgs. 145-146) en referir-se als avantatges de l'ús de la impremta en l'àmbit escolar, indica: «Una de les principals finalitats de les tècniques Freinet és que els xiquets produïsquen textos on narren els fets més importants del seu viure i aquestes paraules escrites no han de quedar en pur debat per a l'escola; per això es fa la impressió dels textos, que serveixen per al treball del llenguatge a la classe i per a la comunicació amb l'exterior de l'escola realitzant un diari o revista infantil.»

A tot açò, la tasca de l'APEV no cessava. Una de les peticions que va cursar l'Associació per tal de normalitzar la utilització del valencià en tots els àmbits d'ús de la vida social va consistir a demanar a la Junta de Govern de la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de València la incorporació de la nostra llengua a la vida oficial de l'establiment. La resposta de l'entitat va ser absolutament positiva i va consistir en

«la incorporació de la nostra llengua a la vida oficial de l'establiment, i a l'efecte la implantació de llibretes totalment redactades en valencià amb les mateixes condicions generals establertes per a les llibretes antigues. [...] Ara, doncs, tenen ocasió els valencianistes i aquells que tenen predisposició a l'estalvi, d'aprofitar el nou servei autènticament valencià de llibretes i guardioles de la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de València».⁴⁸⁰

D'una altra banda, el Consell Directiu de l'APEV es va reunir en sessió el dia 11 d'agost, on «es dona compte de la marxa de l'entitat, nombre de socis, estat de caixa i nombre de deixebles dels curssets d'Ortografia i Morfologia». I es felicità el mestre de Canet lo Roig, Antoni Porcar per «l'èxit tan falaguer assolit al Concurs Infantil de Lectura i Escriptura Valenciana».

El dia 3 de setembre hi ha una nova reunió del Consell Directiu de l'APEV en la qual es pren l'acord de «Interessar de l'Ajuntament i la Diputació la creació de l'Escola de Gramàtica Valenciana». Encara que la redacció no és massa clara, tot fa pensar que l'APEV demanava a les dues entitats la creació d'una escola on s'ensenyara la gramàtica valenciana, petició, però, que no va ser atesa. L'acta assenyala també que havien estat fallats els premis que l'APEV havia dotat als Jocs Florals celebrats per Lo Rat Penat, tot i que no indica ni el nom del guanyador ni tampoc el treball

---

⁴⁸⁰ Vegeu «La llengua valenciana i la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de València», *El Camí* núm. 123, de 21 de juliol de 1934.

premiat.

En data 4 de novembre de 1934 torna celebrar-se una sessió del Consell Directiu de l'APEV en la qual, entre altres punts, s'acorda felicitar els «mestres F. M. Llorens i Ferri, de l'Assegador de la Torre, i Enric Soler i Godes, de Sant Joan de Moró, per la tasca tan loable que desenrollen a llurs escoles per a la valencianisació dels deixebles».

El Consell Directiu de l'APEV es torna a reunir el 16 de desembre i, entre altres acords, es pren el de «Formar una Antologia d'Escriptors Valencians, clàssics, del renaixement i contemporanis, per a publicar un Llibre de Lectura per a Infants». Carles Salvador és la persona a qui se n'encarrega «l'organització i direcció, per a que presente al Consell la llista d'autors i tria de clàssics». D'una altra banda, s'hi dona compte de la petició realitzada pel CAV en el sentit de «donar unes lliçons de la Llengua València», petició que és acceptada i se n'assenyalen les dates: «el proper mes de febrer». Hom decideix, així mateix, de publicar el «segon número del butlletí» durant el mes de gener. D'un altre costat, hom acorda de «Continuar els cursos de Llengua Valenciana, per correspondència, que tant d'èxit han assolit» Tot seguit, el soci J. J. Senent i Ibanyez proposa demanar a Nicolau Primitiu el text de la ponència presentada a «l'Assamblea Pedagògica de l'Associació de Mestres de les comarques Albaida-Ontinyent, per vore si la "Protectora" troba les possibilitats d'impremtar-la i estendre-la a tots els mestres de la nostra Patria». També s'hi aprova concedir al CAV «300 exemplars del llibret "La llengua" [...] per a repartir-los el "Dia dels Xiquets"»⁴⁸¹.

En qualsevol cas, el segon *Butlletí* de l'Associació no va eixir fins el mes de setembre de 1935.

El 23 de desembre va haver una sessió del Consell Directiu de l'APEV, en què s'aprovà dur a terme un Concurs Infantil de Lectura i Escriitura Valenciana, a celebrar el mes de maig, en el qual, «a més dels

premis per als xiquets, es concedixquen premis per als mestres que major puntuació obtinguen entre el nombre de deixebles matriculats i el nombre de premis obtinguts».

A. Vila Moreno (Inèdit 1: 34) ofereix detalls d'aquell concurs en què, per primera vegada, s'introduïa l'escriptura com a modalitat a avaluar. Segons hi assenyala només s'hi van presentar sis concursants (i tres d'ells eren germans). A més, l'estudiós de la història de la introducció de la llengua dels valencians en el sistema educatiu, hi assenyala:

«i com que la premsa no donà el nom del guayador/a volem reproduir (al peu de la lletra) el text de la narració que porta el n° 1 en la fulla d'inscripció, enviada per Alfons Verdeguer González. Està datada en 29 de maig de 1934:

"Hui he fet 'fotja". Amb un dia tan esplèndid no era qüestió de passar-lo aborrintme en l'escola

M'en he anat al riu. Y habien uns xiquets nadant i m'han entrat ganas de escabusarme jo també.

Nuets de cap a peus, hem jugat a la "piu" i em fet carreres dins l'aigua; en una d'elles casi me ofegue despues de pedre.

U dels xiquets diu -Anem a un atre clot que no ixca tant de toll.

Ell i jo anem a un atre clot, i quant anem a tirarse m'encontre sense la roba ¡Clar me la habia en l'atre clot (sic). Torne anar al primer lloc i me faltaben els pantalons. En aixó ve la mare de u dels xiquets amb una corretja i un guardia que dia ¡Ja vos agarrare futjineros!.

Pegue a futjir me pose el babero de cuansevol manera y men vay a casa figurantme la palissa que m'asoltarien.

Mon pare al vorem tan desgrenyat i brut i sense pantalon, m'agarra d'una orella em porta a l'escola i li dia al mestre; -fassa d'ell lo que vullga-. Yo entre mi dia -Ya està la catàstrofe.

⁴⁸¹ D'aquesta reunió del Consell Directiu de l'APEV se'n va fer ressò també la revista *Acció*, al seu núm. 33, però s'hi assenyala que els els «500 exemplars del llibret *La llengua valenciana*» havien estat venuts, «a preu de cost» al C[entre] A[ctuació] V[alencianista] per a repartir-los el Dia de Reis».

Y, efectivament, el mestre me mirà de dalt a baix m'asolta una coca en tota la cara y li diu a mon pare -Descuide que no en fara mes, jo liu asegure-.

¡Amb un dia tan esplendit, com me m'habia presentat, i a segut el mes desastros de tota la meua vida!».»

Una nova reunió del Consell Directiu de l'APEV es va celebrar el dia 1 de gener de 1935 en la qual, a més d'aprovar «la Memòria de la gestió social de la “Protectora” durant el passat any», el senyor tresorer va presentar l'estat de comptes de l'entitat. Tot seguit es procedeix a «nomenar Delegats als senyors que s'indiquen per a les localitats següents:

Burjasot a Emili Cebrian i Navarro;
Guadasuar, a Inocenci Signes i Ruiç;
Paterna a Pasqual Argent i Moia;
Calasparra a German Asensi;
Siguani (Cuba), a Josep Gil i Peiró».

Pocs dies després, el 6 de gener de 1935, se celebra una sessió del Consell General ordinari, amb assistència dels senyors següents: «Arlandis, Basset, Adlert, Asins (Joaquim), Alcantarilla, Orts, Cerdà, Aznar i Pellicer, Tarin, Martineç i Vidal, Vilaplana, Caballero, Asins (Pasqual) i Villanueva, Moròder, Donderis, Brú», reunió en què es van aprovar la Gestió social i l'Estat de comptes de la institució, i es va procedir a la renovació de Consell Directiu, el qual quedà de la manera següent:

«President: Antoni Tarin i Sales
President Segon: Emili Beut i Belenguer
Secretari: Vicent Vilaplana i Roig
Secretari Segon: Albert Alcantarilla i Carbó
Tresorer-Comptador: Leopold Martineç i Vidal

Arxiver-Bibliotecari: Robert Moròder i Molina

Vocal primer: Carles Salvador i Jimeno

Vocal segon: Enric Navarro i Borràs

Vocal tercer: Ismael Roselló i Zurriaga»⁴⁸².

Finalment s'aprovà trametre una salutació a l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, «corresponent [així] a la que aquella entitat ens va trametre, i també fer palesa la satisfacció de l'Assamblea per la gran llavor portada a cap pel Conseller senyor Carles Salvador».

Alguna cosa degué passar entre els dies 6 i el 9 de gener, dia en què es reuneix de nou el Consell Directiu de l'APEV perquè en l'acta corresponent consta que Emili Beüt presidia la sessió, i no Antoni Tarín — que havia estat reelegit president tres dies abans—. És més, en l'esmentada reunió es va acordar escriure al lletrat, en Carles Rieta «per a que presente una solució de l'afer Tarín». No sabem què hi va ocórrer ni què hi significa exactament la paraula «afer». A més a més, és aprovada una nova composició del Consell Directiu de l'APEV, que quedà constituït pels membres següents:

«President 2º: Emili Beut

Secretari: R. Moròder

Secretari segon: Lisar Arlandis

Tresorer: Josep Sansabas

Arxiu-Biblioteca: Tereseta Calatayud

Vocal 1er.: Carles Salvador

Vocal 2on.: Joan Garay Morales».

Amb tot i això, en la sessió celebrada el dia 13 de gener de 1935 torna a figurar Tarín com a president. En aquella reunió es va acordar que el Concurs Infantil de lectoescriptura es desglossaria en dues modalitats: lectura i escriptura. També s'hi proposava «Gestionar la prompta publicació del

---

⁴⁸² La mateixa informació es va publicar en la revista *Acció*, núm. 36, de 12 de gener de 1935.

Llibre de Lectura per a Infants per vore si és possible porta-la a efecte abans la celebració del Concurs Infantil esmentat». Posteriorment es proposà de diligenciar davant el CCV i davant l'Ajuntament, «per vore d'obtenir gratuïtament un local social. Com que el president senyor Tarín s'hi mostra en desacord, «fa qüestió de gabinet que no es parle més de l'assumpte, puix cas contrari presenta la dimissió», cosa que ocorre tot seguit.

El dia 20 de gener torna a haver una sessió del Consell Directiu en què el president segon, Senyor Beüt, llig una carta de Tarín en la qual ratifica la seua dimissió, però els membres decideixen «Expressar al senyor Tarin el desig del Consell que retire la dimissió que ha presentat del càrrec del President». També s'hi aproven unes altres decisions de tràmit.

El dia 9 de febrer de 1935, i en nota apareguda a *Acció*, núm. 40 s'informava que el Consell Directiu de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana havia pres els acords següents:

«Admetre la dimissió del càrrec de president presentada pel senyor Antoni Tarín Sales. Nomenar delegats de la "Protectora" als següents senyors per a les localitats que s'indiquen:

Artana, a Joan Tomàs i Martí.

Oliva, a Enric Pla i Martí.

Contribuir a la subscripció oberta per a publicar un fascicle a la memòria del malaguanyat patriota Vicent Tomàs i Martí.

Que, provisionalment, s'adrece la correspondència dirigida a la "Protectora" a l'Apartat de Correus número 74».

En la sessió del Consell Directiu de l'APEV celebrada el dia 3 de febrer de 1935, es prenen, entre altres, els següents acords: nomenar delegat de l'entitat a Artana al senyor Joan Tomàs; «escriure una lletra certificada al senyor Emili Lluch donant-li un plaç de quinze dies per a què entregue el treball que li fou premiat per nostra entitat en els passats "Jocs Florals", fent-

li constar que, cas de no rebre contestació, entendrém que renúncia a favor de la “Protectora”; però que se li prega que de totes maneres accedisca a enviar-nos l’original premiat»; també s’hi aprova de «lliurar un certificat als senyors que acaben els cursets de llengua»; havent dimitit el president, senyor Tarín, se li demana que justifique les existències «en la biblioteca» i es decideix «Anunciar novament en la premsa diària els Cursets de Llengua».

El 24 de febrer se celebra una nova sessió del Consell Directiu en la qual «s’acorda trametre un telegrama al Govern de Madrid protestant que a la Càtedra “Lluís Vives” no es permetxca parlar valencià. I, a l’ensem, fer una instància al Ministeri d’Instrucció sol·licitant l’ús de la llengua valenciana a l’esmentada Càtedra “Lluís Vives”». També s’informa que l’anunci del curset de llengua en la premsa ha produït noves inscripcions i que diverses comissions falleres hi havien enviat textos a esmenar, atés que també es van fer anuncis en la premsa en aquest sentit. També es dóna compte de la dimissió presentada per Carles Salvador, malgrat «les gestions realitzades pels senyors President i Secretari per fer desistir al senyor Salvador de la seua decisió». Com que ja havien estat quatre les dimissions presentades, «s’acorda celebrar Consell General Extraordinari, per a elecció de vacants el pròxim dia 10 del provinent mes de Març a les 3’30 de la vesprada».

El Consell Directiu de l’APEV, però, es va reunir en sessió el dia 8 de març de 1935. En aquella reunió, el president Emili Beüt va llegir una «lletra del senyor Gaietà Huguet en la qual exposa les condicions per a crear l’Oficina de Relacions, i s’acordà per unanimitat admetre-la en principi». També s’hi va aprovar el fet de «consultar al letrat senyor Reig per a que possibilite una solució a la qüestió de la firma de diferents actes que el senyor Tarín s’oposa a firmar».

Tal com estava previst, el Consell General extraordinari es va

celebrar el dia 10 de març. Només s'hi va presentar la candidatura següent, que va ser elegida per unanimitat:

«Presidència: Joaquim Rieta i Sister
Tresoreria: Josep Sansabas i Serrano
Vocal segon: Enric Orts i Ausina
Vocal primer: J. J. Senet i Ibanyeç».

El 15 de març hi hagué una nova sessió del Consell Directiu. Entre altres decisions, s'hi acordà «que el President parle amb el dit senyor [Tarín, l'expresident] a la fi de que faça entrega al més aviat possible dels llibres que té al seu poder». També s'hi acorda «felicitar a la Caixa de Previsió Social del Regne de València i posar-se a la seua disposició per tot el que afecte a l'us de la nostra llengua valenciana»⁴⁸³.

E Consell Directiu es va tornar a reunir el dia 22 de març, però en aquesta ocasió al domicili social del CAV, entitat a la qual s'aprova de pagar deu pessetes «per us de la màquina i mesalment». Llavors es va passar revisió a l'estat de comptes i es prengueren unes altres decisions.

El dia 15 d'abril de 1935 el Consell Directiu de l'APEV torna a reunir-se. En aquella ocasió es prenen els acords següents: nomenar delegat de l'entitat a Alcoi el Senyor Francesc Llorente; enviar una lletra als socis morosos; parlar amb Adolf «Pizcueta, de l'entitat «Proa»⁴⁸⁴ per a gestionar la qüestió del domicili»; també s'hi va decidir que el lot de llibres per a Elx fóra atorgat al millor treball sobre 'Cant a la llengua valenciana', composició lliure que no hauria d'excedir els 25 versos.

---

⁴⁸³ Aquella mateixa informació es va publicar en *Acció*, núm 42, de 16 de març de 1935.

⁴⁸⁴ «Proa» va ser una institució cívica i cultural (Consell de Cultura i Relacions Valencianes), constituïda a València l'abril del 1935 per iniciativa de Gaietà Huguet Segarra. La seua finalitat era promoure activitats relacionades amb l'idioma (cursos, conferències, edicions), afavorir les relacions del País Valencià amb Catalunya, Galícia i Euskadi, i proveir d'una institució neutral políticament els valencianistes de totes les tendències interessats en la recuperació cultural. En fou president Nicolau Primitiu Gómez-Serrano, i directius Adolf Pizcueta, Enric Navarro i Borràs i Francesc Soto. Encara que la majoria d'organitzacions valencianistes de tota mena ~~471~~ donar suport a la iniciativa, hi hagué d'altres que no hi simpatitzaren. Nova Germania acusà Proa de pretendre encobrir, sota una façana cultural, aspiracions polítiques «totalitàries» (aplicant el mot en el sentit emprat per Joaquim Reig). Publicà el butlletí *Timó*. Cessa d'existir a l'inici de la guerra civil de 1936.

El 12 d'abril es reuneix novament el Consell Directiu de l'APEV En la sessió s'aprova obrir un apartat de correus on poder «rebre la correspondència, girs, etc». En la reunió del 25 d'abril es va prendre la decisió de denunciar l'expresident, i «vista la denuncia feta, comunicar-la al Sr. Tarín i Sales per a que es defense o conteste»⁴⁸⁵.

Segons l'acta de la sessió del Consell Directiu del 9 de maig es van prendre, entre altres, els acords següents: «adquirir el lot de llibres per al premi de “Blanco y Negro” d'Elx» i «concedir un premi consistent en 50 pessetes per als Jocs Florals de “Lo Rat Penat” sobre el tema “el monolingüisme valencià a les escoles primaries” el qual tindrà 25 quartelles per lo menys».

Una setmana més tard, el 16 de maig, es torna a reunir el Consell Directiu de l'APEV, aplec en què «el senyor tresorer dóna compte que fins la present data no ha rebut les pessetes de caixa que havia d'entregar el senyor Martineç i Vidal. I s'acorda, a la vista d'açó, convocar als senyors Tarín i Martineç per al pròxim dia 23 dels corrents».

A la reunió del 23 de maig de 1935, tot i estar expressament convocat, no hi va assistir el Senyor Tarín, ni hi va enviar cap lletra de descàrrec. Per contra, Martínez i Vidal sí que hi va comparèixer. Segons l'acta en qüestió sabem que als comptes generals de l'entitat hi havia un dèficit de 204, 30 pessetes. Però Martínez i Vidal tampoc no va satisfer el deute; hom hi va acordar «portar este assumpt a Consell General».

El Consell Directiu de l'APEV celebra el dia 27 de maig una nova reunió en la qual es proposa que tant els senyors Tarín com Martínez i Vidal siguen expulsats, atés que deuen diners a l'Associació i tenen en el seu poder els llibres (editats) per l'entitat.

En la reunió del 6 de juny el secretari de l'entitat dóna compte d'una lletra rebuda del delegat corresponent a Barcelona, Enric Celades en la qual informa que ell havia enviat al senyor Tarín —durant l'ínterim en què

---

⁴⁸⁵ Aquella mateixa informació es va publicar en el núm. 45 d'Acció, de 4 de maig de 1935, si bé hom hi recalrava a l'apratat de correus 240, calia que adreçaren els alumnes la seua correspondència del cursos d'ortografia i morfologia.

aquest ja no era president— «en varis girs la quantitat total de 217 pesetes i varies altes de socis, de tot lo qual no ha tingut, fins ara, cap noticia el Consell Directiu», informació aquesta que es decideix d'afegir als greuges que l'expresident tenia contrets contra la societat. A més, amb la lectura d'aquesta acta ens assabentem que, tant el Servei Tècnic de la Generalitat de Catalunya com l'editorial Barcino, enviaven llibres a la Protectora. També s'hi prengueren uns altres acords, entre els quals hi ha «celebrar Consell General extraordinari el divendres dia 21 a les 10 de la nit, en el domicili de “Lo Rat Penat”».

Mentrestant, el 13 de juny es torna a reunir el Consell Directiu de l'APEV, reunió en la qual «El senyor Moroder proposa que, davant el cartell dels proxims “Jocs florals” de lo Rat Penat, es comuniqui a dita entitat que per al nostre premi ofert sols deuran admetre treballs en nostra llengua». També s'hi pren la decisió de demanar a lo Rat Penat «que suprimisca la base primera dels “jocs florals” i que per contra faça constar que sols s'admetran treballs en llengua valenciana [A les bases s'hi establia la possibilitat de presentar-hi treballs també en castellà]. 2º. Comunicar aquest acord nostre a totes les altres entitats valencianistes per a que facen la mateixa sol·licitut a “Lo Rat Penat”».

En la reunió del dia 18 de juny de 1935 es prenen una sèrie d'acords de tràmit. La sessió extraordinària del Consell General es va celebrar el 21 de juny de 1935. Segons l'acta corresponent, hi van assistir un total de quaranta-quatre membres. Després de diverses deliberacions es prenen els acords següents: «1º.- Expulsió de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, per incompatibilitat moral, dels senyor Antoni Tarin i Sales i Leopold Martinez i Vidal, fent públic aquest acord» i «2º.- Donar amplies facultats al Consell Directiu per a realisar les gestions necessaries per al cobro de les quantitats deudores i per a la recollida dels llibres que manquen, arribant fins l'extrem que siga precís». Es va posar a votació i el resultat va

ser «quaranta (40) vots a favor de la proposta del Consell Directiu, un vot en contra i tres vots en blanc».

La crònica d'aquest Consell General va ser publicada en el *Butlletí* núm. 1, (segona època)⁴⁸⁶ de l'APEV, en la qual, entre altres determinacions, es pot llegir:

«Donar compte de les gestions realitzades pel Consell directiu per a normalisar la situació de l'entitat i proposta del mateix com a conseqüència del resultat de dites gestions.

»Presidí el senyor Joaquim Rieta, qui féu relació de la situació de l'entitat com a resultes del cas que es tractava, i després de llegir per Secretaria tota i intervindre alguns demanant més aclaracions, que seguidament foren donades, el secretari, senyor Vilaplana, va llegir la següent comunicació:

»El Consell Directiu presenta la següent proposició:

»«El Consell General de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, en sessió extraordinària celebrada el dia 21 de juny de 1935, a proposta del Consell Directiu, acorda:

»Resultant que de l'entrega de llibres feta al senyor Antoni Tarín i Sales manca un nombre dels mateixos, procedents de donatius fets a l'Associació, més 42 Ortografies de Carles Salvador i 300 fullets de *La llengua*, adquirits anteriorment per l'entitat.

»Resultant que pel delegat a Barcelona senyor N'Enric Celades i Tiradó es varen trametre al senyor Antoni Tarín i Sales tres girs postals que sumen la quantitat de 217'15 pessetes, import de quotes de socis de l'Associació residents a Barcelona, més vàries altes de socis, i tot açò ha estat negat obstinadament pel senyor Tarín i Sales.

»Considerant que aquests fets han estat comprovats pel Consell amb tota la correspondència creuada entre els senyors interessats i el Consell Directiu i els certificats corresponents,

---

⁴⁸⁶ Aparegut el mes de setembre de 1932, pag. 4.

tot lo qual figura a l'arxiu de la Protectora.

»Per tant, vista l'actitud del senyor Antoni Tarín i Sales i essent necessari prendre determinacions enèrgiques per part de l'Associació i del valencianisme en general, procedeix:

»Primer. Expulsar de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, per incompatibilitat moral, al senyor Antoni Tarín i Sales, fent públic aquest acord.

»Segon. Donar àmplies facultats al Consell Directiu per a realisar les gestions necessàries per al cobro de les quantitats deudores i per a la recollida dels llibres que manquen, arribant fins l'extrem que siga precís.

»Posada a votació secreta aquesta proposició, donà el següent resultat:

»40 vots a favor de la proposta

»3 vots en blanc

»1 vot en contra.

»Un senyor demanà i fóu acceptat pel Consell General que l'acord restara sense fer públic durant vuit dies, per si el senyor Tarín, en rebre lletra certificada comunicant-li-ho, vullgués fer entrega de tot quant tenia al seu poder.

»Enviada lletra per correu certificat al senyor Tarín comunicant-li l'acord del Consell General, no es va obtindre cap resposta i passats els vuit dies fón publicat a la premsa de la ciutat i la barcelonina.»

De tant en tant, la premsa es feia ressò de les diverses actuacions que duia endavant l'APEV Així, la revista *Acció*, núm. 56⁴⁸⁷ informava que a «l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana seguix obert el Curs d'Ortografia valenciana per correspondència, absolutament gratuït» L'esmentada nota afegia que, per a seguir el curs, «Únicament caldrà adquirir el llibre d'Ortografia del mestre Carles Salvador. Els que no el

---

⁴⁸⁷ De 22 de juny de 1935.

tinguen deuran manifestar-ho a l'inscriure's i els serà enviat». Aquell mateix exemplar informava també que la Societat «Blanco y Negro» de la ciutat d'Elx havia celebrat el «passat dissabte un interessant Certam literari d'una gran importància per al valencianisme, doncs hem de consignar amb satisfacció que per primera vegada s'ha donat preferència a la llengua nacional».

En la sessió del Consell Directiu de l'APEV celebrada el dia 1 de juliol de 1935 es dóna de baixa definitiva el Senyor Tarín i es proposen diverses gestions sobre l'afer Tarín. A més a més, es decideix de canviar el domicili social de l'entitat a la plaça de la Constitució núm. 4 i «S'acorda sol·licitar de l'entitat "Proa" que ens cedisca part del seu lloc social per a l'instal·lació de la nostra entitat». Ens assabentem igualment que hom projectava celebrar una «Festa d'infants» per a la preparació de la qual calia resoldre els punts següents: «1) Cants escolars. 2) Bandes de música infantils. 3) Parlament als xiquets. 4) Repartiment d'objectes». També s'hi va acordar «Escriure al CAV dient-li que la "Protectora" projecta celebrar Festa d'Infants i que en cas de celebrar la Setmana Cultural ens comuniquem si hi ha possibilitat d'incloure-li en dita organització i d'atra manera la celebrarem per separat».

La setmana següent es produeix una nova reunió (el 18 d'abril) en què el president de l'APEV dóna compte que l'alcalde de la ciutat havia acceptat que la festa d'infants se celebrara a la Fira de Mostres⁴⁸⁸. Es va aprovar, així mateix, el trasllat de la Protectora al carrer Llibrers 8, entresòl. També «es va acordar donar un rebut al S. Martinez Vidal de les quantitats i follets rebuts com a pagament del que devia».

En la reunió celebrada el dia 22 de juliol de 1935 s'informa que la Festa d'Infants se celebraria el dia 31 de juliol, que s'hi comptaria amb «el cant coral valencià», a ser possible, amb l'Orfeó Valencià.

---

⁴⁸⁸ Amb ocasió d'aquesta festa de 1935 es van editar uns pasquins on es podia llegir: «Associació protectora de l'enseyança valenciana/ Festa dels infants ~~476~~ 31 de juliol de 1935, 5 de la vesprada/ al palau de la fira de mostres/ amb la col·laboració de la companyia infantil "la pandilla", dirigida pel sr. j. puchades, cant coral valencià. dirigit per na Josefina Vilanova i l'Orfeó Valencià, dirigit pel mestre sansaloni/ atractius regals/ entrada gratuïta... porteu els vostres xiquets.»

De nou s'aplega el Consell Directiu de l'APEV el dia 26 de juliol, aplec en què només hi ha assumptes de tràmit.

Tal com estava previst, efectivament, a les cinc de la vesprada del dia 31 de juliol de 1935, i als Jardins del Reial es va celebrar la Gran Festa d'Infants organitzada per l'APEV. Hi parlaren els senyors Sanchis Guarnier i Zabala, els quals —segons diu un periodista del moment— «adreçaren als infants fervoroses al·locucions, concretant tots ells en la necessitat que depreguen i no obliden la nostra llengua valenciana». Tots dos foren molts aplaudits, especialment pels nens. Tot seguit es varen repartir cartutxos de caramels a tots els infants i a més, un llibret de *La Llengua Valenciana* de les edicions El País Valencià, a cadascun dels presents. Posteriorment, a les set de la vesprada, al Saló de Sessions de l'Ajuntament «el culte filòleg valencià en Carles Salvador va donar la segona de les lliçons del curset de Llengua Valenciana, que va titular 'El Valencià de la Renaixença'. Segons el periodista del qual hem pres la informació, «estudià el conreu de la nostra llengua en el renaixement de les lletres valencianes, citant passatges interessantíssims». Acabada la lliçó de Carles Salvador i «a l'igual que el dia d'ahir, es va reunir l'Associació de Mestres Valencians». En aquelles conferències, Carles Salvador va proposar, segons informa Vicent Simbor (1983: 82) «la constitució d'un Comitè d'Estudis Lingüístics o Acadèmia de la Llengua, que amb el treball en equip i amb el rigor científic que calia, fos l'autoritat acadèmica encarregada de la depuració de la llengua».

No hem pogut localitzar el llibret *La llengua valenciana* del qual hem tingut ocasió de parlar tantes vegades. Tot fa pensar, però, que deu tractar-se d'un fullet de 8 pàgines anomenat *La llengua*. Ribelles Comín (1984: 120-122), «*por su importancia i corta extensión —diu—, lo publicamos íntegro*. Es tracta d'un opuscle que s'estructura a base de preguntes i respostes (model catecisme, molt popular llavors). Ací en teniu la pregunta resum:

«P.: Què deduirem, en resum de tot aixó?

»R.: Que per difondre la nostra llengua cal usar-la en tot allò que signifie en sí difusió: en el comerç, en la literatura, en la ciència, en tota la complexitat de la vida privada i pública. Si lo que oferim al mon en valencià es bo, el mon ho acceptarà en valencià. Llitem perquè el valencià siga la llengua única dins de la nostra terra; fem com tots els pobles, que en la independència i la plenitud de la llengua, han vist el senyal més inequívoc de la independència i la plenitud de llur esperit nacional; i meditem la gran lliçó de la nostra història: que en valencià fórem molt i tornarem a ésser alguna cosa, però en castellà no hem segut mai ni serem res».

El fulletó acaba amb el Decàleg següent:

«Els deu manaments que ha d'observar tot valencià que es diga amant de la seua llengua:

»I.: Estima la teua llengua valenciana per damunt de totes les altres.

»II.: No la embrutixques amb paraules lletges i expressions grolleres.

»III.: Esforçat a parlar-la i escriure-la bellament, estudiant la gramàtica i llegint publicacions valencianes.

»IV.: Siga la primera llengua que ensenyes als teus fills.

»V.: Siga la llengua en que pregues a Deu.

»VI.: Siga la llengua en que escrigues les teues cartes, les teues notes, els teus comptes.

»VII.: Siga la llengua de totes les coses de la teua professió, del teu comerç, del teu ofici.

»VIII.: Siga la llengua que fases valdre en les teues relacions i en tots els teus actes, privats i públics.

»IX.: Afavorix l'escola, el llibre, el periòdic, el teatre valencià.

»X.: Tin per tot arreu on vages l'orgull de la teua llengua valenciana perquè ella t'acredita d'ésser un home que té una pàtria pròpia.»⁴⁸⁹

El 27 d'agost del 35 es va tornar a ajuntar el Consell Directiu, reunió en la qual es donà compte que Antoni Vallet i Ernest Martínez Ferrando «soliciten ser admesos com a socis». A més a més, ens assabentem que «S'admet el donatiu de pessetes 24,70 liquidació de la disolta Associació de Mestres Valencians i s'acorda enviar un ofici al Sr. Thous i Llorens, president que fon de la referida entitat». També s'hi «acorda gestionar immediatament la publicació del Butlletí, i es canviaren impressions sobre la reorganissació de l'entitat».

A tot açò, aquell any (1935), i amb motiu de la «festa d'infants», es repetí el concurs en les dues modalitats: lectura i escriptura. L'acte es va celebrar el dia 31 de juliol (unes altres fonts hi assenyalen l'1 d'agost). Al *Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana*⁴⁹⁰, en el reportatge «Festa d'Infants» s'hi indica que

«Amb una concurrència d'infants grandíssima, entre la que figuraven nens dels asils, autorisats expressament pel president de la Exma. Diputació va començar la festa, intervenint el competent mestre puericultor senyor Maximilià Thous Llorens, el qual, amb la seua manera especial de dirigir-se als infants, saturant el seu d'oportunes ocurrencies que atreien l'atenció dels nens, els va donar interessantíssims consells.»

Posteriorment hi va haver l'actuació de la massa de Cant Coral Valencià, sota la direcció de la senyoreta professora Josepeta Villanova, a la

---

⁴⁸⁹ VILA MORENO A. (2000: 96) informa que es tractava d'una «mera reproducció de la obra del mismo título, impresa en Frankfurt (Alemania) para la serie catalana "Prat de la Riba", debidamente adaptada al valenciano.» En la nota a peu de pàgina núm. 64 hi ha un error: «Los únicos cambios consistían — como he dado a conocer en el libro "Les Normes del 32. Aportació documental" pàgina 79 en cambiar "catalá" por "valenciá" y adaptar el léxico y las flexiones verbales a los modismos valencianos.»

⁴⁹⁰ Segona època, núm. 1 (setembre, 1935), pàg. 2.

qual va seguir la intervenció de la companyia infantil “La Pandilla”, que representà el sàinet d’Escalante *Matasiete Espantaoco*. «En els intermedis —continua dient la crònica— foren soltats globus i també varen estar sortejades valioses joquines i llibres de contes entre els infants concurrents, tots els quals foren així mateix obsequiats amb contes infantils, opuscles de *La llengua*, i paquets de sucreria.»

Una de les determinacions que tenia l’APEV era la creació d’una escola valenciana, tal vegada l’escola valenciana model de què havia parlat el batle de la ciutat, Sr. Gisbert en la clausura de l’Assemblea del dia del mestre de la Segona Setmana Cultural Valenciana.

I així, en la reunió del 5 de setembre, hom determinà «fer una llista dels socis mestres per tal de consultar-los sobre el problema de la creació de l’escola valenciana». També s’hi prengueren unes altres decisions, com ara la d’«Escriure al S. Josep Guillamon, Bibliotecari de l’ AVR⁴⁹¹ sobre demanda de llibres de la disolta Editorial Valencianista»; o «convocar uns concursos de lectura i escriptura per al dia 9 de desembre». D’una altra banda, es va nomenar el senyor Ismael Rosselló «director del Butlletí, i per tant de la secció de publicacions».

En la reunió del 20 de setembre «amb tota extensió es estudiat el problema de constitució de la 1ª escola valenciana i es prengueren els següents acords: 1) que l’escola de primeres, siga per la vesprada i comprenga un hora entre 5 i 7 a jui del mestre encarregat. 2) que es convoque per al dia 25 una reunió de mestres socis i que vixquen en la ciutat per a donar-lis notes sobre el problema i expresen la seua opinió i si estan disposats a col·laborar. 3) que s’envie una lletra als altres de fora sobre el cas demanant la seua opinió i orientacions. 4) que l’escola siga feta a base de

---

⁴⁹¹ Sens dubte, aquestes sigles corresponen a l’Agrupació Valencianista Republicana, partit polític fundat a València l’any 1930 per Adolf Pizcueta, Francesc Soto i Mas, M. Thous Llorenç, Artur Perucho i altres nacionalistes d’esquerra petit burgesa. Va publicar el setmanari *Avant* (1030-31; després d’aparició irregular). En les eleccions municipals d’abril de 1931 van ser elegits regidors de València Soto i Mas i Enric Duran i Tortajada. Va impulsar la campanya a favor d’un Estatut d’Autonomia del País Valencià. Propugnava un Estat federal, amb amples competències⁴⁸⁰ a un estat valencià autònom. Va concórrer a les eleccions generals de 1933 integrat en el Front d’Esquerres, on el seu candidat, Enric Bastit, no va aconseguir l’escó. Va entrar en un procés de radicalització política concretat el 1935 en fondre’s amb unes altres entitats i fundar el Partit Valencianista d’Esquerra.

estudis de Llengua, Geografia i Història valencianes». També s'hi va aprovar el projecte d'organització de l'entitat presentat pel Senyor Moròder, i s'acordà fer els nomenaments següents:

Sr. Beüt, president de la secció de "Cooperació pedagògica"

Sr. Rosselló, president de la secció de Publicacions

Sr. Orts, president de la secció de Propaganda

Sr. Moròder de la secció de Concursos i Cursets.

Entre altres acords també s'hi va estudiar «la possibilitat de organitzar una festa d'infants amb motiu del 9 d'octubre i per al dia 11 del mateix mes, a ésser possible al Saló de Festes de l'Ayuntamiento i a les 4 de la vesprada».

Durant el mes de setembre del 1935 es va publicar el *Butlletí* núm. 1 (segona època) de l'Associació. Duia una editorial que es titulava «Avant la pàtria», en el qual, entre altres consideracions, es deia:

«Moltes i nobilíssimes ambicions informen el nostre entusiasme de l'hora, que voldríem vore compartides per tothom. La dignitat del comés de la Protectora ho exigix. Cal dur pels plans i les muntanyes, per les costes i les valls de la Pàtria, per totes les ciutats, viles i llogarets escampats arreu del solar nacional, és a dir, per tots els indrets on ressona la cadència del nostre verb amadíssim, el magisteri de revalencianisar el poble valencià, despertar les consciències, desvetllant els sentiments i il·luminant els cervells i els esperits amb les fulgors de la cultura pròpia, tot i preparant la consciència del País per a manumitir-se de tiranies i tuteles anorreadores i depresives».

Una nova reunió es va produir el dia 28 de setembre del 35 en la qual «S'acordà redactar una circular sobre l'Escola a crear» i «Enviar una

crida a la premsa sobre el mateix assumpte». També s'hi decidí «crear una secció d'Amics de L'Escola de la Protectora per a ajuda econòmica» i «obrir una llista de donatius per a l'Escola». D'una altra banda es va oficiar a la Diputació i Ajuntament demanant ajuda econòmica i lloc una vegada es troben més avançats els treballs de consecució». A proposta del secretari «Se va acordar demanar lloc a l'Escola d'Artesans». Tot seguit, el president va donar «compte de l'impossibilitat de celebrar la Festa amb motiu del 9 d'octubre, per raons econòmiques i manca d'ajuda oficial». També s'hi va «parlar de la solució del cas Tarín i activar les gestions i així que es comuniqui a l'advocat Sr. Carles Rieta».

La següent sessió del Consell Directiu es va celebrar el dia 9 d'octubre. En aquella reunió es va aprovar «procedir contra el Sr. Tarin de no donar immediatament una justa justificació i previ abonament de quant deu». També s'hi va decidir que el Consell s'aplegaria cada dijous de cada setmana.

El Consell es va reunir novament el 24 d'octubre. En aquella ocasió hi va assistir el Sr. Adolf Pizcueta, «invitat per Consell en nom de "Proa" per tal de tractar de la convocatòria dels "Concursos de Lectura i Escripura". Pizcueta hi va «manifestar que Proa consignaria 300 pessetes per als premis del Concurs». També hi suggerí la conveniència de «demanar la col·laboració de la Protectora Catalana i d'altres entitats per a que no fora tan alta la suma de despeses que tinguera la Protectora». Així que hom va aprovar demanar ajuts a l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, a la Generalitat (de Catalunya), a l'Ajuntament de València, a la Diputació Provincial, a la Universitat, a la Cambra de Comerç, a la Caixa d'Estalvis, etc. També s'hi «acordà convocar a una reunió als Srs. mestres següents: Asins, Carles Salvador, Thous Llorens, Senent Ibanyes i als socis de l'entitat». Es decidí, igualment, «que immediatament es tinga el lloc concertat [per] a l'Escola siga oberta la matrícula».

D'un altre costat sabem⁴⁹² que el dia 1 de novembre de 1935 l'APEV va acordar la celebració d'un Concurs de lectura i escriptura «fonamentant així el coneixement de la nostra llengua entre els infants». A la prova podien «concorrer tots els nens i nenes que no tinguen més de catorze anys (edat escolar) que s'inscriguen, de tot el País Valencià». El concurs havia de constar «d'un exercici de lectura de prosa i de vers, fixat pel Jurat, i el d'escriptura, d'un exercici d'escriptura d'un conte o narració històrica dictat pel Jurat examinador». Per a cada modalitat de prova s'instituíen els premis següents: «Primer, 75 pessetes; segon i tercer, 50 pessetes; premis del quart al setè, inclusiu, 25 pessetes; del vuitè al onzè, 15 pessetes, i premis del dotzè al quinzè, 10 pessetes». També hi havia altres guardons «consistents en llibres i amb els quals també seran obsequiats els que obtinguen els premis en metàl·lic». Igualment s'hi establíen dos premis de 100 pessetes als mestres «que millor preparats i més xiquets porten», alumnes que calia que estigueren preparats «d'acord amb les normes ortogràfiques oficials».

Novament es va reunir el Consell Directiu de l'APEV el dia 7 de novembre. En aquesta s'informa de «la visita feta per President de la Secció de cooperació pedagògica i al Sr. Director de “Unió Radio” per a sol·licitar un Curset de llengua per radio». Hom va «tractar de la intensificació de la propaganda entre els mestres i es va acordar realisar unes excursions els dies festius pels pobles per a tractar-los i conèixer-los personalment i al temps propagar l'obra de la Protectora».

El 14 de novembre de 1935 va haver una nova sessió del Consell Directiu de l'APEV S'hi va tornar a tractar l'afer Tarín, per veure de solucionar-lo, tot i que es va deixar per a una altra ocasió en què hi haguera més consellers presents.

En la reunió del 21 de novembre es decideix tornar a escriure una carta al Sr. Tarín en la qual se li sol·licita que torne els llibres de la Protectora que té, i se li demana que determine una data per a fer-ho i que

---

⁴⁹² Segons s'informa a la revista *Acció*, núm. 77, de 16 de novembre de 1935.

done compte de l'estat del cobrament dels socis de Madrid.

També es decideix de publicar el núm. 2 del butlletí. S'hi aprova, entre altres assumptes de tràmit, «pregar als Srs. Rieta i Senent Llamper per a que visiten als mestres en nom de la "Protectora" i del consell per a propagar els Concurs».

El *Butlletí* núm. 2, efectivament, es va publicar durant el mes de novembre de 1935. Està encapçalat per l'article «Per l'escola valenciana», en el qual s'expressa el deler més important que en aquell moment tenia l'APEV: la creació d'una escola plenament valenciana, una escola, com veurem, moderna, proveïda de tots els trets que caracteritzaven la renovació pedagògica del moment. Com que es tracta d'un document que podríem considerar programàtic de la Protectora, l'oferim complet:

«Entre les tasques a realitzar per la Protectora, cap d'elles té un relleu tan singular com la creació de l'Escola Valenciana. He estat preocupació constant del Consell Directiu dotar el valencianisme de l'òrgan més eficient per al seu conreu, l'Escola, sense la qual cap llabor podrà assolir plenament la victòria de crear un estat d'opinió capaç de portar el nostre País Valencià a reivindicar les seues llibertats nacionals. Inútil és que es pretenga dels partits polítics canalisar una consciència, una opinió nacionalista, si aquesta no existeix. Inútil que es cerque en altres centres de caràcter cultural l'impuls definitiu del nacionalisme si no es compta d'avantmà amb unes generacions que s'hi encaixen. Inútil, igualment que s'intente la publicació de llibres i fulls doctrinals en la nostra llengua, si abans no ens ocupem de fer els lectors.

»Ens manca la matèria prima, que no és altra que la formació valencianista del xiquet a l'escola i al si de la família, perquè no es conrea el sentiment patri de la infantesa: així, com que no es curem de desvetllar l'amor i el seny del nen de cara a la realitat

valenciana, no hi ha el planter de gent menuda iniciada, que en esdevindre homes cerquen els llocs on desenvolupar els principis nacionalistes que porten en germe des de l'escola.

»Res hi ha als pobles de més important que l'educació dels infants. Sabut com és, per axiomàtic, que el nen és reflexe fidel del motllo pedagògic on es forma, ens cal aplicar aquest principi en profit de la nostra causa. Anem a formar els xiquets dins d'una disciplina nova per a nosatres, dins una preparació valencianista, i per açò volem arribar a l'escola netament valencianista. Serà aquesta una institució moderna, on l'infant es forme d'acord amb les novíssimes concepcions pedagògiques. Serà una escola activa i respectuosa amb la consciència de cadascú, on es desperte l'interés del deixeble per a què siga ell qui cerque, estudie i escorcolle per propi impuls, i sense imposicions estranyes. Una escola, en fi, on es trobe a plaer el xiquet, i on aprenga, a més de les matèries pròpies de l'ensenyament primari, a conèixer i amar la seua Pàtria i el situe en condicions de servir-la conscientment i ardidament.

»En el principi serem modestos i prudents. No voldríem tenir que retrocedir. Potser ara per ara no pugam intentar més que una classe i una sola sessió diària d'una hora, per la vesprada. S'ensenyaran llengua, geografia i història del País Valencià. Després, si la prova resulta satisfactòria, anirem ampliant les matèries i les hores de classe, fins convertir-la en una institució docent modèlica, on els nostres xiquets, alhora que aprenquen aquells coneixements de les primeres lletres, esdevinguen conscients i responsables dels deures que comporta tindre una Pàtria. Ah!, però tot açò no es fa sense mitjans econòmics, encara que siga en el modestíssim pla amb què la iniciarem. Es necessita un estatge, es necessita un mestre, i nosaltres no podem exigir-li a ningú el sacrifici de treballar de franc.

»Volem, doncs, que la nostra escola no siga càrrega a ningú

dels que treballen en ella, i per açò la Protectora demana tots la seua aportació econòmica per a l'obra que anem a començar. A més a més, no us oblideu de matricular els vostres fills, car senser deixebles no hi ha escola possible. Amb aquest fi obrim una secció de la Protectora de l'Escola Valenciana, en la que podran formar tots els qui ho sol·liciten, subscribint-se amb quantitats periòdiques. Pensem també editar uns segells, el cost mòdic dels quals permetrà inclús les ajudes més modestes.

»Cal, per tant, que no ajorneu d'enviar-nos el vostre oferiment, acudint a aquesta crida que un fem en nom de la causa valencianista. Envieu-nos les vostres adhesions tot seguit, ja que tenim el propòsit de tindre l'Escola enllestida el pròxim gener.

El Consell Directiu»

El *Butlletí* també duia un article de Carles Salvador, «Necessitat d'una ensenyança valenciana» en què, entre altres opinions molt encertades, deia:

«Si en la formació totalitària del País Valencià es prescindix de la llengua materna, les pràctiques escolars seran pràctiques antipedagògiques i els resultats que s'obtinguen no seran eficients per no ésser basades en la llibertat, en l'activitat mental natural, en les pures fonts psicològiques dels nens. I uns nens que puguen desnaturalisats no poden ésser mai uns ciutadans conscients. Els caldrà una reeducació, una autoreeducació, en massa cassos.

»El problema és greu, és d'una tal envergadura que escapa a l'individu, i escapa, encara, a la família. És un problema de tal vastitud que cau, plenament, dins l'interés i les possibilitats d'una organització d'estat. [...].

»Ensenyança valenciana per als valencians. Ensenyança

valenciana monolingüe. [...]»

Tornem, però, a les reunions del Consell Directiu de l'APEV. Les que es van celebrar els dies 28 de novembre i 5 de desembre de 1935 van ser de tràmit, encara que en la primera es va acordar concedir un lot de llibres a l'entitat «Unió de Peixcadors» de València, que havia fet una petició en aquell sentit.

El dia 12 de desembre el Sr. Rieta, que presidia la sessió del Consell Directiu, va informar —al marge d'uns altres punts— «de estar molt avançada la qüestió de l'Escola», i invitava els consellers a fer una «visita demà al migdia per a conèixer la capacitat de l'estatge i vore les condicions».

En la darrera reunió d'aquell any 35, celebrada el 19 de desembre «s'acordà estudiar la possibilitat d'editar contes per a infants» i també «convocar Consell General Ordinari per al 12 de gener pròxim».

En primera reunió de 1936, celebrada el segon dia de l'any, entre altres decisions preses, s'acordà «donar de baixa als senyors i entitats que deguen deu o més rebuts previa lletra ultimatum que finalitzarà en un plaç a determinar».

La darrera acta que hem conservat és justament la del Consell General de l'entitat, celebrada el 12 de gener de 1936. Només hi van assistir tretze socis. Es va procedir a renovar els membres vacants del Consell Directiu, i es va aprovar, per 12 vots i un en blanc, l'única candidatura presentada⁴⁹³:

President segon: N'Emili Beüt i Belenguer.

Secretari: Robert Moròder i Molina

Secretari segon: Lisard Arlandis i Corral

Tresorer: Josep Sansabas i Serrano

Biblioteca: Tereseta Calatayud i Ribes

Vocal 1^a: En Carles Salvador i Jimeno

---

⁴⁹³ Per contra, la revista *Acció*, núm. 83, de 18 gener de 1936 donava la composició següent: President: Joaquim Rieta i Sister; President segon: Emili Beut i Belenguer; Secretari: Robert Moróder i Molina,

Vocal 2º: Joan Garai i Morales.

També s'hi va passar revista a diverses qüestions que afectaven la marxa de l'entitat. Entre les quals hi havia «la situació de l'Escola en projecte. Demana [algú, sense especificar] que es faça un pressupost i siga enviat a entitats per a llur estudi».

Fos com fos, durant el mes de març va aparéixer el *Butlletí* núm. 3 (Època segona). L'article que hi feia les funcions d'editorial duia el títol «Nostre Concurs», i s'hi podia llegir:

«Si el recobrament de l'esperit nacional del País Valencia ha de tindre el seu suport més sòlid en el conreu de la cultura pròpia, caldrà que tots o la major part dels esforços de les organitzacions valencianistes, estiguen encaminats a servir aquesta exigència principal que planteja el problema de la restauració de la personalitat del nostre poble. [...]

»Com que la cultura o millor dit, com que el refer la nostra cultura ha d'esser l'arma amb la que podrem combatre millor els enemics, interessa que comencem de preparar a la joventut per a que puga estudiar amb un pensament i un ideal autènticament valencianista. [...]

»Coneixedora d'aquesta realitat, l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, la missió de la qual es impulsar l'ensenyament en el nostre idioma, ha cregut tostemps que calia estimular entre els xiquets el coneixement del llenguatge valencià, parlat i escrit, per tal que, conegut científicament, fos conreuat en la mesura que la seua dignitat exigeix.

»A les hores d'ara l'A. P de l'E. V. ne te convocat un [concurs] de molt important per a nens i nenes d'edat escolar. La quantia dels premis que donarem, amb la col·laboració de la benemèrita institució valencianista "Proa", i la nostra homònima de Catalunya, ascendeix a una xifra jamai igualada. Pero, hi

acudiran concursants en nombre suficient per que siga lluit i esperançador el certam? Esperem que sí. [...] Els qui tinguen fills i no els inscriguen, fan una traidoria al seu ideal, malogrant la nostra obra, car amb l'abstencionisme propugnen el fracàs del concurs. [...]

»Resumint: El nostre valencianisme no serà consistent i fructificador si no té el suport de la cultura. Iniciem, doncs, els xiquets valencians en el coneixement del llenguatge com el primer graó per a l'estudi del nostre tresor cultural i acostumem-los a fer-ne ús quotià, conscients del que significaria açò en el moviment ascensional del valencianisme.»

També hi havia un article d'Adolf Pizcueta, «Per l'escola valenciana» en què l'autor apuntava la necessitat d'assegurar-se la col·laboració dels pares:

«Seria absurde bastir una escola sense la part primordial, indispensable, dels infants. Estic segur que no sóc jo sols qui es pregunta: Tindrem infants per a nodrir l'escola? Cal pensar sobre açò, per a no caure en la imprevisió d'esguardar confiadament aquest punt».

Al *Butlletí* s'incloïa igualment una nota de premsa, «Importantíssima reunió al nostre estatge social» en la qual es donava compte la reunió que s'havia celebrat el dia 26 de febrer d'aquell any (1936)

«per a tractar del problema de l'aplicació al nostre País Valencià del Decret de Bilingüisme i la creació de càtedres de valencià a les Normals de mestres d'Alacant, Castelló i València, i a més a més, creació de la càtedra de llengua valenciana a la Universitat de València.»

L'article en qüestió informava que el tema havia estat debatut àmpliament que hom traçà un «pla mínim», en el qual es consideraven indispensables l'adopció dels punts següents:

«Primer. Aplicació del decret de 29 d'abril de 1931, i d'acord amb l'article addicional del mateix, a les escoles primàries del País Valencià.

»Segon. Creació de les càtedres de valencià a les Normals de mestres d'Alacant, Castelló i València, amb caràcter obligatori.

»Tercer. Creació de la Càtedra de valencià a la Universitat.

»I quart. Autorisació de poder emprar el valencià en les organitzacions oficials universitàries, com Càtedra Lluís Vives, Seminaris, etc.»

En *Acció* núm. 94⁴⁹⁴, l'APEV inseria una nota on es presentava el «Curs d'ortografia valenciana». «El nostre curs —afegia la nota— és un curs complet d'ortografia. Cada lliçó del curs es basa en un text ben explícit que servix de guiatge als nombrosos i variats exercicis que a l'alumne correspon de resoldre.»

Encara hem pogut trobar una informació sobre la festa que va organitzar l'APEV l'any 1936. Així, a l'exemplar de *Acció*, núm. 110⁴⁹⁵ es publicava una crònica de la «Festa d'infants [...] a la que varen concórrer gran quantitat de xiquets i xiquetes». Segons la crònica en qüestió, la part musical va estar a

«càrrec de les escoles municipals dirigides per la senyora Maria Jordan, els xiquets de les escoles de Na Consol Gómez Ferrer, dirigits per la senyora Carme Olleta, una secció de xiquets dirigida per la senyora Maria Hernández i el senyor Àngel Dubon, i xiquets del Grup Balmes, dirigits pel senyor Enric Garcia. Tot seguit, Empar Navarro es va dirigir als infants i féu

---

⁴⁹⁴ De 14 de març de 1936.

⁴⁹⁵ De 4 de juliol de 1936.

una lloa del valencià. Hi hagué pallassos i es concediren els premis dels «recents concursos d'escriptura i lectura; es varen rifar joguets i llibres valencians».

5. 9. 1 L'ESCOLA EN LLENGUA VALENCIANA

Dissortadament però, no ens ha arribat unes altres notícies de més actes que ens permeten de comprovar quina va estar l'evolució d'aquella institució dedicada a l'Ensenyança Valenciana. El que si que sabem, per contra, és que el dia 15 de juny va ser inaugurada la projectada Escola en Llengua Valenciana. Així, en la revista *Timó* núms. 10-11⁴⁹⁶ s'informava que

«L'esforç que fa aquesta entitat [l'Associació Protectora de l'Ensenyança valenciana] en sostenir ara dues classes per a xiquets de 10 a 14 anys és gran i tots hem de cooperar perque paga sortir sense cap carrega, i a més a més possibilitar que el curs vinent puguen obrir-se altres classes complementàries com les ja inaugurades,

»La matricula de xiquets i xiquetes puja 139. Són nombrosos els nens que no han pogut aconseguir inscripció per manca de possibilitats [...] hem de procurar que l'any escolar que s'acosta no quede a la nostra ciutat ningun infant sense rebre ensenyament valencià».

Al mes de juny la Protectora va publicar una nota, —reproduïda en la revista *Acció*, núm 107 i en el periòdic *L'Hora* —en què s'hi determinen les activitats a dur a terme, i també la duració de la nova experiència escolar valenciana. D'acord amb les informacions publicades als anteriorment òrgans citats, les classes de llengua s'impartirien a les dependències de

---

⁴⁹⁶ D'abril i maig de 1936.

l'antiga Escola Normal Femenina, llavors Escola Annexa, al carrer de l'Arquebisbe Mayoral de la capital del Túria⁴⁹⁷. Les classes, d'una hora de duració (de 17,30 a 18,30) diària, íntegrament en valencià, versarien sobre literatura, geografia i història del País Valencià i havien de durar fins al 15 de juliol. Hi podrien assistir gratuïtament els xiquets i xiquetes majors de deu anys.

En concret, de l'acte inaugural, el diari de Barcelona *La Publicitat*, en la seua secció «País Valencià»⁴⁹⁸ i en l'article titulat «Inauguració d'una escola en la nostra llengua a la ciutat de València», es podia llegir:

«El dilluns passat, dia 15, es va inaugurar a València, a l'antiga Normal de Mestresses, una escola, amb dues classes per a nens i nenes de deu a catorze anys, en la qual, ultra coneiximents generals, es donara ensenyament de la nostra llengua, geografia i historia. Gracies als esforços de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana ha estat possible aquest inici vers l'escola netament nacionalista.

»L'Escola revesteix la forma de classes complementàries que es donen als nois de les escoles oficials municipals de cinc a sis del vespre; per això han estat fundades a la mateixa Graduada que funciona en aquell edifici i solament hi acuden els nens i nenes de la dita escola oficial.

»L'Associació... té el propòsit d'inaugurar deu escoles més d'aquest tipus al començament del pròxim Curs escolar i també en edificis cedits per la Corporació Municipal Valenciana, que d'aquesta manera ve col·laborant en la nostra cultura.

»L'acte d'inauguració, al qual assistiren diverses representacions, fou presidit pel senyor Enric Marzo, cap de la Inspecció de Primera Ensenyança de València, juntament amb els mestres del Consell de la Protectora, inspectors

---

⁴⁹⁷ L'Escola Anexa llavors estava ubicada a l'edifici de l'ensenyança, erigit per l'arquebisbe Mayoral i que, amb el pas del temps, va quedar intregat com a part de l'actual Ajuntament de València.

⁴⁹⁸ Del dia 20 de juny de 1935.

valencianistes, mestres i altres senyors y representants d'entitats valencianistes.

»Hi hagué discursos. L'últim de parlar fou el senyor Enric Marzo, que presidia, el qual, molt emocionat per la significació patriòtica de l'acte glossà la necessitat d'implantar l'escola exclusivament en llengua materna».

No hi ha dubte que es tracta d'aquestes aules les classes voluntàries que, impartides per Robert Moròder, A. Lambert i Vicent Vidal i Alcantarilla «havien funcionat a l'Escola Anexa de la Normal a partir del mes de febrer [de l'any 36?] i que previstes per a 50 nens van desbordar totes les previsions, de tal manera que es veieren obligats a utilitzar les vuit aules de què disposava l'Anexa»⁴⁹⁹.

A Vila Moreno (2000: 97), tot referint-se a aquesta escola valenciana, diu:

Según el testimonio oral del propio Beüt se inició el nuevo curso 1936-37 en un local de la Avenida del Puerto; pero los acontecimientos de aquel verano hicieron inviable el proyecto y con el inicio de la guerra la práctica totalidad de las actividades valencianistas quedaron ya largamente arrinconadas.

5. 10 UN INTENT FRUSTRAT DE DUR AL SISTEMA EDUCATIU VALENCIÀ L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA

Segons informacions de Ricard Blasco (1985: 181) «en arribar el nou curs acadèmic [1937-1938], l'Institut d'Idiomes de la Universitat» va incloure «en el seu programa classes de “Valenciano”, les quals van

---

⁴⁹⁹ M. CONCA i ALTRES (1976: 137). Segons assenyalen els autors a peu de pàgina, aquesta informació va ser facilitada directament per Robert Moróder, un dels professors.

mantenir-se curs rere curs fins al final de la guerra»⁵⁰⁰. Sens dubte Blasco es referia a les classes que hi va fer Carles Salvador, i que tindrem ocasió de comprovar.

També ens fa saber Ricard Blasco (1985:198) que «Els primers dies de l'establiment de Govern [Republicà] a València, hi hagué, de part dels ministres, un cert afalac als valencians». Tan aviat com hi va arribar, el ministre d'Instrucció Pública, Jesús Hernández

*«[...] nos comunicó la gratísima noticia de que se van a crear en Valencia dos nuevos institutos, uno en los poblados marítimos, a quien nombrará [sic] 'El Palleter' y en él se cultivará la lengua vernácula. El otro instituto que también se crea llevará el glorioso nombre de 'Vicente Peris', el caudillo de las Germanias Valencianas. Se están realizando gestiones para encontrar locales para instalar los dos nuevos institutos».*⁵⁰¹

Per a Blasco, i també per a Emili G. Nadal⁵⁰², el fet que el ministre es decidira a crear un institut on es cultivara «la lengua vernácula» sembla que va li va ser suggerit per Josep Renau, que acabava de ser nomenat Director de Belles Arts. Efectivament, el dia 23 de novembre de 1936 va aparéixer el decret⁵⁰³ de creació de l'Institut «lo Palleter», on hi havia

«una cátedra de Lengua y Literatura Valenciana, que formará parte integrante del plan de estudios en la forma que se establezca por este Ministerio».

En concret, els criteris pels quals s'establia l'institut eren els següents:

---

⁵⁰⁰ Aquestes classes, com tindrem ocasió de comprovar, van ser impartides per Carles Salvador.

⁵⁰¹ *El Mercantil Valenciano*, 19-12-1936.

⁵⁰² Vegeu la nota núm. 146 de R. Blasco, en R. AZNAR SOLER, M. i BLASCO, R. (1985: 199).

⁵⁰³ *Gaceta de la República*, 23-XI-1936.

«La gran densidad de población de la zona marítima de Valencia y el deseo de incorporar a los centros de Enseñanza del Estado el mayor número posible de hijos de trabajadores, al mismo tiempo que se da satisfacción a las aspiraciones regionales, aconsejan la creación de nuevos establecimientos docentes en los que se preste debida atención al estudio de la lengua vernácula.

»Por todo lo cual, y de acuerdo con el Consejo de Ministros y a propuesta del de Instrucción Pública,

»Vengo en decretar:

»Artículo primero. Se crea en el Grao de Valencia un Instituto Nacional de Segunda enseñanza que llevará por título "lo Palleter", como homenaje al héroe de la guerra de la Independencia en la región valenciana, y que se instalará por lo pronto en el antiguo Colegio de la Pureza, Travesía de la Borrasca (Grao).

»Artículo segundo. Se crea en este Instituto una cátedra de Lengua y Literatura valenciana que formará parte integrante del plan de estudios en la forma que se establezca por este Ministerio.

»Dado en Barcelona, a 21 de Noviembre de 1936.

»MANUEL AZAÑA. El Ministro de Instrucción Pública y Bellas Artes, JESUS HERNÁNDEZ»⁵⁰⁴.

Per a Blasco, però, aquesta concessió ministerial era més aviat tímida, entre altres raons, pel fet que «només abastava un dels dos instituts de nova creació». D'un altre costat, «El decret no deia taxativament que l'estudi de la llengua i la literatura valencianes quedàs inclòs al programa de Batxillerat, i ajornava, per a una disposició posterior i d'inferior rang, aclarir com s'hauria d'integrar en el pla d'estudis. [...] tampoc no concretava si la matrícula seria voluntària o obligada.» Pel que feia al funcionament de lo

---

⁵⁰⁴ Decret de 21 de novembre de 1936, signat per Azaña a proposta del ministre J. Hernández. (*Gaceta de la República*, núm. 328, de 23 de novembre, pàg. 769).

Palleter, Ricard Blasco (1985: 200) assenyala:

«No he pogut escatir si [...] funcionà plenament, ni tampoc concretar l'abast exacte de la càtedra, ni si fou molt o poc activa. No ho degué ser gaire, si parem esment que, en la reunió de gener ni en la demanda municipal de febrer de 1938 [a les quals em referiré...] sembla que ningú no el va recordar. Tanmateix crec que, almenys en el primer instant, crear-la significà un seriós suport a l'acció dels valencianistes en pro de la llengua i els feu concebre algunes esperances.»

Amb tot, durant el gairebé un any que el govern va romandre a València, no es va crear cap altra càtedra de la llengua i la literatura del País.

5. 11 LA TASCA DE LA CONSELLERIA DE CULTURA DEL CONSELL PROVINCIAL VALENCIÀ.

El dia 7 de gener de 1937 es va constituir el Consell Provincial Valencià, que va substituir la fins aleshores Diputació Provincial. A Francesc Bosch Morata, del Partit Valencianista d'Esquerres, se li va encomanar la gestió de la Conselleria de Cultura, dintre de la qual es va instituir un Comissariat d'Ensenyança, a càrrec de J. Brunyé Pérez.

A. Girona (1986: 430) ha posat de relleu com el metge i polític F. Bosch Morata, dirigent primer de l'Agrupació Valencianista Republicana i del Partit Valencianista d'Esquerres després, dins de les limitacions imposades per la guerra, «intentava dotar el país d'una infraestructura cultural de la qual mancava i aspirava a centralitzar en una sola entitat pluridimensional totes les vessants de la investigació i la propagació cultural». D'alguna manera Bosch Morata pretenia establir una institució

paral·lela a l'Institut d'Estudis Catalans que havia fundat a Barcelona Prat de la Riba l'any 1907.

El nou Consell Provincial, en la sessió del 15 de gener va prendre la decisió de conferir al valencià la categoria de llengua cooficial, juntament amb el castellà, proposta que va ser ratificada el dia 16 de juliol de 1937:

«A propuesta del Consejero de Cultura [*Bosch*] se acordó: Ratificar el acuerdo del Consejo Provincial por el que se dispuso la cooficialidad de la lengua castellana y del idioma valenciano, y en su consecuencia, disponer que todas las inscripciones en muebles, inmuebles, Edificios y dependencias del Consejo Provincial se redacten en los idiomas oficiales, o en valenciano»⁵⁰⁵.

Una de les primeres decisions del Consell va ser celebrar un curset de valencià. En aquest sentit, R. Blasco (1985: 201-202) reporta una informació apareguda el 21 de gener de 1937 en el *Mercantil Valenciano* segons la qual la

«CC [Conselleria de Cultura] expedia la següent comunicació: “Esta Conselleria, atenent a les peticions que se li han formulat per tal d'obrir un curset de llengua valenciana, posa en coneixement dels interessats en adquirir les disciplines gramaticals del nostre idioma, que a partir del dia primer del proper mes de febrer començarà dit curset per a mestres, empleats de l'Estat, de la Província i del Consell Municipal”»
»Podem col·legir —continua assenyalant Blasco— que l'objectiu del curset [...] era bastir una infraestructura idiomàtica, tant en l'ambient pedagògic com en el de l'administració pública».

---

⁵⁰⁵ *Acuerdos de las sesiones celebradas por el Consejo Provincial de Valencia. Año 1937.* [acta corresponents al 15 de gener, pàg. 9 i acta corresponent al 16 de juliol, pàg. 391]. El llibre de sessions es troba a l'Arxiu de la Diputació de València.

En aquest sentit, en el *Libro de Registro de Salidas* de la corporació⁵⁰⁶ es tramet a Carles Salvador una carta on se li demana una «entrevista en la rectoria de la Universitat⁵⁰⁷ per Curset de llengua». Dies més tard⁵⁰⁸ se'n tramet una altra al Director General de Belles Arts [Josep Renau] «Para que interesse al D[irector]r de 1º enseñament autorisació per als mestres matr[ricula] al C[urset de] Valencià.» Sens dubte en la missiva es devia demanar a Renau que intervinguera davant del Director de Primer ensenyament en el sentit de facilitar que els mestres oficials pogueren matricular-se en el curset de llengua que es pretenia d'organitzar. No sabem què hi degué passar, però la veritat és que no tenim cap indici que ens permeta afirmar que el Director d'Ensenyament facilitara la presència dels mestres al curset en qüestió.

El dia 4 de febrer⁵⁰⁹ es trametia una nova lletra a Carles Salvador en la qual se li demanava (per segona vegada) una «entrevista en la rectoria de la Universitat per Curset de Llengua». Al mateix *Libro de Registro de Salidas* hi ha consignades dues missives més, una a «Enric Soler Godes. Moró» i una altra a «Serafí Salort. Borriana» en les quals se'ls demanava «un original de conte per a infants»⁵¹⁰.

En data 4 de febrer el Consell torna a enviar una nova carta a Carles Salvador per demanar-li una nova «entrevista en la rectoria de la Universitat per Curset de llengua»⁵¹¹.

En una nota apareguda posteriorment⁵¹² es donava informació sobre els professors i les assignatures del curset que hom organitzava: lexicografia, Enric Navarro Borràs; ortografia, Maximilià Thous Llorenç; i fonètica: Antoni Vallet. El curs, que tenia una duració prevista de dos mesos, va

---

⁵⁰⁶ Pàgina primera. Data d'eixida: 15 de gener de 1937, eixida n° 7.

⁵⁰⁷ Convé recordar que Carles Salvador —com tindrem ocasió de comprovar— llavors ja havia estat designat professor de valencià a l'Institut d'Idiomes de la Universitat pel seu director, Lluís Gonzalvo París.

⁵⁰⁸ Data d'eixida núm. 11, de 28 de gener de 1937.

⁵⁰⁹ Eixida núm 73.

⁵¹⁰ Eixides núm. 7 de 5 de gener de 1937 i núm. 76 de 6 de febrer de 1937 respectivament.

⁵¹¹ *Libro de Registro de Salidas*, eixida núm. 73.

⁵¹² *El Mercantil Valenciano*, dia 16 de febrer de 1937.

començar en febrer. Convé tenir present que en el *Libro de Registros de Salida* consta que el dia 13 de febrer es va trametre una carta a Enric Navarro Borràs, una altra a Antoni Vallet Caudeli i una tercera a Maximilià Thous, als quals se'ls convocava «per a reunió per al dia 15», en què es degueren tractar aspectes organitzatius de l'esmentat curset.

Per donar publicitat al curset de llengua que hom havia previst d'impartir, els dies 9, 10 i 11 de febrer es va fer una distribució massiva del «cartell del curset de l'idioma valencià»⁵¹³. En concret, s'enviaren cartells a destinataris dels àmbits sindical i professional. Sobta, en canvi el fet que no

---

⁵¹³ Segons consta en el *Libro de Registro de Salidas*. Ací oferim la relació completa de consinataris: UNIO REPUBLICANA NACIONAL: València i delegacions de Ruzafa; Misericòrdia: (2); Universitat: (2); Jesús, Teatre, Barri Ideal, Patraix, El Popular, En Corts. I als pobles d'Alaquàs, Mislata, Meliana, Xirivella, Foios, Pobla Farnals, Benetuser, Massamagrell i Massalfassar. PARTIT SINDICALISTA: València. AGRUPACIÓ SINDICALISTA: València, València-Sort, València-Nazaret i als pobles d'Alboraia i Benimaclet. PARTIT SINDICALISTA: Burjasot, Torrent, Alaquàs, Manises, Massalfassar, Meliana, Aldaia i Xirivella. CIRCUL SOCIALISTA: València: (8); València-Montolivet; Benimàmet, Benimaclet. PARTIT SOCIALISTA: València. PARTIT COMUNISTA: València, València-Museu, València-Misericòrdia, València-Audència; València-Arrancapins; València-Cuenca; València-Hospital, València-Sort, València-Ruzafa; València-Vega Alta; València-Vega Baja; València-Patraix; València-Montolivet; València-Creu Coberta; València-Camí i als pobles de Torrent i Mislata. CULTURA POPULAR. València. ATENEU POPULAR. València. ALIANÇA INTEL·LECTUALS DE LA CULTURA. València. SINDICAT EXPORTADORS DE FRUITES. València. SINDICAT RECAPTADORS DE CONTRIBUCIONS. València. SINDICAT ESPECTACLES PÚBLICS. València. SINDICAT U. SERVEIS PÚBLICS (TAXIS). València. SINDICAT FUNCIONARIS PÚBLICS. València. SINDICAT PERITS TÈCNICS. València. SINDICAT U. MERCANTIL. València. SINDICAT PROFESSIONS LIBERALS. València. SINDICAT TRANSPORTS MARÍTIMS. València. SINDICAT INDÚSTRIA DEL TRANSPORT. València. SINDICAT DE TRANVIARIS. València. SINDICAT DE LA INDÚSTRIA GRÀFICA. València. SINDICAT DE LA INDÚSTRIA DE LA FUSTA. València. SINDICAT DE PELL I CALÇAT. València. SINDICAT D'INDÚSTRIA PEIXQUERA. València. SINDICAT DE GASTRONOMIA. València. SINDICAT D'ALIMENTACIÓ. València. SINDICAT D'HIGIENE I ASEO. València. SINDICAT D'AIGUA, GAS I ELECTRICITAT. València. SINDICAT DEL PETROLI. València. SINDICAT DEL VIDRE. València. SINDICAT DE METALÚRGIA. València. SINDICAT DE LA CONSTRUCCIÓ. València. SINDICAT FABRIL I TEXTIL. València. SINDICAT DEL VESTIR. València. SINDICAT DE LA INDÚSTRIA FERROVIÀRIA. València. SINDICAT DE PRODUCTES QUÍMICS. València. SINDICAT DE TONELLERS. València. SINDICAT INDÚSTRIA FERROV. NORD. València. SINDICAT INVÀLIDS. València. SINDICAT DE PORTERS I PORTERES. València. SINDICAT DE VENEDORS AMBULANTS. València. SINDICAT DE METALÚRGIA. València. SINDICAT D'ALIMENTACIÓ I CUINA. València. SINDICAT DE TREBALLADORES DE LA LLAR. València. SINDICAT DE NETEJA I RECS. València. SINDICAT D'OFICIS VARIS. Mislata. SINDICAT DE CAMPEROLS. Benicalap. IZQUIERDA REPUBLICANA VALÈNCIA: València-Centre, València-Audiència; València-Universitat, València-Teatre, València-Hospital, València-Misericòrdia (4), València-Museu (3), València-Vega, València-Ruzafa (5), València-Sort (2), València-Vega i als pobles de Castellar, Carpesa, Borbotó, Benimaclet, Massaf[rro]jos i Benimàmet. PARTIT VALENCIANISTA: València, València-Misericòrdia; València-El Poble, València-Audiència, València-La Torre, València-Sant Jordi. FETE: València. POUM: València. JOVENTUT ESQUERRA VALENCIANA: València, València-Sort, València-Zafranar i el poble de Benimaclet. FUE: València. ESQUERRA VALENCIANA: Burjasot, Sedaví i Benetuser. COMITÉ UNIFICAT BATXILLER FUE. València. SINDICAT TREBALLADORS ADMINISTRATIUS, València. SINDICAT TREBALLADORS ESTAT I PROVÍNCIA. València. SINDICAT TREBALLADORS DE SÈGURS. València. DEPENDÈNCIA MERCANTIL. València. SINDICAT TREBALLADORS TÈCNICS. València. SINDICAT TREBALLADORS D'ARQUITECTURA.

hi haja una distribució més àmplia pel món escolar, sobretot si es té present que, pels indicis que tenim, aquest devia ser el públic natural del curset. En la relació de missives, per exemple, només se'n consigna una al Casal del Mestre. Convé tenir present, per contra, que a partir del 17 de febrer es fa una massiva distribució de cartes per totes els escoles de la província en què s'inclouïen Programes d'un Curset d'Ensenyament per a Sordmuts.

En qualsevol cas, sabem que aquell curset d'idioma valencià es va impartir, perquè el dia 1 de maig d'aquell mateix any en el *Libro de Registro de Salidas* consta que es va trametre als alumnes participants el «certificat [del] curs i un exemplar de *La llengua dels valencians*». Els destinataris de les missives van ser:

Agrícola Martí. València.
Josep Alcàcer. València.
Carme Sanchis. València.
M. Codoñer Tomàs. València.
M. Josep Bodí. València.
Ferran Molina. València.
Josep Martí Sanchis. Sueca.
Bernat Bono i Barber. València.
Remigi Sánchez Francés. València.⁵¹⁴

El professor d'aquell curset va ser Joan Bta. Llamosí, de València, al qual, el 12 de maig, se li n'enviava una altra carta en què se li agràia «la seua labor com a professor del Curset d'idioma valencià».

El mateix *Libro de Registro de Salidas* ens permet saber, d'altra banda, que el dia 2 d'abril s'enviava una carta a una sèrie de persones en la qual se'ls comunicava que «el dia 5 [d'abril] començaran [els] exercicis [de] repàs [del] curs [d'] idioma valencià. Les persones a les quals es va trametre la lletra varen ser:

⁵¹⁴ Segons consta en el *Libro de Registros de Salidas*.

«Desamparats Leon. València.
Josep Marco Bort. València.
Mercé Latorre. València.
Joaquina Gadea. València.
Maria Àngel. València.
Concepció Martínez. València.
Carme Doménch. València.
Josep Daroqui. València.
Magdalena Martín. València.
Vicenta Martínez. València.
Rosari Bolineta. València.
Teresa Sánchez Navarro. València.
Purificació Tomás. València.
Josep Alcàcer. València.
V. Almenar Ferriol. València.
Progrés Piera. València.
Nieves Hernández. València.
Joaquim Àlvaro. València.
Vicent Alapont. València.
Francesc Blanc. València.
Enric Navarrete. València.
Josep Ferriol. València.
Jesús Ruiz. València.
Vicente Pla Toda. València.
Ampar Ruiz. València.
Ferran Asensi. València.
Francesc Selfa. València.
Francesc González. València.
Enric Pastor. València.
Rosari Catalan. València.
Pere Riera. València.

Vicent Amposta. València.

Remigi Sánchez. València.

Jacint Barrachina. València.

Josep Climent. València.

Bernat Bono. València.

Josep Martí. València.

A. Vila Moreno⁵¹⁵ assenyala que tot seguit, el dia 1 d'abril de 1937 és va convocar un altre curset de valencià per correspondència i, encara que no indica la font de procedència de la informació, si que hi aporta el text de la missiva que, «enviat massivament, dia:

“Distinguit company:

Per la present acompanye butlletí d'inscripció per al curset d'idioma valencia per correspondència que organisa esta Conselleria de Cultura, per si vos interessa ampliar els vostres estudis. Dit curset començara en breu i serà anunciat oportunament.

Interessada esta Conselleria en la divulgació de la cultura de tota mena, seria per a nosatres una satisfacció poder-vos comptar entre nostres alumnes...”

«Anava acompanyat —hi afegeix A. Vila Moreno— d'una instància preparada per a omplir i tornar firmada i del seu text deduïm que el curs anava dirigit a mestres, secretaris i altres funcionaris i que la matrícula era de 5 pts, incloent en elles les despeses del material i del llibre⁵¹⁶».

La circular en qüestió, que també hem tingut l'ocasió de consultar l'Arxiu de la Diputació de València, duia la capçalera «Consell Provincial de Valencia/ Conselleria de Cultura/ Comissariat d'ensenyança» duia el vist i

---

⁵¹⁵ Inèdit, pàg. 42.

⁵¹⁶ El llibre a què fa referència la missiva va ser l'*Ortografia* de C. Salvador que va reeditar a posta per a aquesta finalitat la mateixa Conselleria.

pla del Conseller Bosch Morata i estava signat pel Comissari d'Ensenyança, J. Bruñé Pérez.

D'un altre costat el *Libro de Registro de Salidas* ens permet saber que durant l'estiu del 37 es va organitzar un altre curset de llengua. Així es dedueix del fet que en data 8 de juliol es va lliurar a una sèrie de persones (alguns dels quals, si més no, sabem que eren mestres d'escola) una carta en la qual se'ls donava «instruccions per al curset [de] idioma valencià per correspondència». Heus ací els destinataris de les lletres:

«Gabriel Llinares. Sollana.
Joaquin Gil. Canet Berenguer.
Rafael Cordellat. Silla.
Miquel Benavent. Quatretonda.
Mª Dolors Sánchis. Oliva.
Fernando Mengual. Oliva.
Maria Cequié. Oliva.
Maria Teresa Sancho. Corbera.
Maria Antònia Berenguer. Corbera.
Joan Castro. Corbera.
Carolina Ruipérez. Corbera.
Josep Ferrándiz. Corbera.
Antònia Mifsud. Corbera.
Josefina Tomás. Otos.
Isabel Alonso. Otos.
Lluís Rafael Puig. Quart Valls.
Josep Lizón. Olocau.
Manuel Cárdenas. Artà i Andilla.
Càndida Pérez. Massamagrell.
Santiago Martín. Jarafuel.
Carmen Ausina. Jarafuel.
Enrique Vidal. Bèlgida.

Juan Vindel. Andilla.
Jesús Latorre. Fontanares.
Cristina Prats. Fontanares.
José Domingo. Bunyol.
Mariana Miró. Andilla.
Rosario Martínez. Pedralba.
Josefa Gálvez. Pedralba.
Josepa López. Pedralba.
Filomena Garcia. Pedralba.
Joan Pérez. Bèlgida.
Àngel Lluesca. Manuel.
Emili Cremades. Barxeta.
Victòria Faus. Picanya.
Vicent Serrano. Vinaroz.
Carlos Vinaja. La Mata.
Conrad Miquel. La Mata.
Luis Arenas. Sueca.
Cristòfol Granell. Villar banes[?].
Joan Bte. Texedo [Teixidó]. Borriana.
Josep Garcia Lorca. Aigües de Bussot.
Prudenci Alcon. Lutzent».

És més, el 25 d'agost⁵¹⁷ es va enviar una «fulla d'exercicis per al curset idioma valencià, per si l'havera extraviat.» Els destinataris de les missives eren:

Carolina Ruipérez. Corbera.
Joan Castro. Corbera.
Emili Cremades. Barxeta.
Lluís Rafael Puig. Quart Valls.
Joan Pérez. Bèlgida.
Miquel Benavent. Quatretonda.

---

⁵¹⁷ Segons es pot llegir en el *Libro de Registros de Salidas*.

Rafael Cordellat. Silla.
Àngel Biosca. Manuel.
Manuel Cárdenas. Artà i Andilla.
Lluís Arenas. Sueca.
Carmen Ausina. Jarafuel.
Càndida Pérez. Massamagrell.
Cristina Prats. Fontaneres.
Mariana Miró. Andilla.
Joan Vindel. Andilla.
Maria Cequiell. Oliva.
Maria Dolors Sánchez. Oliva.
Cristòfol Granell. Villar banes [?]
Joaquim Gil. Canet Berenguer.
Isabel Alonso. Otos.
Gabriel Llinares. Sollana.
José Garcia Llorca. Aguas Busot.
Vicent Serrano. Vinarós.
Antònia Mifsud. Corbera.

És interessant constatar que la Conselleria de Cultura era de caràcter exclusivament provincial, tot i que algunes de les missives tenien una destinació que ultrapassava els límits de «la província» de València.

Pel que tenim constància, l'any següent (1938) es degué organitzar un segon curset per correspondència [probablement de nivell superior] perquè, segons consta en el *Libro de Registro de Salidas*, en dates 4 i 6 de gener de 1938, els destinataris que hi ha tot seguit van rebre una lletra «Not[ificandole] renueve el cursillo de lengua valenciana por correspondencia en el nuevo curso en el Institut d'Estudis Valencians». Les lletres, en concret, anaven adreçades als destinataris següents:

«José Domingo. Buñol.

Luis Arenas González. Sueca.
Jesús Latorre Collado. Fontanares.
Santiago Martí Chuliá. Jarafuel.
Ferrando Mengual Guitart. Oliva.
Juan Vindel Guerrero. Andilla.
Enrique Vidal Cisneros. Bélgida.
Manuel Cárdenas Mengual. Artaj de Andilla.
José Lizón Pertusa. Olocau.
José Ferrandis Simó. Corbera Alcira.
Prudencio Alcón Mateu. Luchente.
Juan Texidó Beltrán. Burriana.
Carlos Vinaja Insa. La Mata de Morella.
Conrado Miguel Carreras. La Mata de Morella.
María Antonia Berenguer. Corbera de Alcira.
María Dolores Sánchez Gutiérrez. Oliva.
María Teresa Sancho Vallet. Corbera de Alcira.
Josefa López Ortolá. Pedralba.
Filomena García Huerto. Pedralba.
Mariana Miró Just. Andilla.
Maria Cequiél Martínez. Oliva.
Josefa Galve Llorens. Pedralba.
Josefina Tomas Cortes. Otos.
Victoria Faus Artés. Picaña».

D'una altra banda, entre els papers que es conserven a l'Arxiu de la Diputació de València i que pertanyien al Consell Provincial n'hi ha un que l'Ateneo Popular de Valencia⁵¹⁸ va enviar al «Presidente del Consejo Provincial de Valencia». En el document en qüestió s'informa que

«el Consejo Directivo [de l'Ateneo Popular] en sesión celebrada el día de ayer acordó ofrecer a ese Consejo

---

⁵¹⁸ Es tractava de l'Ateneu Mercantil de València que, durant el període 1936-1939, va canviar el su nom per Ateneo Popular Valenciano. Aquesta entitat cultural de caràcter apolític, havia estat fundada el 23 de març de 1879. L'Ateneu Mercantil va fomentar la creació de la Cámara de Comercio i també de les

Provincial cuatro matrículas gratuitas para cada una de las enseñanzas de Francés, Inglés, Lengua Valenciana, Taquigrafía, Cálculo mercantil, Contabilidad, Solfeo, Violín y Piano; y seis para Gimnasio, para que sean distribuidas entre los niños de ambos sexos acogidos en los establecimientos de Asistencia Social que regenta ese Organismo, mayores de 14 años, y con la preparación suficiente para poder aprovechar con eficacia las disciplinas apuntadas».

No hem pogut aconseguir més informació, però tot fa pensar que, si més no, a l'Ateneu Popular de València, l'any 38, s'impartien classes de valencià.

En data 11 de novembre de 1938 la Comissió Permanent del Consell Provincial agraeix i accepta l'esmentat oferiment i demana que

«conste en acta el agradecimiento de la corporación al Consejo Directivo del Ateneo Popular Valenciano, por su proceder en beneficio de la cultura del pueblo valenciano y de los niños acogidos en los Establecimientos de Asistencia Social dependientes de este Consejo Provincial.»⁵¹⁹

5. 11. 1 L'INSTITUT D'ESTUDIS VALENCIANS

D'una altra banda, convé recordar que el 5 de febrer de 1937, el conseller Bosch Morata va presentar al Consell Provincial una *Memòria* per a la creació de l'Institut d'Estudis Valencians (IEV), entitat que «ha de ser base per a la nostra renaixença cultural» atés que:

507
primeres escoles de comerç de València, en les quals s'impartien classes de Francés, Anglès, Taquigrafia, Càlcul mercantil, Comptabilitat, Solfeig, Violí i Piano, Cal·ligrafia, Tenedoria de llibres.

⁵¹⁹ Arxiu de la Diputació de València, caixa núm 45.

«ha de vindre a despertar l'espiritualitat de tot un poble aplicant-la a l'organització col·lectiva del treball científic reunint l'esforç individual i totalisant-lo en una obra pràctica que el convertixca en un ressonador de la nostra llengua, de les nostres ciències, de la nostra economia, de la nostra cultura, en fi»⁵²⁰.

La petició de creació de l'IEV va ser aprovada quatre dies més tard, tot i que la seua constitució formal no va tenir lloc fins el 25 de març. L'IEV comptava amb les seccions històrica i arqueològica, filològica, d'estudis econòmics i de ciències i hi van ser incorporats el Museu de Prehistòria i el Centre d'Estudis Econòmics Valencians. També es disposà llavors la creació d'una Biblioteca del País Valencià. Va ser nomenat president de l'IEV Josep Puche i Álvarez, mentre que Carles Salvador n'era el secretari.

D'un altre costat en el *Libro de Registro de Salidas* se n'assenen una sèrie el dia 22 de març on es feia saber a diverses personalitats que havien estat nomenats membres de l'Institut d'Estudis Valencians. Entre ells hi havia Manuel Sanchis Guarner, Lluís Gonzalvo París, Carles Salvador Gimeno, Francesc Almela i Vives, Bernat Artola i Tomàs i Emili Moròder Sala.

En qualsevol cas, en l'acta de la sessió corresponent al dia 19 de març —en què s'assenyalen els membres generals de l'IEV—, s'especificava que la Secció Filològica Valenciana estava formada exclusivament per «D. Lluís Gonzalvo Paris, D. Manuel Sanchis Guarner, D. Carles Salvador Gimeno, D. Francesc Almela i Vives i D. Bernat Artola i Tomás.»

Una altra de les funcions que va dur a terme l'Institut d'Estudis Valencians va ser la reintroducció dels estudis de llengua valenciana a l'Institut d'Idiomes de la Universitat de València, a iniciativa de l'aleshores vicerector de la Universitat i director de l'Institut, Lluís Gonzalvo. Com a professor va ser designat Carles Salvador. Com indica Mª Fernanda Mancebo (2000: 116) «Per primera vegada, l'ensenyament de la llengua —

---

⁵²⁰ *Institut d'Estudis Valencians. Memòria, Membres, Reglament Interior, València 1937.*

atès per Carles Salvador— es plantejava amb rigor. Encara que els alumnes van ser escassos, es va mantenir fins al final de 1938.»

A final d'aquell any 37 es va proposar el traspàs de les activitats d'ensenyament de «l'idioma valencià» que, mitjançant cursets, duia a terme la Conselleria de Cultura, a l'Institut d'Estudis Valencians, atès que era aquesta específicament l'entitat llavors encarregada de les qüestions lingüístiques. En concret, en el Ple de l'IEV corresponent al 30 de desembre de 1936 es llegia un ofici de la Conselleria de Cultura que promovia el traspàs del

«servici d'ensenyament que la Conselleria te començat i tramet l'edició d'*Ortografia Valenciana* feta per la dita Conselleria i altres impressos necessaris».

Els membres del Ple, però, van decidir de remetre l'assumpte a la secció Filològica a «a la qual pertany de continuar el curset de valencià, [perquè] dictamine sobre l'acceptació de la comanda de la Conselleria de Cultura»⁵²¹. El dia 23 de gener de 1938, la Secció Filològica va estudiar el tema i tot i que va acceptar la demanda, bé és veritat que va retornar al Ple, d'on havia eixit, la proposició:

«En compliment d'un acord del Ple, la Secció estudia la possibilitat i la conveniència d'acceptar l'ofertament de la Conselleria de Cultura del Consell Provincial de València sobre traspàs del Curset d'Ortografia per correspondència que venia fent-se per mediació de la dita Conselleria.

»Considerant que la tasca de l'ensenyament i divulgació de l'idioma escau a l'Institut d'Estudis Valencians mentre no hagen entitats dedicades a tals fins.

»Considerant que el personal tècnic de la Secció Filològica pot dedicar-se competentment a aquest servei.

---

⁵²¹ *Llibre d'Actes de l'IEV* (inèdit).

»Considerant que la Conselleria de Cultura oferix gratuïtament tot el material propi d'aquest ensenyament, la secció acorda proposar al Ple l'acceptació de tal oferiment, donar les gràcies al Sr. Conseller i designar l'oficial tècnic Sr. Emili Beut com a corrector en cap del curs d'Ortografia per Correspondència el qual curs podria fer-se sota la direcció de la Secció Filològica».

D'una altra banda, en la sessió del «Consejo Provincial» corresponent al 9 de febrer de 1937, dins de l'àrea de Cultura va quedar aprovada la creació de l'Institut d'Estudis valencians mitjançant el decret següent:

«Article Primer. Es crea en València l'«Institut d'Estudis Valencians» per al conreu i propagació de la Cultura Valenciana.

»Article Segon. Este Institut constarà de les següents Seccions:

»a) Secció Històric-Aqueològica: Entendrà de la publicació d'obres de caràcter històric y arqueològic en el més ample sentit de la paraula; excavacions; viatges d'exploració; estudi i formació de Museus i Biblioteques, etc.

»b) Secció Filològica: S'ocuparà de l'estudi i conreu de la llengua valenciana en tots els aspectes en les varietats comarcals i unitat literària.

»c) Secció de Ciències: Es dedicarà a la investigació científica i entendrà en la direcció tècnica d'institucions, laboratoris, societats, etc., de caràcter científic que depenguen o cree el Consell Provincial de València; a més de l'edició d'obres de caràcter científic.

»d) Secció d'Estudis Econòmics: S'ocuparà de la investigació i estudi dels problemes econòmics del País Valencià. A més, de la publicació de revistes, monografies, follets, estadístiques,

etc., intensificant l'intercanvi amb organismes similars Ibèrics o estrangers.

»Article Tercer. Cada una d'estes Seccions constará de cinc membres, entre els quals eligiran un Director. L'Institut en plé será regit per cada ú dels Directors de Secció per torn de sis mesos.

»El plé de l'«Institut d'Estudis Valencians» podrá crear noves Seccions o dependències de les Seccions ja constituïdes. Si estes creacions implicaren augment del presupost assignat a l'Institut pel Consell Provincial será necessària l'aprovació d'este.

»Article Quart: L'actual Museu de Prehistòria, la seua Biblioteca, i el Servei de Investigació Prehistòrica de l'extingida Diputació Provincial de València, queden adscrits a la Secció Historic-Arqueològica de l'«Institut d'Estudis Valencians».

»Igualment, l'actual «Centro de Estudios Económicos» passarà a integrar la Secció d'Estudis Econòmics.

»Article Quint. Adscrita a la Secció Filològica de l'«Institut d'Estudis Valencians» es crea la «Biblioteca del País Valencià», que será pública i s'iniciarà amb la de l'Extintida Diputació Provincial de València.

»La Conselleria de Cultura fixará anyalment en els seus Presuposts la quantitat adequada per a l'adquisició de noves publicacions destinades a enriquir esta Biblioteca.

»Article sèxt. La Conselleria de Cultura queda facultada per a proposar al Consell Provincial els nomenaments del personal tècnic i auxiliar de l'Institut i presentar els presuposts per a les atencions del mateix en l'actual exercici econòmic.

»Queda també facultada per a aprovar si fora necessari el Reglament d'Ordre Interior de l'«Institut d'Estudis Valencians», atenentse a les normes i esperit del present Decret.

»Donat en València a nou de Febrer [sic] de mil noucents

trenta-set.

»El Vis-President. El Conseller de Cultura.»

El dia 10 se li enviaven «còpies Decret Institut Estudis» a Gómez Broch⁵²², de València, davant del qual es protestava, a més a més, per la negativa de *Fragua Social* a publicar en valencià⁵²³.

El dia 22 de març s'enviaven cartes a una sèrie de senyors en les quals se'ls informava que havien estat nomenats membres de l'IEV. Pel que fa a l'àrea de filologia hi havia missives adreçades a Manuel Sanchis Guarnier, Carles Salvador Gimeno, Francesc Almela i Vives, Bernat Artola i Tomàs⁵²⁴.

El dia 1 d'abril es trametia a Lluís Cebrian Ibor una «autorisació per a adquirir llibres per la Biblioteca Valenciana», mentre que el 19 d'abril se n'enviava una altra a la llibreria Maragat en què s'autoritzava «Carles Salvador per a adquirir llibres per a l'Institut d'Estudis Valencians», i dia 19 d'abril se'l autoritzava «per a adquirir material d'escriptori per l'Institut d'Estudis Valencians per compte de la Conselleria».

El dia 19 d'abril s'autoritzava Carles Salvador «per a adquirir llibres per a la Biblioteca de l'Institut d'Estudis Valencians per compte [de la] Conselleria a la llibreria Maragat. Carles Salvador rebia una altra carta el dia 21 d'abril en què se li comunicava que havia estat «nomenat secretari de l'Institut d'Estudis Valencians de la Secció de Filologia»; en aquella data es feia saber també a Lluís Gonzalvo París que havia estat nomenat «President de la Secció de Filologia de l'Institut d'Estudis Valencians».

Posteriorment s'enviava una altra tanda de cartes a una sèrie de destinataris en què se'ls comunicava que havien estat nomenats per als

---

⁵²² No hem pogut identificar el personatge.

⁵²³ Segons consta al *Libro de Registro de Salidas*. *Fragua Social* era l'òrgan de la «Confederación Regional del Trabajo de Levante». Es subtitolava «diario de información, orientación y combate». Va aparèixer a València l'agost de 1936 i es va dedicar a difondre l'ideari anarcosindicalista. Quan el govern es va traslladar a València, va passar a denominar-se «órgano de la Confederación Regional del Trabajo de Levante y portavoz de la CNT de España». Va defensar la gestió anarquista en el govern de Largo Caballero y es va mostrar críticament constructiu amb el govern Negrín. Va deixar de publicar-se el 28 de març de 1939.

⁵²⁴ Segons consta en el *Libro de Registro de Salidas*.

càrrecs que s'especificava en cada cas. Entre altres n'hi havia per a Carles Salvador, que havia estat designat secretari de l'IEV de la Secció de Filologia i una altra per a Lluís Gonzalvo París: com a president de la Secció de Filologia de l'Institut d'Estudis Valencians.

D'un altre costat la consulta del llibre de *Acuerdos de las Sesiones celebradas por el Consejo Provincial de Valencia. Año 1937*, en permet de conèixer algunes altres vicissituds de l'IEV, com és el fet que a la sessió celebrada el 4 de juny de 1937 el conseller Bosch va presentar una petició feta al Ministeri d'Instrucció Pública per tal que s'autoritzara el Consell provincial «para constituir la Biblioteca de País Valenciano, a base de los fondos de carácter bibliográfico existentes en el Colegio del Patriarca.» També hi consta que es va designar una «Comisión integrada por los Consejeros Bosch Morata, Murria i Gómez para que se entrevisten con el mencionado Ministro a fin de gestionar la creación de la Biblioteca del País Valenciano a cargo del Consejo provincial».

La consulta de les Actes de la Secció Filològica de l'IEV⁵²⁵, d'altra banda ha permés de saber certs projectes la finalitat última dels quals era el coneixement de la nostra llengua, fet que —a la llarga— havia de redundar en les possibilitats d'ensenyament de l'idioma. Així, en la primera acta, del 16 d'abril de 1937 es pot llegir: «S'acorda redactar el “Vocabulari Castellà-Valencià” com a tasca immediata i la publicació d'un “Butlletí de Dialectologia Valenciana.»

Convé recordar d'altra banda que C. Salvador sentia la necessitat d'elaborar nous treballs que ajudaren en el procés d'ensenyament i aprenentatge de la llengua. I entre aquests hi havia confeccionar un vocabulari d'equivalències valencià-castellà. En aquest sentit, Salvador torna a insistir-hi en una ponència llegida per ell mateix la sessió del dia 31 de maig:

---

⁵²⁵ VILA MORENO, A.. en el seu treball inèdit *L'institut d'Estudis Valencians*, ofereix una transcripció de les Actes de la Secció Filològica de l'IEV.

«És d'una absoluta necessitat posar a les mans d'aquells que vullguen conèixer el lèxic de la nostra llengua vernacle per tal d'usar-la correctament, un "Vocabulari Castellà-Valencià" on es registren els mots més usats i coneguts d'ambdues llengües y [sic] l'obra és urgent per quant la formació cultural del nostre poble és feta a base de la llengua espanyola i no respon a les necessitats i a les apetències del poble valencia, i a les de les seleccions d'homes d'estudi que, desitjant usar la nostra llengua en les seues obres científiques i literàries els manca, en determinats moments, aquell mot o aquells mots valencians que traduïxen amb la major exactitud possible els vocables castellans que fluïxen a la ploma o als llavis llurs.

Com es pot observar Carles Salvador era conscient de la manca de vocabulari tècnic i de lèxic en general que patien els valencians del moment, ja que el coneixement d'aquest s'havia après a través d'un aprenentatge absolutament monolingüe. A més a més, era sabedor que la nostra llengua mancava d'un vocabulari posat al dia, però també era conscient que aquell instrument podria ser útil, al mateix temps, per a l'aprenentatge de cert lèxic castellà:

«Els diccionaris valencians actuals, envellits i defectuosos són, en part, un registre del llenguatge valencià i, en part, un pont per tal de passar els valencians a un major coneixement de la llengua espanyola. Així els d'Escrig, Martí Gadea i Llombart. La directriu del diccionari que proposem és precisament, la contrària: enregistrar el castellà més usual per tal de substituir-lo pel llenguatge valencià correcte. A més a més, un gran nombre de vocables pertanyents a ciències, arts, oficis, esports, etc. no han entrat encara en el corrent literari de la nostra llengua i pul-lulen en el llenguatge parlat del nostre poble en formes forasteres.»

En la ponència d'Almela i Vives "Edicions i Publicacions" llegida en una sessió de Secció Filològica de la qual no consta la data, es torna a insistir:

«e) Diccionaris. Ja està plantejada la publicació del vocabulari castellà-valencià, tan esperat per part del públic. També s'ha parlat del diccionari etimològic, del diccionari d'autoritats, etc. (En aquesta mateixa secció) No cal dir que l'ambició superior és la d'un bon diccionari general. En aquesta mateixa secció cabria publicar els vocabularis monogràfics principalment els d'oficis— tan importants. Aquests vocabularis monogràfics s'haurien de publicar en un tamany gran de manera que el dia de demà formaren volums iguals als que hauran de tindre la majoria dels altres diccionaris».

En l'acta corresponent al dia 30 de juny, «El senyor Salvador presenta l'original d'una obreta seua titulada "Sintaxi Valenciana amb exercicis pràctics" per tal d'ésser estudiada amb el fi de poder-la publicar.»

Com era natural, també la literatura era de l'interés de l'IEV. En l'acta de la sessió de Secció Filològica corresponent al dia 29 de setembre de 1937, es pot llegir:

«El senyor Salvador manifesta que d'una manera particular està assabentat que l'escriptor Sr. Enric Navarro Borràs té a punt de publicació una obra titulada "Antologia general de la Literatura Renaixentista Valenciana", en dos volums, un dedicat a la poesia i el segon, a la prosa. Vista la importància de tal obra s'acorda demanar al Sr. Navarro el seu original per a què la Secció l'estudie i, en cas aprovatori, proposar al Ple la seua publicació.»

De nou, però, és el vocabulari l'element que desvetlava l'interés dels membres de la Secció, segons es desprén de l'acta corresponent al dia 25 d'octubre:

«El Sr. Salvador dóna compte de l'estat de la redacció del Vocabulari Castellà-Valencià manifestant que ha quedat redactada la part de Vocabulari corresponent a la lletra A i que sols manquen fer algunes consultes de vocables d'Arquitectura i de Zoologia i Botànica que passen a la Secció de Ciències. Que per tal de guanyar temps i per a que servisca d'estímul proposa que siga editat el Vocabulari així com vaja essent redactat.

»S'acorda proposar al Ple la publicació del Vocabulari per fascicles, després de la seua revisió per la Secció en cas de poder adquirir tot el paper necessari per a la edició total de l'obra.»

En el Ple del dia 13 de novembre torna a tractar-se el tema del vocabulari:

«A continuació es dóna compte de l'estat de redacció del Vocabulari Castellà-Valencià del qual han quedat terminats els vocables corresponents a la lletra B. El Sr. Salvador manifesta que de les lletres A i B hi ha en estudi una cinquantena de mots científics (Botànica i Zoologia) que tant el Sr. Salvador com els oficials tècnics de la Secció s'apressen a redactar després de minucioses consultes. [...] Es fa una visita a la calaixera i s'observa la tasca lexicogràfica feta amb el beneplàcit de la Secció».

Novament el dia 22 de desembre és un llibre plenament dedicat a l'aprenentatge de la llengua el que mereix l'atenció dels membres de la Secció Filològica:

«El Sr. Salvador comunica que el seu treball sobre “Sintaxi Valenciana” presentat a la secció per al seu estudi ha estat reformat amb la seua aprovació pel Sr. Artola Tomas. El Sr. Salvador manifesta que si es vol estudiar novament si es vol estudiar novament el seu treball o si es dóna ja com a suficientment estudiat i si es pot proposar al ple la publicació d'aquest treball. S'acorda que el senyor Salvador propose al ple la publicació del seu llibre “Sintaxi Valenciana amb exercicis practics”».

Una prova de l'interés que per a la Secció Filològica de l'IEV tenia la publicació del vocabulari la constitueix un fragment de l'acta celebrada el dia 10 de març de 1938, una de les darreres actes que ens han pervingut:

«Vistes les circumstàncies actuals, l'encariment dels materials tipogràfics i la situació econòmica de la Secció i la de l'Institut, s'acorda per unanimitat deixar en suspens tots els anteriors acords que impliquen despeses de publicació i edició així com les activitats de la secció, excepte lo referent al Vocabulari Castellà-Valencià en curs de redacció».

Una altra de les tasques que s'havia proposat la Secció Filològica de l'IEV era la redacció d'un Diccionari General. En aquest sentit, en l'acta corresponent al dia 25 de maig, podem llegir:

«A la indicació feta pel Conseller de Cultura Sr. Bosch Morata sobre la construcció d'un fitxer per a les necessitats filològiques de la Secció, s'acorda que la calaixera siga, per ara, de trenta calaixos per a fitxes del tamany natural».

Emili Casanova (1994: 49-82) ha estudiat i publicat, les fitxes

d'aquell diccionari inconclús que ens han pervingut i tot fa la impressió que «la calaixera [...] de trenta calaixos» devia tenir la funció de contenir-hi les fitxes del Diccionari en qüestió.

Assenyalem, d'altra banda, que la Conselleria de Cultura —i amb l'objecte d'estimular la lectura infantil— va publicar el conte infantil *Si n'era una treseta*, d'Enric Navarro Borràs, l'any 1937, autor que va publicar aquell mateix any la *Col·lecció d'endevinalles per a xiquets*, editat per l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana.

5. 12 UNS DECRETS TAN TARDANS COM POC ÚTILS

El dia 27 d'octubre de 1937, l'aleshores ministre d'Instrucció Pública, des de València estant, va signar un decret en què es creava «en todos los institutos de Cataluña» una càtedra de llengua i literatura catalana, que formaria part, des de llavors, del pla d'estudis de Batxillerat del Principat.

Com és natural, la reacció, sobretot en els àmbits d'intel·lectuals que eren conscients de la unitat de la llengua, no es va fer esperar. Així, Enric Bastit, en nom de l'Ateneu Popular de València va fer, durant els mesos de desembre i gener de 1937-38 una convocatòria on es demanava l'extensió del decret al País Valencià. A la petició van respondre més d'una vintena d'organitzacions (Blasco 1985: 209). En un article anterior publicat per Ricard Blasco (1979: 144), afegia que:

«amb el major entusiasme es va acordar que es realitzen gestions a les ciutats d'Alacant i Castelló a fi de que en elles s'inicie també un moviment de simpatia pel projecte i es col·labora en fer la petició al Govern».

El mateix Institut d'Estudis Valencians, en una reunió celebrada el dia 30 de desembre de 1937, segons informa A. Vila Moreno (Inèdit 1: 43) es va llegir una carta procedent de l'Ateneu Popular on es convidava l'IEV a assistir a una reunió per a aquella mateixa data:

«a la fi de deliberar sobre la petició que tracten de fer al Govern, demanant es faça extensiu a València, Alacant i Castelló el decret que creà a Catalunya la assignatura de l'idioma propi en el batxillerat a fi que en el País Valencià es fruisca també de càtedres del nostre idioma als Instituts».

Amb tot, l'Institut es limità a manifestar «la seua simpatia per la creació de càtedres de llengua i literatura valenciana i esperar conèixer les resolucions preses per a manifestar-se oportunament».

Com a resultat d'aquestes peticions, i d'unes altres trameses des de la capital de la Plana, el dia 24 d'aquell mateix mes de gener, una ordre ministerial signada a Barcelona acordava l'establiment a l'Institut de Castelló d'«una cátedra de lengua valenciana, de asistencia voluntaria para los alumnos de bachillerato». En concret, a l'ordre ministerial es podia llegir:

«Ilmo. Sr.: Ante las diversas peticiones formulada por distintas entidades culturales, especialmente de la provincia de Castellón, para que se atienda a la enseñanza del valenciano en el Instituto de dicha capital, y con el propósito de dar satisfacción a estas aspiraciones y perfeccionar en lo posible el estudio de la lengua regional,

»Este Ministerio dispone:

»1º Que en el Instituto de Segunda Enseñanza de Castellón de la Plana, se establezca una Cátedra de lengua valenciana, de asistencia voluntaria para los alumnos del Bachillerato.

»2º *Que dicho Instituto, con los asesoramientos que crea precisos, proponga a este Ministerio las personas capacitadas para desempeñar la citada Cátedra.*

»*Lo que comunico a V. I. para su conocimiento y demás efectos.*

»*Barcelona, 21 de Enero de 1938.*

»*Ilmo. Sr. Subsecretario de este Ministerio.*»⁵²⁶.

V. Pitarch i Almela (1995: 19-76) ha estudiat la dotació d'aquesta «càtedra de llengua valenciana» a l'institut Ribalta de Castelló, aleshores denominat *Instituto Nacional de Segunda Enseñanza "Juan Marco"*. D'acord amb les seues recerques, «el protagonisme d'aquella operació ha de ser atribuït, en primer lloc, al compromís indefugible de l'admirable castellanenc G. Huguet Segarra i del seu grup d'incondicionals valencianistes republicans». En aquest sentit hi aporta dues instàncies d'Esquerra Republicana del País Valencià, de Castelló «que tenen com a destinatari final el Ministeri, les quals prèviament passen per la direcció de l'institut Ribalta a fi que aquesta els done suport, tal com va fer, amb data de 31 de març de 1936 i de 24 de desembre de 1937, respectivament», segons informa V. Pitarch Almela (1995: 31).

Hom va proposar els noms d'Àngel Sánchez Gozalbo —sugerit per l'Esquerra Valenciana⁵²⁷—, mentre que el mateix Institut hi suggeria

---

⁵²⁶ *Gaceta de la República*, 2 de febrer de 1938, pàg. 570.

⁵²⁷ Partit polític fundat el juliol del 1934 per un grup de personalitats (Vicent Marco Miranda, Juli Just, Faustí Valentín, Hèctor Altabàs), descontents pel caire dretà que prenia el Partido de Unión Republicana Autonomista (PURA), on tots havien ocupat importants càrrecs directius. La seua defecció marcà l'inici de la decadència del «blasquisme», seguidor de la disciplina lerrouxista i partícep de la coalició radical-cedista. En el manifest fundacional, que traspuava el caràcter burgés i reformista del nou partit, s'intentava recuperar la vella arrel federal del republicanisme valencià alhora que s'intentava atraure valencianistes republicans no enquadrats en cap partit; així, s'afirmava la personalitat i els drets de l'Estat Valencià i la voluntat d'una «cordial intel·ligència amb Catalunya. L'orientació valencianista del partit s'accentuà progressivament, sobretot amb l'ingrés del grup castellanenc coordinat per Gaietà Huguet Segarra, precedent d'Esquerra Republicana del País Valencià (1936). Sota la presidència de Vicent Marco Miranda, Esquerra Valenciana establí intensos contactes amb la resta de partits republicans d'esquerra i els partits i organitzacions obreres. Signà el pacte del Front Popular per a les eleccions de febrer del 1936 i aconseguí una acta de diputat per a Marco Miranda,⁵²⁰ qui s'integrà dins la minoria parlamentària d'Esquerra Republicana de Catalunya, partit amb el qual mantingué una vinculació creixent. Iniciada la guerra civil, EV formà part del Comité Executiu Popular, únic òrgan de poder efectiu durant uns mesos, i al llarg de la contesa participà en diverses institucions republicanes. Conegué llavors un notable augment

Bernat Artola, un dels principals animadors de la Societat Castellonenca de Cultura i membre de l'IEV.

El dia 15 d'abril, però, les tropes del general Franco entraven a Vinaròs i el 13 de juny ja eren a Castelló. I, aquelles classes, de les quals ja hi havia fins i tot un «Pla d'estructuració», tal com recull V. Pitarch Almela (1995: 58.61), és a dir, una incardinació concreta en els estudis de batxillerat, la distribució de les matèries, etc. no van arribar a posar-se en marxa.

Si l'Ordre del Ministeri per a la creació d'una càtedra de «llengua valenciana» de Castelló es va signar el 21 de gener de 1938 (i va ser publicada en *La Gaceta de la República* el 2 de febrer), el dia 8 de març se'n signava una de similar (apareguda en *La Gaceta de la República* el 12 de març) per als instituts de València:

«Ilmo. Sr.: Siendo un deber del Estado no sólo respetar los idiomas regionales, sino facilitar los medios precisos para cultivarlos y perfeccionarlos en aquellas regiones donde, por tradición, pueden considerarse como lenguas vernáculas; reconocida la importancia que esta circunstancia tiene para los naturales, especialmente para la población escolar de 2ª Enseñanza, por su carácter formativo; y teniendo en cuenta las peticiones dirigidas en este sentido a este Departamento por diferentes entidades culturales de Valencia, y atendida anteriormente su necesidad tanto en Cataluña como en Castellón,

»Este Ministerio ha tenido a bien disponer:

»1º. Que en los Institutos de Segunda Enseñanza de Valencia se cree una cátedra de Valenciano, con carácter voluntario para los alumnos matriculados en aquellos Centros, y

---

d'afiliats i en el II Congrés del partit (1937) revisà l'ideari, accentuant-hi els trets federals. Proposà un Avantprojecte d'Estatut Valencià, tot seguint el mode ⁵²¹asc, que acabava d'aprovar el Congrés dels Diputats. Després de profunds contactes amb el Partit Valencianista d'Esquerra constituí un comitè d'enllaç com a preludi d'una fusió entre ambdues formacions, que el resultat advers de la guerra impedí de concretar.

»2º *Que por dichos Institutos, con los asesoramientos que crean precisos, procedan a formular propuesta a este Ministerio de aquellas personas que crean más capacitadas para desempeñar estas cátedras.*

»*Lo que comunico a V. I. para su conocimientos [sic] y efectos.*

»*Barcelona, 8 de marzo de 1938.*

»*Ilmo. Sr. Subsecretario de Instrucción Pública.*

En qualsevol cas, sembla que resulta obligatòria reportar ací el comentari que en va fer Ricard Blasco (1979: 147):

«*La “justa recompensa”, atorgada amb manifest oportunisme, arribava amb retard. No costa molt d'imaginar que, en tals circumstàncies, pocs estudiants castellanencs anirien a les classes de llengua, si és que arribaren a donar-se. I a València, ja hem vist que tampoc no és segur que s'hi donassen. Les ordres ministerials de 1938, igual que el decret de “lo Palleter” de 1936, no passaven de ser un bell gest simbòlic».*

Cal saber, però, que al mateix temps que el ministeri creava les càtedres per als instituts de la capital valenciana, l'11 de març, i en Sessió del Consell Municipal, sota la presidència del batle Domingo Torres, es procedia a la lectura d'una proposta de la minoria d'Esquerra Valenciana per tal que l'Ajuntament interessara del Ministeri d'Instrucció Pública la creació de càtedres de llengua i literatura en els Instituts de Segon Ensenyament «al igual que se ha otorgado al Instituto de Castellón»⁵²⁸.

La publicació d'aquell ordre va ser rebuda molt satisfactòriament. Així, en *La hora, diario de la juventud*⁵²⁹ es podia llegir

---

⁵²⁸ *Almanaque de las Provincias para 1940...*, pág. 133. Vegeu també *La Hora, Verdad* i *Adelante* del 12 de març de 1938

⁵²⁹ Es tractava de l'òrgan de les Juventuds Socialistes Unificades, organització que agrupava les seccions juvenils del PSOE i del PCE. Després de diversos contactes entre representants d'ambdós organitzacions a Moscou el març de 1936, es va constituir una comissió mixta⁵²² que es va encarregar del procés d'unificació. Prevista aquest per al mes de juny d'aquell any, el Congrés unificador no va poder, això no obstant, celebrar-se fins a abril de 1937 a causa de l'esclat de la guerra civil. En l'esmentat congrés es va elegir com a màxim dirigent Santiago Carrillo, representant de la delegació socialista. A València va haver-hi

«13 de marzo de 1938 (24 horas): El valenciano en los institutos. La Gaceta ha publicado un decreto del Ministerio de Instrucción Pública, por el que se instituyen en los Institutos de Segunda Enseñanza de Valencia cátedras de valenciano, con carácter voluntario.

»Después de lo establecido en Castellón, el Gobierno continúa demostrando su respeto hacia las libertades del país valenciano —en este caso representadas por su lengua—, como hacia todas las libertades de España. Persevera el Ministerio de Instrucción Pública en su camino de respeto y reconocimiento a las culturas particulares de las distintas nacionalidades de España. Persevera en su labor cultural.

»Sabemos, hace mucho tiempo, que las libertades de las pequeñas nacionalidades existentes en la Península están íntimamente ligadas a la suerte total de España; por eso, todas ellas han contribuido a ganar la guerra; han ayudado firmemente al Gobierno.

»Y éste, en justa recompensa al albergue que se le dispensó por los valencianos, incluye ahora su lengua en los estudios de Bachillerato».

Com es pot comprovar, per tant, el ministeri sembla que havia oblidat el seu propi decret del 23 de novembre de 1936, aquell que feia referència a la creació de l'Institut Lo Palleter que, d'altra banda, i pel que sabem, sembla que mai no actuar —com a mínim en allò que feia referència a l'ensenyament de la llengua i la literatura dels valencians.

També a València, com a Castelló, l'ensenyament de la llengua tenia «carácter voluntario». Pel que feia al professorat, tots dos instituts havien de proposar-lo al ministeri. En qualsevol cas, la situació política de

---

serioses reticències a aquest procés d'unificació, si bé a Alacant ja funcionava des de febrer de 1936 un Frente Electoral de las Juventudes Alicantinas en què s'integraven joves republicans d'esquerra, socialistes i comunistes. Aquesta integració es va mantenir després de la constitució de les JSU, l'ideari de les qual s'inscrivia dins dels ideals comunistes de l'època. Les JSU van participar activament a la guerra

l'estat i, sobretot, el desinterés dels polítics del moment —incloent-hi els valencians— van impossibilitar que es dugués a terme.

Indiquem, d'altra banda, que la Dirección Provincial de Primera Enseñanza va programar una setmana d'activitats escolars valencianes amb motiu del 9 d'octubre de 1938, VII Centenar de Conquesta. Segons la disposició en qüestió, arrellegada parcialment per Blasco (1985: 212):

«los señores maestros dedicaran la próxima semana a distintas actividades escolares que estudien los varios aspectos geográfico, histórico, político, económico y social relacionados con este capital acontecimiento que, al darnos Fueros y libertades, consagró el sentido democrático del pueblo valenciano».

A més, s'hi afegia:

«los maestros conocedores de la lengua vernácula podrán emplear ésta, honrando de este modo el idioma forjador de nuestro espíritu social».

Val a dir que durant aquell període hom tractà de proveir l'ensenyament de la llengua de materials didàctics que permeteren la seua difusió. Tal és el cas de l'Ateneu Popular el qual va convidar l'IEV «a participar en la gestió del concurs que fue [...] per tal de premiar dos treballs relatius a gramàtiques (una de grau superior i una altra de l'elemental», segons indica A. Vila Moreno (Inèdit I: 43). Aquella gestió concreta va quedar encomanada a Carles Salvador, el qual, al Ple de l'IEV celebrat el 25 de gener de 1938, va informar que les diligències esmerçades havien

«han donat per resultat la perllongació del plaç d'admissió d'obres i la promesa que les obres a concursar han d'esser

conformes amb les normes ortogràfiques oficials adoptades per L'Institut i que aquest serà invitat a formar part del Jurat examinador de les obres que es presenten al concurs».

A. Vila Moreno, d'altra banda, assenyala (Inèdit I: 44) que,

«Efectivament les bases del concurs apareixien en el “Boletín de Actividades Culturales del Consejo Directivo y Consejos Autónomos” n° 1 del confiscat “Ateneu Mercantil”, especificant-se que devien “servir de texto en la cátedra de lengua i literatura valenciana, a crear en los Institutos de 2° Enseñanza que funcionan en las tierras del País Valenciano...».

i s'hi advertia que per a les parts de Prosòdia i Ortografia

«Los concursantes se atenderán a Las “Normas Ortograficas de Unificación” que se aprobaron en Castellón el 21 de diciembre de 1932”.

Pel que respecta al plaç de presentació, aquest quedaria tancat a *«Las doce horas del día 1° de mayo de 1938”*».

L'alçament feixista contra una República legalment constituïda, però, va impedir de dur endavant el projecte d'introduir la llengua i la literatura dels valencians als centres educatius, si més no, d'ensenyament secundari.

El dia 1 de març de 1939, sense ni tan sols haver acabat la guerra, una ordre del *Ministerio* declarava obra de text per a les escoles el llibre de J. Menéndez-Reigada intitulat *Catecismo Patriótico Español*, en el qual ja s'apuntaven quines havien de ser les línies mestres, en materia de llengües, de la nova organització de l'estat:

«[...]—¿ Por que decís que la lengua castellana será la lengua

de la civilización del futuro?

»—*La lengua castellana será la lengua de la civilización del futuro porque el inglés i el francés, que con ella pudieran compartir esta función, son lenguas gastadas, que van camino de una disolución completa.*

»—*¿Se habla en España otras lenguas más que la castellana?*

»—*Puede decirse que en España se habla sólo la lengua castellana, pues aparte de esta tan solo se habla vascuence que, como lengua única, solo se emplea en algunos caserios vascos y quedó reducido a funciones de dialecto por su pobreza lingüística y filológica.*

»—*¿Cuales son los dialectos principales que se hablan en España?*

»—*Los dialectos principales que se hablan en España son cuatro: el catalán, el valenciano, el mallorquín y el gallego.»*⁵³⁰

El dia 2 de juliol de 1940, ja acabada la conflagració, una Ordre emanada del nou poder establert va prohibir als funcionaris expressar-se en cap altra llengua que no fos la castellana, l'única oficial de tot l'Estat.

La major part d'aquells mestres nacionalistes que tant havien bregat per la introducció de la llengua en el nostre sistema educatiu van haver de patir la repressió i foren depurats per les noves autoritats⁵³¹.

Amb tot, com han posat de relleu Fernández Soria J. M i Agulló Díaz (1999: 330) tot revisant l'expedient de depuració de Carles Salvador, apunten que:

---

⁵³⁰ *Menéndez-Reigada, 1939: 11-12.*

⁵³¹ En aquest sentit, paga la pena de llegir l'estudi específic de FERNÁNDEZ SORIA i J. M. i AGULLÓ, M. C. (1999) *Maestros valencianos bajo el franquismo. La depuración del magisterio: 1939-1944*. També resulten molt aclaridores les lectures de BALLESTER ROCA, J. (1992): *Temps de quarentena (1939-1959)* i CORTÉS CARRERES, S. (1995): *València sota el règim franquista (1939-1951)*.

«a diferencia de los maestros catalanes, vascos y gallegos, acusados de nacionalismo separatista y sancionados con penas que varían entre la separación del cargo y el traslado fuera, un valencianista reconocido como Cales Salvador no haya recibido una mínima sanción [per aquesta causa].

De la seua banda, Alfons Cucó (1989: 230) assenyala en el mateix sentit:

«Fins i tot, sembla que, en absència d'unes disposicions repressives específicament antivalencianes, podem considerar – com a estricta hipòtesi de treball– que l'exili i la persecució política soferta per influents personalitats, ho fou, sobretot, per les característiques esquerranes, republicanes i democràtiques d'aquestes personalitats, no per causa directa de la seua ideologia valencianista».

Siga com siga, però, després de l'arribada del «*Glorioso Alzamiento Nacional*» totes aquelles veus que s'havien significat per la introducció de la llengua en el sistema educatiu van quedar, sobtadament, emmudides.

* * *

Els territoris de l'estat que no tenen la llengua castellana com a nadiua vam haver d'esperar molts anys. En concret, els valencians haguérem d'aguardar fins a l'aprovació de la Llei 4/1983 de 23 de novembre, Llei D'ús i Ensenyament del valencià, la finalitat de la qual era —almenys sobre el paper— superar les desigualtats entre les dues llengües oficials i desterrar qualsevol tipus de discriminació lingüística.

Conclusions

La primera conclusió a què hem arribat, després d'haver estudiat la història del sistema educatiu valencià, és que l'ensenyament de la llengua autòctona no es va introduir de manera oficial i sistemàtica fins al dia 10 de gener de 1983. Bé és cert que durant la República es van publicar sengles Ordres del Ministeri d'Instrucció Pública mitjançant les quals s'atorgava als instituts valencians el dret d'ensenyar valencià. En concret, el dia 21 de gener de 1938 es concedia a l'Institut de Castelló «una càtedra de llengua valenciana, de assistència voluntària para los alumnos de bachillerato»; el 8 de març d'aquell mateix any se'n signava una de similar (apareguda en *La Gaceta de la República* el 12 de març) per als Instituts de València. Però la situació bèl·lica que es patia va fer impossible que aquestes disposicions es dugueren a la pràctica.

Retrotraient-nos a l'any 1239, en què Jaume I conquerí el Regne de València, l'incipient sistema educatiu tenia com a objectiu últim l'aprenentatge de la llengua llatina. Ara bé, per a aprendre-la llengua clàssica calia primer aprendre a llegir en valencià. És a dir, la llengua del país hi tenia un caràcter exclusivament instrumental i propedèutic. L'existència de textos com ara el *Liber Elegantiorum* en què s'ofereix el valor d'una paraula en llatí a partir de la corresponent valenciana, posen d'evidència la necessitat que tenien els alumnes d'aprendre prèviament el sistema de lectura i l'escriptura en la llengua autòctona. En aquest sentit, el nostre sistema d'aprenentatge no va ser, en una primera època, considerablement diferent dels de la resta de llengües neollatines.

D'una altra banda, hi hem oferit informació sobre l'establiment

dels primers mestres a diverses poblacions valencianes. En concret, i pel que fa a la capital del regne convé tenir present que en el *Manual de Consells y establiments de la Insigne Ciutat de Valencia* de l'any 1625 es reporta que el Consell de la ciutat, el dia 25 de novembre de 1625 va aprovar les «Ordinacions dels mestres de llegir y scriure».

En qualsevol cas, però, com va assenyalar Josep Giner i Marco (1998: 379):

«l'humanisme llatí causa molt de mal a la nostra llengua: a partir del segle XVI tot l'esforç cultural s'enfocà en una sola direcció, la d'estudiar llatí. Els humanistes llatínes eren en el fons lacais de l'absolutisme: la cultura a base del rònec llatí anava en prejuí de la nostra llengua i, al capdavall, en prejuí de la cultura del nostre poble.»

A València —com a la resta dels territoris de l'àrea lingüística— la nostra llengua començà a recular tan aviat com es va associar l'aprenentatge del llatí amb la llengua castellana. En aquest sentit hem reportat la informació (recollida en Ribelles Comín 1229: 924) que el valencià Bernabé Soler dóna sobre el *Thesaurus Puerilis*, d'Onofre Pou, on assenyala que «*Este librito no tenia otra falta, si assí se puede dezir, sino estar en lengua lemosina*», «falta», però que va ser reparada amb l'edició en castellà del diccionari de Pou.

Amb la promulgació del Decret de la Nova Planta i la creació de la societat liberal s'imposa l'exigència del monolingüisme de manera obligatòria mitjançant ordres i disposicions coercitives que obliguen a l'ús del castellà com a única llengua d'ensenyament:

«*la enseñanza de primeras Letras, Latinidad y Retórica se haga en lengua castellana, dondequiera que no se practique, cuidando de su cumplimiento las Audiencias y justicias*

*respectivas, recomendándose también por mi consejo a los diocesanos, Universidades, y superiores regulares para su observancia y diligencia en extender el idioma general de la Nación para su mayor armonia y enlace recíprocos».*⁵³²

Però, malgrat l'elevat nombre de disposicions estatals en què es proscrivia l'ús de les llengües no castellanes en l'ensenyament, hem pogut constatar —i documentar— el fet que la gran majoria de mestres valencians, fins fa relativament poc de temps, es veien obligats a explicar primer en valencià i tot seguit repetir l'exposició en castellà, si pretenien que els seus alumnes aprengueren allò que se'ls explicava.

Com és natural, la introducció de la llengua de Castella en tots els àmbits escrits de la vida valenciana va impedir que la llengua del país arribara, ni tan sols, a fixar la seua codificació. Els pocs que escrivien en valencià ho feien com sabien o com podien. Per aquesta raó, molts dels erudits valencians dels segles XVIII i XIX interessats en la llengua autòctona van maldar per establir una norma ortogràfica per al valencià. El resultat va ser desigual, car mentre que uns, com ara Carles Ros, Manuel Joaquim Sanelo, Josep Escrig, etc. intentaven basar-se en la tradició escripturària valenciana medieval; uns altres, com és el cas de Lluís Lamarca, Josep Maria Cabrera, Martí Gadea, etc. procuraren acostar com més millor les grafies valencianes a les castellanes.

Bé és veritat, d'altra banda, que la finalitat última de tots els diccionaris i tractats llavors que s'escrigueren tenien com a objectiu últim l'aprenentatge del castellà, però alguns d'ells —i en aquest punt cal distingir Carles Ros, Manuel Joaquim Sanelo, Roc Chabàs, i Constantí Llombart, etc. — s'esforçaren també en l'estudi de la llengua dels valencians.

Pel que fa al cas concret dels problemes que els alumnes valencians tenien, atés el seu desconeixement de la llengua d'ensenyament, cal fer menció especialíssima de l'erudit de Dénia, el canonge Roc Chabàs, que va

---

⁵³² *Real Cédula de S. M. a consulta de los señores del Consejo reduciendo el arancel de los derechos procesales de vellón en toda la Corona de Aragón y para que en todo el reyno se enseñe en la lengua*

cercar, fins i tot, un mètode amb el qual els nostres xiquets pogueren accedir a la llengua de cultura per antonomàsia en la nostra escola.

També ens hem preocupat de revisar els autors que, específicament, van escriure obres la finalitat de les quals era la castellanització de l'escola valenciana. Tal va ser el cas de Miquel Rosanes, que va publicar una *Miscelania* que contenia uns *Apuntes para facilitar la enseñanza de la gramática en las escuelas de las poblaciones de esta provincia en que no se habla la lengua castellana*, o bé Vicent Salvà, que va traure a la llum un *Compendio de la gramática castellana... para el uso en las escuelas, con un apéndice mui útil para los niños de la provincia de Valencia*.

Hem intentat demostrar que una de les tasques que va dur endavant la Real Sociedad Económica de Amigos del País (RSEAP) va consistir a castellanitzar l'escola valenciana. Així, la RSEAP no va prendre en consideració l'oferta que Manuel Joaquim Sanelo els va fer de publicar «*un silavario copioso de voces Valencianas, y un plan de enseñanza de este idioma para la lectura, instrucción e inteligencia de los escritos lemosinos*». D'un altre costat tampoc no va considerar interessant la publicació d'una Ortografia Valenciana, que va compondre Escorigüela, tot i que, com li escriu en una carta el mateix Sanelo: «la Societat d'amics del País pendrà molt particularment á son càrrec lo foment dest ram de lliteratura tan interessant com digne». D'una altra banda, hem constatat que la RSEAP va ajudar a publicar molts dels textos la finalitat última dels quals era l'aprenentatge del castellà per part dels valencians. I així, va contribuir a la publicació del *Diccionario valenciano-castellano* de Josep Escrig Martínez i va promoure un concurs per a cercar el millor mètode de «*difundir el idioma castellano en las clases del pueblo del Reino de Valencia, que no tienen dicho idioma por nativo*».

La gran majoria d'estudiosos del fet pedagògic, i fins i tot

lingüístic, han valorat extraordinàriament la revolució didàctica que va constituir la creació de les Petites Écoles de Port-Royal, que es distingiren per una pedagogia racionalista, cartesiana i personalista, però, sobretot, perquè va eradicar el llatí com llengua vehicular d'ensenyament i hi va introduir l'ús de la llengua vernacle —francés en aquest cas. Els nostres infants, però, com molts altres a Europa, no varen poder gaudir d'aquest avanç fonamental en la metodologia didàctica, sinó que es van veure, una vegada més, mancats de la seua pròpia com a llengua d'aprenentatge. És dir, van canviar l'ús d'una llengua desconeguda, el llatí, per una altra igualment ignota, el castellà. I aquest fet, indubtablement, ha contribuït a l'alt percentatge d'analfabetisme que històricament hem patit.

D'una altra banda, els valencians en general, ens hem malfiat d'aquells forasters que parlaven una llengua estrangera, i en concret, la castellana. També aquesta actitud, al nostre entendre, va col·laborar històricament a provocar el desinterés per l'escola per part de més d'un pare valencià. En la *Memoria Pedagógica* del mestre d'Alginet, José Martínez Rodes es traspua aquesta prevenció:

«en estos pueblos [...] se tiene la fea costumbre de menospreciar cualquier otro idioma distinto y hasta considerar como extranjeras á las personas que expresan sus pensamientos en lenguaje diferente. Esta observación me hizo tomar con energía y sin descanso la difícil resolución del importante problema como es el hacer que los niños pudieran llegar á expresarse en la nunca bastante ensalzada lengua de Cervantes.»

En oposició a aquesta actitud lleugerament xenòfoba, cal dir que, en general, una gran part de valencians, —atés que històricament la seua llengua ha romangut marginada de les àrees de desenvolupament

intel·lectual, i relegada als àmbits més privats i fins i tot vulgars—menyspreaven (i menyspreen) la seua llengua. D'aquest fet se'n feia ressò Mossén Alcover:

«Está tan acastellanat el vostre territori, en tenen un concepte tan baix de la llengua pròpia els valencians no valencianistes, que el tornar a posar les coses a llur punt vos costará una cosa de no dir».

Els pares valencians, per tant, tampoc consideraven la seua pròpia llengua adequada per a ser usada en l'ensenyament. Aquesta actitud és denunciada per Maximilià Thous quan l'any 1922 i arran l'Assemblea d'Enaltiment de la Nostra Parla, va intervenir-hi per a assenyalar «la hostilitat dels pares a que s'ensenyen als fills en valencià.»

Però malgrat que, com ha estat assenyalat, la gran majoria dels mestres del país es veien obligats a usar el valencià a l'hora de fer les seues explicacions escolars, en canvi el nombre de mestres que se significaren per una presa de consciència pel que fa a l'ensenyament i l'ús actiu de la llengua, va ser —al nostre entendre— més aviat minso. Això no obstant, A. Vila (1990: 54), tot referint-se a la dictadura primoriverista parla d'un «gruixut lligall d'expedients sancionadors», cosa que, en la seua opinió «nos indica l'efectivitat de la repressió (i al temps, l'existència de mestres que havien fet cas omis de les disposicions legals)», ensenyants que «propiciaren o simplement admeteren els idiomes vernaculs en les escoles». Nosaltres, però, no hem pogut confirmar tal opinió.

Hem tingut ocasió de constatar, d'altra banda, que el valencianisme pedagògic es va formar tenint sempre al moviment pedagògic de Catalunya com a referent. Els mestres nacionalistes del País Valencià van girar els ulls més enllà de la Sènia, i d'allí importaren models d'actuació cívica, com ara l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, rebatejada ací com a

Valenciana i tota una sèrie d'iniciatives, però sobretot, al nostre entendre, el model d'escriptura de la llengua —i no exclusivament l'ortografia— promogut per Fabra i que havia estat promulgat per l'Institut d'Estudis Catalans l'any 1913.

Val a dir que una de les primeres passes que va fer el moviment pedagògic valencianista van consistir en la creació de diversos concursos infantils de lectura en «llengua valenciana» per tal d'estimular el plaer per la lectura —com una mena de pla d'animació lectora *avant la lettre*—. Posteriorment també s'hi instituïren concursos infantils d'escriptura.

Entre els ensenyants que més es van significar en el valencianisme pedagògic —si no el que més— hem de retraure la figura de Carles Salvador, autor que va exercir com a mestre de Benassal durant molts anys. Va ser un personatge infatigable que s'autodefinia com a «apòstol de l'idioma». Va publicar *El valencià a les escoles* (1919); l'any 1921 llançà un manifest *Pro Associació Protectora de l'Ensenyança valenciana*, va mantenir estrets lligams amb els intel·lectuals de la Societat Castellonenca de Cultura, etc. Fou un col·laborador molt actiu en la premsa de Castelló de la Plana, València i Barcelona on, a més d'articles d'índole diversa, en va publicar no pocs sobre aspectes pedagògics i didàctics, en què reclamava la necessitat d'establir a les escoles del País la llengua autòctona. Va introduir a les nostres terres la modalitat d'ensenyament de la llengua per correspondència, a través, sobretot, de les pàgines de *El Camí*. Publicà diversos opuscles gramaticals que van ser decisius per a la divulgació de la doctrina gramatical de P. Fabra. Va ser designat Secretari General de l'Institut d'Estudis Valencians i fou nomenat professor de valencià a l'Institut d'Idiomes de la Universitat de València. I, encara que nosaltres no ens hem ocupat de l'aprenentatge de la llengua del País després de la vinguda del General Franco, cal dir que la labor de C. Salvador, en aquest sentit, va ser absolutament decisiva, ja que l'any 1951, dins de Lo Rat Penat,

va fundar els cursos de Llengua i Literatura valenciana, cursos en què molts valencians vàrem saber que la llengua que parlàvem també es podia escriure, i que, a més a més, comptava amb una literatura no gens menyspreable.

Hem pogut constatar també que el *El Camí* va esdevenir «el mig d'enllaç» entre tots els mestres valencians fins que es creara «un butlletí de Pedagogia i un setmanari que serà el portanveu de l'Associació» de Mestres Valencians; i en aquest sentit, s'hi va crear una secció específica anomenada «Butlletí dels mestres».

D'un altre costat, hem pogut aconseguir el *Llibre d'Actes* de l'Agrupació Valencianista Escolar (AVE), associació d'estudiants universitaris nacionalistes, que a més de desenvolupar a la Universitat una tasca de valencianització, van dur endavant una experiència pedagògica força interessant: la Universitat Popular Valenciana. Les actes de l'AVE, que es presenten en públic per primera vegada, les oferim en l'*Apèndix documental* que acompanya el nostre estudi.

Un altre *Llibre d'Actes* que també hem tingut ocasió d'aconseguir —i presentar també com a primícia— ha estat el de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana (Zona època) on ens hem pogut assabentar no solament dels actes que dugué a terme aquesta associació sinó també de certs fraus que hi va protagonitzar el seu primer president, Antoni Tarín.

Hem pogut comprovar, d'un altre costat la tasca que, en matèria d'ensenyament de la llengua va dur endavant el Consell Provincial de València, labor que aviat va ser encomanada a l'Institut d'Estudis Valencians, al si del qual es va crear una secció Filològica.

***

Entre els valencians que s'adheriren —i s'adhereixen— al grup de patriotes que tractaven —i tracten encara— de dur endavant la reconstrucció

nacional del País Valencià, hi havia —i n'hi ha—, afortunadament un col·lectiu important: els mestres. Es tracta d'ensenyants que reaccionaren — i reaccionen— contra les mesures centralitzadores de l'estat. L'intent d'introducció de la llengua del País en l'ensenyament els va enfrontar amb l'oposició de les autoritats oficials —moltes de les quals eren valencianes com ells— que hi imposaven la legalitat vigent i perseguïen les experiències —escasses, d'altra banda— que tractaven de facilitar, amb l'ús de la llengua pròpia, l'accés a la cultura per part dels xiquets valencians. Personalment em sembla que els mestres vindicadors de la llengua del país van ser uns autèntics capdavanters en la renovació pedagògica al País Valencià, ja que hi proposaven una autèntica revolució copernicana en la pràctica docent del moment. Perquè la veritat és que la gran majoria d'alumnes valencians, i especialment els que no eren de la capital, no havien estat mai en contacte amb la llengua de Cervantes. Per a la gran majoria d'ells, aquell idioma era tan estrany com el llatí que hagueren d'aprendre els seus antecessors. Actualment, però, la llengua castellana s'ha fet indefugible, de manera que els mitjans de comunicació de masses la posen a l'abast dels nostres infants, des dels primers moments de la seua existència. Les coses abans, però, eren molt diferents. Si se'm permet la llicència diré que jo mateix no havia sentit mai el castellà fins que no vaig anar a l'escola. Tal vegada faria falta fer una excepció. La missa es feia en llatí i, si el senyor rector feia algun sermó des de la trona, hi emprava una llengua que per a mi, era tan rara com el llatí mateix.

I una anècdota personal més, si és possible. Quan vaig anar per primera vegada a l'escola de pàrvuls, l'any 1952, la mestra —Donya «Amparito»— va manar que tots hi anàrem amb la nostra cartilla per a llegir. La cartilla en qüestió era *Nuevas Rayas*. Quan el pàrvul que em precedia hi va llegir —amb prou dificultats, per cert— em vaig adonar que la cosa era molt fàcil: només hi calia dir l'inici del nom del dibuix que hi

havia al costat de cada lletra. Quan hi vaig arribar jo ja ho tenia ben clar: A, per una «ala» que hi havia dibuixada; E, per un «elefant»; I per una «iglesia, o un indio», no ho recorde bé; O, per un «orso» i RA, per un sanglot de raïm. Immediatament la mestra em va dir: —para la mano! I com que aquella ordre ja l'havia escoltada més d'una vegada, la vaig parar. Però des d'aquell dia, fins avui mateix, sempre he pensat que no era jo, precisament, qui hauria d'haver rebut aquella paletada.

I si més amunt hem parlat dels mestres nacionalistes com d'autèntics renovadors pedagògics ha estat també, perquè hem tingut ocasió de comprovar que, a més a més, basaven molts dels seus principis educatius en autors com ara Dewey, Decroly, Montessori, Freinet, Claparède, Cousinet, Dalton, Pestalozzi, Froebel, Girard, Herbart, Saer, Messer, etc. que defensaven l'escola activa.

Ha calgut esperar que acabara tota la quaresma del franquisme i la transició per a poder veure, per fi, la nostra llengua a l'escola, no només com a eina d'accés al coneixement, sinó també com objecte mateix de coneixement.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

(1837): *Compendio de la ortografía i ortologia castellana para uso de los niños*, València, Imprenta de Jaime Martínez.

(1840): *Compendio del Ensayo General de Educación física, moral e intelectual de Mr. Marco Antonio Jullien de Paris, con algunas noticias estadísticas sobre el estado actual de la educación primaria en esta provincia, y una nota de libros españoles selectos, para la enseñanza y para el uso de la juventud, por el C. de R., Socio de Número de la Sociedad Económica de Valencia, y premiado con la patente de Socio de Mérito de la misma por la traducción y arreglo de este compendio*, Imp. Ferrer de Orga, Valencia, 1840.

(1857): *Colección legislativa de España*, vol. LXXIII, Imprenta del Ministerio de Gracia y Justicia, Madrid.

(1889): *Actas del Congreso Nacional Pedagógico*, Barcelona, tipografia de la Casa Provincial de la Caridad.

(1895) *Programas generales para las escuelas de niños de Valencia*, València, Imprenta de Emilio Pascual.

(1910): *Congreso de Primera Enseñanza 1909-1910. Conclusiones que por acuerdo del Congreso han de ser votadas definitivamente por los señores congresistas*. Barcelona. Imprenta de J. Abadal.

(1932): *Memòria de la I Setmana Cultural Valenciana, patrocinada per l'Esceletíssim Ajuntament de Valencia i organisaada pel Centre d'Actuació Valencianista, des del 24 al 31 de Juliol de*.

(1933) *Memòria de la II Setmana Cultural Valenciana, patrocinada per l'Esceletíssim Ajuntament de Valencia i organisaada pel Centre d'Actuació Valencianista, des del 23 al 30 de Juliol de*.

(1998): *Sembra: Quadern escolar (Homenatge a Soler Godes)*, València, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, Generalitat Valenciana.

(2001) «El Paixarell. El número 1 de *El Paixarell*, revista d'Aielo de 1906-1907», *Revista de Festes*, Aielo.

ADLERD NOGUEROL, M. (1935): «Dos problemes del valencianisme, *Acció*, núm 57 (de 29 de juny).

AGUILAR, C. (1997): *Educació i societat a Castelló al llarg de la II República*, Castelló de la Plana, Diputació de Castelló.

AGUILÓ L. (1985): «El context socio-polític del País Valencià durant la segona república», en *Llir entre cards. La generació del 1930 i el seu temps*, Universitat de València, València.

AGULLÓ DÍAZ C. (1994): *Escola i República. La Vall d'Albaida, 1931-1999*, Diputació de València, València.

ALCAYDE VILLAR, A. (1933): «El nostre idioma i la nostra personalitat», en *El Camí* núm. 57 (de 8 d'abril).

ALCON I MATEU, P. (1933): «Un caire de la reunió de Mestres dels partits d'Albaida i Ontinyent», en *El Camí* núm. 86 (de 28 d'octubre).

ALCOVER, A. M. (1901): *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, Mallorca.

ALEIXANDRE TENA, F. (1972): *Catálogo de la Biblioteca de la Real Sociedad Económica de Amigos del País, 1776-2876*, València.

— (1978): *Catálogo documental del Archivo de la Real Sociedad Económica de Amigos del País*, València.

— (1983): *La Real Sociedad Económica de Amigos del País, Marco jurídico, estructura social y financiación (1776-1883)*, València.

ALMELA I VIVES, F. (1927): «Fra Lluís Galiana i la nostra llengua», en *La Paraula Cristiana* v, gener-juny, pàg. 322-333.

— (1929): «Marc Antoni Orellana i l'idioma», en *Revista de Catalunya*, XI, Barcelona, pàg 302-314.

— (1931): «Panorama actual del valencianisme», en *Oc. Revista de la Renaixença dels païses d'Oc*, Tolosa de Llengua d'Oc, juliol-agost.

— (1951): «El monosilabismo valenciano», en *Revista Valenciana de Filologia*, I, 2, València, pàgs. 105-138.

ALÓS FERRANDO, V. R. (1997): *Fèlix Azzati*, Diputació de València, València.

ALPERA, L. (1991): «Actituds lingüístiques dels lexicògrafs valencians del segle XIX», en *Caplletra* 11, Institut de Filologia Valenciana, València, pàg. 51-68.

AMENGUAL I BATLE, J. (1991): *Llengua i catecisme de Mallorca: entre la pastoral i la política*, Mallorca, Institut d'Estudis Baleàrics.

ANDREU I BELLÉS, J. i PÉREZ MORAGÓN, F. (editors) (1993): *Les Normes de Castelló*, Universitat Jaume I, Diputació de Castelló, Castelló.

ARACIL, L. (1979): «Educació i sociolingüística», en *Treballs de sociolingüística catalana*, València, Eliseu Climent editor, pàgs. 33-86.

ASINS, P (1932): «La càtedra de llengua valenciana», en *El Camí*, núm. 38 (de 19 de novembre).

— (1934) «La setmana pedagògica d'Ontinyent», en *El Camí* núm. 131 (de 15 de setembre).

AZZATI, F. (1907): «Discutamos», en *El Pueblo* de 12 de juliol.

AZNAR SOLER, M. (1978): «La ruptura del procés de redreçament cultural al País Valencià (1936-1939)» en *Els Marges* 13, Barcelona. Aquest treball i el de Ricard Blasco, (1979) han estat recollits en el llibre *La política cultural al País Valencià, 1927-1939*, Institució Alfons el Magnànim, Institut Valencià d'Estudis i Investigacions, València (1985).

— (1985): «Redreçament i ruptura al País Valencià», en *Llir entre cards. La generació del 1930 i el seu temps*, Universitat de València, València.

AZNAR, J. V. (1985): «L'ensenyament de l'aritmètica a l'escola de Miquel Rosanes (Sueca, 1859)». *Quaderns de Sueca*, VII, Sueca, pàg. 27-46.

BADIA I MARGARIT, A. (1994): «El procés d'unificació de l'ortografia catalana», en *Caplletra*, 16, Barcelona.

BALAGUER, J. M. (1994): «Un aspecte del procés de modernització de la literatura catalana en el primer terç de segle», en *Caplletra*, 16, Barcelona.

BALAGUER, P. (1933): «El problema de l'escola», en *El Camí* núm. 70 (de 10 de juliol).

— (1934): «Escoles», en *Acció* núm. 5, València.

BALDÓ I LACOMBA, J. (1984): *Profesores y estudiantes en la época romántica. La Universidad de Valencia en la crisis del Antiguo Régimen*,

Valencia, Ajuntamiento de Valencia.

BALDÓ, M. (1990): «Consolidació de la cultura burgesa», en *Història del País Valencià, Època contemporània*, (volum V), Barcelona, Edicions 62.

BALLESTER, J. (1987): *Introducció a Francesc ALMELA I VIVES, Obra Poètica*, València, Edicions Alfons el Magnànim.

— (1992): *Temps de quarentena (1939-1959)*, València, Eliseu Climent, editor.

BARBER Y BAS, F. (1887): «Pròleg» a la tercera edició del *Diccionario Valenciano-Castellano* de José Escrig, Valencia, Pascual Aguilar editor.

BARBER, A. (1908): «Exposición razonada de los medios escolares y post-escolares que la autora juzga más eficaces para conseguir la mayor corrección en el hablar», Arxiu de la Diputació Provincial de València, Secció G, Subsecció Memorias técnicas.

BARBERÀ, F. (1905): *Conferencias sobre bio-bibliografía de Carlos Ros*, València, Imprenta de Francisco Vives Mora.

— (1919): *De regionalisme i valentinicultura. Discurs vell i comentaris nous*, València, Estampa de Francés Vicent Mora.

BARRACHINA CAMELLÍN J (1916) «Absudo pedagògic» en la *Veu de la Plana*, de 2 de juny.

BATALLER, A (1923) «Parlem Valencià», en el *Butlletí de Nostra Parla*, Barcelona.

BATANZ PALOMARES, L. (1982): *La educación española en la crisis de fin de siglo*, Córdoba, Diputación Provincial.

BATLLORI, M (1997): *La il·lustració*, obra completa vol. IX, València, ed. Tresi quatre.

BAYARRI, J. M. (1922): *Pera esqriure el valensiá adqirit en 10 minuts*, València, edició de l'autor.

BLASCO, R. (1979): «El valencianisme cultural durant la guerra civil (1936-1939)». *L'espill*, núm. 1/2, pàgs. 95-169.

— (1984): *Estudis sobre literatura del País Valencià (1859-1936)*, València, Institut de Filologia Valenciana.

— (1993): «Carles Salvador i Gimeno, polític de l'idioma i poeta (1893-1955)», Barcelona, *Revista de Catalunya*, 80, pàg. 114.

— (1994): «Carles Salvador i la infraestructura cultural valencianista», *Caplletra*, núm. 16, pàgs.83-92.

BLAT, A. (1846): *Idea del lemosín ó sea la lengua valenciana comparada con otros idiomas*, València, Imprenta de Agustín Blat.

BOIX I SENMARTÍ, J. F. «Els problemes escolars de l'Escola d'estiu», en *El Camí*, núm. 25 (de 20 d'agost de 1932).

BORRUL, F. (1932): «Parleu valencià», en *El Camí*, núm 18 (de 23 d'Abril).

(1908) *Butlletí del Diccionari de la llengua catalana*, vol IV, setembre-octubre de.

BOSCH MORATA, F. (1937): Institut d'Estudis Valencians. Memòria. Membres. Reglament interior. València

CABRERA J. M. (1868): *Vocabulario valenciano-castellano, ó colección de todas aquellas voces valencianas de más difícil equivalencia y que más difieren del castellano*, València, Imprenta de F. Campos.

CAHNER, M (1980): «Llengua i societat en el pas del segle XV al XVI», *Actes del cinquè col·loqui de llengua i literatura catalanes*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 183-255.

CANES, F. (1984): «La preocupación lingüística de Carlos Ros (1703-1733) durante la ilustración valenciana», en *Educación e ilustración en España*, Barcelona, Universidad de Barcelona.

— (2001): «El valenciano, una lengua olvidada en la enseñanza de las escuelas de Valencia durante la Restauración», en el *XI Coloquio Nacional de historia de la educación, "La acreditación de saberes y competencias. Perspectiva histórica"*, Oviedo, Sociedad Española de Historia de la Educación, pàgs. 73-84.

CARBONELL, J. (1961): «Notes sobre els principis de la lectura menorquina de 1804», a *Estudis Romànics*, VIII.

CÁRCEL ORTÍ, V. (1986): *Historia de la iglesia valenciana* (vol I), Valencia, Arzobispado de Valencia.

CARDERA, M. (1884): *Diccionario y métodos de enseñanza*, Madrid.

CARRERAS CANDI, F (circa 1920): «El lenguaje valenciano» en *Geografía general de Reino de Valencia*, Vol. *Reino de Valencia*, pàgs. 630-655, Establecimiento editorial de Alberto Martín.

CARRERES ARTAU, T. (1931): «La filosofía de Joan Lluís Vives» en *Cultura Valenciana*. Quadern IV, València.

CASANOVA, E (1990): «Valencià versus castellà als segles XVIII i XIX. El cas de Vicent Salvà, *Caplletra*, 9, València, Institut de Filologia Valenciana.

— (1990-1991): «El raro Diccionario valenciano-castellano único y singular de voces monossylabas de Carles Ros». *Llengua & Literatura*, 4, Barcelona, pàg. 129-182

— (1991): «la lexicografia valenciana del segle XIX com a instrument d'ensenyament del valencià. El cas de Lamarca», en Brigitte Lepinette, ed., *Actes del Congrés Intencional de Traductologia*, València.

— (1994): «El diccionari de l'Institut d'Estudis Valencians de 1937», en *Caplletra* núm. 16, Barcelona, pàg.49-82.

— (1995): «La llengua a València», en *La llengua catalana al segleXVIII*, a cura de Pep Balsalobre i Joan Gratacós, Ed. Quaderns Crema, Barcelona, pàg. 387-425

— (1997): «L'ortografia valenciana de les *Observaciones sobre el Reyno de Valencia* de Cavanilles, segons Vicente Alfonso Lorente» en *Cuadernos de geografía* núm. 62. València, pàgs. 615-621.

CASANOVA, E. i VILA, A. (1995): «El llibre de l'infant: unes beceroles inèdites d'Enric Valor», en *Almaig*, XI, Ontinyent, pàgs 22-32.

CASANOVA, E. MORA, R I SANCHIS, J (editors) (2002): *Enric valor un home de poble*, València, Denes editorial.

CASTELLÓ I BAYLACH, L. i BEÛT I BELENGUER, E. (1933): *Primer llibre per a infants*, València, Centre d'Actuació Valencianista.

CIGALAT, M. i VALLET, A. (1933): «Suggerències a la diada del mestre», en *El Camí* núm. 75 (de 12 d'agost).

CLIMENT, JOSEP DANIEL (2003): *L'interés per la llengua dels valencians (Segles XV-XIX)*, València, Consell valencià de cultura.

COLON, G. i SOBERANAS, A. J. (1985): *Panorama de la lexicografia catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

CONCA, M. i altres (1976): *Llengua i escola al País Valencià*, València, Eliseu Climent, editor.

Concurs Infantil de Llectura Valenciana, (1925), organitzat per la Joventut de Lo Rat-Penat

CORBÍN FERRER, J. L. (1979): *Monografía histórica del Instituto de enseñanza media «Luis Vives» de Valencia*, Valencia. Ayuntamiento de Valencia.

CORTÉS CARRERES, S. (1995): *València sota el règim franquista (1939-1951)*. Institut de Filologia Valenciana/Publicacions de l'Abadia de Montserrat. València/Barcelona.

— (2001): «Aportacions a la biografia d'Enric Soler i Godes», en *Enric Soler i Godes, l'escola i la cultura*, Castelló de la Plana, Universitat Jaume I.

— (2002): *Manuel Sanchis Guarnier 1911-1981. Una vida per al diàleg*. València-Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia València/Abadia de Montserrat

CRUZ OROZCO; J. I. (1991): *Las colonias escolares valencianas (1906-1936). Un ejemplo de renovación educativa*, Valencia, Conselleria de Cultura Educación i Ciencia

CUCÓ, A, I BLASCO, R. (editors), (1992): *El pensament valencianista (1868-1939)*, Barcelona, Ed. La Magrana/Diputació de Barcelona.

CUCÓ, A. (1971): *El valencianisme polític (1874-1936)*, Garbí, València

— (1977): «Actituds polítiques i lingüístiques al País Valencià contemporani», en *Treballs de sociolingüística catalana*, I. València.

— (1979) *Sobre la ideologia blasquista*, València, Eliseu Climent editor.

— (1989): *País i estat: la qüestió valenciana*, València, Eliseu Climent editor.

CHABÀS, R. (1880): «Nuestro regionalismo», en *El Archivo*, III, julio de, pàg. 282.

— (1886): «Dificultades de la enseñanza a los valencianos» en *El*

Archivo I, 9, Dénia.

— (1886-87-89): «La enseñanza de la gramática castellana en las escuelas del Reino de Valencia» en *El Archivo* núms. 8, 9, 10, 11, 12, 14, Dénia.

— (1887): «Obras para el estudio del valenciano», en *El archivo*, II, Octubre, Dénia.

DD. AA. (1994-95): *L'escola i els mestres, 1857-18970*, Alacant, Conselleria d'Educació i Ciència (Generalitat Valenciana), CAM i Diputació d'Alacant (Institut de Cultura Juan Gil-Albert).

DD. AA. (1995): *Primer congrés de l'Escola Valenciana*, València, Federació Escola Valenciana.

DD.AA. (1976): *Escola d'Estiu, 1914-1936*, Barcelona, Diputació de Barcelona.

DE BENICADELL, R. (1933): «Deu aplegar a l'escola», en *El Camí* núm. 65 (de 3 de juny).

DE CAPMANY Y DE MOTPALAU, A (1779-1792): *Memorias históricas sobre la Marina, Comercio y Artes de la antigua Ciudad de Barcelona*, 4 volums. Reeditat per la Cámara de Comercio y Navegación de Barcelona, 1961-1963, en 2 volums, amb notes i presentació d'Emili Giralt.

DE SAN PEDRO, B. (1769): *Arte del Romace Castellano, dispuesto según sus principios generales i el uso de los mejores autores*, València, Imprenta de Benito Monfort.

DE SUECA, N. (1932): «Foment de la parla valenciana», en *El Camí*, núm. 27 (de 3 de setembre).

Diccionario valenciano-castellano de D. José Escrig y Martínez. Tercera edición corregida y aumentada con un considerable caudal de voces, frases, locuciones. modismos, adagios y refranes, de que las anteriores carecían, y precedida además de un nuevo prólogo, la biografía de su antor y un Ensayo de Ortografía lemosina-valenciana por una sociedad de literatos bajo la dirección de D. Constantino Llombart, 1887, Imprenta de Pascual Aguilar. (Hi ha una reedició facsímil, París-València,

1987, en dos volums).

DOMBIDAU SÁNCHEZ, J. M. (1908): «Exposición razonada de los medios escolares y post-escolares que el autor juzgue más eficaces para conseguir la mayor corrección en el hablar», Arxiu Diputació Provincial de València, Secció G., Subsecció Memorias Técnicas, Lligall 316.

(Circa 1932) DOMINGO, MARCELINO: *La escuela en la República*, Madrid, M Aguililar, editor.

DURAN I SOLÀ, L. (1977): *Pàtria i escola: l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*, Catarroja, Editorial Afers.

— (2000): «L'Associació protectora de l'ensenyança Valenciana» en *El contemporani*, núm 20. Editorial Afers. Catarroja.

El món escolar a través de la col·lecció de León Esteban (1998) Catàleg de l'exposició, València, Museu d'etnologia de la Diputació de Valencia, Centre cultural de la Beneficència.

ESCRIG MARTÍNEZ, J. (1851): *Diccionario valenciano-castellano*, València

ESPADÀNIC: (1923): «L'escola inútil», en *El Crit de la Muntanya*, núm. 15 (de 15 de maig), València.

ESTEBAN MARTÍN, M. (1998): «Biblioteca-museu escolar: Col·lecció León Esteban», en *El món escolar a través de la col·lecció de Leon Esteban*, València, Museu d'etnologia de la Diputació de València.

ESTEBAN, L. (1998): «L'escola valenciana durant la restauració (1875-1917)», en *El món escolar a través de la col·lecció de Leon Esteban*, València, Museu d'etnologia de la Diputació de València.

FALOMIR DEL CAMPO, V. (1992): «*Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*». *Índex general (1920-1991)*, València, Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència.

FERNÁNDEZ SORIA, J. M. i AGULLÓ, M. C. (199): *Los maestros valencianos bajo el franquismo. La depuración del magisterio: 1939-1944*, València, Institució Alfons el Magnànim/Diputació de Valencia.

FERNÁNDEZ SORIA, J. M. i AGULLÓ, M. C. (199): *Los temas educativos en las Memorias del magisterio valenciano (1908-1909)*, València, Universitat de València.

FERRANDO FRANCÉS, A. (1989): «Presència valenciana al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906)», en *Caplletra*, núm. 4, Institut de Filologia Valenciana, pàgs. 167-178.

— (2000): «Fabra i el País Valencià», en *Simposi Fabra, Jornades científiques*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

FERRANDO, A. i NICOLÀS, M. (1877): *Panorama d'història de la llengua*, València, Tàndem Edicions.

FERRER I GIRONÈS, F. (1984): *La Persecució política de la llengua catalana*, Edicions 62, Barcelona.

FLORENSA I PARÉS, J. (2002): *L'escola pia de Catalunya, al servei del poble (1683-2000)*, Tarragona, Edicions El Mèdol.

FRANCH I FERRER, V. (1990): *El nacionalisme agrarista valencià*, València, Ed. Prometeo.

FRANC I FERRER, V. (1980) «El nacionalismo valenciano», *Nuestra Historia*, vol. VII, València, Mas Ivars.

FULLANA MIRA, L. (1919): «La cooficialidad de la Lengua Valenciana», (Conferencia leida por el Rvdo. P. Luis Fullana en la Diputación Provincial, *Almanaque Las Provincias*, València, pàg. 227-232.

Furs i Ordinacions fetes per los gloriosos reys d'Aragó als regnicols del Regne de València, Lib. IX rub. XXII, II.

FURIÓ, A. (1999): «La ensenyanza en València hasta la creación de la Universidad», en *Historia de Valencia*, Universitat de València/Levante-EMV, pàg. 659-631.

FUSTER I TARONGÍ, J. P. (1827): *Breve vocabulario valenciano-castellano sacado de varios autores*, València, edició facsímil París-València, 1991.

FUSTER, J. (1962): *Nosaltres els valencians*, Barcelona, Edicions 62.

— (1968): *Heretgies, revoltes i sermons. Tres assaig d'història*

cultural, Barcelona, Biblioteca Selecta.

— (1981): *Ara o mai*, Eliseu Climent ed., València.

— (1985): *La decadència al País Valencià*, Barcelona, Ed. Curial.

— (1986): «Decadència i castellanització», *Caplletra* núm. 1, València, Consorci d'Editors Valencians, pàg. 29-36.

— (2002) [Edició a cura de]: *Les constitucions del convent de Sant Josep de València (segle XVI)*, València, Universitat de València.

GALINO, A. (1953): *Tres hombres y un problema. Feijoo, Sarmiento y Jovellanos ante la educación moderna*, Madrid.

GALLEGO BARNÉS, A. (1982): *Juan Lorenzo Palmireno (1524-1779). Un humanista aragonés en el Studi General de Valencia*, Zaragoza.

GARCIA FRASQUET, G. (1994): *L'educació a la Safor: des de la desaparició de la Universitat de Gandia fins a la II República*, Gandia, Ceic Alfons el Vell.

— (2000): *Literatura i societat a la comarca de la Safor*. Biblioteca Sanchis Guarner. Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, Universitat de València/Abadia de Montserrat.

GASCON PELEGRÍ, V. (1978): *Prohombres valencianos en los últimos cien años, 1878-1978*, València, Caja de Ahorros de Valencia.

GELABERT MIRÓ, M. MAGDALENA (2002): *Breu història de la llengua catalana*, Palma, Lleonard Muntaner, editor.

GENERALITAT VALENCIANA, (1983): *Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana*, València, Secretaria Tècnica de la Presidència de la Generalitat Valenciana.

— (1984): *Lei d'ús i ensenyament del valencià*, València, Servei de Publicacions de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència.

GIL BARBERÀ, ET ALII: (1996): *Lo Rat Penat*, València, Generalitat Valenciana, Consell Valencià de Cultura.

GINER i MARCO, J. (1985): «Les Normes ortogràfiques de 1932. El procés de normativització l'ortografia», en *Llir entre cards. La generació del 1930 i el seu temps*, Universitat de València, València.

— (1998): *Obra filològica (1931-1991)*, València, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana.

GIRONA, A (1986): *Guerra i Revolució al País Valencià*, València, Eliseu Climent, editor.

GODES BENGOCHEA, R. (1990): *Política y sociedad en Castellón durante la década de los años 40*, Castellón de la Plana, Diputació de Castellón.

GÓMEZ SENENT, P. (1934): «L'ús de la llengua valenciana a l'escola», en *Acció*, núm. 9, València.

GÓMEZ NADAL, E. (1990) *Articles (1930-1939), El País Valencià i els altres*, Aznar i Soler, M. i Pérez i Moragón, editors, València, Edicions Alfons el Magnànim.

GÓMEZ-HORTIGÜELA A. (2002): *Juan Luis Vives. Personajes del Milenio*, València, Federico Doménech.

GONZÁLEZ-AGÀPITO, J., MARQUÈS, S.; MAYORDOMO, A. i SUREDA, B. (2002): *Tradició i renovació pedagògica. 1898-1939*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

GRAÑA I ZAPATA, I. (1995): *L'acció pancatalanista i la llengua: Nostra Parla (1916-1923)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

— (1999): «L'acció de Nostra Parla al País Valencià», en *Saó*, núm. 226, València.

GUILLÉN I ALAPONT, R. (1984) *La tasca valencianista de Pasqual Asins i Lerma*, Catarroja, Publicacions de l'Ajuntament de Catarroja.

GUINOT, Salvador (1922-1924): «Fuentes para el estudio de la lengua valenciana», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, III, Castelló, 67-73, 101-108, 206-217, 324-332, 337-343, 374-380, 412-415.

GULSOY, J. (1959-1962): «La lexicografía valenciana», *Revista Valenciana de Filologia*, VII, pàg. 101-138.

— (1964): «Introducción» a *El Diccionario valenciano-castellano de Manuel Joaquín Sanelo. Edición, estudio de fuentes y lexicología*, Castelló de la Plana, Sociedad Castellonense de Cultura, pàg. 15-51.

HERRÁIZ, J. I i REDÓ, P. (1995): *Republicanisme i valencianisme (1868-1938). La Família Huguet*, Castelló de la Plana, Publicacions de la Universitat Jaume I.

HERRAN Y QUIRÓS, D. N. (1825): *Elementos de gramática castellana para uso de los niños que concurren a las escuelas, dispuestos en forma de dialogo para la mejor instruccion de la juventud*, València, Imprenta de Ildefonso Mompie.

HINOJOSA, J. (2002) *Diccionario de historia medieval del Reino de Valencia*, entrada «enseñanza», València, Generalitat valenciana.

HUGUET, G. (1915a): *Orientacions valencianes*. Sense peu d'impremta. Castelló.

— (1915b): *Arte y Letras*, any v (2ª època), núm. 6.

— (1902): «Notes valencianistes», en *Ayer i hoy*, vol.I.

INIESTA, A. (1930): «Idioma en l'escola», en *Taula de les lletres valencianes*, núm. 35, València, pàgs. 9-10.

JOVELLANOS, G. M. DE (1802): *Memorias sobre la educación pública. Tratado práctico de enseñanza*, Valdemossa.

JOVENTUT VALENCIANISTA DE BARCELONA (1918): *La llengua valenciana i l'Ajuntament de València*, Barcelona, Tallers de Francesc X. Altés.

LAMARCA, L. (1839): *Ensayo de un Diccionario valenciano-castellano*, Imprenta de J. Ferrer de Orga, Valencia. Edició facsímil París-València, 1980.

LANUZA, E. DE i PÉREZ MORAGÓN, F. (1982): «Literatura infantil al País Valencià (1930-1982)», en *L'Espill*, núm. 26 (pàg. 45-56), València, Eliseu Climent, editor.

LÁZARO LORENTE, L. M. (1984): «Els problemes de l'ensenyament del castellà en les escoles rurals valencianes a primeries del segle XX», en *Saó*, 71, pàg. 20-24.

LÁZARO, L. M. i MAYORDOMO, A. (1994): «La renovació pedagògica al País Valencià, 1880-1970», en *L'escola i els mestres 1857-1970*, València, Conselleria d'Educació i Ciència.

— (1994-1995): «L'escola primària en la societat valenciana contemporània», en *L'escola i els mestres 1857-1970*, Alacant, Institut de Cultura Juan Gil Albert, Diputació d'Alacant.

LÓPEZ MARTÍN, R., (1998): «L'escola en la societat valenciana del segle XX (1923-1970)», en *El món escolar a través de la col·lecció de Leon*

Esteban, València, Museu d'etnologia de la Diputació de València.

LLOMBART, C. (1883): *Los fills de la Morta-Viva. Apunts bibliogràfics pera la història de renaixement lliterari llemosí en Valensia*, València, Impremta d'Emili Pascual.

— (1887): *Diccionario Valenciano-Castellano* de Don José Escrig y Martínez, Tercera Edición, Pascual Aguilar. Edició facsímil París-València, 1987.

LLORENS, A. (1989): «Lluís Fullana i la unitat de la llengua catalana. Relació epistolar del pare Fullana i mossèn Alcover (1902-1916)». VOLUM VII, àrea 7: *Història de la llengua*. València: Institut de Filologia Valenciana, pàgs. 579-605.

LLORIS I VALDÉS M. (1982): *Constantí Llombart*. Institució Alfons el Magnànim, València, Diputació de València.

LLULL MARTÍ, E. (1997): *Jesuitas y pedagogia. El colegio San José en la Valencia de los años veinte*, Madrid, U(niversidad) P(onticia) CO(millas).

MANCEBO, M. F. (1994): *La Universidad de Valencia. De la monarquía a la República*, Valencia, Universidad de Valencia i Instituto de Cultura Juan Gil-Albert.

— (2000) «El valencianisme a les aules», en *Història de la Universitat de València III*, Valencia, pàg 111-116.

MARCET I SALOM, P. (1987): *Història de la llengua catalana, I (dels orígens al segle XVII)* Barcelona, Ed. Teide.

MARCET, P. (1987): *Història de la llengua catalana, II (Segles XIX i XX)*, Barcelona, Editorial Teide.

MARTÍ GADEA, J (1891): *Novísimo diccionario general valenciano-castellano. El más completo de los publicados hasta el día, que comprende los términos literarios y del lenguaje usual en su sentido propio y figurado, las voces usadas en las ciencias, artes y oficios, los nombres propios de historia, geografía, biografía y mitología, y las locuciones, frases y refranes usados en el antiguo reino de Valencia*, Imprenta de Josep Canales Romà.

— (1909): *Vocabulario Valenciano-Castellano en secciones. El más completo de los publicados hasta el día*, Imprenta Antonio López y Compañía.

— (1915): *Vocabulari Monosilàbic valencià-castellà*, València, Imprenta Antonio López y Compañía. Edició facsímil París-València.

MARTÍ MARTELL: (1930): «Lo que diu Pompeu Fabra del seu viatge a València», en *Taula de les lletres valencianes*, núm. 33, València, pàgs 9-10.

MARTÍ MESTRE, J. (1996): «Contacte lingüístic entre el català i el castellà a la València dels segles XVIII i XIX», en *Caplletra 20*, Barcelona.

MARTÍNEZ FERRANDO, E. (1922): «La llengua a València», en el *Butlletí de Nostra Parla*, Barcelona.

— (1923): «... I el rapsoda així cantà» en el *Butlletí de Nostra Parla*, Barcelona.

MARTÍNEZ RODA, F. (2000): *Historia de Lo Rat Penat*, Lo Rat Penat, València

MARTÍNEZ I TABERNER, C. (2000): *La llengua catalana a Mallorca al segle XVIII i primer terç del XIX*, Barcelona, Abadia de Montserrat.

MARTORELL, J. (1934): «L'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana», en *Acció* núm. 27, València.

MATEU I LLOPIS, F. (1931): *L'actual moviment cultural de València, davant l'hora present de Catalunya*, Tarragona.

MAYORDOMO PÉREZ, A. (1991): *Història local de l'educació. Propostes i fonts per a una història de l'educació en la societat valenciana*, Universitat de València, València.

MAYORDOMO PÉREZ, A. i AGULLÓ DÍAZ, C (inèdit): *Renovació pedagògica al País Valencià*.

MELIÀ, J. (1970): *Informe sobre la lengua catalana*, Madrid, Ed. Magisterio Español.

MENÉNDEZ-REIGADA, J. (1939): *Catecismo Patriótico Español*, Salamanca.

MESEGUER, L. (1994): «La poètica de Carles Salvador i la generació de 1930» en *Caplletra*, 16, Barcelona.

— (2001): «Les obres i l'estil d' Enric Soler i Godes», en *Enric Soler i Godes*,

l'escola i la cultura, Castelló, Universitat Jaume I.

MIQUEL I VERGÉS, J.M.: (1938): «La filologia catalana en el període de la decadència», *Revista de Catalunya*. Reedició a Barcelona, Editorial Crítica, 1989.

MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, J. (1977): *El pensament escolar i la renovació pedagògica a Catalunya (1833-1938)*, Barcelona. La Magrana.

— (1984): *La llengua a l'escola (1714-1939)*, Barcelona, Barcanova.

MONTOYA ABAT, B. (2002) «Un capítol de la repressió sobre el català en la instrucció escolar: la *Carta Orden* rebuda a Oriola el 1787», *Estudis de llengua i literatura Catalanes*, XLV, pàg. 237-277, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

MOREU REI, E. (1968): *El «Memorial de Greuges del 1760»*, Barcelona, Col·lecció d'Aportació Catalana.

MORÒDER, R. (1933): «El problema de l'ensenyament en valencià, I i II», en *El Camí* núm. 66 (de 10 de juny), núm. 73 (de 29 de juliol).

— (1934) «L'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana i els problemes de l'ensenyament a València», en *El Camí*, núm. 108 (de 31 de març).

NADAL, E. G., (1932): «Bilingüisme del País valencià», en *El Camí* núm 20, (de 16 de juliol) 1932

NAVARRO BORRÀS, E. (1932): «Cal crear el 'Foment de la parla valenciana'», en *El Camí*, núm. 18 (de 2 de juliol).

NAVARRO BORRÀS, E. (1932): «Escriure com es parla», en *El Camí*, núm. 18 (de 2 de juliol).

NAVARRO BORRÀS, E (1932): «Foment de la Parla Valenciana», en *El Camí* núm. 21 (de 23 de juliol).

NEBOT I PÉREZ, J. (1894): *Apuntes para una Gramática valenciana popular*, Valencia, Imprenta de Ripollés.

— (1910): *Tratado de Ortografía Valenciana Clásica*, Valencia, Ángel Aguilar Editor.

ORTÍN BENEDITO, B. (1918a): «Idioma y la ensenyanza» en *Las Provincias* (de

l'1 de juliol).

— (1918b): *Gramàtica Valenciana (nocions elementals) per a les escoles de primeres lletres*, València, Impremta Valencianista.

ORTIZ DE GIL-MASCARELL, L. (1998): «Instrucción i educación en Albaida durante el siglo XVII», en *Almaig*, Ontinyent.

PASCUAL BELTRAN, B. (1915a) «El idioma regional en les escuelas nacionales», en *El Educador contemporaneo*, del mes de gener.

— (1915b): «Valencianismo pedagógico de un arqueólogo insigne» en *El Educador Contemporaneo*, del mes de setembre.

— (1918): *El valenciano en las escuelas y en la vida social*, Játiva, Tipografía Virgen de la Seo.

PASTOR FUSTER, J. (1827): *Breve vocabulario valenciano-castellano sacado de varios autores*, València, Imprenta de José Gimeno.

PASTOR FUSTER, J. (1830): *Biblioteca valenciana de los escritores que florecieron hasta nuestros días y de los que aún viven*, 2 vol. València

PELLICER BORRÀS, J. E. (1986): *La «Rondalla de rondalles» de Lluís Galiana. Estudi lingüístic i edició*. Institut de Filologia Valenciana. Universitat de València.

PEÑARROCHA, J. M. (1998): «Testimoni. Com eren les escoles a Lliria en la segona dècada del segle XX i s'hi aprenia a llegir i escriure», en *El món escolar a través de la col·lecció de Leon Esteban*, València, Museu d'etnologia de la Diputació de València.

PÉREZ APARICIO, C. (1981) *De l'alçament maulet al triomf botifler*, València, Eliseu Climent editor.

PÉREZ i MORAGÓN, F. (1977): «Chabàs, antecedent tímid d'una reivindicació actual», en *Arguments 3*, València, L'estel.

— (1982) [Direcció i documentació]: *Exposició premsa valenciana del segle XX*, València, Acció Cultural del País Valencià.

— (1982): *Les normes de Castelló*. València, Eliseu Climent, editor.

— (1985): «Les Normes ortogràfiques de 1932. La consolidació de la normativització», en *Llir entre cards. La generació del 1930 i el seu temps*, València, Universitat de València.

— (1994): «Carles Salvador i la reivindicació de l'ús social de la llengua catalana» en *Caplletra* 16, Barcelona, pàgs. 225-238.

— (1999): «El valencià en l'escola de la II República», en *Saó*, núm.226, València.

PÉREZ PUCHE, F. (1979): *50 alcaldes valencianos*, Valencia, Ed. Prometeo.

PÉREZ SILVESTRE, Ò.: (200): «La primera generació de capellans erudits de la Castellonenca de Cultura», en *Saó*, núm. 243, València.

PERUCHO, A. (1930): *Catalunya sota la dictadura*, Barcelona.

PICAZO, A. (1991): «El diccionari valencià-castellà inèdit de Tomàs Font i Piris», *Caplletra*, núm. 11, pàg. 91-122.

PITARCH, V. (1972): *Defensa de l'idioma*, València, Eliseu Climent, editor.

— (1985): «Les Normes ortogràfiques de 1932. El procés de normativització», en *Llir entre cards. La generació del 1930 i el seu temps*, València, Universitat de València.

— (1980): «La llengua de l'administració eclesiàstica. País Valencià, segles XVII-XVIII», en *L'Espill* 6/7, València, Eliseu Climent, editor.

— (1982): *Les Normes de Castelló*, València, Eliseu Climent, editor.

— (1994): «Carles Salvador, l'autoritat gramatical», en *Caplletra*, 16, Barcelona, pàgs. 133-48.

— (1995): *L'eix castellonenc de la cultura contemporània*, Castelló, Diputació de Castelló.

— (2001): *Llengua i església durant el barroc valencià*, Institut de Filologia Valenciana/Abadia de Montserrat, València/Barcelona.

Plan de Estudios aprobados por S. M. y mandado observar en la Universidad de Valencia. (1984), Valencia, Ayuntamiento de Valencia.

PIZCUETA, A. (1923): «El llaç de la llengua», en el *Butlletí de Nostra Parla*, Barcelona.

PORCAR CANDEL, A (1933): «Bilingüisme», en *El Camí* núm. 56 (d'1 d'abril).

— (1933) «Coses», en *El Camí* núm. 93 (de 16 de desembre).

L'ENSENYAMENT DEL VALENCIÀ. 1238 -1939

— (1934) «Per què i com fem la revista escolar Ibèria», en *El Camí* núm. 117 (de 9 de juny).

PRIMITIU, N. (1936): *El bilingüisme valencià*, València, Tipografia de Josep Melià.

— (1936): *La llengua valenciana a l'escola*, edició de l'autor.

PUEYO I PARÍS, M. (1996): *Tres escoles per als catalans. Minorització lingüística i implantació escolar a Itàlia, França i Espanya*, Lleida, Pagès Editors.

QUIXAL SAN-ABDON, J. M. (1994): «L'aspecte pedagògic de Carles Salvador», *Caplletra*, núm. 16, pàgs. 239-248.

RAFANELL, A. (1990): «La llengua autòctona en els escrits del canonge Roc Chabàs», en *A Sol Post, estudis de llengua i literatura 1*, Alcoi, Editorial Marfil, pàgs. 269-279.

RAMOS, J. R. (1989): *La Qüestió lingüística en la premsa de Castelló de la Plana (1834-1938)*, Castelló, Diputació de Castelló.

— (1992): «Reflexions al voltant de la proposta lingüística de Josep Nebot i Pérez», *Caplletra*, núm 12, València, pàg. 11-32.

Reglamento de la escuela nocturna del Círculo de Artesanos, de Villanueva del Grao, Arxiu de la Universitat de València, E.M. caixa 135, núm. 162.

Reglamento del Colegio de San Francisco de primera ensenyanza, de Pueblo Nuevo del Mar, Arxiu de la Universitat de València, E.M. caixa 138, núm. 222.

Reglamento del Colegio de Santa Cruz de niñas del Grao, Arxiu de la Universitat de València, E.M. caixa 135, núm. 161.

REIXAC, B. (reedició de 1923): *Instrucció per l'ensenyança de minyons, i descans dels mestres, ab laminas pera aprendrer be de escriurer*, Barcelona, Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana.

RENAT, G., pseudònim de Josep GINER (1949): «L'obra gramatical del P. Fullana», en *Almamaque Las Províncias*, València, pàg. 237-241.

REVEST CORZO, L. (1930): *La enseñanza en Castellón de 1374 a 1400*, Castellón, Sociedad de Cultura, Hijo de José Armengot.

RIBELLES COMÍN, J. (1914): *De Regionalisme. Elogi de la llengua valenciana. Col·lecció d'articles, discursos i poesíes*, feta per..., Barcelona, Imprenta Catalonia.

— (VOL. I, 1920; VOL. II, 1929; VOL. III, 1943; VOL. IV, 1978, VOL. V 1984): *Bibliografía de la lengua valenciana*, Madrid, diverses editorials.

RICO, A. i SOLÀ, J. (1995): *Gramàtica i lexicografia catalanes: síntesi històrica*, València, Universitat de València.

ROIG ROSICH, J. M. (1992): *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

ROMERO LÓPEZ, A. (2000): *Enseñanza de la lengua materna y educación lingüística y literaria en A. Manjón*, Granada, Escuelas del Ave María.

ROS, C. (1733): *Tractat de adages, y refranys valencians, y practica pera escriure ab perfecció la llengua valenciana*, València, Hereu de Vicente Cabrera.

— (1750): *Breve explicación de las cartillas valencianas*, València, Imprenta de Cosme Granja.

— (1764): *Diccionario valenciano-castellano*, València, Imprenta de Benito Monfort.

— (1771): *Corrección de voces, y phrases, que el vulgo u comun, de Valencia, ùsa, ò ha introducido, hablando (ù querièndo hablàr) en su Matèrno Idiòma*, València, por Francisco Burguete, impressor del S. Oficio.

ROSANES, M. (1864): *Miscelánea que comprende 1ª. Un vocabulario valenciano-castellano, 2ª Apuntes para facilitar la enseñanza de la gramática en las escuelas de las poblaciones de esta provincia en que no se habla la lengua castellana*, València, Imprenta de J. M. Ayoldi.

ROURES M. (1971): «L'ambient i l'escola», en *Gorc*, núm. 18, València, pàgs. 13-15.

RUÍZ TORRES, P. [Coordinador] (1990): *Història del País Valencià, Època contemporània*, (volum V), Barcelona, Edicions 62.

RUÍZ, C. (1993): *Política i educación en la II República. Valencia, 1931-1936*, València, Universitat de València.

SÁEZ FERNÁNDEZ, T. (1986): *La Escuela Normal de Maestros de Valencia. Monografía histórica (1845-1870)*, València, Universitat de València.

SALVÀ, V. (1835): *Gramática de la lengua castellana: según ahora se habla*, València, J. Ferrer de Orga.

— (1938): *Compendio de Gramática castellana*, València, Imprenta de J. Ferrer de Orga.

— (1938): *Compendio de Gramática castellana, “para el uso de las escuelas, con un apéndice mui útil para los niños de la provincia de Valencia*, València, Librería de Mallén y sobrinos.

SALVADOR I GIMENO, C. (1919a): *El valencià a les escoles*, València.

— (1919b): «La gramática y lo que significa la *Gramática Valenciana* de Ortín», en *Renovación*, de 22 de febrer.

— (1919c): *L'idioma valencià a les escoles, conferència pronunciada en l'Associació Provincial de Mestres Oficials de Castelló*, València, Publicacions de la Unió Valencianista Regional.

— (1919) «Els mestres i l'autonomia», en *Butlletí de l'Associació Protectora d'Ensenyança Catalana*, núm. 4, Barcelona.

— (1921): *Pro Associació Protectora de la Ensenyança Valenciana*. Sense peu d'impremta.

— (1922): «L'idioma valencià», en *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, Castelló de la Plana, Volum III, pàg. 89-93, Castelló de la Plana.

— (1923): «Per l'ensenyança valenciana», en *El Crit de la Muntanya*, núm. 12 (de 15 de gener), València.

— (1930): «Records de l'Escola d'Estiu», en *Taula de les lletres valencianes*, núm. 34, València, pàgs 7-8.

— (1931): «Per l'ensenyança en valencià», en *Avant*, núm. 76 (de 23 de maig).

— (1932) «Carta oberta», en *El Camí* núm. 22, (de 30 de juliol).

— (1934): «“Ibéria”, revista escolar valenciana», en *El Camí*, núm 104 (de 3 de març).

SALVADOR, Vicent (1994): «Carles Salvador i Gimeno: l'home i

l'obra», *Caplletra*, núm. 16, pàgs. 249-260.

SAN FÉLIX, V. (1908): «Enumeración razonada de los documentos de uso común redactados por los niños durante el presente curso y copia de algunos conservando la ortografía del original», Arxiu de la Diputació Provincial de València, Secció G, Subsecció Memorias Técnicas, lligall 316.

SÁNCHEZ GOZALBO, Ángel (1964): «Huellas indelebles (Confidencias de un amigo de la infancia)», Castelló de la Plana, *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, Vol XL, gener-març, pàg. 188-305.

SANCHIS GUARNER, M. (1963): *Els valencians i la llengua autòctona durant els segles XVI, XVII i XVIII*, València, València, Universitat de València.

— (1972): *La llengua dels valencians* (quarta edició), València, Eliseu Climent, editor.

— (1980): «Pròleg» a Ferrer Pastor, *Diccionari de la Rima*, València.

— (1985): *El sector progressista de la Renaixença valenciana*, València, Institut de Filologia Valenciana.

— (1992): *Aproximació a la història de la llengua catalana*, Barcelona, Editorial Salvat.

SANELO, M. J.: *Memorial de... pidiendo la devolución de su trabajo sobre monosílabos valencianos, presentado a fin de que se le nombrase profesor de la escritura valenciana*. Manuscrit núm. 1.361 de l'Archivo de la Real Sociedad Económica de Amigos del País.

— *Silabario de vocablos valencianos o lemosinos*. Manuscrit núm. 5 de la Biblioteca de la Real Sociedad Económica de Amigos del País.

SANSABAS SERRANO, J. (1934): «Breu semblança a un butlletí», en *El Camí*, núm. 117 (de 9 de juny).

SANZ DÍAZ, F. (1985): *La segunda Enseñanza Oficial en el siglo XIX*, Madrid, Ministerio de Educación y Ciencia.

SEGARRA, M. (1985a): *Història de l'ortografia catalana*,

Barcelona. Ed. Empúries.

— (1985b): *Història de la normativa catalana*, Barcelona, Enciclopèdia catalana.

SEGURA LLORENTS, J. (1908): «Apuntes, notas estadísticas y observaciones sobre defectos muy notorios de los niños asistentes a la escuela y medios puestos en práctica para corregirlos», Arxiu de la Diputació Provincial de València, Secció G, Subsecció Memorias Técnicas, lligall 310.

SERRA, J. (director) i MILLÀ, G. (preceptor en latinitat i humanitats) (1889): *Colegio Dianense de primera y segunda enseñanza*, Dénia, Imprenta de Pedro Botella.

SERRANO, R. (1995): *Enric Valor, converses amb un senyor escriptor*, València, Tàndem.

SILVESTRE, ROUGIER, (1853): *Principios de la lengua española con destino a las escuelas. Parte primera: Leceografía*, València, José Maria Ayoldi.

SIMBOR, V. (1980): *Els orígens de la renaixença valenciana*. València, Institut de Filologia Valenciana.

— (1983a): *Carles Salvador i Gimeno, una obra decisiva*. Diputació de València. València.

— (1983b): *Carles Salvador: política i nacionalisme*. València, Eliseu Climent, editor.

— (1988): *Els fonaments de la literatura contemporània al País Valencià*, Barcelona.

— (1992): «La proposta gramatical del P. Lluís Fullana i Mira (1871-1948)», *Caplletra*, núm. 12, Barcelona, pàgs.109-128.

— (1994): «Carles Salvador i la modernització literària valenciana», *Caplletra*, núm. 16, Barcelona, pàgs. 109-128.

— (2000): *Carles Salvador: escriptor de premsa: estudi i antologia*, València, Institució Alfons de Magnànim.

SOLÉ I CAMARDONS, J. (1994): «El discurs sociolingüístic de Carles Salvador» en *Caplletra*, núm. 16, Barcelona.

SOLER I GODES, E. (1932): «l'Escola d'estiu», en *El Camí*, núm 27 (de 3 de setembre).

— (1934): «Escola d'estiu», en *El Camí*, núm. 121 (de 7 de juliol).

— (1934): «La llengua», en *El Camí*, núm. 123 (de 21 de juliol).

— (1988): «La meua escola d'estiu», en *Papers*, 39, València.

SOLER i VILA, S. (1990-91): «Cançons d'amor i Cançons per a la ronda. Un motiu per al record», *Revista d'estudis comarcals Alba*, Ontinyent, pàgs 309-313.

SOTO MAS, F. (1923): «València i Catalunya», en el *Butlletí de Nostra Parla*, Barcelona.

THOUS LLORENS, M. (1930): «En temps de començar campanyes», en *Avant*, núm.3, de 27 de setembre.

TOMÀS I MARTÍ, V: (1923): «La lluita contra els prejudicis», en el *Butlletí de Nostra Parla*, Barcelona.

TOMÀS RIDAURA, R. (1934) «La llengua materna en l'escola», en *El Camí* núm. 98 (de 20 de gener).

TOPOLSKI, Jerzy (1973): *Metodología de la Historia*, Ediciones Cátedra, Madrid.

TORRES NAVARRETE, Fancesc (1990): *La llengua de Carles Ros*, tesi inèdita de llicenciatura dirigida per Emili Casanova, Universitat de València, València.

TORRÓ MARTÍNEZ, Joan J. (1998): «Sobre les escoles a Ontinyent durant la II República 1931-1939», en *Almaig*, Ontinyent.

TRAMOYERES BLASCO, L. (1896): «La primera ensenyanza en Valencia», en *Almanaque Las Provincias*, València, pàg. 107-117.

TRAYER, B. (1928): «Les escoles de Vilareal en temps antics», en *Taula de les lletres valencianes*, núm. 6, València, pàgs. 5-6.

TURÍN, Y. (1967): *La educación y la escuela en España de 1874 a 1902*, Madrid, Editorial Aguilar.

TUSON, J. (1987): «L'irracionalisme lingüístic de la raó il·lustrada», *Límits*, 2. Barcelona, ed. Empúries.

U. G. T: *Boletín de Educación*, núm. 3, Castellón de la Plana, agosto, 1937

U. G. T: *Boletín de Educación*, núm. 4, Castellón de la Plana, septiembre, 1937

U. G. T: *Boletín de Educación*, núm. 6, Castellón de la Plana, noviembre, 1937

U. G. T: *Boletín de Educación*, núm. 7, Castellón de la Plana, diciembre, 1937

XIMENO V. (1731): Aprovació a la *Breve Explicación de las Cartillas Valencianas*, de C. Ros, València.

VALOR, E. (1931): «Per l'idioma valencià », en *El Tio Cuc* (de 21 de juliol).

— (1998): *Lliçó amb motiu de la investidura per la Universitat de les Illes Balears*, www.uib.es/secc1/honoris/valor/llico.html.

VALOR, J. «Per l'escola valenciana», en *El Camí*, núm 6 (de 9 d'abril de 1932), València.

VALLET CAUDELI, A. (1934) «A. de M. V. (Associació de mestres valencians)», en *El Camí*, núm. 108 (de 31 de març).

VALLS, R. (1992): *La Derecha Regional Valenciana (1930-1936)*, València, Institució Alfons el Magnànim.

VALLS, R. (1993): *El Partit Catòlic*, València, Universitat de València.

VENDRELL, B. (1933): «L'educació familiar de l'infant», en *El Camí* núm. 81 (de 23 de setembre).

— (1994): «Als cent anys de la mort de Constantí Llobart», en *Caplletra*, núm. 16, Barcelona, pàgs. 261-264.

VILA MORENO A. (1983): *La lengua valenciana en la administración parroquial (siglos XVII a XIX)*, València, De Senia al Segura.

— (1993): *El Valencià, llengua menyspreada*. Real Acadèmia de Cultura Valenciana. València.

— (2000): *Emili Beüt Belguier*, València, Diputació de València.

— (Inèdit 1): *L'ensenyança de la llengua valenciana. Llengua, escola i premsa: El cas valencià*.

— (Inèdit 2): *L'institut d'Estudis Valencians*.

VILLALONGA, I (1918): «Valencianismo político», en *La correspondencia valenciana*, de 12 d'agost de 1918.

VILLANUEVA, C. (1908): Defectos más comunes de lenguaje en la localidad y medios que el autor de la memoria pone en práctica para corregirlos», Arxiu de la Diputació Provincial de València, Secció G,

Subsecció Memorias técnicas, lligall 316.

VIVES CISCAR, J. (1882): *Los diccionarios y vocabularios valencianos*, València, imprenta de Doménech.

VV.AA. (1986): *València, capital de la República (1936-37). Antologia de textos i documents*, Conselleria de Cultura Educació i Ciència.

ZURRIAGA, F (1988): «Cinquanta anys d'escola valenciana», en *Sembra, quadern escolar. Homenatge a Enric Soles Godes*, Generalitat Valenciana.

ÍNDIX ONOMÀSTIC

A

ACUÑA, Heraldo de: 40.

ADLERT NOGUEROL,

Miquel: 339.

AGUILAR RÓDENAS, Consol:
397.

AGUILAR, Enric: 484.

AGUILAR, Pascual: 58n,
127, 127n.

AGUILÓ SULUZA, Ferran:
336.

AGUIRRE VERDAGUER,
Francesc: 189n.

AGULLÓ DÍAZ, Carme: 316,
317, 408, 471, 565.

AGULLÓ PECHUAN, Lleó:

457.

AIELO DE MALFERIT: 181,
471.

AIGÜES DE BUSSOT: 541.

ALACANT: 57, 72, 103, 191,
195, 213, 225, 226, 227,
228, 229, 302N, 303.

ALAMAN RODRIGO, Agustí:
336.

ALAPONT, Vicent: 538.

ALAUQUÀS: 536n.

ALBACETE: 425, 416, 421.

ALBAIDA: 18, 34, 35N, 61N,
317, 179, 448, 449, 454,
466, 466n 467, 469, 471,
499.

ALBEROLA, Estanislao: 207.

ALBINYANA: 432.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ.

1238 -1939

- ALBOCÀSSER: 118n.
ALBORAIA: 536n.
ALCÀCER, Josep: 437.
ALCALÀ D'HENARES: 138n.
ALCANTARILLA I CARBÓ,
Albert: 468, 489, 488, 489,
515.
ALCANYÍS: 30.
ALCAYDE VILLAR,
Francesc: 291, 339, 414,
416, 416n, 456.
ALCOI: 199N, 225, 306, 369,
492.
ALCON I MATEU, Prudenci:
417, 417n, 418, 436, 437,
441, 454, 455, 456, 527.
ALCORNELL, Raphael: 23,
25.
ALCOVER, Antoni Maria:
126n, 214, 214n, 215, 216,
218, 223, 224, 254n, 279.
ALCUBLES: 370.
ALDAIA: 522.
ALEGRE ORTIZ, Juan: 211.
ALEMANYA: 214N, 478N.
ALEXANDRE TENA,
Francisca: 58.
ALFARA D'ALGÍMIA: 480.
ALFONSO I NAVARRO,
Vicente: 204, 205.
ALFONSO LORENTE,
Vicente: 73n.
ALGAR DEL PALÀNCIA: 471.
ALGEMESÍ: 482.
ALGINET: 207, 208.
ALLENDESALAZAR: 159.
ALMAGRO MAESTRE, Joan:
327.
ALMANSA: 33, 169, 170,
266N.
ALMARCHE, Francisco:
178n.
ALMELA I VIVES, Francesc:
117, 163, 163n, 168n, 169n,
198n, 201n, 203n, 237,
237n, 238, 292, 298, 531,
532, 535, 538.
ALMENAR FERRIOL, V: 524.
ALMENDROS, Herminio:
406n.
ALMODÓVAR, comte d':
115n.
ALMUSSAFES: 382.
ALONSO I ASENSIO, Vicente:
79.
ALONSO, ISABEL: 540, 542.
ALONSO, Miquel: 484.
ALÓS FERRANDO, Vicente

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ.

1238 -1939

- R.: 254, 255, 185n.
- ALPERA, Lluís: 117, 148.
- ALTABÀS, Hèctor: 558n.
- ALTAMIRA I CERVERA,
Rafael 126n.
- ALZIRA: 18, 150, 219.
- AMAT, Juan Carlos: 47.
- AMENGUAL I BATLE, J.: 34n.
- AMÈRICA/AMÈRIQUES: 43,
290, 297.
- AMPOSTA, Vicent: 538.
- ANDALUSIA: 482.
- ANDILLA: 540, 541, 542,
543.
- ANDRÉS CABRELLES,
Ramon: 126n, 180n.
- ANDREU I BELLÉS, J. 266n,
324n.
- ANDREU LLOBAT, M.: 346.
- ANGLATERRA: 199, 224n,
372, 400.
- ANGULEMA, duc d': 138n.
- ANNA: 123n.
- ANTILLÓN, I de: 138n.
- APELL·LES MESTRES: 109n.
- APUCHTÍN: 291.
- ARACIL, Lluís: 307n.
- ARAGÓ, Enric: 346.
- ARAGÓ, Jaume d': 18.
- ARAGÓ: 16n, 40, 42, 46, 46n,
48n, 66, 140, 154, 155, 218,
199n.
- ARBONA, Ramon: 345.
- ARENAS GONZÁLEZ, Lluís:
541, 542, 543.
- ARGENT I MOIA, Pasqual:
501.
- ARGENTINA: 138n, 263,
293.
- ARLANDIS I CORRAL, Lisard:
501, 402, 523, 524n, 557.
- ARNAL, Josep: 181n.
- AROLAS, Juan: 48n.
- ARTAJ D'ANDILLA: 543.
- ARTANA: 173n, 249n, 503,
503.
- ARTOLA, Bernat: 545, 546,
549, 556, 558.
- ASENSI, Ferran: 538.
- ASENSI, German: 501.
- ASINS I LERMA, Pasqual:
196, 246, 246n, 316, 322,
327, 328, 367, 419, 427,
433, 434, 440, 445, 446,
447, 462, 463, 469, 481,
501, 518.
- ASINS, Joaquim: 501.
- ATZENETA: 214, 215.

- AUSINA, Carme: 540, 542.
 ÀUSTRIA: 261, 285, 293.
 AYODI, J. M.: 144n.
 AZAÑA, Manuel: 532, 532n.
 AZNAR I PELLICER: 501.
 AZNAR, almirall: 252n.
 AZNAR, Josep V. 135n, 140, 141.
 AZNAR, Manuel: 208, 317, 450, 5317n.
 AZZATI, Fèlix: 185, 185n, 254n, 257n, 258n, 303n, 254, 256, 257, 258, 303, 306, 414n.
- B**
- BADENES DALMAU: 180n, 181n.
 BADIA, Joaquim: 181n.
 BALAGUER, Pere: 373.
 BALAGUER, Vicent Nicolau: 305.
 BALAGUER, Víctor: 132n.
 BALDÓ, Marc: 102.
 BALEARS: 74, 74N, 83, 218, 270N, 334, 401, 410, 416, 480.
 BALLESTER I ROCA, Josep: 247n, 266n, 398n, 565n.
- BALLESTER I TORMO, Isidre: 256n.
 BALLESTER SEGURA, Luis: 390.
 BALLESTER SOTO, V.: 185.
 BALLESTER, Manuela: 450, 457.
 BALMES, Jaume: 343, 527.
 BALONES:123n.
 BANYERES:208.
 BAÑÓN, Francesc: 212n.
 BARBER I BAS, Francesc: 127, 130, 131.
 BARBER, Aurora:222.
 BARBERÀ, Faustí: 58, 171, 172, 186.
 BARCELONA: 17n, 20, 33, 35, 74n, 95, 101, 105, 106, 109n, 110n, 131n, 148n, 170n, 173n, 173n, 189n, 201n, 205n, 212n, 223n, 224n, 247n, 248n, 249, 249n, 250n, 252n, 261, 261n, 264, 269, 270n, 277n, 293, 294, 295n, 303n, 306n, 310n, 311n, 372, 374, 404, 426, 433, 440, 480.
 BARGUES, Bartomeu: 345.
 BARRACHINA CAMELLÍN, J.:

191.
 BARRACHINA, Jacint: 539.
 BARRAL, Joan: 414n.
 BARREIRA, J.: 187n.
 BARXETA: 541.
 BASTIT, Enric: 515n, 556.
 BATANZ PALOMARES, L: 86.
 BATLLORI, Miquel: 42.
 BAUSET, Josep Lluís: 349,
 484.
 BAYARRI, Antoni: 345.
 BAYARRI, Josep Maria: 207,
 246n, 247, 275n, 277, 277n,
 207n, 424.
 BÈLGICA: 259, 215, 205,
 224n, 425.
 BÈLGIDA: 541, 542, 543.
 BELLAY, Joachim du: 37.
 BELL-LLOC D'ARO: 75n.
 BELLO, Andrés: 138n.
 BELLVER: 421.
 BELTRÁN, Adolf: 414n.
 BEMBO: 37.
 BENASSAL: 192, 198, 274,
 274n, 275, 277, 278, 283,
 288, 289, 290, 291, 194,
 285, 297, 298, 306, 354,
 357, 370, 417, 428, 438,
 440, 445, 479, 481, 496,
 497.
 BENAVENT, Miquel: 540,
 542.
 BENETÚSSER: 536n.
 BENEYTO: 303.
 BENEYTO Joan: 484.
 BENEYTO PÉREZ, Joan:
 212n, 266n.
 BENICADELL, R. de: 379.
 BENICALAP: 222, 536n.
 BENICÀSSIM: 303n.
 BENIGÀNIM: 230.
 BENIMÀMET: 2222, 536n.
 BENIMARFULL: 265.
 BENISSA: 229.
 BENITO DE SAN PEDRO,
 padre: 90, 91n.
 BENLLIURE, Josep: 47n,
 187n.
 BENLLOC, Pau: 25.
 BERENGUER, llibreter: 144n.
 BERENGUER, Maria
 Antònia: 540, 543.
 BERNAT I BALDOVÍ, Josep:
 48n, 101, 126n.
 BERNAT I FERRER, Lluís:
 126n.
 BERWICK, duc d': 39.
 BETXÍ: 110n, 174n, 288,

- 299.
- BEÛT I BELENGUER, Emili:
429, 463, 466, 481, 490,
502, 523n, 547.
- BIAR: 230.
- BILBAO: 166.
- BIOSCA, Àngel: 542.
- BLASCO IBÁÑEZ, Sigfrid:
415.
- BLASCO IBÁÑEZ, Vicente:
97, 126n, 185, 185n, 260,
415.
- BLASCO, Ricard: 185, 450,
530, 531, 531n, 532, 534,
556, 560, 562,
- BOCAIRENT: 381, 462. 481,
484, 485.
- BODÍ, Josep: 537.
- BOFARULL, Antoni de: 136.
- BOFILL I MATAS, Jaume:
247n, 310n.
- BOIX SENMARTÍ, Francesc:
355, 404, 405n, 437, 440,
461, 462.
- BOIX, Eduard: 180n.
- BOIX, Vicent: 120. 121.
- BOLINETA, Francesc: 484.
- BOLINETA, Rosari: 538.
- BOLUMAR I SAYAL,
Francesc: 347.
- BONO I BARBER, Bernat:
537, 539.
- BONO I SERRANO, Gaspar:
115n.
- BORBOTÓ: 536n.
- BORONAT I BARRACHINA,
Pasqual: 159n.
- BORRÀS JARQUE, Joan M.:
371, 371n, 442, 458.
- BORRÀS RUBIO, Joan
Baptista: 339.
- BORRIANA: 205N, 377, 484,
535, 541, 543.
- BOSCÀ SEYTRE, Antoni:
424.
- BOSCÀ, Joan: 33.
- BOSCH I GUIMPERA, Pere:
270n.
- BOSCH I MORANT, Ernest:
493.
- BOSCH MORATA, Francesc:
325n, 346n, 361, 533, 540,
545, 550, 555.
- BOTY, R.: 378.
- BRAUNSHAUSER, R.: 419.
- BRAVO MURILLO, Juan: 86.
- BRIZ, F. P.: 226n.
- BROSETA CASANI, Francesc:

336, 349.

BRU, Antoni: 349.

BRUNYÉ PÉREZ, J.: 533,
540.

BUÏL, Eduard: 433.

BUNYOL: 543.

BURIASSOT: 307, 501, 536n.

C

CABALLERO I MUÑOZ,
Francesc: 187n, 246n, 247,
317n, 371, 381, 481, 501,
549n.

CABRERA, Josep Maria:
114, 117, 118, 137, 148,
164.

CABRERA, Josep: 345.

CABRERIZO, Mariano de:
247n.

CADIS: 138n, 185n.

CAHNER, Max: 33.

CALÀBRIA, duc de: 34.

CALAFAT, R.: 36.

CALASPARRA: 501.

CALATAYUD, Teresa: 481,
502, 524.

CÀLIG: 341, 371n, 442.

CALLEJO, Eduardo: 268.

CALOMARDE, Francisco

Tadeo: 81.

CALOT: 346.

CALVO SOTELO, José: 201n.

CAMBÓ, Francesc: 246, 252,
252n, 255, 256, 304, 313.

CAMBRA I FERRANDIS,
Vicent: 495.

CAMPO, marqués de: 131n.

CANÀRIES: 304n.

CANDEL I VILA, Rafael:
405n.

CANES GARRIDO, F.: 222,
307.

CANET D'EN BERENGUER:
540, 542.

CANET LO ROIG: 479, 484,
485, 494, 496, 497, 498.

CANO DÉNIAS, Simó: 339.

CÁNOVAS DEL CASTILLO:
132n, 165.

CANTÓ, Roderic: 484.

CAÑETE: 165n.

CAPELLÀ FAUS, Enric: 339.

CAPMANY, Antonio de: 44.

CARBONELL, J.: 45n.

CARBONELL, Maria: 197.

CARCAIXENT: 220.

CÀRDENAS MENGUAL,
Manuel: 543.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ.

1238 -1939

CARLES III: 46.	96, 111, 117, 129n, 137,
CARLET: 382.	142, 165n, 182, 183, 199,
CARNER I ROMEU, Jaume:	200, 318, 320, 332, 400,
205n.	422.
CARNICER, Angelina: 450.	CASTELLAR: 536n.
CARRERES I DE CALATAYUD,	CASTELLFORT: 404, 437,
Francesc: 181, 212n.	405n.
CARRERES ZACARÉS,	CASTELLÓ DE LA PLANA: 17,
Salvador: 426.	18, 23, 103, 108, 110n,
CARRERES, Leonard: 181.	134n, 186, 186n, 189n, 191,
CARUANA, Faust: 252n.	191n, 195, 198, 202n, 205,
CASACUBERTA, Josep Maria	205n, 207, 213, 231, 258,
de: 310n.	266, 266n, 299, 300, 302n,
CASADO, Josep: 271.	309, 323, 324n, 334, 354,
CASANOVA ALFONSO,	357, 365, 366, 372, 388,
Francesc: 336.	394, 387, 398, 404, 405n,
CASANOVA, Emili: 49, 73,	408, 416, 418n, 420, 421,
76, 77, 79n, 143, 403n, 404,	421n, 422, 426, 429, 429n,
555.	430, 437, 440, 445, 455,
CASAS, Josep: 349.	458n, 460, 461, 463, 463n,
CASINOS: 123n.	477, 478, 481, 482, 485,
CASP, excomte de: 373.	489n, 490, 492, 494, 495,
CASTALLA: 401, 402.	526, 556, 557, 558, 559,
CASTANYER FONS, J.: 346n.	560, 561, 562, 563.
CASTANYER, Angelí: 357,	CASTELLÓ, L. A.: 463, 465,
432, 457.	466, 485, 487.
CASTAÑEDA I ALCOVER,	CASTILLO SEGARRA,
Vicent: 61n.	Antoni: 382.
CASTELLA: 37, 48n, 88, 90,	CASTRO SOMIEDO: 493.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ.

1238 -1939

- CASTRO, Joan: 540, 541.
CASTRUSO, Joan Baptista:
30.
CATALÀ DE VALERIOLA,
Bernat: 793.
CATALÀ, Luís 168.
CATALUNYA: 38, 40, 42, 43,
48n, 75, 75n, 77, 78, 79,
106, 109, 109n, 132n, 199,
202n, 204, 205n, 212, 218,
246, 247n, 248n, 249, 252,
261, 276, 288, 289, 293,
295n, 300n, 304n, 306n,
308, 309, 314, 321, 323,
328n, 332, 334, 358, 359n,
361, 362, 365, 369, 370n,
381, 393, 394, 401, 404,
405, 407, 409, 412, 413,
416, 417, 427,427n, 443,
452, 458, 496n, 506n, 507,
518, 525, 556, 558.
CATARROJA: 382.
CATÓ: 27, 52.
CAVANILLES, A. J.: 79n.
CEBRIAN I MEZQUITA, Lluís:
181n, 252n.
CEBRIAN IBOR, Lluís: 247,
252, 288n, 299n, 550.
CEBRIAN IBOR, Santiago:
189n, 460n.
CEBRIAN NAVARRO, Emili:
346n, 428, 429, 496, 501.
CEBRIAN NAVARRO, Josep:
456, 457, 459, 481.
CELADES, TIRADÓ, Enric:
484, 507, 509.
CENETE, marquès de: 34.
CEQUIEL, Maria: 540, 542,
543.
CERDÀ: 501.
CERVANTES, Miguel de:
168, 194, 217, 318, 282.
CERVERA: 42.
CHABÀS, Roc: 115, 137,
156, 157, 158, 162, 163,
164, 156n, 238.
CHAQUÉS [XAQUÉS]
RAMON, Claudi: 336, 347.
CHATEAUBRIANT: 138n.
CHICAGO: 171n.
CHOFRE ALBIOL, Antoni:
339.
CIFRE I GOYA, Àngel: 347.
CIGALAT, Manuel: 444.
CIURANA: 388.
CLIMENT XI: 75n.
CLIMENT, Josep: 539.
CAMPILLO Y GONZÁLEZ,

- Ricardo: 219.
COCENTAINA: 36, 230, 356.
CODOÑER TOMÀS, M.: 537.
COLL I MAS: 405.
COLOMA I PELLICER, Josep:
400n, 402.
COLON, Germà 123, 125,
150.
COMAS, M.: 408.
COMENIUS, Johann Amos:
279.
COMES, Francesc: 433.
CONCA, Maria: 406n, 529n.
CONGO, el: 179.
CORBERA: 540, 541, 542,
543.
CORDELLAT, Rafael: 540,
542.
CORELLA, Roís de: 186n,
342, 352.
COROMINES Joan: 405.
CORTÉS CARRERES, Santi:
174n, 198n, 406n, 327n,
328n, 458, 565n.
CORTÉS PASTOR, Hernan:
307.
CORTINA, Agustí: 396, 435.
COSTA I LLOBERA, Miquel:
287.
COSTA, Joaquin: 1156n.
COSTELL, Frances: 180n.
COUSINET: 406.
CREMADES, Emili: 541.
CREMONA: 63.
CUBA: 138n, 501.
CUBELLS: 481.
CUCÓ, Alfons: 94n, 125,
132, 172, 173, 184, 184n,
185, 189, 190, 212n, 252,
306n, 308, 309, 317n, 320,
325, 409, 410, 565.
CUGAT, Matheu: 30.
CULLA: 437, 493.
CULLERA. 89, 233.
- D**
DALAMAU CARLES,
Pau:403.
DALTON: 406.
DAMASCENO: 178.
DAROQUI, Josep: 538.
DAVID MARTÍ, Manuel:
173n, 247.
DECROLY, Ovide: 406.
DÉNIA: 18, 156, 158, 162,
156n, 165.
DEUSTO: 303n.
DEWEY, John: 508.

- DOMÉNECH, Carme: 382, 454.
- DOMINGO I LLUCH, Simeó: 485.
- DOMINGO, José: 541, 543.
- DOMINGO, Marcel·lí: 409, 412, 413, 414, 417.
- DONDERIS: 501.
- DOPORTO:354.
- DUBON, Àngel: 527.
- DUDLEY Fitts: 485.
- DURAN DE VALÈNCIA, Miquel: 97, 323n.
- DURAN I SOLÀ, Lluís: 192, 193, 321, 322.
- DURAN I TORTAJADA, Enric:181n, 189n, 210n, 295n, 423, 325n, 515n.
- E**
- ELX: 17, 34, 132N, 227, 506, 510.
- EPSTEIN, Izachs: 419.
- ESCALANTE, Eduard: 208, 239, 514.
- ESCANDELL I BUÏL, Isidre: 174n, 178n.
- ESCOLA: 413.
- ESCORIHUELA, Joan Baptista: 69, 69n, 70, 70n, 71.
- ESCRIG, Josep: 58n, 76, 114, 118, 119, 120, 122, 123, 127, 131, 137, 150, 164, 126n, 127n, 552.
- ESCUDEU, J. M.: 181n.
- ESPANYA: 29, 30, 36, 39, 40, 46, 53, 55, 73n, 83, 87n, 95, 124, 152, 153, 158, 139n, 149, 164, 167, 171, 182, 205n, 210, 211, 237, 255, 260, 260n, 263, 267, 270n, 279, 280, 281, 284, 334, 360, 361, 416, 422, 425, 451, 549n, 561, 564.
- ESPINOSA VENTURA, Manuel d': 189n, 203n, 247, 251, 303.
- ESPLUGUES NOGUERA, Tomàs: 339.
- ESTEVE I GARCIA, Maria del Remei: 228.
- ESTEVE I VICTÒRIA, Josep Maria: 187n,189n.
- ESTRADA, José 173n, 189n, 306n.
- EUROPA: 44, 45, 75, 76, 99, 150, 250, 326, 459n.

EXTREMADURA: 381.

F

FABRA, Pompeu: 110n,
224n, 289, 405, 322, 323n,
354.
FAUS ARTÉS, Victòria: 541,
543.
FAYOS LELIX, Joaquim: 338.
FEBRER, Andreu: 131.
FEBRER I CARDONA, Antoni:
44.
FELIP IV: 39, 48.
FELIP V: 40, 47, 130, 182.
FENOLLAR, Jordi de: 378n,
465.
FEO I CREMADES, Juli: 212n.
FEO I GARCIA, Robert: 335,
336, 338.
FERRAN VII: 80.
FERRANDIS AGULLÓ, Marià
177n, 189n.
FERRANDIS LUNA, Salvador:
189n, 201, 252n.
FERRANDIS SIMÓ, Josep:
543.
FERRANDIS, Gabriel: 104,
105.
FERRANDO, Antoni: 46n,
181.

FERRÀS, Empar: 432.
FERRER I BIGNÉ, Rafael:
48n, 132n.
FERRER I GIRONÈS,
Francesc: 72, 73n, 169n,
193, 204.
FERRER, Aloi: 198.
FERRER, Andreu: 195.
FERRER, Vicent [sant]: 48n,
104, 156n
FERRIOL, Josep 538.
FINLÀNDIA: 199, 293.
FINS, Josep A.: 78, 79.
FITA, Fidel: 146n.
FITER I INGLÈS, Josep: 109n.
FLETCHER, Doménec:
270nn.
FLORIDABLANCA, comte de:
72.
FOIOS: 536n.
FOIX, Germana de: 34.
FOLGUERA I DURAN,
Manuel: 109n.
FONT DE LA FIGUERA: 485.
FONTANARS: 541, 542, 543.
FORTEZA I PINYA, Guillem:
245.
FRANÇA: 37, 74, 138N, 199,
224N, 260N, 400.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ.

1238 -1939

- FRANCH I FERRER, Vicent:
246, 288.
- FRANCO, Francisco: 559.
- FRANKFURT: 513n.
- FRANQUESA I GOMIS: 287.
- FREINET, Célestin: 404, 406,
406n, 407, 437, 458n, 479,
497, 497n.
- FROEBEL: 276, 279.
- FULLANA, Lluís: 136, 188n,
198, 207, 241, 242, 264,
265, 265n, 266, 266n, 267,
268, 269, 274, 283, 326,
329, 331, 363, 361.
- FUSTER, Joan: 36, 46n, 144,
147, 168, 264.
- G**
- GADEA, Joaquina: 538.
- GALBIS, Manuel: 225.
- GALIANA LLORCA, Tomàs:
347.
- GALIANA, Lluís: 50n, 61,
61n, 62, 62n.
- GALÍCIA: 140, 436n, 506n.
- GALINO, A.: 43.
- GALLEGO BARNÉS, A.: 36.
- GÁLVEZ LLORENS, Josepa:
541.
- GAMAZO I CALVO, German:
176.
- GANDIA: 42, 94.
- GAPITO, mossén: 34.
- GARANYANA, Vicent: 496.
- GARAY MORALES, Joan:
338, 503, 524n.
- GARCÍA COLÀS: 248.
- GARCIA COLLADO,
Francisco: 106.
- GARCIA CONEJOS, Josep:
189n, 247.
- GARCIA FRASQUET, Gabriel:
94, 95, 168.
- GARCÍA FUSTER, Josep: 339.
- GARCIA HUERTO, Filomena:
543.
- GARCIA I MARCO, Rufí: 229.
- GARCÍA IBÀÑEZ, J.: 435.
- GARCIA LORCA, Josep: 541.
- GARCÍA ROBILLART, Joan:
338.
- GARCÍA VICENT, Miquel:
338.
- GARCÍA VILLALBA, Elisa:
457.
- GASSULL, Jaume: 156n.
- GAY, Vicent: 252n.
- GAYANO I LLUCH, Rafael:

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ.

1238 -1939

432.
GESTALGAR: 229.
GIACOMO, Mathée: 74.
GIBRALTAR: 138n.
GIL BARBERÀ, Joan: 336,
481.
GIL I PEIRÓ, Josep: 501.
Gil, Joaquim: 540, 542.
GIMÉNEZ DE BENTROSA.
Modest: 249, 303.
GINEBRA: 362.
GINER I MARCO, Josep. [o
bé RENAT I FERRÍS, Guillem,
el seu pseudònim]: 23,
265n, 324n, 353n, 395n,
402, 403n.
GIRARD, p.: 276, 276n, 279,
269.
GIRONA, A.: 533.
GIRONA: 75, 270n, 393,
GISBERT: alcalde: 434, 435,
515.
GISBERT, Manuel: 478.
GÓMEZ BROCH: 549.
GÓMEZ FERRER, Consol:
527.
GÓMEZ HORTIGÜELA, A.:
25.
GÓMEZ NADAL, Emili:
212n, 327, 357, 266n, 423,
429, 531.
GÓMEZ SENENT, Doméneç:
323, 324, 325, 326, 331,
335.
GÓMEZ SERRANO, Nicolau
Primitiu: 335, 336, 337,
338, 343, 347, 469.
GÓMEZ, Francesc: 357.
GONZALBES GÓMEZ, Víctor:
339.
GONZÁLEZ MARTÍ, Manuel:
48n.
GONZÁLEZ, Francesc: 538.
GONZALVO PARÍS, Lluís:
268,328, 329, 330, 331, 332,
545, 546, 550.
GRANELL, Cristòfor: 541,
542.
GRAÑA I ZAPATA, Isabel:
245, 309, 310n.
GRAU CAMARENA, Enric:
348.
GRÉGIORE, bisbe de Blois:
74.
GUADASSUAR: 501.
GUAITA, Vicent: 173, 173n.
GUARDIOLA, Miquel: 227.
GUASP TABERNER,

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ.

1238 -1939

Francesc: 348.

GUASTAVINO, Carles: 181n.

GUATEMALA: 138n.

GUILLAMON, Josep: 515.

GUIMERA, Àngel: 310n.

GUINOT, Salvador: 186.

GULSOY, Josep: 63, 64n, 71,
127, 127n.

GUMIEL, Rosend: 181, 181n.

GÜNTER, Carles: 181n.

H

HARRYS: 74.

HENDAYA: 263.

HERBART, Johann F: 276,
281.

HERDER, Johann G.: 280.

HEREDIA, marquès d': 139n.

HERNÁNDEZ CASAJUANA,
Faust: 187n, 189n.

HERNÁNDEZ, Jesús: 530,
532..

HERNÁNDEZ, Maria: 527.

HERNÁNDEZ, Nieves: 538.

HERRÁN, Joaquin: 72.

HERRERA, Àngel: 491n.

HIJARRUBIA, pare: 308.

HINIESTA, pare: 227.

HINOJOSA, Eduardo: 156n.

HÜBNER., E.: 156n.

HUGUET I BREVA,

Gaietà: 186, 187, 190, 196,
198, 200, 205, 207, 231,
232.

HUGUET I SEGARRA, Gaieta:
403, 421, 482, 484, 485,
490, 492, 494, 497, 505,
558.

I

IBÁÑEZ RIZO, Ernest: 303,
306.

IBÁÑEZ SERRULLA, Frederic:
339.

IBARS, Maria: 437.

IGUAL ÚBEDA, Antoni:
212n, 327, 453.

IKELSAMER: 19.

IRANZO, Víctor: 457.

IRLANDA: 199, 305.

ISOP L'EBRON: 287.

ITÀLIA: 37, 138n, 261, 491.

IVAN L' ESCOP: 287.

IVARS, Andreu: 272.

IVENS, Joris: 205n.

J

JARAFUEL: 554, 542.

JAUME D'ARAGÓ: 18.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ.

1238 -1939

JOFRE, Antoni: 346.

JORDANA, C. A.: 405.

JORDI RUIZ, Josep: 345.

JOVELLANOS, Gaspar

Melchor de: 27, 45.

JUAME I: 15.

JULLIEN: 88.

JUST, Juli: 378.

JUSTINIÀ: 17.

K

KYBAL VLASTIMIL: 374.

L

LABORDE, Alexandre: 74,
266.

LAGARDERA, Manuela: 63.

LAMARCA, Josep: 114, 115,
116, 137, 150, 164.

LAMBIES, Vicent: 423.

LATORRE, Jesús: 541, 543.

LATORRE, Mercé: 538.

LÁZARO, L. M.: 91, 108,
111n, 170n, 195, 342, 354,
406n, 429n.

LEON, Desemparats: 538.

LEÓN, Luis de: 61n.

LIERN, Rafael Maria: 94,
94n.

LINARES RIVA: 166.

LIOST, Guerau de: 287.

LITUÀNIA: 292.

LIZÓN PERTUSA, Josep: 540,
543.

LLAMOSÍ, Joan Baptista:
537.

LLAVADOR, Josep: 212n.

LLEDÓ, Joan: 173n.

LLEIDA. 15, 293, 406n.

LLEÓ, Vicent: 345.

LLINARES, Gabriel: 540,
542.

LLÍRIA, 119n, 123n.

LLOMBART, Constantí: 48n,
58n, 114, 119n, 123, 125,
126, 126n, 127, 127n, 128,
129, 129n, 130, 131, 132,
133, 137, 164, 180n, 552.

LLOMPART, MARIA: 235.

LLOPIS GARRIDO, Juli: 423.

LLORENS FERRI, Francesc
Manuel: 495, 499.

LLORENTE FALCÓ, T. [o bé
FENOLLAR, Jordi de,
pseudònim seu]: 456, 465.

LLORENTE, Teodor: 94, 131,
132, 156, 207, 437.

LLORET I MARTÍNEZ,

- Vicent: 495. 357n, 415, 426n, 446, 455n,
 493, 504, 519.
- LLOSA DE RANES, Ia:493.
- LLUCENA DEL CID: 295, MAIANS I SISCAR, Gregori:
 418n. 25, 42, 49, 61n, 91n.
- LLUCH, Emili: 504. MÀLAGA: 80.
- LLUESCA, A.: 541. MALLÉN, Pere Joan: 138n,
 139n.
- LLULL, Ramon: 341. MALLORCA: 40, 42, 45, 47,
 138n, 150n, 193, 212, 212n,
 223n, 225, 261, 281, 310n,
 311n, 323n, 327n.
- LONDRES: 115n, 138n.
- LÓPEZ ALCANYIÇ, Vicent: MANACOR: 229, 223n, 233n.
429. MANCEBO, Maria Fernanda:
 267, 269, 329, 546.
- LÓPEZ CHAVARRI, Eduard: 426. MANISES: 344, 383, 536n.
- LÓPEZ ORTOLÀ, Josepa: 543. MANJÓN. P.: 99.
- LÓPEZ-PICÓ, Josep Maria: 287. MANUEL: 541, 542.
- LOZOYA, marquès de: 268. MARBURG: 205n.
- LÚCIA, Lluís: 338n, 373. MARCET I SALOM, Pere:
 45n, 78, 100n, 114n.
- LUTXENT: 541. MARCH, Ausiàs: 131, 342,
 353n.
- LUXEMBURG: 357, 357n, 362. MARCH, Jaume: 163.
- M** MARCO BORT, Josep: 538.
- MADOZ, Pascual: 102. MARCO MIRANDA, Vicent:
 303, 558n.
- MADRID: 48, 61n, 71, 73n, MARCO, Joaquín: 143.
- 86, 94, 149, 165n, 166n, MARCO, Manuel: 432.
- 169, 186n, 201n, 205n, MARCO: 481.
- 260n, 261, 263, 295n, 304n,
 311n, 327n, 330, 347n,

- MARIA CRISTINA: 85.
- MARQUÉS GIL, Miguel: 339.
- MARQUÉS, Salomó: 75n.
- MARTÍ ALPERA, Fèlix: 176.
- MARTÍ CHULIÀ, Santiago: 543.
- MARTÍ GADEA, Joaquim: 114, 123, 124, 552.
- MARTÍ MARTELL
[pseudònim de DURAN DE VALÈNCIA, Miquel]: 323n.
- MARTÍ MESTRE, J. 47.
- MARTÍ SANCHIS, Josep: 537.
- MARTÍ, Agrícola: 537.
- MARTÍ SANCHIS, Josep: 537:
- MARTÍ, mossén Jeroni: 24.
- MARTÍN MENGOD, J. Lluís: 259n, 261.
- MARTÍNEZ FERRANDO, Daniel: 187n, 188, 189.
- MARTÍNEZ FERRANDO, Jesús Ernest: 247, 249, 514, 454.
- MARTÍNEZ FERRANDO, Eduard: 174n, 247, 249, 274n, 346, 306, 455.
- MARTÍNEZ I MARTÍNEZ, F.: 207.
- MARTÍNEZ I MARTÍNEZ, J.: 321
- MARTÍNEZ I VIDAL, Leopold: 496, 481, 494, 502, 506, 507, 508, 511, 529.
- MARTÍNEZ MELIÀ, B.: 330, 331, 333, 334, 335, 337.
- MARTÍNEZ RODES, José: 216, 217.
- MARTÍNEZ SABATER, Eduard: 201, 201n, 252n.
- MARTÍNEZ TABERNER, C.: 36, 41, 76, 150n.
- MARTÍNEZ YAGÜES: 262.
- MARTÍNEZ, Concepció: 538.
- MARTÍNEZ, Rosario: 541.
- MARTÍNEZ, Vicenta: 538.
- MARTORELL I BISBAL, Artur: 370.
- MARTORELL, Joanot: 342.
- MARTORELL, Jordi: 478.
- MARZO, Enric: 529.
- MAS ALCARAZ, Celestí: 339.
- MASSALFASSAR: 536n.
- MASSAMAGRELL: 536n, 540, 542.
- MASSARROJOS: 418n.
- MASSIP I VIVAS: 421.
- MATA DE MORELLA, la: 543.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ.

1238 -1939

- MATEU I LLOPIS, Felip: 174,
181n, 212n, 266n.
MAURA, Antonio: 193.
MAYORAL, arquebisbe: 78,
528.
MAYORAL, Pere: 150.
MAYORDOMO,
Alejandro: 91, 108, 111n,
170n, 195, 198n, 220n, 354,
390n, 406n, 429n.
MELIÀ, Josep: 33, 64n, 85n,
169n, 175n.
MELIANA: 484, 536n.
MENÉNDEZ PELAYO,
Marcelino: 208, 269.
MENÉNDEZ PIDAL, Ramón:
327n, 328n.
MENGUAL, GUITART,
Fernando: 540, 543.
MESEGUER, Lluís: 456n.
MESSEGUER, Francesc: 498.
MÈXIC: 138n, 205n.
MEYHORFFERS, M.: 362.
MIFSUD, Antònia: 540, 542.
MIGUEL CARRERAS,
Conrado: 534.
MIQUEL I VERGÉS, Josep
Maria: 37.
MIRALLES IMPERIAL I
GÓMEZ, Josep Antoni: 339.
MIRÓ JUST, Mariana: 543.
MISLATA: 536n.
MISTRAL, Frederic: 132n.
MOIXENT: 181, 270n.
MOLÉS, Remigio María:
108.
MOLINA, Ferran: 537.
MOLL, Francesc de Borja:
224n, 290.
MONÉS I PUJOL-BUSQUETS,
Josep: 41, 42, 86, 95, 96, 97,
105, 110, 409.
MONÒVER: 226, 227.
MONTCADA: 418n.
MONTESINOS HERNÁNDEZ,
Vicent: 346.
MONTESSORI, Maria: 276,
281, 283, 284, 406, 433.
MONTOLIU, Manuel de: 405.
MONTPELLER: 15, 131n.
MOÑINO, J.: 72.
MORANTE BORRÀS, Jesús:
432.
MORATÓ GARCÍA, Leopold:
225.
MORELLA: 18, 20, 21, 382,
418n, 424, 448, 449,
MOREU REI, Enric: 43n.

- MORÒDER MOLINA, Robert: 449?, 450, 453, 460, 481?, 336, 341, 342, 346, 247, 502, 506n, 535, 553, 555.
- MORÒDER SALA, Emili: 348, 349, 274, 372, 377, 380, 381, 481, 482, 486, 487, 501, 502, 516, 517, 523, 529.
- MOROTE I CHAPA, F. 327n.
- MOSCOSO DE ALTAMIRA: 83.
- MOSCOU: 560n.
- MOYANO, Claudio: 87, 91, 102, 103, 149.
- MUGA, Emeteri: 252n.
- MUÑOZ CARBONERO, Ricard: 249, 303, 308.
- MÚRCIA: 140, 357, 415, 416, 421, 493..
- MÚRRIA: 550.
- MUSTIELES, Jacint Maria: 247.
- N**
- NÀCHER: 481.
- NÀQUERA: 418n.
- NAVARRETE, Enric: 538.
- NAVARRO BORRÀS, Enric: 208n, 317n, 353, 432, 436n,
- 449?, 450, 453, 460, 481?, 502, 506n, 535, 553, 555.
- NAVARRO CABANES, Josep: 181n, 187n, 303.
- NAVARRO CARBONELL, Francés: 173n.
- NAVARRO GINER, EMPAR: 197, 198n, 305, 429, 443, 448, 449, 550, 453, 527.
- NAVARRO REVERTER, Joan: 48n, 304n.
- NAVARRO TOMÁS, Tomás: 330n, 327n, 328n.
- NAVARRO, Jesús: 429.
- NEBOT I PÉREZ, Josep: 100, 105, 106, 114, 133, 135, 136, 242.
- NEGRE I BALET, Raimon: 248, 310n.
- NEGRÍN, Juan: 549n.
- NICOLÀS, Miquel: 46n.
- NICOLAU BALAGUER, Vicent: 305, 382.
- NOVELDA: 72.
- O**
- OLIVA, comte d': 34.
- OLIVA: 49, 218, 503, 540, 542, 543.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ.

1238 -1939

- OLIVARES, Conde duque:
39.
- OLLERS: 75n.
- OLLETA, Carme: 527.
- OLMOS, Vicent: 335, 337.
- OLOCAU: 540, 543.
- OLUCHA, Frederic: 382.
- OLWER, Nicolau d': 310n.
- ONTAVILLA, Lluís d': 159,
159n.
- ONTINYENT: 61N, 62, 338N,
399, 460, 466N, 467, 469,
471N, 499.
- ORGA, Josep de: 115n, 195.
- ORIOLA: 42, 61n.
- ORS, Eugeni d': 300n.
- ORTÍN BEBEDITO, Bernat:
239, 240, 241, 242, 243,
244, 247, 251, 287, 306,
315n, 322, 399, 463.
- ORTIZ DE GIL-MASCARELL,
Luz: 34.
- ORTS I AUSINA, Enric: 481,
482, 490, 505.
- OSCA: 42.
- OTOS: 540, 542, 543.
- P**
- PAGÈS, Amadeu: 156n.
- PAÍS BASC [o
VASCONGADAS]: 167,
262,436n.
- PAÍS VALENCIÀ: 46, 69,
pàssim.
- PALAFIX, Josep Juan: 339.
- PALLARÉS, Joan: 28, 31.
- PALLARÉS, Xavier: 357,
358, 367.
- PALMA: 76, 85.
- PALMIRENO, Lorenzo: 36.
- PAMPLONA: 166.
- PARÍS: 138n, 186n.
- PASCUAL I GENÍS, Cristòfor:
48n.
- PASCUAL I TIRADO, Josep:
456.
- PASCUAL, Bonaventura:
236, 236, 238, 239.
- PASTOR FUSTER, J. 63,
247n.
- PASTOR PELLICER, Àngel:
347, 349.
- PASTOR, Enric: 538.
- PATERNA: 501.
- PATRAIX: 360, 536n.
- PEDRALBA: 541, 543.
- PEDREGUER: 123n.
- PELAIO, Don: 211.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ.

1238 -1939

- PELLICER BORRÀS, Joan
Enric: 61n.
PENÀGUILA: 159n.
PEÑA: 421.
PERE, el Cerimoniós: 17n.
PÉREZ APARICIO, Carme:
39n.
PÉREZ BLASCO, Esteve: 338.
PÉREZ DOLZ, F.: 456.
PÉREZ I PUIG, Ferran: 493.
PÉREZ LUCIA, Joan: 252n.
PÉREZ MORAGÓN, Francesc:
266, 324n, 355n.
PÉREZ PUCHE, F.: 252n.
PÉREZ, Cànida: 540, 542.
PÉREZ, Joan: 541, 542.
PERICOT, Lluís: 270, 271.
PERIS, Vicent: 530.
PERPINYÀ: 35, 310n.
PERÚ: 138n.
PERUCHO, Artur: 205, 268,
515n.
PESTALOZZI, Johann
Heinrich: 276, 279, 281,
300, 408.
PHILOPONO: 25.
PI I MARGALL, Francesc:
126n, 260.
PI I SUNYER: 293.
PICANYA: 541.
PIERA, Progrés: 538.
PINAZO, Ignasi: 187n.
PITARCH ALMELA, Vicent:
46n, 47, 176, 205, 324n,
558, 559.
PIZCUETA, Adolf: 174n,
178n, 201, 208n, 247, 248,
249, 252n, 303, 371n, 436n,
454n, 455n, 506n, 515.
PIZCUETA, Fèlix: 92
PLA CIFRE, Salvador: 339.
PLA I MARTÍ, Enric: 403.
PLA TODA, Vicent: 538.
PLANELLES MONFORT,
Manuel: 339.
POBLA DE FARNALS, la:
536n.
POBLA LLARGA, la: 89.
POCH I GARÍ, Jaume: 295,
295n.
POLO I PEILORÓN, Manuel:
165, 166, 167, 168.
POLÒNIA: 291, 291n, 296.
PONS I LAMO D'ESPINOSA,
Francesc: 303.
PORCAR CANDEL, Antoni:
371, 372, 437, 446, 448,
449, 453, 461, 462, 479,

480, 484, 485, 494, 496,
497, 498.

PORTELLA, Antoni: 76.

PORT-ROYAL: 75, 75n, 279.

POU, Onofre: 35.

PRAT DE LA RIBA, Enric:

174n, 313n, 455n, 533.

PRATS, Cristina: 541, 542.

PRATS, Modest: 75n.

PRIMO DE RIVERA, Miguel:

174, 176, 189n, 204, 245,

242n, 256n, 267, 277n.

304n, 310n, 325n, 414n.

PUCHADES I GIMENO,

Bernat: 347.

PUCHADES I SEGARRA,

Josep: 493, 494.

PUCHE I ÀLVAREZ, Josep:

545.

PUEYO, Miquel: 27, 83, 98.

PUIG ESPERT: 207, 248.

PUIG I GIL, Ferran: 205, 207.

PUIG I PUIG, Joan: 495.

PUIG TORRALVA, Josep

Maria: 126n, 164, 180,

181n, 172n.

PUIG USINA: 378.

PUIG, el: 343.

PUIGBLANC, Antoni: 138n.

Q

QUART DE LES VALLS: 540.

QUATRETONDA: 542.

QUEROL I ROSO, Lluís:

212n.

QUEROL, Vicent W.: 48n,

131n, 437.

QUINTANA, Manuel José:

80.

R

RAMOS, Joan Ramon: 101,
136.

REGLÀ, Joan: 328n.

REGNAULT-WARIN: 138n.

REGNE DE VALENCIA: 15,
37, pàssim.

REIG GOSALVEZ, Vicent:
334.

REIG I CASANOVA, Enric:
346.

REIG I RODRÍGUEZ,

Joaquim: 313, 429, 442,
444, 454, 455, 456,

481, 497, 201n, 252n, 277n,

317n, 325n, 346n, 459n,

506n.

REIG, Leopold P.: 356.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ.

1238 -1939

- REIXAC, Baldiri: 75.
- RENAU, Josep: 531, 534, 535.
- REUS: 97, 382.
- REVEST I CORZO, Lluís: 23, 26, 17n, 202n, 205, 207, 266n, 363, 363n, 364.
- RIBELLES COMÍN, Josep: 35, 47n, 51, 52, 59, 60n, 70n, 118, 144n, 194, 195, 196, 384n, 399, 512.
- RIBERA, sant Joan de: 33, 3076, 491n.
- RIBES PLA: 421.
- RICART RICART, Manuel: 338.
- RICO, Antoni: 35, 119, 134, 239.
- RIERA, Pere: 538.
- RIETA I SÍSTER, Joaquim: 481, 496, 505, 508, 520, 523, 523n.
- RIETA, Carles: 502, 518.
- RIU, Albert: 459n.
- ROCA, Francés: 246.
- RODRIGO I PERTEGÀS, Josep: 266n.
- RODRÍGUEZ MARTÍNEZ, Vicent: 336, 339, 340, 496.
- ROIG, Jaume: 22, 50n, 51, 156n, 342, 379, 186.
- ROMA: 36, 37, 93.
- ROMANONES, comte de: 110, 111, 169.
- ROMEVA, Pau: 192.
- ROS, Carles: 50, 50n, 51, 52, 53, 54, 54n, 55, 56, 56n, 57, 57n, 58, 59, 60, 61, 61n, 62, 76, 77, 116, 136.
- ROSANES, Miquel: 90, 108, 114, 117, 125, 137, 143, 144, 144n, 148, 149, 150, 164, 194.
- ROSELLÓ CABALLERO, Josep: 339.
- ROSEMBACH: 20.
- ROSSELLÓ I ZURRIAGA, Ismael: 382, 453, 515, 517, 524n.
- ROSSELLÓ, el: 212.
- ROSSIC, Albert: 75n.
- ROUSSEAU, Jean Jacobe: 138n, 192.
- ROVIRA I VIRGILI, Antoni: 174n, 291.
- RUBIO Y ALMENAR, Tomàs: 151.
- RUIPÉREZ, Carolina: 540,

541. 242, 246n, 274, 275, 275n,
 RUIZ, Empar: 538. 276, 276n, 277, 279, 281,
 RUIZ, Jesús: 538. 282, 285, 286, 288, 289,
 RUSIÑOL, Santiago: 187n. 290, 291, 293, 294, 295,
 RÚSSIA: 291. 295n, 296, 297, 298, 299,
 300, 306, 300, 306, 313,
S 315, 317, 318, 319, 321,
 SAER, David John: 276, 322, 323, 351, 352, 353,
 357n, 419. 354, 357, 363, 265, 266,
 SÁEZ, Teodoro: 30, 31, 32, 315n, 370, 371, 371n, 382,
 71, 88. 385, 386, 389, 395, 395n,
 SAGUNT: 17, 20, 495. 396, 397, 403, 405, 416,
 SAINT-PIERRE: 138n. 417, 418, 420, 421, 421n,
 SALES, Agustí: 61n. 422, 426, 427, 430, 435,
 SALES, Lluís: 456. 437, 440, 448, 449, 453,
 SALMÓ, Federico: 491n. 455, 458, 459, 459n, 460,
 SALORT I GINESTAR, Serafí: 461, 462, 472, 473, 477,
 437, 440, 535. 479, 481, 482, 487, 490,
 SALSE I TRILLO, Pere: 105. 494, 497, 499, 502, 503,
 SALVÀ, Vicent: 90, 114, 504, 509, 510, 512, 518,
 115n, 137, 138, 141, 141n, 522, 524, 524n, 530, 530n,
 142, 143. 534, 534n, 535, 539n, 545,
 SALVÀ. Pedro: 139. 246, 549, 550, 552, 553,
 SALVADOR I MOROS, 554, 562, 565.
 Robert: 347. SALVAT-PAPASSEIT, Joan:
 SALVADOR, Carles: 110, 287.
 110n, 126, 172, 173n, 174n, SAMPER, R.: 309.
 186, 187n, 189, 189n, 192, SÁNCHEZ FRANCÉS, Remigi:
 198, 200, 201, 202n, 210n, 537.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ.

1238 -1939

- SÁNCHEZ GOZALBO, Àngel:
305, 421, 558.
- SÁNCHEZ JULIÀ, Fernando
Martín: 491n.
- SÁNCHEZ NAVARRO, Teresa:
538.
- SANCHIS GUARNER, Manuel:
212n, 239, 545, 546, 549,
327, 328, 228n, 332, 353n,
384, 423, 437, 511.
- SANCHIS I SUGRANYES,
Vicent: 493.
- SANCHIS SIVERA, Josep:
187n, 188n, 268, 346, 395.
- SANCHIS ZABALZA, Josep:
493.
- SANCHIS, Carme: 537.
- SANCHO VALLET, Maria
Teresa: 543.
- SANCHO, Luis: 64n.
- SANELO, Manuel Joaquim:
63, 64, 64n, 65, 66, 68, 69,
69n, 70.
- SANET: 234.
- SANMARTÍN I BARGUES,
Ricard: 187n.
- SANSABAS I SERRANO,
Josep: 397, 457, 487, 202,
505, 523, 524n.
- SANT CARLES DE LA
RÀPITA: 261.
- SANT JOAN DE MORÓ, [o
MORÓ]: 405, 406, 415, 418,
438, 442, 458, 493, 499,
535n.
- SANT MARTÍ D'OLLERS:
75n.
- SANT MATEU: 24.
- SANTIAGO DE
COMPOSTEL·LA: 166n, 303.
- SANTIAGO DE XILE: 260n.
- SANVALERO, Julià: 270n.
- SANXIS, Josep: 233.
- SANZ BERMELL, Joan: 338.
- SANZ DÍAZ, F.: 92.
- SANZ, Jesús: 406n.
- SARAGOSSÀ, Abelard: 324n.
- SARAGOSSA: 42n.
- SARGENTES: 99.
- SARMIENTO, Martín: 43.
- SEBASTIAN CASPO, Del·li:
336.
- SEDAVÍ: 536n.
- SEGARRA GARCIA, Josepa:
338.
- SEGARRA, Mila: 54, 55, 59,
137, 100n, 114n.
- SEGURA LLORENTS, Julio:

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ.

1238 -1939

221. 276, 276n, 277n, 286, 290,
298, 299, 317, 323, 354,
370, 397, 418, 419, 435.
- SELFA, Francesc: 538.
- SENABRE: 227.
- SENDÍN GALIANA, Alfred:
432. SIMÓ MARTÍN, Manuel: 303,
305, 260n.
- SENENT IBÁÑEZ, Joan Josep:
189n, 349, 418, 426, 437,
450, 452, 467, 469, 471,
486, 492, 499, 518. SIMONET, Francisco Javier:
156n.
- SENENT LLAMPER: 520. SOBERANAS, Amadeu: 125,
150.
- SENENT MICÓ, Antoni: 326. SOLÀ, Joan: 35, 118, 239.
- SENÍS, Gil: 459n. SOLDEVILA, Ferran: 269.
- SERRANO MORALES, Josep SOLER I PLA: 109n.
- Enric: 195. SOLER I GODES, Enric: 363,
365, 374, 404, 404n, 405,
406, 406n, 408, 415, 416,
421, 426, 429, 429n, 430,
438, 440, 442, 443, 445,
448, 449, 452, 453, 458,
461, 493, 497n, 499, 535.
- SERRANO ROSARIO, Rafel:
336. SOLER I VILA, Salvador:
471, 471n, 472.
- SERRANO, Josep: 423n. SOLER PERIS, Josep: 189n.
- SERRANO, Rosa: 402n. SOLLANA: 540, 542.
- SERRANO, Vicent: 541, 542. SORELL, Jaume: 320, 331.
- SERRED, Josep: 187n. SORIANO, Rodrigo: 260,
260n.
- SETAIGÜES: 406n. SORLI BALLESTER, Lluís:
421.
- SEVILLA: 138n. SOTO I MAS, Francesc:
- SIGNES I RUÍZ, Innocenci:
501.
- SIGUANI: 501.
- SILLA: 540, 542.
- SILVELA, Francisco: 132n.
- SIMBOR, Vicent: 69, 69n,
142, 265, 265n, 274n, 275n,

189n,247, 249, 251, 325n,
436n, 506n, 515n.

SUECA: 17, 20, 114, 144,
144n, 397, 398, 537, 541,
542, 543.

SUÏSSA: 224n.

SÚÑER, Josep: 349.

T

TALAVERA, Domingo de:
31.

TÀRBENA: 228.

TARÍN I SALES, Antoni:436,
481, 486, 487, 492, 496,
502, 503, 504, 505, 506,
507, 509, 510, 518, 519.

TARRAGONA: 293, 412n.

TÀRREGA RAMOS, Josep:
231.

TATAY PUJOL, Ramon: 339.

TEIXIDÓ BELTRÁN, Joan
Baptista: 541.

TEIXIDOR, Josep: 61n.

TEMPRADO, Ramon: 397,
457, 463, 463n, 466.

TERRADELL, Miquel: 270n.

THOUS I ORTS, Maximilià:
174n, 252n, 423, 426, 463.

THOUS LLORENS,

Maximilià: 173, 210, 173n,
174n, 187n, 187n. 303, 307,
304, .

TOLOSA DE LLENGUADOC:
412n.

TOMÀS I MARTÍ, Joan: 503,
504.

TOMÀS I MARTÍ, Vicent:
173, 173n, 178n, 201, 201n,
249, 252n, 288, 298, 298n,
284, 503.

TOMÀS I RIDAURA, R.: 383.

TOMÀS, Josefina: 540.

TOMÀS, Purificació: 538.

TORRAS I BAGÉS, Josep: 96.

TORRENT: 536n.

TORRES NAVARRETE,
Francesc: 50n.

TORRES, Domingo: 560.

TORTAJADA BELENGUER,
Vicent: 338.

TORTOSA I PLA, Genar:492.

TORTOSA: 194, 412n.

TOSSAL, Daniel: 355, 365,
371.

TRAMOYERES BLASCO,
Lluís: 19, 20, 21, 25, 48, 58.

TRAVER, B.: 24, 25.

TRENT: 33.

- TRIAS LÓPEZ, Joan Baptista: 352, 400, 400n, 401, 402, 382.
 402n, 403, 403n, 404, 463n,
 TRIGO, Agustí: 409. 485, 490.
 TRISTANY, Antoni: 22, 25. VALOR, Jordi: 317, 318.
 TURÉGANO JOVÉ, Ernest: VAQUER VICENTE, Josep:
 339. 338.
 TURÍN, Y.: 100, 111. VARSÒVIA: 291, 292.
 TUSON, Jesús: 74. VÁZQUEZ, Francisco
 Antonio: 72.
U VENDRELL, Baldomer: 381,
 UCRAÏNA [UCRÀNIA]: 292. 429, 429n, 430, 439, 467,
 UNAMUNO, Miguel de: 208. 581, 485.
 URBINA, Pedro de: 44. VENTURA TRAVESET, J.:
 271.
V VERCHER, Antoni: 187n.
 VALDÉS, Juan de: 37. VERDEGUER GONZÁLEZ,
 VALÈNCIA: 15, 16, pàssim. Alfons: 500.
 VALENTÍN, Faustí: 224, 245, VERSALLES: 369, 411.
 251, 254, 255, 256, 258, VIC: 144.
 259, 263, 264, 558n. VICENS I MOLTÓ, Germà:
 VALERO ESTEBAN, Manuel: 212n.
 338. VICIANA, Martí de: 163.
 VALERO, Joan: 349. VIDAL CISNEROS, Enric:
 VALLE, Zacarias: 111. 543.
 VALLET CAUDELI, Antoni: VIDAL I ALCANTARILLA,
 444, 448, 449, 450, 453, Vicent: 481, 501, 529, 581.
 454, 437n, 514, 535. VILA MORENO, Alfons: 32,
 VALLMANYA, Enric de: 196. 33, 34, 34n, 158, 159n, 176,
 VALOR I VIVES, Enric: 351, 196, 204, 207, 261, 265,

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ.

1238 -1939

268, 345, 354, 382, 395,
396, 397, 397n, 403n, 404,
435, 463n, 465, 484, 500,
513n, 529, 539, 551n, 556,
562, 553n, 563.

VILANOVA, Josepeta: 511n.

VILAPLANA I ROIG, Vicent:
481, 486, 487, 501, 502,
508.

VILA-REAL: 24, 35, 133n,
249, 371.

VILLALONGA, Ignasi: 17,
174n, 201n, 252n, 277n,
247, 303, 305, 426, 454n.

VINAJA INSA, Carles: 541,
543.

VINARÒS: 21, 233, 247n,
559, 541.

VINDEL GUERRERO, Joan:
541, 542, 543.

VIRUELA I MESTRE, Miquel:
347, 349, 493.

VITORIA: 166.

VIVES CISCAR J.: 64n, 118,
139.

VIVES MARCH, Lluís: 25,
26, 31, 271, 278, 304, 266.

VOGEL, K.: 19.

X

XÀTIVA: [SANT FELIPE]: 18,
20, 63, 89, 233, 234, 236n,
405, 493.

XIMENO, Vicent: 58, 58n,
61n.

XIRIVELLA: 536n.

Z

ZABALA, Arturo: 511.

ZARAGOZA, Conxa: 450

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS
VALENCIÀ. 1238-1939

APÈNDIX DOCUMENTAL

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

TAULA.

- DOCUMENT NÚM. 1: Manuel Joaquim Sanelo: Petició a la Real Societat Económica de Amigos del País en què demana la creació d'una Acadèmia per a ensenyar a llegir i escriure la llengua llemosina antiga.....pàg. 5
- DOCUMENT NÚM. 2: Miquel Rosanes: Miscelania y apuntes para facilitar la ensenyanza de la gramática española en las escuelas de esta provincia en que no se habla la lengua castellana.....pàg. 9
- DOCUMENT NÚM. 3: Memoria presentada en octubre de 1853 a la Sociedad Económica de Amigos del País per a «*difundir el idioma castellano en las classes del pueblo del Reino de Valencia, que no tienen dicho idioma por nativo*».....pàg. 11
- DOCUMENT NÚM. 4. «*Memoria presentada á la M. I. Sociedad de Amigos del País en primero de octubre de 1853 sobre los medios de difundir el idioma Castellano*.....pàg. 12
- DOCUMENT NÚM. 5. Memòria Pedagògica de Vicente Alfonso y Navarro, mestre, propietari de l'escola pública elemental de xiquets d'Atzeneta.....pàg. 18
- DOCUMENT NÚM. 6. Memòria de José Martínez Rodes, mestre propietari de l'escola elemental d'Alginet.....pàg. 24
- DOCUMENT NÚM. 7. Fragment de la Memoria Pedagògica del mestre d'Oliva, D. Manuel Vicent y Alagarda.....pàg. 26
- DOCUMENT NÚM. 8. Fragment de la Memòria del mestre d'Alzira D, Ricardo

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

Campillo y González.....	pàg. 28
DOCUMENT NÚM. 9. Fragment de la Memòria del mestre de Carcaixent D. Juan Alegre Ortiz.....	Pàg. 31
DOCUMENT NÚM. 10. «L'idioma valencià a les escoles», Conferència pronunciada en la Associació Provincial de Mestres Oficials de Castelló, per Carles Salvador, mestre de Benassal.....	pàg. 33
DOCUMENT NÚM. 11. «El valencianisme de la Universitat: El Seminari de Filologia Valenciana», per Jaume Sorell.....	pàg. 44
DOCUMENT NÚM. 13. «Parleu Valencià», per Francesc Borrull.....	pàg. 50
DOCUMENT NÚM. 14. «Escriure com es parla», per Enric Navarro Borràs...pàg.	54
DOCUMENT NÚM. 15 «Els dos llenguatges», per Daniel Tossal.....	pàg. 56
DOCUMENT NÚM. 16. «Bilingüisme del País Valencià», per E. G. Nadal.....	pàg. 58
DOCUMENT NÚM. 17. «Foment de la Parla Valenciana», per Enric Navarro Borràs.....	pàg. 61
DOCUMENT NÚM. 18. «Carta oberta», per Carles Salvador.....	pàg.63
DOCUMENT NÚM. 19. «L'ensenyament en la llengua materna», per Xavier Pallarés.....	pàg. 65
DOCUMENT NÚM. 20. «L'enseñanza [sic] en la llengua materna», per F. Bosc Morata.....	pàg. 66
DOCUMENT NÚM. 21. «Bilingüisme», per Antoni Porcar Candel.....	pàg. 69

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

- DOCUMENT NÚM. 22. «La geografia i la història valencianes a l'escola»...pàg. 71
- DOCUMENT NÚM. 23. «L'aplicació del Decret de Bilingüisme al País Valencià.....pàg. 72
- DOCUMENT NÚM. 24. «L'Assamblea de Mestres de “Levante”», per E.(nric) S.(oler) G.(odes).....pàg. 74
- DOCUMENT NÚM. 25. «Dia del mestre valencià».....pàg. 81
- DOCUMENT NÚM 26. «Qüestions de principi», per N'Enric Soler Godes.....pàg. 83
- DOCUMENT NÚM. 27. «Criteri d'adaptació a un estatut de l'autonomia del País Valencià», per En Baldomer Vendrell.....pàg. 88
- DOCUMENT NÚM 28. «Orientacions pedagògiques per a l'ensenyament del llenguatge a base de la llengua materna dels infants», per En Lambert A. Castelló.....pàg. 95
- DOCUMENT NÚM. 29. «Sobre el material escolar per a l'ensenyament del llenguatge», per En Prudenci Alcon.....pàg. 100.
- DOCUMENT NÚM. 30. Reglament de l'Associació de Mestres Valencians...pàg. 105
- DOCUMENT NÚM. 31. «Necessitat d'una associació de mestres valencianistes: el seu objecte», Per N'Enric Soler Godes.....pàg. 109
- DOCUMENT NÚM. 32. «La nostra «Protectora de l'Ensenyança», per Carles Salvador.....pàg. 115
- DOCUMENT NÚM. 33. Reglament de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana.....pàg. 117

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

DOCUMENT NÚM. 34. «La cooficialitat de la llengua».....pàg. 123

DOCUMENT NÚM. 35. *Llibre d'actes de la Junta Directiva de l'Agrupació
Valencianista Escolar*.....pàg. 125

DOCUMENT NÚM. 36. *Llibre d'actes de l'Associació Protectora de l'Ensenyança
Valenciana*.....pàg. 147

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

DOCUMENT NÚM 1

Valencia, 14 de Junio de 1805

Manual Joaquín Sanelo

Manuscrit nº 1361. Any 1806

M. I. S.

Ya que Valencia á impulsos del infatigable zelo y continuos desvelos de V. S. M. I. logra el adelantamiento de sus artes, fábricas é ingenios; la agricultura experimenta conocidas creces, aumentos y ventajas; las labores adquieren superior finura, delicadeza y buen gusto; y la enseñanza pública llega al extremo de la mayor perfección: haría I. S. otro beneficio singular á la patria si atendiese particularmente á los aumentos y progresos de la lectura, instrucción é inteligencia de los Escritos lemosines ó valencianos. Nadie como V. S. por su instituto puede constituirse Inceptor y Restaurador de dicha enseñanza, y haría I. S. otro beneficio singular á la patria si atendiese particularmente á los aumentos y progresos de la lectura, instrucción é inteligencia de los Escritos lemosines ó valencianos. Nadie como V. S. por su instituto puede constituirse Inceptor y Restaurador de dicha enseñanza, y recobrar la decadencia del idioma materno que tan aceleradamente va á yacér en el olvido. Es notorio el perjuicio por falta de conocimiento en este ramo de literatura. El Pueblo le sufre y á pesar de ello está en inacción sin proponer su restablecimiento. Quanto más se retarde, mayores dificultades han de vencerse en su reparo que tanto interesa la Capital, el Reyno y casi toda la Monarquía.

Nuestra Lengua se mira ya como un idioma muerto por la continuada adopción de palabras ó voces extrangeras que casi forman otro nuevo lenguaje.

La lectura de los escritos Lemosines se considera poco menos que

imposible, y aun se cree arbitraria en aquellos sugetos que han adquirido bastantes conocimientos á costa de sus tareas.

La versión de semejantes documentos, ni halla asilo, ni tiene el correspondiente apoyo, por carecer de intérprete, y no poder utilizar recurso á los Diccionarios por no haberse cuidado de su edición, sin duda porque no les echaban menos, ni les necesitaban, quando á beneficio de las escuelas públicas, en que se enseñaba á leer y escribir en valenciano, y Cátedra y estudio, notaría en esta Universidad, estaba floreciente nuestra Lengua; mayormente teniendo prohibido al Justicia Criminal y Juzgados, que ninguno que no fuese natural de España pudiese enseñar ni tener escuela por no poder pronunciar bien nuestra lengua y ser esto total perdición de la República, lo que se hizo saber por bando público el nueve de marzo de 1629.

Quien reflexione con seriedad que los instrumentos de este Reyno se empezaron á escribir en lengua vulgar desde la conquista de la capital el año 1238, y han continuado hasta principios del siglo anterior, y que sus archivos están llenos de preciosos monumentos Lemosines ó Valencianos (porque solo era permitido á los Notarios y Escribanos dictarles en el idioma Latino ó Vulgar) precisamente ha de confesar la necesidad de mantener, y aun reparar y revivir la propiedad de la lengua, que ha decaido desde entonces y la utilidad en el adelantamiento de la lectura é inteligencia de los escritos valencianos que sin su conocimiento, como dice el P. Andrés Merino en su Paleografía, es imposible poderlos leer con la veracidad y seguridad que se requiere, al paso que la versión exíge particular estudio, ejercicio y práctica por falta de vocabularios que la faciliten.

Con la abolición de nuestros Fueros ó Leyes Municipales en el año 1707, publicación y admisión de las de Castilla, uso y ejercicio desde esta época de la Escritura Castellana, y el continuo comercio y comunicación con personas extrangeras, se ha ido olvidando el Comun de varios términos y aun corrompido y alterado muchas dicciones de su materno idioma; de modo, que por esta

decadencia, y falta de perfecto conocimiento, instrucción e inteligencia del lenguaje antiguo, son frecuentes las dudas y debates en perjuicio de diferentes derechos y mayorazgos: Así que no deben oirse con displicencia, desazón ó sinsabor los escritos Lemosines ó Valencianos, y particularmente por ser el idioma que hablaron los seres. Reyes de Aragón y le usaron y escribieron en los Fueros y Privilegios de este Reyno, y también en las Actas de Cortes ó parlamentos generales celebrados á los regnícolas, que i aun rigen y gobiernan en la mayor parte.

El establecimiento de una Academia, empleando un par de horas los Domingos y días de precepto, cuando no en el todo podía en parte ocurrir á dicha necesidad y precaver mayores perjuicios, ciertamente inevitables á no procurar el oportuno remedio.

A este intento debería darse principio á la enseñanza por la explicación y perfecta inteligencia de las letras variantes la articulación y pronunciación valenciana de la castellana: Industriandose después en la lectura, y sucesivamente en la traducción al castellano, principiando por los escritos ó documentos más modernos, como son los de los años 1707 á 1700, para de este modo facilitar la lección y versión de los más antiguos, retrocediendo pausadamente hasta lograrse el conocimiento de los tiempos de la conquista, cuya lectura es bastante difícil, por la calidad y nexos de la letra, y lo abreviado y cifrado con que se escribían; distando también notablemente el lenguaje del que se posee y usa en el día, lo cual aumenta la dificultad de la inteligencia de dichos escritos antiguos.

Todo concurrente debería llevar un quaderno ó cartapacio á dos columnas y copiar en la primera el papel ó documento Lemosín ó Valenciano que se le destinase para vertirle ó traducirle en su caso ó posada, llenando la segunda columna y presentar precisamente á la siguiente Academia un traslado literal del mismo escrito valenciano y su versión, firmándole baxo la fecha en que le copió; deixando, á su arbitrio el presentar otros, aunque no sean de la Academia en

prueba de aplicación. Con estos ejercicios, y algún estímulo de su V. S. al fin del año escolar á los que concurriesen á este taller dando pruebas de su talento y estudio por medio de certámenes ó función literaria de lectura, traducción, preguntas y respuestas alternativas, y alguna arenga valenciana sobre asunto serio, ó carta misiva, todo de repente, podría conseguirse el mayor adelantamiento, progreso, esmero y perfección en este ramo tan útil, como importante y necesario, y adquirirse suficiente conocimiento para la debida decisión en cualquier duda que se ofrezca acerca de la inteligencia de algún termino, voz, palabra ó escrito Lemosín ó Valenciano, y poderle compulsar y traducir cuando se necesite con la seguridad y exâctitud que requiere su atestación.

Por lo que pueda contribuir á este pensamiento en beneficio de la utilidad pública, ofrezco mis cortos conocimientos en su obsequio, á más del Silabario de Vocablos Lemosines ó Valencianos que he reglado y acompaña, sujetándole en todo á la censura superior penetración de V. S. á fin de que mereciendo la aceptación y aprobación, sirva de ensayo, y de aliciente á los Patricios para ilustrarle y llevar adelante el proyecto.

Valencia, 14 de Junio de 1805.

Manual Joaquín Sanelo.

M. Iles. Sres. de la Rl Sociedad.

DOCUMENT 2 (1864)

Rosanes, Miquel: *Miscelánea que comprende 1ª. Un vocabulario valenciano-castellano, 2ª Apuntes para facilitar la enseñanza de la gramática en las escuelas de las poblaciones de esta provincia en que no se habla la lengua castellana*, València, Impremta de J. M. Ayoldi.

Segunda parte.

En las poblaciones en que no se habla la lengua castellana es muy poco y casi insignificante la que los niños pueden aprender por si mismos por medio de los libros de texto, por la sencilla razon de que no comprenden el significado de las palabras. Los maestros de tales poblaciones saben bien que diariamente se ven precisados á repetir en el dialecto del país la explicacion que acaban de hacer en castellano, como igualmente que los niños mas despejados contestan á menudo: lo sé, pero no sé decirlo; de lo que resultan á cada paso diálogos bilingües y largas digresiones⁵³³. Si á esto se añade el mucho tiempo que se ha de invertir en la conjugacion de los verbos, y en particular de los irregulares, se conocerá con cuanto fundamento dijimos en la primera edicion de los APUNTES que los libros de texto para las poblaciones de estas provincias deberian estar redactados bajo ciertas condiciones que los harian muy diferentes de los que tenemos en el dia, y que solo en las escuelas superiores podrán los niños adquirir ciertos conocimientos que en Castilla tal vez sea posible que adquirieran en las elementales.

Los buenos resultados que hemos obtenido en la enseñanza por medio de los Apuntes nos impelen á publicarlos de nuevo con las modificaciones que nos han parecido convenientes.

---

⁵³³ Es preciso tocarlo prácticamente para formarse una idea del ímprobo trabajo que esto ocasiona. Cuando nosotros tomamos posesión de la escuela que dirijimos, no hubo entre cincuenta niños mayores de 9 años uno solo que supiese el significado de la palatra *ceniza*. Dios sabe lo que esto nos desalentó.

Cuatro resultados muy notables hemos obtenido por medio de dichos Apuntes.

1.º Aprendiendo los niños diariamente de tres á seis palabras del vocabulario, han adquirido un caudal de voces que les ha facilitado el poderse producir en castellano con algun desembarazo, como tambien entender mucho mejor los libros de texto.

2.º Conjugando los verbos irregulares teniéndolos á la vista han aprendido y retenido mejor las irregularidades y se ha evitado la pérdida de tiempo y la risa á que dan lugar los disparates de los principiantes.

3.º La coleccion de adjelivos y la de verbos han facilitado el que los niños pudiesen hacer composiciones de oraciones mas ó menos largas en que entrasen palabras dadas. Se les señalaban por ejemplo tres adjetivos y con cada uno de ellos hacian una oracion del verbo ser o del verbo estar. Se les señalaban tres verbos y hacian con cada uno de ellos una oracion de activa variada por pasiva ó una oracion de infinitivo, de gerundio o de relativo, llegando hasta hacer oraciones interpuestas á primera vista muy complicadas para niños; pero que los hemos visto llegar á ellas gradual é insensiblemente.

Para hacer las composiciones no hay necesidad de que los niños aprendan de memoria el tratado de oraciones que incluimos en los Apuntes; sino que basta que el maestro explique una clase de oraciones y que los niños se ejerciten en ella durante algunos dias hasta que á juicio del maestro estén bastante diestros para pasar a otra clase. Estas composiciones en nuestro establecimiento se hacen cuatro dias por semana, que á tres verbos cada composicion resultan ser doce verbos, cuya significacion y uso aprenden semanalmente.

Creemos que las señoras maestras pueden sacar mucho provecho de la coleccion de verbos para enseñar de viva voz la conjugacion á las niñas sin distraerlas de sus tareas ordinarias y aun cuando no hayan saludado la gramática.

Finalmente el 4.º resultado ha sido la facilidad que han obtenido los niños para el análisis sabiendo de memoria los adverbios, preposiciones y conjunciones que en su lugar incluimos.

DOCUMENT NÚM. 3 (1853)

Memòria presentada en octubre de 1853 a la Sociedad Económica de Amigos del País per a «difundir el idioma castellano en las classes del pueblo del Reino de Valencia, que no tienen dicho idioma por nativo».

«Mens sana in corpore sano.

»Mucho se elogia hoy día la civilización actual; pero hubo tiempo en que los pueblos parecían menos civilizados. En los pueblos en que la lengua normal es la castellana, más o menos plural, más o menos perfecta, los niños repiten; las reciben otra vez; ya en el principio las primeras impresiones en dicho idioma; las reciben, las combinan y modifican i últimamente, la aprenden sin trabajo, llenando sus necesidades y satisfaciendo sus inocentes deseos; porque es la lengua de sus padres, la de sus hermanos, la de los demás niños como ellos. Pero aquí no media esto: el lenguaje común es el valenciano, y la lengua castellana debe ser objeto de estudio y enseñanza particular. ¿Se encuentra, por ventura, en las escuelas este estudio y estas enseñanzas? ¿Hay establecido algún régimen ó alguna cartilla según la cual los maestros enseñen metódica y filosóficamente la lengua española a los niños?.

A los maestros se les encarga en su reglamento que enseñen el idioma castellano; pero los maestros miran este encargo como zácio y fantástico; porque no lo saben ni lo conocen á fondo, por la razón de que no han aprendido á saberlo, ni a conocerlo y mucho menos á cumplirlo: y no teniendo norma alguna á qué sujetarse, se dan y les dan por satisfechos hablar en castellano á los niños,

y con que los niños chapurreen las pocas frases que les son indispensables para cubrir su corto expediente en la escuela y que han aprendido rutinariamente.

»Pero se objeta diciendo: “á la gramática castellana deben atenderse los maestros de escuela: la gramática castellana es el norte y la guía de los maestros de la enseñanza de la lengua”.

»Se ha dicho que faltan buenas gramáticas castellanas para la enseñanza de los niños; lo que faltan son buenos maestros que en verdad hay bien pocos buenos y lo que falta es capacidad y inteligencia en algunos de los empleados del mismo; pero en cambio...».

»Valencia, 10 de octubre de 1853».

DOCUMENT NÚM. 4 (1853)

«Memoria presentada á la M. I. Sociedad de Amigos del País en primero de octubre de 1853.

»Memoria, sobre los medios de difundir el idioma Castellano.

»Origen i progreso de la lengua Castellana.

La lengua castellana o idioma español es en el día un lenguaje común en todas las provincias de España. Todas las clases de la escala social hablan el castellano con más ó menos perfección según la educación que han recibido. Con razón pueden llamarse escuelas de lenguaje: todas las oficinas del estado, los cuerpos de todas las armas del Ejército, y el Comercio en todas las ramas de su vasta extensión. La madre menor instruida enseña los principios de moral y religión á sus hijos en castellano; el niño lo oye al maestro en la escuela; el adulto al orador en el templo, y en toda conversación científica o seria. En todas partes se da al idioma la importancia que se merece, exceptuando algunas pequeñas notabilidades, que desaparecerán bien pronto.

»De las provincias que forman la nación española, y tienen su dialecto provincial, ninguna cuenta contantos [sic] elementos para difundir el idioma, castellano, como Valencia. En la capital lo habla la clase elevada, la numerosísima clase media, y parte de la clase llamada pueblo. De las provincias limítrofes, en las unas hablan en castellano, y en muchos pueblos de la provincia; solo en el centro y en algún pueblo de la parte del norte y mediodía, que confinan con las provincias de Castellón y Alicante, tienen su dialecto, del que usan en la conversación familiar. Nuestro lemosín se ha suavizado tanto que ha perdido la dureza y acento catalán i mallorquín, adquiriendo una articulación suave y armoniosa que se presta con facilidad á la pronunciación española; castellanizándose muchas voces, admitidas y toleradas por el uso. Todo esto hace creer que Valencia será la primera en generalizar en todo el Reino el lenguaje nacional, y que a su ejemplo seguirán la misma huella las pocas provincias que no tienen el idioma castellano por nativo.

»Medios que se pueden adoptar para difundir el conocimiento del idioma castellano en las clases del pueblo del Reino de Valencia que no tienen dicho idioma por nativo.

»“No hay ni puede haber cosa más necesaria para una culta nación que tener y mantener un lenguaje cierto y constante, al cual, formado que sea deben todos atenerse”. Quintiliano. Citado por Garcés: Vigor y elegancia de la lengua castellana.

»Si el idioma castellano ha llegado á ser español, ha sido obra de muchos siglos, como queda consignado en el opúsculo que precede. Para introducir su absoluta dominación en toda España, y en particular de las clases de los pueblos del Reino donde no tienen dicho idioma por nativo, se requiere mucha precaución de parte de las personas, que tienen la obligación de enseñarlo, difundirlo y propagarlo.

»El Gobierno, como más interesado en el asunto que nos ocupa, no cesa de contribuir con sus acertadas disposiciones, á que los funcionarios públicos

trabajen en difundir el idioma castellano, particularmente, los encargados de la enseñanza popular.

»Sin embargo, hay en Valencia un vacío que llenar, y este es las escuelas de párvulos. El Gobierno recomendó á los Gefes Políticos en Agosto de 1836, por medio de una circular, el establecimiento de las escuelas de párvulos en las respectivas provincias, lo que no tubo lugar por las dificultades mayores que ofrecieron las circunstancias. En 24 de mayo de 1838, otra R. Orden confirió á la Sociedad Económica Matritense el encargo de formar una asociación destinada exclusivamente al establecimiento y propagación de estas escuelas cuya misión llenó dicha sociedad á satisfacción del Gobierno. Por fin, una R. Orden de 3 de Agosto último, manda se establezcan inmediatamente en cada capital de provincia de primera clase uno o más asilos de párvulos y que estos establecimientos se extiendan á las demás capitales de segunda, tercera y cuarta clase, i á otros pueblos á petición de los Ayuntamientos.

»Entre las muchas ventajas que se obtienen en las escuelas de párvulos, no es la menor de ellas la que el niño pasa del pecho de la madre á iniciarse en dichas escuelas en el idioma nacional, utilizando un tiempo tan precioso, en el que se imprimen las primeras ideas del lenguaje, que debe ser en lo sucesivo la base principal de todos los conocimientos, y desarrollo del don más pingüe que al hombre concedió naturaleza.

»Adquiridas las primeras nociones del idioma en la escuela de párvulos, no seria tan difícil aprender su mecanismo en la elemental. Cimentado ya en el, se preparará al niño á comenzar la carrera, arte u oficio, que está destinado á ejercer en la sociedad.

»Conociendo los Ayuntamientos la importancia de estas escuelas, las han planteado en algunos pueblos de la provincia, y otros faltos de elementos pero no de buenos deseos están en expectativa, esperando verla[s] establecidas en la capital.

»Algunos profesores laboriosos, por vía de ensayo, han dividido los

niños en dos secciones, según la edad, encargando el cuidado de los pequeños, bajo su inmediata inspección, á un pasante ó á su esposa, dedicándose ellos mismos a la instrucción de los mayores; reuniendo a la vez, si el local lo permite, dos escuelas, la elemental y la de párvulos. [...].

»Si la matrona de casco guerrero, con un murciélagu por penacho en la cimera; con las barras de Aragón en una mano, conduce con la otra al niño des de la cuna á la escuela de párvulos, de ésta á la elemental y á la de adultos, los pueblos del Reino secundarán sus benéficas miras, adoptando, según sus facultades, los medios conducentes al logro de estos rectos fines: y cuando asome el bozo en los varones y el pudor virginal en las doncellas, su lenguaje será castizo y puro, pues desde la infancia hasta la adolescencia no lo abandonaron jamás.

»De todos los medios que se pueden adoptar para difundir el idioma castellano, es sin disputa el mejor las escuelas de párvulos; por lo mismo deseamos verlas planteadas en Valencia, y en los pueblos de la provincia y del reino, bien seguros de conseguir con ellas los mejores resultados.

»La falta de asistencia á las escuelas elementales en algunos pueblos, contribuye muy mucho al poco conocimiento del idioma. Los Alcaldes no deben permitir la vagancia que tiende á la desmoralización, y á la poca o ninguna instrucción. En una edad en la que los niños no pueden ser útiles para las faenas del campo, ni para otra ninguna, pierden el tiempo más propio para adquirir los primeros elementos del lenguaje. De los estados remitidos por los maestros á la Inspección de escuelas de la provincia, resulta, que en muchos pueblos es mayor el número de niños que no asisten á la escuela que el de los que la frecuentan; siendo esto una falta imperdonable en los padres de familia y en las autoridades por no hacer á aquellos responsables del cumplimiento de tan sagrada obligación. De este culpable descuido nace el poco conocimiento del idioma castellano en muchos pueblos, y al expresarse algunos niños y adultos en un lenguaje, que ofende á los oídos menos escrupulosos.

»Los profesores de instrucción primaria no deben permitir se hable en la escuela el dialecto provincial, y sí todo en castellano, cuidando que los pasantes e instructores se expresen del mismo modo, oyendo sin embargo, y aclarando las dudas que sus discípulos les propongan; valiéndose en sus explicaciones de las palabras más sencillas y claras para que aquellos comprendan su verdadera y genuina significación.

»Acostumbrando el niño á hablar en la escuela el mismo lenguaje de los libros que lee y aprende, fácil le será hablarlo en cualquier parte, sirviendo muchas veces de mentor á sus padres y familia. Los mismos padres deben fomentar la aplicación de los niños hablando continuamente en castellano, en especial los que tienen conocimiento del idioma, haciéndoles conocer á estos y á sus dependientes lo útil que es para el trato social tener y mantener un lenguaje común. Los ss curas, párrocos y regentes de cortas feligresías, tienen también obligación de difundir el idioma castellano por su propio interés y el de sus feligreses. Todos los libros doctrinales de moral y religión, escritos en castellano, deben ser explicados en el mismo idioma, por ser un doble trabajo enseñar la doctrina que contienen en dos idiomas diferentes. El púlpito desde el que se comunica la Divina Palabra, á los fieles, es donde mejor puede un eclesiástico enseñar el idioma castellano: En sus discursos no debe usar de tropos o figuras retóricas, sino exponer llana y sencillamente el evangelio y Doctrina cristiana, para lo cual ofrece nuestro rico lenguaje un abundante repertorio de palabras claras y inteligibles á todos. El orador que se expresa en estilo elevado en un pueblo que por su situación tipográfica [sic] dista de la capital y de los pueblos que hablan en castellano, sólo predica para alguno que otro que haya estudiado, como los magistrados facultativos, etc.

»Algunos funcionarios públicos impelidos por las circunstancias han formado una especie de pundonor en oír y contestar á sus clientes en el dialecto lemosín para ser mejor comprendidos extendiéndose luego los instrumentos públicos en lenguaje y estilo propios del foro, que el interesado entendiera mejor,

si en esta clase de diálogos se introdujese la costumbre de usar el idioma castellano. Esto pende de la poca cultura de dicho idioma en muchas personas de los pueblos del Reino, y esto mismo obliga á los magistrados á valerse del dialecto provincial. Los facultativos en general pueden sin gran trabajo difundir el idioma, ordenando en castellano el método y régimen que debe seguir un enfermo, las gestiones que debe practicar la familia y los consuelos que le sugiere la caridad cristiana, para consuelo de la humanidad afligida. Los secretarios de Ayuntamiento también pueden y deben introducir mejoras en el lenguaje de los concejales. Deben estar provistos del diccionario de la lengua; procurar que las sesiones sean en castellano; extender documentos con sencillez, reasumiendo las proposiciones que se viertan con claridad y laconismo; leyendo y explicando al principio de cada sesión el acta de la anterior, sin pasar á otro asunto hasta tanto que los concejales manifiesten quedar bien enterados. ¿Qué progresos puede adquirir el idioma en un pueblo cuando las autoridades eclesiásticas y civiles lo tienen en desuso en aquellos actos más solemne de su ministerio?.

»Si todas las personas de buen criterio forman el propósito de hablar siempre en castellano, sucederá, como es consiguiente, que en todas partes se verán en la precisión de contestar de la misma manera, o al menos por cada uno que usara el dialecto provincial, diez hablaran en castellano.

»La nación española fue en la edad media un cuerpo compuesto de partes heterogenias pues sus vicisitudes, manera de gobierno, g[u]erras, usos y costumbres, y dialectos diferentes de sus reinos y provincias. El enlace de los reyes católicos, D. Fernando y D. Isabel unieron en uno los dos reinos de Castilla y Aragón, del que Valencia formaba parte. El discurso del tiempo, y los adelantos del siglo han venido á formar una nación compacta bajo un mismo sistema de gobierno. Llegado es pues el caso, que la nación que forma un solo cuerpo social, tenga un lenguaje común, [que] todos somos obligados á difundir e ilustrar. Los estrechos límites de una memoria no permiten sino indicar las ideas; la M. S. Sociedad, con su ilustrado criterio, puede explicarlas y acojer las de más fácil

realización.

»Por lo dicho queda demostrado: Que los medios que se pueden adoptar para difundir el idioma castellano son:

»1º las escuelas de párvulos,

»2º las elementales y de adultos,

»3º los profesores de instrucción de las mismas,

»4º los padres de familia,

»5º las Comisiones, Ayuntamiento y Magistrado,

»6º los curas párrocos y rejentes de los pueblos,

»7º los facultativos en general,

»8º todos y cada uno de por si en la parte que les sea posible, en las funciones de su ministerio.

»Valencia, 30 de setiembre de 1853.»

(sense signatura)

DOCUMENT NÚM. 5

Memòria Pedagògica de Vicente Alfonso y Navarro, mestre,
propietari de l'escola pública elemental de xiquets d'Atzeneta.

«Ante todo, he de hacer constar, que en esta localidad se habla el valenciano, y que por lo mismo, al ser matriculado el niño para su ingreso en la escuela, no conoce una palabra del idioma oficial, lo que es un inconveniente grandísimo, ya que todo es nuevo para él, incluso la lengua, necesitándose un método especial para enseñar con provecho el castellano.

Y habitando entre personas que no hablan este idioma ¿tienen importancia su estudio? En mi concepto, capitalísima; pues entiendo que no ha de sacrificarse á sentimentalismo sin substancia, el más grande de los intereses,

la causa más sagrada, la del niño. Para la convivencia para con sus convecinos, y hasta para los asuntos comerciales entre los mismos, bástale conocer la lengua materna, la lengua con que el niño manifiesta a sus semejantes cuanto piensa y quiere, la única que el permite observar y discurrir; pero para relacionarse con los demás habitantes de nuestra nación, para sus transacciones mercantiles, para viajar, etc., etc., necesita el niño conocer el castellano, qué aquí no puede aprender más que en la escuela, de manera que la misión nuestra no se limita a perfeccionarlo y ampliarlo, sino á enseñarlo como se enseña toda lengua desconocida; y he ahí porque he dicho antes que se necesita un método especial para enseñar el castellano donde no es esta la lengua materna.

»Las disposiciones vigentes nos imponen la obligación de hablar en castellano dentro de la escuela pero resulta que durante las primeras semanas y aun meses , el niño no me entiende, y el de traducirle cuanto el voy diciendo, trabajos engorroso, pero preciso si hemos de seguir esta marcha; pues como antes ya digo, el niño piensa , observa, manifiesta sus impresiones en lengua que conoce; y los míos hacen todo esto en valenciano.

»Si desde un principio les impongo el castellano, la enseñanza no produce durante algún tiempos mejora intelectual alguna en los alumnos, porque se quedan sin entender nada de lo que les digo, y acostumbrados de este modo á oír pasivamente mis explicaciones, vienen á convertirse las lecciones en ejercicios de memoria de palabras, las cuales repiten sin darse cuenta de lo que dicen, y por consiguiente, se quedan sin condiciones para poder constestar á nada que necesite reflexión.

»La práctica y los resultados obtenidos, hiciéronme pensar en la necesidad de seguir una marcha muy parecida á la que se emplea en muchas escuelas de Bélgica, sobre todo de Bruselas, donde las clases populares hablan un patois flamenco muy corrompido, y la gente acomodada, el francés; lo cual da lugar á que mezclen las dos lenguas; pero así como en dichas escuelas practica el niño los primeros ejercicios, y da las primeras lecciones en la lengua que

aprendió en el hogar doméstico, es decir en flamenco o en francés; empleando libros escritos en uno ú otro, según la lengua materna, pasando después los primeros á enseñarse la segunda de dichas lenguas que es la usada en el comercio u la que en realidad se habla en todas partes, yo enseño á leer á mis discípulos empleando libros escritos en castellano, y sigo este método:

»Cuando llega el niño a la escuela, hablo con él y le hago expresar sus afectos, empleando el dialecto valenciano; pero como tengo establecida una clase especial para la enseñanza del castellano, tenemos diariamente ejercicios sobre el mismo; pero nada de temas ni de reglas: con sencillez les doy a conocer los nombres de los objetos que tenemos más a mano, y como es difícil reunir muchos de estos, me valgo de cuadros, estampas, etc. Los niños se fijan en otros objetos y dicen sus nombres, pero en valenciano; yo les hago comprender que está bien dicho, pero que en castellano tienen otros nombres distintos, y les digo cuales son; repitiéndolos varias veces los niños, hasta que comprendo los han de recordar después.

»De este modo, y con sencillos diálogos que versan comúnmente acerca de lo que en el día ha pasado, accidentes ocurridos, etc., etc., van traduciendo y aprendiendo tal clase de nombres, a los cuales vamos uniendo los calificativos y determinativo que les corresponden.

»En un principio enlazan y aplican todo esto como pueden; pero como la práctica es diaria, y además tengo unos cuadernos donde constan las palabras valencianas que no puedo enseñar intuitivamente, con su significado castellano, los cuales usan los instructores para no equivocarse cuando se ocupan de esto en la sección que tienen a su cuidado, no pasa mucho tiempo sin que me entiendan empleando el idioma oficial, aunque en verdad no les sea tan fácil hablarlo; pero como les obligo a que se expresen en él y coincide la enseñanza de las palabras valencianas viertolas al castellano como las de la lectura, tengo mucho cuidado de preguntar por el significado de cada una, y dispuesto al mismo tiempo que así lo hagan los instructores en los repasos: con lo cual, resulta que, al pasar el

primer año, o el segundo para los más atrasaditos, los más pequeñuelos no hablan fácilmente el castellano, pero lo mascan con gusto.

»Como a pesar de todo lo dicho, ordenan mal y emplean muchos de ellos las terceras personas cuando a sí se refieren, diciendo por ejemplo: “yo me supo muy bien la lección; yo comió ayer en casa de mi tía” no siendo extraño orirles frases como la siguientes: “ha dicho mi madre que me dé lección y me sale”, recurro ahora a lo que antes rechazaba por creerlo perjudicial, a las reglas; pero no a esas reglas que definen la Gramática en términos que el niño no comprende, que hacen aprender de memoria las partes de la oración sin conocerlas ni saber que es oración, que enseñan mil definiciones abstractas muy superiores al alcance de su inteligencia. Todo esto que de nada bueno aprovecha al alumno, y que sirve en cambio para adquirir el mal habito de encomendar palabras sin sentido a la memoria, lo desecho, empleando reglas prácticas; pues como hemos visto, por la intuición y la reflexión se aprende la lengua, que si para otros es materna, para nosotros es una segunda lengua, pero que por fin aprende el niño, hace uso de ella, y en una palabra, piensa en castellano ya que hablar es decir lo pensado.

»Pero como para una verdadera educación no basta proceder con exactitud, sino que es indispensable darse cuenta de lo que se hace y conocer reglas, vengo, como antes digo, á emplearlas, y al efecto; la lengua que ya conoce el niño por imitación, para ahora a estudiarla de manera razonada, descomponiendo primero y componiendo después.

»Principiamos por el análisis como es natural, pues el que conoce una lengua, no pronuncia voces aisladas, sino palabras, frases juicios etc., y siguiendo el principio de pasar de lo conocido a lo desconocido, de la fácil a lo difícil, de lo concreto a la abstracto; de la frase pasamos a la parte que se compone.

»Siguiendo esta marcha, el niño adquiere el conocimiento claro y distintivo de las formas; sabe hablar y busca la razón de hablar, como se hace

cambiando después los ejercicios de análisis y síntesis para descubrir y aplicar las reglas en condiciones determinadas.

»De este modo, la Gramática viene a perfeccionar el lenguaje, pero procuro siempre que su estudio no aburra al niño porque pronto se cansa de oír cosas que no comprende, y de aprender principios abstractos, inspirándole aversión al estudio; sino que a fuerza de ejemplos y de lecciones que le interesan y agradan, descubre por sí mismo el valor, el uso y la forma de las voces; y comprende las definiciones.

»De lo dicho se habrá inferido que el estudio de la lengua lo divido en dos grados distintos: ejercicios de lenguaje y estudio de la Gramática.

»Los ejercicios de lenguaje vienen a ser, como se ha visto, el método interrogativo, y siguiendo el orden señalado, es un ejercicio intelectual de lógica práctica, y a la vez de las formas de la lengua. En mi concepto es la conveniente y hasta si se quiere, la esencial.

»Al permanecer los niños en la escuela algún tiempo, y cuando se les ha preparado convenientemente por medio de ejercicios de lenguaje, empiezan a estudiar la Gramática, y es cuando en realidad puede sacarle algún provecho, consiguiendo de este modo, que el alumno mire sin aversión el estudio de la misma i que el maestro no se disguste y fastidie al observar que sus esfuerzos no dan resultado, considerando como trabajo estéril lo que en realidad es muy necesario, sobre todo para los niños que tienen que pasar a segunda enseñanza, dedicarse al comercio, etc., etc.

»Lo que es cierto, que las gramáticas que tenemos no sirven para la enseñanza, y precisa hacer una selección. El artº 88 de la Ley de 9 de septiembre de 1857, ya ordenaba que la Gramática y la Ortografía de la Academia Española fuesen texto obligatorio y única para estas materias de la enseñanza pública y la Real orden de 4 de febrero de 1877, Orden-circular de la Dirección de 31 de enero de 1885, Real orden de 25 de junio de 1888 y Real orden de 18 de diciembre de 1893, recuerdan lo dispuesto en dicho artº, y por fin, el artº 8 del

Real decreto de 26 de octubre de 1901 disponen igualmente que la Gramática se estudie por el texto de la Real Academia Española ¿Qué hemos de hacer en este caso? Cumplir lo dispuesto por nuestros superiores jerárquicos; pero como a pesar de que el artº 9 del Real decreto de veintiséis de octubre de 1901 dice que los programas de grado elemental y superior para el estudio y examen de las materias que señala el artº 3º de dicha Real disposición se publicarían oportunamente por el Ministerio del ramo, dichos programas no sean [sic] publicado, y los maestros continuamos arreglándonos los de nuestras escuelas, de ahí el que podamos, como antes digo, seleccionar todo aquello que comprendemos no ha servir más que para recargar la memoria del niño sin resultado satisfactorio.

»La cuestión está en los ejercicios que han de ser encaminados al desarrollo de las facultades superiores del niño y a enseñarle como ha de expresar sus ideas y pensamientos. Por eso he dicho antes que estos ejercicios han de ser prácticos, sin ninguna regla gramatical. Aprendiendo el niño por imitación, practica las reglas sin conocerlas y en esto consiste el primer grado.

»Después siguen los ejercicios y ejemplos, siempre graduados, de manera que le llevan a deducir las principales reglas gramaticales. He aquí el 2º grado.

»De este modo a los diez o doce años el niño que al ingresar a la escuela no conocía una palabra del idioma oficial, lo habla con bastante propiedad, y si bien faltos de la gracia propia de los que han aprendido la hermosa lengua de Cervantes en la cuna, nada dejan que desear en corrección y elegancia.

»Adzaneta 4 de agosto de 1908.»

DOCUMENT NÚM. 6

Memòria de José Martínez Rodes, mestre propietari de l'escola elemental d'Alginet.

«Al hacerme cargo de esta Escuela pública observé con tristeza que los niños se expresaban todos en el dialecto valenciano y no podía conseguir que hablaran una palabra en nuestro hermoso idioma, ni siquiera que me entendieran. Esto me preocupó grandemente porque comprendí el grandioso trabajo que se me presentaba á la vista para obtener los resultados que eran de apetecer con la enseñanza de tan importante asunto como es la formación del lenguaje en mis alumnos en nuestra riquísima lengua.

»Cualquier maestro por artista que sea en la enseñanza de la Lengua Patria habrá tropezado con tan grandes inconvenientes, principalmente en estos pueblos cuyos habitantes se expresan en el dialecto propio de la región á que pertenecen, y con mayor razón cuando en ellos se tiene la fea costumbre de menospreciar cualquier otro idioma distinto y hasta considerar como extranjeras á las personas que expresan sus pensamientos en lenguaje diferente. Esta observación me hizo tomar con energía y sin descanso la difícil resolución del importante problema como es el hacer que los niños pudieran llegar á expresarse en la nunca bastante ensalzada lengua de Cervantes.

»La primera determinación que tomé en tan delicado como importante asunto fué la prohibición de que se expresara ningún niño en la Escuela en el dialecto valenciano, haciéndoles determinadas observaciones sobre la importancia que tenia para ellos el conocimiento del hermoso idioma Castellano, cosa que tanto engrandecía a todo español, y mucho más cuando en ello no se perjudicaba en nada ni se atentaba contra el lenguaje propio de esta región.

»Al principio hube de luchar tenazmente para vencer la resistencia que se hacía á mis propósitos, no solo por las dificultades que ello entrañaba respecto de los niños sino también por la ignorancia de los padres; los cuales, interesados únicamente en las cuestiones agrícolas, no hacían el mayor aprecio de la educación de sus tiernos hijos, y creían algunos que mi marcado interés en que aquellos hablaran el Castellano obedecía quizá á algún fin bastardo que les sería perjudicial porque les hacía perder el tiempo, y los más tomaban este asunto con

la mayor indiferencia, hasta que con el tiempo fueron persuadiéndose de la bondad de mis titánicos esfuerzos en la importante materia del lenguaje.

»Vencidas que fueron estas dificultades, todos mis esfuerzos fueron encaminados primeramente á la consecución de los tan indispensables fines siguientes: 1º. Procurar por todos medios imaginables que los niños me entendieran, y 2º, hacer que se fueran expresando lo antes posible en nuestro propio idioma, dejando para más tarde el estudio de la Gramática que les había de proporcionar en esta materia la perfección de que es susceptible en esta Escuela.

»Haciendo uso de los medios que nos ofrecen las lecciones de cosas conseguí que las aprendieran por su nombre, y de este modo fueron adquiriendo ideas y con ellos las voces que las expresan; viéndome obligado en los primeros tiempos á corregir constantemente las palabras mal pronunciadas. De la expresión de palabras sueltas pasé á las escribieran aquellos niños que podían hacerlo, haciéndoles fijar la atención en su etimología, como así mismo en los elementos que las constituyen.

»A los nombres de cosa fuí añadiendo las palabras que expresan cualidades, completando sucesivamente las grafías con aquellos que eran necesarias para constituir sencillas oraciones.

»Con la continua repetición de esta clase de trabajos y con la diaria lectura en los libros de buenos hablistas [sic], procurando al mismo tiempo la verdadera interpretación de los periodos leídos, llegué á conseguir muy pronto que mis discípulos me entendieran y que se fueran expresando con alguna corrección en nuestro hermoso idioma.

»De estos trabajos prácticos tan útiles y necesarios principalmente en los pueblos cuyos habitantes se expresan en su dialecto propio, resultó la conveniente preparación de los niños para empezar más ampliamente los estudios de Gramática en la forma i disposición que requieren las funciones intelectuales á fin de que puedan llevar cumplidamente ese cometido al entrar de lleno en la

vida social. Con estos antecedentes y esta predisposición de mis alumnos, se empezaron ya de una manera a formar los estudios de la Lengua Patria, basados en los acertados métodos analítico y sintético y empleando en ello aquellos procedimientos cuya aplicación me ha dado siempre excelentes resultados, como es la forma interrogativa socrática. Se dividió para ello la Escuela en secciones como requiere la actual organización de la enseñanza pública y fueron haciéndose los trabajos con sugestión al siguiente programa...».

[...]

DOCUMENT NÚM 7⁵³⁴

Fragment de la Memoria Pedagógica del mestre d'Oliva, D.
Manuel Vicent y Alagarda.

El que suscribe, autor de esta Memoria presta sus servicios en una población valenciana, de toda verdad, en idioma, carácter, costumbres, etc. de sus habitantes razón por la cual, y atendiendo a la prácticamente observado, se ha propuesto desenvolver el Tema antes transcrito.

La región levantina de la península Ibérica que en su mayor parte perteneció al antiguo reino de Aragón tuvo y aun hoy día tiene su idioma propio. El antiguo lemosín, que en aquellos tiempos alcanzó armonía, belleza y riqueza de frases, hablado en Catalunya, Valencia é Islas Baleares, ha dado lugar á los dialectos hablados hoy en las citadas regiones. Mientras estos países formaron parte del reino de Aragón ó conservaron sus fueros, el lemosín fue en los mismos su idioma oficial; más al formarse la unidad de la Monarquía española y perdidos o suprimidos los fueros en estos reinos, quedó por idioma oficial

---

⁵³⁴ E. 9. 3. 15 / C-3

obligatorio la lengua castellana en los actos oficiales administrativos, gubernativos, judiciales, etc. y como era consiguiente los naturales siguieron hablando su lengua nativa, que aunque en decadencia, constituye el habla del pueblo. En las capitales y poblaciones más importantes la moda ha introducido la lengua castellana; pero en los pueblos, y más aun cuanto más pequeños, no se oye ni una sola familia que la hable.

Si como anteriormente se dijo, la lengua castellana es el idioma oficial será de suma importancia su difusión y propagación por todos los medios posibles hasta ser conocido y dominado por todos; cuanto menos por propio interés. El desconocimiento de la lengua castellana en la parte baja del pueblo y sobre todo en los labradores da margen á la poca fe que les inspiran los hombres de letras; siempre que tienen necesidad de consultarles dudan de su sinceridad y temen ser engañados al trasladar ó traducir las palabras de uno á otro idioma.

La propagación del idioma castellano también es importantísima en el orden general social, es decir, en lo que afecta á la unidad de la nacionalidad española; si el idioma fuese uno solo en nuestra patria seguramente que se acortarían ciertas tradiciones y disminuiría eses sentimiento de regionalismo que tanto engríe á los habitantes de ciertas comarcas; porque distinto idioma separa a pueblos aunque hermanos.

Digo que la población donde presta sus servicios el que suscribe, es puramente agrícola, lo cual constituye un obstáculo para la enseñanza del idioma oficial. El labrador es más aferrado que cualquiera otro á sus costumbres y tradiciones, confía más en sus propias fuerza y propios recursos que el artesana y de aquí que viva más alejado del trato social y no es raro que más de una vez tome hasta en mal sentido las indicaciones que se le hacen por suponerlas contrarias á lo que él suele llamar su libertad, esto también se opone á que el idioma castellano progrese con mayor rapidez. Las vías de comunicación y comercio han invadido hasta las pequeñas aldeas, sacando del aislamiento a sus moradores, razón por la que el idioma castellano vaya extendiéndose; pero aun

queda mucho por andar. La Escuela es el lugar de donde ha de refuir (?) el idioma castellano y mucho se puede esperar y conseguir; aunque no tanto como teóricamente de suele supones, en la práctica se tropiezan con más dificultades que en teoría y muchas de aquellas ni se habían previsto, ni aún por asomo.

Varios han sido los procedimientos puestos en práctica, por el que suscribe, para dar á conocer y ampliar el idioma oficial dentro de su esfera de acción, esto es, en su escuela. Para ello siempre tuve en cuenta lo que dice en su prólogo hablando del estudio de las lenguas un ilustre catedrático contemporáneo del Instituto General y Técnico de Valencia: “Es necesario aprender la gramática por la lengua; no la lengua por la gramática”.

DOCUMENT NÚM. 8

Fragment de la Memòria del mestre d'Alzira D, Ricardo Campillo y González.

[...]

En la ciudad de Alcira, donde presto mis servicios como Maestro auxiliar de una escuela pública elemental de niños, se habla por todos el dialecto valenciano hasta el punto de que las personas de carrera que dominan bastante el idioma oficial, solo lo emplean cuando tienen que entenderse con uno que desconozca el valenciano, y es tal la fuerza de la costumbre que muchas veces, sin darse cuenta, se pasan á hablar dialecto, con gran disgusto del que lo desconoce. I si esto pasa entre los instruidos, que ostentan títulos académicos, ¿que será de las personas indocta, sin instrucción y sin cultura, que son por lo regular las que mandan sus hijos a la escuela pública? A estas, el idioma castellano les es tan extraño como a nosotros el italiana ó el francés, pues aunque alardean de entenderlo, solo comprenden algunas palabras de uso muy frecuente, y en cuanto

a hablarle, no se atreve ninguno, pues sabe muy bien que á poco de empezar, se quedará cortado sin saber que decir, so pena de volver al valenciano.

Los hijos de estas familias son los que forman la matrícula de las escuelas públicas de Alcira, pues los ricos y aún los de la clase acomodada mandan sus hijos al Colegio de los P. P. Escolapios y algunos pocos á otros colegios privados, per aquello de que ha de haber clases, y que no es lo mismo, para el orgullo de un padre, enviar a sus hijos al colegio, que enviarlos á la escuela pública.

Solamente los pobrecitos son los que van á la escuela, y en enseñar a pobrecitos encuentro mi mayor satisfacción, pero me indigna ante el desprecio y el desdén con que los ricos miran a la escuela, al Maestro, y lo que es más triste, á los niños que asisten á la escuela, porque no tienen para pagar los honorarios de un colegio. Estos niños, como digo, son los que van á la escuela pública, y como sus padres no saben hablar más que valenciano, y en el mismo dialecto se expresan las personas que tratan y hasta los niños con quienes juegan, valenciano se enseñan á hablar ellos también, ingresando en la escuela sin entender del lenguaje oficial más que las palabras que son iguales ó casi iguales que en el dialecto.

Considere, Ilustrísimo Señor, las dificultades que tendrá que vencer, los obstáculos que tendrá que derribar y la habilidad pedagógica que habrá de desplegar un Maestro celoso por el cumplimiento de su deber, para conseguir que estos niños entiendan suficientemente el castellano y lo manejen con relativa soltura para expresar sus pensamientos, y aprender lo que el maestro primeramente y el libro con la ayuda eficazísima del maestro, les enseñan.

En las regiones donde se habla por todos el castellano, más ó menos correctamente, la tarea del Maestro es mucho más fácil, puesto que ésta se reduce á corregir las palabras mal dichas y las construcciones defectuosas, cooperando indirectamente á la obra de la escuela, las personas instruidas de la localidad, pues en sus conversaciones emplean un lenguaje correcto y apropiado,

que los niños oyen y procuran imitar, pues sabido es que la fuerza de imitación que tienen.

Por el contrario, en donde se habla el dialecto valenciano, y creo que lo mismo ocurrirá con los demás, lo que trabaja el Maestro en la escuela, lo destruye el ejemplo de la calle y de la familia, donde casi nunca oye el niño hablar en castellano, y si lo oye alguna vez, más le valdría taponarse los oídos, pues le dan un castellano sumamente defectuoso, de pronunciación mala y pésima construcción, haciéndole adoptar por castellano castizo lo que es una jerigonza ridícula, que incita á la hilaridad.

Por esta razón, el Maestro tienen ante todo que ocuparse del lenguaje y convertirse en intérprete de sus alumnos, pues á cada momento tiene que decirle el equivalente castellano de una palabra valenciana explicándole al mismo tiempo su significado, duplicándose el trabajo del Maestro, en comparación con el que necesita emplear en un pueblo en donde se hable por todos el castellano.

[...]

DOCUMENT NÚM. 9

Fragment de la Memòria del mestre de Carcaixent D. Juan Alegre Ortiz.

[...]

Véase pues con cuánto ahínco debe el Maestro acometer la empresa de ampliar y perfeccionar la enseñanza del idioma oficial en sus alumnos, y cuánta tenacidad y paciencia ha de preservar en tan importante obra.

I si necesario es esto, hablando en términos generales, ¿qué diremos cuando se trata de poblaciones en que se habla un dialecto, como el valenciano, ó el catalán, y en donde el castellano queda reducido á los actos puramente oficiales y á la redacción de cartas y documentos, como ocurre en la villa donde ejerce su profesión el autor de esta memoria? Indudablemente que en estos pueblos suben de punto la importancia y utilidad de la cuestión, y evidente es que las dificultades con que, en su labor escolar, tropieza el Maestro (principalmente si desconoce el dialecto) llegan á ser, á veces, desesperantes.

El que suscribe ha ejercido en otra población donde se habla castellano, si bien algo adulterado, y puede, por lo mismo, apreciar los mayores obstáculos que, en la actualidad, le hacen más embarazosa y difícil su labor. Aquí ingresan los niños en la escuela, no solamente sin conocer, en su inmensa mayoría, una sola palabra del idioma oficial, sinó lo que es peor todavía, con ciertos hábitos fonéticos muy propios de su dialecto; pero difíciles de torcer, para que su aparato vocal se amolde, en ciertos sonidos, á la pronunciación genuinamente castellana. Así es, que no solamente se nos ofrece á los maestros un campo virgen, sinó, en cierto modo, rebelde al nuevo cultivo.

Compréndase, pues, cuánta paciencia, cuánta perseverancia y cuánta habilidad necesita el profesor, para que en tales escuelas sea fructífero su trabajo. Porque no se trata de que el maestro consagre un tiempo determinado cada día a la enseñanza especial del idioma, sinó que esta enseñanza ha de ser constante, para que sea eficaz; tan constante que ha de empezar cuándo el niño

entra en la escuela y terminar debe cuando sale, con la particularidad de que, en lo referente al caso, nada, ó si se quiere, poquísimos pueden aprender los alumnos en sus textos, sinó que es indispensable que todo les llegue por conducto de la misma voz del maestro, quien ha de estar siempre corrigiendo el significado de vocablos desconocidos por los niños, siempre instruyéndoles en los giros peculiares del idioma español.

Pero aparte de estos medios, que todo maestro celoso debe emplear sin desmayo, como por modo incidental, precisa que adopte otros lógicamente ordenados á la mayor y más rápida eficacia de la enseñanza que nos ocupa. Veamos las el autor de la memoria viene poniendo en práctica en su escuela, con éxito satisfactorio.

Primeramente, como medio general que comprende todas las enseñanzas de la escuela, ha procurado desterrar, por completo, de ella, la rutina, reduciendo á lo absolutamente indispensable el estudio de las lecciones de memoria. Cuando á los niños se les hace aprender mecánicamente la, para ellos, letra muerta de los libros que no entienden, se les convierten en inconscientes urracas que sueltan, de carretilla, palabras vacías de sentido, y si con ello se atrofian sus facultades mentales superiores, que permanecen como tabla rasa, es indudable que ningún progreso han de hacer de este modo en el conocimiento del idioma. Antes, pues, de que aprendan nada de memoria, les explico la lección que deseo explicarles. Si los alumnos á quienes explico pertenecen á las primeras secciones, suelo hacerlo primeramente en valenciano, pues, de lo contrario, no entienden lo que les digo, y aunque alguna palabra suelta comprenden, ésta no les dice nada de la trabazón lógica del conjunto. Hecha la explicación en valenciano, de la manera más suelta y clara, la repito en castellano, y, claro está, que alumbrada por la primera, llegan á sacar provecho de la segunda, á la par que aprenden el significado de las palabras, que es lo que interesa al tema que estoy desarrollando. Si los niños pertenecen a secciones más adelantada, hago siempre la explicación en castellano, cuidando de aclararles el significado de

algunas palabras que, á mi juicio, aún no conozcan.

[...]

DOCUMENT NÚM. 10

L'idioma valencià a les escoles

Conferència pronunciada en la Associació Provincial de Mestres Oficials de Castelló, per Carles Salvador, mestre de Benassal.

Senyores, senyors: Dos paraules...

...Per a manifestar que tinc a gran honor el poder llegir aquestes quartelles a un auditori tan distingit com el present, que'm concedix benevolència, que me hostatja entre els seus braços per a treballar fermament per la cultura pàtria, tan decaiguda fins avui, pero que indubtablement s'alçarà per aconseguir el primordial lloc que se mereix, si totes les Associacions provincials de l'Espanya, organitzen i funden Seccions de Cultura com la que ací a Castelló el Magisteri oficial acaba de crear, i quina primera actuació és la Conversa Pedagògica que en aquest lloc s'inicia ara.

Als cervells de tots els presents estarà gravada l'importància pedagògica d'aquestes conferències i al cor tindran la necessària amor per al estudi dels nous problemes que'n aquesta sala es manifestaran d'avui en avant, sent aqueixa amor una gran benevolència i una transigència gran; i més gran si cap, en el actual moment en que vinc a llegir-vos un treball, el qual títol solament ha sigut parc de polèmiques, de desavinences espanyolistes Pero no cregau que jo vinc amb aqueixa mateixa intenció, no l'obra política podrà separar voluntats; pero la pedagògica no pot menys que apretar als mestres baix d'una senyera; la senyera

de la Cultura.

Jo no vinc a fer política ni a raonar políticament per a explicar el per què de l'ús de l'idioma valencià en les escoles. Tenen els xics valencians uns altres defensors més sòlids i a d'aquests me limitaré.

Des dels primers moments tinc que ser franc. L'advocar per el valencià, no indica aversió a ninguna altra llengua del món; totes per a mi em mereixen el mateix respecte. I aixina com totes les mares són sagrades com la mare meua, aixina totes les llengües són com la llengua del meu cor.

Però com l'idioma és el transmissor del pensament i les idees quan més clares siguen exposades, més comprensió d'elles pot haver, per això no he dubtat en dur ací la meua dissertació escrita, en aquesta ibèrica llengua, tan espanyola com totes les de la península.

Jo soc valencià. Tinc més facilitat d'expressió en la meua llengua vernacula que en ninguna altra, i no tractant-se d'un acte oficial manat pel Govern espanyol, em crec, no en el dret de la llibertat en la elecció d'idioma, sinó en la obligació de manifestar-me en aquesta llengua valenciana, única per a mi capaç de donar-me el lèxic que necessite per a desenrotllar la matèria que em propose.

Perdone, puix, si algú dels presents no em compren massa en el meu idioma. L'expressar-se cadascú com sap, és acte perfectament civil, que hem de reconèixer i acceptar, si volem passar per homes civilitzats, disposats a fer cultura.

EL PROBLEMA PEDAGÒGIC

Des de que el nostre pedagog En Lluís Vives es feu partidari en la seua obra cim "De tradendis disciplinis", de l'ensenyança en la llengua vernacula de l'alumne, aportant abundants els raonaments filosòfics i pedagògics fins avui, la qüestió és plantejada dins els termes científics —digam-ho aixina—, i d'ells no ens podem apartar, si volem que la nostra llabor no siga malmesa per les passions polítiques, que avui tot ho enverinen.

El filòsof de València ja tanca les portes de l'Edat Mitja i obri les del

Renaixement per on passaren el gran Comenio publicant en 1631 la "Porta de les llengües obertes", i els jansenistes que en 1643 obrien en Port Royal les seues escoles on se ensenyava en francès tot el programa i es desterrava el llatí i el grec —per primera vegada,—de les escoles de primeres lletres.

Des de llavors, tots els pedagogs, humanistes i filòsofs han clamat i reclamat virilment la ensenyança en la llengua materna dels alumnes. I per no fer llarguíssima aquesta disertació anotant frases i llibres dels sabis que sobre l'assumpte han escrit, apleguem al camp pedagògic del segle passat, on al costat de les figures de Froebel i Pestalozzi s'alça la eminent obra del pare Girard, autor del "Curs educatiu de la llengua materna", i de "L'Ensenyança de la llengua materna", monument que publicà als 79 anys, és a dir, quan es trobava en la possessió de les seues fecondes idees.

I avui, quan el problema que ens ocupa està resolt de fet per tots els equilibrats cervells de la Pedagogia, avui és quan més s'impugna dins de l'Espanya i fins pels mateixos mestres, veient una qüestió de procediment que és l'única salvació espanyolista a l'acabament de la gran guerra. S'havia abandonat tota la llabor dels sabis, se volien fer els funerals a la llabor del sabis, i les idees que's tocaven entre si, han eixit a la superfície de la pau per a sostindre que *"voler dependre una llengua extranya abans que la llengua materna, es tant com voler pujar a cavall abans de saber acaminar"*.

Aquesta frase, que tant ingeniosament deia Comenio en el periode del Renaixement, es pot repetir avui ad aquells que negligentment sostenen —no sé amb quines forces— que la llengua única de les escoles ha d'esser l'oficial en perjudici de la cultura pàtria. Aquesta frase famosa pel seu contingut, ve a retratar de folla la ideologia de la Revolució francesa, que avui es reformada fins los seus mateixos fonaments, i quin major puntal era l'expurgació dels trenta "patois" de la llengua francesa, que pretenien els polítics de la Convenció, no obstant patira de mort la llibertat individual que proclamaven i la intel·lectualitat que defenien.

Diem clarament, que des del Renaixement fins avui, s'ha sostingut molt

alt i molt clar que el no donar l'ensenyança en la llengua materna és atrofiar una bona part de la joventut; i si nosaltres, els mestres, ham d'aprofitar per a quelcom més de lo que els polítics desitjen que aprofitem, tenim que treballar perque s'abolixca en l'Espanya que procurem fer gran i esplendorosa, les erronees idees de la Convenció francesa, fetes arraelar ací per homes no tant enciclopèdics ni tant amatents del poble com aquells de la germana França.

EL FET BIOLÒGIC

"La llengua es —deia l'Herder— solidificant els valors quantitativs, l'ànima mateixa dels pobles feta visible i tangible".

Per a que nosaltres pugam demanar per tot arreu que s'entronitze'l idioma valencià a les nostres escoles, ham de demostrar que el nostre poble té l'ànima visible i tangible; que parla el valencià; per voluntat pròpia, i, encara més, contra la voluntat del poble que el governa.

I voler demostrar açò que ja es demostrat per si mateix, és caure en un ridicol. No, voluntariament, no caurem nosaltres en tan gran ridicolesa.

Es ben notori que, dels 24.745 quilòmetres que té la superfície total del reine valencià, 15.359 quilòmetres són de parla valenciana i 9.386 quilòmetres són de parla castellana.

La població corresponent a l'esmentat territori és de 1.641.139 habitants; i d'aquests 1.300.388 són de parla valenciana, i 340.751 de parla castellana. I si d'aquestes quantitats descomptem el territori i la població corresponent a la *Meseta* de Requena i Utiel, que és castellana perque ho fon fins al segle XIX, ens resulta que el reine valencià, que parla el castellà, és de 7.882 quilòmetres i de 301.174 habitants.

Per lo que es veu que València té una aclaparadora majoria que no parla la llengua oficial. Açò és un fet innegable que ens dóna tota la força i tota la valor necessària per batallar en pro del dret que tenen els xics de llengua valenciana a rebre una ensenyança racional dins les escoles de la seua terra.

I aquests milenars d'alumnes que per imposició d'una absurda unitat de llenguatge per a tots els països de l'Espanya que no parlen l'idioma castellà, entren en les escoles portant al cor, al cervell i als llavis, la parla indígena i els obliguen d'un bell-en sec a rebre l'instrucció per mig d'un vehicol que no entenen.

I açò és un mal gravíssim ja que l'explicació de les diverses disciplines resten confoses en absolut, i en compte d'acaminar combatent l'analfabetisme, s'avança semblant-lo en nostre voltant, després d'haver malgastat energies i pressuposts, sangnant quasi inutilment part de la riquesa espanyola en obra contrària a la fi en que deu esser destinada.

Jo veig que al no considerar legal la reforma que reclamem per a bé del poble escolar, es fa una enorme iniquitat de dret i de justícia; perquè solsment és comprensible que se vullga destruir un idioma, una llengua viva, quan la terra que la parla ha sigut dominada. Però si els valencians som iguals als demés espanyols; si tots formem gloriosament la essència del poble espanyol; si València és una de les mes riques comarques de l'Ibèria, a la nostra escola se la tracta com a escola conquistada i aqueixa desigualtat es denigrant per al que la obliga i fa legal i per al que l'acata sense protesta.

No hi ha llei racional que pugua mantindre el principi antipedagògic de que ací parlem, serenament, mentres es veu que l'alumne pren l'escola per lloc de tortura per la rigor memorista que en ells s'observa.

D'ací es segueix lo següent: El mestre explica baix normes pedagògiques. Els xics que'n o entenen l'explicació en llengua legal es distrauran primer per a acabar aborrits, i aquell que s'inicia en la carrera del magisteri ple d'ideals montessorians, acaba per donar llibres de text als discipuls, deixant que repetixquen mecànicament el contingut de la obreta aprobada per el Consell d'Instrucció, *para que sirva de texto en todas las escuelas del Estado español.*

D'aquesta manera es fa impossible servir-nos degudament dels nous mètodes de la Pedagogia, i tota la llabor d'Herbart, de Pestalozzi, de la Montessori i dels altres amatents de l'ensenyança intuitiva, queda relegada en l'Espanya ad

aquells països que tenen per llengua vernacula la llengua oficial, com si els demés pobles i entre ells aquest llevantí, no foren dignes de major cultura i de major progrés.

El xic parla a la llar, al carrer, i —encara que no se vullga— el xic parla a l'escola la llengua valenciana. I si l'escola ha de fer obra continuadora de la família, i al mateix temps ha de preparar al xic per a la vida, no li podem robar la llengua, ni l'ensenyança de la llengua, ni l'intrecció per mog[?] de la seua llengua, ni la educació, ni la religió, ni la moral que solsment comprén per mig de la seua llengua.

Recordem l'interés que té el Papa en que la Doctrina Cristiana s'explique en les catequèsis per mig de les llengües maternes, per a que no partixquen els dogmes. I es que la religió, com l'escola, no pot apartar les seues ensenyances de les normes que la pedagogia li marca.

DUALITAT DE LLENGÜES?

Som conseqüents amb les nostres lleials creencies. Ham dit que a València hi ha població de llengua valenciana i, al mateix temps, de llengua castellana. També ham dit que l'escola deu preparar a l'alumne per a la vida. Com la vida del xic, al fer-se home ha d'ésser relacionada amb els castellans en totes les seues ordres i manifestacions, tenim l'obligació d'ensenyar la llengua de Cervantes.

Vol dir açò que a les nostres escoles haja dualitat de llengües?

¡Clarament, no;

Dualitat de llengües vol dir que des del primer dia que el xic entra en la escola, el mestre ha d'escomençar d'ensenyar-li les paraules més indispensables del castellà amb relació al programa escolar; les paraules més vulgars, el nom de les coses que el rodetjen, i això és lo que avui fem tots, perdent moltíssim de temps i treballs, deixant, per conseqüència, retrasadíssima l'instrucció dels alumnes.

No, açò pecaria d'antipedagògic encara.

El mig únic d'equanimitat és el donar tota la llabor en valencià, fent estudiar en els últims anys una assignatura mes: Llengua castellana amb eixercicis di lectura i escriptura i estudi de Gramatica.

A l'eixir el xic de l'escola de pàrvuls ja deu portar a la elemental un grau de cultura i d'educació suficient per a començar amb profit l'obra continuadora. Dels sis anys fins als 10 anys o als 11 rebrà un notable augment d'ensenyança. Tindrà sòlides nocions de llengua materna. Deduirà les regles gramaticals dels eixercicis de lectura i redaccio. Haurà entés quelcom de ciències i lletres. Tindrà l'intel·ligència desperta per a estudis bilingües comparatius, i heus ací el punt obligat per a dependre el castellà.

Sabent bastant una llengua, la pròpia, i augmentant gradualment aqueixa sabiesa, se li pot donar a llegir, després d'haver-lo preparat lo suficient, un llibre de lectura, que, tenint a les pàgines impars, el texte valencià porte a les pàgines pars la corresponent traducció castellana. I si aquest llibre fora escrit amb amor i mètode, a cada pas solucionaria dificultats no mai massa grosses per a que es quedaren confoses.

I a l'unison, la redacció de petites frases passant a la composició de contes, historietes, lletres familiars i lliçons d'estudi, sempre baix la direcció del mestre i la consulta d'un vocabulari valencià-castellà.

Sabent-se la llengua materna, es deu estudiar la llengua castellana com s'estudien totes les llengües estranyes i fins no hi hauria inconvenient en que ja iniciat l'alumne en aquells primers passos que havem dit anteriorment, fos acabat l'estudi di l'idioma oficial, parlant-li sempre el castellà per a refermar al menys la deguda pronunciació.

Com es veu i repetim, no hi ha en nosaltres aversió a les altres llengües i fins som partidaris de que si aplega l'ensenyança obligatòria fins al 18 anys d'edat, com en les nacions bolxevistes, es done un parell de cursos de l'idioma Esperanto, per a mundialitzar d'aquest mode la cultura valenciana, que, dit en honor a la

nostra ideologia, la volem expandida, no sols dons de les escoles, sino en el camp de la literatura, de les ciències i en el vastíssim camp de la filosofia.

EL MESTRE PREPARAT

Clar que per a obtindre la reforma pedagògica que intentem, per abolir l'absurde, el crim científic que patim, és menester que el mestre estiga preparat.

De dos maneres es pot realitzar. La prèvia preparació des de les Normals, i l'instrucció dels mestres oficials i particulars que ja regenten escoles.

Si en les Normals valencianes se creara la càtedra de llengua valenciana i en les pràctiques se tinguera la cura que requerix el problema, ja tindrien resolta la preparació del mestre del pervindre.

Ara, la preparació de l'actual mestre en funcions ja ens compica'l assumpte, puix l'acumulació de faena que sobre d'ell pesa i el necessari descans que necessita a les vacances de l'estiu, o la colònia escolar, és una forta rèmora que devem destruir i la destruïrem amb força de voluntat i de amor a l'escola. I tenint aquests dos factors a la nostra part, puix el magisteri sempre ha demostrat tindre'ls en grau superlatiu, la preparació del mestre ja esdevé una cosa relativament fàcil.

Molts mestres del nostre reïne no és necessari que deprenquen el valencià perquè són fills d'aquí i el parlen. Queda, puix reduïda la preparació a escollir i estudiar una gramàtica valenciana —la del pare Fullana, per exemple— i a assistir a un cursset o dos de llengua: lectura, escriptura i gramàtica.

Els mètodes d'ensenyança cadascú dels mestres s'els porta al cervell i a la pràctica, i el material, llibres, vocabularis, diccionaris i quaderns, puc dir, sense por a equivocar-me, que la Editorial Valenciana esta a punt de fer totes les publicacions, garantides per firmes no sospitoses, del material que en aquesta reforma se puga utilitzar.

Aquests curssets, fundats a base de les vacances de Nadal i de Pasqua i de les caniculars podrien funcionar baix els auspicis de l'Estat, dels municipis, de les

societats culturals, ateneus i Universitats, i de les Associacions del Magisteri a les capitals de les actuals províncies, als caps de partit judicial i fins en aquelles localitats en que, per la seua temperatura, tingueren agradable estancia. I més encara; es podrien establir cursos de valencià per correspondència, com ja ho té fet l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana des del mes de març de l'any actual.

Ja veuen els amables oïdors d'aquesta passada disertació, com lo que pareixien inescalables murades van deixant el pas franc a una Fe que porta un mall i una enclusa per forjar de l'escola vella, una altra que siga feta amb arreglo a les normes de la Pedagogia racional.

ACABAMENT

No puc acabar aquest elogi a l'ús de l'idioma valencià a les escoles de primeres lletres, sense dir més que siguen unes paraules sobre els cànctics escolars ja que formen part del programa obligat de les escoles, i tenen una gran importància educativa del bon gust i del ritme i del oït i dels innats sentiments de pàtria.

Per a que el cànctic siga útil en absolut, ha d'ésser comprés per la massa choral; i per a que ho siga ha d'estar escrit en la llengua materna.

El cànctic que parle al cor del respecte que mereixen les plantes, les flors i les fruites, de lo que valen els nius, de lo que són els deures escolars, que diga la meravella de l'aigua de la font del poble, que recorde la gesta pàtria, la llegenda religiosa o la costum típica i la festa, o el cant del mariner o del segador, ha d'ésser escrit en un idioma que no deixe estrofa sense compendre, que totes les paraules tinguen un lloc on descansara al més fons del cor, per a que no s'obliden mai més i anar reconstruint l'idea de pàtria per mig de l'agradable harmonia que suposa un pentagrama firmat per un compositor de l'infantesa.

En l'escola s'ha de cantar l'amor a les regions, al poble natal, al campanar, perquè, com diu l'insigne prologador del llibre de Curros Enriquez, "la

pàtria no és l'immensa i variable extensió de territori que s'acaronen baix una mateixa bandera i obediex al mateix govern; la pàtria; és el municipi, és el poble on naixquem, el lloc sagrat en el qual cada casa, cada habitant i cada pedra ens recorda un moment de la nostra existència”.

Així, puix, hem de donar tota l'educació, tota l'instrucció i tota l'ensenyança en nostra benvolguda i mil voltes gloriosa llengua, per poder fer cultura valenciana, ja que cada poble té una psicologia especial i necessita, per lo tant, la adaptació d'una Pedagogia especial també, fent honor al carnet de notes de la pedagoga Montessori, en el qual anota la psicologia de cada alumne, per donar a cadascú la lliçó personal que li requerix.

Fem-ho així, trenquem els molles vells o antiquats que ens facen nosa, per a que no siga lletra morta la gran conquesta dels mestres que en ciencia pedagògica s'anomena ensenyança intuïtiva.

CONCLUSIONS

De tot lo que hem llegit se desprenen les següents conclusions, que tinc l'honor de posar a la vostra consideració:

1^a. Que tots els pedagogs estan contestes a l'afirmar que l'ensenyança dels alumnes s'ha de donar en l'escola a base de la llengua materna, per a que parlant-los al cor i a la intel·ligència, pugam fer obra útil a la humanitat.

2.ª Que havent en el reïne valencià població de parla valenciana que no s'expressa en altre idioma a l'entrar en l'escola, se li done al xic tota l'ensenyança en aquesta llengua, per a poder estudiar la seua psicologia, i fer ús de l'ensenyança intuïtiva, a fi d'instruir-lo i educarlo suficientment.

3^a. Que havent al mateix reïne població de parla castellana, i tenint en compte que la vida del xic valencià ha d'esser relacionada amb els demés pobles de l'Espanya tenim l'obligació d'ensenyar-li l'idioma castellà, preparant-lo d'aquest mode per a la vida futura, posseint una llengua que el pose en comunicació amb milionades de persones escampades pel món.

4ª. Que: quan siga possible decretar l'obligació d'assistir a les escoles fins als 18 anys, com s'acaba d'ordenar a Rússia i a l'Àustria, se donen un parell de curses de llengua Esperanto, de tan fàcil gramàtica i de tan útils resultats com suposa el comunicar-se per mig d'aquest auxiliar, amb tota l'humanitat.

5ª. Que l'ensenyança del castellà en les escoles de parla valenciana comence quan els alumnes tinguen un grau suficient de cultura i una intel·ligència prou desperta per a fer estudis bilingües-comparatius, mètode el més universalitzat de tots per a dependre llengües no pròpies.

6ª. Que a les grans poblacions valencianes on hi ha xics de parla castellana, fills de residents castellans, se creen escoles d'ensenyança a base de l'idioma castellà, i on s'ensenyi el valencià segons les normes ja explicades i proposades. I d'aquesta mateixa manera deu donar-se l'ensenyança a les localitats valencianes de parla castellana.

7ª. Que per a poder realitzar amb profit aquesta llabor, deu reformar-se el programa d'assignatures de les escoles Normals, en el sentit de la creació de càtedres de llengua valenciana i en el sentit en que els normalistes fassen ús del valencià en les pràctiques d'ensenyança. Els mestres que ja regenten escoles el dia que s'implante aquesta necessària reforma, deuen assistir als cursos de valencià que se creen; i.

8ª. Que'ls mestres que, procedents d'altres regions, vinguen a establir-se a la nostra terra, prenguen possessió de les seues places, previ examen demostratiu d'estar en condicions de donar l'ensenyança en valencià.

DOCUMENT NÚM 11⁵³⁵

El valencianisme de la Universitat: El Seminari de Filologia Valenciana
Per Jaume Sorell

Circulava el remor de l'ajuda oficial a l'estudi de la nostra llengua. Hem volgut aclarir este propòsit i la realitat no ha pogut ser més agradívola. La Universitat va a acometre seriosament, amb tota la solvència del seu prestigi científic, la qüestió de la llengua valenciana, i a l'efecte ha acordat la creació d'un Seminari de Filologia per al seu estudi. El Vicerector de la Universitat i Director de l'Institut d'Idiomes, Dr. En Lluís Gonzalvo, creador i ànima del Seminari, ha tingut l'amabilitat de parlar-nos del seu projecte, ja parcialment realisat. En la seua classe-laboratori seguim amb l'atenció pròpia d'un antic alumne la seua conversa, que és com un viatge ideal pels camps oberts del pensament, plena de les imatges més selectes i de les idees més erudites. En Lluís Gonzalvo sintetisa els seus records pretèrits. Les aficions primerenques filològiques apenes sortit de la Universitat; els llargs anys de tracte íntim amb les llengües clàssiques; l'aprenentatge amb En Francesc Codera; els treballs sobre llengua i literatura aràbigues, i més tard, l'arribada a València, on es trobà amb una llengua nova, que immediatament va fer seua per a donar un atre mitjà d'expressió al seu esperit. Finalment, els llargs anys d'apartament de tota labor que no fóra la de la càtedra, baix un règim en que les seues idees liberals eren considerades com a cosa nefasda i perillosa.

El Director del Seminari de Filologia ens parla en castellà, amb tot entusiasme, donant a les paraules un valor càlid i apassionat que nosatres, al traduir-les, no sabrem trametre al llegidor.

—...?

—La tasca mampresa per la República, de fondre la Nació amb l'Estat, té, com és natural, la deguda repercusió a la Universitat. La tesi es planteja com el

---

⁵³⁵ Entrevista publicada en *El Camí*, núm. 37, de 12 de novembre de 1932

deure de fusionar la cultura oficial amb la cultura nacional, o, si voleu, amb les cultures nacionals. La Universitat és essencialment apolítica, però açò no vol dir que ens desentegam de les qüestions que la vida espiritual dels pobles planteja: la Universitat actual no pot ignorar estos problemes; té que conèixer-los i abordar-los i fer tot lo que puga per resoldre'ls. Lo que del valencianisme competix a la Universitat es com caire cultural, doncs els demés seran molt interessants, però no es relacionen amb la Universitat. No és la primera volta que este cas de l'estudi de la cultura valenciana se'ns planteja, però sí la primera volta que podem fer algo més que comentar-ho. Anys arrere, la Facultat de Filosofia i Lletres, gojant d'una promesa d'autonomia, va crear uns cursos d'Història, Llengua, Art i Prehistòria valencianes que foren un èxit, però que l'Estat no volgué revalidar. La Facultat tingué que partir unes injustificades campanyes de premsa per suposta manca de valencianisme, la millor refutació de la qual és el fet que estem considerant.

—...?

—L'any passat es propòsa a la Junta de la Universitat la creació d'una càtedra de Llengua Valenciana. Hi havia el precedent de la que desempenyà temporalment el P. Fullana. Jo, personalment, vaig considerar irrealisable dita càtedra, per trobar-la prematura i també probablement ineficaç. A l'estat actual de l'estudi de la Llengua valenciana encara no s'han posat d'acord els valencianistes més o menys filòlegs sobre la essència, ni molt menys l'estructura de la llengua, i, per tant, la gramàtica quedaria a l'àrbitre del catedràtic, que forçosament hauria de pertànyer a una de les diverses tendències d'interpretació de la història i fonaments de la llengua dels valencians, corrent el perill de que si després es demostrara la tesi contrària, mereixeria ser desdenyat, i açò no seria molt honrós per a l'Universitat.

—...?

—Jo trobava la qüestió mal plantejada. Calia investigar les causes d'este desacord actual que tant perjudica al valencianisme, i la seua troballa no pot ser més fàcil. La raó de que els valencians no accepten tots una mateixa tesi és la de

que cap de totes les presentades ha assolit prestigi bastant per a fer enmudir als impugnadors, i el motiu ha estat senzillament que ninguna d'eixes teories anava acompanyada d'una demostració exclusivament científica que s'imposara per la seua força lògica. No vullgau trobar en les meues paraules la menor semblança de menyspreu envers la labor dels heroics valencians que han acomés coratjosament a feixuga tasca d'estudiar la seua llengua; sols vos expose que el seu ingent —i també interessantíssim— esforç no ha estat acompanyat de l'èxit per la carència de mitjans. L'autodidactisme és sempre perillós; però l'autodidactisme sens mitjans de formació és absolutament rebutjable.

—...?

—La solució que jo vaig proposar a la Junta de Govern, i que experimentí la satisfacció de vore aprovada, va ser la creació per la Universitat, no d'una càtedra, sinó d'un Seminari o Estudi de Filologia valenciana, on s'estudiara directament la llengua— és clar que també consultant tot lo que s'haja escrit— i arribarem a les conclusions que siguen, però sempre per un camí recte, sistemàtic i ben fonamentat.

En l'actualitat, el meu estimat deixeble i novell doctor graduat en Ciències Històriques, Sanchis Guarner, està estudiant al Centre d'Estudis Històrics de Madrid, baix la direcció de l'eminent especialista En T. Navarro Tomàs, per tal de bastir després l'Atlas Fonètic de les comarques valencianes. També anirem enviant progresivament a atres elements a estudiar on calga les diverses disciplines que ens siguen necessàries. El Seminari ha fixat ja els seus dos primers objectius, que són el Diccionari i la Gramàtica històrica. Per a la labor prèvia i més lenta de confecció i còpia de paperetes, immediatament es començarà a treballar amb tota intensitat per tal de que hi haja prompte abundància de material sobre el que fer labor. A més, també hem de confeccionar uns fitxers bibliogràfics, tant d'obres de consulta com d'edicions de clàssics valencians, i organitzar la biblioteca del Seminari, ara escassa, però que ja anirem eixamplant.

—...?

—En quant a les relacions amb les entitats i personalitats valencianes de prestigi cultural, pensem plantejar-les amb la millor voluntat. El dia de la inauguració oficiosa reunirem a totes les representacions del valencianisme, i este acte servirà de presentació i d'ofertament.

—...?

—Les relacions amb Catalunya constitueixen un aspecte una mica delicat per a l'esdevenidor de la llengua valenciana. Es també, el que més apassiona, ja que les disparitats entre romanistes i iberistes passen desapercibudes per al gros públic. La posició del Seminari és clara i terminant; nosatres anem a l'estudi del valencià i ignorem a on ens portà açò. ¿Acabarem en l'unitat de la llengua o en la diversitat? No ho sé, ni m'interessa. En l'actualitat no podem fer professió de fe alguna catalanista ni anticatalanista. Els pancatalanistes consideren el valencià con un dialecte del català; nosatres no podem acceptar esta tesi sense revore-la escrupulosament. Atres valencianistes consideren que el valencià és una llengua autòctona, i parlen del triangle Catalunya, València, Castella, però nosatres tampoc poden seguir-los a priori.

El Seminari estudiarà el valencià en les comarques i en els clàssics, però sense pronunciar-se prèviament. A molts valencians probablement els plauria un atra posició menys eclèctica del Seminari, però els amants dels procediments científics reconeixeran que no pot ser diferent. Pompeu Fabra precisament aconsellava als valencians que adoptaren esta posició. La teoria valencianista estricta o catalanista seran en tot cas el nostre punt de arribada, però mai el nostre punt de partida.

***

Devallem les escales que ens conduixen a la planta baixa de la Universitat. La conversa ha durat llarga estona, i ara no hi ha ningun estudiant a l'edifici. Tot roman en silenci. Allà dalt queda, asoles amb les seues idees i els seus llibres, l'home que tan fecunda labor pot realisar. De les seues paraules avasalladores, que sos hem pogut sintetisar ací, han quedat en l'aire molts atres

propòsits que el temps ha d'anar convertint en realitats. El moment, la situació, són excel·lents: si el Seminari de Filologia logra obtindre les necessàries col·laboracions i encarrilar a seua actuació dins de les normes més estrictament científiques, la fetxa del centenari de 1238 podrà tindre en ell la més trascendental commemoració. Com diu En Lluís Gonzalvo, és hora de fer, no de projectar.

Al moment en que el Seminari comença a desenvolupar la seua tasca, felicitem a la Universitat pe seu acord. Estem segurs de que l'opinió sabrà reconèixer l'importància històrica d'este instant en que la Universitat de València comença ser, torna a ser, la Universitat Valenciana.

DOCUMENT NÚM. 12⁵³⁶

Per l'ensenyança en valencià
Per Carles Salvador

En l'hora de poder reconstruir la nostra personalitat estatal entrem en l'edat heroica del valencianisme. Ningú dels senyors que formen el Govern Provisional de la República sembla s'oposarà a que els nostres treballs siguen intensament dedicats al retrobament de les característiques nacionals valencianes.

Per a una República que ha de ser federal és de gran interès que els pobles que la dinastia borbònica va aixafar tot i prenint-los les llibertats, despertem de la son i que el despertar siga en benefici del nou Estat federal.

Ha segut concedida a Catalunya una de les reivindicacions més demanades i justes: l'ensenyament en català. Sabem que si València ho demana ho aconseguirà així mateix. La ciutat de València té acordada la petició.

I bé, ¿ho tindrem? Si obtenim el decret, sabrem fer un bon ús d'ell?

---

⁵³⁶ *Avant*, núm. 76 de 23 de maig de 1931

Sembla tan lluny el dia en que apareguera el seny i el sentit pedagògic en el Ministeri d'Instrucció que tots els intents per a crear en València un ambient favorable a l'escola valenciana varen fracassar. Fracassos foren els de *Nostra Parla* i el de *La Protectora de l'Ensenyança Valenciana*.

I ara ens trobem sense organismes que es preocupen a fons d'esta qüestió bàsica. I sense material escolar. I el que és pitjor, potser sense un Magisteri per a la funció que podria encomanar-se-li.

Comença ara la nostra edat heroica. És ara quan hem de fer les mil i una coses que no tenim fetes. És ara quan hem de demostrar que volem i mereixem la llibertat. Fins hui venim treballant per València com si férem deport. Entre article i verset ens posàvem a sospirar per la llibertat i a somiar una València millor. Ara que la llibertat toca a la nostra porta ens adonem que ve vestida de valenciana. Per viure desprevinguts no hem de fer gestos d'espant o d'alegria, hem de posar-nos al treball amb una fe absoluta en el pervindre: València serà el que nosatres voldrem que siga.

No debem deixar l'hora, per tant. El decret sobre el bilingüisme en les escoles valencianes pot ser publicat i ací no tenim en preparació per a rebre'l dignament i per a fer-ne un ús ben pedagògic.

Quants mestres oficials i particulars ensenyarien en valencià? ¿Quin material d'ensenyança tenim? ¿Quants senyors estan en disposició de donar curssets de divulgació de gramàtica valenciana?

La *Protectora de l'Ensenyança Valenciana* deu ser creada immediatament per a intensificar fins on calga la propaganda del valencià en les escoles i atres centres d'ensenyament.

Espere d'ajuda de qui deu i pot ajudar.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

PARLEU VALENCIÀ

Per Francesc Borrull

Tot valencià té el deute ineludible de tot bon patriota, de parlar en la llengua materna. Qui no parla valencià sent de nostra terra, no és digne de cridar-se així. Tan valencià és qui havent naixcut ací no parla nostra llengua, com un valencià de Bunyol o Requena (pobles castellans però afegits a nostre País); són valencians perquè són naixcuts al País Valencià, com podia nàixer ací ú de pares francesos.

Molt s'ha volgut, i molt s'ha fet per part dels castellanistes, per a voler significar, que per a ser valencià no és precís parlar en nostra llengua, que tot açò és un romanticisme que no porta a cap fi pràctic; que el valencianisme és un problema o un ideal utòpic, imaginari, que volem realisar-lo uns quants valencians. Afegixen també atres coses, com per eixemple: que ara que la humanitat vol fer desaparéixer fronteres i diferències de castes, voleu vosatres ara entorpir esta marxa en pro de la unió dels pobles com a una sola nació.

Puix bé. La ciutat (València) no és la representació genuïna del País Valencià, no ho pot ser, perquè ella és l'estatge dels forans, on tot és en mans d'extranys; és precisament on manco existix l'esperit pur de nostra raça.

Nostra ciutat és tan diferent al País Valencià, que podem dir, quasi, que és un troç de terra més, afegit a nostra Pàtria, però com Bunyol o Requena. No hi ha, no pot haver la puresa de nostra raça a la ciutat com existix al País. Espiritualment, València (ciutat) està separada de sa Regió. Passant els camins de trànsits, i a un kilòmetre més adins, es parla sols nostra llengua i es coneix literalment la llengua castellana, i si s'aventuren a parlar en castellà, per precisió, al vindre ací, a la ciutat (perquè ací no es servix a ningú parlant nostra llengua), fan riure a "los intelectuales castellanos".

Quasi van a convencer-nos, a nosatres els valencianistes, que nostre *ideal* és una utopia pròpia d'uns quants romàntics, que volen fer renàixer una llengua

que ja morí, i ha passat a l'índex de llengües mortes.

Que conste a eixos "intelectuales castellanos" que nostra llengua no ha mort encara i que gràcies a l'existència d'ella encara tenim Pàtria els valencians.

On s'ha mixtificat, adulterat la puresa de nostra llengua, però que no s'ha extingit l'ús de parlar-la ha estat ací, a la ciutat. El ciutadà deu ser sempre més cult que el pagés, per necessitat, perquè el treball és sempre més intel·lectual el del ciutadà que el del pagés. Però així és. Per a ser cult i no analfabet, hi ha que anar a una escola castellana. El govern sols propaga, com a llengua oficial que és el castellà, la cultura castellana. I l'individu té que anar a una escola castellana o està comdenat a romandre analfabet i ser un malhaurat.

Atra conseqüència de no educar-se en llengua materna: El valencià, castellanisat, a excepció d'uns quants que es pot dir que la seua llengua materna ha sigut el castellà, perquè sos pares eren castellans o ja s'havien castellanisat, el valencià no sap parlar la nostra llengua ni la que li ensenyaren a l'escola.

Conseqüència d'açò és que fins als darrers governs borbònics, durant *dos segles i mig*, han imposat violentament la llengua castellana, volent arrancar de rail nostre esperit, llevant-nos nostra llengua, no amb una ideologia pacifista i humanitària, sinó amb l'ambició imperialista que es podia millor dominar-nos, i no han assolit atra cosa que dominar nostres bens (que ja és prou) i deixant-nos més incults perquè no sabem ni el castellà ni nostra llengua, i no sabent la nostra no podem saber atra; més atrasats, més endarrerits encara, que quan despòticament, per un rei sanguinari, ens va llevar els nostres furs, nostres llibertats, nostra Cultura que ho és tot, a força de fusells fent vessar la sang de milers de valencians, que moriren abans de ser esclaus, com els herois nostres de Molverdre.

Açò és lo que han conseguit, volent uniformar un estat, constituït per tres races: catalans, bascos i castellans. Estos últims com a dominadors han volgut imposar-nos la seua llengua i costums tan diferents a les nostres; volien que ens assimilarem a ells, per a formar un sol Estat en honor de Castella. Açò no ha

pogut ser malgrat els centenars d'anys de dominació castellana, fent suprimir l'ús oficial i l'ensenyament de les llengües pròpies dels pobles dominats. I és que per a apropiarse d'un poble, no solsment té que ser materialment fent esclaus i deixant viure als que es rendixen, sinó que hi ha que matar-los, per acabar de ser els amos. Així no tindrien que sofocar sublevacions nacionalistes, i després acceptar *Estatutos*. Heus ací per què encara es coneix que Catalunya és dels catalans, que Bascònia va també cap al seu alliberament, i que en València són els valencians els que treballen i servixen a Castella com a *fieles españolas*, sense confundir-los amb els andalusos, o amb atres, per què senzillament parlem diferent llengua.

Eixe és el veritable problema del *Regionalismo*, i que malgrat el temps, cada vegada augmenta els sentiments d'alliberació a eixos pobles, minvant el poder a Madrid. Millor serà que no es facen il·lusions l'erudit d'Unamuno, el *churro* de Royo Vilanova, volent fer una Castella gran i poderosa i no una Espanya, puix Espanya està constituïda per tres pobles diferents.

I ara, responent al problema de la unió dels pobles del món, en un sol estat, desapareguent les fronteres i fent que tot sigam germans. No es resol precisament amb que impere el poble més poderós. Per a fer esta gran obra de germanor, cal que tots siguen lliures. I per a comprendre's, no cal parlar la llengua de Castella, perquè és una llengua que, com l'anglès o el francès, són les llengües que més es parlen al món. I açò no el resoldrà gens, perquè els atres pobles no abandonarien la seua llengua per a parlar la d'un atre, i al cap i al fi açò seria l'imperialisme actual.

Per a fer la creuada de germanor, deuen ser tots els pobles lliures i que cadascú parles la seua llengua, fruïxca la pròpia cultura, fent aprendre en tot cas una llengua internacional com és l'Esperanto, que no és de cap nació i és de tots els pobles. I una prova més: L'Esperanto fon creat per un defensor del nacionalisme polac, el Dr. Zamenhof, que lluità tota sa vida per l'independència del seu poble, que estava baix l'imperialisme del Zar, i de la sua biografia com a pacifista i internacionals no cal afegir ni una paraula més.

¡Parleu valencià! Devem de propagar-lo donant nosatres l'exemple. Si som patrons, als nostres dependents; si obrers, si estudiants, si comerciants, metges, advocats, etc., amb els nostres companys, clients, amb tot home i no transigint ni una mica, a excepció, clar, d'un foraster que no comprén la nostra llengua, però sempre i tot hora, com en casa nostra, a tot arreu hi ha que parlar i fer parlar, donant l'exemple i no transigint, la nostra llengua, i així una vegada valencianisem la ciutat, llavors València (ciutat) serà també terra nostra.

¡Parleu valencià! Procureu parlar lo millor possible nostra llengua, i anem eliminant totes les paraules castellanes. Aprenem a llegir i a escriure, ajudant l'existència d'este únic setmanari nostre, i les publicacions netament valencianes i així ajudarem a crear la renaixença nostra.

¡Parleu valencià! És deure de tot patriota no renegar.

Aprenem bé nostra llengua i després podrem aprendre una altra. Estimem primer nostres pares, i sabrem ser bons fills, bons germans i bons companys.

Qui no estima la seua terra no pot estimar la Pàtria de la Humanitat.

¡Parleu valencià! L'individu sols pot parlar perfectament una llengua, que és la pròpia. El valencià té que parlar lo més perfectament possible nostra pròpia llengua: el valencià. No sabent la nostra parla, que és també amb la queensem, mal podrem expressar nostres pensaments amb un altra, si no sabem encara formar nostres conceptes.

Parlar nostra llengua deu seu la tasca de tots els valencians. Els pobles nostres la parlen, la ciutat també la parlarà. La ciutat no és res sense el poble. El poble ho és sense la ciutat: No pot haver administració sense haver qué administrar.

¡Valencians: Parleu nostra llengua amb tot hom i a tot arreu, per la nostra llibertat, per la unió de tots els humans, enderrocant la dominació del més fort sobre el més feble.

DOCUMENT NÚM. 14⁵³⁸

ESCRIURE COM ES PARLA

Per Enric Navarro Borràs

Hi ha persones a les quals les impulsa tan repoquet el seu esperit, que mai deprenen res. Passen i passen pel davant d'una cosa que no comprenen i no s'intriguen, ni s'esforcen, ni es preocupen. Açò ve de pensar en aquells que quan lligen una paraula que nosatres, amb l'altesa d'emplear dignament nostre idioma, volem resucitar, perquè no hi ha raó de posar un barbarisme quan tenim expressió pròpia, diuen que "és llemosí", que és català, que no s'enten, i atres excuses de la seua peresa.

¿No fóra millor enterar-se i anar netejant d'*espardenyades* el valencià? Quan en un conversació castellana s'emplea un valencianisme, es fa mofa de l'indocte i es sol dir que ha soltat una *espardenya*. Conseqüència lògica: quan en valencià emplea un castellanisme, ha comés la mateixa impropietat i mereix, per tant, la mateixa censura. Tindríem raó si diguérem que els valencians parlen un llenguatge *ensabatat* o *abotinat* o com vullgen segons el calcer que els adjudiquem als indigenes castellans.

Els exemples salten a la vista. Cada dia estem llegint per eixos carrers títols, cognoms, rètols que són lliçons de paraules. Confesse que des de menut em vaig entretindre en este joc i no hi havia cognom que ho no procurara traure-li l'entrellat, perquè açò m'ha anat ensenyant que la gent diu moltes paraules sense saber i les passa, però, si les veu escrites per un valencianista, les refusa.

Molt asovint parlem de músics i nomenem al mestre Asensi, al mestre Penella, al mestre Palau... Si jo escric que "al palau hi havia un penell amb una

---

⁵³⁸ Publicat en *El Camí*, núm. 32, de 23 d'abril de 1932

branca d'asensi", se'm dirà que ho vulc fer confús u oscur i, no obstant, el poble coneix la paraula, està empleant-la, sols li manca conèixer la traducció, açò és: interessar-se. Manejar un diccionari que li dirà com asensi és, traduït a castellà, *ajenjo*; penell és veleta sobre una *cúpula* i palau supose que tots ho saben.

Atres cognoms valencians que es nomenen freqüentment: Xerri, que és el fem que es fa a la quadra; Banús, lo que en castellà és *éban*; Sivera, en castellà *angarillas*; Alberola, de àlber, en castellà *álamo*; els exemples són infinits.

Per poc amor que sentim per nostra llengua, lo menys que podem fer és no corròmpre-la més i llegir freqüentment el diccionari. Per no fer açò, tan senzill, hi ha a València una *calle de Cabilleros*, que és una bàrbara substitució de nostre carrer de Caballers; un carrer de la *Maravilla* on era carrer de la Mare Vella i, sobretot, hi ha uns conveins nostres que volen que s'escriga com es parla i no veuen que escrivint com es parla, empleant paraules que ells empleen, tampoc ens entenem. S'hauran de convèncer de que lo necessari és que tots estudiem una miqueta.

Errada: Ente les vàries que ixqueren a l'article "Cal crear el Foment de la Parla Valenciana", siga'ns permés, al menys, redactar el primer paràgraf aixina: "No hi ha més que anar per eixos pobles per a trobar adeptes dels ideals valencianistes".

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

DOCUMENT NÚM. 15⁵³⁹

ELS DOS LLENGUATGES

Per Daniel Tossal

Hi ha qui diu: Les vostres obres, escriptors valencians, no adquirixen major difusió perquè són escrites en un llenguatge enrevesat, estrany al poble. Si es decidireu a escriure en el llenguatge que tots parlem, la sort dels vostres escrits seria molt atra.

Este retret moltes vegades és fet amb la més bona fe. Atres, no tant. Perquè la majoria dels que així combatixen l'ús cult del valencià, són partidaris de que éste siga el únic instrument verbal en tota vida de relació social. Això és lo que hi ha en el fons dels seus escrúpols.

Qualsevol ha pogut comprovar, perquè això ha ocorrit amb totes les llengües, i el castellà no ha escapat a esta llei, que l'idioma que es parla i el que s'escriu no són mai idèntics. Es parla amb un llenguatge limitadíssim. Les necessitats d'expressió per a la vida de tots els dies són molt escasses.

No així per a les manifestacions culturals i artístiques. Per a l'obra literària, que és a la que ara més directament ens referim, fa falta un vocabulari més extens i depurat. Amb paraules vulgars, només es poden dir coses vulgars. El valencià, com totes les llengües, per a la creació artística necessita del llenguatge literari; el seu lèxic ha de ser molt més vast i treballat.

Amb el parlar vulgar no hi ha possibilitat de fer cap mena de literatura. La oratòria, la poesia, la literatura, necessita imprescindiblement del llenguatge literari.

Mediten els que es queixen de no entendre els escrits dels literats valencians, si no els ocorre atre tant amb el castellà. El lector mitjanament cult no entén —¡ni molt menys!— tot lo que escriuen Pérez de Ayala, Azorín, Valle Inclán, etc. I això que la llengua que estos escriptors aprenen en la seua obra és la

---

⁵³⁹ Publicat en *El Camí* núm. 18 de 23 d'abril de 1932

que a tots ens han ensenyat en la escola de primeres lletres. ¿Per qué, puix, fan càrrecs als escriptors valencians —que per atra banda no tenen atre objectiu que el de dignificar l'idioma propi— de lo que en els atres esmentats toleren i àdhuc, potser, alaben?

Els escriptors nostres empleen expressions elegants i fora de lo usual, perquè per a dir, per exemple, les coses subtils que són la substància poètica, és inútil buscar elements en el parlar xavacà i sense gràcia que casi sempre s'emplea per a entendre-nos en el cotidianisme prosaic.

¿Per qué, además, rebutjar per massa émfatices certs vocables correctes, com per exemple *vegada* (el *vegà* degenerat), quan estem acostumats a oir *cansao*, *reló* i sempre hem vist escrit *cansado* i *reloj*? No es pot refusar en els escrits valencians allò que s'accepta en els castellans, ni sixquera amb el pretext de fer nostra llengua més asequible a tots.

Ja compendreu, puix, com no és injustificada una miqueta d'obscuritat, per als valencians que no es cuiden poc ni gens del coneiximent cult de nostre idioma, en els escrits de nostres prosadors i poetes.

Seguim exposant paraules incorrectes que deuen ser substituïdes

Jues	jutge
rubio, rubia	ros, rossa
Encíes	genives
Toalla	tovalla
Plenar	omplir
Paseo	passeig
Vaho	baf
Apetitós	menjívola
Balsa	bassa
Chispa	purna

El bon sentit de nostres lectors supliria segurament en nostre escrit anterior les deficiències d'impressió que aparegueren, no obstant les quals, creem

es deixava entendre que es tractava de les paraules:

Ahorrar	estalviar
Limpiesa	neteja, netedat

Seguirem un atre dia.

DOCUMENT NÚM. 16⁵⁴⁰

BILINGÜISME DEL PAÍS VALENCIÀ

Per E. G. Nadal

En el sentit directe de la paraula bilingüisme és l'ús de dos llengües en un mateix pla d'igualdat i açò presuposa que al lloc on açò es done, tothom sinó parlar, almenys estén ambdós idiomes. Vol dir açò que amb un criteri liberal, respectuós amb les espiritualitats alienes, sols podrà establir-se este principi legal a aquelles zones de població on de fet existisca una barreja lingüística produïda per l'inmigració d'un poble al si d'un atre de llengua distinta. A la Península este és el cas de Barcelona i el de València.

Però si trobem que una llei obliga a emprar tots dos idiomes en zones extenses on solsment s'en coneix un i açò no és dut a les seues últimes conseqüències de reciprocitat, sinó que s'estableix en benefici d'un d'ells sobre l'atre, açò és imperialisme i tirania d'un idioma que s'aprofita de la seua privilegiada situació oficial, per a establir dos categories idiomàtiques. Esta es la situació vexatòria que a la península tindran totes les llengües que no siguen la espanyola.

La única solució cordial, correcta, haguera estat establir, com a Suïssa i Bèlgica, l'*unilingüisme*, açò és, el dret de cada ciutadà a fer oficial el seu idioma

matern, portant a tots els àmbits estatals este principi de la pluralitat de llengües oficials. Tot ciutadà *espanyol* arribaria a sentir el deure de conèixer els atres idiomes parlats dins de l'àrea peninsular i está fóra la sola manera d'arribar a una convivència estable entre les distintes nacionalitats ibèriques. Tota atra solució no és sinó abusar de la llei i del pes mort dels vots democràtics per a protegir la peresa mental o el ruralisme localista de una cultura, mitjançant la sumissió coaccionada dels atres, que poden ferli nosa.

Solsment a les zones on conviviren forts nuclis de dos llengües deuria mantindre's la solució bilingüe. Eixa ha estat la fòrmula que ve d'adoptarse a Bèlgica, establint el flamenc i el francés com a úniques llengües oficials a Flandes i Valònia respectivament i duent la convivència de les dos a la zona intermitja de Bruselles.

Eixint d'una utopia i venint a una atra —si més pròxima en l'espai, més allunyada, ¡ai! en el temps--, ¿cóm aplicaríem al nostre País les solucions que a grans trets vinc de suggerir per a Ibèria? Perqué nosatres, més en petit, tenim idèntica situació a la resolta suara a Bèlgica. Tenim una zona de parla valenciana i atra d'espanyola, i a més una tercera a les ciutats de València i Alacant on l'inmigració, unida a l'hipertròfia burocràtica i al descastament de les classes socials benestants, produix l'existència d'un nucli idiomàtic estrany, d'una certa densitat.

Les solucions no cal repetir-les; havien de ser les mateixes que han prevalgut a tota Europa i que hem explicat referides a Bèlgica. Però és convenient plantejar-nos i respondre a una qüestió que sura de temps en el nostre ambient: la de que si unides les terres de parla espanyola a eixos *enclaves* exòtics de la zona estrictament valenciana, no serien majoria sobre els habitants genuinament valencians, aquells que sols ho eren administrativament. Llevant així tota transcendència al *fet idiomàtic* diferencial.

---

⁵⁴⁰ Publicat en *El Camí* n° 20, de 16 de juliol de 1932

Més açò queda fàcilment contestat i rebutat si fem dos remarques. La primera que el bilingüisme de València i Alacant és fictici en quant a problema minoritari espanyol, perquè tant els que no tenen la necessitat de deixar el propi idioma espanyol com els que senten el seu enlluernament provincià, coneixen abastament la llengua valenciana i un redreçament del nostre esperit nacional produïria, com ha succeït a Barcelona, la desaparició d'eixa ficció repugnant. La segona perquè dins la zona de parla espanyola hi ha que distingir aquells territoris que són nostres per la història i per l'esperit d'aquells atres, com són Villena i el districte Requena-Utiel, agregats en el segle XIX i que són estranys a la nostra pàtria.

Sols hem de pensar en aquells que fa molts segles uniren els seus destins als nostres i que en bona part dels seus pobles no han perdut el geni de la nostra llengua, corrompuda ara per influències de la llengua veïna, però que una instrucció acurada recobriria per a la nostra cultura.

I així obtenim com a conseqüència definitiva, que el dia que el nostre País València recobrara plenament el seu sentir nacional, ben prompte seria un bizantinisme esta qüestió de les dos llengües i de les dos cultures. Puix que, com al nostre gloriós ahir, sols tindriem una llengua i una cultura: les valencianes.

DOCUMENT NÚM. 17⁵⁴¹

FOMENT DE LA PARLA VALENCIANA

Per Enric Navarro Borràs

Hem començat a rebre adhesions de persones identificades amb el desig de crear esta entitat propagadora de nostra parla. Estem agraidíssims, però és necessari que remarquem la carència absoluta d'un propòsit particular o personal, Açò no tindria més que una eficàcia molt relativa i en haver resucitat "Nostra

---

⁵⁴¹ Publicat en *El Camí* núm. 21, de 23 de juliol de 1932

Parla", l'agrupació de felix recordança, estàvem servits. No. Ara hem arribat a un moment en que es necessita avivar un estat d'opinió i donar-li forma eficient. Donem-nos compte que huí no hi ha cap institució amb la finalitat exclusiva d'atendre el món escolar; tampoc n'hi ha ninguna especialtsada en fixar, netejar i enaltir l'idioma. I l'escola i la llengua són bases de tot el renaixement dels pobles.

Si no estiguérem ben convençuts, només vore com uns, per exemple, defensen a ultrança el laicisme i atres aferrisadament l'ensenyança confessional, seria prou per a deduir que, si nosatres no logrem infondre al món escolar nostre més complet sentit nacionalista, no tenim redemció. ¡Sembla mentida que encara no haja hagut una escola valenciana! ¡Açò, que ho tenen els casinets de qualsevol barri polític! També sembla mentida que no hi haja hagut alguna cosa més que els estudis personals de Carles Ros, Llombart, Martí Gadea i Fullana al llarg de cent cinquanta anys i, naturalment, ni han format escola ni han estat més que modes de temporada, perquè en els assumptes de la colectivitat, com és l'idioma, els individualismes són fatals.

Perqué estan negligides estes dos coses els valencianistes naixen per generació espontània. Han de ser uns autodidactes atrevits i herois. Han de aprendre mal i tard i, moltes vegades orientacions arcaiques, equivocades o contradictòries.

I bé. ¿Es que nosatres quan veem renovar-se la política, l'economia i les idees anem a permanéixer amb les de l'any vuitanta? Jo no. Trobe que és preferible afiliar-se al partit més afí amb nostres ideals que permanéixer en un valencianisme que no sabem fer progresar.

I si totes les societats valencianistes existents coneixen lo primordial que és la llengua i l'escola, ¿com es resignen a eixa passivitat disgregadora? Ací ve bé l'ajuda que ens poden prestar les persones que s'han adherit al Foment de la Parla Valenciana, perquè lo que necessitem és que influèncie, conença i anime els membres de la societat a la qual pertany per a que es nomenen uns representants que constituïxquen el Comitè Organizador del Foment. Si este nou organisme no

servix per a enllaçar totes les societats des de “Lo Rat Penat” com a més antiga, fins al Centre d'Actuació Valencianista, posem per més recent, no serà gens fructífer lo que s'intenta fer. Si no anem a l'uníson Castelló i València, tampoc.

Ara mateix, als Jocs Florals hi ha un tema que mai serà prou agrait. Un llibre de lectura escolar. El pensament ha estat del senyor Huguet, qui continua la tradició del seu cognom. I bé, quan estiga impremtat, ¿serà fàcil i fructífer el seu repartiment? ¿No hi haurà que fer una labor personal, oficiosa, ¿qui sap?... En canvi, si tingueren el Foment de la Parla Valenciana amb tota una xarxa de corresponsals, de fitxer amb direccions, de mestres influenciats, de comissions de visita... de tantes coses com es poden fer, ¿quan fàcil i ràpid no seria tot?

I encara més. Eixe llibre ¿quin lèxic, quines grafies durà? Els atres que es puguen escriure ¿duran les mateixes? ¿Quina autoritat els haurem de reconèixer? ¿No trobeut que manca un laboratori o una Acadèmia de la llengua valenciana? ¿I per quina por estúpida a no saber quin fantasma no tenim això ja, a València? Ningú ens ha presentat cap objecció de pes per la qual no es dega intentar, quan enans millors, l'Acadèmia. Si no pot ser de trenta acadèmics, de quinze, però no pot passar un any més sense que façam juntar les més valuoses mentalitats que tingam i voltant-les de prestigi i donant-los autoritat amb nostra obediència facen surgir l'organisme que coordine, que complemente, que impulse i vinga a ser el sistema nerviós de la llengua valenciana.

Estes són les finalitats que perseguim i ara se'ns presenta una ocasió magnífica amb motiu de la Setmana Valencianista que se celebrarà esta fira. ¿Quin final podria haver millor que deixar sentades les bases d'esta estructuració que defensem? Els presidents de les entitats valencianistes tenen la paraula, i diem açò per referències d'algú que potser no vol ser còmplice de la perniciosa passivitat actual.

DOCUMENT NÚM. 18⁵⁴²

«Carta Oberta»

Per Carles Salvador

Benassal, 14 de juliol de 1932.

Sr. Enric Navarro Borràs:

Estimat amic: He llegit les vostres crides d'El Camí per a aconseguir la creació del "Foment de la Llengua Valenciana" i encara que supose contàveu amb la meua ajuda –actuació activa i constant –, vullc enviar-nos la meua adhesió i el meu oferiment d'esforços personals per a què el "Foment" siga des dels primers moments una entitat viva i per a què les seues primeres tasques siguen eficients.

Tot aspecte del valencianisme d'interessos materials que no es base (com vós saBeut) en fonaments espirituals de l'idioma, és irremisiblement perdut. Car la força d'un poble ve de l'ànima col·lectiva per aquella facultat que en diuen voluntat i l'ànima del País Valencià és la seua llengua. Tot allò que fem en favor de l'extensió i fixació de l'idioma és en profit de la lliberació totalitària valenciana i en fortitud dels seus interessos materials.

Com vós i com jo no som els únics que pensem així, ans els antics valencianistes ens veem acompanyats per un ressorgir popular que si bé és minso no hem de deixar-lo sense l'encarrilament oportú, és hora hui de dirigir esta novella corrent favorable, este inici pletòric d'esperances. Anem, puix, a fundar el "Foment de la Llengua valenciana" tot procurant-li unes bases sòlides.

¿Cal un contacte de colzes, una reunió prèvia?

Convoqueu vós.

¿Cal abans de res una exploració de posicions personals entre escriptors, metges, mestres, universitaris etc.?

---

⁵⁴² Publicat en *El Camí* núm. 22, de 30 de juliol de 1932

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

Indique's públicament o privadament la tasca que el "Foment" haurà de fer i els valencianistes incondicionals de l'obra ens llançarem a la dita exploració per aportar els nostres resultats a la consideració dels organitzadors. Doneu-nos els punts de l'enquesta a fer i la farem amb tot l'entusiasme entre els amics i els simpatitzants.

Una vegada fundada l'Associació oferiré al Consell Directiu i a la Comissió Pedagògica uns "Quaderns de Llenguatge" que tinc redactats de fa temps. [...]

DOCUMENT NÚM. 19⁵⁴³

«L'ENSENYAMENT EN LA LLENGUA MATERNA»

Per Xavier Pallarés

Catalunya, després de molts anys de lluita, bé parlamentària, bé per mig de propaganda, ha conseguit, per fi, tindre l'ensenyament, en les seues escoles, en la seua llengua pròpia, el català.

Algú dirà ¿però és que el castellà no és la llengua de tots els espanyols? ¡Sí senyors! És la llengua que tots els espanyols tenim el deure de saber; però els catalans, igual com els mallorquins, bascs, gallecs i com nosaltres, valencians, tenim una altra llengua que és més nostra encara que eixa, una llengua que depenguérem en els pits de les nostres mares, jugant amb els nostres germans i veïns; una llengua que és la única que coneixem el primer dia que entrem a l'escola; una llengua en la que entenem lo que ens diuen, i, encara, els que hem naixcut a València, Mallorca, Bascònia o Galícia i fins ara Catalunya, el primer dia que entrem a l'escola ens parlen en una llengua molt bonica, la més bonica, diuen, però que no entenem i que tardem molt de temps a entendre.

---

⁵⁴³ Publicat en *El Camí* núm. 37, de 12 de novembre de 1932

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

No és que jo siga enemic de l'ensenyament de la llengua castellana, no; he dit anteriorment que tots els nascuts en qualsevol poble d'Espanya, siga de la regió que siga, tenim el deure de saber parlar i escriure el castellà.

Però si quan som hòmens tenim el deure de conèixer a fons la llengua castellana, quan som infants tenim el dret que ens expliquen lo que he de dependre a l'escola de forma que ho entengam, i això fins ara, sols una regió ho ha conseguit, Catalunya; les atres, encara no.

No sé si en estes escoles i en tots els mestres deu succeir igual; però jo crec que el noranta per cent de les escoles rurals sí que els deu succeir lo que hem [sic] succeix a mi, i és que cap infant de sis, set, alguns vuit i fins de nou anys, si no els explique les lliçons en valencià, després d'haver-les explicat en valencià, no m'entenen.

I si els mestres conscients del nostre deure estem obligats, si volem fer-nos entendre, a establir el bilingüisme, al menys fins certa edat, ¿per que no hem de conseguir tindre'l oficialment?.

¡Valencians! Pel bé dels nostres fills hem de conseguir que s'enseny en les nostres escoles el valencià, i sí bé hem de lluitar per aconseguir l'Estatut, hem de pensar també que una de les primeres bases per la nostra independència, és l'ensenyament, com a tal, devem exigir-lo en valencià.

DOCUMENT NÚM. 20⁵⁴⁴

«L'ENSEÑANZA [sic] EN LA LENGUA MATERNA»

Per F. Bosc Morata

---

⁵⁴⁴ Publicat en *El Camí* núm. 38 de 19 de novembre de 1932

Es veritablement lamentable i trist lo que passa (i açò que passa és un mal de fa molt de temps) en les escoles de primera ensenyança del nostre País Valencià, en tota la zona de parla valenciana que comprén, res menys, que les nou dècimes parts de la població total de les tres províncies en que ara està partida nostra regió.

Per incomprensió, per l'afany de desmesurada dominació que ha informat tota l'obra rectora dels destins d'Espanya, a partir, principalment, de la pèrdua de les llibertats valencianes en 1707 en que fon decretada dictatorialment per Felip V l'afirmació impolítica, antiliberal i absolutista que unificava la justícia, la legislació i l'ensenyança, privant-nos de tot lo que era essencialment nostre i a lo que es devia l'època de major esplendor i progrés valencians. Època en la que suraven els més alts valors científics, literaris, artístics, etc., que naixqueren a nostra terra.

Per la perpetració de l'error a càrrec dels hereus d'aquells fatídics governants que han continuat pràcticament sense interrupció fins al 14 d'abril de l'any passat, els infants valencians, com si la seua inocència tinguera que porgar la desídia i abandonó dels seus pares, es veuen en l'antipedagògica i anticientífica necessitat de dependre les més indispensables matèries, per a fer front a la lluita per la vida en un llenguatge que, malgrat ser tot lo hermós i eufònic que es vullga, ouen per primera vegada la major part d'ells, el mestre encarregat de la seua instrucció primària.

El fet experimentalment demostrat per pedagogs i lexicògrafs de que un infant de llengua materna valenciana vaja dos anys endarrerit en la seua instrucció respecte dels infants de llengua materna castellana en el cas concret del nostre País Valencià, deuria preocupar-nos molt i fer girar en redó la directriu de nostra orientació pedagògica.

La vida interior dels infants, el conjunt de tendències i qualitats morals que formen en seu caràcter, reposen sobre les seues pròpies tendències afectives i intel·lectuals, i el pretendre estructurar, formar, la personalitat de l'infant amb un

material d'expressió estrany al seu sentiment anímic format en la llar familiar, amb lo que es forcen les seues facultats racionals i la seua voluntat, fa nàixer en el fons de l'ànima tendra de l'infant un moviment instintiu de repulsió cap a l'escola i el fa emprar el llenguatge pairal, tant prompte es lliura de l'influència escolar, en totes les seues relacions, tant en cada com en el carrer, produint-li l'alegria inconscient que és ma manifestació exteriorisada de son propi esperit lliure. ¿No és este el motiu de que el valencià persistisca cada vegada més viu, malgrat l'ofensiva acarnisada que soporta ja fa prop de tres segles? Es molt difícil matar una llengua viva, és ademés pueril, tan pueril i difícil com pretendre matar una idea per la força.

Açò de l'ensenyança en llengua materna que en Espanya continua sent un greu problema pedagògic, ara sortosament resolt ja en la regió catalana, el tenen resolt en tots els països d'Europa que s'entren en el nostre cas i de forma més avançada que l'ha resolt l'Estat espanyol en Catalunya. En tots ells, els infants deprenen les primeres lletres en la llengua materna i fins els vuit o nou anys no comencen a iniciar-los en la llengua "oficial".

Són molt curioses i alligonadores les conclusions a que s'ha aplegat sobre tan interessant matèria en la Conferència Internacional sobre el bilingüisme convocada por l'Oficina Internacional d'Educació de Ginebra reunida a Luxemburg en abril de 1928.

Allí s'ha vist que l'experimentació i l'investigació demostra en la casi totalitat dels casos d'infants bilingües, un veritable enriquiment intel·lectual, una ampliació de l'horisont moral i nacional estimulant de l'interés per altres llengües no "oficials", volent fer aparéixer les llengües maternes com l'exteriorisació d'un sentiment localista o nacionalista que no existix més que en els mateixos que el combatixen... en els atres.

Autoritat tan capaç en estos assumptes com M. Meyhorffers, director de l'Escola Internacional de Ginebra afirma rotundament que, no ja el bilingüisme, sinó àdhuc el multilingüisme és una font certa d'enriquiment intel·lectual, moral i

social de l'infant.

¿Acabaran, per fi, els detractors i enemics de nostra volguda llengua valenciana, de combatre-la? Encara que no ho facen per incomprensió i intransigència, deurien fer-ho, donades les raons abans exposada, per humanitat i per cultura.

DOCUMENT NÚM. 21⁵⁴⁵

BILINGÜISME

Per Antoni Porcar Candel

Encara va eixint de tard en tard, alguna que atra espurna referent al resultat de les Jornades Pedagògiques celebrades este darrer Nadal a Castelló. En un dels últims números d'este setmanari hem llegit un article signat per C. S., pel que per fi ens assabentem dels definitius i antipedagògics acords o conclusions acordades per l'anomenada Federació de Mestres de Llevant. Els components de l'esmentada Federació, amb la solució i caire donat a este viu problema, han posat per desgràcia a llum la seua manca de preparació i les seues idees arcaiques a ser a hores d'ara una de les més vives preocupacions dins de la moderna corrent de la Pedagogia.

Els mestres valencians tenim l'obligació inel·ludible —com a pedagogs que havíem de ser— de preocupar-nos d'este irresolt problema del bilingüisme. Ja és hora que ens traguem de damunt aquell és si no és quelcom d'apatia vers estes coses, i procurem posar-nos al corrent i preparar-nos per resoldre'l cercant i aconseguint a ser possible l'èxit, en este problema latent en les nostres escoles.

---

⁵⁴⁵ Publicat en *El Camí* núm. 56 d'1 d'abril de 1933

Veritablement, devem aprofitar la facilitat d'aprenentatge de l'infant per les llengües sempre superiors a la de l'adult, però fent-ho quan estiga apresada lo millorment possible la llengua vernacla en tots els seus aspectes. Clapàrede ens diu: "La pedagogia tindria que aprofitar més de lo que fa esta aptitud natural per l'adquisició del llenguatge que presenta el nen. En els primers anys sobre tot és quan deuriem ensenyar-se les llengües estrangeres".

Entrant en el camp d'investigació del bilingüisme, Sere, Smith i Hugues ens oferixen uns estudis força interessants portats a fi a Anglaterra. Després de diferents investigacions obtenen les següents conclusions: a) En el camp, els infants monogletes anglesos mostren una superioritat invariable i considerable sobre els nens bilingües de la mateixa regió. b) En les ciutats i regions industrials, esta superioritat no és invariable. c) Pareix deduir-se'n que en les condicions de hui un bilingüisme precoç perjudica al nen. I d) La instrucció de la segona llengua deu ser diferida fins als nou anys.

L'apartat d) va completament d'acord amb les conclusions aprovades en l'Escola d'Estiu de Barcelona (llevant de l'edat ara fins al vuit anys pedagògics, i amb les presentades en les darreres Jornades Pedagògiques (celebrades a Castelló) per el meu company En Carles Salvador.

Suposant adaptada esta norma a les escoles valencianes i per a l'introducció del castellà, creem que es pot assolir un relatiu èxit, dedicant sessions completes de un a dos dies setmanals, emprant solament la llengua castellana en tots els aspectes.

Com és natural, lo que cal és que els mestres valencians, de primer antuvi, ens preocupem de posar-nos al corrent, per poder esdevindre en un conreu perfecte de la nostra llengua. Ara que per fi s'ha organitzat un curs d'ortografia valenciana, devem aprofitar-lo.

Ja és hora de que s'acabe l'analfabetisme dels nostres llauradors, causat per la instrucció castellanizada, Recordem un cas repetit nombrós i contínuament en els nostres pobles i pel que i pel que ens podem donar compte de la seua

evolució: a) Ingress del nen a l'escola. b) Se li fica al cap una cultura eminentment castellanisada. c) Cumplida l'edat ix del dit centre tenint après quelcom de vocabulari castellà. d) Este vocabulari, al no emprar-lo després en la vida de relació, se li olvida paulatinament. e) Dins de pocs anys és casi per complet oblidat, i aquell nen esdevé un analfabet, per quan al mancar-li vocabulari castellà, i no havent-li ensenyat gens d'escriure en valencià, no pot fer ni tan sols una carta. Lo mateix que en escritura passa en tots los afers escolars.

Açò és la veritable tragèdia que es repetix contínuament a les nostres escoles i que els mestres devem evitar. Per això devem preocupar-nos tant d'aprofitar les ensenyances del curset començat d'ortografia valenciana. La nostra responsabilitat com a mestres així ho demana. El nostre amor per l'ensenyament així ens obliga.

DOCUMENT 22⁵⁴⁶

LA GEOGRAFIA I LA HISTÒRIA VALENCIANES A L'ESCOLA

La Comissió Gestora de l'Estatut Regional Valencià ha adreçat als mestres de les escoles valencianes la següent circular que ens complaem en reproduir:

“La Geografia és, sense cap dubte, la base per a la orientació i el desenvolupament, no rònegament de la cultura, sinó també de totes les activitats d'un poble, puix les condicions climatològiques, la situació de les muntanyes i dels vessants dels rius, la proximitat a la mar i la fecunditat de la terra són causa directa de les tendències que caracterisen a l'individu i a la col·lectivitat. I, sempre en íntima relació amb la Geografia, la Història és l'arxiu o memòria dels temps

---

⁵⁴⁶ Publicat en *El Camí* núm. 65, de 3 de juny de 1933

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

passats que dóna els antecedents per a què les temptatives d'avançament pels camins de l'esdevenidor no siguen capritxoses, sinó que tinguen un sentit profund i racial, evitant aixina que es facen malbé els esforços d'un país per viure sa pròpia vida.

És per estes raons que l'ensenyança de la Geografia i Història valencianes és de cabdal importància a les Escoles, car en elles es formen els hòmens que més avant han de regir els destins de nostre País Valencià.

Fonamentats en estes consideracions hem pres l'acord d'adreçar-nos a tots els mestres de la província, mitjançant la present circular, encarint-los donen conferències aprop de la Geografia i Història valencianes, una per setmana en la primera de les esmentades disciplines i cada quinze dies en la segona, deixant el text de lliure elecció, si bé recomanant-los els següents: Mariner, Ximenez, Escolano, Diago, Cortés, Sarthou, Chabàs, Chabret i Vicià; tenint en compte que als pobles de parla valenciana deuran donar-se estes conferències en nostra llengua vernàcula.

Aiximateix oferim facilitar totes aquelles dades que necessiten els mestres per al millor assoliment d'esta aspiració, convençuts de que nostra invitació serà ben acollida i de que la labor a que done lloc tindrà tota la possible eficàcia.”

DOCUMENT NÚM. 23

L'APLICACIÓ DEL DECRET DE BILINGÜISME AL PAÍS VALENCIÀ

Excmo. Sr.:

Los que suscriben, directores de número del Centro de Cultura Valenciana, en nombre y representación del mismo, a V. E., con todo el mayor respeto exponen:

Sería faltar al deber de sinceridad —virtud imperiosa de los nuevos tiempos democráticos— si no expresáramos el profundo dolor sentido ante las palabras de Vucencia, según referencias officiosas, limitando par ahora el uso del bilingüismo a Cataluña por no existir entidades culturales en Valencia y Baleares para implantar debidamente esta reforma. Esta limitación, señor ministro, que viene a establecer preferencias y desigualdades en el régimen democrático del país, cercena el derecho legítimo de millares de niños a recibir su primera formación escolar por medio de su lengua vernácula, indispensable instrumento educativo para promover la actividad infantil sin abandonar por ello, antes bien reforzando, el posterior aprendizaje y cultivo del idioma castellano. Permítasenos recordar una vez más que la necesidad de la enseñanza en la lengua materna ha sido preconizada par todos los pedagogos y el derecho a su empleo par todos los modernos tratados internacionales como el de Versalles y el de Saint Germain. Además las palabras atribuidas a V. E., restan capacidad a dignísimas entidades culturales de nuestra región para saber interpretar las normas dadas para la aplicación del bilingüismo; llegando, como se desprende de las respetuosas protestas recibidas en este Centro a contristar el ánimo de profesores de la Universidad, de Liceos y otros centros docentes, inspectores de Primera enseñanza, maestros y de tantas otras personas que integran este centro de Cultura Valenciana. Centro que desde su creación en el año 1913, por la excelentísima Diputación de Valencia, cuyo presidente es director decano honorario del mismo y vicedecano el Alcalde de la ciudad, ha inspirado sus actividades en el cultivo de las glorias históricas y de las realidades vivas de la región, empleando los idiomas valenciano y castellano en sus actuaciones y publicaciones.

No creyendo ocioso manifestar que además de su revista «Anales», en la que se publican trabajos de ambos idiomas, fundó la cátedra de Lengua Valenciana que se daba en el Instituto de idiomas de nuestra Universidad, luego suprimida por la Dictadura; una clase de paleografía explicada en el mismo

centro y que el profesor que explica Historia valenciana en la Universidad es director decano del mismo.

Por todo lo transcrito, solicitamos de V.E., extienda el uso del bilingüismo a la región de Valencia, donde podrá ser aplicado a los escolares hasta los ocho años de edad en aquellos pueblos de habla valenciana que forman las nueve décimas partes de la región por aquellos maestros que estén capacitados para el uso del bilingüismo, con la obligación a partir de la edad infantil señalada de utilizar el castellano para el aprendizaje y cultivo del idioma oficial. A la vez debe facultarse a este Centro de Cultura para propagar las normas de la aplicación del bilingüismo, poniéndose en relación con los señores maestros y alcaldes de los pueblos y con aquellas otras entidades oficiales (normales e inspecciones de Primera enseñanza) que han de colaborar en esta empresa.

Gracia que esperamos alcanzar de la rectitud de V. E., cuya vida se conserve muchos años.

Valencia, 5 Agosto 1931.—Francisco Martinez, Luis Cebrián, Nicolás Priminitivo Gómez, Salvador Carreres.

DOCUMENT NÚM. 24⁵⁴⁷

L'ASSAMBLEA DE MESTRES DE "LEVANTE"

Per E.[nric] S.[oler] G.[odes]

Pòrtic

Pareix que totes les coses es facen al revés de com havien de ser. Els mestres valencians, en compte de federar-se als de Catalunya —amb els que ens

---

⁵⁴⁷ Publicat en *El Camí*, nº 43, 31 desembre de 1932

unix la llengua, la història i la vida tota, com han fet els mestres mallorquins—, ens federem amb els de Múrcia i Albacete, amb els que no tenim res que vore i si han accedit a esta unió ha estat per convivència (conveniència) pròpia per part d'ells.

Un poble pobre i incult qui so sap per quin art) ha conseguit juntar-se amb els mestres d'un país ric, treballador i amb un pervindre gloriós; ple promeses com el renaixement de la nostra llengua.

A esta germanor i noblesa ham pagat, com voreu més avant, amb grollera conducta i insult constant al nostre idioma.

És hora ja, mestres valencians, de remenar la cendra per a que el caliu del nostre patriotisme encenga la flama que abrase i creme tot lo foraster que se'ns ha ficat a casa nostra.

LES JORNADES PEDAGÒGIQUES

Dia 27

Començaren a les onze del matí en la Diputació; presidí el Governador, ja que no pogué vindre el Ministre ni el Director general d'Ensenyament. El president de l'Associació de Castelló obrí l'acte amb unes paraules de salutació per a tots. Parlaren després el senyor Pérez Moya, de València, qui afirmà que la República no té més lloc per a refermar-se que l'Escola nacional; l'inspector de Primera Ensenyança d'Alacant, senyor Salvador Artigas, amb la velocitat en ell corrent pronuncià un discurs ple de lirisme.

Tancà l'acte d'*apertura* el governador senyor Escola, que amollà unes paraules vulgars, com de costum.

Per la vesprada, a les quatre, i en la més gran desorganització, donà la primera lliçó de dibuix el mestre de Madrid, senyor Trillo Torija, demostrant un perfecte coneiximent de la matèria, sent ovacionat a l'acabar la tasca.

A les set del vespre, l'Inspector de Primera Ensenyança d'Alacant, senyor Salvador Artigas, donà una conferència sobre "La fe professional" i en la

qual demostrà un perfecte coneixement de la literatura estimulant de Marden i Smiles.

Dia 28

Al dematí es discutiren dos ponències, la de N'Antoni Rodríguez Romera, mestre de la província d'Albacete, que tractà sobre les "Bases per a la reorganització de l'Associació del Magisteri primari"; que passà sense animar a ningú, i la d'En Francesc Martínez Roman, que desenrotlla el tema "Preparació de les lliçons" i on es discutí llargament lo antic i lo nou sobre procediments pedagògics, no aportant el conferenciant res nou sobre la matèria i retirant al fi de les conclusions presentades.

Per la vesprada el senyor Trillo explicà la segona conferència sobre el dibuix, amb bon èxit. Després, el president de l'Associació Nacional En Donís Prieto va parlar de les "Relacions de l'Associació Nacional amb orgues internacionals", demostrant un coneixement gran sobre la matèria.

Dia 29

Començà a les deu del matí el mestre de Múrcia En Joaquim Ramírez Xarrià dissertant sobre la "Organització de les escoles graduades a base de coeducació, de forma que les activitats diferencials dels dos sexes puguen exercitar-se complidament", sent aprovades per unanimitats totes les conclusions de la ponència.

Després, N'Artur González, mestre de València, va presentar el tema "Missions pedagògiques. Organització d'un pla de Missions pedagògiques en la *regió llevantina*. Llocs on han d'anar", prenent part en la discussió de la ponència l'Inspector Provincial de Sanitat senyor Such.

Per la vesprada els assembleistes visitaren en excursió el Pantà, l'Institut d'Higiene i assistiren després a una sessió de cinema.

Dia 30

Començà la sessió amb *vivas a Espanya*, o siga, amb l'obstrucció a la llengua valenciana.

El company valencianista En Carles Salvador anava a parlar sobre "El bilingüisme. Problemes que planteja en les escoles del País Valencià". I a l'anar a fer-ho en el nostre idioma, els mestres castellans i murcians s'alçaren com a protesta per a marxar. Quina educació!! Aixina paguen l'hospitalitat nostra!! L'hostatge noble que han trobat a este país és patejat per l'imperialisme tossut i per la intransigència castellana! La lliçó ha estat ben clara. Segons ells, ni en *nostra casa, en plena República i en ple segle XX tenim encara dret a parlar la nostra llengua, el nostre idioma!* Que vinguen després parlant de *conllevancies!*

I és que este assumpte pareix que a ells no *els toca i els interessa* més que a ningú el llançar-lo per terra i no deixar-los seguir avant.

Però la primera pedra ja està posada, l'edifici de la nostra personalitat, del nostre idioma, ja comença a fer ombra i a molestar; l'obstrucció de l'atre dia va ser el crit de guerra; lluitarem coste lo que coste, i a la vostra intolerància oposarem el nostre patriotisme, i una murada de llibertat màrtir, ferma i gloriosa aturarà el vent de ponent, tan si es vol com si no es vol.

*

Carles Salvador anà traduïnt poc a poc el seu treball, saludant primerament als mestres valencians en nom dels companys de Catalunya i Balears.

Dividix el País Valencià en regió de parla espanyola i en regió de parla valenciana i afirma que els habitants que parlen esta darrera llengua són cinc vegades més nombrosos que els altres; per lo tant el mestre no pot oblidar ni evitar esta realitat respecte al xiquet.

Com la llengua que s'aprén primer és emotiva i no pot ser eliminada del ser conscient, hi ha que començar la educació en la seua llengua, lo contrari és un absurd pedagògic.

Els infants no són genis, ni l'escola una acadèmia d'idiomes i com cap

pedagog admetix el bilingüisme, afirma que l'educació del xiquet en l'escola ha de ser monolingüe, a base de la llengua materna.

Segur és que el xiquet no aprenga bé dos idiomes, per lo tant és suficient que aprenga el nostre; per lo tant, l'escola ha de funcionar en una sola llengua, o siga, la valenciana, ja que és l'única que posseix el nen quan arriba a ella; però si per raons extrapedagògiques s'ha admetre el bilingüisme, l'atra llengua, o siga la espanyola, no s'ensenyarà fins que el xiquet no sàpia bé la seua. Per lo que respecta a Catalunya, Marcel·lí Domingo decretà els huit anys per a dependre el castellà.

Grans aplaudiments foren el remat de la documentada ponència.

En la intervenció parlà primer el senyor Ramírez, de Castelló, Pérez Moya de València, Faro, de Castelló, i Robles de Múrcia, no aportant ni una raó pedagògica en contra de les notes del senyor Carles Salvador i sí enverinant la qüestió, donant-li un caràcter polític i fugint del pedagògic, ja que desconeixent el problema no podien combatre'l.

El que suscriu estes ratlles s'alçà a parlar en nom del grup de mestres valencianistes, per a refermar lo que havia dit el company Carles Salvador i protestar del matís polític que prenia l'Assamblea, demanant que sent el bilingüisme un problema viu en nostre país, es creen càtedres de llengua valenciana en les Escoles Normals del País Valencià i com la base sisena del futur Estatut del Magisteri ja parla de bilingüisme, que les associacions es preocupen d'este problema i organisen curssets de nostra llengua, per a que quan arribe el moment no ens agafa desprevinguts.

Carles Salvador acceptà estes dos conclusions, afegint-les a cinc ja presentades i publicades la setmana passada en El Camí, i rebutjant les dels atres companys per manca de base pedagògica i mantenint les seues conclusions.

I ara una pregunta: ¿Per què aquells maleducats, que al començar a parlar en valencià el company Carles Salvador s'alçaren en to de protesta, no varen parlar en la discussió?.

*

Acte seguit el senyor Trillo Torija donà la tercera lliçó de dibuix com ell sol sap fer-ho i sent molt aplaudit.

Per la vesprada el director de l'Escola Normal parlà sobre "Educació i psico-anàlisis", resumint les aportacions que en el camp de la Psicologia general feren l'abad Carus i en el de la Medicina el psiquiatra vienés Freud, sent molt aplaudit.

Després, l'Inspector de Primera Ensenyança de València Joan Josep Senent, disertà sobre «La Història a través de l'Art», agafant com a base l'Arquitectura, prengué sis monuments per a explicar el seu tema: 1. La cova prehistòrica de Morella la Vella. 2. Les piràmides d'Egipte. 3. El Partenon. 4. L'arc de Cabanes com a monument romà. 5. Una catedral gòtica. 6. Un gratacels nord-americà.

!Quina amenitat i quina eloqüència! El senyor Senent, mestre en esta matèria, ens donà una gran lliçó, sobre tot al parlar de la pedagogia afectiva i fer aquella atinada al·lusió respecte al seu parer de ser l'ensenyament en l'escola en llengua materna.

Al final hi hagué una gran ovació.

Dia 31

A la sessió de Clausura no va assistir el ministre d'Agricultura senyor En Maecel·lí Domingo (Havien comptat els mestres amb el partit radical socialista?) i sí el Director general, senyor Rudolf Llopis, que la presidí en el Teatre Principal, tot ell de gom a gom.

Parlà primer el president de l'Associació de Mestres de Castelló, senyor Roca Alcaide.

Després el secretari de la Federació senyor Roca Segarra llegí les conclusions (?) de l'Assamblea. ¿Foren aquelles les conclusions aprovades? Si aixina és no valia la pena de discutir-ho, per a després fer lo que vullguen uns quants. Ni era necessari que Carles Salvador presentara una ponència

documentadíssima i quals conclusions eren impossible de discutir.

Però hem deprès atra cosa: que la Federació va contra la personalitat valenciana, contra la nostra llengua i contra els problemes pedagògics, açò és, contra el bilingüisme. Ja vorem qui guanya, si el seu imperialisme tossut o el nostre dret de ciutadans lliures i els drets dels nostres infants.

En nom de les províncies federades parlà el company de Múrcia En Josep Robles; després el president de l'Associació Nacional, senyor Dionís Prieto, i el governador civil de la província senyor Escola.

Tancà l'acte En Rudolf Llopis amb un discurs ple de seny, de pedagogia d'actualitat i d'eloqüència que fon molt aplaudit.

Acabada la sessió de clausura, va haver un banquet, com és costum en estos casos, fent ús de la paraula a les postres el senyor Robles, la senyoreta Carmeta Cifuentes, l'Inspector senyor Senent, que parlà en valencià per prec del Director general senyor Llopis; l'alcalde, senyor Peláez, el President de la Diputació senyor Selma i el governador senyor Escola i darrere de tots el Director general en Rudolf Llopis.

Fi

Assamblees o Jornades Pedagògiques plenes de grollera conducta, mancades de llibertat, enverinades d'imperialisme, faltes de seny, carentes de llibertat, sense deler de millorament pedagògic, no sentit de la realitat dels nostres problemes i ofegades per l'odi a la llengua valenciana no les volem vore més ni de prop ni de lluny.

Imperialisme, no. Pedagogia, sí.

San Joan de Moró (Castelló).

DOCUMENT NÚM. 25⁵⁴⁸

---

⁵⁴⁸ Publicat en *El Camí* núm. 73 de 29 de juliol de 1933

DIA DEL MESTRE VALENCIÀ

El dia 26, a les deu del matí, es reuniren en el lloc social del Centre d'Actuació Valencianista els assembleistes de la II Setmana Cultural Valenciana, entre els que hi havia representants dels nostres mestres en un número major a 250. Vérem també força quantitat de normalistes. El senyor Cebrian, secretari del Centre, pronuncià un breu parlament donant la benvinguda als congressistes, mestresses i mestres, els més forts puntals de la nostra tasca nacionalista, i donà per inaugurada l'Exposició Escolar que els pedagogs valencianistes han organitzat amb els treballs dels seus deixebles.

Després es dirigiren a la Casa de la Ciutat, i en el Saló de Festes, el secretari, N'Emili Cebrian, donà lectura a una ponència de pedagogia idiomàtica. Tot seguit, el doctor En Francesc Alcayde Vilar, catedràtic de la Universitat, dissertà a prop de "El Seminari de Pedagogia i Laboratori de Psicologia experimental pedagògica". Començà l'erudit conferenciant donant compte dels treballs verificats per que a primer d'octubre puga funcionar a tota esplendidesa este Seminari.

Feu una crida a tots els mestres del País Valencià per a què presten ajuda a esta gran obra, d'un pervindre magnífic. Resaltà l'eficaç col·laboració que tant el Rector, Dr. Peset, com els catedràtics senyors Pericot i Gozalbo, i demás companys estan prestant-li.

Féu consideracions a prop de la relació entre la psicologia nacional valenciana i una llengua també nacional pròpia valenciana, encarint la necessitat d'estudiar-nos nosatros mateixos, ja que el nostre problema nacionalista és fonamentalment un problema de cultura.

Acabà preguntant a tots els fills de la Pàtria valenciana que deixen de banda tot particularisme i partidisme, i que s'acoplen sota els plecs gloriosos de la nostra barrada ensenya nacional. Una delirant ovació acollí les darreres paraules del cultíssim conferenciant i ferm valencianista.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

Per la vesprada a les sis, en el Saló de Festes de l'Ajuntament, reblit de mestresses i mestres de tot el País Valencià començà la Conversa Pedagògica sobre el tema "L'idioma Valencià a les escoles".

La taula que ordenava les discussions estava formada per En Joaquim Reig, president; N'Emili Gómez Nadal i N'Emili Beut Belenguer, vocals; i N'Emili Cebrian, secretari.

Oberta la sessió, començà la defensa de les bases per el següent ordre: I, Enric Soler Godes; II Baldomer Vendrell; III Lambert A. Castelló i, IV Prudenci Alcon.

Les esmenes foren defeses —dues es van retirar— per la senyora Ampar Navarro, M. Thous Llorens, Jesús Navarro i Vicent López Alcanyis.

Finada la discussió, que fon molt moguda i entusiasmada, d'on es demostra que un vent renovador comença a despertar el magisteri, s'aprovaren les ponències de la següent forma:

"Els sota-firmans, mestres valencians en exercici, conscients del seu ministeri i de l'estat actual del problema de l'ensenyament no resolt encara al País Valencià segons les normes pedagògiques en pràctica a totes les nacions lliures, tenen l'orgull ciutadà i professional de presentar als seus companys les següents conclusions, que, segurament podran ésser millorades en sentit pedagògic patriòtic.

Amb este fi invitem tots els companys a estudiar i meditar serenament el contingut i la importància actual de les conclusions per a què es servixquen presentar les esmenes que creguen convenient, sense oblidar l'interés primordial: l'ensenyament en valencià als nens de llengua materna valenciana, la personalitat dels quals per cap raó no pot ésser destruïda.

Les esmenes hauran de presentar-se per escrit abans de les catorze hores del dia de la Conversa Pedagògica, al local del Centre d'Actuació Valencianista, Avinguda Nicolau Salmeron, 13, València, i hauran defensades pel propi firmant o bé pel primer si són més d'un. Es concediran els torns que la Mesa crega oportú

segons el número d'esmenes presentades.

Company: en els moments actuals de redreçament del poble valencià, els mestres no podem ni devem quedar-nos enrera. Treballem una vegada més pels infants de les nostres escoles.

¡Per la ciència pedagògica!

¡Per la cultura de la nostra terra!

¡Per la justícia i l'espiritualitat de la nostra tasca!

¡Per la dignitat del nostre País Valencià!

València, 26 de juliol de 1933.

Carles Salvador, Enric Soler Godes, Baldomer Vendrell, Lambert A. Castelló, Prudenci Alcon.

DOCUMENT NÚM 26⁵⁴⁹

«QÜESTIONS DE PRINCIPI»

Per N'Enric Soler Godes

L'infant valencia quan arriba a l'edat escolar té bagatge cultural i un vocabulari viu i ferm après a la llar que és el primer escaló de la seua formació intel·lectual; escaló que té que baixar —amb la consegüent pèrdua i retard— per a tornar a pujar altra volta a les palpentes quan entra a l'escola.

Aquesta reculamenta, ja que el xiquet té que començar de bell nou la seua formació, porta un trasbals que és com una mena de boira que l'embolca tot, i damunt d'açò el parlar del mestre, que no entén, l'acaben de torbar.

Què és el que li ha passat? Millor dit, que és el que els està passant encara a tots els xiquets de parla valenciana quan entren a escola?

Senzillament, que la llei absurda, antidemòcrata i antipedagògica, els prohibeix l'ús de la seua llengua i els imposa una de forastera, completament desconeguda per ells.

Pels nats a nostra terra l'idioma del País Valencià no té prou categoria encara per a esdevenir instrument de cultura.

L'esforç que cal per a desprendre's d'una rutina que careix de [?] manera d'actuar dels Mestres mai no els farà qui no tinga arrelat a l'esperit el convenciment que solament amb la llengua materna és possible donar vitalitat a la cultura primària.

Actualment el retard intel·lectual és enorme, el xiquet aprén a llegir mecànicament, sense saber el que llig, no entén ni un mot, repetix les paraules com un gramòfon, ja que per a ell no tenen cap significat i per tant estan buides de contingut.

Davant d'aquesta enormitat, d'aquest crim pedagògic, conscientment afirmen que l'ensenyament a l'escola primària ha d'ésser monolingüe, però a base de la llengua materna.

Castella té resolt el problema del llenguatge —el més gran problema escolar pedagògicament parlant—, ja que el xiquet castellà empra la mateixa llengua a la llar, al carrer i a l'escola. La seua formació cultural no sofríx entrebancs i va seguint un ritme ascendent que comença en el bres i fina a la Universitat; per a ell tot són facilitats i manca d'obstacles. Totes les lleis que a ell beneficien són un verí per a altres, l'egoisme es tan gran, la caritat tan poca, que cegats pel triomf d'Almansa, dicta lleis d'una monstruositat que espanta.

Catalunya, amb el *Decret de la llengua* (del 29 d'abril de 1931), ha posat a les mans dels mestres l'eina més útil i precisa de la tasca escolar: el llenguatge. I ha obert a l'infant català una dreuera —que és com una finestra esbatanada de cara a sol ixent— per on caminarà segur, afiançant la personalitat col·lectiva catalana

---

⁵⁴⁹ Publicat en la *Memòria de la II Setmana Cultural Valenciana*, patrocinada per l'Escolentíssim Ajuntament de València i organitzada pel Centre d'Actuació Valencianista, des del 23 al 30 de Juliol de 1933, pàgs 125-130

per mig del verb català —l'idioma és un distintiu d'un poble— arrelat per un coneixement profund i estimat per ésser propi, bell i ric a l'esperit de l'infant.

I l'infant valencià? En quina situació d'inferioritat indigna i vergonyosa es troba respecte als xiquets dels altres països abans esmentats? No vos heu donat compte d'això encara, Mestres i pares valencians? És que només tenim obligacions i estem mancats de drets?

I el problema del llenguatge existeix ací el mateix que a Catalunya, que a Mallorca, que a Bascònia i que a Galícia. I si existeix, hi ha que resoldre-lo el més pedagògicament possible.

El mitjà poderós que es la llengua de l'infant, ens oferix possibilitats insospitades, on el nostres esforços no topetarien amb la incomprensió per part dels nostres deixebles com ara, que hi ha que *traduir* quasibé tots els mots castellans emprats en l'escola.

No és dolorós vore que mentres nosaltres anem per un camí ple d'entrebancs, per la imposició d'una llengua forastera, altres pobles fan via, segurs i confiats amb les ales esteses de la seua cultura fins que ens quedem al darrere de tots arrossegant una càrrega imposada?

Ens unirem a ells quan les reivindicacions lingüístiques siguen una realitat.

Si nacions que romangueren segles i segles sota una gran potència, en conquerir la llibertat van aconseguir revivre una llengua morta als llavis de la gent i amagada als arxius, ¿què direm de la nostra llengua viva, forta al cor del valencià i conreada a la ciutat, al poble, a les petites viles, a les masies, a la marina, a l'horta, de banda a banda del País Valencià?

No oblideu mai com comença el *Decret de la llengua*: És un principi universal de Pedagogia que l'ensenyament primari, per a ésser eficaç, ha de produir-se en la llengua materna.» I sent la llengua materna del nostre infant la valenciana, amb ella s'ha de produir.

Tota la vida del xiquet —en el carrer, en casa i fins en l'escola quan fuig

de la vigilància del mestre— és valenciana per naturalesa. Té ell un vocabulari que en entrar a classe s'ha de deixar a la porta perquè la llei li prohibeix que l'entre dins, i menys que l'use. I roman allí coaccionat pels llibres oficials i les explicacions que la majoria de vegades no entén.

Açò porta una sèrie de pertorbacions en la intel·ligència i un retard considerable en la seua formació cultural.

Nosaltres acceptem que al xiquet del País Valencià de llengua castellana se l'ensenyi en dita llengua, però als de llengua valenciana en valencià.

«La llengua que s'aprén en primer terme —diu David John Saer— es l'instrument amb què es desenvolupa la personalitat. És la llengua de l'emoció, del coneixement i de l'esforç. Forma part del teixit mental. Pot ésser llençada de la consciència, però no pot ésser eliminada del jo inconscient.»

No podem, doncs, prescindir de la llengua vernacla i en ella ens hem de refermar per a formar la cultura del nostre infant ja que és la concreta manifestació de llur personalitat.

D'eixa personalitat que la llei ens obliga a matar sense una raó pedagògica ni extrapedagògica de la seua part.

Imaginem el sofriment que açò representa. Hi ha que assassinar l'exponente de l'infant —la llei contra la natura—, no pot expressar el seu sentiment amb la seua llengua; té d'expressar-se d'una manera llastimosa amb un idioma que no ha oït parlar mai, i açò és antihumà i antipedagògic.

De tots es admès que el poliglòtisme és una plaga social.

No és més sabut qui més idiomes posseeix, com no es més treballador qui més eines de treball té.

Donat que una sola llengua —diu Izachs Epstein— és plenament suficient al desplegament intel·lectual i moral de l'individu, l'estudi de les llengües s'ha de considerar des del punt de vista nacional i educatiu, com una pèrdua molt greu de temps i energies.

Tot açò s'evitaria si l'ensenyament primari al País Valencià es fes en la

llengua materna com mana la pedagogia.

La tasca del mestre valencià seria més perfecta i més abundosa, el xiquet no s'esgotaria tant i totes les pèrdues de temps i energies serien ganàncies.

Però posats a ensenyar una llengua auxiliar, aquesta no deu començar a ésser estudiada fins que el xiquet no tinga 12 anys vitals o els 10 anys pedagògics, ja que en aquesta edat tot individu normal ja té el seu *jo* conscient.

Açò és una cosa molt important que no hi ha que oblidar al redactar l'Estatut de la nostra autonomia.

L'ensenyança que es faça de l'altra llengua serà sempre, com hem dit, amb caràcter d'auxiliar, ja que l'ensenyament en general com encara és formatiu, continuarà essent en llengua materna.

Posseint l'idioma propi s'aprèn la gramàtica de la segona llengua; basant-la en la gramàtica de la llengua materna, es formarà el vocabulari de la segona llengua per comparació amb el vernacle, etc.

L'eix de l'escola serà el valencià, que és com s'expressa millor el xiquet i com comprèn millor les coses, i produïx amb més facilitat.

Com el seu vocabulari és més extens, és més just en l'expressió dels mots, els treballs de redacció tenen una major amplitud del concepte a expressar i la idea exposada en la seua llengua és a més ben copsada, l'adjetivació és més apropiada, ningú no ignora que qualificar els noms és un treball de l'intel·lecte que no es fa be fins que el judici és exacte; per tant, un adjectiu ben aplicat és un raciocini ben fet; els derivats són més abundosos, en conseqüència la funció lògica és més intensa.

Del que es desprèn que el nervi central de l'escola és la llengua vernacla i que mentre aquesta no estiga dominada per l'infant no se'l deu torbar amb cap de postissa.

És hora ja que la Pedagogia i el seny s'imposen a la llei, a l'absolutisme.

Un dels postulats de la revolució russa es: «Coste el que coste, hi ha que *apoderar-se* de l'ànima de l'infant.»

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

Nosatres en aquesta Conversa Pedagògica demanem que: Coste el que coste hi ha que *respectar* eixa ànima del xiquet tan llatzerada per lleis pedagògiques mancades de pedagogia.

DOCUMENT NÚM. 27⁵⁵⁰

«CRITERI D'ADAPTACIÓ A UN ESTATUT DE L'AUTONOMIA DEL PAÍS VALENCIÀ»

Per En Baldomer Vendrell

Heus ací un acte que impressiona pel seu volum: idees i número.

El optimisme més gran invadeix el meu cor, al vore esta concurrència tan nombrosa i la qualitat dels assistents, que ara crec que ja no serà impossible que els nostres deixebles del País Valencia puguen rebre, com els nens d'atres pobles, llur educació netament integral valencianista.

Jo vos vaig a parlar huí, en primer lloc; del punt següent: «L'ensenyament primari serà gratuït i obligatori per a tots els infants del País Valencià d'edat escolar.».

En la consciència del món sancer està que l'ensenyament no deu ésser patrimoni del diner, i que l'infant, qualsevol que siga el seu mitjà de vida, deu rebre, com a postulat des del moment que naix, com rep l'aire i la llum del sol, el pa de l'esperit, l'ensenyament gratuït de totes les disciplines escolars.

Tots els pobles civilisats, com he dit abans, tenen adoptada la gratuïtat de l'ensenyament a l'escola primària, per a combatre els analfabets, i l'elevació de la seua espiritualitat.

---

⁵⁵⁰ Publicat en la *Memòria de la II Setmana Cultural Valenciana*, patrocinada per l'Esclentíssim Ajuntament de Valencia i organisaada pel Centre d'Actuació Valencianista, des del 23 al 30 de Juliol de 1933, pàgs. 131-140.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

Nosatres, tanmateix siga l'Estatut al País Valencià, demanarem i propugnarem en tots els sentits que els nens del nostre poble, reben i siga obligatoria llur educació, netament valenciana. Per acollir-se a este fi, devem ajudar als pares, siga econòmicament o d'atra mena, a que complisquen la inel·ludible obligació de fer hòmens als seus fillets.

***

El segon punt d'esta ponencia diu lo següent: «2^a. Serà obligatori l'ensenyament de la llengua espanyola en les escoles d'ensenyament primari, si son de terres de llengua valenciana, i la valenciana en les escoles de terres de llengua espanyola.»

Per a defensar este punt, heveu de perdonar-me no acodixca a dades estranyes i que fasa esta ponència un poc subjectiva a fi de refermar la qüestió amb casos pràctics ocorrits a qui vos parla.

Jo soc mestre en esta «provincia» i he estat mestre en Galícia: dos pobles, dos nacionalitats, que tenen una característica comú: la de tindre llengua propia i la d'ésser les dues esclaves de l'assimilisme castellà. I fixeuvos bé per lo que al nostre País Valencià li pertoca: La major part dels mestres de llengua estranya a Galícia han convingut que degut al desconeixement de la llengua materna dels deixebles, no han pogut fer llavor profitosa a l'escola.

Els mestres, en les nostres reunions íntimes havem parlat dels inconvenients que tenim per a l'ensenyaments dels nostres deixebles, quan no se coneix el medi on es desenvolupa la vida de l'infant i se desconeix sa propia llengua materna. Estos nens se retarden en l'adquisició dels coneiximents, pareix que la marxa de l'escola siga més lenta, donant per conseqüència que els nens d'un país de propia llengua siguen perjudicats i se retarden amb relació a atres nens de parla castellana. Ço no deu esser, car és un contrasentit pedagògic.

Jo vos vaig a parlar de la meua escola gallega i quelcom de la valenciana.

La meua tasca a l'escola gallega donà principi en llengua castellana, en un poble i una escola que rebutgen l'assimilisme castellà per no entendre'l i per

ésser contrari als seus usos i mitjans de vida.

Exercicis parlats

Els exercicis de llenguatge, orals, són nuls i d'escasa vàlua. Per desconèixer les preguntes en castellà els nens, les seues respostes son tardanes i no apropiades als assumptes preguntats. Els nens contesten en gallec, doncs, vol dir que jo no se l'abast pedagògic de la resposta per ignorar-lo. Apertant als nens per a que contesten en castellà, observe un treball de recerca d'aquelles paraules que creuen que expressen la veritat i, lo que es pitjor, moltes voltes son veraders contrasentits de la cosa preguntada.

Exercicis escrits

En els exercicis escrits dels resums de lectura i en les explicacions resumides de les disciplines escolars abstractes (Història, Gramàtica, Dret, etc.), son dolents i careixen d'expressió. Els seus treballs son costosíssims, es a dir, que per a fer un resum de mitja quartella tarden un hora; ço es degut a la recerca de paraules castellanes que puguen expressar lo llegit. Veig, en una paraula, animadversió, rebutjament.

Fent una estadística dels mots emprats en estos exercicis ens trobem lo següent: Que un 48 per 100 de paraules son castellanes; un 40 per 100 són gallegues i un 10 per 100, que el deixeble vol que siguen castellanes, i no son ni d'estes ni gallegues, puix no són més que paraules fetes per derivació del gallec per a expressar allò que te a la idea i no troba la castellana que li diga el verdader significat. Ço no deixa d'ésser un perjudici del conreu de les dues llengües emprades, puix més tart es porten a la pràctica de la vida i dóna lloc als barbarismes en el parlar dels pobles.

En els exercicis d'Aritmètica, Geometria, Agricultura, etc., és a dir, en totes aquelles disciplines escolars empíriques, de procediments reals, intuitius, en les excursions escolars, l'ensenyament és més complet. Notava que el nen perdia menys detalls de lo vist o explicat. Classificant els mots emprats en els resums

escrits d'estos exercicis, les paraules gallegues augmenten a un 60 per 100. Açò és degut a que el nen té costum de practicar en la vida íntima estes disciplines escolars; sap com se dinen en la seua llengua materna moltes de les qüestions i objectes tractats en estes lliçons, i per això posa menys atenció en els noms particulars emprats en cada moment, i sols es fixa en la forma de la realisació del treball.

Estos treballs, com he dit enans, són més complets; en el seu contingut ja es nota la forma literària de tota obra.

Primeres protestes

Als dos mesos escasos, una mare vingué a tornar-me el llibre de memòria, perquè el seu nen no l'entenia. Jo la vaig convèncer i se l'emportà altra vegada; vaig notar, però, que el nen no venia a l'escola.

Vaig asomar-me a casa del rector i este me donà compte de les protestes de molts pares que volien tornar-me els llibres, per no entendre'ls, i de que se queixaven els nens de que no m'entenièn, ni sabien lo que jo els manava. Que lo millor era Catecisme, lectura, escriure i comptar. La Ciència que quedara per a la capital.

L'escola veig que va quedant buida; el meu entusiasme decau. Veig en molts pares l'egoisme i la incomprensió a l'escola. El meu desfalliment m'acovarda. Pense abandonar l'escola. ¿Com? De cap mena puc acollir-me a ninguna llei per a reservar-me els drets. ¡L'escola per a mi és un lloc de tortura!

Vingué l'Inspector pels pobles del voltant, i a ell m'amparí. M'animà a l'estudi del nen en el seu mig de vida; l'ensenyament dels infants a base de la llengua materna. Una injecció d'optimisme m'obrí el cor, l'esperit volà il·lusionat pensant fer savis als meus deixebles.

Vaig estudiar en aquella temporada el gallec i l'ensenyament ja és bilingüe; el nen s'anima, l'escola pareix que té més vida; s'organisa, en una paraula.

El bilingüe

L'ensenyament dels més petites és a base de paraules gallegues que tenen el mateix significat i escriptura en gallec que en castellà. Lliçons de coses dites en gallec i castellà, amb exercicis de redacció i composició en les dues llengües.

Estos exercicis ens demostren el molt de temps perdut. Els treballs redactats en llengua materna són més complets i apareixen mixturades algunes paraules castellanes. Els treballs fets en castellà continuen donant un 30 per 100 de paraules gallegues i un 10 per 100 de paraules de cap de dues llengües emprades.

L'escola valenciana

Deixem per un moment l'escola gallega i passem a l'escola valenciana. Ens trobem en que els xiquets de primer i segon grau donen un 60 per 100 de contestacions en paraules valencianes i castellanes mixturades; un 25 per 100 de contestacions en valencià, i un 15 per 100 de contestacions en castellà purament. Que tot exercici explicat en castellà té que acompanyar-se del seu significat en valencià per a que forme part de la consciència del deixeble, i si no s'acompanya, l'ensenyament és més abstracte, es nota més vaguetat, no queda satisfet el mestre de que l'infant domine la veritat.

Obligant-los a que contesten en castellà, les respostes són més confuses i solen castellanisar el valencià. En la meua classe, fet l'ensenyament en bilingüe, em trobe que, quan faig un petit examen de tot lo donat en les disciplines escolars, o ha vengut la Inspecció, me contesten quasi tot en valencia; Ço vol dir que reten i formen part de la consciència dels deixebles, en major domini, els coneiximents adquirits en la llengua materna.

Conseqüències: L'ensenyament serà obligatori en la llengua materna dels infants en tot el País Valencià i per a completar la possessió de les dues llengües, s'estudiarà la llengua espanyola a les escoles de parla valenciana, i la llengua valenciana a les escoles de parla castellana.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

Pero havent de tindre en compte que qualsevol llengua estrangera deu ensenyar-se com una nova disciplina escolar i mai deu ésser l'instrument que servisca de mig per a l'adquisició dels coneiximents a l'escola primària.

***

El tercer punt diu lo següent: «Els mestres de les escoles del País Valencià hauran de conèixer amb la més gran perfecció la llengua valenciana.

En el meu llarg parlament he demostrat suficientment la necessitat que hi ha de que el mestre conega la llengua materna de l'infant. Essent, doncs, la major part dels nens del País Valencià de llengua valenciana, els llibres i les demás disciplines escolars deuen estar escrites en llengua valenciana i els mestres deuen conèixer-la per a l'ensenyament de llurs deixebles.

Essent l'escola on se forma l'home lliure, devem deixar que els pobles, germans nostres de parla espanyola en el País Valencià ensenyen en sa pròpia llengua. Pero essent valencians, els mestres devem ensenyar-lo per a fer el recobriment poc a poc a la llengua primera, invadida per l'assimilisme castellà.

Conseqüència: Tot mestre del País Valencià té que conèixer a la més gran perfecció la llengua valenciana.

***

Anem a entrar en l'últim punt:

A la Universitat, Instituts, Escoles Normals, Escoles de Comerç, etc., hauran càtedres obligatòries de Llengua, literatura, Geografia i Història valencianes. Per a defensar este punt no vullc més que mirem el nostre avantpassat, el present i l'esdevenidor. En l'avantpassat, quan els hòmens de professions liberals practicaven estes disciplines, la nostra personalitat valenciana quedà ben dibuixada; no es pot confondre en cap moment la personalitat d'atres pobles espanyols. El País Valencià dicta lleis que són l'admiració del món sancer. La nostra Universitat és visitada com la nova Atenes de la Mediterrània. La llengua i la literatura és coneguda i es parla per tot arreu en els països d'Europa. L'expansió del País Valencià no té fronteres; perquè tots els Estats venen a

acollir-se a la nostra civilització. Els dominem per la nostra cultura.

Quan els hòmens oblidant lo que fórem miren cap a Castella il·luminats per les seues Corts, veem que la nostra personalitat valenciana va desdibuixant-se. El País Valencià arriba quasi a la seua desaparició com a Nacionalitat, plantant-nos el monument d'Almansa. Oblidant-se de la nostra llengua, literatura, geografia i història, van produint-se en el nostre poble les generacions últimes que coneixen el *Quijote* i no el *Tirant lo Blanc*; parlen de Victor Hugo i no coneixen a Ausias March; lligen a Rousseau i obliden a Lluís Vives. No és difícil saber les fronteres de qualsevol poble i desconeixen els límits del País Valencià, parlar d'economia del món, i desconèixer els fruits de les nostres terres; en una paraula, ser estranys en la nostra propia casa. Eixa es la generació que oblidant lo que fórem en lo passat, ens ha produït el present.

Ara mirem l'esdevenidor i vorem com pobles menuts que han estat xuplats per atres imperis, recobren la seua personalitat (Lituània, Finlàndia, Estònia i atres), lluiten per la seua existència, no volen deixar d'esser lo que foren en el seu principi, per no tornar a ésser esclaus.

Nosatres mirem lo que fórem, lo que som; que de cap mena podem continuar essent-ho, i vorem com l'esdevenidor serà gojós si sabem lluitar, dibuixar atra vegada la nostra personalitat valenciana, dels nostres avantpassats.

Conseqüències: En tots el Centres de Cultura del País Valencià serà inel·ludible l'ensenyament de la Llengua, Literatura, Geografia i Història valencianes si volem mantindre l'esperit viu de la nostra personalitat valenciana i no ésser estrangers en la propià casa.

***

Ara dues paraules d'agraïment. En primer lloc vullc felicitar a l'Ajuntament de València, per haver patrocinat esta II Setmana Cultural, i a la Junta del Centre d'Actuació Valencianista, per la seua organització. Esta Societat d'avantguarda, que sentint com ninguna atra els glatits del valencianisme, busca en l'escola, mira en el mestre, els punts fonamentals en que té que refermar-se el

contingut de la nostra personalitat valenciana, i mai puga esdevindre a la anul·lació en que s'arribà amb els darrers temps de desgovernament a que la portaren els Caps d'Estat del Centralisme funest.

En segon lloc a tots els companys que espolsant la sonquera estiuenca, enlairant la cara i els pensaments, acodixen a esta conversa pedagògica, aportant el seu gra de sorra per a fer de la nostra personalitat valenciana, i dins d'ella *l'educació intregral valencianista* el mur on s'estrellen tots els assimilismes estrangers, la fogaina on se caldegen tots els elements de civilització que il·luminen el món sencer, continuant la tradició del nostre País Valencià en els segles XIVè i XVè.

Companys, jo vos seré agraït si tots ens ajudem per a desburgar esta Ponència per a fer del nostre País Valencià un poble fort naixcut al calor de la nostra educació valencianista.

DOCUMENT NÚM 28⁵⁵¹

«ORIENTACIONS PEDAGÒGIQUES PER A L'ENSENYAMENT DEL
LLENGUATGE A BASES DE LA LLENGUA MATERNA DELS INFANTS»

Per En Lambert A. Castelló

Tots els mètodes emprats pels pedagogs moderns per a l'ensenyament de l'idioma a l'infant tenen com a base fonamental la frase parlada escrita. I com la funció visual es desenrotlla ans que l'auditiva, hi ha que procurar que la frase siga fixada pel dibuix esquemàtic, cosa que fa, mes tard, que la vista adquirisca habilitat i llixca sense vacilacions, donat al seu macadíssim «poder sincrètic», segons feliç expressió de Claparede.

---

⁵⁵¹ Publicat en la *Memòria de la II Setmana Cultural Valenciana*, patrocinada per l'Esclentíssim Ajuntament de València i organitzada pel Centre d'Actuació Valencianista, des del 23 al 30 de Juliol de 1933, pàgs. 141-145.

Després per l'anàlisi la descomposa en ses paraules, estes en ses síl·labes, i per últim, estes en lletres per a que puguen ésser apreses separadament i servixquen per a composició d'atres paraules i frases.

En estes primeres lliçons es pot considerar quasi inútil el llibre, perquè se pot fer l'ensenyament mostrant als nens objectes coneguts, excitant-los a que parlen contestant a les milers de preguntes que un hàbil mestre pot fer-los entre dubtes i misteri, sobre l'utilitat, forma, color, etc., dels mateixos; l'ensenyança es deu completar amb l'escriptura dels mots contestats i el dibuix de l'objecte. Ni en l'escriptura ni en el dibuix es deu d'ésser exigent, puix temps tindrà per a esmenar-se en estos exercicis. Els mestres francesos empren cartells il·luminats per a conversar amb els deixebles, procurant fer treballar l'imaginació i conreant l'observació mitjançant l'estímul, ja que en l'enraonament procuren traure tot el partit possible a les imatges comentades fins esgotar les paraules dels infants per anar poc a poc descobrint noves paraules. Es també molt conegut el sistema d'ensenyament de Courtis, el de les imatges amb lletreros explicatius fets i compostats pels deixebles. Es d'una gran utilitat els cartons amb lletres que empren les escoles Montessori per a que componguen els nens les paraules i frases apreses.

En les *Memòries d'una mestressa* conta Grigorieva el mig de que se valia per a ensenyar en una escola de parvuls els primers mots als seu tendres deixebles. A primera hora de classe i ans de que ella apareguera per l'escola, feia portar una capsa de gran tamany convenientment embalada a la sala de classe. Aquell mati es retardava a cosa feta i els xicotets deixebles tot era mirar a la capsa i fer les càbales sobre lo que contindria; pero a la fi apareixia ella sense fixar-se en aquella novetat que tant picava als nens, començava la classe se i ella es mostrava naturalment sorpresa per aquell envoltori i preguntava qui ho havia dut, com vestia, com era, etc.; després els nens començaven a l'operació de desempaperar-la, i atràs vegada sortien

les preguntes sobre les lligaces, els papers, etc., i finalment destapaven la capsula, de la que els nens anaven traient amb gran soroll tota mena de joguines i objectes. Cada cosa era una lliçó de llenguatge completa, tot petit detall era comentat ampliament, deixant sa duració fins acabava la curiositat infantil. El motiu durava varios dies i suggeria atres distints no menys amens i de resultats meravellosos.

Si el nen llig i no entén la lectura, fent un exercici mecànic i no intel·lectual, és temps perdut; així és que tota expressió té que ésser viva i que parle a l'esperit de l'infant lector; per tant tot llibre que se pose en ses tendres mans té que tindre les mateixes qualitats que les primeres frases en que se feu l'aprenentatge I té que ésser d'impressió clara amb paper sòlit i no transparent, estructura conforme als graus de l'edat Tenen que estar redactats amb bellesa lingüística i popularitat d'expressió; l'estil té que ésser senzill, pero viu i plàstic, lliure de girs rebuscats i poc corrents, sense paraules estrangeres de les que puga prescindir-se. Es deu evitar les construccions difícils i embrollades. Tampoc convé les narracions seques, les descripcions sense interés, ni els aploms que no diuen res. Hi ha que fugir de les inexactituts, de les paraules boges i dels paragrais artificiosos i mancats de naturalitat.

En l'aprenentatge de la lectura i amb relació en ella hi ha que educar els músculs de l'ull per mig de lectures fàcils i interessants. En este aspecte cal fer una investigació profunda per a ensenyar als menys convinga a la seua edat, gust i capacitat; porque se podria ocassionar als nens defectes irreparables al fer-los llegir llibres massa difícils o de lectura no compresa per ésser escrita en un idioma que li es alien. A la Universitat de Xicago s'han fet estudis dels moviments dels ulls al llegir servint-se del cinema. D'esta experiència s'ha deduït que la lectura difícil fa adquirir vicis de visió, i si lligen en veu alta, especialment després del quart i cinquè grau, corren el perill de disminuir la rapidesa i arribar a ésser un lector *vocal*.

***

Després que el nen ha adquirit l'expressió oral del pensament, es deu fer una combinació d'exercicis especials per a que l'infant es solte i parle contant en veu alta i coherent episodis propis i animar-lo a que fasa composicions lliures. Una vegada adquirit que pense ordenadament es podrà donar començament a una sèrie de lliçons d'hoc, d'estudi de la Gramàtica per a que percibisca amb lluminositat i en el degut ordre el pensament literari. En estos exercicis deuen eliminar-se tota mena de faltes contra la forma, tenint molt en compte que estes faltes son degudes a la influència del dialecte i a la falta d'exercici; així és, que el repetit conreu de la llengua en tota mena d'actes i fers, i donant-li el regal de que es mereixedora, farà que el lèxic siga més selecte i polit.

Abans que tot hi ha que deixar sentat el principi de que la Gramàtica té que ésser d'ús del Mestre, però jamai del deixeble. Per a l'estudi de la mateixa seria convenient donar principi per la declinació dels substantius i pronoms, etc., en converses amb els nens i donant-li tota l'amplitut als fenòmens linigüístics que vagen apareguent en el transcurs de la conversa, per a que el nen comprega tota la riquesa de l'idioma; després l'ensenyament es farà a base de la crítica depurada d'un tros literari degudament escollit i que tinga el fenòmen que se trata explicar.

Tenint en compte que en l'ensenyança de l'idioma es té que anar escalonadament, éssent en primer terme l'elocució, lectura i escriptura i per últim la Gramàtica; esta disciplina no es deurà ensenyar d'una manera sistematisada fins que el nen no tinga una riquesa d'idioma capaç de comprendre esta iniciació científica, ja que és veritable pas de la vida vixcuda a la vida demostrada; este estudi es farà amb tota amenitat per a que el nen no la refuse, ell que es tant propens a fugir de l'estudi anàlitic. Fins els deu anys l'ensenyament de l'idioma es feu de dins a fora per a omplir de contingut lo que estava buit; era un encantat mirall que ens

donava a conèixer la riquesa i el fermós robage del pensament amb una gama de paraules cada vegada més interessants per sa novetat i per la soltura que ens feia expressar el pensament; tot era goig, s'anava de conquesta en conquesta. Però després es té que anar de fora a dins mitjançant l'estudi i esquadriació del jo intern per a poder, per mig de la comparació, per la selecció, per la classificació de totes les paraules apreses i el degut emprament de les mateixes en l'expressió, parlada u escrita, el lèxic del deixeble. El gran èxit pedagògic és que el xiquet entre i camine en esta iniciació científica sense que se done compte que la matrona de les disciplines que presidia les escoles conventuals de l'Edad Mitjana vigila amb ulls severos i propensa a soltar una retafila de regles que no diuen res a la intel·ligència no iniciada per a que a força de la repetició aprenga i aplique amb exemples amanyats i eternament repetits.

*****

Com el veritable crisol de la raça és l'idioma, i l'ensenyament del llenguatge és el mig per adquirir-lo, si volem fer pàtria, devem conrear-lo en tot moment i en tot lloc, i en l'escola es farà a cada minut de classe lliçó de llengua i immediatament seguit en que el nen ingresse a l'escola es donarà començament a enriquir sense presa el seu pobre lèxic per a que siga una continuació del llenguatge de la llar, encara que el Mestre té que donar molta més importància al mig en que viu el nen que a este, perquè res no hi ha tant fàcil d'aprendre que lo que s'ou als nens de la mateixa edat en ses converses, en ses jocs, etc.; així és que la cantera veritable d'on el Mestre té que extraure mitjos per a amoldar-se a l'infant és en el mig que se volta. Si així ho fem, el nostre treball serà mes amè i farà el miracle de que el nen en les seues relacions familiars pugui brillar en la conversa i tindre la seguretat i fermesa en el dir.

Els coneiximents intuïtius de la mare tenen que ésser coneguts pel Mestre. Eixa marcadíssima expressió mímica de la mare que tant ajuda a la

comprensió de la paraula té que ésser el tot en els primers passos de l'aprenentatge de l'ensenyament del llenguatge a l'infant. Hi ha que fugir de la pronunciació mimosa, perquè d'ordinari reporta retardament notable i tal volta fasa adquirir defectes duraders en el nen; tampoc hi ha que caure, sota el pretext d'amoldar-se a l'infant, de dir contalles o narracions massa infantívols en quan al modo de contar-les; al nen hi ha que parlar-li amb justesa d'expressió i parla popular, és a dir, sense exageracions ni artificis i amb plasticitat i senzillesa.

DOCUMENT NÚM. 29⁵⁵²

«SOBRE EL MATERIAL ESCOLAR PER A L'ENSENYAMENT DEL LLENGUATGE»
Per En Prudenci Alcon

Si en alguna ocasió es troba un home confós davant la grandesa de l'acte a que ha estat compromés, esta és una. Ací em teniu a mi, el darrer de tots vosaltres, en la doble qualitat de saber i d'experiència.

La indisposició del benvolgut amic i mestre Carles Salvador ens ha privat d'escoltar sa autoritzada paraula de la qual esperàvem treure gran fruit en esta II Setmana Cultural. I immerescudament i ben de sobte (ahir per la vesprada) he estat requerit per a donar-vos les meues impressions sobre l'apartat IV de les conclusions de la ponència. Ni el temps precís he tingut per a recollir en mon pensament més idees que estes, que tant a la lleugera tinc que posar a vostra consideració, ni per a fer el recapte del material adequat per a l'ensenyament del llenguatge a nostres escoles.

Sent, per tant, no haver pogut fer un treball digne de l'assumpte que anem a tractar. Així, doncs, comence per dir-vos que si quelcom de bo hi ha en ell és tan sols ma bona voluntat. I entre en matèria.

---

⁵⁵² Publicat en la *Memòria de la II Setmana Cultural Valenciana*, patrocinada per l'Esclentíssim Ajuntament de València i organisaada pel Centre d'Actuació Valencianista, des del 23 al 30 de Juliol de 1933, pàgs. 146-154.

Donada la importància de la psicoanàlisi i del valor que hui té en lo camp de la Pedagogia, malament podria jo establir regles que com a axiomes s'hagueren d'acceptar. És massa coneguda la frase que un trage fet en tals o quals mides no aprofita per tothom. No obstant alguna cosa hem de dir; procuraré ser breu.

Tot el món sap el difícil que és otbindre en un nen paraules o frases correctes encara i tot que es tracte de temes que dominen o que li siguen enterament familiars. Hi han xiquets xerraires que s'expressen amb un llenguatge poc escollit però solt; són els pertorbadors de la classe. Freqüentment també resten muts quan se'ls fa una pregunta; algú ha dit que «la faïçó de fer-los callar és concedir-los la paraula». Si els nostres alumnes tenen dificultats de parlar, és degut al fet que disposen de poques idees, al mateix temps que de poques paraules que puguen expressar estes idees amb correcció i encert. Les idees, ha dit Gerard, no arriben espontàniament a l'esperit del xiquet; és precís ajudar-lo a trobar-les. Menys encara prenen per son propi impuls l'ordre i la forma que deuen tindre per a una expressió correcta; és indispensable ensenyar-los a compondre les frases.

Tots vosaltres coneixeu de sobra els aforismes que diuen que a llegir s'aprèn llegint, que a escriure escrivint, que a comptar comptant, etc.

No és possible posar en dubte que el principal material d'ensenyament del llenguatge ha de ser la paraula i que a parlar s'ha d'aprendre parlant, ja que qualsevol de les formes gràfica o mímica podran ser una ajuda, però mai un element principal. Els exercicis orals tots tendixen al mateix fi: acostumar els nens a parlar. Com diu un pedagog francès, estos exercicis podran ser:

I. *Enumeracions.* — El mestre, anant d'allò corrent a allò abstracte, farà dir als xiquets els objectes, mobles, etc., de l'escola, casa seua, carrer, poble i demés. En parlar, el nen fa esforços per a articular bé: augmenta el seu vocabulari. Llavors a cada nom se li pot donar un qualificatiu. Més tard compondre frases en les quals entren els dits elements. El trobar el verb i el mode d'emprar-lo en el temps just dóna lloc a un exercici molt profitós.

II. *Observacions i preguntes amb motiu de les lliçons de coses.*—En trobar-se el xiquet amb un objecte, un got d'aigua per exemple, el primer que ha de fer és examinar-lo, fixar-se bé amb ell. Se li fa dir el color, gust, forma, temperatura, etc. El mestre provoca ses observacions induint-lo a parlar, mostrant-se carinyós si comet l'alumne alguna falta; i lluny de ridiculitzar-lo i més encara de renyir-lo, deu ajudar-li a emprar paraules més exactes. Aviat els xiquets es confien i acaben per fer una sèrie inacabable de preguntes: «¿Per què és això? ¿Això com és? Etc. No estarà de més que estes preguntes siguen contestades pels altres deixebles que escolten mentre el mestre prepara una resposta adequada, i el diàleg adquireix un valor de fecund exercici de llenguatge.

III. *Explicació d'imatges.*— Es tracta d'explicar una estampa o una sèrie d'estampes, ja en quaderns, ja en quadres o simplement els gravats que il·lustren els capítols de lectura. Res més interessant i suggestiu com històries mudes. Est exercici és sempre agradable als xiquets. Tots volen dir el que veuen i fer conèixer els seus sentiments davant les escenes o personatges dels dibuixos. Sol haver necessitat de moderar l'ardor general. Un sol alumne ha de parlar mentre els demés romanen atents a respondre a la pregunta que acàs es fera a algú d'ells.

IV. *Explicació referent a la lectura.*— Una lliçó de lectura ha d'anar sempre acompanyada d'un exercici de llenguatge. Hi ha que fer explicar al deixeble algunes paraules per vore si ha entès el sentit general del capítol. Excitat pel mestre, el deixeble s'exercita a parlar i precisar els seus pensaments. La recitació de trossos escollits dóna lloc a un exercici semblant.

V. El mestre, de vegades, fa recitar o dir de memòria algunes línies; emperò no es limita a esta simple recitació literal. Fa preguntes que exigixen certa reflexió i es persuadix de que la lliçó ha estat compresa.

Citaríem exemples però en honor a la brevetat i a la senzillesa els omitim. La comprovació de les lliçons pot, si s'atén en forma adequada, contribuir

a que els xiquets adquirixquen la costum d'expressar-se correctament amb viva veu.

VI. *Resum de trossos llegits en classe, lectures, passejos, experiències, etc.* — Est és un excel·lent exercici oral, i

VII. *Reproducció de relats fets oralment.* — De tots els exercicis orals, és est el que s'estima més adequat per a acostumar a parlar als xiquets. Dissortadament est exercici, conegut amb el nom de «narració», és d'una practica poc corrent. No ocupa son lloc d'honor més que en les millors escoles Tots saBeut, perquè així ho haveu estudiat, la faicó de desenrotllar esta disciplina. Massa coneixeu el vertader embelés que senten els infants per les narracions d'historietes, anècdotes, contes i faules. Després d'oïdes, hi ha que fer-les contar. En les escoles franceses, estes narracions estan incloses en els programes de l'ensenyança. No hem d'oblidar que s'ha d'aconseguir que estos relats siguen interessants, que desperten la curiositat dels deixebles, arribant inclús, a fer-los riure o a produir amb ells una emoció discreta. ¡Alerta de fer-los por! Se'ls ha de parlar d'allò que cride sa atenció, que parle a sos cors tendres, als seus sentiments. ¿No us diu res el fet de produir-se un silenci instantani a l'escola i mecànicament creuar-se de braços els deixebles al sol anunci que es va a dir un conte? Així mateix, pensem en les historietes morals d'utilitat tan remarcable, sobre tot per a establir normes de conducta. I encara i tot dels temes històrics; dels trossos escollits; de la recitació de les narracions, etc., podem treure aplicacions preciosíssimes, que servir ens poden com a lliçó de moral, així com en els aconteixements importants de que els mateixos xiquets són testics o autors: festa del poble, festes nacionals, un accident, un incendi, una excursió, etc. En general, estes narracions deuen ser curtes, sempre senzilles, fàcils de comprendre i apropiades als alumnes de cada grau.

És indubtable que estos exercicis de narració servixen de preparació i avantsala al preciosíssim casal de la composició. No es pot negar que un xiquet

que parle bé, que respon correctament a les preguntes del seu mestre, que reproduïx oralment amb soltura una narració, segurament sabrà resoldre amb encert les dificultats d'una redacció. Segons això, l'exercici oral deu sempre precedir l'exercici escrit objecte de la composició. Res més important que expressar per escrit en termes justs, correctes, exactes, el que es sap, s'ha vist, es pensa, es desitja, el que es sent. Tothom té necessitat d'escriure alguna carta familiar o de negocis, de presentar una demanda, de fer una sol·licitud, un informe, una reclamació. Els mateixos analfabets en hores impossibles d'anar a l'escola planyen, davant sa necessitat, el poc cas que donaren a estos ensenyaments. Les causes per les quals a est assumpte no se li dóna un rendiment intensiu són en primer lloc que nostres alumnes, per general, parlen bastant malament; i segon no aprofitar els mestres els instruments de formació del llenguatge per a fer entendre a aquells les idees mares de les secundaries. Quasi bé sempre, en volta d'això, s'atén a la Gramàtica i a l'Ortografia. En els mateixos exercicis escrits existix el mateix predomini; es fan molts exercicis gramaticals i d'anàlisi, molts dictats, però pocs treballs que servisquen de verdadera preparació per a la redacció. És molt fàcil encontrar a les escoles treballs de relativa perfecció ortogràfica, emperò no ho és tant en la composició. No cap dubte que té un gran valor l'ortografia i que no deu abandonar-se; mes és lamentable que existisca tan gran diferència entre el dictat i la composició. Tots els qui m'escolteu ho teniu comprovat a vostres pròpies escoles, clar que a d'això em podreu adduir que el llenguatge que oficialment ensenyem als xiquets de nostre País Valencià no és ni perfectament sabut, ni practicat, ni sentit; és quelcom estranger; quelcom que com imposat per força no es comporta a gust i altres més raons. ¿Es podria acabar esta imperfecció que retarda el desenrotllament progressiu de les intel·ligències infantils el jorn cobejat de benaurança que tingam a nostres escoles el llenguatge valencià?

En la correcció hem de tindre presents sis punts principals, que són:

1. Pla (mala classificació d'idees, llacunes, idees estranyes al tema).

2. Construccions vicioses.
3. Expressions incorrectes.
4. Repeticions, i
5. Faltes d'ortografia

Hem de defugir de fer massa complicades les narracions com les composicions i per últim recordar que l'extensió d'estes ha d'estar lligada en íntima relació amb l'edat dels alumnes.

DOCUMENT NÚM. 30

REGLAMENT DE L'ASSOCIACIÓ DE MESTRES VALENCIANS

Capítol Primer

Objecte de l'Associació

Article 1. L'Associació de Mestres Valencianistes té per objecte la lluita pedagògica per tot lo que respecta als drets de l'infant i la defensa i aplicació de les Bases aprovades en la Conversa Pedagògica.

Capítol II

Dels socis.

Art. 2. Poden pertéixer a esta Associació: Professors d'Universitat, de Normal, d'Institut, Inspectors d'Ensenyament, Llicenciats, Mestres nacionals i particulars de tot el País Valencià.

Art. 3. L'ingrés a l'Associació es sollicitarà del President, qui ho posarà en coneixement de la Comissió Permanent per a resoldre. Serà donat de baixa aquell que ho sollicite o no pague en sis mesos la quota assenyalada. Per a tornar a ingressar haurà d'abonar el deute.

Art. 4. Tots els socis tenen iguals drets i obligacions a ser

electors i elegits per a qualsevol càrrec. Fer seu l'ideari de l'Associació i propagar-lo, per a conseguir un major nombre d'adeptes a la nostra causa.

Capítol III

De les Juntes Generals

Art. 5. La Junta General estarà composta per tots els associats. Seran ordinàries les convocades cada any a les vacances d'estiu coincidint amb la Setmana Cultural per a l'aprovació de comptes i atres assumptes de la convocatòria. Les extraordinàries es faran quan ho demane la majoria absoluta de la Directiva o bé ho sol·liciten per escrit els dos terços dels associats. Les Juntes ordinàries es reuniran per primera convocatòria i pendran acords amb el nombre de socis concurrents. No es podrà canviar el Reglament si no en Junta ordinària. A les Juntes es podrà assistir personalment o amb representació per escrit dirigit al President, firmat per l'interessat, i amb la data de la convocatòria.

Art. 6. Els Vocals representats de les comarques tindran en les Juntes tants vots com associats tinguen a la comarca, menys els que assistixquen personalment.

Capítol IV

Dels representants de comarques

Art. 7. Cada comarca del País Valencià estarà representada per un mestre o mestressa amb servei a la mateixa. Sent elegit per votació el primer dumenge de juliol en el poble més gran de la comarca, formant mesa els mestres del poble i alçant acta de la votació personal o per escrit o representació, proclamant-se els elegits en Junta General reunida a València.

Cada any es renovaran els representants de les comarques de Castelló, Alacant i València. Els representants convocaran als representats quan hi hagen assumptes de què tractar.

1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

Art. 8. Les despeses ocasionades per viatges i estança dels representants es pagaran de la caixa de l'Associació si té fons disponibles.

Capítol V

De la Junta Directiva

Art. 9. La Junta Directiva es compondrà d'un President, un Vis-president, un Secretari, un tresorer i tants vocals com representants de Comarques. Estos càrrecs seran elegits per els representants de comarques en la reunió preparatòria que es farà el dia abans de començar la Setmana Cultural, i duraran un any, procurant que siguen sempre socis residents a València, i formaran la Comissió Permanent, que es reunirà tots els mesos per a canvi d'impressions, admisió de socis, etc.

La Junta Directiva governarà i cuidarà del bon funcionament i marxa de l'Associació.

Art. 10. El President convocarà i presidirà les sessions, posarà el Vist i Plau a les actes etc. i el Vis-president substituirà a este quan siga precís.

Art. 11. El Secretari redactarà les actes, arxivarà els documents, farà la memòria anual, etc.

Art. 12. El Tresorer farà la recaptació i guardarà les quotes dels socis, pagarà i donarà compte de l'estat econòmic de l'Associació.

Capítol VI

Del sosteniment de l'Associació.

Art. 13. Esta Associació es mantindrà de les quotes dels socis, que seran d'una peseta al mes, i amb els donatius que obtinga.

Capítol VII

Activitat i funcions de l'Associació

Art. 14. Conforme es vaja engrandint esta Associació anirà ampliant les seues activitats.

Cursets de Llengua, Història i Geografia valenciana.

Converses Pedagògiques on s'estudiaran els més grans problemes de l'escola i el xiquet —obres circum i post-escolars—, colònies, cantines, etc.

Adaptació de nous mètodes pedagògics.

Escoles d'Anormals.

Cursets de perfeccionament, etc., etc.

Es formaran diferents grups o Comitès que es dedicaran a estudiar assumptes diferents, com el Comité de la Llengua, del Folklore, de l'Art Vell, etcètera.

Es crearà una Biblioteca, publicarà llibres, un butlletí de Pedagogia i un setmanari que serà el portanveu de l'associació.

Però mentre açò arriba el mig d'enllaç serà el setmanari EL CAMÍ, i l'estatge social, el Centre d'Actuació Valencianista, Av. Nicolau Salmeron, 13, València.

València 28 de desembre 1933.—Vist i Plau: El President, Desampar Navarro.

DOCUMENT NÚM. 31⁵⁵³

«NECESSITAT D'UNA ASSOCIACIÓ DE MESTRES VALENCIANISTES: EL
SEU OBJECTE»

Per N'Enric Soler Godes

Germans i Mestres del País Valencià:

A la benevolença dels organitzadors de la II Setmana Cultural Valenciana dec la meua presència en este lloc, inmereixcut sempre; mes jo procuraré ser breu per a que el suplici no siga massa llarg.

Els que de vosatres heveu assistit a la Conversa Pedagògica d'esta tarda s'haveu donat conte de la *Necessitat d'una Societat de Mestres valencians* que en peu de guerra permanent lluite amb una fe i un entusiasme exemplar per la nostra personalitat, la nostra història, la unitat de Pàtria, el sentiment nacional, la nostra llengua, que empeltats d'una saba forastera imposada a la força, ha esdevingut en algunes de les manifestacions d'abans una cosa híbrida.

Hi ha en l'actualitat, en el País Valencià tres Associacions de Mestres — una per cada *provincia*— que estan lligades amb les de la resta d'Espanya, formant una unitat anomenada “Asociación Nacional del Magisterio Primario”.

A més, les nostres Associacions —les de València, Alacant i Castelló— juntament amb les de Múrcia i Albacete, formen lo que s'anomena la “Federación de Maestros de Levante”.

Esta Federació, plena d'intransigències a la llengua valenciana, que no l'importen per res els problemes del llenguatge, com clar es va vore en Castelló la befa asquerosa que es va fer a la nostra llengua, davant la indiferència dels mestres valencians i la protesta dels valencianistes.

Fon una ofensa tan gran en aquell acte a tot lo nostre, que llavors i més tard en els moments de meditació, vaig pensar que els problemes valencians sols

---

⁵⁵³ Publicat en la *Memòria de la II Setmana Cultural Valenciana*, patrocinada per l'Esclentíssim Ajuntament de València i organitzada pel Centre d'Actuació Valencianista, des del 23 al 30 de Juliol de 1933, pàgs. 159-165.

devien ésser resolts pels valencians, deslligats dels murcians i que ha arribat l'hora d'ajuntar-se per mampendre la tasca de planejar el present, estudiar el passat i preocupar-se del futur.

L'Associació de Mestres Valencianistes aixoplugarà sota la seua senyera a tots els mestres valencians que senten el problema valencià viu com una llaga, no acceptant cap autoritat que no emane del sí de la pròpia col·lectivitat valenciana i el seu esforç no caminarà envers cap qüestió que no atenga directament al País Valencià, bandejarà tot lo forester que està en casa nostra, purificant l'ambient que dos segles han enrarit.

La tasca és gran i feixuga, ja que aspirem a la llibertat pedagògica del nostre País per mig d'un recobriment total del seu esperit netament valencià, fent obra de cultura des de l'escola.

L'Associació: deu ésser formada per voluntaris entusiastes, perquè l'entusiasme convertix a l'home en un creador d'energies que per la seua grandesa ell serà el primer que quedarà espantat de lo que és capaç de fer l'home entusiasmats per una idea.

El present es una lligaça del passat, no hi ha que oblidar-ho, i d'eixe passat nostre, gloriós i màrtir, hi ha que passar-li al poble i no a cau d'orella.

Valencisniant l'escola farem bons patriotes; el xiquet deu expressar-se lliurement en la seua llengua. Açò és una mica sentimental si voleu, però hi ha que crear el sentimentalisme patriòtic; ell ha d'ésser la força moral que ens portarà al triomf; l'apostolat és llarg i pesat, d'un sacrifici heròic i generós, tot ell barrat per roques i romagueres, per lleis i decrets com a mordaces, però la Pàtria així ho necessita per a abastar la victòria.

El nostre ideal ha d'ésser la intransigència pedagògica, per lo que respecta als drets de l'infant valencià a fer-se una cultura eminentment valenciana.

Maragall afirmà que el món és fet de sentiments i que el sentiment és una força invencible.

Fent sentiment farem nacionalisme, i el dia que la densitat nacionalista

valenciana siga suficient, aquell dia estigam segurs que es produirà el moment d'efusió, i si no es produïx, tant se val, perquè amb cordialitat o sense triaríem la solució i triomfariem d'una manera quasi mecànica.

Pero mentres els Mestres valencians que no senten el problema del llenguatge —i alguns encara el neguen— vagen fruïnt per eixes escoles del martiri dels deixebles, els companys que estiguen en la nostra Associació lluitarem per defensar els drets d'aquells xiquets martirisats inútilment.

És hora ja d'estirar la flassada i vore quins són els mestres que senten l'escola i viuen de cara a la pedagogia, i quins són els altres que engegats o per peresa no es preocupen de res i viuen d'esquena a la Pàtria.

El problema del País Valencià es un problema de cultura, i el dret de usar i ensenyar la postra llengua ha d'ésser el punt de marxa.

Primer que tot el reconeiximent oficial de la llengua valenciana; d'això ha d'eixir tot lo demás.

Tota la voluntat del mestre valencianista conscient del seu deure deu posar-la en un principi a la causa de la llengua. Ell ha d'ésser el què en contacte amb el poble, vaja refent tot lo desert, que serà refer la Pàtria.

Li faré saber a eixe nostre poble, sofrit i callat, que la llengua que ell parla no es un *dialecte popular*, sinó un verb ple de vida, de força, brusent, harmònic, d'una riquesa d'expressió meravellosa, enveja de forasters i orgull dels propis.

Vosatres no vos podeu imatginar de lo que seria capaç de fer una nodrida Associació de Mestres Valencianistes disposats a la lluita.

Vos assustarieu de pensar l'obra grandiosa que podrien fer un miler de mestres valencianistes escampats per les nostres viles, espavilant al poble, creant un estol de futurs patriotes, perquè l'escola és i serà l'alçaprem més ferm del nostre pervindre.

No oblideu mai que estem en la gènesis del valencianisme, que encara no hem arribat a l'èxode, que hem de crear una Pàtria nova; nova perquè tot s'ha

perdut, i s'ha perdut per una incúria vergonyosa, per un menyspreu envers lo nostre que espanta.

S'han de crear els: patriotes, els oradors, els polítics, els geògrafs, els historiadors, els filòsofs, tot; i ho hem de crear nosatres, els mestres, que de l'abandonada cantera del poble, hem d'anar traent i treballant les peces per a bestir el monument de les nostres llibertats, agafades *por derecho de vencidos*...

Mentres el valencianisme estiga exclusivament en mans dels polítics no farem res; el valencianisme és en l'actualitat un problema de pedagogia i no de política i els problemes pedagògics es deuen resoldre en l'escola i per lo tant no es pot prescindir dels mestres.

D'eixos mestres valencianistes en les mans dels quals està el recobriment de la unitat i independència de la Pàtria, per què per cada mestre valencianista sortirà cada any una colla d'infants valencians; fixe'u-se bé, valencians, per fora i per dins, en carn i en esperit, en idees i fets; no com ara que surten fets uns mestissos intel·lectualment parlant, sense suc ni bruc.

Quan tingam escola valenciana, quan el mestre siga patriota, quan la nostra llengua pugui eixir a pendre el sol, quan hajam aconseguit d'alliberar al xiquet valencià de l'esclavatge pedagògic a que està sotmés ara, aconseguint el *Dret de la llengua* per a l'escola, quan la nostra parla tinga els honors que se mereix, o siga la cooficialitat a que té dret, llavors podreu començar a parlar de Pàtria amb majúscula.

Pero mentres açò no arribe, mentres tingam que ensenyar en castellà a la força, privant de l'expontaneïtat al xiquet, mentres estigam lligats en la mateixa corda que la d'Abril de 1707, no podem no més que lluitar.

I eixa tasca és la primera i principal de l'Associació de Mestres Valencianistes i el seu objecte és el combat pedagògic continu pel recobriment de l'esperit valencià, defensant els drets de l'infant i exigint una solució lingüística digna i culta.

Atres pobles tenen resolt ja aquest problema de la llengua amb el

reconeiximent i el respecte que es deu tindre a tota manifestació viva de cultura:

Polònia, que començà el seu recobriment amb 4 mestres —nosatres en som 12— dóna dret d'ús en la seua Constitució a la llengua mare.

Bèlgica —citada com a exemple en el Decret de llengua catalana— practica el bilingüisme.

La Constitució Austríaca diu: “L'alemany serà l'idioma oficial de la República, sense perjudici dels drets que les lleis federals concedixquen a les minories lingüístiques.”

Xecoslovaquia garantisa l'ús de totes les llengües.

Finlàndia en l'article 14 de la seua Constitució diu: “El finlandés i el suec són les llengües nacionals de la República. Les lleis es redactaran amb les dues llengües.

Irlanda decreta: “L'irlandès serà l'idioma nacional de l'Estat lliure d'Irlanda; però l'anglès *serà reconegut* igualment com idioma oficial.” Tenim cura amb açò; és el petit estat el que *reconeix* i no la *metròpoli*.

Rússia diu en l'article 34: “Els decrets i les ordenances del Comitè Central Executiu, de la seua Directiva i del Consell de Comissaris de la Unió s'imprimiran en els idiomes usuals. en les repúbliques federals que són el rus, ucraïnà, blanc-rus, georgià, armènic i turc-tartar.”

I els Croates i Eslovens en l'article referent a l'ensenyament diuen: “A les minories d'atres races i llengües, s'els gatisarà l'ensenyament primari amb la seua llengua materna dins de les condicions que la llei determine.”

És així com obren els pobles capdavanters en cultura.

I és açò a lo que aspira l'Associació de Mestres Valencianistes, a revalencianisar, a fer tornar a la vida moltes coses mortes, a fer comprendre als incomprensius, fer vore als orbes, oïr als sords, revivar el passat, poder dir-li al xiquet qui fon Vinatea, Vicent Peris, Ausias March, Les Germanies, el 1707, Pere el del Punyalet.

Com foren els nostres reis de l'època foral, aquells que digueren al poble:

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

“Vosatres sou companys nostres i gent lliure i no com la gent de Castella.”

Que la nostra llengua i les nostres llibertats van ésser respectades per els reis Catòlics, els de la unitat d'Ibèria, que va ésser el segle XVII el de les nostres calamitats, el del comte-duc d'Olivares, el de les Corts de Monzón de 1626 que van anar contra nostres lleis forals i que l'imbècil de Carles II va ésser cent vegades pitjor que el cap d'estopa català.

Que fon el segle XVIII el del nostre ensorrament, el de Felip V, el d'Almansa, el de Xàtiva.

Qui és Joanot Martorell, Jaume Roig, Roiç de Corella, Miquel Peris, Isabel de Villena, Fenollar i que és en 1538 quan es prohibix predicar en valencia a les esglèsies.

Què fon el decret de 29 de Juny de 1707, i qui foren els patriotes Lluís Blanquer i Josep Ortí —els únics que en nom del poble valencià demanaven a Felip V la reposició de les nostres llibertats i que finaren en la ciutadela de Pamplona per el seu patriotisme.

I no oblideu que manquen sols vint anys per celebrar la nostra Renaixença que comença amb Tomás Villarroja en 1841 i que ho devem fer amb una dignitat patriòtica inigualada.

Ai si els mestres puguerem parlar valencia a l'escola i ensenyar història, no més historia! Ja n'hi hauria prou amb això per crear una densitat de patriotes molt nombrosa en pocs anys!.

Per què en l'actualitat ens trobem amb un panorama d'una angoixa terrible, estem mancats de tot, hi ha que dir-ho ben alt. I al damunt de tot açò, per si fora poc, els mestres ixen de les Normals castellanisats per complet, sense que ningú els fasa vore un problema de tanta transcendència com el del llenguatge. I això vol evitar l'Associació de Mestres Valencianistes, perquè ella farà es creen Càtedres de llengua valenciana per a que els mestres puguen aprendre a la perfecció a llegir i escriure el seu idioma i, per lo tant, puguen ensenyar-lo.

Vos faria vergonya vore els fracassos de les lliçons ocasionals a l'escola,

les converses amb els xiquets, les lectures explicades, els treballs de redacció, tot portat d'una manera desastrosa i d'uns resultats tan deficients perquè el xiquet no pot expressar-se ni oral ni gràficament amb perfecció amb una llengua que desconeix; i per tant quan ix de l'ambient escolar i torna a enrolar-se en la vida social s'expressa amb la seua llengua, i com no se li ha pogut ensenyar bé la forastera ni la pròpia, per que esta darrera està prohibida, d'aquí el nombre escandalós d'analfabets que per culpa d'una pedagogia absurda existixen.

De sobres haveu, puix, copsat la *Necessitat d'una Associació de Mestres Valencianistes*; i el seu *objecte* es d'una lògica que aplanava.

La Pàtria valenciana, el nostre renaixer depèn del caire que prenga l'orientació pedagògica escolar.

Els Mestres i el Patriotes tenen la paraula.

DOCUMENT NÚM. 32⁵⁵⁴

«LA NOSTRA “PROTECTORA DE L'ENSENYANÇA”»

Per Carles Salvador

Alguna vegada ens hem fet la següent pregunta:

¿Què és primer a crear, l'ensenyança valenciana o la protecció a l'ensenyança valenciana?

Perquè sembla que no es pot protegir allò que no existix, i no obstant, trobem que no pot nàixer allò que no ha estat prèvia i convenientment preparat per a ser un fet biològic.

Però si destriem les dues possibilitats pedagògiques relacionades amb la formació cultural dels infants valencians, hi ha, per un costat, la iniciativa de

---

⁵⁵⁴ Publicat en *El Camí* núm. 103, de 26 de febrer de 1934

l'Estat, i per l'atre, la dels particulars. La primera —i no és venturera l'afirmació— tardarà un bon espai de temps a fer-se sensible ni en una graduació mínima. La segona possibilitat, donat el volum numèric i la qualitat del valencianisme actiu, és un fet natural del nostre temps. Ja és un fet, i, en actuació valencianista positiva, tindre un fet a les mans comporta un deure: el deure patriòtic de no deixar-lo escapar per a què morga.

És ja un fet l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, i tot valencià nacional ha de saber que és la nostra *Protectora* i s'hi d'allistar per donar ajut, al menys, amb les seues quotes, a l'obra de qui enfervorit i constant ha tingut la iniciativa de suplir a l'Estat. Perquè la iniciativa particular ha fet Cursets d'Idioma, de Literatura, d'Ortografia; ha fet ensenyança d'infants en diferents centres, i darrerament les curtes setmanes d'una Colònia de Vacances... Però, com que esta diversa labor ha estat esparsa i intermitent per manca de protecció, ningú no se'n adona d'ella i no marca un senyal prou profunda. Cal, puix, una constant ajuda per a què la labor siga continuada i profitosa en tots sentits.

Si tot el que ha fet el valencianisme relacionat amb l'ensenyança valenciana els darrers vint-i-cinc anys —i no és molts, perquè ben bé cabria en vint i quatre mesos seguits— ho férem ara nova ment sense interrupció ninguna, ens atrevim a dir que podríem alçar en peu milers de ciutadans que hui són només valencianistes en potència. I estos milers ens farien crear una escola valenciana anual. I cada escola seria un planter d'individus nacionals conscients.

Tots els idealistes —els polítics, els religiosos sobre tot— demanen l'escola perquè diuen que és l'alçaprem per a la consecució de llurs respectius ideals. Esta creença que és una gran mentida, i alhora és una gran veritat, deu compartir-la el valencianisme perquè és obra col·lectiva el redreçament d'una col·lectivitat.

I qui pot iniciar un tal esforç? L'Associació protectora de l'Ensenyança Valenciana, ço és, l'acoblament fe patriotes actuants en el sentit d'afavorir l'ensenyament en nostra llengua, abans de res. Sentim, i voldríem fer sentir als

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

nostres lectors, un gran entusiasme per esta obra que considerem de gran oportunitat i de gran eficàcia. Per a aconseguir-ho ho serà este el nostre article de periòdic.

DOCUMENT NÚM. 33

REGLAMENT DE L'ASSOCIACIÓ PROTECTORA DE L'ENSENYANÇA
VALENCIANA

Finalitat i mitjos

Article 1. L'Associació té per objecte el foment de l'ensenyança Valenciana en tots els seus aspectes.

Art. 2. Per assolir este objectiu l'Associació podrà:

a) Crear, quan ho crega oportú, centres d'ensenyança a base valenciana: cooperar, en la forma que crega convenient, als que s'establixquen i contribuir que els ja existents, a bases d'atres llengües, donen ensenyances d'idioma valencià i atres de caràcter valencianesc.

b) Publicar llibre docents o complementàriament instructius per facilitar l'ensenyança valenciana; subvencinar la publicació d'atres que tinguen igual finalitat, i comprar, vendre i regalar els que considere necessaris per als compliment de la seua missió.

c) Convocar concursos per fomentar entre els valencians de totes les edats i condicions el conreu i coneixement de la nostra Llengua, de la nostra Literatura, de la nostra Història, de la nostra Geografia, del nostre Dret o qualsevol atre ordre de coneixements relacionats amb el cos o amb l'esperit del País Valencià, i cooperar als que atres entitats convoquen per a objectius similars.

d) Fomentar la creació d'escoles valencianes a fora del País Valencià per a estrangers i per als valencians emigrats: publicar

gramàtiques valencianes en atres llengües i diccionaris valencians amb l'equivalent estranger i, en general, cooperar a la difusió, coneixença i honrament de la nostra llengua a l'estranger.

e) Organisar tota mena d'actes destinats a estimular l'avanc dels estudiosos a base valenciana, a estrényer els llaços d'unió entre tots els elements que treballen d'una manera o atra per la valencianisació de la nostra ensenyança, i a la consecució de recursos per a facilitar els fins de l'Associació.

f) Obrir cursets sobre matèries destinades a fer conéixer la personalitat i la vida del País Valencià, efectuant-los on considere'ls més profitosos.

g) Formar una Biblioteca amb llibres docents i instructius, de naturalesa i esperit valencià i d'interés pedagògic universal, amb la qual es puga contribuir a la major il·lustració del Magisteri de la nostra Pàtria.

h) Publicar un Butlletí de l'Associació, i si es creu convenient, una revista difusora de l'ensenyança valenciana, que puga ser orgue de propaganda dels fins socials i guia pedagogia [sic] per als mestres.

Art. 3. Els cabdals de l'Associació es formaran amb:

- a) Les quotes dels socis.
- b) Les subvencions que se li concedixquen.
- c) Els donatius que obtinga.
- d) Els recursos que el Consell Directiu albire per atres mitjos.

Dels socis

Art. 4. Per a ingressar a l'Associació caldrà presentar la proposta firmada per un o més socis i el sol·licitant al Consell o a la Junta de l'Associació a València o la Junta de la Delegació a qui corresponga, els quals resoldran sobre les propostes respectives.

Art. 5. Els socis seran individuals o col·lectius.

Els socis individuals seran numeraris si contribueixen amb la quota anyal mínima de dotze pessetes o màxima de seixanta; seran protectors si contribueixen amb una quota anyal superior a l'esmentada.

Els socis col·lectius seran les Associacions, periòdics o entitats d'atra índole i podran ser igualment numeraris si paguen una quota mínima anyal de vint-i-cint pessetes o màxima de cent cinquanta pessetes. Seran protectors si contribueixen amb major quota anyal de l'expressada.

També hi hauran socis infantils que no tindran veu ni vot als Consells generals. Per a ingressar a la Secció Infantil caldrà que no passen de setze anys i abonaran una quota anyal de tres pessetes.

Art. 6. Els socis individuals tindran veu i vot als Consells generals que es celebren i estan capacitats per a formar part del Consell Directiu.

Els socis col·lectius representats per llurs Presidents, Directors o Delegats amb autorisació escrita, tindran veu i vot als Consells generals, però no podran figurar al Consell Directiu.

Art. 7. A les poblacions on hi haja Delegacions serà convenient constituir una Junta que s'encarregue de l'organització i funcionament de la Secció Infantil.

Aixímateix (sic) serà convenient constituir Seccions Infantils a l'entorn de cada escola valenciana.

Del Consell Directiu

Art. 8. El govern de l'Associació queda encomanat a un Consell Directiu, compost de: President, segon President, Secretari, segon Secretari, Comptador-Tresorer, Arxiver-Bibliotecari i tres Vocals.

Art. 9. Els càrrecs del Consell Directiu es renovaran, en el Consell general ordinari, de la forma següent: un any, el President, segon Secretari, Arxiver-Bibliotecari i primer i tercer Vocals; l'atre any, el segon President, Secretari, Comptador-Tresorer i el segon

Vocal.

Art. 10. Serà gratuït l'exercici de tots els càrrecs, i aquells que els exercixquen podran ser reelegits.

Art. 11. Quan per dimissió o per altra causa foren més de tres els càrrecs vacants en el Consell directiu, este convocarà Consell general extraordinari per a omplir les vacants.

Art. 12. El Consell Directiu es reunirà quan el convoque el President i també quan ho sol·liciten tres dels components.

Art. 13 Totes les sessions del Consell Directiu tindran efecte mentre es reunit tres consellers i cap d'ell s'hi opose. No obstant la Presidència procurarà no es prenguen resolucions sobre assumptes transcendents en sessions a les quals no concurrisca majoria de conselleres. Tot i això, podran prendre qualsevol acord, per important que siga, en segona convocatòria.

De les delegacions

Art. 14 En cada població de fora de València es farà tot lo possible per nomenar un soci Delegat, i on hi haja més de cinc socis es deurà constituir una Delegació, la qual, reconeguda pel Consell Directiu de l'Associació, tindrà la representació de la Protectora a d'aquella localitat. Igualment podran constituir-se'n a les barriades de València que conserven caracterisació especial.

Les Delegacions nomenaran un President si el nombre de socis no passa de deu, i essent major el nombre, nomenaran President, Secretari, Tresorer i vocals.

Art. 15. Les Delegacions, dins del mes de desembre, enviaran al Consell Directiu un report dels treballs i resultats assolits per elles a les respectives localitats o comarques.

Art. 16. Podrà el Consell Directiu suspendre l'actuació de les Delegacions que no complixquen les obligacions que s'els assenyalen; la qual suspensió serà sotmesa al primer Consell general que es celebre per a què resolga.

1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

Dels Consells generals

Art. 17. Es celebrarà un Consell General ordinari dins de la primera quinzena de gener i extraordinaris quan els convoque el Consell Directiu o be quan siguen demanats per la vigèsima part dels associats, però amb un mínim de vint-i-cinc.

Art. 18. El Consell General ordinari deliberarà respecte.:

- I. Acta del Consell anterior.
- II. Memòria del Secretari sobre la gestió social de l'any.
- III. Estat de comptes.
- IV. Renovació de càrrecs que hagen de resultar vacants.
- V. Proposicions que es presenten, precís i preguntes.

Art. 19. Les proposicions que facen els socis deuran ser presentades al Consell Directiu per escrit, almenys amb tres dies d'anticipació a la celebració del Consell.

Art. 20. Als Consells Generals extraordinaris sols podran tractar-se els assumptes que consten a la convocatòria.

Art. 21. Els Consells Generals tindran efecte siga qualsevulla el nombre dels que hi assistixquen.

La convocatòria serà feta mitjançant papertes trameses amb vuit dies almenys d'anticipació o per la seua publicació al Butlletí de l'Associació.

Art. 22. Tots els acords que es prenguen als Consells Generals deuran ser per majoria de vots.

Art. 23. Per a tractar de la reforma dels presents Estatuts caldrà la convocatòria d'un Consell General extraordinari per al cas, havent de prendre's els acords almenys pels vots de les dues terceres parts dels socis presents al Consell.

Art. 24. Per a l'elecció de càrrecs serà necessària la confecció de candidatures que deuran ser presentades al Consell Directiu amb quaranta vuit hores almenys d'anticipació a la celebració del Consell General.

El Consell Directiu tindrà l'obligació d'exposar amb vint-i-

quatre hores almenys d'anticipació a la celebració del Consell General, en el lloc on s'indique en la convocatòria, les candidatures que es presenten.

Art. 25. Les votacions per als nomenaments de càrrecs i per qüestions que afecten a persones hauran ser secretes tant en les sessions del Consell Directiu com en les dels Consells Generals. En els altres casos sols seran secretes les votacions quan ho demanen la mitat més un dels presents.

Art. 26. Per a declarar dissolta l'Associació caldrà que no resten deu associats que es presten a continuar-la amb el mateix esperit que preveuen els articles primer i segon dels presents Estatuts.

Art. 27. En cas d'acordarse la dissolució, el Consell Directiu es constituirà en comissió liquidadora, i els bens socials que resulten es cediran a la Corporació o institució que millor puga aplicarlos al foment de l'ensenyança valenciana.

Art. 28. El Consell Directiu està autorisat per a interpretar, segons el seu criteri, els punts dubtosos que podran oferir-se en els presents Estatuts.

Domicili social: Poeta Quintana 7, València.

València 31 de gener de 1934.

El president A. Tarín; el secretari Vicent Vilaplana.

Els precedents Estatuts de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana han estat registrats als efectes de la llei d'Associacions del Govern Espanyol de 30 de juny de 1887. València, a 3 de Febrer de 1934, i aprovats pel Consell General de l'Associació de 7 dels mateixos.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

DOCUMENT NÚM. 34⁵⁵⁵

LA COOFICIALITAT DE LA LLENGUA

Convocades per l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana s'han celebrat unes sessions d'entitats valencianistes per tal de demanar conjuntament la cooficialitat del valencià i el castellà als centres d'ensenyament oficials. I nosatres hem aportat tot el nostre entusiasme a esta empresa encaminada a remeiar en part la injustícia de què és objecte la nostra llengua; eixe entusiasme que sempre hem dut a tot lo que significara el guany d'un lloc en el terreny del nostre alliberament cultural o polític; i amb eixa ardidesa plena de sinceritat posem a disposició del Comité les nostres columnes i el nostre esforç personal en nom d'aquella solidaritat valencianista que sempre hem propugnat i sempre hem practicat, per tal que cooperant a la consecució de la cooficialitat de la nostra llengua amb la castellana assolisca aquella un lloc més honrós que el menyspreu de què gaudix actualment.

Clar que esta fita no és ni molt menys la meta de les nostres aspiracions en la reivindicació de la llengua valenciana. Nosatres, que a tothora hem vingut repetint que la llengua és l'expressió més ferma de la nostra personalitat nacional, l'únic instrument de la nostra cultura, la fidel expressió del nostre sentir, el nostre fet diferencial essencialíssim, tot lo qual ve a dir que l'única llengua dels valencians és la llengua valenciana, no podem admetre com a definitiva una solució bilingüe; la nostra col·laboració en esta tasca no vol dir que renunciem als drets de la nostra llengua, ni menys que acceptem que el País Valencià és un poble de dues llengües; lo qual seria contrari a lo que sempre hem sostingut.

Cal dir que com a conseqüència de la posició política del nostre poble, que ha hagut d'acceptar per força una llengua estrangera, al mateix temps que abandonava la seua llengua amb una inconsciència suïcida, hui es troba aquella

---

⁵⁵⁵ Publicat en *Acció* núm. 95, de 21 de març de 1936

respecte la castellana en una situació d'envidiosa postergació. Les entitats valencianistes, presidides per l'A. P. de l'E. V., han pres la iniciativa d'aixecar la nostra llengua d'esta situació d'inferioritat per aconseguir situar-la al mateix nivell que la castellana als medis oficials. I nosatres recolzem esta tasca ennoblidora de la nostra llengua, que aconseguirà guanyar així una posició que no és la definitiva, però sí la possible en la trista realitat del moment.

És una posició en el camí del nostre recobriment cultural; és el regateig entre els que volen que una llengua estranya conserve encara la privilegiada situació de què gaudeix fa més de dos segles, i els que lluitem per l'exaltació de la nostra llengua al lloc que li pertoca de llengua essencial i única del País Valencià.

Però si esta cooficialitat s'aconsegua, si s'aplicara el bilingüisme al País Valencià, tot i celebrant-ho, no hem d'abandonar allò que tenim el dret de defensar i l'obligació de conquerir, car lo contrari seria la negació de la nostra pròpia personalitat i el reconeixement del provincianisme més depressiu. Nosatres acceptem esta situació de cooficialitat de dues llengües com a temporal situació conquerible de moment des de la qual hem de llançar-nos ardidament a la conquesta per a la nostra llengua valenciana de la situació que té dret a ocupar de llengua dels valencians.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

DOCUMENT NÚM. 35

LLIBRE D'ACTES DE LA JUNTA
DIRECTIVA DE L'AGRUPACIÓ
VALENCIANISTA ESCOLAR⁵⁵⁶

«CONSELL DIRECTIU»

ACTES DE LES SESSIONS DE LA JUNTA DIRECTIVA DEL CURS
1932 A 1933.

Junta Directiva

President Domenec Gomez Senent de Ciències.

Vicepresident Vicent Rodríguez Martínez de Dret.

Secretari comptador Robert Moròder Molina de Dret.

Vi-secretari comptador Rafael Serrano Rosario de Medicina.

Tresorer Del-li Sebastian Caspo de Alts Estudis Mercantils.

Vocal 1er Robert Feo García de Ciències.

Vocal 2° Claudi Chaqués Ramon de Dret.

Vocal 3° Francesc Broseta Casani de Medicina.

Vocal 4° Ferran Aguiló Suluza de Medicina.

Vocal 5° Agustí Alaman Rodrigo de Dret.

Vocal 6° Francesc Casanova Alfonso de Dret.

València 14 de novembre de 1932.

P.P.

El President: Domenec Gomez

El secretari: Robert Moròder.

***

[1] Acta de la sessió de la Junta Directiva del 17 de novembre de mil noucents trenta dos.

Primera de la seua actuació. Sota la presidència d'En Domenec Gomez Senent s'obri la sessió a un quart de dues.

Assistixen ensemps que la Presidencia els Srs. expresats al marge.

Dona comptes el Sr. Tresorer i es aprovada la seua actuació.

Per el President son repartides entre els assistens algunes lletres per a la seua entrega i les restants passen a Secretaría a la que se li entreguen tres pessetes per a segells i despeses menors. El contingut de les lletres diu aixi "València i novembre de mil noucents trenta dos - Senyor En...- Mon mes estimat senyor. Havent-se constituït en València l'Agrupació Valencianista Escolar, que preten difondre el valencianisme i la cultura pairal nostra, per tot arreu del nostre País Valencià i en especial als centres d'ensenyança, mitjansant conferencies, excursions, cercles d'estudi etc..., i comptant per a d'açó amb el vigor i la joventut dels nostres agrupats qu'estan disposats a donar la vida si calguera per València, i dessitjant fer un obra gran com se mereix la patria. Aon varem naiseer s'aclamen a vos per a que aporteu el vostre donatiu en la gran tasca a fer a qu'es digneu pertanyer a d'aquesta Agrupació com a soci protector i que si tingem a be donar-vos llibres també us ho agraiem.

El donatiu inicial se está donant en la següent forma, 15, 20, 50, 100 i 200 ptes. I les quotes de soci protector son des de ptes. 2 en avant mesaderament.

Cas de no concedir-nos aquests favors que us demanem, us preguem qu'ens contesteu a la matjor brevetat possible.

Sapien que romanguem a la vostra llahor prests.

---

⁵⁵⁶ El Llibre d'actes es troba a la Biblioteca de la societat Lo Rat Penat.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

Per a l'A.V.E. Domenec Gomez Senent (Signat).

Provisionalment podeu escriure a Domenec Gomez Senent -Carrer de Gonçal Julian 8 - Valencia" queda enterada la Junta Directiva i es entregada la lletra al Secretari per al arxiu.

El President pregunta que hi ha de la casa social. Demana la paraula el Sr. Moròder i diu que com havia restat encarregat el senyor Feo, aquest Sr. podrà aclarir-ho. El senyor Feo diu que se li ha oblidat anar a parlar amb l'amo de la casa del carrer Vilaragut. El Sr. Moròder diu i proposa qu'es nomene una comissió formada per els senyors: Rodríguez, Chaqués i Sebastian; per a tot lo que corresponga a la cuestió del lloc social. El Sr. Sebastian diu que millor seria delegar a la Presidencia i aquesta acordarà. Així s'acorda.

Es passa a discussió la cuestió del segell i del escrit i després d'amplia discussió s'acorda a proposta del senyor Moròder que s'adopti per a segell: un que en el mig porte un estel de cinc puntes i rodejant-la una inscripció que diga «Agrupació Valencianista Escolar-Valencia».

Per unanimitat i després de llarga discussió s'acorda adoptar per escrit el fet per el Sr. Peña si es factible monetariament i que resta a disposició dels socis en Secretaria.

Per el Secretari es llegit l'acord de la Ponencia de l'Assamblea General. Se discuteix a prop de les Juntes de Consulta sus si eix representants quant hi hagen més de cinc cursos han d'esser dels ultims un sols representant o dels primers com proposa la Ponencia i amb una aclaració del senyor Moròder pareix be l'acord de la Ponencia.

El Sr. Feo proposa que la Ponencia s'encarregue de dictar normes per a la reelecció dels carrecs i el senyor Rodríguez proposa que s'encarregue de finalitzar tot el Reglament presentat el projecte a l'Assamblea. El Sr. Moròder diu que l'Assamblea unicament dona autoritat a la Ponencia per a presentar esmenes als articles que no es varen aprovar als qui se relacionen amb els articles de les Juntes de Consulta que no varen esser discutits per lo tant no es pot dir que la

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

ponencia s'encarregue a l'acoplament del Reglament interior. Així s'acorda.

Es nomenat Bibliotecaris el Sr. Feo i aquest demana se li deixi triar per anomenar-se ajudants d'entre els socis. S'oponen els srs. Sebastian i Moròder ja que el Sr. Feo mantingue en la seua ponencia en l'Assamblea i així s'acorda, en contra de lo que proposava el Sr. Sebastian que els ajudants unicament devien esser de les Junes de Consulta. Al·lega el Sr. Feo que aquestes no estan constituïdes, s'acorda que per ara extra-oficialment puga nomenar als que vullga.

El tresorer demana se li autoritze per a l'adquisició de llibres d'actes i de caixa i dues arxivadors per a Secretaria i Tresoreria i així s'acorda.

Proposa el Sr. Moròder que com a Secretari se li entregue la llista de socis, avui en poder del Tresorer per a fer dos llistes l'una per ordre d'admissió dels socis i l'altra per ordre alfabetic i el Sr. Gomez Senent diu que siga inclosa un altra llista per a classificar-los per estudis. Així s'acorda.

Demana la paraula el Sr. Chaqués per a preguntar a la Presidencia que hi ha de l'excursió al Puig. La Presidencia explica l'organització i a proposta del Sr. Feo se li donen amplis poders al Sr. President per a l'organització d'Excursions. El Sr. Moròder proposa i s'acorda qu'els membres de la Junta Directiva ajuden a la Presidencia en l'organització de l'Excursions.

El Sr. Feo pregunta, que ja que se té que posar un cartell-anuncis per a l'Excursió, qu'es lo que hi ha que fer amb respecte al Ex. Sr. Rector d'aquest districte?. Se acorda vaja una comissió a parlar amb ell.

Com no hi han mes assumptes a tractar i donat l'alvançada de l'hora s'aixeca la sessió a l'una de la nit.

A la ciutat de València i diuit de novembre de mil noucents trenta i dos.

PP El president: Domenec Gomez   El   Secretari: Robert
Moròder.

***

[2] **Acta de la sessió de la Junta Directiva del 25 de novembre de mil noucents trenta dos.** Segona de la seua actuació.

Assistents: Rodríguez, Ferran, Sebastián, Feo, Chaqués, Alaman, Moròder.

Sota la presidència d'En Domenec Gomez Senent i amb la assistència dels senyors expresats al marge s'obre la sessió a les set de la vesprada.

Llegida l'acta de la sessió anterior es aprobada.

Presidència dona compte d'una proposició per a un fitxer i diu de lo que en aquest deu constar. Demana la paraula el Sr. Sebastián diu que no cal posar els noms dels pares. Despres de llarga discussió en la que parlaren els senyors Rodríguez, Feo, Chaqués, Alaman, Sebastián i la Presidència s'acorda reste en estudi fins a que aplegue la mostra.

Es discutix a prop del lloc social i parlaren els senyors Feo, Rodríguez, Chaqués i Moròder per a dir cadascu lo que crea mes convenient.

Demana la paraula el Sr. Moròder per a parlar del arxiu dels estudiants nacionalistes proposant siga invitat el Sr. Simó propietari del dit arxiu per a que fassa entrega del mateix a nostra Agrupació. S'acorda així, facultant-se al Sr. Moròder per a parlar amb el Sr. Simó.

El Sr. Alaman proposa es cree un orgue de l'Agrupació i en aquesta discussió entervingueren els senyors Feo, Gomez Senent, Sebastián i Moròder ensemps qu'el Sr. Alaman. Aprovant-se qu'el senyor Feo. Aporte per al estudi maqueta propossició.

Es aprovada l'admissió dels següents senyors: Miquèl García Vicent; Manèl Ricart Ricart; Joaquin Fayos Lelix; Joan García Robillart; Joan Sanz Bermell; Josefa Segarra García; Manèl Valero Esteban; Josep Vaquer Vicente; Joan Garay Morales; Esteve Perez Blasco; Vicent Tortajada Belenguer; Josep Juan Palafox; Salvador Plá Cifre; Josep Antoni Miralles Imperial i Gomez; Federic Ibañez Serrulla; Miguel Marques Gil; Joan Almagro Maestre; Josep

Garcia Fuster; Tomás Espulges Noguera; Ramon Tatay Pujol; Ernest Turégano Juve; Simó Cano Denias; Josep Roselló Caballero; Celestí Más Alcaraz; Antoni Chofré Albiol; Enric Capellá Faus; Joan Baptiste Borrás Rubio; Manèl Planelles Monfort; i Miguel Adlert Noguerol.

Els senyors Feo, i Chaqués, [illegible] Francesc Bosch Roig la qual proposició origina una llarga discussió aprop de l'admissió dels socis. En aquesta discussió intervingué tota la Junta i s'aprova una proposició del Sr. Rodríguez per a que les sollicituts de socis es redacten per escrit.

Presidencia passa a disposició de la Junta el seu carrec de delegat de l'Agrupació en el "Cami" s'acorda continue la Presidencia en el carrec i quant no puga assistir momene per a representar-li al Sr. Rodríguez.

Presidencia dona compte de que ha demanat invitacions per al acte d'Alcira i es dona per enterada la Junta.

Presidencia dona compte d'una lletra d'En Victor Gonzalbez Gomez - Arquitecte que sol·licita la seua admissió com a soci protector amb quota de dues pessetes mensuals. Es aprovat.

El Sr. Sebastian demana se facen de oficis per a l'Unió Valencianista i per al Sr. Martinez Media.

El Sr. Moròder demana siga llegit el projecte de Reglament de la Ponencia, aquesta proposició en la que intervingue tots els membres presents i s'acorda passe a primer lloc en la sessió propera, com aixi també una proposició dels Sr. Feo, Chaqués i Alaman aprop del Rector de l'Universitat.

S'aixeca la sessió a les nou de a nit.

A la ciutat de Valencia i vinticinc de novembre de mil noucents trenta dos.

El President: Domenec Gomez
Moròder.

El Secretari: Robert

Assistents: Rodríguez, Sebastian, Feo, Chaqués, Moròder.

[3] **Acta de la sessió de la Junta Directiva del trenta de novembre de mil noucents trenta dos.** Tercera de la seua actuació.

Sota la presidència del Vicepresident En Vicens Rodríguez i amb l'assistència dels senyors expresats al marge; s'obri la sessió a les set i quart de la vesprada.

Llegida l'acta de la sessió anterior de 25 dels corrents es aprovada.

Ocupa la Presidència En Domenec Gomez Senent, President de l'A.V.E. u per Secretaria es llegit l'ordre del dia que diu:.

1er Assumpte del Rector, proposta del Sr. Feo. 2° Lloc Social. 3° Excursió a Molvedre el dumenge venint. 4° Conferències pels pobles. 5° Anuncis de les excursions. 6° Redacció definitiva de les fitxes. 7° Carnet. 8° Butlletí d'inscripció. 9° Cursets de llengua, geografia, historia, dret, ciències. 10° Instàncies als Ajuntaments de València i altres ciutats i a les diputacions de València, Castelló, Alacant, Palma i Generalitat de Catalunya sollicitant llibres i apoi. 11° Presentació per a la seua aprovació de sollicituts de ingres de socis. 12° Lletres als estudiants nacionalistes. 13° Nomenament del delegat d'esports. 14° Insignia. 15° Carta a Bretanya. 16° Tropes d'asalt proposició dels senyors Feo i Chaqués. 17° Llei d'associacions, proposició del Sr. Moròder. 18° Llengües de socis i arxivadors proposició del Sr. Moròder.

Llegit la proposta del Sr. Feo aprop del sumpte del Rector, demana la paraula el Sr. Moròder i diu que en la darrera sessió s'acorda que primerament es parlava del assumpte de la Ponència el Sr. Feo. Diu que lo primer es el assumpte del Rector i despres d'una aclaració de la Presidència s'acorda se parle primerament de la Ponència.

Demana la paraula el Sr. Moròder que diu que aquest incident deu acabar i creu que la Ponència es la nomenar unicament per a l'estudi dels articles no

aprovats, proposa que la Ponència vaja a l'Assamblea General, baix la seua responsabilitat amb el projecte que desitge i que la Junta Directiva no es torne a ficar en el assumpte. El Sr. Rodríguez se mostra d'acord amb la proposició del Sr. Moròder i després d'intervindre el Sr. Feo i Chaqués s'acorda aprovar la proposició del Sr. Moròder. Abstenint-se de votar el Sr. Feo.

El Sr. Feo proposa se parle immediatament amb el Rector per a vore que diu aprop dels anuncis i si es nega a donar permis per a col·locarlos se li done el vot de censura que deixa en suspens l'Assamblea. El Sr. Rodríguez diu que no convé que ens possem en contra del Rector i menys en aquesta [il·legible] Moròder diu que li pareix be que se parle amb el Rector, pero diu que en cas d'anar a parlar-li no vaja el Sr. Feo. Els Srs. Sebastian i Chaqués parlaren defensant el seus punts de mira. S'aprova la proposició del Sr. Feo i es proposa per a anar a parlar amb el Rector als Sres. Rodríguez, Feo i Moròder. El Sr. Feo diu que no vol anar per que com el Rector es un embustero tindria que contestar-li com es mereix i no vol ficar en un compromís a l'A.V.E. Es nomenat el Sr. Chaqués en substitució del Sr. Feo, junt amb els Srs. Rodríguez i Moròder per a parlar amb el Rector.

Del lloc social, com no ha vingut el Sr. Casanova encarregat d'aço, la Presidencia proposa passe en primer lloc en la sessió venent.

L'Excursió a Molvedre el Sr. Chaqués proposa que vaja per lo menys la mitad de la Junta Directiva; el Sr. Moròder diu que això es una acció i s'acorda no aprovar-la. Con el Sr. Chaqués diu que es podria fer un mitin en Molvedre, Presidencia aclara. El Sr. Broseta diu que seria mes convenient fer primer la propaganda en els centres d'ensenyança de València. El Sr. Moròder diu que no compren com en excursions se vullga fer un mitin i diu que no diu això l'Estatut, ensemps aprofita l'ocasió per adherir-se al prec del Sr. Broseta. El Sr. Rodríguez protesta perque no estiga aci el Reglament o Estatut de l'Agrupació i diu que devia portar-lo el secretari. El Secretari diu qu'esta en poder del Sr. Sebastian que lo mateix que les llengües de socis, no val donar-liles. El Sr. Feo proposa i

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

s'acorda qu'el Sr. Sebastian entregue tots els documents al secretari; amb el vot en contra del Sr. Del-li Sebastia Casp que al intentar explicar el seu vot produïx un incident. La Presidència aixeca la sessió per cinc minuts son el huit menys vinticin.

A les huit menys deu s'obre la sessió. Demana la paraula el Sr. Feo i diu qu'els anuncis en l'Universitat esperem a la resposta del Rector. Aixís s'acorda abstenint-se de votar el Sr. Sebastian.

S'acorda que tant lo de les quotes [?], el carnet i butlletí d'inscripció se tracten en la sessió vinent.

Els parla dels curssets de llengua, història, etc. i després de intervindre, Presidència i els Srs Rodríguez, Feo i Moròder s'acorda activar-les totes en cap de sols la de llengua com proposa el Sr. Moròder. Votaren a favor els Srs. Rodríguez, Feo i Chaqués; en contra Presidència i Sr. Moròder; abstenint-se els Srs. Sebastian i Ferran.

El Sr. Sebastian proposa i s'acorda que la Presidència s'encarregue de nomenar als que tinguen que dirigir els curssets.

El Sr. Feo proposa que les conferències se donen en les aules de l'Universitat.

Son nomenats els Srs. Gomez Senent, Rodríguez, Sebastian i Feo per a redactar les instàncies a corporacions demanant llibres i apoi.

Son aprovats com a socis protectors els Srs. Frances Alcayde i Ignaci Villalonga amb 5 pesetes de quota cadascun.

Son admesos per a socis numeraris els Srs. 1ª Josep Noguera Sanchis de Manises presentat per els Srs Moròder i Sebastian i fet soci per el primer; 2ª Vicent Estelles Barrachina presentat per els Srs. Sebastian i Moròder i fet soci per el primer; 3ª Josep Higon de Foyos presentat per el Sr. Broseta i 4ª Joaquim Vidal presentat per el Sr. Broseta. Son aprovats els tres primers, no el quart a proposta del Sr. Moròder que demana reste en taula fins la propera sessió. El Sr. Chaqués proposa que fins a qu'el Sr. Broseta diga si parla o no el valencià i així s'acorda.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

El Sr. Rodríguez proposa per a delegat d'esports al Sr. Martinez Cros. El Sr. Moròder diu que el Sr. Martinez Cros amb partidisme i proposa també al Sr. Viruela amb el fi de no esser unicament el Sr. Martinez. El Sr. Feo diu que el Sr. Martinez Cros no es digne de esser delegat perque no parla en valencià i se proposa a si mateix per a delegat amb facultats per a organitzar tot. Així s'acorda.

Es delega a la Presidencia per a encarregar l'insignia.

S'encarrega als Sr. Feo i Rodríguez per a redactar la lletra a Bretanya a condició de passar per Junta Directiva per a la seua aprovació.

El Sr. Moròder demana se compre una llei d'associacions i la Presidencia oferix regalarla.

Els Sr. Feo i Chaqués proposen que se creen "Tropes s'asalt" i amb el vot en contra dels Srs. Feo, Chaqués i Moròder s'aprova es tracte en la propera sessió. El Sr. Moròder explica el seu vot i diu que vota en contra perque creu que eixa proposició deu esser rebutjada en aquesta sessió.

S'aixeca la sessió a les nou i quart de la nit a València i trenta de novembre de mil noucents trenta dos.

El President: Domenec Gomez   El Secretari: Robert Moròder.

Assistents: Ferran, Sebastian, Feo, Chaqués, Broseta, Moròder.

***

[4] **Acta de la sessió de la Junta Directiva del cinc de desembre de mil noucents trenta dos.** Quarta de la seua actuació.

Sota la presidencia d'En Domenec Gomez Senent, s'obri la sessió a les 7 i mitja de la vesprada i assistint ensemps que la Presidencia els Srs. Expressats al marge.

Llegida es aprobada l'acta de la sessió anterior del 30 de novembre.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

El Sr. Moròder proposa i s'acorda que conste en acta el sentiment de la Junta Directiva per la mort de la Sra. mare del soci protector N'Antoni Igual Ubeda.

El Sr. Feo pregunta qu'es lo que el Rector a contestat als Srs. que tenien que anar a parlar-li. El Sr. Moròder diu que degut a la absència del Sr. Chaqués no s'ha pogut parlar amb el Rector.

El Sr. Moròder protesta perque encara no tenim lloc social. El Sr. Gomez Senent li contesta i despres de intervindre el Sr. Sebastian s'acorda que tots els membres de la Junta cerquen casa.

El Sr. Moròder demostra que l'assumpte de les tropes d'asalt es antilegal i diu que no hi ha lloc a discussió i despres d'intervindre tota la Junta se passa a votació la proposta del Sr. Moròder i per majoria s'acorda que si que hi ha lloc a discussió i la Presidencia torna a passar a votació si hi ha lloc o no a discutir i per majoria s'acorda que si hi ha lloc a discussió.

Com es retiren de la sessió els Srs. Alaman i Broseta i resta la Junta en minoria, s'aixeca la sessió a les 8 i quart a València i cinc de desembre de mil noucentst trenta dos.

El President: Domenec Gomez   El Secretari: Robert Moròder.

Assistents: Rodríguez, Sebastian, Feo García, Broseta, Alaman, Moròder.

***

[5] Acta de la sessio de la Junta Directiva del 14 de desembre de mil noucents trenta dos. Quinta de la seua actuació.

Sota la Presidencia d'En Domenec Gomez Senent i amb l'assistencia dels Srs. Que s'expressen al marge, s'obri la sessió a les sis i mitja de la vesprada.

S'aprova el acta de la sessió anterior la Presidencia dona compte de dues

lletres dels Presidents de la Joventud Valencianista Republicana de Manises i del Centre d'Actuació Valencianista. La primera invita al mitin que la dita entitat organitza i la segona convidant a la III Exposició d'Art i a obrir una subscripció per a la «Festa dels xiquets».

Presidencia proposa i s'acorda adherir-se a la primera i enviar com a delegat al Sr. Rodríguez. El Sr. Alaman diu que no hi ha inconvenient per a lo de l'Exposició d'Art, però per a lo de la Festa del Xiquets proposa que proteste l'Agrupació per haver-se llevat el nom tradicional de festa dels Reis. El Sr. Moròder diu que a nosaltres no ens interessa el nom de la festa sinò obrir o no la llenca de subscripció i demana s'aproven les proposicions de la lletra del Centre. I s'aprova per majoria.

Presidencia diu si l'Agrupacio deu encapçalar la subscripció i s'acorda que no. Se dona per enterada la Junta de l'arganització d'un mitin en Almuçafes per el Sr. Chaqués.

S'acorda donar un vot de confiança a la Presidencia per a l'organització de la Diada d'Alcoi que segons el Sr. President será probablement el 2 o 3 de giner.

Presidencia dona compte de l'organització d'un sopar de confraternitat. Intervingueren a prop del assumpte en lo referent a lloc y dinés els Srs. Feo, Alaman, Broseta i Gomez Senent, defensant cadascun els seus punts de vista. El Sr. Moròder diu que li pareix mal s'organit-se un sopar i qu'encara no tingam lloc social i proposa que dit sopar reste supeditat a l'inauguració del lloc social, i despres d'una intervenció del Sr. Rodríguez a favor de la proposició, s'aprova per majoria la proposició del Sr. Moròder Molina.

De les reglamentacions de les calles en cursionistes [?] els Sr. Rodríguez i Feo proposen que se supedite l'inauguració del lloc social. El Sr. Moròder protesta i diu que aquests Srs. fan llavor obstruccionista.

Se parla de l'anunci i despres de llarga discussió aprop de si son pasquins o anuncis en la que intervingueren els Srs. Gomez Senent, Alaman, Feo,

Rodríguez i Moròder, s'acorda reste supeditat a la qüestió del Rector, en lo que se refeix a anuncis i en lo referent a pasquins talla la discussió el President.

Se parla de la propaganda en els centres docents; el Sr. Rodríguez proposa se creen Comites provisionals en els Centres docents que s'encarregen de fer-la propaganda. El Sr. Moròder diu que mana en la proposició de Rodríguez que dits comites siguem nomenats per la Junta Directiva. Presidencia aclara conceptes i s'acorda lo següent "Nomenar dos delegats que facen propaganda en els Centres docents per a poder constituir els comites provisionals, sempre que no tinguen prou nombre de socis dits centres, per a poder-los constituir. La designació dels delegats i dels comites provisionals, ho fara la Junta Directiva".

S'acorda fer visites i oficis per a fer mes socis protectors. Nomenant-se als Srs. Gomez Senent, Rodríguez, Feo, Sebastian i Broseta per a fer les visites.

S'acorda que el Sr. Sebastian s'encarregue de buscar lloc social per tota l'actual setmana.

El Sr. Sebastian fa cuestió del assumpte de les conferencies de la F.U.E. i fa historia del mateix, diu que va parlar en el Sr. Cebrian, que el Sr. Reig havia designat per a posar-se d'acord en l'Agrupació i la F.U.E. i censura al Vicepresident per no cumplir lo que se li diu. E. Sr. Moròder diu que ell va esser el primer que s'entera de qu'el Sr. Reig tenia que donar la conferencia i que immediatament ana a la Presidencia a enterar-li i aquest promete anar a parlar al Sr. Reig i no va anar (la Presidencia assent) i el vicepresident lo mateix i diu que si te culpa aquest el altre també. Presenta la proposició següent "que s'aconselle al Sr. Reig que no convé a l'Agrupació la conferencia per lo qual se li prega no la done". El Sr. Feo diu que no se li aconselle sino se li diga que no la done i presenta una proposició en aquests termes. Els Srs. Rodríguez i Sebastian presenten aquesta "que no se li diga res al Sr. Reig perque no convé a l'Agrupació posar-se enfront de la F.U.E."

Es aprovada per majoria la proposició del Sr. Moròder.

S'eixeca la sessió a les huit i mitja de la nit.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

Valencia 14 de desembre de 1932.

El President: Domenec Gomez   El secretari: Robert Moròder.

Assistents: Rodríguez, Ferran, Sebastian, Feo, Broseta, Alaman,
Moròder.

***

[6] Acta de la Junta Directiva del 30 gener de 1933.

Sota la presidència de Vicent Rodríguez, a les 6 s'obri la sessió.
Assistixen els Srs. Que s'expressen al marge.

S'acorda que començe a actuar la nova Junta Directiva, amb objecte de
que no s'interrumpisca la llavor de l'Agrupació.

Se presenten y aproven 7 socis.

Chaqués es fa cargo dels rebuts de tots el socis. Feo diu que fasa
propaganda y que se nomenen dos socis per cada escola que s'encarreguen d'ella.
S'acorda que estes seccions de propagada les formen Planells i Primitu Gomez per
l'Institut; Cifre i Sebastiá Caps en comerç; Nacher en l'Escola Industrial, y altres
que se fixaran per les Junes de Consulta. Es tracta de l'anà a Molvedre. Feo diu
que es deu anar, dic, que no es deu anar; Rodríguez que si; Sanchis i Chaqués que
es vacha però no a parlar. S'acorda que s'en vacha i que parle D. Gomez Senent.

S'aixeca la sessió a les 7 i mitja, en Valencia a 30 giner de 1933.

El President: Vicent Rodríguez   El Secretari: Pascual.

Assistents: Rodríguez, Pascual, Sanchis, Chaqués, García, Royo, Cifre,
Planelles, Feo.

***

[7] Acta de la Junta Directiva del 3 de febrer de 1933.

Preside Gomez Senent. S'obri la sessió a les 6 i 20. Asisten els Srs. Que s'expressen al marge.

Es llig l'acta anterior. Feo parla de la constitució d'un equip de foot-ball i que lo mes pronte posible, i que els juaors paguen un suplement de 0,29 cts. Broseta diu que no es pague suplement. Gomez diu qu'el fi de l'agrupació no es juar al foot-ball, i que no siga delegat d'esports Martinez Cros perque no coneix els esports valencians. Pascual, en contra del president, diu que es deu fer el equip, perque seria un signe de l'activitat de l'A.V.E. Es nomenen els següents delegats d'esports: Atletisme, Martinez Cros; Foot-ball, Puchal i Orts; Pilota a má, Chaqués. Els delegats restants les anemenara Feo.

Feo qu'anem a Molvedre. Rodríguez que s'anunci en la premsa. Pascual que no. Rodríguez que s'avise a la Diputació digen-le que no anem a Molvedre.

Rodríguez proposa qu'es constituïsquen seccions culturals, amb totes les ciències qui tinguen alguna relació amb Valencia i es proposa ell mateix pera organitzarles. Gomez diu qu'ell sollicitará la col·laboració de persones cultes per a que nos adjuden. Garcia diu qu'aiso no le pareix be. Com no s'aplega a un acord es queda sobre taula, per a tractarlo en atra reunió. Resta també sobre taula el Reglament de la Junta Directiva. S'admitix el alta a varis socis, i tambe baixes. El president tracta de les conferencies. Feo diu que es fasa propaganda de l'A.V.E fent un viage a Alcoi i Castelló. El president demana la data. Broseta opina que primer es deu fer la propaganda en Valencia. Després el secretari dona conte de les Juntes de consulta que s'han de constituir, i s'accorda que l'elecció siga el dia 7 per a la junta de Dret, el 8 Ciències, el 9 Barchiller, el 10 Medicina, el 11 Comerç.

S'entra després en precis i preguntes i s'accorda comprar un baló de foot-ball, sollicitar sub-venció de la Diputació i el Achuntament visitar al Rector, fer un manifest, i organitzar la biblioteca.

S'aixeca la sessió a les huit i mitja de la nit, en Valencia a 3 de febrer de

1933.

El president: Vicent Rodríguez   El secretari: Pascual.

Assistents: Gomez, Rodríguez, Pascual, Feo, Broseta, García.

***

[8] Acta de la Junta Directiva del dia 8 de febrer de 1933.

Sota la presidència de En Vicent Rodríguez. S'obri la sessió a les 5 i mitja. Assisten els Srs. que s'expressen al marge.

Es llig l'acta anterior. Rodríguez parla de les conferències i de les colles d'investigació filològica. Chaqués proposa qu'anem junt en els que fan el diccionari valencià actualment. Rodríguez que es d'urgència el fer les conferències i nomenar les Juntes de consulta. També s'acorda editar el manifest. S'acorda que Rodríguez y Garcia s'encarreguen del viatge a Alcoi. De les conferències s'encarrega Gomez i Sanchis. Es parla d'esports i Feo demana 30 pts. Per a un baló. Garcia diu que es deuen donar Chaqués dona compte del estat de la caixa i supossa que es podrán donar els dinés. S'entra en precís i preguntes i s'aixeca la sessió a les 7 de la vesprada. Valencia 8 de febrer de 1933.

El President: Vicent Rodríguez   El secretari: Sanchis.

A 17 de Febrer de 1933.

Assistents: Rodríguez, Sanchis, Feo, Sifre, Chaqués, Rodríguez.

***

[9] Acta de la Junta Directiva celebrada el dia 24 de Febrer de 1933,
sota la presidència d'En Vicent Rodríguez. Assistents els senyors que s'expressen al marge.

S'obri la sessió a les 6 de la vesprada. Es llig l'acta de la Junta anterior i Rodríguez llig una instància firmada per varis socis demanant Assambla General Extraordinària. S'acorda que no es valida perquè en ca no està aprovada la part del Reglament en qu'ells la fonamenten. Sin embarg s'acorda admitirla i tractar de les assumptes que demanen, el dia 9 de Març, data en que s'avia [sic] de celebrar l'Assambla Ordinària. S'acorda fer les convocatories impreses i anunciar-la en els diaris. S'aixeca la sessió a les 7 i mitja de la vesprada del dia 2 de Febrer de 1933, en València.

El President: Vicent Rodríguez

El Secretari: Pascual.

[10] Acta de la Junta Directiva del dia 17 de febrer de 1933.

Sota la presidència de V. Rodríguez. S'obri la sessió a les 6 de la vesprada. Estan presents els senyors que s'expressen al marge.

Rodríguez proposa un model de ficher per a els socis, amb tots els dats. Garcia diu que no deu constar el nom de les pares. S'accepta esta proposició. Chaqués proposa qu'es demane presupost a l'impremta per a imprimir el manifest qu'a de fer Rodríguez. Asi s'acorda. Per a l'impressió de les Estatus de l'A.V.E., s'acorda que es vacha a gestionar-lo a l'impremta. Chaqués planteja la cuestio dels rebuts, si possen "pase" o "rebut" per la cuestio de les imports. S'hauran d'enterar d'aixo Pascual y Garcia.

Es parla de les Juntes de Consulta, i s'aproven la constitució de les de Dret i comerç, en la forma següent:

Comerç.

President: Enric Garcia (2º curs de professorat).

Secretari: Ramo Arbona (3er curs).

Vocals: Antoni Bayarri (preparatori).

Bertomeu Bargues (1er curs).

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

Josep Dura (2º curs).

Josep Cabrera (1er curs professorat).

També s'aprova la de *Medicina*:

Vicent Roselló Cavallero.

Vicent Lleó.

Josep Jordi Ruiz.

Antoni Jofre.

Francesc Bolumar.

La de *Dret*:

Vicent Montesinos Hernandez (3er curs).

Maria [Marià?] Andreu Llobat (3er curs).

Robert Moròder Molina (1er curs).

Enric Aragó (2º curs).

Vicent Reig Gonsalvez (4 y 5 curs).

Es nomena dos representatns del tercer curs per ser en ell una gran majoria de socis; i es nomena un sols representant de 4 y 5 curs.

S'entra en pres y preguntes: Planelles demana qu'el "nostre bar" pose els noms en valencià. Cifre demana compte de la conducta del Rector en lo que referix a la cessió del Paraninf i a les anuncis. Chaqués proposa que es felicite a Salom per el seu nombrament de Decano de Dret. Es alçada la sessió a les 8 i mitja. Valencia a 17 de febrer de 1933.

El president: Vicent Rodríguez

El secretari: Pascual.

Assistents: Rodríguez, Pascual, Garcia, Chaqués, Planelles, Cifre, Broseta.

***

15 de maig

[11] **Acta cel·lebrada pel la Junta Directiva el dia 15 de Maig** a les 3 de la vesprada, sota la Presidència d'En Vicent Rodríguez. Assistixen els Senyors que s'expressen al marge. L'objecte de la reunió es tractar de l'oferiment del Centre d'Actuació Valencianista, al sol·licitar nostra col·laboració activa en l'organització de la segona setmana Cultural Valencianista. Exposada la qüestió per el President, i donat el caràcter preeminentement cultural o escolar que té la nostra Agrupació Valencianista Escolar, s'acorda per unanimitat prestar la dita col·laboració i treballar, per el major exit de aqueste gran acte, amb tot nostre entusiasme i voluntat.

S'aixeca la sessió a les 4 i mitja de la vesprada del dia 15 de Maig de 1933 en Valencia.

El President: V. Rodríguez

El Secretari: Pascual.

Assistens: Rodríguez, Chaqués, Garcia, Pascual, Cifre, Planells, Feo.

En l'Assamblea General de 25 d'octubre de mil noucents trenta tres va esser anomenada la següent Consell Directiu:

President En Claudi Xaqués Ramon, de Dret.

Vis. President En Barnard Puchades i Gimeno, de Dret.

Secretari En Robert Salvador i Moros, de Ciències.

Vis-Secretari En Miquel Viruela i Mestre, de Dret.

Tesorer En Angel Cifre i Goya, de Alts Estudis Mercantils.

Vis-Tesorer En Francesc Bolumar i Sayal, de Medicina.

Vocal 1er En Robert Moròder i Molina, de Dret.

Vocal 2^{on} N'Angel Pastor Pellicer, de Belles Arts.

Vocal 3er En Tomàs Galiana Llorca, de Medicina.

Vocal 4 En Primitiu Gomez Senent, de Magisteri.

Vocal 5 En Francesc Guasp Taberner, de Filosofia.

i Vocal 6 N'Enric Grau Camarena, de Batxillerat.

Valencia 26 d'Octubre de 1933.

El President: Chaqués   El Secretari: Salvador.

***

[12] Acta de la sessió primera celebrada pel Consell que presidix En Claudi Xaqués celebrada el dia 26 d'octubre de 1933.

Sota la Presidència d'En Claudi Xaqués s'obri la sessió a tres quarts de huit assistint els Srs. expresats al marge.

S'acorda per unanimitat celebrar Consell tots els dijous a 7 en punt del vespre. Es pressa en consideració la proposta del President per a demanar al Ajuntament de la Ciutat de València cent volums del follet publicat sobre d'En Blasco Ibanyez. S'autoriza al Sr. Cifre per a organitzar degudament la Directiva de Altres Estudis Mercantils. Se nomena Conseller de cultura i President del departament de mateix nom al Sr. Moròder. S'aprova a proposta de Moròder organitzar una Universitat Popular Valencianista per a lo que dit Sr. queda nomenat president del Comité organizador. A continuació s'aixeca la sessió a la huit i mitja del vespre.

València vintisis d'octubre de mil noucents trenta tres.

El President: Claudi Chaqués El secretari: R. Salvador.

Assistents: Puchalt, Viruela, Cifre, Bolumar, Moròder, Pastor, Galiana.

***

[13] Acta de constitució del Consell Directiu presidit per En Claudi Xaqués Ramon, del qu'es Secretari En Robert Salvador, que sotasignen a València i 26 d'octubre de mil noucents trenta tres s'obri la sessió de constitució a 7'30 del vespre i assistixen els Sr. expresats al marge.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

Tambe assistix per a donar posesió i constituirse el exPresident Sr. Vicenç Rodríguez. El President despres de corta exposició declara constituït al Consell i proposa i s'aprova comunicar-lo a la premsa.

Es retira el Sr. Rodríguez i el Consell passa a reunir-se en sessió ordinària.
València, 26 d'octubre de mil noucents trenta tres.

El President: Claudi Chaqués   El Secretari: Salvador.

Assistents: President, Puchalt, Cifre, Siruela, Bolumar, Moròder,
Galiana, Pastor, Secretari.

***

[14] **Acta de la Junta Directiva celebrada el dia 5 d'Abril de 1933**, sota la presidència d'En Vicent Rodríguez. Assistixen els senyors que s'expressen al marge. S'obri la sessió a les tres i mitja de la vesprada en el lloc de l'A.V.E., carrer de la Redempció nº 4. Es llig l'acta de la sessió anterior y s'aprova. Es fa una distribució de rebuts entre les membres de la Directiva per a cobrarlos. Es cursen oficis a Sanchis Sivera, Calot i Reig.

S'aproven les comptes de Secretaria. El Secretari dona compte de la seua gestió en l'Electra per a posar la llum. Es parla de la subvenció de l'Ajuntament.

S'envia una carta a Martínez Ferrando (Eduard). S'acorda prorrogar el cicle de conferències sollicitant les de Mamcuen, Thous, i altres. Com no n'hi ha mes assumptes a tractar s'aixeca la sessió a les 5 de la vesprada del dia 5 d'Abril de 1933, en València. _____.

El President: Vicent Rodríguez   El Secretari: Pascual.

26 d'abril de 1933.

[15] **Acta de la Junta Directiva del dia 26 d'Abril de 1933.**

S'obri la sessió a les dos del vespre, sota la presidència d'En Vicent

Rodríguez. Assistixen els Senyors que s'expressen al marge. Es passa a discutir la qüestió dels rebuts atrasats per causa de les vagues i vacances. Parla Cahques i proposa que es cobren els rebuts que siguen i anular els que no pugen ser cobrats. Garcia proposa qu'els rebuts atrassats y que no han pogut pasarse al cobro siguen anulats completament i qu'es posen la cobro els d'Abril y Maig. Aixina s'acorda.

Es passa a tractar del oferiment del Centre d'Actuació Valencianista del seu local. Presten una sala per a treballar i el saló grand cuand hu necessitem per assemblees o reunions. Desde luego en completa independència d'actuació i sense que puga significar mai ninguna adhesio politica ni de cap ordre. La Junta acepta l'oferiment y acorda portar-ho al jui de l'Assamblea General Extraordinaria. ____.

S'acorda celebrar la 3ª Conferencia del cicle de l'AVE el dia 29 a carrec d'En Francesc Alcaide Vilar.

S'acorda celebrar l'Assamblea avans esmentada el dia 5 de maig. S'accepta l'oferiment que formula la presidencia d'anar a parlar a Paiporta el dia 4 de Maig. El orador será designat per la presidencia.

S'aixeca la sessió a les 5 del vespre en Valencia a 26 d'Abril de 1933.

El President: Vicent Rodríguez

El Secretari: Pascual.

DOCUMENT NÚM. 36

ACTES DE L'ASSOCIACIÓ PROTECTORA DE L'ENSENYANÇA VALENCIANA⁵⁵⁷

[1] **Acta de Consell General de Constitució**

A la ciutat de València a 7 de Febrer de l'any 1934.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

Reunits els senyors que s'expressen al marge, el senyor Vicent Vilaplana i Roig, per la Comissió Organitzadora de l'Associació, procedí a la lectura del projecte d'Estatuts legalitzats pel Govern Civil de la "Província", que foren aprovats per unanimitat.

Tot seguit va tindre lloc l'elecció del Consell Directiu, havent estat elegits per aclamació els següents senyors i per als carrecs que s'indiquen:

President: Antoni Tarín i Sales, 37 anys, amb domicili Poeta Quintana 7. València.

President segon: Francesc Caballero i Muñoz, 40 anys, domicili Plaça Calatrava 3. València.

Secretari: Vicent Vilaplana i Roig, 33 anys, domicili Joaquim Costa 5. València.

Secretari segon: Enric Orts i Ausina, 20 anys, domicili Roterós 6. València.

Tresorer-Comptador: Leopold Martineç i Vidal, 32 anys, domicili Jesús 74.

Arxiver-Bibliotecari: Robert Moròder i Molina, 19 anys, domicili Clavé 3. València.

Vocal primer: Carles Salvador i Jimeno, 41 anys, Mestre. Benassal.

Vocal segon: Pasqual Asins i Lerma, 38 anys, domicili Mallorca 17. Benimaclet.

Vocal tercer: Baldomer Vendrell, 34 anys, Mestre. Bocairent.

A continuació els interessats prengueren possessió de llurs càrrecs i pel President Sr. Tarín es declarà constituïda l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, i sense cap assumpte més que tractar s'alçà la sessió.

---

⁵⁵⁷ El Llibre d'actes es troba a la Biblioteca de la societat Lo Rat Penat.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

V. i P. El President: A. Tarín

El Secretari: V. Vilaplana.

Assistents: Tarin, Vilaplana, Moròder, Cebrian, Rieta, Beut, Reig, Martineç i Vidal, Alcantarilla, Cubells, Navarro, Orts, Salvador, Martineç (Agnés), Rodríguez, Nacher, Calatayud, Marco, Caballero, Asins.

***

[2] Acta de la sessió del Consell General Ordinari celebrat el dia 7 de Febrer de 1934.

Amb l'assistència dels senyors que s'indiquen al marge, obri Presidència la sessió, i es llig l'acta del Consell anterior que és aprovada.

El Secretari senyor Vilaplana llig la següent proposició del senyor Tarin, que s'acorda per unanimitat: "Considerant la importància que per a la nostra llengua té l'acord de l'Assamblea de Castelló, sobre l'ortografia valenciana, que marca un avanç significatiu en la difusió de l'idioma del País Valencià, l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana desitja que el seu primer acord siga la seua més franca adhesió a les normes ortogràfiques aprovades en l'esmentada Assamblea de Castelló el 21 de desembre de 1932, i per la consecució de les quals tant va fer la patriòtica Editorial de L'Estel".

Així mateix s'acorda obrir un concurs de dibuixos entre els artistes valencians, per a elegir la marca o distintiu de la "Protectora" També s'acorda obrir un curs d'Ortografia Valenciana per correspondència i absolutament gratuït, a l'ensem que un curset de morfologia [?] també per correspondència, per mig del setmanari "El Camí" i la correcció dels exercicis a càrrec del Departament de Cultura del Centre d'Actuació Valencianista.

Després, sense cap assumpte més que tractar s'alça la sessió.

V. i P. El President: Tarín

El Secretari: V. Vilaplana.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

Assistents: Tarin, Vilaplana, Moròder, Cebrian, Rieta, Beut, Reig, Martineç i Vidal, Alcantarilla, Cubells, Navarro, Orts, Salvador, Martineç (Agnés), Rodríguez, Nacher, Calatayud, Marco, Caballero, Asins.

***

[3] Acta de la sessió del Consell Directiu celebrada el dia 12 d'Abril de 1934.

Amb assistència dels senyors que s'indiquen al marge es oberta la sessió per Presidència a les 22'30, i llig Secretaria l'acta de la sessió anterior que s'aprova, així com els demés assumptes de tràmit.

Es prenen per unanimitat els següents acords:

El premi de cent pessetes oferit a Lo Rat-Penat per als Jocs Florals concedir-lo de la següent forma: 75 pessetes al tema: "Estudi de l'estat de l'ensenyança al nostre País i l'analfabetisme existent a conseqüència de la dominació espanyola"; i 25 pessetes al tema "Programa de Història del País Valencià". Encarregar al senyor Moròder per a que confeccione un fitxer auxiliar de Bibliografia Pedagògica.

Llegit l'ofici de l'Associació del Magisteri, de la F.R.E.C., demanant premis per a un Concurs Pedagògic que ha organitzat, s'acorda concedir-li tres premis importants de lots de llibres per a cadascun dels tres grups que integren l'esmentat Concurs, a base sempre del nostre idioma. Nomenar jurat en representació de la "Protectora" en dit concurs al senyor J. J. Senent Ibaneç.

No havent més assumptes que tractar s'alça la sessió a les 24 hores.

V. i P. El President: Tarín

El Secretari: Vilaplana.

Assistents: Tarín, Vilaplana, Orts, Martíneç, Moròder.

***

[4] Acta de la sessió del Consell Directiu, del 13 de Maig de 1934.

A les quatre de la vesprada sota la Presidència del senyor Tarín, i amb assistència dels senyors que s'indiquen al marge, s'obri la sessió.

Es llegida per Secretaria l'acta de la sessió anterior que és aprovada.

Es dóna compte de la marxa de l'entitat, estat de caixa, etc, i tot seguit s'aproven les bases presentades, pel vocal primer senyor Carles Salvador i el soci Lambert A. Castelló, per al I Concurs Infantil d'Espectura Valenciana que s'acorda, pel moment, celebrar amb l'avinentsa de la III^a Setmana Cultural Valenciana que organisa el Centre d'Acció Valencianista. Nomenar Jurats per a l'esmentat Concurs als [dues línes en blanc per a escriure-hi el nom de dos vocals per al jurat].

A les sis de la vespada i sense cap altre assumpte que tractar s'alça la sessió.

V. i P. El President: Tarín

El Secretari: Vilaplana.

Assistents: Tarín, Vilaplana, Orts, Martíneç, Moròder.

***

[5] Acta de la sessió del Consell Directiu celebrada el 12 de Juny de 1934.

Amb l'assistència dels senyors que s'indiquen al marge, el President obri la sessió a les 7'30 hores de la vesprada.

El secretari senyor Vilaplana llig l'acta de la sessió anterior avantpassada la qual és aprovada i tot seguit es prenen els següents acords:.

Nomenar Delegats als senyors que s'indiquen per a les localitats següents: Alfara d'Algimia, a Miquel Viruela i Mestre; Castro Somiedo, a Ferran Perez i Puig; Culla, a Serafí Salort i Ginestar; La Llosa de Ranes, a Genar Tortosa

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

i Plà; Madrid a Josep Sanchis i Zabalza; Múrcia, a Vicent Sanchis i Sugranyes; Sant Joan de Moró, a Enric Soler i Godes; Xàtiva, a Ernest Bosch i Morant.

Fixar la Terminació del plaç de la matrícula per al I Concurs Infantil d'Esriptura Valenciana per al dia 30 dels corrents, amb l'objecte de conèixer prèviament el nombre de concursants.

Constituir l'Oficina de Divulgació i Correu de la Llengua, deixant encarregat de l'organissació i funcionament al senyor Martineç i Vidal.

Otorgar els premis oferts a l'Associació del Magisteri, com segueix: Grup I. Al que porta per lema "Pensat i fet", que signen dos deixebles del Grau Professional. Grup III. Al que porta per lema "Poble que la seua llengua cobra se recobra a sí mateix", del qual és autor En Primitiu Gomeç i Senent. Un atre premi al titolat "Dolça Parla" del qual és autor En Josep Puchades i Segarra. Felicitar a l'Agrupació Valencianista Republicana per la iniciativa que ha tingut de celebrar un Homenatge a la Llengua; acordant adherir-se i oferir la col·laboració.

Sense cap altre assumpte que tractar s'alça la sessió a les 9 hores del vespre.

V.i P. El President: Tarín

El Secretari: Vilaplana.

Assistens: Tarín, Vilaplana, Orts, Martíneç, Moròder.

***

[6] Acta de la sessió del Consell Directiu, del dia 6 de juliol de 1934.

A les 7'30 de la vesprada, amb assistència dels senyors que s'indiquen al marge, obri Presidència la sessió i s'aprova l'acta de la sessió passada.

S'acorda assistir una representació del Consell Directiu al Concurs Infantil de Lectura i Esriptura Valenciana que es celebrarà el proper dia 8 dels corrents a Canet Lo Roig.

Donar les gràcies a la Direcció i Junta de Govern de la Caixa d'Estalvis i

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

Mont de Pietat de València per l'implantació d'una nova secció de Llibretes d'estalvi totalment redactades i funcionant en la nostra llengua, d'acord amb lo sol·licitat per la nostra entitat.

Es pren l'acord de celebrar una festa infantil, als Jardins del Reial, per al proper dia 27 dels corrents, i ajornar, pel moment, l'anunciat Concurs Infantil d'escriptura Valenciana.

Concedir 50 contes infantils valencians als nens de l'escola de l'Assegador de la Torre que dirigix el mestre F. M. Llorens i Ferri.

Donar les gràcies als periòdics "El Camí" i "Acció" de València; "El Luchador" i "El Tio Cuc" d'Alacant, i "Esquerra", de Castelló, per la campanya que estant portant a efecte publicant articles de propaganda de la nostra Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana.

Nomenar delegats als senyors que s'indiquen per a les seues respectives localitats següents: Albocàcer, a Joan Puig i Puig; Algemesí, a Vicent Lloret i Martineç; Font de la Figuera, a Vicent Cambra i Ferrandis; Sagunt, a Simeó Domingo i Lluch.

No havent més assumptes que tractar, s'alça la sessió a les 9 de la nit.

V. i P. El President: Tarín

El Secretari: Vilaplana.

Assistents: Tarín, Vilaplana, Orts, Martineç.

***

[7] Acta de la sessió del Consell Directiu, celebrada el dia 11 d'Agost de 1934.

Presidència obri la sessió a les onze de la nit amb l'assistència dels senyors que s'indiquen al marge, i tot seguit es dóna compte de la marxa de l'entitat, nombre de socis, estat de caixa i nombre de deixebles dels curssets d'Ortografia i Morfologia. Resta aprovada l'acta de la darrera sessió.

S'acorda que el senyor Martineç i Vidal, com a Cap de l'Oficina de

Divulgació i Correu de la Llengua, felicite a tots els senyors que fan la propaganda de llurs negocis i articles en llengua valenciana, i a l'ensem que els demana còpies de tot allò que hagen editat en nostre idioma.

Felicitar al Delegat nostre i mestre de Canet lo Roig, N'Antoni Porcar, per l'èxit tan falaguer assolit al Concurs Infantil de Lectura i Escriptura Valenciana, celebrat darrerament a l'esmentat poble i organitzat pel dit senyor.

No havent cap assumpte més que tractar, s'alça la sessió a les 12 de la nit.

V. i P. El President: Tarín

El Secretari: Vilaplana.

Assistents: Tarín, Vilaplana, Orts, Martineç, Moròder.

***

[8] Acta de la sessió del Consell Directiu, celebra el 3 Setembre de 1934.

A les 7'30 de la vesprada obri Presidència la sessió amb l'assistència dels senyors que s'indiquen al marge, i seguidament es prenen els següents acords, després d'haver estat aprovada l'acta de la sessió darrera. Interessar de l'Ajuntament i la Diputació la creació de l'Escola de Gramàtica Valenciana.

Es dona per assabentat el Consell, del fall dels premis donats per la "Protectora" per als Jocs Florals d'enguany celebrats per Lo Rat-Penat.

S'acorda trametre un donatiu de llibres al Circul Socialista de la Vega Alta; i, així mateix, una dotzena de llibres a la Casa Regional Valenciana de Madrid.

Gestionar de Josep Simon i Barceló els llibres que te en depòsit l'A.V.R.

Secretaria prega als senyors Consellers de la "Protectora" que per a més eficàcia de la tasca a desenrotllar, no accepten càrrecs a altres entitats culturals; lo qual es pren en consideració.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

Sense cap altre assumpte que tractar, s'alça la sessió a les 9 del vespre.

V. i P. El President: Moròder El Secretari: Vilaplana.

Assistents: Tarín, Vilaplana, Orts, Martineç, Moròder.

Per acord del Consell 11 Març de 1935 es faculta al senyor Moròder per a signar l'acta adjunta i les que segueixen fins a la de 13 febrer de 1935 inclusiu.

***

[9] Acta de la sessió del Consell Directiu, celebrada el 4 de Novembre de 1934.

A les onze del matí i amb l'assistència dels senyors que s'indiquen al marge, obri Presidència la sessió, aprovant-se l'acta de la darrera sessió.

Després de donar compte de la marxa de l'entitat, nombre de socis, etc, es passa a tractar els següents assumptes:

Secretaria dona compte de la dimissió presentada pel Secretari Segon, senyor Orts, fundamentada pel motiu d'ésser norma de l'esmentat senyor no ostentar més d'un càrrec a entitats valencianes. El Consell es dóna per assabentat.

Felicitar als mestres F. M. Llorens i Ferri, de l'Assegador de la Torre, i Enric Soler i Godes, de Sant Joan de Moró, per la tasca tan loable que desenrollen a llurs escoles per a la valencianisació dels deixebles.

Donar les gràcies al nostre Delegat a Barcelona, senyor Celades, per haver portat unes corones de flors i llorer, el dia 11 del propassat setembre al monument del Conseller en Cap Rafael de Casanova i al Fossar de les Moreres en nom de la nostra entitat.

No havent més assumptes que tectar s'alça la sessió a les 2 de la vesprada.

V. i P. El President: Robert Moròder. El Secretari: V. Vilaplana.

Assistents: Tarín, Vilaplana, Martineç, Moròder, Salvador.

***

[10] Acta de la sessió del Consell Directiu, del 16 Desembre de 1934.

Presidència obri la sessió a les 12 amb assistència dels senyors que s'indiquen al marge, i es prenen els següents acords:

Formar una Antologia d'Escriptors Valencians, clàssics, del renaixement i contemporanis, per a publicar un Llibre de Lectura per a Infants. Es deixa encarregat al mestre i Conseller En Carles Salvador de l'organització i direcció, per a que presente al Consell la llista d'autors i tria de clàssics.

Sol·licitat pel Centre d'Actuació Valencianista el donar unes lliçons pràctiques de la Llengua Valenciana, s'acorda admetre la dita sol·licitut i contestar fixant la fetxa el proper mes de Febrer.

Publicar el segon número del Butlletí, durant el provinent mes de Gener com a Memòria de l'actuació de la "Protectora" en el present any. Publicar l'enquesta a tota la premsa valenciana.

Continuar els cursos de Llengua Valenciana, per correspondència, que tant d'èxit han assolit.

S'acorda sol·licitat pel senyor Salvador, a instàncies del soci J. J. Senent i Ibanyez demanar al senyor Nicolau Primitiu el text de la Ponència presentada per l'esmentat senyor, i que fou aprovada per unanimitat i amb entusiasme a l'Assamblea Pedagògica de l'Associació de Mestres de les comarques Albaida-Ontinyent, per vore si la "Protectora" troba les possibilitats d'impremtar-la i estendre-la a tots els mestres de la nostra Patria.

Concedir al Centre d'Actuació Valencianista un donatiu de 300 exemplars del llibret "La Llengua", a més dels 300 comprats per l'esmentada entitat per a repartir-los el "Dia dels Xiquets".

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

Sense cap altre assumpte que tractar, s'alça la sessió a la 1'30 de la vesprada.

V. i P. El President: R. Moròder. El Secretari: Vilaplana.

Assistents: Tarín, Vilaplana, Moròder, Salvador.

***

[11] Acta de la sessió del Consell Directiu, celebra 23 Desembre de 1934.

Obri la sessió la Presidència a les quatre i mitja de la vesprada amb l'assistència dels senyors que s'indiquen al marge, i s'aprova l'acta de l'última sessió. Presidència proposa celebrar un Consurs Infantil de Lectura, però davant de les manifestacions del Sr. Asins qui defensa l'idea que l'esmentat Concurs siga a l'ensems de la lectura i escriptura, s'acorda acceptar esta darrera proposta i celebrar un Concurs Infantil de Lectura i Escriitura Valenciana per al provinent mes de Maig. També s'acorda que, a més dels premis per als xiquets, es concedixquen premis per als mestres que major puntuació obtinguen entre el nombre de deixebles matriculats i el nombre de premis obtinguts. Resta encarregat el Senyor Carles Salvador de presentar al Consell les Bases per al Concurs.

Proposa Secretaria que el Consell General Ordinari es celebre dins de les actuals vacances de Nadal i Cap Any, acordant-se celebrar-lo el dia 6 del proper mes de Gener, a les quatre i mitja de la vesprada. S'acorda que les gestions necessàries a prop de Lo Rat-Penat a la fi de poder celebrar al seu estatge social de l'esmentat Consell. Resta encarregat el senyor Asins per fer les dites gestions.

S'acorda celebrar el darrer Consell Directiu abans del Consell general, per al dia 1 de Gener a les quatre de la vesprada.

Respecte a les vacants de Consellers que reglamentàriament han de produir-se al proper mes de Gener, acorda el Consell, a proposta del President

senyor Tarín que, per considerar-ho convenient per a la marxa de la “Protectora” per tractar-se d'un Consell actual, podríem dir d'iniciació, el presentar també la dimissió la resta dels Consellers als qui no els pertoca sortir i en conseqüència deixar en llibertat al Consell General per a la total elecció.

Sense cap altre assumpte que tractar s'alça la sessió a les sis de la vesprada.

V. i P. El President: R. Moròder. El Secretari: V. Vilaplana.

Assistents: Tarín, Vilaplana, Martineç, Moròder, Salvador, Asins.

***

[12] Acta de la sessió del Consell Directiu celebrada el dia 1 de Gener de 1935.

A les quatre i mitja de la vesprada obri Presidència la sessió amb l'assistència dels senyors que s'indiquen al marge, i la Secretaria llig l'acta de la propassada sessió que és aprovada.

El Secretari senyor Vilaplana dóna lectura a la Memòria de la gestió social de la “Protectora” durant el passat any, i es aprovada; com així mateix l'Estat de Comptes presentat pel senyor Tresorer.

S'acorda nomenar Delegats als senyors que s'indiquen per a les localitats següents: Burjasot a Emili Cebrian i Navarro; Guadasuar, a Inocenci Signes i Ruiç; Paterna a Pasqual Argent i Moia; Calasparra a German Asensi; Siguaní (Cuba), a Josep Gil i Peiró.

No havent més assumptes que tractar, s'alça la sessió a les sis de la vesprada.

V. i P. El President: Robert Moròder. El Secretari: Vicent Vilaplana.

Assistents: Tarín, Vilaplana, Moròder, Salvador.

***

[13] Acta de la sessió del Consell General ordinari celebrada el dia 6 de Gener de 1935.

Esta sessió tingué lloc al Saló de Regines de “Lo Rat Penat” gentilment cedit per a la celebració de l'acte.

A les quatre i mitja de la vesprada obri Presidència la sessió amb l'assistència dels senyors que s'indiquen al marge.

El Secretari senyor Vilaplana dóna lectura a la Memoria de la gestió social de l'any 1934 que és aprovada. Així mateix també resta aprovat l'Estat de Comptes presentat pel Tresorer senyor Martineç i Vidal.

Presidència dóna compte del per què de la dimissió col·lectiva del Consell Directiu explicant que s'havia arribat a eixe acord per creure que, havent estat nomenat l'actual Conseller per un nombre molt reduït de socis com havia al fundar-se la “Protectora” i considerant este primer any passat com a període de prova o iniciació, s'havia cregut en el deure de posar tots els càrrecs a la disposició de l'Assamblea per a que ella decidira lliurement.

Tot seguit, fa constar Presidència que per a l'elecció de càrrecs cal tindre present l'article 24 dels nostres Estatuts, i que havent-se presentat una sola candidatura no cap altra cosa, d'acord amb l'esmentat article que aprovar-la o refusar-la.

El senyor Donderis demana que l'Assamblea acorde que seguixca el mateix Consell Directiu i que per tant no es faça pública la candidatura presentada.

El senyor Bauset insistix també defensant la petició del senyor Donderis. Contesta Presidència dient que, d'acord amb els Estatuts de l'entitat, no es pot admetre el prec del senyor Donderis, puix, a més, l'actual Consell té la vacant del

senyor Orts, de Secretari Segon, i la determinació del senyor Vendrell de no continuar de Vocal Tercer per qué no li ho permeten les seues ocupacions.

El senyor Orts defensa la candidatura presentada i que, d'acord, als nostres Estatuts, ha estat exposada al tauló d'avisos i per tant ja era pública.

El senyor Aznar i Pellicer opina que la fòrmula per a que seguira el mateix Consell seria que els senyors firmants de la candidatura presentada la retiraren, i demana que així es faça.

El senyor Orts fa constar que a ell no li està possible fer lo que demana el senyor Aznar per no trobar-se presents una majoria de firmants.

Presidència contesta dient que no veu cap solució en la proposició del senyor Aznar, car es tindria que convocar seguidament un nou Consell General per cubrir les vacants. Però de totes maneres, i atenent-se al ja esmentat article 24 dels Estatuts, no hi ha altra cosa a fer hui, respecte a este punt, que posar a votació la candidatura presentada.

Secretaria llig la candidatura que ha estat presentada pels socis senyor Josep Navarro, Angel Climent, Lambert A. Castelló i Enric Orts.

Posada a votació l'esmentada candidatura, resta aprovada per 14 vots a favor i 3 en blanc; essent elegits per al Consell Directiu els següents senyors:

President: Antoni Tarin i Sales.

President Segon: Emili Beut i Belenguer.

Secretari: Vicent Vilaplana i Roig.

Secretari Segon: Albert Alcantarilla i Carbó.

Tresorer-Comptador: Leopold Martineç i Vidal.

Arxiver-Bibliotecari: Robert Moròder i Molina.

Vocal primer: Carles Salvador i Jimeno.

Vocal segon: Enric Navarro i Borràs.

Vocal tercer: Ismael Roselló i Zurriaga.

El senyor Asins (Pasqual) prega que el nou Consell Directiu acorda fer

un estudi per a la reforma dels Estatuts de la "Protectora", esperant que seran reformats enguany. Presidència diu que el Consell estudiarà el prec del senyor Asins.

Finalment el President senyor Tarín amb un breu parlament fa història de la fundació de la "Protectora", i proposa adreçar una salutació a l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana corresponent a la que aquella entitat ens va trametre, i també fer palesa la satisfacció de l'Assamblea per la gran llavor portada a cap pel Conseller senyor Carles Salvador. Tot lo quel, resta aprovat per unanimitat.

Sense cap altre assumpte que tractar, s'alça la sessió a les 6'30 de la vesprada.

V. i P. El President: Robert Moròder   El   Secretari: Vicent
Vilaplana.

Assistents: Arlandis, Bauset, Adlert, Asins (Joaquim), Alcantarilla, Orts, Cerdà, Aznar i Pellicer, Tarin, Martineç i Vidal, Vilaplana, Caballero, Asins (Pasqual) i Villanueva, Moròder, Donderis, Brú.

***

[14] Acta de la sessió del Consell Directiu del 9 de gener de 1935.

Presidint el Sr. Beut i amb els senyors que s'indiquen al marge començà a les 10,35 la sessió. S'aprovà l'acta anterior. S'aprovà la memoria de secretaria i l'estat de comptes presentat per Tresoreria, per a esser llegits al pròxim Consell General. S'acordà escriure al letrat Sr. Rieta, En Carles, per a que presente una solució de l'afer Tarin.

Es dona compte d'haver estat presentada una sola candidatura als efectes reglamentaris signada pel Sr. Ismael Rosselló, constituïda així en president 2º Emili Beut; secretari R. Moròder, Secretari segon Lisard Arlandis; Tresorer Josep

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

Sansabas, Arxiu-Biblioteca Tereseta Calatayud; Vocal 1er. Carles Salvador i vocal 2º Joan Garay Morales.

Darrerament es aixecada la sessió a les 12 de la nit.

V. i P. El president segon: Moròder   El secretari interi.

Assistents: Beut, Sansabas, Rosselló, Moròder.

***

[15] Acta de la sessió del Consell Directiu celebrada el 13 de Gener de 1935.

A les onze i mitja del matí i amb assistència dels senyors que s'indiquen al marge, obri la sessió el President senyor Tarín, prenent possessió de llurs càrrecs els senyors Alcantarilla i Carbó i Navarro i Borràs.

Llig Secretaria l'acta de la darrera sessió que és aprovada.

S'acorda, respecte al Concurs Infantil de Lectura i Escriptura, que es facen en dos grups per separat el de Lectura i el d'Escriptura, encomanant al Ponent senyor Salvador que redacte novament les bases d'acord amb este nou sentit.

Gestionar la prompta publicació del Llibre de Lectura per a Infants per vore si és possible porta-la a efecte abans la celebració del Concurs Infantil esmentat.

El senyor Tarín dona compte d'unes gestions començades pel l'A.V. a la fi que la "Protectora" concedisca una bonificació de deu pessetes [...] pel servici que disfruta de la màquina d'escriure de l'esmentada societat; i llavors, el senyor Moròder demana que es gestione el canvi de lloc social per què, per manca de lloc i espai, es troba hui [illegible] la feina a desenrotllar per la nostra entitat, i proposa que es gestione aprop del senyor Villalonga que es concedisca gratuïtament com a estatge social un entressol que l'esmentat senyor té per llogar.

Amb igual sentit fa ús de la paraula els senyors Alcantarilla, Navarro i Vilaplana, però es retirada la proposta davant els raonaments posats en contra pel senyor Tarín. Finalment es decidix, a proposta del senyor Navarro, que es facen gestions aprop del Centre de Cultura Valenciana i de l'Ajuntament per vore d'obtindre gratuïtament un lloc social. La Presidència s'oposa a que s'acorde el canvi de lloc social per creure que no hi és factible a la "Protectora", i fa qüestió de gabinet que no es parle més de l'assumpte, puix cas contrari presenta la dimissió. Es mostren en desacord amb esta actitud tots els demés Consellers; i al demanar Secretaria que per a la provinent sessió del Consell Directiu presente el senyor Tresorer un pressupost mesal per a l'estudi, la Presidència dimitix i abandona el seu lloc. Donant-se, per tant, alçada la sessió a la una de la vesprada.

V. i P. El President: Robert Moròder   El   Secretari: Vicent
Vilaplana.

Assistents: Tarín, Vilaplana, Alcantarilla, Moròder, Navarro.

***

[16] Acta de la sessió del Consell Directiu celebrada el 20 de Gener de 1935.

A les dotze, i amb assistència dels senyors que s'indiquen al marge obri Presidència la sessió prenent possessió de llurs càrrecs els senyors Beut i Roselló.

Secretària llig l'acta de la darrera sessió que resta aprovada.

El Sr. Beut, que ----- la Presidència, dona lectura a una lletra del senyor Tarín, de fetxa 19 dels corrents, ratificant-se en l'actitud adoptada en la passada sessió respecte a la seua dimissió. El senyor Vilaplana, Moròder i Navarro i Borràs fan constar la seua protesta davant la forma equivocada com el senyor Tarín detalla en la seua esmentada lletra l'ocorregut en la sessió del passat dia 13.

Obert el debat sobre la dimissió del President, el senyor Vilaplana

demana que, sols resta acceptar les condicions imposades pel senyor Tarín o admetre-li la dimissió; i com que el darrer Consell celebrat ja es va pronunciar en contra al primer punt, diu que solament és factible acceptar-li la dimissió, i que per tant no es pendrà part en cap altre acord que no siga éste.

Després de fer ús de la paraula tots els senyors Consellers defenent llurs diferents parers, es pren per majoria el següent acord: Expressar al senyor Tarin el desig del Consell que retire la dimissió que ha presentat del càrrec del President, fent constar a l'ensem que s'estima que el Consell i no la Presidència qui ha de resoldre totes les qüestions que es plantegen en sessions.

I per unanimitat es prengueren els següents acords: Pagar al Centre d'Actuació Valencianista la quantitat de deu pessetes messals en concepte d'ús de la màquina d'escriure per als afers de la "Protectora".

Iniciar gestions per a obtindre un estatge social absolutament independent per a oficines de la "Protectora".

Continuar com a lloc social el domicili del senyor Tarín, carrer Poeta Quintana, 7.

D'acord amb el desig del senyor Tarín s'acorda també escriure-li una lletra donant-li compte dels anteriors acords.

Secretaria llig el pressupost de comptes presentat per Tresoreria i malgrat trobar-hi petits errors de càlcul en alguna partida, es dóna per assabentat el Consell que són nivellats amb les actuals despeses.

A les dues de la vesprada s'alça la sessió.

V. i P. El President: V. Vilaplana

El Secretari: [en blanc].

Assistents: Beut, Vilaplana, Moròder, Navarro, Rosselló.

***

[17] **Acta de la sessió del Consell Directiu, celebrada el 3 de Febrer**

de 1935.

A les quatre de la vesprada i sota la Presidència del senyor Carles Salvador, s'obri la sessió amb assistència dels senyors que s'indiquen al marge.

Llig Secretaria l'acta de la sessió darrera que resta aprovada.

S'acorda nomenar Delegat de la "Protectora" a Artana, al senyor Joan Tomàs.

Secretaria dóna lectura a una lletra amb la qual el Centre d'Actuació Valencianista convida a la "Protectora" a adherir-se a un projectat homenatge a la memòria del gran patriota En Vicent Tomàs i Martí, commemorant el desé aniversari del seu traspàs. El senyor Martineç i Vidal explica que el Centre li ha encarregat faça present que, de moment, s'ha aplaçat l'esmentat homenatge i sols segueix la subscripció per a la publicació del fascicle. S'acorda contestar i subscriure's amb la quota de quinze pessetes, pero fent constar que dita quantitat serà per a la compra de llibres si l'esmentat fascicle es posa a la venda, i com a donatiu si es fa per a regalar.

Tresoreria presenta l'Estat de Comptes i explica que havent trovat uns petits errors, darrerament, demana in plaç per a poder presentar una liquidació concreta. S'acorda es presente dita liquidació per al proper Consell que els celebrarà el pròxim dia 24 dels corrents.

També fa constar Tresoreria que l'ensem que presentarà l'esmentada liquidació, es considerarà també irrevocablement presentada la dimissió del seu càrrec. Els demás Consellers li pregunten desistixca de dita actitud però Tresoreria acaba dient que és impossible per qué té altres quefers.

S'acorda escriure una lletra certificada al senyor Emili Lluch donant-li un plaç de quinze dies per a qué entregue el treball que li fou premiat per nostra entitat en els passats "Jocs Florals", fent-li constar que, cas de no rebre contestació, entndrém que renúncia a favor de la "Protectora"; però que se li prega que de totes maneres accedixca a enviar-nos l'original premiat.

Secretaria llig una lletra del Centre d'Actuació Valencianista donant la

[18] Acta de la sessió del Consell Directiu, celebra el 24 de Febrer de 1935.

A les quatre de la vesprada i sota la Presidència del senyor Beut i amb assistència dels senyors que s'indiquen al marge, s'obri la sessió.

S'acorda trametre un telegrama al Govern de Madrid protestant que a la Càtedra "Lluís Vives" no es permetxca paralar valencià. I, a l'ensem, fer una instància al Ministeri d'Instrucció sol·licitant l'ús de la llengua valenciana a l'esmentada Càtedra "Lluís Vives".

Es dóna compte de l'anunci en la premsa dels Cursets de Llengua que han produït noves inscripcions; com, així mateix, l'anunci també a premsa de la correcció de treballs de les Comissions falleres, per lo qual s'han rebut treballs a esmenar.

S'acorda rectificar els preus acordats en la darrera sessió per als anuncis al Butlletí, deixant-los en quinze pessetes, 30 i 50 respectivament. Comprar vint-i-cinc pessetes de llibrets de La Llengua.

Tresoreria presenta la liquidació de l'Estat de Comptes, fent constar que no entrega cap pesseta hui, però que parlarà amb el senyor Tarin i liquidarà lo més aviat possible.

Es dóna compte de la dimissió presentada pel senyor Salvador, i les fracassades gestions realitzades pels senyors President i Secretari per fer desistir al senyor Salvador de la seua decisió.

Com que es dóna el cas que són ja quatre les dimissions presentades s'acorda celebrar Consell General Extraordinari, per a elecció de vacants el pròxim dia 10 del provinent mes de Març a les 3'30 de la vesprada en el lloc social de "Lo Rat-Penat" i escriure-li a esta entitat sol·licitat-li el seu lloc per a la celebració de l'esmentat Consell.

A les sis de la vesprada es va aixecar la sessió.

V. i P. El President: Emili Beut

El Secretari: V. Vilaplana.

Assistents: Beut, Vilaplana, Martineç, Moròder, Rosselló.

[19] Acta de la sessió del Consell Directiu del dia 8 de Març de 1935.

A les 10'30 del vespre comença la sessió sota la Presidència del senyor Beut i Belenguer.

El senyor Beut dona compte d'haver-se rebut una candidatura per als càrrecs vacants que signen els socis senyors Tuson i Calvete.

Es llig una lletra del senyor Gaietà Huguet en la qual exposa les condicions per a crear l'Oficina de Relacions, i s'acordà per unanimitat admetre-la en principi.

Finalment el Consell acordà consultar al letrat senyor Reig per a que possibilite una solució a la qüestió de la firma de diferents actes que el senyor Tarin s'oposa a firmar.

I no havent més assumptes a tractar s'alça la sessió a les dotze de la nit.

V. i P. El President: E. Beut

El Secretari: V. Vilaplana.

Assistents: Beut, Vilaplana, Moròder, Roselló.

***

[20] Acta de la sessió del Consell General Extraordinari celebrada el dia 10 de Març de 1935.

A les quatre de la vesprada sota la Presidència del senyor Beut i amb assistència dels senyors que s'indiquen al marge, s'obri la sessió.

Secretaria llig l'acta del darrer Consell General que es aprovada.

Presidència explica que sols hi ha presentada una sola candidatura que ja reglamentàriament ha estat exposada al tauló d'avisos el temps marcat i que d'acord amb el Reglament de la nostra entitat sols resta per tant que aprovar-la o refusar-la.

Tot seguit es posa a votació l'esmentada candidatura i es aprovada per unanimitat, restant elegits, per conseqüència els següents senyors per als càrrecs vacants:

Presidència: Joaquim Rieta i Sister.

Tresoreria: Josep Sansabas i Serrano.

Vocal segon: Enric Orts i Ausina.

Vocal primer: J. J. Senent i Ibanyer.

Presidència explica que, com ja el Consell Directiu ha trobat una solució legal per a resoldre el tercer punt de l'ordre del dia a tractar en este Consell General, retira l'esmentar tercer punt.

El senyor Tarin demana que s'explique lo que hi haja respecte al tercer punt en qüestió, i Presidència contesta que si l'Assamblea ho desitja així, el Consell Directiu no té cap inconvenient en explicar-ho.

El senyor Navarro proposa que no es tracte de l'assumpte i demana votació. Una vegada realisada la votació, resulta aprovada la proposició del senyor Navarro per unanimitat.

No havent més assumptes a tractar s'alça la sessió a les sis de la vesprada.

V. i P. El President: Emili Beut

El Secretari: V. Vilaplana.

Assistents: Soriano, Navarro, Martineç i Vidal, Tarin, Alcantarilla, Moròder, Beut, Vilaplana, Roselló, Tuson, Sansabas, Calvete, Tomàs i Ridaura.

***

[21] Acta de la sessió del Consell Directiu celebrada el 15 de Març de 1935.

A les deu de la nit comença la sessió sota la Presidència del senyor Beut i

amb assistència dels senyors que s'indiquen al marge.

Secretaria dona lectura de l'acta de la darrera sessió que resta aprovada.

El senyor Beut dóna possessió als nous Consellers i passa a ocupar la Presidència En Joaquim Rieta. El nou President s'ofereix amb paraules entusiàstiques a laborar per la "Protectora" amb l'ajuda dels demés senyors Consellers.

Per Secretaria es dóna lectura a una comunicació del Secretari segon per la que dimitix. S'acorda no admetre-li la dimissió i pregar-li que la retire.

El senyor Beut fa relació sobre l'estat del Butlletí i s'acorda que es passe per l'impremta per vore que hi ha sobre el particular.

S'acorda a proposta del senyor Tresorer que s'escriga als Delegats per a que facen entrega dels diners que poseixquen, i despres de la seua contestació escriure als socis directament i darrerament enviar-los els rebuts a rembors.

Preguntat pel senyor President, el Bibliotecari senyor Moròder fa relació de l'estat de la qüestió amb el senyor Tarin el qual es nega a fer entrega dels llibres. S'acorda que el President parle amb dit senyor a la fi de que faça entrega al més aviat possible dels llibres que té al seu poder.

El senyor Roselló demana es marque un plaç als senyors Tarin i Martineç Vidal per a la entrega dels diners i llibres. Presidència opina que deuen donar-se facilitats, però el senyor Roselló insistix afermant qué esgotats tots els recursos es deu donar compte al Consell General, cas de no rebre unes satisfaccions justes. Açò es pren en consideració.

S'acorda felicitar a la Caixa de Previsió Social del Regne de València i posar-se a la seua disposició per tot el que afecte a l'us de la nostra llengua valenciana.

El senyor Beut llig una lletra de la Comisió de Falla dels carrers de SS. Vicent i Picasent en la que es dóna les gràcies per la correcció del llibret.

S'acorda es faça per a la pròxima sessió una llista dels assumptes en tramitació.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

El senyor Tresorer es fa càrrec de Caixa i després se signarà un document juntament amb el senyor Martineç i Vidal.

I no havent més assumptes a tractar es va aixecar la sessió a les dotze de la nit.

V. i P. El President

El Secretari: V. Vilaplana.

Assistents: Beut, Rieta, Vilaplana, Sansabas, Roselló, Moròder.

***

[22] Acta de la sessió del Consell Directiu celebrat al domicili social del Centre d'Actuació Valencianista el dia 22 de Març de 1935.

Reunits els senyors que s'indiquen al marge, sota la Presidència del Sr. Rieta, s'obri la sessió a les onze meins quinze de la nit.

S'aprova l'acta de la sessió anterior després de llegir-la el secretari accidental. S'acorda abonar al Centre d'Actuació Valencianista la quantitat de pessetes deu per us de la màquina i mesalment.

S'acorda pagar-li el premi de 25 pessetes al Sr. Emili Lluç i que reste damunt taula el rebut del Centre pro-homenatge a Tomàs i Martí. El tresorer, ocupant la major part de la sessió, informa detalladament de l'estat de la hisenda de l'entitat i com a conseqüència s'acorda: que continuen les gestions prop de l'anterior Tresorer per a que abone la suma que adeuda i que continue de cobrador el Sr. Ferran Sanxo i a més a més, que els rebuts siguen fets amb matriu per a que en tot moment es puga fer la comprovació i no com era fet fins ara. S'acorda sol·licitar al Centre d'Actuació un armari per als efectes de la "Protectora".

El Sr. Rieta dóna compte de les gestions fetes al Sr. Tarin per a que entregue els llibres que poseix de la "Protectora". A proposta del Sr. Moròder s'acorda iniciar les gestions per a conseguir un apartat de correus i no havent atres

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

assumptes a tractar es va aixecar la sessió a les 12 de la nit a València, 22 de març de mil noucents trenta cinc.

V. i P. El President: [en blanc] El Secretari accidental: [en blanc].

Assistents: Rieta, Roselló, Sansabas, Moròder.

***

[23] Acta de la sessió del Consell Directiu de cinc d'abril de 1935.

Sota la Presidència del senyor Joaquim Rieta i assitint els senyors indicats al marge s'obri la sessió a les 10'30 de la nit. S'aprova una volta llegida l'acta de la sessió anterior. S'acorda nomenar al Sr. Francesc Llorente delegat a la ciutat d'Alcoi. S'acorda que Tresoreria envie una lletra als socis morosos d'acord amb el projecte del Sr. Beut. A proposta del Tresorer s'acorda el pressupost per a la impressió dels nous rebuts amb matriu. El Sr. Beut restà encarregat de donar la conformitat en nom del Consell. S'acordà que el Sr. Roselló parle amb el Sr. Pizcueta de l'entitat "Proa" per a gestionar la qüestió del domicili. S'acorda que el lot de llibres per a Elx siga donat al millor treball sobre "Cant a la llengua valenciana" de composició lliure que no excedisca de 25 versos.

No havent atres afers a tractar es va aixecar la sessió.

V. i P. El President El Secretari accidental: R. Moròder.

Assistents: Rieta, Beut, Roselló, Sansabas, Moròder.

***

[24] Acta de la sessió del Consell Directiu del 12 de abril de 1935.

Sota la Presidència del Sr. Roselló i assistint els senyors que s'indiquen al marge començà la sessió a les 10'30 de la nit. S'aprova l'acta anterior. El

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

Consell restà assabentat de la lletra del Secretari del Centre notificant l'impossibilitat de la cessió d'un armari per a la "Protectora". S'acordà facultar al Secretari, Tresorer i Arxiver-Bibliotecari per a que puguen obrir i rebre la correspondència girs, etc a l'apartats de Correus que se gestiona en aquesta administració de València. I se facultà i encarrega al Sr. Moròder per a conseguir dit Apartat de Correus. S'acorda reunir-se el proper dia 25 dels corrents a les 10 de la nit i convocar a tots els senyors Consellers exceptuant els presents. I no havent altres assumptes es va aixecar la sessió.

V. i P. El President: Roselló   El Secretari accidental: Moròder.

Assistents: Roselló, Sansabas i Moròder.

***

[25] Acta de la sessió del Consell Directiu de 25 d'abril de 1935.

Presidint el Sr. Rieta i amb l'assistència dels senyors Consellers que s'expressen al marge començà la sessió a les 10'45 de la nit.

S'aprova l'acta anterior. Es dóna lectura a una lletra de quatre socis de Xàtiva donant-se de baixa acordant-se [en blanc].

El Sr. Moròder dóna lectura a una lletra del delegat de la "Protectora" a Barcelona Sr. Celades Tiradó i s'acorda vista la denuncia feta comunicar-la al Sr. Tarin i Sales per a que es defense o conteste. I s'acorda escriure al Sr. Sanchis i Zabalza delegat a Madrid per a que diga que hi ha de cert sobre una comunicació feta a la "Protectora" s'obre el premi d'uns llibres i per el Sr. Tarin i Sales.

S'acorda conferir dos vots de gràcies a la Redacció Direcció de la "Boatella" de Barcelona per la propaganda que fa de la "Protectora"; també al Sr. M. Vidal per haver cedit fins a la consecució de l'apartat 420 de la "Protectora" el seu particular nº 74. I no havent atre assumpte a tractar es va aixecar la sessió.

V. i P. El President   El Secretari accidental: Robert Moròder.

Assistents: Rieta, Sansabas, Orts i Moròder.

[26] Acta de la sessió del Consell Directiu de 9 de maig de 1935.

President el Sr. Rieta i assistint els Senyors Conseller indicats al marge començà la sessió a les 11 de la nit.

S'aprova l'acta anterior i s'acordà comunicar al Sr. Celades la resposta del Sr. Tarin negant haver rebut cap quantitat. El Sr. Bibliotecari restà facultat per adquirir el lot de llibres per al premi de "Blanco y Negro" d'Elx.

S'acordà concedir un premi consistent en 50 pessetes per als Jocs Florals de "Lo Rat Penat" sobre el tema "el monolingüisme valencià a les escoles primàries" el qual tindrà 25 quartelles per lo menys.

No havent atres assumptes a tractar es va aixecar la sessió a València i nou de maig de mil noucent trenta cinc.

V. i Pl.: Rieta

El secretari accidental: Moròder.

Assistents: Rieta, Beut, Moròder, Sansabas, Roselló, Orts.

***

[27] Acta de la sessió del Consell Directiu celebrada el 16 de maig de 1935.

S'obri la sessió a les onze de la nit sota la presidència del senyor Rieta i assistint els senyors indicats al marge, aprovant-se l'acta anterior.

El senyor tresorer dóna compte que fins la present data no ha rebut les pessetes de caixa que havia d'entregar el senyor Martineç i Vidal. I s'acorda a la vista d'açò, convocar als senyor Tarin i Martineç per al pròxim dia 23 dels corrents.

El senyor Beut comunica que podria convindre a la "Protectora" editar

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

sota el seu nom la geografia escrita per l'esmentat senyor i es pren en consideració, puix el senyor Beut ho proposa encara que les despeses d'esta edició foren pel seu compte.

S'alça la sessió a les 12,30 de la nit.

V. i P. Rieta

El secretari accidental: Moròder.

Assistents: Rieta, Sansabas, Rosselló, Moròder.

***

Acta de la sessió del Consell Directiu del 27 d'Agost de 1935.

Presidint el S. Rieta i assistint els senyors expresats al marge dona començ la sessió a les 10,35 de la nit. Es aprovada l'acta anterior. Es dona compte de la desgracia que avui ompli la llar del secretari En Vicent Vilaplana Roig amb la mort del seu germà i seguidament el Consell acordà testimoniar-li el seu condol i que constara en acta. Es dona compte de que els Sr. Antoni Vallet i Ernest Martínez Ferrando sol·liciten ser admesos com a socis. Resta aprovats. S'admet el donatiu de pessetes 24,70 liquidació de la disolta Associació de Mestres Valencians i s'acordà enviar un ofici al Sr. Thous i Llorens, president que fon de la referida entitat.

S'acordà gestionar immediatament la publicació del Butlletí, i es canviaren impressions sobre la reorganissació de l'entitat.

I no havent més assumptes a tractar es va aixecar la sessió a les 12 de la nit.

V. i P. El president: Rieta

El secretari: Vilaplana.

Assistents: Rieta, Sansabas, Rosselló, Moròder.

***

[28] Acta Consell Directiu celebrada el 23 maig de 1935.

A les 10,30 de la nit obri la sessió el president senyor Rieta amb l'assistència dels senyors indicats al marge.

Es llig i resta aprovada l'acta de la darrera sessió.

El senyor president proposa i s'aprova que, al rebre la visita del senyor Martineç i Vidal que ha estat convocat a l'ensem que el senyor Tarin per a assistir a d'esta sessió, s'accepte solament a la fi de liquidar el saldo de 204'30 pesetes una entrega en fullets de "La llengua" no superior a cent pessetes.

Es crida al senyor Martineç i Vidal. El senyor Tarin no assistix i envia cap lletra.

Per la presidència es convida al senyor Martineç a que definitivament, com en la lletra de convocatoria se li notifica, procure la liquidació del compte. El senyor Martineç contesta dient que es trova molest per la lletra de referència éssent així que la seua dignitat resta en entredit pels conceptes allí explicats, i que per a entregar les sixty-huit pessetes que a ell li mancaren de la taula, exigix una lletra del Consell dient que no devia cap quantitat a la "Protectora". La Presidència li contesta que no es pot fer eixa lletra des del moment que no és veritable este concepte; i el senyor Martineç diu que, des del moment que els llibres estan d'acord, no se li podia acusar de cap irregularetat encara que no haja fet entrega de les pessetes Adeudades. Al fer-li present que no es podia admetre esta proposició, el senyor Martineç i Vidal en forma descurada abandona el Consell.

A la vista d'este procedir del senyor Martineç i Vidal s'acorda portar este assumpt a Consell General.

No havent més assumptes a tractar s'alça la sessió a les 12 de la nit.

V. i P. Rieta

El secretari accidental: Serranos.

Assistents: Rieta, Beut, Sansabas, Rosselló.

[29] Acta de la sessió del Consell Directiu celebrada el 27 de maig de 1935.

S'obri la sessió a les 1,20 de la nit sota la presidència del senyor Rieta, assistint els senyors indicats al marge.

Per secretaria es llegeix l'acta de la sessió anterior que s'aprova així mateix els assumptes de tràmit.

El senyor president diu que este Consell ha estat convocat, principalment, per a tractar de l'assumpte dels socis i ex-conseller senyor Tarin i Martineç Vidal.

S'obri un ampli debat en el que prenen part tots els senyors consellers i, per unanimitat s'acorda:

Redactar un informe o plec de càrrecs amb sota l'actuació dels senyors Tarin i Martineç Vidal fins al dia; i s'acorda s'encarregue de fer-lo el senyor Beut.

Després d'aprovar l'esmentat informe, que es convoque a Consell General extraordinari proposant siguen sancionats els senyors Tarin i Martineç Vidal a pagar tot seguit les quantitats que de la "Protectora" tenen al seu poder i també els llibres, *[illegible]* desafecte a la "Protectora" siguen expulsats, publicant-se en la premsa de dita expulsió.

Darrerament s'acorda es celebre Consell Directiu el proxims dilluns dia 3 de juny.

S'alça la sessió a les 11,45 de la nit.

V. i P. Rieta

El secretari accidental: Orts.

Assistents: Rieta, Beut, Sansabas, Rosselló, Orts.

***

[30] Acta del Consell Directiu reunit el dia 6 de juny de 1935

S'obri la sessió a les 10,15 de la nit sota la presidència del senyor Rieta i amb l'assistència dels consellers al marge indicats

Secretaria llig l'acta de la sessió anterior que s'aprova així com els assumptes de tramit

El senyor Beut llig l'informe que se li encarregà la passada sessió, i després de breu discussió s'aprova unànimament

Secretaria dóna compte d'una lletra rebuda del senyor Delegat a Barcelona, N'Enric Celades, en la qual explica i justifica totes les relacions que ha tingut amb el senyor Tarin des de que va deixar d'ésser president de la "Protectora". Per la cita lletra es ve en coneixement que el senyor Celades ha enviat en varis girs la quantitat total de 217 pesetes i varies altes de socis, de tot lo qual no ha tingut, fins ara, cap noticia el Consell Directiu. En vista de tal manifestació s'acorda afegir a l'informe del Senyor Beut la història d'este assumpte per a coneixement del Consell General. També s'acorda escriure al senyor Celades pregant-li ens envie, si li està possible, una llista dels llibres que l'Editorial Barcino i el Servei Tècnic de la Generalitat de Catalunya han enviat a la "Protectora" al fi de comprovar si el senyor Tarin ha tornat tots els que pertanyen a la "Protectora".

Es dona compte d'una lletra de la Societat "Blanco y Negro" d'Elx per la que demanen el premi que per al certam que organiza ha donat la nostra entitat, i s'acorda enviar-li un lot de llibres d'un valor no superior a trenta pessetes, facultant al senyor Bibliotecari per a que envie els llibres que crega convenients.

A proposta del senyor Rosselló s'acorda enviar un telegrama al Govern de Madrid protestant de la disposició dictada en menyspreu de les banderes nacionals.

Per unanimitat s'acorda celebrar Consell General extraordinari el divendres dia 21 a les 10 de la nit, en el domicili de "Lo Rat Penat" amb el següent ordre del día:

I.- Lectura de l'acta del Consell anterior.

II.- Donar compte de les gestions realitzades pel Consell Directiu per a normalizar la situació de la entitat, y proposta del mateix com a conseqüència del

resultat de dites gestions.

Se acorda, així mateix, celebrar Consell Directiu el proxím dia 13.

I no havent mes assumptes que tractar s'alça la sessió a les 12 hores de la nit.

V. i P. el president: Rieta

El secretari accidental: E. Orts.

Assistents: Rieta, Beut, Sansabas, Moròder, Orts, Rosselló.

***

[31] Acta de la sessió del Consell Directiu celebrada el 13 de juny de 1935.

A les 10 hores de la nit, sota la presidència del senyor Rieta, s'obri la sessió amb l'assistència dels senyors que s'indiquen al marge.

Es llegida l'acta de la darrera sessió que resta aprovada.

El senyor Moròder proposa que, davant el cartell dels proxims "Jocs florals" de Lo Rat Penat", es comuniqui a dita entitat que per al nostre premi ofert sols deuran admetres treballs en nostra llengua.

L'esmentat senyor proposa també: 1º. Escriure a "Lo Rat Penat" demanant-li que suprimisca la base primera dels "jocs florals" i que per contra faça constar que sols s'admetran treballs en llengua valenciana. 2º. Comunicar aquest acord nostre a totes les altres entitats valencianistes per a que facen la mateixa sol·licitut a "Lo Rat Penat". Resten aprovades les tres proposicions del senyor Moròder.

El senyor bibliotecari dona compte dels llibres tramesos per a la festa literaria d'Elx.

El senyor Rosselló proposa i s'acorda per unanimitat, que abans del proxím Consell General es reclame al senyor Tarin, donant-li un plaç breu, que s'acorda siga fins el proxím dilluns per la nit, per a que faça entrega de les 217

pessetes import dels girs tramesos pel nostre delegat a Barcelona senyor Celades.

S'acorda reunir-se en Consell el dimarts dia 18 dels corrents.

Sense cap altre assumpte que tractar s'alça la sessió a les 12 de la nit.

V. i P. el president: Rieta

El Secretari: V. Vilaplana.

Assistents: Rieta, Beut, Vilaplana, Sansabas, Moròder, Orts, Rosselló.

***

[32] Acta de la sessió del Consell Directriu del 18 juny 1935.

El senyor Rieta que ocupa la presidència obri la sessió a les 10 de la nit amb l'assistència dels senyors indicats al marge.

Secretaria llig l'acta de la darrera sessió que és aprovada.

La presidència obri debat sobre la conducta a seguir pel Consell Directiu, durant la celebració del Consell General dia 21.

Intervenien tots els senyors Consellers fent constar cadascun el seu parer i finalment, a proposta de la presidència, s'acorda: que es llixca primer l'informe; després, parlen o no els senyors Tarin i Martineç Vidal, que es llixguen els documents comprovants; u darrerament la proposició del Consell Directiu.

També s'acorda que en l'esmentat Consell General solo es permetixca parlar als interesats, i als socis únicament per aclaracions. Resta també acordat, a proposta del senyor Rosselló, que cas de demanar-se en el Consell General un plaç als senyors Tarin i Martineç es podrà concedir, però, eixe acord no podrà canviar ni retardar la sanció que es demana en la proposta d'aquest Consell Directiu.

Secretaria dona compte d'haver convocat especialment als senyors Tarin i Martineç Vidal per al Consell General del dia 21.

Tresoreria fa constar que no ha rebut cap resposta a la lletra de feta 13 del [illegible] Beut adreçada al senyor Tarin.

S'acorda donar les gràcies al setmanari "El País Valencià" per la voluntaria propaganda que fa de la nostra entitat.

A les dotze de la nit, s'alça la sessió.

V. i P. el president: Rieta   El secretari: V. Vilaplana.

Assistents: Rieta, Beut, Vilaplana, Sansabas, Moròder, Orts, Rosselló.

***

[33] Acta de la sessió extraordinària del Consell General celebrat al Saló de Regines de "Lo Rat Penat" el dia 21 de juny de 1935.

A les 1,3 de la nit president el Sr. Joaquim Rieta s'obri la sessió assistint els senyors que s'expressen al marge.

Llegida l'acta anterior es aprovada.

El president fa relació de l'estat de l'entitat desde que ocupa el carrec i dels procés que va a ésser discutit aquesta nit. Demana la paraula el Sr. A. Alcantarilla i diu que esta Assamblea no es procedent perque una de les lletres enviades a un dels interessats [illegible] estat coneguda per un altre Sr. que no tenia res a vore en l'assumpte essent per tant una ma de delicadesa del Consell Directiu. El president fa constar que el problema que planteja el Sr. Alcantarilla no te cap relació amb l'assumpte que es discutix i que de[?] deipas. Se abandona i en tot cas una vegada es conega per el Consell General l'afer podrà parlar-se de com ha estat portat pel Consell l'assumpte.

El Sr. Secretari dona lectura a la memoria que presenta el Consell Directiu. El Sr. Pizcueta demana que es concedixca pel Consell General unes quantes torns en favor i contra ja que l'import ____.

El president accepta en nom del Consell Directiu la proposta i dona ordre a que abans siga llegida per Secretaria tota la documentació que fa referencia i els comprovants. Així es fa seguidament interve el Sr. Alcantarilla que tot i insistint

en la seua posició diu que no es va estar correcte amb el Sr. Martinez Vidal. El Sr. secretari llig l'acta a la que va ésser convocat el Sr. anomenat i la manera en que es va produir. Presidencia aclara mes encara donant detalls de l'incorrecció de dit senyor.

El Secretari dona lectura a la següent proposició: "El Consell General de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, en sessió extraordinaria celebrada el dia 21 de juny de 1935, a proposta del Consell Directiu, acorda: Resultant que de l'entrega de llibres feta pel senyor Antoni Tarin i Sales manca un nombre dels mateixos, procedents de dona fins fets a l'Associació, mes 42 ortografies per Carles Salvador i 300 fullets de "La llengua" adquirits anteriorment per l'Entitat".

Resultant que de la liquidació de l'exercici de Tresoreria fins a febrer de 1935, en que va presentar la dimissió, el aleshores Tresorer senyor Leopold Martinez i Vidal no ha fet entrega del superavit de 24'3 (duescentes quatre pesetes amb trenta centims) pesetes a l'actual tresorer, al cesar en el carrer, malgrat les gestions realisades aprop del mateix.

Resultant que pel delegat a Barcelona senyor Enric Celades i Tiradó es varen trametre al senyor Antoni Tarin i Sales tres girs que sumen la quantitat de 217'15 (duescentes deset pesetes amb quinze centims) pesetes, import de quotes de socis de l'Associació residents a Barcelona, mes varies altes de socis i que tot açò ha estat negat pel senyor Tarin Sales".

Considerant que aquests fets han estat comprovats pel Consell per tota la documentació ofrenada entre els senyors interesats i el Consell Directiu, que figura en l'arxiu de la "Protectora".

Per tant, vista l'actitut dels senyor Antoni Tarin Sales i Leopold Martinez Vidal i essent necessari prendre determinacions energiques, per al prestigi de l'Associació i del valencianisme en general procedeix:

1º.- Expulsió de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, per incompatibilitat moral, dels senyor Antoni Tarin i Sales i Leopold Martinez i

Vidal, fent públic aquest acord.

2º.- Donar amplies facultats al Consell Directiu per a realisar les gestions necessaries per al cobro de les quantitats deudores i per a la recollida dels llibres que manquen, arriuant fins l'extrem que siga precís”.

El Sr. Alcantarilla diu votara la part del Sr. Tarin que creu es responsable i no la part del Sr. Martinez Vidal.

El Sr. Rosselló pel Consell Directiu organisa la realitat del problema, fa un extens estudi de tota la qüestió i examina detenidament l'aspecte moral de l'afer i considerant detenidament la proposició del Consell Directiu diu que si de veres s'estima a la Protectora per dignitat moral de l'entitat i del valencianisme en general.

Torna a intervindre el Sr. Alcantarilla i demana que no es vote i es deixe un temps per a meditar serenament el problema. Al temps que s'els done un periode als Srs. encartats per a que definitivament senyalen llur posició. El president contesta el Sr. Alcantarilla i senyala la serie infinitat de plaços i lletres creuades per a oposar-se a que s'admeta la proposició del Sr. Alcantarilla.

El Sr. Baldomer Vendrell diu que es molt lamentable açò que ocorre i creu es devia perdonar als encartats.

El Sr. Paqual Asins fa unes consideracions favorables a la proposició del Consell i demana es vote seguidament.

Interve el senyor Navarro Carbonell demanant un plaç per al Sr. Martinez Vidal. El president torna a insistir en que s'han esgotat els plaços infirits que es donaren. El Sr. Alcantarilla insistix en les seues manifestacions anteriors i darrerament el Sr. Ismael Rosselló pel Consell Directiu insistix en la presa en consideració o no de la proposició integra mitjançant una votació y parla del exemple de honestetat i moralitar que cal donar sempre. Afirmar que ell no toleraria esto en moment mes a la “Protectora” si les sancions mereix des no tingueren una exemplaritat i aplicació deguda.

El president dona per finalisada la discussió i [pel que fa] la votació, diu

que els que voten SI voten proposició del Consell i els que NO en contra de la dista proposició. Per tal de preparar-se es aixecada per uns minuts la sessió, transcurrits els quals es procedix a votar.

Fet el escrutini aquest dona el següent resultat: quaranta (40) vots a favor de la proposta del Consell Directiu, un vot en contra i tres vots en blanc.

Demana el Sr. Adolf Pizcueta la paraula i diu que per a donar una nova mostra de cordialitat que es mereixen els dits senyors, es devia deixar damunt la taula proposició votada sense fer-la publica i comunicar-la als interessats per si volen donar en un plaç de huit dies una satisfacció a l'entitat.

El president en nom del Consell Directiu admitix la proposta i fent la pregunta a l'Assamblea, aquesta li ho permet per unanimitat.

El president seguidament i al sonar dotze aixeca la sessió en Valencia i veint-i-un de juny de mil noucent trenta cinc.

V. i P. el president: Rieta   El secretari: V.Vilaplana.

Assistents: Rieta, Beut i Belenguer, Vilaplana, Sansabas, Rosselló Moròder, Orts, Representant Magisteri FREC Alcantarilla, Asins (P.), Asins (J). Adlert i Noguerol, Bono, Bort, Cebrian, Calatayud Ribas, Casas i Torres, Calvete, Casp, Francesc, Garay Morales, Gomez Senent, Villanueva, Juan Llanas, Mariner, Maiques, Moròder, Melià, Josep Martinez, D. Martinez I., Melià, Vicent, Marco i Millà, Martinez, Nacher i Todo, Navarro Carbonell, Pizcueta Alfonso, Penalba, Rieta, Carles, Reig, Joan Ribes, Soriano, F. Senent Micó, Tuson, Vendrell Gomez.

***

[34] Acta de la sessió del Consell Directiu del dia 1 de juliol de 1935.

Comença la sessió a les 10,30 assistint els senyors que s'expressen al marge. Presidix el Sr. Rieta. El secretari llig l'acta anterior que es aprovada. Es dona lectura a un document del Sr. Martinez Vidal, En Leopold, com a conseqüència de l'acord del Consell General celebrat el dia 21 del proppassat

juny. Després d'exposar llur parer cadascun dels senyors Consellers, s'acordà que el secretari faça les gestions necessàries aprop del Sr. Martinez i Vidal a la fi de vore si hi ha possibilitat de que l'esmentat senyor entre major quantitat de pessetes i menys fulls de "La llengua". De no ésser possible açò al Sr. Martinez s'acorda acceptar-li la seua proposta. També s'acorda escriure al dit senyor comunicant-li que, si ho creu oportu ens amplie els detalls que indica el seu document.

Es varen pendre també els següents acords: Consultar a l'advocat sobre la conveniència i detall de la publicació de l'acord d'expressió del Sr. Tarin i Sales, de la vostra entitat. Escriure a Extensió a Ensenyament tècnic de la Generalitat de Catalunya i editorials Dalmau Carles, Barcino y L'Estel, demanant-lis la llista de llibres donats per ells a la "Protectora".

S'acorda encarregar a Tresoreria per a que escriga a les Delegacions nostres més importants a la fi de que diguen les quantitats que al transcurs d'enguany han tramés a la "Protectora".

S'acorda canviar el domicili social a la Pl. de la Constitució, 4, i comunicar-lo al Govern Civil de la "Província". S'acorda sol·licitar de l'entitat "Proa" que ens cedisca part del seu lloc social per a l'instal·lació de la nostra entitat. Que Secretaria faça una llista de tots els assumptes i projectes que hi ha per a resoldre. Escriure als valencianistes militants estimulants-los per a que en tots els actes es mostren com a vers valencianistes, tan particularmente com oficial. Fer gestions per a la celebració d'una festa d'infants i de principi acceptar i resoldre el següents punts per a la celebració: 1) Cants escolars. 2) Bandes de música infantils. 3) Parlament als xiquets. 4) Repartiment d'objectes. Escriure al Centre d'Actuació Valencianista dient-li que la "Protectora" projecta celebrar Festa d'Infants i que en cas de celebrar la Setmana Cultural ens comuniqui si hi ha possibilitat d'incloure-li en dita organizació i d'atra manera la celebrarem per separat.

S'acordà a proposta del Bibliotecari comprar un nombre de "Historia de

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

València” d’Emili Lluch i contes infantils de “Rat Penat”. Trametre llibres, contes y follets als mestres senyors Vendrell, Porcar, Soler Godes i Carles Salvador, com a premis de la “Protectora” amb motiu de fi de curs. Resta encarregat de la tramesa el Sr. Bibliotecari.

A la una de la matinada es va alçar la sessió.

Valencia un de juliol de mil noucents-tenta i cinc.

V. i P. El President

El Secretari.

Assistents: Rieta, Beut, Sansabas, Moròder, Orts, Rosselló, Vilaplana.

***

[35] Acta de la sessió del 18 de juliol de 1935.

Assistint els senyors que s’expressen al marge, començà la sessió a les 10,30, presidix Sr. Rieta. S’aprova l’acta anterior. El S. Rieta explica les gestions fetes a l’alcalde de la ciutat i s’accepta el lloc de la Fira de Mostres per a la festa d’Infants. Cada Sr. Conseller encarregat donà compte de les seues gestions particulars per a l’organització de la festa. S’acordà que d’esser possible el dia de la “Festa” es visite la Colonia Escolar de la Malvarrosa. S’acordà enviar una circular al cens valencianista de la ciutat, invitant-lo a la “Festa”. S’acordà que una Comissió especial prepare la “Festa d’Infants” per a l’any 1935 y que aleshores es procure que actuen clowons i un teatre de marionetes.

S’acordà adquirir “globos” per a llançar-los durant la “festa d’enguany”. S’acorda que el secretari visite a “Paco Sanz” per si vol actuar en la “festa”.

El secretari llig una lletra del S. Carles Salvador acusant rebut detallat dels llibres com a donatiu enviats per la Biblioteca. Secretari dona compte de les condicions per a rellogar-nos al seu estatge social i en vista d’elles s’acordà admetre-les i que el lloc de la “Protectora” siga el de Llibrers 8, entresol, d’endavant. I no havent més assumptes a tractar es va acordar donar un rebut al S.

Martinez Vidal de les quantitats i follets rebuts com a pagament del que devia, i seguidament el Presidente aixecà la sessió a la una i deu minuts de la matinada. Val la tatxadura de la paraula "rebuts".

V. i P. El president: Rieta   El secretari: Vilaplana.

Assistents: Rieta, Beut, Rossello, Sansabas, Orts, Moròder, Vilaplana.

***

[36] Acta de la sessió del Consell Directiu del 22 de juliol de 1935.

Comença la sessió a les 11 de la nit, assisten els senyors que impresen al marge, president S. Rieta. S'aprovà l'acta anterior. El Secretari dona compte de la col·laboració conseguida per a la "festa d'infants" amb el "cant coral València". El president dona compte de les gestions realitzades amb "Orfeo Valencià". S'acorda que la festa d'Infants siga el 31 del mes corrent. El president continuarà les gestions sobre el lloc per a la "festa". Es va acordar fer tres cartells un de doble quartella, un atre de quartella i un atre de mitja quartella per a la propaganda de la "festa". S'acordà tornar-se a reunir el divendres dia 26 dels corrents. Se alça la sessió a les 12,30 nit.

V. i P. El president: Rieta   El secretari: Vilaplana.

Assistents: Rieta, Moròder, Orts, Vilaplana.

***

[37] Acta de la sessió del Consell Directiu celebrat el dia 26 de juliol de 1935.

Asistixen els senyors que s'expressen al marge i presidix el S. Rieta que dona començ a la sessió a les 10,35 de la nit. S'aprova l'acta anterior. Es dona

compte de totes les actuacions realitzades i de haver estat concedida definitivament per la "Fira de Mostres" un dels patis de la seua construcció per a la celebració de la Festa. S'acorda que el dissabte comence el repartiment de fulles a mà pels carrers. Que el dilluns es fixen els cartells murals i s'acordà no fer els cartells de una quartella de tamany. S'acordà que el dissabte a les 12 estiguen els consellers a l'impremta Melià per a replegar les fulles fetes i que el diumenge concurrirguen a "Proper a distribuir la propaganda i enviar circulars als valencianistes, entitats etc. Inmediatament el President va aixcar la sessió a les 12,25 de la nit.

V. i P. El president: Rieta   El secretari: Vilaplana.

Assistents: Rieta, Vilaplana, Rosselló, Moròder, Beut.

***

[38] Acta de la sessió del Consell Directiu de 27 d'agost de 1935.

S'acorda gestionar immediatament la publicació del Butlletí, i es canviaren impressions sobre la reorganització de l'entitat.

I no havent més assumptes a tractar es va aixecar la sessió a les 12 de la nit.

V. i P. El president Rieta   El   secretari
Vilaplana.

Assistents: Rieta, Sansabas, Roselló, Moròder.

***

[39] Acta de la sessió del Consell Directiu de 5 de setembre de 1935.

Comença la sessió a les 10,15, presidi el Sr. Rieta i assistiren els senyors que es nomenen al marge. Es aprovada l'acta anterior i es van pendre els següents

acords:

Escriure al S. Josep Guillamon, Bibliotecari de l'A.V.R. sobre demanda de llibres de la disolta Editorial Valencianista. Convocar els concursos de lectura i escriptura per al 9 de desembre i que l'inscripció finalise el 5 del mateix mes. El jurat i premis s'ajustaran a el que es va acordar en sessió de 2 de maig darrer.

S'acordà fer una llista dels socis mestres per tal de consultar-los sobre el problema de la creació de l'escola valenciana. Sobre el mateix assumpte es van canviar impressions. S'acordà que es tracte en un proxim Consell sobre el pla de reorganització presentat pel Sr. Moròder. Es va acordar nomenar Director del "Butlleti" i per tant de la secció de publicacions al Sr. Ismael Rosselló.

No havent mes assumptes a tractar es va aixecar la sessió.

V. i P. El director: Rieta   El secretari actual: Moròder.

Assistents: Rieta, Beut, Sansabas, Rosselló, Orts, Moròder.

***

[40] Acta de la sessió del Consell Directiu de 20 de setembre de 1935.

Es va tractar de la celebració del 9 d'octubre i el Sr. Beut fon nomenat delegat en nom de la "Protectora" pel Comité Commemoratiu de la Fundació del País Valencià.

Fon estudiat el projecte d'organització presentat pel Sr. Moròder i es va acordar acceptar-lo en bloc, demanant al secretari que suprimisca la part burocratica i presente la nova redacció a aprovació definitiva.

Complementant a l'anterior accord s'acordà nomenar al Sr. Beut president de la secció de "Cooperació pedagògica"; al Sr. Rosselló de la de "Publicacions" i al Sr. Orts de la de "Propaganda" i al Sr. Moròder de Concursos i Cursets" solament amb caràcter interi mentres es resol l'afer de secretari.

S'acorda que al projecte del Sr. Moròder siga afegit una disposició per la

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

que els presidents de seccions vindran obligats a donar compte de les activitats respectives i en cada Consell Directiu. A més a més, els presidents no seran mai afectius sino interins ja que el Consell en tot moment podrà substituir-los i nomenar substituïts.

S'acorda consignar en pressupostos la quantitat de pessetes per a la adquisició de llibres para la Biblioteca de l'entitat.

S'acorda imprimir 1000 cartes per a Secretaria a l'impremta de Renovació Espografica per la quantitat de 17 pessetes, refusant per tant la proposició del Sr. Melià que presentava un pressupost de 20 pessetes.

S'acordà escriure a "Proa" demanant es faça soci de la Protectora.

S'acordà escriure a "Blanco y Negro" d'Elx para que envie [el] texte poesia premiada en el seu concurs amb premi de la "Protectora".

S'acorda vore la possibilitat de organitzar una festa d'infants amb motiu del 9 d'octubre i per al dia 11 del mateix mes a esser possible al Saló de Festes de l'Ayuntamiento i a les 4 de la vesprada. El Sr. President resolrà la qüestió de conferenciants per a l'acte.

Es acceptada l'alta del Sr. Rafael Ibañez Peris de Valencia. No havent mes assumptes a tractar es va aixecar la sessió a l'una de la matinada.

Assistents: Rieta, Beut, Sansabas, Moròder.

***

[41] Acta de la sessió del Consell Directiu de 28 de setembre de 1935.

Celebrada al lloc social Llibrers 8 entresol. Comença la sessió a les 10,35, president el Sr. Rieta i assistint els senyors nomenats al marge. Es aprovada l'acta anterior. S'acordà redactar una circular sobre l'Escola a crear. Enviar una crida a la premsa sobre el mateix assumpte. S'acordà crear una secció d'Amics de l'Escola de la "Protectora" per a l'ajuda economica. Obrir una llista de donatius

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

per a l'Escola. Vore d'editar un segell per a la cooperació més modesta.

S'acorda oficiar a la Diputació i Ajuntament demanant ajuda econòmica i lloc una vegada es troben més avançats els treballs de consecucio. Se va acordar demanar lloc a l'Escola d'Artesans a proposta del Secretari.

Com es vullga que el secretari Sr. Vilaplana no apareix a pesar del requeriment del secretari actual i del Consell s'acordà destituit al S. Vilaplana i que el Sr. Moròder s'encarregue de la secretaria fins la pròxima Assamblea General. S'acordà invitar al Sr. Vilaplana a reintegrar a secretaria tota la documentació que poseixca.

D'estos dos darrers acords en vista de l'importancia i d' amb el Reglament es deixaran en taula per a l'aprovació definitiva al proxim Consell Directiu.

El President dona compte de l'impossibilitat de celebrar la Festa amb motiu del 9 d'octubre, per raons econòmiques i manca d'ajuda oficial.

S'acordà convocar a proposta del Secretari, una reunió del Consell per a tractar dels carrecs vacants.

Es va parlar de la solució del cas Tarin i activar les gestions i aixi que es comunique a l'advocat Sr. Carles Rieta.

No havent més assumptes a tractar es va aixecar la sessió a les 12,45 de la nit.

V. i P. El president: Rieta

El secretari: Moròder.

Assistents: Rieta, Rosselló, Moròder.

***

[42] Acta de la sessió del Consell Directiu del 9 d'octubre de 1935.

Assistiren els senyors que s'expressen al marge i presidi el Sr. Joaquim Rieta. S'aprova l'acta anterior amb els extrems que restaren en taula. S'acordà procedir contra el Sr. Tarin de no donar immediatament una justa justificació i

previ abonament de quant deu. S'acorda reunir-se els dijous de cada setmana en Consell Directiu, per a evitar l'incertidumbre de dates.

S'acordà que President, secretari visiten al Sr. Vilaplana per aque entregue la documentació que té al seu poder. I no havent més assumptes a tractar es va aixecar la sessió.

V. i P. El president: Rieta   El Secretari: Moròder.

Assistents: Rieta, Beut, Rosselló, Moròder.

[43] Acta de la sessió de Consell Directiu de 14 d'octubre de 1935.

Assistiren els Srs. que s'expressen al marge, presidi el Sr. Rieta. Comença la sessió a les 10,15 i es aprovada l'acta anterior.

El consell estudia en tota la sessió la qüestió de l'Escola i s'acordà: aprovar la crida-circular que presenta el Sr. Rosselló. Que es cree difinitivament la secció d'Amics de l'Escola i s'obliga la llista de donatius. Se acordà també imprimir el nº 1 del "Butlleti".

No havent atres assumptes a tractar es va aixecar la sessió.

V. i P. el president: Rieta   El secretari: Moròder.

Assistents: Rieta, Beut, Rosselló, Sansabas, Orts, Moròder.

***

[44] Acta de la sessió del Consell Directiu del 24 d'octubre de 1935.

Assistiren els senyors que s'indiquen al marge i el Sr. Adolf Pizcueta, invitat per Consell en nom de "Proa" per tal de tractar de la convocatoria dels "Concursos de Lectura i Escripura". Presidí el Sr. Joaquim Rieta i començà la sessió a les 10,25 de la nit. Es aprovada l'acta anterior. Es concedix la paraula al Sr. Pizcueta que va informar sobre el que creia es devia fer i manifestà que "Proa" consignaria 300 pessetes per als premis del Concurs.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

Digué que es devia demanar la col·laboració de la “protectora catalana” i d'altres entitats per a que no fora tan alta la suma de despeses que tinguera la “Protectora”. S'acordà aprovar la proposta del Sr. Pizcueta i que es demane col·laboració a les entitats següents: protectora catalana, Generalitat, Ajuntament de València, diputació provincial, Universitat, Cambra de Comerç, Caixa d'Estalvis, etc. S'acordà que un delegat en Barcelona Sr. Celades gestione estes subvencions que fan referència a entitats de Barcelona. S'acordà convocar a una reunió als Srs. mestres següents: Asins, Carles Salvador, Thous Llorens, Senent Ibanyes i als socis de l'entitat.

S'acordà també que immediatament es tinga el lloc concertat a l'Escola siga oberta la matrícula.

Es nomenà al Sr. Rosselló per a que gestione tot el referent a l'afer Tarin.

S'acorda convocar un Consell per a la propaganda i dedicat a l'augmentar socis. S'acordà canviar a “Proa” una lletra demanant-li es faça soci i que se li donen les gracies per la propaganda que fa de la nostra entitat desde el seu Butlletí “ ”.

No havent atres fets a tractar es va aixecar la sessió.

V. i P. el president: Rieta   El secretari: Moròder.

Assistents: Rieta, Beut, Rosselló, Sansabas, Moròder.

***

[45] Acta de la sessió del Consell Directiu de 7 de novembre de 1935.

Presidix el Sr. Rieta i assistiren els senyors que es nomenen al marge. S'aprova l'acta anterior. El Secretari informa de la visita feta per President de la Secció de cooperació pedagògica i al Sr. Director de “Unió Radio” per a sol·licitar un Curset de llengua per radio.

Es va tractar de la intensificació de la propaganda entre els mestres i es

va acordar realitzar unes excursions els dies festius pels pobles per a tractar-los i conèixer-los personalment i al temps propagar l'obra de la Protectora.

Es va llegir la llista de socis per a que el Consell examinara quins coneguts no son socis de l'entitat per a sol·licitar-los l'alta, s'acordà tornar-la a llegir novament en atre consell que tinga més concurrència.

Finalment no havent mes assumptes a tractar es va aixecar la sessió a les 12 de la nit.

V. i P. el president: Rieta   El secretari: Moròder.

Assistents: Rieta, Rosselló, Moròder.

[46] Acta de la sessió del Consell Directiu del 14 de novembre de 1935.

Comença la sessió presidint el Sr. Beut a les 10,35 i assistiren els senyors indicats al marge. S'aprova l'acta anterior. S'acordà escriure al Sr. Sanchis i Cabrera sobre contingut document que el letrat Sr. Carles Rieta ha passat al Consell per a resoldre l'afer Tarin.

Es va aprovar una redacció a proposta del Sr. Rosselló per a la solució de dit assumpte i s'acordà que per manca de consellers es deixi per a l'aprovació definitiva en la sessió proxima. D'acord amb l'article 13 dels Estatuts.

Es va tractar de la circular, acordant-se es faça en tirada abanda del butlletí i igualment les Bases del Concurs de Lectura i Escriptura.

S'acordà que se li notifique al president tot el que va esser aprovat en esta sessió i demanar-li acodisca a la pròxima sessió per aque informe de l'assumpte de l'Escola.

Finalment es va aixecar la sessió a les 12 en punt de la nit.

V. i P. president actual: Beut   El secretari interí: Moròder.

Assistents: Beut, Rosselló, Moròder.

***

[47] Acta de la sessió del Consell Directiu del 21 de novembre de 1935.

A les 10,30 presidint el Sr. Beut i assistint els senyors que s'indiquen al marge comença la sessió. Es aprovada l'acta anterior.

S'acordà comunicar al Sr. Carles Rieta la proposta del Consell Directiu sobre l'afer Tarin el qual restarà modificat per la lletra rebuda del Sr. Sanchis Zabalza darrerament. Esta carta es llegida seguidament, la qual es contestació a la de 14 del corrent del Sr. Secretari. S'acordà tornar a escriure novament al dit senyor per a demanar-li retorne els llibres que té de la "Protectora", que aclarisca una data i a proposta del Tresorer pregar-li que done compte del estat del cobrament dels socis de Madrid.

Es dona compte per Secretaria de la correspondencia rebuda i cursada. Entre la primera, lletra de notificació de la "protectora catalana" i una citació de "proa" per a la commemoració dels centenaris de Llorente i Querol.

Es dona lectura a una carta del Sr. Antoni Porcar i s'acordà que passe a la secció de publicacions la seua proposta per a informar i notificar-lo així al proponent.

S'acordà despres d'una intervenció de Tresoreria publicar el numero 2 del butlletí.

S'acordà pregar als Sr. Rieta i Senent Llamper per a que visiten als mestres en nom de la "Protectora" i del consell per a propagar el Concurs. S'acordà escriure al Sr. Pla i Martí, Martínez Ferrando, Dudley Fitts sobre cobrament de rebuts. Seguidament el Sr. Beut dona per aixecada la sessió a la una de la matinada i en València a veïn-un de novembre del mil noucents trenta i cinc.

V. i P. el president accidental: Beut   El secretari interí: Moròder.

Assistents: Beut, Sansabas, Rosselló, Moròder.

***

[48] Acta de la sessió del Consell Directiu de 28 de novembre de 1935.

Presidix el Sr. Beut i assistiren els senyors que s'indiquen en el marge. S'aprova l'acta anterior. El Secretari dona compte de la correspondència. Es va tractar de la propaganda del Concurs. S'acordà concedir un lot de llibres del deposit a la "Protectora" més atres que s'adquirixquen per la quantitat de pessetes 10 i per a l'entitat que ho demana "Unió de Peixcadors de València". El Sr. Rosselló informa de l'estat de l'afer Tarin. Seguidament es va aixecar la sessió.

V. i P. el president accidental: Beut   El secretari interí: Moròder.

Assistents: Beut, Sansabas, Rosselló, Moròder.

***

[49] Acta de la sessió del Consell Directiu de 5 de desembre de 1935.

Presidix el Sr. Beut i assistiren els Srs. que s'expressen al marge. Començada la sessió a les 10,35 es aprovada l'acta anterior. S'acordà en vista de manca assistència convocar al Consell el día 12 i examinar contestació del Sr. Sanchis i Zabalza. El Secretari dona compte de la visita de dit Sr. a València i de l'entrada de la liquidació que li fan i que dona seguidament al Sr. Tresorer.

Seguidament es va aixecar la sessió a les 11,20 de la nit.

V. i P. el president accidental: Beut   El Secretari interí: Moròder.

Assistents: Beut, Sansabas, Moròder.

***

[50] Acta de la sessió del Consell Directiu del 12 de desembre de 1935.

Presidix el Sr. Rieta i assistiren els senyors que es nomenen al marge. Començà la sessió a les 10,35. Es aprovada l'acta anterior. El president dona compte de estar molt avançada la qüestió de l'Escola. Diu que el lloc es pot considerar ja segur; invita als consellers a fer una visita demà al migdia per a conèixer la capacitat de l'estatge i vore les condicions.

S'acordà escriure al Sr. Celades sobre el estat de comptes a atres notes. S'acordà que el Sr. Rieta entregue al advocat i germà seu Sr. Carles Rieta, tota la documentació de la qüestió Tarin a fi de liquidar-ho tot al temps de la reunió de la pròxima Assamblea General. El president va manifestar que seria convenient començar l'estudi de l'organització de la III Festa d'Infants per al 1936 i s'acordà restar la proposició damunt taula fins a properes reunions.

Seguidament se aixeca la sessió.

V. i P. el president: Rieta   El secretari interí: Moròder.

Assistents: Rieta, Beut, Rosselló, Moròder.

***

[51] Acta de la sessió del Consell Directiu de 19 de desembre de 1935.

Presidí Sr. Beut i assistiren els senyors que s'indiquen mes el Sr. Rosselló que no més començada la sessió es va retirar per impossibilitat material. Doncs tenia un atra reunió. S'acordà estudiar la possibilitat d'editar contes per a infants.

S'acordà convocar Consell General ordinari per al 12 de gener pròxim a les quatre de la vesprada i al domicili social. S'acordà no tornar a reunir-se fins el pròxim 2 de gener i seguidament es va alçar la sessió.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ. 1238-
1939 APÈNDIX DOCUMENTAL

V. i P. el president accidental: Beut   El secretari interí: Moròder.

Assistents: Beut, Sansabas, Rosselló, Moròder.

***

[52] Acta de la sessió del Consell Directiu del 2 de gener de 1936.

Presidint el Sr. Rosselló i assistint els senyors expresats al marge comença la sessió a les 11 menys 5 minuts de la nit. Fon aprovada l'acta anterior. S'acorda reunir-se el pròxim dia 6 a les 10,15 de la nit per a determinar els assumptes pendents sobre l'afer Tarin, escoles, concursos, etc.

S'acordà donar de baixa als senyors i entitats socis que deguen deu o més rebuts previa lletra ultimatum que finalisarà en un plaç a determinar.

S'acordà aprovar un dictamen de Biblioteca concedi 10 ptes per a un lot de llibres a concedir a la "Colla el [illegible].

S'acordà pregar al Sr. president assistisca al Consell del dilluns pròxim i exposar-li el disgust del Consell per la manera de portar els assumptes de l'entitat.

S'aprova la redacció de la convocatòria del Consell General del pròxim dia 12 i que siga enviada el disabte a mes tardar.

S'acordà cridar en segon avis a l'exsecretari Sr. Vilaplana per a que signe les actes que encara no ho estan i amb anterioritat al Consell General.

Darrerament el Sr. Rosselló aixeca la sessió després de donar compte secretaria de la correspondència.

V. i P. el president accidental: Rosselló   El secretari interí: Moròder.

Assistents: Rosselló, Sansabas, Moròder.

***

[53] Acta de la sessió del Consell General celebrat el dia 12 de gener

de 1936.

A les 3,45 de la vesprada presidint el Sr. Joaquim Rieta i amb assistència dels senyors que s'indiquen comença la sessió.

Es aprovada l'acta anterior.

Es aprovada la Memoria de Secretaria i l'estat de comptes de Tresoreria en l'exercici del 1935.

Es dóna compte de la presentació d'una sola candidatura i per tant deu procedir-se a votar-la o no favorablement. El president anuncia que els que voten si, voten la candidatura i els que No la refusen.

Es aixecada la sessió per deu minuts. A les quatre i trenta-i-cinc es repren la sessió. Començà la votació i fet l'escrutini dona el següent resultat: 12 (dotze) vots a favor de la candidatura i un en blanc. Per tant resten proclamats els següents senyors:.

President segon: N'Emili Beut i Balaguer [Belenguer].

Secretari: Robert Moròder i Molina.

Secretari segon: Lisard Arlandis i Corral.

Tresorer: Josep Sansabas i Serrano.

Biblioteca: Tereseta Calatayud i Ribes.

Vocal 1^a: En Carles Salvador i Jimeno.

Vocal 2°: Joan Garai i Morales.

Per tant han estat cobertes les vacants reglamentaries de: President segon, Secretari primer; tresorer i vocal segon; i les vacants per dimisió de Secretari segon i vocal primer com aixi també la biblioteca per passar el titular a la secretaria.

El president dona compte de no haver-se fet públic la expulsió del Sr. Martinez i Vidal per haver acceptat este senyor les condicions que se l'imposaren.

El Sr. Rosselló dona compte de la situació de l'assumpte del Sr. Tarin i a la solució presentada pel advocat Sr. Carles Rieta. Els Srs. Beut i Moròder fan

constar que estan d'acord en la proposta fent salvar en el darrer paragraf de la mateixa. El Sr. Pizcueta creu que es deu acceptar tota proposició que de una o altra manera soluciona esta qüestió. El Sr. Rosselló diu que ell particularment no acceptaria la proposta del Sr. Rieta i solament si s'acorda llevar-li el darrer paragraf la part admetre. Sense més discussió s'aprova.

S'acorda concedir a Proa i l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana un vot de gràcia per la seua col·laboració en el concurs de lectura i escriptura.

El Sr. Senent presenta una proposició per a dedicar una festa als nens que acodixquen en maig a vore València i la "Fira de mostres". Es pren en consideració i el Consell directiu la estudiarà.

El Sr. Pizcueta fa una pregunta sobre la situació de l'Escola en projecte. Demana que es faça un pressupost i siga enviat a entitats per a llur estudi. Es pren en consideració i el consell resta encarregat de complimentar l'acord.

Darrerament el President va aixcecar a les 5 i trenta-i-cin de la vesprada la sessió en la ciutat de València i a dotze de gener del mil novuents trentasis.

V. i P. el president: Roselló

El secretari: Moròder.

Assistents: Albert, J., Adlert, M., Beut, E., Ibañez Peris, R., Moròder, R., Penalba, F., Pizcueta, A., Rieta, J., Rosselló, I., Salvador, C., Sansabas, F., Vilaplana, Senent, J. J.

[Ací acaba el Llibre d'Actes]

Índex Onomàstic.

A

AGUILÓ SULUZA, Ferran: 129.

ALACANT: 9, 59, 60, 76, 77, 110, 113, 135, 156.

ALAMAN RODRIGO, Agustí: 129, 132, 133, 134, 139, 140, 142.

ALBACETE: 76, 77, 113.

ALBAIDA: 160.

ALBOCÀSSER: 157.

ALCANTARILLA I CARBÓ, Albert: 152, 164, 165, 167, 170, 173, 186, 187, 188,
189, 190.

ALCAYDE VILLAR, Francesc: 82, 137.

ALCOI: 140, 143, 144, 176.

ALCON I MATEU, Prudenci: 83, 84, 103.

ALEGRE ORTIZ, Juan: 30.

ALFARA D'ALGÍMIA: 155.

ALFONSO I NAVARRO, Vicente: 16.

ALGEMESÍ: 157.

ALGINET: 22.

ALMAGRO MAESTRE, Joan: 133.

ALMANSA: 86, 95, 117.

ALMUSSAFES: 140.

ALZIRA: 27, 134.

ANDREU LLOBAT, Maria: 146.

ANGLATERRA: 69.

ARAGÓ, Enric: 146.

ARAGÓ: 3, 11, 14, 25.

ARBONA, Ramon: 145.

ARGENT I MOIA, Pasqual: 162.

ARLANDIS I CORRAL, Lisard: 165, 207.

ARTANA: 168.

ARTIGAS, Salvador: 76, 77.

ASENSI, German: 162, 54.

ASINS I LERMA, Pasqual: 152, 153, 161, 164, 165, 189, 190, 200.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ.
1238-1939

ASINS, Joaquim: 165, 190.

ATZENETA: 16.

ÀUSTRIA: 42.

AYOLDI, J. M.: 4.

AZNAR I PELLICER: 163, 165.

AZORÍN: 56.

B

BALEARS: 78.

BARCELONA: 58, 60, 70, 159, 178, 183, 185, 188.

BARGUES, Bartomeu: 145.

BASCÒNIA: 51, 65, 86.

BAUSET, Josep Lluís: 163, 165.

BAYARRI, Antoni: 145.

BÈLGICA: 59, 116.

BENASSAL: 32, 63, 152.

BEÜT I BELENGUER, Emili: 83, 152, 153, 164, 165, 167, 168, 170, 172, 173, 174,
175, 176, 177, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 189, 193, 194, 195, 195,
197, 199, 200, 201, 102, 202, 205, 206, 207, 208, 209.

BLANQUER, Lluís: 152.

BLASCO IBÁÑEZ, Vicent: 148.

BOCAIRENT: 152.

BOLUMAR I SAYAL, Francesc: 146, 147, 148, 149.

BONO I SERRANO, Gaspar: 190.

BORRÀS RUBIO, Joan Baptista: 133.

BORRULL, Francesc: 49.

BORT: 190.

BOSCH I MORANT, Ernest: 155.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ.
1238-1939

BOSCH I ROIG, Francesc: 134.
BOSCH MORATA, Francesc: 66.
BRETANYA: 135, 158.
BROSETA CASANI, Francesc: 129, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 146.
BRUSEL·LES: 17, 59.
BUNYOL: 49, 50.
BURJASSOT: 162.

C

CABALLERO I MUÑOZ, Francesc: 151, 153, 165.
CABRERA, Josep: 145.
CALASPARRA: 162.
CALATAYUD I RIBES, Tereseta: 152, 153, 165, 190.
CALOT: 149.
CALVETE: 172, 173, 190.
CAMBRA I FERRANDIS, Vicent: 157.
CAMPILLO I GONZÁLEZ, Ricardo: 27.
CANET LO ROIG: 156, 157.
CANO DENIAS, Simó: 133.
CAPELLÀ FAUS, Enric: 133 .
CAPS, Sebastià: 142.
CARCAIXENT: 30 .
CARRERES, L.: .
CARRERES, Salvador: 75.
CASANOVA ALFONSO, Francesc: 129, 136 .
CASANOVA, Rafael de: 159.
CASAS I TORRES: 190.
CASTANYER, A.: .

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ.
1238-1939

CASTELLA: 46, 51, 52, 85, 95.

CASTELLÓ DE LA PLANA: 9, 32, 69, 70, 76, 79, 81, 82, 110, 113, 135, 143, 152,
156.

CASTELLÓ, Lambert A.: 83, 97.

CASTRO SOMIEDO: 155.

CATALUNYA: 25, 46, 48, 51, 65, 68, 74, 76, 78, 79, 86, 135, 183, 191.

CEBRIAN NAVARRO, Emili: 82, 83, 141, 162, 190.

CELADES TIRADÓ, Enric: 155, 178, 179, 183, 185, 188, 200, 205.

CERDÀ: 165.

CERVANTES, Migeul de: 21, 22, 37.

CHABÀS, Roc: 72.

CHABRET: 72.

CHAQUÉS [XAQUÉS] RAMON, Claudi: 129, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138,
139, 140, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149.

CHOFRE ALBIOL, Antoni: 133.

CIFRE I GOYA, Àngel: 133, 142, 146, 147, 148, 149.

CIFUENTES, CARMETA: 81.

CLAPÀREDE: 69.

CLIMENT, ÀNGEL: 164.

COMENIO, Johann Amos: 33, 34.

CORELLA, Roís de: 117.

CORTES: 72.

COURTIS: 98.

CUBA: 162.

CUBELLS: 152, 153.

CULLA: 155.

CURROS ENRIQUEZ: 40.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ.
1238-1939

D

DALAMAU CARLES, P.: 191.
DIAGO, Francesc [historiador]: 72.
DOMINGO I LLUCH, Simeó: 157.
DOMINGO, Marcel·lí: 79, 80.
DONDERIS: 163, 165.

E

ELX: 176, 179, 185, 197.
EPSTEIN, IZACHS: 88.
ESPANYA: 2, 9, 10, 32, 34, 35, 36, 41, 52, 65, 66, 67, 78, 112.
ESTELLÉS BARRACHINA, Vicent: 137.
ESTÒNIA: 96.
EUROPA: 59, 67, 95.

F

FABRA, Pompeu: 46.
FAYOS, Joaquim: 133.
FELIP V: 66, 117.
FENOLLAR, Bernat: 117.
FEO I GARCIA, Robert: 129, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141,
142, 143, 147.
FERRAN: 132, 137, 138, 142.
FINLÀNDIA: 96, 116.
FONT DE LA FIGUERA: 157.
FRANÇA: 35.
FROEBEL: 34 .
FULLANA, Lluís: 39, 44, 61.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ.
1238-1939

G

- GALIANA LLORCA, Tomàs: 147, 148, 149.
GALÍCIA: 65, 86, 90.
GARAY MORALES, Joan: 133, 165, 190.
GARCÍA FUSTER, Josep: 133.
GARCÍA ROBILLART, Joan: 133.
GIL I PEIRÓ, Josep: 162.
GINEBRA: 68.
GIRARD, PARE: 34.
GÓMEZ NADAL, Emili: 58, 83.
GÓMEZ SENENT, Domènec: 19, 113, 128, 129, 130, 132, 133, 134, 135, 137, 138,
139, 140, 141, 142, 143, 144, 147, 190.
GÓMEZ SERRANO, Nicolau Primitu: 4.
GONZALBO PARÍS, Lluís: 43, 47.
GONZÁLEZ, Artur: 78.
GOZÁLBEZ GÓMEZ, Víctor: 134.
GRAU CAMARENA, Enric: 147.
Grigorieva: 98.
GUADASSUAR: 162.
GUASP TABERNER, Francesc: 147.
GUILLAMON, Josep: 195.

H

- HERBART: 36.
HERDER: 35.
HIGON, Josep: 137.
HUGO, Víctor: 95.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ.
1238-1939

HUGUES: 69.

HUGUET I SEGARRA, Gaietà: 62, 172.

I

IBÁÑEZ PERIS, Rafael: 197, 209.

IBÁÑEZ SERRULLA, Frederic: 133.

IBÈRIA: 36, 59, 117.

IGUAL ÚBEDA, Antoni: 138.

IRLANDA: 116.

J

JORDI RUIZ, Josep: 146.

JUAN PALAFOX, Josep: 133.

L

LITUÀNIA: 96.

LLANAS, Juan: 190.

LLEÓ, Vicent: 146.

LLOMBART, Constantí: 61.

LLOPIS, Rudolf: 81.

LLORENS FERRI, F. M.: 156, 159.

LLORENTE, Francesc: 176.

LLORENTE, Teodor: 202.

LLORET I MARTÍNEÇ, Vicent: 157.

LLOSA DE RANES, Ia: 155.

LLUCH, EMILI: 169, 192.

LÓPEZ ALCANYIÇ, Vicent: 83.

LUXEMBURG: 68.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ.
1238-1939

M

- MADRID: 45, 52, 77, 155, 158, 170, 178, 184, 202.
MALLORCA: 65, 86.
MANISES: 137, 139.
MARAGALL, Joan: 114.
MARCH, Ausiàs: 96, 117.
MARCO BORT: 190.
MARCO I MILLÀ: 190.
MARCO: 152, 153, 190.
MARDEN: 77.
MARINER: 72, 190.
MARQUÉS GIL, Miquel: 133.
MARTÍ GADEA, JOSEP: 61.
MARTÍNEÇ I VIDAL, Leopold: 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 161,
162, 164, 165, 168, 169, 170, 172, 173, 174, 175, 179, 181, 182, 186.
MARTINEÇ, Agnès: 152.
MARTÍNEZ CROS: 137, 138, 143.
MARTÍNEZ FERRANDO, DANIEL.: .
MARTÍNEZ FERRANDO, Eduard: 149⁵⁵⁸, 203, 180.
MARTÍNEZ MEDIA: 134.
MARTÍNEZ RODES, José: 22.
MARTORELL, Joanot: 117.
MAS ALCARAZ, Celestí: 133.
MELIÀ: 190, 197.
MERINO, Andrés: 2.
MEYHORFFERS, M.: 68.

---

⁵⁵⁸ En aquesta ocasió se l'anomena Ernest.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ.
1238-1939

MIRALLES IMPERIAL I GÓMEZ, Josep Antoni: 133.

MONTESINOS HERNÁNDEZ, Vicent: 146.

MONTESSORI, Maria: 36, 41, 98.

MORELLA: 80.

MORÒDER MOLINA, Robert: 129, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139,
140, 141, 142, 146, 147, 152, 153, 165, 179, 180, 184, 185, 186, 190, 193, 194,
195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 205, 206, 207, 208, 209.

MÚRCIA: 76, 77, 79, 81, 113, 155.

N

NÀCHER TODO: 190.

NAVARRO BORRÀS, Enric: 53, 60, 63, 152, 153, 164, 166, 166, 167, 168, 173.

NAVARRO CARBONELL: 189, 190.

NAVARRO GINER, Empar: 83, 112.

NAVARRO TOMÁS, Tomás: 45.

NAVARRO, Jesús: 83 .

NAVARRO, Josep: 164.

O

OLIVA: 25.

OLIVARES, Conde duque: 117.

ONTINYENT: 160.

ORTÍ, Josep: 117.

ORTS AUSINA, Enric: 151, 173, 178, 179, 183, 184, 185, 186, 190, 193, 194, 196,
199.

P

PAIPORTA: 150.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ.
1238-1939

- PAÍS VALENCIÀ. 87, 88, 89, 90, 94 pàssim.
PALAU, mestre: 54.
PALLARÉS, Xavier: 65.
PALMA DE MALLORCA: 135.
PALMA: 135.
PAMPLONA: 117.
PASTOR PELLICER, Àngel: 147, 148, 149.
PATERNA: 162.
PELÁEZ: 81.
PENALBA, F.: 190, 209.
PENELLA, mestre: 54.
PEÑA: 131.
PÉREZ BLASCO, ESTEVE: 133.
PÉREZ DE AYALA: 56.
PÉREZ I PUIG, FERRAN: 155.
PÉREZ MOYA: 76, 79.
PERIS, Miquel: 117.
PERIS, Vicent: 117.
PESTALOZZI, Johann Heinrich: 34, 36.
PIZCUETA, FÈLIX: 176, 187, 189, 190, 200, 208, 209.
PLA CIFRE, Salvador: 133.
PLA I MARTÍ, Enric: 203.
PLANELLS MONFORT, Manuel: 133, 142, 146.
POLÒNIA: 116.
PORCAR CANDEL, Antoni: 69, 157, 192, 202.
PRIETO, Donís: 71, 75.
PUCHADES I GIMENO, Bernat: 138.
PUCHADES I SEGARRA, Josep: 146.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ.
1238-1939

PUCHALT I ORTS: 139, 140.

PUIG I PUIG, Joan: 147.

PUIG, el: 123.

Q

QUEROL, Vicent Wenceslau: 191.

QUINTILIÀ: 9.

R

RAMÍREZ XARRIÀ, Joaquim: 71.

REGNE DE VALÈNCIA: 165.

REIG GONSALVES, Vicent: 137.

REIG, Joaquim: 77, 132, 143, 180.

REQUNA: 32, 46, 56.

RIBES PLA, Joan: 180.

RICART RICART, Manuel: 124.

RIETA I SÍSTER, Joaquim: 143, 156, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171,
172, 173, 174, 175, 176, 177, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189,
190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197.

RIETA, Carles: 187, 190, 191, 193, 196.

ROBLES, Josep: 73, 75.

ROCA ALCAIDE: 75.

ROCA SEGARRA: 75.

RODRÍGUEZ MARTÍNEZ, Vicent: 120, 122, 123, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131,
132, 134, 135, 136, 137, 138, 140, 141, 143, 144.

RODRÍGUEZ ROMERA, Antoni: 71.

ROIG, Jaume: 109.

ROSANES, Miquel: 5.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ.
1238-1939

ROSELLÓ CABALLERO, Josep: 124, 137⁵⁵⁹.

ROSSELLÓ I ZURRIAGA, Ismael: 155, 156, 158, 159, 161, 162, 163, 164, 165, 166,
167, 168, 169, 170, 171, 173, 174, 175, 176, 178, 179, 180, 181, 182, 184, 185,
187, 188, 189, 190, 191, 192, 194, 195, 196, 197.

ROUSSEAU, Jean Jacobe: 89.

ROYO VILANOVA: 48.

RÚSIA: 109.

S

SAER, David John: 81.

SAGUNT, [MORVERDRE o MOLVEDRE]: 126, 127, 133, 134, 147.

SALORT I GINESTAR, Seraffí: 146.

SALVADOR I MOROS, Robert: 138, 139, 140.

SALVADOR, Carles: 29, 44, 59, 65, 72, 73, 74, 75, 78, 96, 111, 143, 145, 151, 155,
156, 159, 161, 162, 177, 181, 182, 189, 196.

SANCHIS CABRERA: 190.

SANCHIS GUARNER, Manuel: 42.

SANCHIS I SUGRANYES, Vicent: 146.

SANCHIS SIVERA, Josep: 140.

SANCHIS ZABALZA, Josep: 146, 168, 191, 193.

SANELO, Manuel Joaquim: 1, 4.

SANSABAS I SERRANO, Josep: 156, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171,
173, 174, 174, 176, 180, 181, 182, 184, 185, 186, 188, 189, 192, 193, 194, 195,
196, 197.

SANT JOAN DE MORÓ, [o MORÓ]: 76, 146, 149.

SANXO, Ferran: 166.

---

⁵⁵⁹ En aquesta ocasió se l'anomena Vicent ROSELLÓ CAVALLERO.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ.
1238-1939

SANZ BERMELL, Joan: 124.
SANZ, Paco: 182.
SEBASTIAN CASPO, Del·li: 120.
SEGARRA GARCIA, Josefa: 124.
SEGARRA GARCÍA, Josepa: 124.
SELMA: 75.
SENENT IBÁÑEZ, Joan Josep: 163, 189, 197.
SENENT LLAMPER: 192.
SENENT MICÓ, F: 180.
SERRANO ROSARIO, Rafael: 120.
SIGNES I RÚIZ, Innocenci: 153.
SIGUANI: 153.
SOLER I GODES, Enric: 77, 78, 79, 104, 146, 149, 181.
SORIANO: 164, 180.
SUCH: 72.
SUÏSSA: 55.

T

TARÍN I SALES, Antoni: 117, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151,
152, 153, 155, 156, 157, 158.
TATAY PUJOL, Ramon: 124.
THOUS LLORENS, Maximilià: 77, 140, 170, 189.
TOMÀS I MARTÍ, Vicent: 166.
TOMÀS I RIDAURA: 164.
TOMÀS, Joan: 159.
TORTAJADA BELENGUER, Vicent: 124.
TORTOSA I PLA, Genar: 146.
TOSSAL, Daniel: 52.

L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA CATALANA AL PAÍS VALENCIÀ.
1238-1939

TRILLO TORIJA: 71, 74.

U

UNAMUNO, Miguel de: 48.

UTIEL: 32, 56.

V

VALÈNCIA: 32, 33, 34, 40 pàssim.

VALERO ESTEBAN, Manuel: 124.

VALLE INCLÁN, Ramon del: 11.

VALLET CAUDELI, Antoni: 170.

VALÒNIA: 55.

VAQUER VICENTE, Josep: 124.

VENDRELL, Baldomer: 77, 78, 83, 143, 154, 179, 180, 181.

VERSALLES: 68.

VICENT Y ALAGARDA, Manuel: 22.

VICIANA, Martí de: 67.

VIDAL I BARRER, Joaquim: 128.

VILAPLANA I ROIG, Vicent: 117, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151,
152, 153, 155, 157, 158, 159, 161, 162, 163, 164, 165, 170, 175, 176, 180, 181,
182, 183, 184, 187, 188, 195, 197.

VILLALONGA, Ignasi: 128.

VILLANUEVA: 155, 180.

VINATEA, Francesc de: 109.

VIRUELA I MESTRE, Miguel: 129, 138, 139, 146.

VIVES MARCH, LLUÍS: 30, 89, 161.